VALERII MAXIMI
DICTORVM FACTORVMQVE MEMORABILIVM
LIBRI IX.

Infinitis mendis ex veterum exemplarium fide repurgati, atque in meliorem ordinem restitu..: per STEPHANVM PIGHIVM *Campensem.*

Accedunt in fine eiuſdem annotationes in loca pluſquàm DCCC.

ITEM,

Breues Notæ IVSTI LIPSI *ad eundem ſcriptorem, non antè edita.*

COLONIÆ ALLOBROGVM,
Apud Petrum & Iacobum Chouët.
M. DCXVIII.

IVSTVS LIPSIVS STEPHANO PIGHIO SALVTEM DICO.

PAVCA & leuia quæ ad Valerium tuum (iure, tuum: qui valetudinem & colorem tibi debet, imò vitam) pænè aliud agens notaui, passus sum adiungi tuis, mi Pighi, accuratissimæ censuræ Notis. Passus ideò, quia Plantinus noster cupiebat: quia aliquid in iis fortasse ad vsum iuuentutis: quia & cum honore tuo id fiebat. cum ex ipsâ comparatione horum prauitas & paruitas, tuorum bonitas & granditas eluceret. Sanè copiosam tu & vberem messem ex hoc agro collegisti, nos pauculas spicas contemptas tibi potius quàm non visas. Triumphus igitur hic omnis tuus est: mihi abundè satis, si armillis aut hastâ donatus sequar hunc candidæ Famæ tuæ currum. Vale. Nonis Septembribus. ∞ Iↄ. LXXXV.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI CAROLO

PHILIPPO DE CROY,

Philippo de Haurech, &c. natalium ſplendore clariſſimo adoleſcenti Stephanus Pighius S.D.

GRAVIS *omnino atque pernicioſa, Carole princeps generoſiſſime, humano generi res eſt ignorantia, non ſolùm publicis moribus noxia, communique hominum vita tenebras offundens, & à veri cognitione mentes ſeducens: ſed priuatas etiam ſingulorum rationes ita miſcens ac perturbans, vt haud aliter ac cæci ſine ductore in ſumma caligine deſtituti, nunc huc nunc illuc temerè impingamus, periculáque ante pedes poſita velut longinquè diſſita ſecuri minimè caueamus, quæ procul à nobis & abſunt quàm longiſſimè, tanquam*

capiti

capiti imminentia trepidi expauescamus. An quicquam igitur calamitosius homine imperfectiúsve in orbe terrarum nasceretur, nisi huic diuina benignitas rationis facem prætenderet, oculos aperiret, viámque monstraret, qua tutò ac commodè per obstacula quæque ad summum bonum verámque felicitatem penetrare possit? Ingens profectò atque inæstimabile donum, omnibus quidem optandum, sed perquàm paucis, & nisi quos æquus amauerit Iupiter, obuium atque promptum, his scilicet perquam raris, quibus rerum felicitates virgula quadam diuina suppeditantur. Adeò nihil in humanis perfectum, nihilque tam faustè geritur, quod non error aliquis vel obtundat, vel interrumpat. Quod nisi tam densa ignorantiæ caligo naturæ vitio congenita mentis oculos obsideret, homo facilè seipsum videret, aliósque perspiceret, quo quisque loco & statu degat: quanto interuallo à recti scopo aberret, se suásque rationes inde duceret, atque disponeret. Nunc in hac mortali vita tam fallacibus vmbris semet explicante, & plusquam Cimmeriis tenebris obuoluta, degenti quid faciendum quæso? vbi perpetua, vt Nasonis poëtæ verbis dicam,

--nebulæ caligine mixtæ
Exhalantur humo, dubiéque crepuscula noctis.

Anne istinc ad clarum rationis lumen à longè pergenti frequenter cespitandum, sæpè palpitan-

dum. sæpe cæcutientes oculi sunt extergendi, ut semitas ab aliis iam ante tritas, alienáque vestigia tentet atque colligat? Quod profectò difficile existimo, ac valde laboriosum.

Quale per incertam lucem sub luce maligna
Est iter in siluis, vbi cælum condidit vmbra
Iupiter & rebus nox abstulit atra colores.

ut pulchre summus vates cecinit.

Vbi vagabundus viator votis omnibus cupit Mercurium aliquem Euhodium in quadriuio positum reperire, qui viam rectam virgula monstret: vel Hegemonam occurrere deam, quæ manu ducat. Posset tamen, ni fallor, melius securiusque Historia, quàm vere simul & præclare princeps Romanæ eloquentiæ Tullius lucem veritatis, ac vitæ magistram appellat, in qua rerum euentus velut in speculo contemplari licet, mores & quos imitemur, & quos vitemus sine difficultate cognoscere. Hæc enim leges nobis sine fraude scribit, iustitiam aliásque virtutes ita docet, ut ad eas amplectendas non velut Iurisconsultorum formulis in ius rapti, philosophorumve tristibus præceptis coacti constringamur, sed sponte moti pelliceamur. Facile enim homo eruditur exemplis, qui rerum ex successibus ipse sibi consilia format, normamque actionum suarum ita componit, ut inter omnes vitæ errores, omniaque pericula tutus transmeet. Quod omnino fiet, si ad lucem sacræ historiæ humanam sic applicet examinét-

minétque, vt ab illa pietatem colligat, ex hac actiones eidem conformet, vtque rerum exitus notans, animum ad causas referat, diligentérque inquirat, cur hoc factũ, illud omissum: cur ex illo gloria aut felicitas, ex hoc calamitas aut vituperium processerit. Atque ita deinde viam rationibus suis seliget, qua tutò ad optatum finem peruenire poterit. Nil aliud quidem videtur humana prudentia, rerum quippe futurarum præsentiúmque ex præteritis recta obseruatio atque deductio; quam æquè magistram vitę, immo ducem ac caput aliarum virtutum ad veram felicitatem pertinentiũ dicit esse Plato, accusátque vehementer in Timæo Græcos ob historiæ atque antiquitatis negligentiam, quippe qui fabulis delibuti atq. seducti maiorum suorum originem, résve gestas ignorarent, eos semper pueros esse dicens, nec quenquã è Græcis posse senem verè vocari, quia puerilis semper eis esset animus, & nulla ex antiquitatis commemoratione prisca opinio, nulla cana scientia. In quales & Homerus Odyss φ. amarulentè stomachatur.

Νήπιοι ἀγροιῶται ἐφημέρια φρονέοντες, *id est,*

Agrestes, stolidi, tãtúmque diurna scientes.

Atqui historiæ studium hanc peruersam securitatem depellit, & ab hac infamia nos liberat, ne dicamur καθημερόβιοι: *immo iuuenilem animum sapientem & canum facit, sic maiorum institutis atq. exemplis instruit, vt cum senibus sæpe prudentia & rerum cognitione contendere*

possit. Senibus autem ipsis affatim consilia ad rempublicam sapienter gubernandam suppeditat. Imperatoribus autem militarem largitur, animúmque generosum ad gloriam inflammat, abiectos timidósque spiritus excitat, superbos simul ac nimium feroces moderationis freno cohibet, instabilis fortunæ imaginem oculis vbique subiiciens. Denique nulli non hominum generi consulens: bonos ad virtutem laude & gloria vocat, improbos à sceleribus pœna atque infamia exemplis deterret. Qui fructus in nulla magis quàm in Romana patent historia, cùm hæc res publica diuturnitate atque amplitudine imperij, rerum domi forísque gestarum magnitudine, bellorum ingentium periculis, varietatéque fortunæ ceteras omnes vincat, atque ideo exemplorum copiosam in omni genere materiam suppeditat. Sed sentio quàm spatiosum ingrediar campum, si de dignitate & fructu historiæ exactius velim differere: retraham itaque stylum si vnum adiecero, nempe omnium sapientum hominum concordi iudicio non reperiri dignius nobili ac principi viro studium quàm historię, atque ad reip. gubernacula natum maiore cum laude & fruge non posse otium suum terere, quàm in lectione Auctorum, qui res publicè priuatímque bene maléve gestas cum fide literis mandarint. Hi namque veri sunt amici, cum quibus vtiliter confabuletur, de rebus dubiis consultet, qui & semper

ſempér præſto ſunt, & ſapiunt plurimum, & nihil adulantur: cum his multo maiore cum laude poterit horas fallere, quàm ſi vel alea ludat, vel motionibus indulgeat. Ex veteribus autem, qui vel Græcè vel Latinè hiſtoriam ſcripſerunt, & ad noſtra tempora peruenerunt, ſi qui ſtudiosè legendi ſunt, ſanè non video, quiſnam Valerio Maximo præferri poterit, cùm nemo melius nucleum hiſtoricæ vtilitatis nobis excludat. dum ex omnium penè hiſtoriarum vberrima ſilua virtutum vitiorúmque celeberrima quæque exempla quaſi floſculos ſelecta breuiter in concinnum ordinem redigit, communi vitæ publicis priuatiſque moribus accommodat, in genera ac capita tam aptè digerit, vt quod in aliis non ſine labore quærendum eſſet, ex hiſce nouem eius libris nullo negotio peti poſſit. At quo ordine? vt quæ ad religionem ſacráque publica pertinent, liber primus, quæ ad præclara ciuitatum inſtituta, ſecundus contineret: reliqui, quæ ad mores priuatos, nempe varia virtutum vitiorúmque genera multiplicem rerum humanarum ſcenam complecterentur. Hæcque omnia ſuis capitibus ita diſtinguit, vt memoriæ comprehendi facile poſſint. Videmus itaque vt in hiſce libris, velut in ampliſſimo theatro, communis vitæ noſtræ quaſi quandam Tragicomœdiam Valerius nobis agat, in quo ipſe tanquam pantomimus aliquis inſignis in nouas ſæpe formas ſe mutat. mortalis vitæ mil-

le pericula, casus infinitos diuersis gestibus dext·rrime imitatus, passiones, effectus, mores, atque studia graphice depingit: aliquando grauitate sublimis, summaque eloquentia splendidus, dum virtutes laudat, honestéque facta in cælum euehit, nonnunquam tristis ac velut tragice plangens: dum crudelitates, scelera, atque improbe facta damnat, sæpe facetiis lepidus, dictoriisve salsus & comice iucundus: cùm vana hominum studia & stulta consilia suggillat ac ridet. Sed quanto sæpe decore, quali pompa, quo ordine, velut instructissimus choragus nunc virtutum, nunc vitiorum mimos elegantissime verborum apparatu comptos inducit, & tanquam præsentes oculis subiicit? quàm exempla exemplis connectendo, velut nouas subinde personas aptissime suggerit? Ipse interim, vt nos quasi spectatores delectet, pulcherrima passim interponat acroamata sententiis aurea, in his consiliis & admonitionibus seuerus est, atque in allusionibus acutus. Denique exquisita verborum proprietate decorus, breuitate concinnus, ac mira varietate gratus vbique reperitur. Non mirum igitur, quòd ob summam vtilitatem atque elegantiam hic liber tot iam sæculis assidue in manibus hominum versetur: non tantum in scholis literariis, verum etiam in curia, foro, castris frequens sit: domi item familiaris atque in itineribus quibuscunque promptus suauisque sæpe comes. Sed adeo attritus vsu nimio at-

que

que consumptus est; atque iniuria temporum malè multatus, vt vix sui similis videatur: immo si ipse nunc ab inferis resurgeret, hunc suum fœtum vix agnosceret, non magis quàm Æneas, cùm apud inferos

Priamidem laniatum corpore toto
Deiphobum vidit lacerum crudeliter ora,
Ora, manusque ambas, populatáque tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares,
Vix adeò agnouit.

Non minus hic auctor celeberrimus vulgo circumfertur fœde laceratus, mutilus ac deprauatus. Nam frequenter rescriptus atque mutatus infelicis sæculi superioris barbariem haud modicam contraxit, vt emunctæ naris homines sæpe culpent stylum eius, atque Latinæ locutionis puritatem in eo desiderent. Et quidem immeritò cùm antiquitatem sæculi sui venustam totus redoleat. Quòd si cuiquam visum fuerit scripta aliquot exemplaribus conferre, pedibus spero veniet in sententiam meam, & quisquis resederit apud hunc impurus barbariei fœtor, non ipsius auctoris esse iudicabit Nam varie interpolatum intelliget, turpissiméque conspurcatum plusquam puerilibus sciolorum annotatiunculis, & inelegantium ludimagistrorum dictatis. Sæpe enim indocti librarij spuria à legitimis dignoscere nescien-

tes, reiectis puris atque antiquis dictionibus glossemata inepta triuialiáque contextui inseruerunt, sæpe mutilarunt sententias, aliquando diuersa exempla in vnum contraxerunt , nonnunquam transtulere verba atque totas etiam periodos. idque admodum temerè pro sui quisque ingenij ignauia vel inscitia. Cùm igitur tot iam sæculis hunc auctorem indigne contaminatum exstare moleste ferrem , optaui quidem sæpissime mihi tantum ab aliis occupationibus laxamenti , quo studiosorum in gratiam nonnihil ipsum extergere . atque habitu cultiore indutum producere in publicum possem. Quod cùm statuissem defunctorie succisiuis horis facere , non passus est moram diuturniorem Christophorus Plantinus nostri temporis typographus diligentissimus, qui vt omnes fere veteres, ita & hunc auctorem excultum atque emaculatum typis recudere cupiens , à me multis precibus efflagitauit , vt maturarem destinatum opus, atque quàm primum absoluerem: cuius quidem desiderio refragari non potui , cùm quòd ipse hoc mereatur, tum quòd amici quoque plures hortarentur. Igitur emendando Valerio trimestrem operam destinans , ea tamen ob difficultatem fere semestris est facta. Nam cùm à capite hoc opus aggrederer, inter octo vel decem manuscriptos archetypos quibus adiuuabar, tantam reperi diuersitatem , tantam verborum rerumque sæpe discrepantiam , vt velut Labyrinthum ingres-

ingressus aliquando quò me verterem nescierim. Quantum igitur hic mihi laboris sit exhaustum, non puto recte quenquam æstimaturum: nisi qui ipse vulgatam ante editionem cum hac nostra contulerit. Is spero fatebitur puriore toga indutum prodire nunc Valerium, magisque sanum, integrum ac nitidum. Amplius enim quàm octingentos næuos insignes emaculauimus, vastas lacunas suppleuimus veterum exemplarium auxilio, cicatrices atque vlcera fœda plura sanauimus. Diuinationi quidem aliquando indulgendum fuit, sed admodum religiose ac parce hoc factum. Nam antiquos libros ita sequuti sumus, vt emendatiora duntaxat, vulgatis mendis reiectis amplecteremur: errores autem, qui infiniti etiam sunt in scriptis codicibus præteriremus. Exemplorum insuper titulos à librariis contextui Valeriano temere insertos, ac fere ineptos ac falsos, quibus perperam video capita dissecari, cùm in veteribus scriptis exemplaribus non habeantur, non adeo nefas existimaui è contextu omnino submouere, amicorum aliquot eruditorum suffragatione ad hoc confirmatus, nec mea solius sententia nixus. Ne tamen hos quispiam prorsus ablatos conqueratur, recusos atque emendatos quàm breuissime potui capitibus suis ita prætextui, vt exemplis singulis ordine respondeāt. Adieci insuper in calce operis quasdam nostras annotationes, in quibus cùm multa ad auctoris huius ex-

plicationem potuissem adducere, ne tamen nimis essem prolixus, satis visum fuit emendationum causas reddidisse lectori, non omnium tamen, esset enim fastidiosum ac fere infinitum omnia loca mutata persequi, cùm in ordine tam verborum quàm periodôn, tum etiam in propriis nominibus vbique fere corruptis. Quæ etiam inter octingentos nanos non numerem, & in annotationibus prætereantur, velim tamen persuasum esse, non nisi ex antiquitatis fide, atque veterum codicum auctoritate ea me mutasse. Præterea, ne quid in hoc opere desit, & cùm plurimum lucis adferat historia vel sola temporum cognitio, quę vehementer ad causas, consilia, nec non rerum circumstantias intelligendas conducit, non absurdum iudicaui Romanis præcipue exemplis tempora atque annos quibus contigerunt, annotare, vt studioso plene rem historiam cupienti haud sit difficile ad annales Liuianos aliorumve recurrere, vel etiam ad nostros Romanorum magistratuum breui volentibus superis in publicum exituros: qui eius appetitum vberi sæpe copia supplebunt, vt ampliora commentaria non sit desideraturus. Sed tu nobis (inquies) messem in herba demonstras, quid interim nunc esurienti præbes quo famem sedet? Ne igitur interea studioso prouisum non sit, volui singulis item exemplis loco auctorum veterum insigniora annotare quàm breuissime, è quib. vel latiorem historiam,

vel

vel meliorem rei eiusdem explicationem haurire poterit, si ea consulere, Valerióque conferre visum fuerit. Hunc itaque auctorem, illustrissime Princeps, multò magis quàm prius expolitum atque instructum, vt sub tuo honoratissimo nomine in lucem emittam, haud vulgaribus adducor caussis: quarum primæ sunt magna veræ virtutis expectatio, atque præclaræ indolis incrementa à me non semel perspecta in comitatu amplissimi patroni mei Cardinalis Granuellani, cùm is Bruxellæ nobilissimam illam heroinam virtutum omnium cumulo ornatissimam matrem tuam negotiorum vel officij caussa visitare soleret, tuque illi adeunti frequenter honoris gratia occurreres. Deinceps ex tali expectatione fluxit amor meus erga te tacitus, propensumque in obseruationem animum. ratio demum impulit, cùm audiam Louaniense tyrocinium, in literis tuam non minorem expectationem omnibus concitasse. Laudantur enim publicis doctorum hominum testimoniis progressus ad pietatem atque literas tui insignes, vt spes haud dubia sit (quando Deus Opt. Max. eam mentem tibi dederit, vt ipsius gloria nihil prius ducas, eamque fortunam largitus sit, vt vtrinque stirpe regia in ea domo, in qua semper verus honos ac splendor virtutis enituit, nascereris) te nihil tanta nobilitate indignum, nihil obscurum aut humile cogitaturum, sed omnes curas relaturum, quò te tua tam præclara indoles,

tam accurata in omni virtutum genere educatio impellit. Quò denique te vocant maiorum tuorũ exempla, & tot illustres heroum imagines, quorum nomina nulla obliterabit obliuio, memoriam nulla dies extinguet. Inter quos (si annales euolueris) inuenies, qui remp. Christianã sudore & sanguine suo non solùm defenderunt, verumetiam eius limites magna Europæ atque Asiæ parte subacta mirifice propagarunt, sublatáque immanissimorum Turcarum tyrannide ipsam Christi in terris patriam primámque sanctorum veræque religionis sedem Hierosolymam à crudelissima seruitute liberarunt. Explica totos Romanorum fastos, recense currus triumphales omnes: nihil hac lauro sublimius, nihil hac gloria speciosius reperies. Quocunque igitur oculos direxeris, siue paternam respicias originem, siue ad materna conuertaris stemmata, occurrent vbique virtutum omnium exempla immortalia, è quibus in pace iustitiam, in bello fortitudinem, in omni fortuna moderationem tibi facile erit imitari: nunc ita cursum instituere, vt directam ingressus viam ad summum decus peruenias, maiorumque tuorum ornamenta tuis exæques, vel etiam exuperes. Quod quidem fiet, si tibi persuasum erit generis claritatem, opes, populiue studium dare quidem imperium, sed animum imperio dignum dare non posse. Dabunt haud dubio bonæ disciplinæ, atque iis artibus munient,

vt non

vt nõ ambitio vel auaritia, quæ ſæpe iacta preclarè fundamenta virtutis ſubruũt, nõ honori inimica voluptas à recto tramite deducet. His autem vi natalium tot decora illuſtres boni omnes exſpectant, qui remp. Chriſtianam, cuius inter alios gubernaculis es natus, felicẽ & incolumẽ cupiunt: noſq. licet inter extremos poſiti eorum qui tuæ dignitati fauent ad hanc palmam currenti frigidã ſuffundemus: plauſúque paſſim adhortabimur. Eóque nomine Valerium tibi, vt audio, valdè familiarem mitto nobilitate clarũ auctorem nobiliſsimo principi, vt laudatiſsimis tuis inceptis gratuletur multiſque exemplis demonſtret, quã infinitis ante ſæculis perenni in gloria atque æſtimatione ſolida virtus fuerit, quibus præmiis ſemper comitata: quamque vbique reiecta improbitas, & quæ dedecora, quamq. graues pœnæ Superûm iudicio perſequantur noxios, non ſolum apud Romanos, ſed etiam apud rudes barbaráſque nationes, etiamſi veræ religionis lumen his nũquam præluxiſſet. Hunc igitur, illuſtriſſime Princeps, tibi in Italica peregrinatione comitem eſſe cupio, & noſtræ in te obſeruantiæ veluti primum pignus habeas, ſupplex oro. Quem ſi ſerena frõte exceperis, & tibi gratũ eſſe intellexero, omnia ſumma me cõſecutum putabo, efficiéſq. ne qua in difficultate deinceps noſtra fatiſcat induſtria, ſi laboribus,

quos ſanè non paucos literarum prouehenda-rum causa ſuſtinemus, aura tuæ beneuo-lentiæ aſpirare cœperit. Deum Opt. Max. inte-rim precor, vt inter huius vitæ ambages at-que pericula dirigat greſſus tuos, téque feli-cem atque incolumem diu ſeruet. Bru-xellæ Idib. Auguſt. Anno
M.D.LXVI.

VALE.

VALERII MAXIMI VITA.

INCERTO AVTORE.

VALERIVS MAXIMVS ciuis Romanus, Patricio genere natus, omnem pueritiam, & magnam adoleſcentię partem literis percipiendis, & honeſtis artibus dedit. Inde, ſumpta virili toga, ſe contulit ad rei militaris diſciplinam, vbi aliquandiu ſtipendia feciſſe, & in Aſiam cum Sexto Pompeio nauigaſſe dicitur. Vnde reuerſus, cum videret ſe patriæ ſuæ tam benedicendo, quàm benefaciendo poſſe prodeſſe, à quo incepto ſtudio militiæ gloria detinuerat, eodem regreſſus, ſtatuit vrbis Romę, exterarúmque gentium facta, ſimul ac dicta memoratu digna, vt ipſe fatetur, literarum monumentis commendare: quod feliciter & glorioſè conſecutus eſt. Floruit autem Tiberij Cæſaris temporibus, & ſub eius imperio hanc ſcripſit hiſtoriam, cuius etiam numen inuocat. Imperatores enim Romani, cùm virtute ſua iuſtè ſanctéque geſſiſſent imperium, diuino celebrabantur honore, & in deorum numerum transferebantur, vnde etiam Diuos imperatores appellamus. Genus verò ſuum paternum à gente Valeria, maternum à Fabia duxiſſe fertur: Vnde Valerius Maximus ex vtraque familia ei nomen eſt, de cuius morte certi nihil poteſt afferri.

VALERII MAXIMI LIBRORVM NOVEM CAPITA.

PRIMI LIBRI, CAP. VIII.

1 *De religione.*
2 *De simulata religione.*
3 *De peregrina religione reiecta.*
4 *De auspiciis.*
5 *De ominibus.*
6 *De prodigiis.*
7 *De somniis.*
8 *De miraculis.*

SECVNDI LIBRI, CAP. X.

1 *De matrimoniorũ ritu, & necessitudinis officiis.*
2 *De magistratuum atque ordinum officiis & institutis.*
3 *De militaribus institutis.*
4 *De spectaculis.*
5 *De frugalitate & innocentia.*
6 *De externis institutis.*
7 *De disciplina militari.*
8 *De iure triumphi.*
9 *De censoria seueritate.*
10 *De maiestate.*

TERTII LIBRI CAP. VIII.

1 *De indole.*
2 *De fortitudine.*
3 *De patientia.*
4 *De humili loco natis qui clari euaserunt.*
5 *Qui à praeclaris parentibus degenerarunt.*

6. De

QVARTI LIBRI CAP. VIII.

QVINTI LIBRI CAP. X.

SEXTI LIBRI CAP. X.

SEPTIMI LIB. CAP. VIII.

OCTAVI LIBRI, CAP. XV.

NONI LIBRI, CAP. XV.

3 *De ira*

tam accurata in omni virtutum genere educatio impellit. Quò denique te vocant maiorum tuorũ exempla, & tot illustres heroum imagines, quorum nomina nulla obliterabit obliuio, memoriam nulla dies extinguet. Inter quos (si annales euolueris) inuenies, qui remp. Christianã sudore & sanguine suo non solùm defenderunt, verumetiam eius limites magna Europæ atque Asiæ parte subacta mirifice propagarunt, sublatáque immanissimorum Turcarum tyrannide ipsam Christi in terris patriam primámque sanctorum veræque religionis sedem Hierosolymam à crudelissima seruitute liberarunt. Explica totos Romanorum fastos, recense currus triumphales omnes: nihil hac lauro sublimius, nihil hac gloria speciosius reperies. Quocunque igitur oculos direxeris, siue paternam respicias originem, siue ad materna conuertaris stemmata, occurrent vbique virtutum omnium exempla immortalia, è quibus in pace iustitiam, in bello fortitudinem, in omni fortuna moderationem tibi facile erit imitari: nunc ita cursum instituere, vt directam ingressus viam ad summum decus peruenias, maiorumque tuorum ornamenta tuis exæques, vel etiam exuperes. Quod quidem fiet, si tibi persuasum erit generis claritatem, opes, populive studium dare quidem imperium, sed animum imperio dignum dare non posse. Dabunt haud dubio bonæ disciplinæ, atque iis artibus munient,

vt non

vt nõ ambitio vel auaritia, quæ ſæpe iacta præclarè fundamenta virtutis ſubruũt, nõ honori inimica voluptas à recto tramite deducet. His autem vi natalium tot decora illuſtres boni omnes exſpectant, qui remp. Christianam, cuius inter alios gubernaculis es natus, felicẽ & incolumẽ cupiunt: noſq. licet inter extremos poſiti eorum qui tuæ dignitati fauent ad hanc palmam currenti frigidã ſuffundemus: plauſúque paſſim adhortabimur. Eóque nomine Valerium tibi, vt audio, valdè familiarem mitto, nobilitate clarũ auctorem nobiliſsimo principi, vt laudatiſsimis tuis inceptis gratuletur, multiſque exemplis demonſtret, quã infinitis ante ſæculis perenni in gloria atque æſtimatione ſolida virtus fuerit, quibus præmiis ſemper comitata: quamque vbique reiecta improbitas, & quæ dedecora, quamq. graues pœnæ Superûm iudicio perſequantur noxios, non ſolum apud Romanos, ſed etiam apud rudes barbaráſque nationes, etiamſi veræ religionis lumen his nũquam præluxiſſet. Hunc igitur, illuſtriſſime Princeps, tibi in Italica peregrinatione comitem eſſe cupio, & noſtræ in te obſeruantiæ veluti primum pignus habeas, ſupplex oro. Quem ſi ſerena frõte exceperis, & tibi gratũ eſſe intellexero, omnia ſumma me cõſecutum putabo, efficiéſq. ne qua in difficultate deinceps noſtra fatiſcat induſtria, ſi laboribus,

quos ſanè non paucos literarum prouehendarum cauſa ſuſtinemus, aura tuæ beneuolentiæ aſpirare cœperit. Deum Opt. Max. *interim precor, ut inter huius vitæ ambages atque pericula dirigat greſſus tuos, téque felicem atque incolumem diu ſeruet. Bruxellæ Idib. Auguſt. Anno*

M.D. LXVI.

VALE.

VALERII MAXIMI VITA.

INCERTO AVTORE.

VALERIVS MAXIMVS ciuis Romanus, Patricio genere natus, omnem pueritiam, & magnam adolescentię partem literis percipiendis, & honestis artibus dedit. Inde, sumpta virili toga, se contulit ad rei militaris disciplinam, vbi aliquandiu stipendia fecisse, & in Asiam cum Sexto Pompeio nauigasse dicitur. Vnde reuersus, cum videret se patriæ suæ tam benedicendo, quàm benefaciendo posse prodesse, à quo incepto studio militiæ gloria detinuerat, eodem regressus, statuit vrbis Romę, exterarúmque gentium facta, simul ac dicta memoratu digna, vt ipse fatetur, literarum monumentis commendare: quod feliciter & gloriosè consecutus est. Floruit autem Tiberij Cæsaris temporibus, & sub eius imperio hanc scripsit historiam, cuius etiam numen inuocat. Imperatores enim Romani, cùm virtute sua iustè sanctéque gessissent imperium, diuino celebrabantur honore, & in deorum numerum transferebantur, vnde etiam Diuos imperatores appellamus. Genus verò suum paternum à gente Valeria, maternum à Fabia duxisse fertur: Vnde Valerius Maximus ex vtraque familia ei nomen est, de cuius morte certi nihil potest afferri.

VALERII MAXIMI
LIBRORVM NOVEM
CAPITA.

PRIMI LIBRI, CAP. VIII.

SECVNDI LIBRI, CAP. X.

TERTII LIBRI CAP. VIII.

6. De

QVARTI LIBRI CAP. VIII.

QVINTI LIBRI CAP. X.

SEXTI LIBRI CAP. X.

VALERII MAXIMI

EXEMPLORVM MEMORABILIVM,

LIBER PRIMVS.

AD TIBERIVM CÆSAREM AVGVSTVM.

Prologus.

POPVLI ROMANI, exterarúmque gentium facta simul ac dicta memoratu digna, quæ apud alios latiùs diffusa sunt * quàm vt breuiter cognosci possint, ab illustribus electa auctoribus deligere constitui: vt documenta sumere volentibus longæ inquisitionis labor absit. Nec mihi cuncta complectendi cupido incessit. Quis enim omnis æui gesta, modico voluminum numero comprehenderit? Aut quis compos mentis domesticæ peregrineq. historię seriem, felici superiorum stylo conditam, vel attentiore cura, vel præstantiore facundia, traditurum se sperauerit? Te igitur huic cœpto, penes quem hominum, deorúmque cõsensus, maris ac terrę regimen esse voluit, certissima salus patriæ Cæsar, inuoco: cuius cœlesti prouidentia virtutes, de quibus dicturus sum, benignissimè fouentur: vitia seuerissimè vindicantur. Nam si prisci

* al. vt quàm.

1

prisci oratores ab Ioue Opt. Max. bene orsi sunt, si excellentissimi vates à numine aliquo principia traxerunt: mea paruitas eò iustius ad fauorem tuum decurrerit, quòd cætera diuinitas opinione colligitur: tua præsenti fide paterno auitóque sideri par videtur: quorum eximio fulgore multum ceremoniis nostris inclytæ claritatis accessit. Deos enim reliquos accepimus, Cæsares dedimus. Et quoniam initium à cultu deorum petere in animo est, de conditione eius summatim disseram.

Ci. Ver. I.

DE RELIGIONE CAP. I.

OBSERVATA.

1 *A populo Rom.*
2 *L. Metello pont. max.*
3 *Ti. Graccho & Coss.*
4 *Sacerdotum collegiis.*
5 *Q. Fabio dict. & C. Flaminio mag. eq.*
6 *P. Crasso pont. max.*
7 *Æmiliæ Vestalis discipula.*
8 *M. Marcello v. Coss.*
9 *L. Furio Bibaculo prætore.*
10 *L. Albinio.*
11 *C. Fabio Dorsone.*
12 *Q. Petillio Spurino præt.*
13 *L. Tarquinio rege.*
14 *M. Atilio Regulo:*
15 *Senatu Romano.*

NEGLECTA.

16 *A. C. Terẽtio Varrone.*
17 *Ap. Caco & gente Potiria.*
18 *Milite Romano & Brenno Gallo.*
19 *P. Turullio præfecto classis*
20 *Q. Fuluio Flacco cons.*
21 *Q. Flamin. legare propr.*

Externa exempla obseruatione vel neglectæ religionis.

1 *Pyrrhus Epirotarũ rex.*
2 *Massanisa Numidarũ.*
3 *Dionysius maior Siculorum.*
4 *Thymnasitheus Liparitanorum.*
5 *Alexandri regis milites.*
6 *Persæ.*
7 *Athenienses.*
8 *Diomedon Atheniensium.*

OBSERVATA.

1 MAIORES nostri statas sollennésque cere-

I.

Et Cicero de Arusp. resp.

monias, Pontificum scientia, bene gerendarum rerũ auctoritates, augurũ obseruatione, Apollinis prędictiones, vatum libris, portentorum depulsa Etruscâ disciplinâ explicari voluerũt. Prisco etiam instituto rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum est, precatione: cùm exposcẽdum, voto: cùm soluendum, gratulatione: cùm inquirendum vel extis vel sortibus, impetrito: cùm solemni ritu peragendum, sacrificio. Quo etiam ostentorum ac fulgurum denuntiationes procurantur.

2

Cic. de diuin. I.

TANTVM autem studium antiquis non solùm obseruandæ, sed etiam amplificandæ religionis fuit, vt è florentissima tum & opulentissima ciuitate, decem principum filij S.C singulis Etrurię populis, percipiendæ sacrorum disciplinæ gratia traderentur.

Anno vrbis DCLVI.
Cicer. pro Balbo.

Cereri quoque, quam more Græco venerari instituerant, sacerdotem à Telia, cùm id oppidum nondum ciuitatis nomen accepisset, Calcitanam peterent, vel, vt alii dicunt, Calliphennam: ne deæ vetusti ritus perita deesset antistes. Cuius cùm in vrbe pulcherrimum templum haberent, Gracchano tumultu moniti Sibyllinis libris, vt vetustissimam Cererem placarent, Ennam (quoniam sacra eius inde orta credebant) decem viros ad eam propitiandam miserunt. Item matri deûm sæpenumero imperatores nostri, compotes victoriarum suscepta vota Pessinuntem profecti soluerunt.

3

A.V. DCXX.
Cic. Verri. 6.
Cic. de aru. respons.

II.
A.V. DXI.
Liu. 19. &

METELLVS verò pont. max. Posthumium consulem, eundémque flaminem Martialem, ad bellum gerendũ Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta, vrbem egredi passus non est: religioníque summũ imperium cessit: quod tutò se Postumius Martio certamini cõmissurus

missurus

missurus non videbatur, ceremoniis Martis desertis.

III.

LAVDABILE XII. fascium religiosum obsequium, laudabilior quatuor & viginti in consimili re obediētia: à Ti. enim Graccho ad collegium augurum literę sunt ex prouincia missę, quibus significabat se, cùm libros ad sacra populi pertinentes legeret, animaduertisse vitio tabernaculum captum, comitiis consularibus, quæ ipse fecisset. eáque re ab auguribus ad senatum relata, iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierunt, & se consulatu abdicauerunt.

A.V. DXCI. *Ci. de Nat. deor. I.*

IIII.

4 CONSIMILI ratione P. Cloelius Siculus, M. Cornelius Cethegus, & C. Claudius propter exta parum curiosè admota aris deorum immortalium, variis temporibus, bellísque diuersis, flaminio abire iussi sunt, coactíque etiam. At Sulpicio inter sacrificandum apex è capite prolapsus sacerdotium abstulit.

A.V. DXLIII. *Liuius 26.* A.V. DXXXII. *circiter. Plutarch. Marcello.*

V.

OCCENTVS autem soricis auditus, Fabio Max. dictaturam, C. Flaminio magisteriū equitum deponendi causam præbuit.

A.V. DXXXII. *Plutarch. Marcello.*

VI.

ADIICIENDVM his, quòd P. Licinio pontifici max. virgo Vestalis, quia quadam nocte parum diligens æterni ignis custos fuisset, digna visa est quæ flagro †admoueretur.

A.V. DXLVII. *Liuius 28.* † *al.* admoneretur.

5 MAXIMAE verò virginis Æmiliæ discipulam, extincto igne, tutam ab omni reprehensione Vestæ numen præstitit, qua adorante, cùm carbasum, quam optimam habebat, foculo imposuisset, subitò ignis emicuit.

VII.

6 NON mirum igitur, si pro eo imperio augendo, custodiendóque pertinax deorum indulgētia semper excubuit, quòd tā scrupulosa cura, paruula quoq. momenta religionis examinare

Dio. Hali. antiq. 2.

VIII.

videtur: quia nunquam remotos ab exactissimo cultu ceremoniarũ oculos habuisse nostra ciuitas existimanda est. In qua cùm Marcellus quintũ consulatum gerens templũ Honori, & Virtuti Clastidio priùs, deinde Syracusis potitus, nũcupatis votis debitum cõsecrare vellet, à collegio pontificum impeditus est, negante vnã cellam duobus diis rectè dicari. Futurum n. si quid prodigij in ea accidisset, ne dignosceretur vtri rẽ diuinã fieri oporteret: nec duobus nisi certis diis vnà sacrificari solere: Ea pontificum admonitione effectum est, vt Marcellus, separatis ædibus, Honoris ac Virtutis simulacra statueret. Neq; aut collegio pontificũ auctoritas amplissimi viri, aut Marcello adiectio impensæ impedimento fuit, quominus religionibus suus tenor, suáque obseruatio redderetur.

A.V. DXLV. *Liuius* 27. *Plutarc. in vita.*

IX. OBRVITVR tot etiam illustribus consulatibus L. Furius Bibaculus, exẽplíque locum vix post Marcellum inuenit. Sed pij simul ac religiosi animi laude fraudandus non est: qui prætor à patre suo collegij Saliorum magistro iussus, sed lictoribus pręcedentibus, arma ancilia tulit: quamuis vacationem huius officij, honoris beneficio haberet. Omnia nanque post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit: etiam in quibus summę maiestatis conspici decus voluit: Quapropter non dubitauerũt sacris imperia *seruire: ita se humanarum rerum *futura regimen existimantia, si diuinæ potentiæ bene atque constanter fuissent famulata.

A.V. DXVI. *Lact. diui. Inst.* 1. c. 21.

* *al.* deseruire.
* *al.* velut curam gerere.

X. QVOD animi iudicium in priuatorum quoque pectoribus versatũ est. Vrbe enim à Gallis capta, cùm Flamen Quirinalis virginésque Vestales sacra onere partito ferrent, eásque pontem Sublicium transgressas, & cliuũ, qui ducit ad

A.V. CCCLXIII. *Liuius* 5. *Flor.* 1. c. 13

ad Ianiculum, descendere incipientes. L *Aluanius plaustro coniugem, & liberos vehens aspexisset, propior publicæ religioni, quã priuatæ charitati, suis vt plaustro descenderent, imperauit; atque in id virgines & sacra imposita, omisso cœpto itinere, Cære in oppidum peruexit: Vbi cũ summa veneratione recepta, grata memoria, ad hoc vsque tempus hospitalem humanitatem testantur: Inde enim institutum est, sacra Cæremonias vocari, quia Cæretani ea, in fracto Reip. statu, perinde ac florente, coluerunt. Quare agreste illud sordidum plaustrum, tempestiuè capax cuiuslibet fulgẽtissimi triumphalis currus, vel æquauerit gloriam, vel antecesserit.

* al. Alcinius.

8

9 EADEM reipublicæ tempestate C. Fabius Dorso memorabile exemplũ seruatæ religionis dedit. Nanq. Gallis Capitolium obsidentibus: ne statum Fabiæ gentis sacrificium interrumperetur, Gabino ritu cinctus manibus humerisque sacra gerẽs, per medias hostium stationes, in Quirinalẽ collem peruenit, vbi, omnibus solenni more peractis, in Capitolium *post diuinam venerationem, victricum armorum perinde ac victor, redit.

10

XI. A. V. CCLXII. *Liuius* 5.

* al. propter.

MAGNA conseruandæ religionis etiam P. Cornelio, & Baebio Tamphillo Coss. apud maiores nostros acta cura est. Siquidem in agro L. Petilllij scribæ sub Ianiculo cultoribus terram altiùs versãtibus, duab. arcis lapideis repertis, quarũ in altera scriptura indicabat, corp⁹ *Numę Pompilij Pomponis filij fuisse: in altera libri recõditi erãt Latini septem de iure pontificum, totidémq. Gręci de disciplina sapientię, Latinos magna diligentia * asseruãdos curauerũt; Gręcos, quia aliqua ex parte ad soluẽ-

XII. DLXXII. *Liuius* 40. *Plin. li.* 13. *cap.* 13. *Plutarch. in Numa.*

* al. Numa Põponij.

* al. obseruandos.

dam religionem pertinere existimabantur, L. Petillius prætor Vrbanus ex auctoritate Senatus per victimarios igne facto, in conspectu populi cremauit. Noluerunt enim prisci viri quicquam in hac asseruari ciuitate, quo animi hominum à deorum cultu auocarentur.

XIII. *M. Atiliũ vocat Dionys. lib. 4. Sed patricius esse debet eodẽ teste.* A.V. DCLIII. *Plut. Rhet. ad Herennium.*

TARQVINIVS autem rex M. Tullium Duumuirum, quòd librum secreta ciuilium sacrorum continentem, custodiæ suę commissum, corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abiici iussit. Idq. supplicij genus multo pòst parricidis lege irrogatum est. Iustissimè quidem: quia pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est. 12

XIIII. A.V. CDXCVIII. *Polybius & alij.* A.V. DIII. *Cic. offi 3.* *† al.* hostes

SED in his quę ad custodiam religionis attinent, nescio an omnes M Attilius Regulus præcesserit, qui ex victore speciosissimo, insidiis Asdrubalis, & Xanthippi Lacedæmonij ducis, ad miserabilem captiui fortunam deductus, ac missus ad S.P.Q.R. legatus, vt ex se & vno, & sene, complures Pœnorum iuuenes pensarentur: in contrarium dato consilio, Carthaginem repetiit: non ignarus ad quàm crudeles quámque etiam meritò sibi infestos† deos reuerteretur: Verùm his iurauerat, si captiui eorum redditi non forent, ad eos se rediturum. Potuerunt profectò dij immortales efferatam mitigare sæuitiam: ceterùm quò clarior esset Atilij gloria, Carthaginienses moribus suis vti passi sunt: tertio Punico bello religiosissim. spiritus tam crudeliter vexati, vrbis eorum interitu iusta exacturi piacula. 13

XV. A.V. DXXXVII. *Li. 22.*

QVANTO nostræ ciuitatis senatus venerabilior in Deos? qui post Cannẽsem cladem decreuit, ne matronæ vltra trigesimum diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris

peragi

14 peragi possent: quia maiore penè Romanorum virorum parte in execrabili ac diro solo iacente, nullius penates mœroris expertes erant. Itaque matres ac filię, coniugésque, & sorores, nuper interfectorum abstersis lacrymis, depositísque doloris insignibus, candidam induere vestem, & aris dare thura coactæ sunt. Qua quidem constantia obtinendę religionis, magnus cœlestibus iniectus est rubor vlteriùs aduersus eam sæuiendi gentem, quæ ne iniuriarum quidem acerbitate ab eorum cultu absterreri potuerat.

15 NEGLECTA.

XVI. A.V. DXXXIII *Lact. instit. diu. lib. 2.*

CREDITVM est Varronem consulem apud Cannas cum Carthaginiensibus tam infeliciter dimicasse ob iram Iunonis: quòd, cùm ludos Circenses ædilis faceret, in Iouis Opt. Max. tēplo eximia facie puerum histrionem ad excubias tenēdas posuisset: quod factū post aliquot annos memoria repetitū, sacrificiis expiatū est.

XVII. A.V. CDXLI. *Liuius 9.*

HERCVLES quoque detractæ religionis suę & grauem & manifestam pœnam exegisse traditur. Nam cùm Potitij sacrorum eius ritum (quem pro dono genti eorum ab ipso assignatum, velut hæreditarium obtinuerant) auctore Appio Censore, ad humile seruorum ministerium transtulissent: omnes qui erant numero super xxx. puberes, intra annum extincti sunt, noménque Potitium in duodecim familias diuisum propè interiit. Appius verò luminibus captus est.

XVIII. A.V. DCVII *Appia. Punic.* *Pauſ. Phoc.* *Iuſtin. 24.*

ACER etiam sui numinis vindex Apollo, qui Carthagine à Romanis oppressa, veste aurea nudatus, id egit, vt sacrilegæ manus inter 16 fragmēta eius abscissa inuenirētur. Brēnus Gallorum dux Delphis Apollinis templum ingres-

ſus, Dei voluntate in ſe manus vertit.

XIX. A.V. DCCXXIII. *Dio hiſt.* 51.

Nec minus efficax vltor contemptæ religionis filius quoq; eius Æſculapius, qui conſecratũ templo ſuo lucum à Turullio præfecto Antonij, ad naues ei faciendas, magna ex parte ſuccisum dolens, inter ipſum nefariũ miniſteriũ deuictis partibus Antonij, imperio Cæſaris deſtinatum morti Turullium, manifeſtis numinis ſui viribus eum in lucũ, quem violauerat, traxit: effecítque Deus, vt ibi potiſſimùm à militibus Cæſarianis occiſus, eodem exitio, & euerſis iam arboribus pœnas lueret, & adhuc *ſuperantibus, impunitatem cõſimilis iniuriæ pareret: ſuámq. venerationem quã apud colentes maximam ſemper habuerat, multiplicaret.

17

*al. ſuperſtitibus.

XX. A.V. DLXXIX. *Liu.* 42.

Q. autem Fuluius Flaccus impunè nõ tulit, quòd in cenſura tegulas marmoreas ex Iunonis Laciniæ templo in ædem Fortunæ Equeſtris, quam Romæ faciebat, tranſtulit. Negatur enim poſt hoc factum, mente conſtitiſſe: quin etiam per ſummam ægritudinem animi expirauit, cum ex duobus filiis in Illyrco militantibus, alterum deceſſiſſe, alterum grauiter audiſſet affectum. Cuius * caſu motus ſenatus, tegulas illico reportandas curauit: decretíque circumſpectiſſima ſanctione impium opus cenſoris retexuit.

*al. cauſa.

18

19

XXI. A.V. DXLIX. *Liu.* 29. & 34.

Tam me hercule, quam Q. Pleminij legati Scipionis in theſauro Proſerpinæ ſpoliando ſceleratam auaritiam iuſta animaduerſione vindicauit, cùm enim vinctum Romam protrahi iuſſiſſet, is ante cauſæ dictionem in carcere teterrimo genere * morbi conſumptus eſt: pecuniam Dea eiuſdem ſenatus imperio, & quidem ſummam duplicando, recuperauit.

* *al.* mortis.

Ex-

EXTERNA EXEMPLA OBSERVATÆ, VEL NEGLECTÆ RELIGIONIS.

21 Quod quidem ad Pleminij facinus pertinuit, bene à patribus conſcriptis vindicatum eſt. Quod ad violentas regis Pyrrhi ſordeis atti nuerat, ſeipſa potenter atque efficaciter dea defendit. Coactis enim Locrenſibus ex theſauro eius, magnam illi pecuniam dare: cùm onuſtus nefaria præda nauigaret, vi ſubitæ tempeſtatis tota cum claſſe vicinis Deæ littoribus illiſus eſt: in quibus pecunia incolumis reperta, ſanctiſſimi theſauri cuſtodiæ reſtituta eſt.

XXII. A.V. CDLXXVIII *Liuius* 39.

22 At non ſimiliter Maſſaniſa rex: cuius cùm prefectus claſſis Melitam appuliſſet, éque fano Iunonis denteis eburneos eximiæ magnitudinis ſublatos, ad eum pro dono attuliſſet: vt comperit vnde aduecti eſſent, quinqueremi reportandos Melitam, ínque templo Iunonis collocandos curauit, inſculptos gentis ſuæ literis, ſignificantibus regem ignorantem eos accepiſſe

I. Ex Ciceronis Verrin. 6.

* al. & æquè ex.

23 & libenter Deæ reddidiſſe. Factum Maſſaniſæ plus animo, quàm Punico ſanguini conueniens: quamquam quid attinet mores natione * pendi? in media barbaria ortus, ſacrilegium reſcidit alienum.

II.

* Perpēdi.

Syracuſis Dionyſius genitus, tot ſacrilegia ſua, quot iam recognoſcimus, iocoſis dictis proſequi voluptatis loco duxit: fano enim Proſerpinæ ſpoliato Locris, cùm per altum ſecundo vento claſſe veheretur, ridens amicis, Videtíſne, ait, quàm bona nauigatio ab ipſis diis immortalibus ſacrilegis tribuatur? Detracto etiã Ioui Olympio magni ponderis aureo amiculo, quo eum tyrannus * Hiero è manubiis Carthaginenſiũ ornauerat, iniectóque ei laneo pallio, dixit: æſtate graue amiculum aureũ eſſe, hieme

III. Ex Cic. de nat. deor. lib. 3. Ælian. hiſt. Var. lib. 1.

* al. Oelo.

frigidum: laneum autem ad vtrunque tempus anni aptius. Idem Epidauri Æsculapio barbam auream demi iussit: quòd affirmaret, non conuenire patrem Apollinem imberbem, ipsum barbatum conspici. Idem mensas argenteas, atque aureas è fanis sustulit: quódque in his more Græciæ scriptum erat, bonorum deorum eas esse, vti se bonitate eorum prædicauit. Idem Victorias aureas pateras, & coronas, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat, & eas se accipere, non auferre, dicebat; perquam stultum esse argumentando, à quibus bona precamur, ab his porrigentibus nolle sumere. Qui tametsi debita supplicia non exsoluit, dedecore tamen filij, mortuus pœnas rependit, quas viuus effugerat. Lento enim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira; tarditatémque supplicii grauitate compensat.

24 25

Vide Iusti. li. 20. fine.

IV. A.V. CCLIX. *Liu. 5. Plutarch. Camillo.*

26 In quam ne incideret Thymasitheus Liparitanorum princeps, consilio sibi pariter, atque vniuersæ patriæ, vtili prouidit exemplo: Excepta namque in freto à ciuibus suis piraticam exercentibus magni ponderis aurea cratera, incitatóque ad eam partiendam populo, vt comperit à Romanis Pythio Apollini decimarum nomine dicatam, manibus venundantium ereptam Deo Delphos perferendam curauit.

V. *Lactant. instit. li. 2. c. 8.*

VI. *Herod. 7.*

Milesia Ceres, Mileto ab Alexandro capta, milites qui templum spoliaturi irruperant, flamma obiecta priuauit oculis.

VII. *Cicero de Nat. Deo. 1. Illustrius Suid. Æli. Var. Hist. & Plato.*

27 Persæ mille nauium numero Delum compulsi, templo Apollinis irreligiosas potius manus quàm rapaces adhibuerunt.

Athenienses Diagoram philosophum pepulerunt, quia scribere ausus fuerat, primum ignorare se, an dij essent: deinde si sint, quales sint.

sint. Iidem Socratem damnauerunt, quòd nouam religionem introducere videbatur Iidem Phidiam tulerunt, quandiu is marmore potius quàm ebore Mineruam fieri debere dicebat, quòd diutius nitor esset mansurus; sed vt adiecit, & vilius, tacere iusserunt.

28 Diomedon vnus ex decem ducibus, qui Arginusæ eadem pugna Atheniensibus victoriam, 29 sibi verò damnationem pepererunt; cùm iam non ad meritum supplicium duceretur, nihil aliud locutus est, quàm vt vota pro incolumitate exercitus ab ipso nuncupata soluerentur.

VIII. *Vide lib. 1. c. 8. de constantia Socratis.*

DE SIMVLATA RELIGIONE. CAP. II

A ROMANIS.	AB EXTERNIS.
1 *Numa Pompilio rege.*	1 *Minoe Cretensium rege.*
2 *P. Scipione Africano maiore.*	2 *Pisistrato Atheniensi.*
3 *Q. Cornelio Sulla.*	3 *Lycurgo Spartano.*
4 *Q. Sertorio.*	4 *Zaleuco Locrensi.*

I. A.V. XXXIX. *circiter. Liu. 1. Plut. Dionys. & alij.*

Numa Pompilius, vt populum Romanum sacris obligaret, volebat videri sibi cum dea Ægeria congressus esse nocturnos; eiúsque monitu accepta diis immortalibus sacra instituere.

II. A. V. DXLII. *Liuius 26. Quin. 2. c. 4.*

Scipio Africanus non antè ad negotia publica, vel priuata ibat, quàm in cella Iouis Capitolini moratus esset, & ideò Ioue genitus credebatur.

III. A.V. [illegible] *Plutarch. Front.* [illegible] II.

L. Sulla, quoties prœlium committere destinabat, paruum Apollinis signum Delphis sublatum, in conspectu militum complexus, orabat vti promissa maturaret.

IV. A.V. DCLXXIII. *Plutarch. Front.*

Q. Sertorius per asperos Lusitaniæ colles ceruam albam trahebat; ab ea se, quænam aut agenda, aut vitanda essent, prædicans admoneri.

Et Cicero de Arusp. resp.

monias, Pontificum scientia, bene gerendarum rerũ auctoritates, augurũ obseruatione, Apollinis prędictiones, vatum libris, portentorum depulsa Etruscâ disciplinâ explicari voluerũt. Prisco etiam instituto rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum est, precatione: cùm exposcẽdum, voto: cùm soluendum, gratulatione: cùm inquirendum vel extis vel sortibus, impetrito: cùm solemni ritu peragendum, sacrificio. Quo etiam ostentorum ac fulgurum denuntiationes procurantur.

2

Cic. de diuin. 1.

TANTVM autem studium antiquis non solùm obseruandæ, sed etiam amplificandæ religionis fuit, vt è florentissima tum & opulentissima ciuitate, decem principum filij S.C singulis Etrurię populis, percipiendæ sacrorum disciplinæ gratia traderentur.

Anno vrbis DCLVI.

Cicer. pro Balbo.

Cereri quoque, quam more Græco venerari instituerant, sacerdotem à Telia, cùm id oppidum nondum ciuitatis nomen accepisset, Calcitanam peterent, vel, vt alii dicunt, Calliphennam: ne deæ vetusti ritus perita deesset antistes. Cuius cùm in vrbe pulcherrimum templum haberent, Gracchano tumultu moniti Sibyllinis libris, vt vetustissimam Cererem placarent, Ennam (quoniam sacra eius inde orta credebant) decem viros ad eam propitiandam miserunt. Item matri deûm sæpenumero imperatores nostri, compotes victoriarum suscepta vota Pessinuntem profecti soluerunt.

3

A.V. DCXI.

Cic. Verri. 6.

Cic. de aru. respons.

II.

A.V. DXI.

Liu. 19. & 57.

METELLVS verò pont. max. Posthumium consulem, eundémque flaminem Martialem, ad bellum gerendũ Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta, vrbem egredi passus non est: religioníque summũ imperium cessit: quod tutò se Postumius Martio certamini cõmissurus

missurus non videbatur, ceremoniis Martis desertis.

LAVDABILE XII. fascium religiosum obsequium, laudabilior quatuor & viginti in consimili re obedientia: à Ti. enim Graccho ad collegium augurum literę sunt ex prouincia missę, quibus significabat se, cùm libros ad sacra populi pertinentes legeret, animaduertisse vitio tabernaculum captum, comitiis consularibus, quæ ipse fecisset, eáque re ab auguribus ad senatum relata, iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierunt, & se consulatu abdicauerunt.

III. A.V. DXCI. *Ci. de Nat. deor.* I.

IIII.

4 CONSIMILI ratione P. Cloelius Siculus, M. Cornelius Cethegus, & C. Claudius propter exta parum curiosè admota aris deorum immortalium, variis temporibus, bellísque diuersis, flaminio abire iussi sunt, coactíque etiam. At Sulpicio inter sacrificandum apex è capite prolapsus sacerdotium abstulit.

A.V. DXLIII. *Liuius* 26. A.V. DXXXII. *circiter. Plutarch. Marcello.*

OCCENTVS autem soricis auditus, Fabio Max. dictaturam, C. Flaminio magisteriũ equitum deponendi causam præbuit.

V. A.V. DXXXII.

ADIICIENDVM his, quòd P. Licinio pontifici max. virgo Vestalis, quia quadam nocte parum diligens æterni ignis custos fuisset, digna visa est quæ flagro †admoueretur.

Plutarch. Marcello.

VI.

5 MAXIMAE verò virginis Æmiliæ discipulam, extincto igne, tutam ab omni reprehensione Vestæ numen præstitit, qua adorante, cùm carbasum, quam optimam habebat, foculo imposuisset, subitò ignis emicuit.

A.V. DXLVII. *Liuius* 28. † *al.* admoneretur.

6 NON mirum igitur, si pro eo imperio augendo, custodiendóque pertinax deorum indulgẽtia semper excubuit, quòd tã scrupulosa cura, paruula quoq. momenta religionis examinare

VII. *Dio. Hali. antiq.* 2. VIII.

videtur: quia nunquam remotos ab exactissimo cultu cæremoniarũ oculos habuisse nostra ciuitas existimanda est. In qua cùm Marcellus quintũ consulatum gerens templũ Honori, & Virtuti Clastidio priùs, deinde Syracusis potitus, nũcupatis votis debitum cõsecrare vellet, à collegio pontificum impeditus est, negante vnã cellam duobus diis rectè dicari. Futurum n. si quid prodigij in ea accidisset, ne dignosceretur vtri rẽ diuinã fieri oporteret: nec duobus nisi certis diis vnà sacrificari solere: Ea pontificum admonitione effectum est, vt Marcellus, separatis ædibus, Honoris ac Virtutis simulacra statueret. Neq; aut collegio pontificũ auctoritas amplissimi viri, aut Marcello adiectio impensæ impedimento fuit, quominus religionibus suus tenor, suáque obseruatio redderetur.

A.V. DXLV. *Liuius* 27. *Plutarc. in vita.*

OBRVITVR tot etiam illustribus consulatibus L. Furius Bibaculus, exẽplíque locum vix post Marcellum inuenit. Sed pij simul ac religiosi animi laude fraudandus non est: qui prætor à patre suo collegij Saliorum magistro iussus, sed lictoribus præcedentibus, arma ancilia tulit: quamuis vacationem huius officij, honoris beneficio haberet. Omnia nanque post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit: etiam in quibus summæ maiestatis conspici decus voluit: Quapropter non dubitauerũt sacris imperia *seruire: ita se humanarum rerum *futura regimen existimantia, si diuinæ potentiæ bene atque constanter fuissent famulata.

IX. A.V. DXVI. *Lact. diui. Inst.* 1. c. 21.

* *al.* deseruire.

* *al.* velut curam gerere.

QVOD animi iudicium in priuatorum quoque pectoribus versatũ est. Vrbe enim à Gallis capta, cùm Flamen Quirinalis virginésque Vestales sacra onere partito ferrent, eásque pontem Sublicium transgressas, & cliuũ, qui ducit ad

X. A.V. CCCLXIII. *Liuius* 5. *Flor.* 1. c. 13

ad Ianiculum, descendere incipientes. L *Al- uanius plaustro coniugem, & liberos vehens aspexisset, propior publicæ religioni, quā priuatæ charitati, suis vt plaustro descenderent, imperauit; atque in id virgines & sacra imposita, omisso cœpto itinere, Cære in oppidum peruexit: Vbi cū summa veneratione recepta, grata memoria, ad hoc vsque tempus hospitalem humanitatem testantur: Inde enim institutum est, sacra Cæremonias vocari, quia Cæretani ea, in fracto Reip. statu, perinde ac florente, coluerunt. Quare agreste illud sordidum plaustrum, tempestiuè capax cuiuslibet fulgētissimi triumphalis currus, vel æquauerit gloriam, vel antecesserit.

* *al.* Alcinius.

8

9 EADEM reipublicæ tempestate C. Fabius Dorso memorabile exemplū seruatæ religionis dedit. Nanq. Gallis Capitolium obsidentibus: ne statum Fabiæ gentis sacrificium interrumperetur, Gabino ritu cinctus manibus humerísque sacra gerēs, per medias hostium stationes, in Quirinalē collem peruenit, vbi, omnibus solenni more peractis, in Capitolium * post diuinam venerationem, victricum armorum perinde ac victor, redit.

XI. A. V. CCLXII. *Liuius* 5.

10

* *al.* propter.

MAGNA conseruandæ religionis etiam P. Cornelio, & Baebio Tamphillo Coss. apud maiores nostros acta cura est. Siquidem in agro L. Petillij scribæ sub Ianiculo cultoribus terram altiùs versāribus, duab. arcis lapideis repertis, quarū in altera scriptura indicabat, corp[9] * Numę Pompilij Pomponis filij fuisse: in altera libri recōditi erāt Latini septem de iure pontificum, totidémq. Gręci de disciplina sapientię, Latinos magna diligentia * asseruādos curauerūt; Gręcos, quia aliqua ex parte ad soluē-

XII. DLXXII. *Liuius* 40. *Plin. li.* 13. *cap.* 13. *Plutarch. in Numa.*

* *al.* Numa Pōponij.

* *al.* obseruandos.

dam religionem pertinere existimabantur, L. Petillius prætor Vrbanus ex auctoritate Senatus per victimarios igne facto, in conspectu populi cremauit. Noluerunt enim prisci viri quicquam in hac asseruari ciuitate, quo animi hominum à deorum cultu auocarentur.

XIII. *M. Atiliū vocat Dionys. lib. 4. Sed patricius esse debet eodē teste.*

TARQVINIVS autem rex M. Tullium Duumuirum, quòd librum secreta ciuilium sacrórum continentem, custodiæ suę commissum, corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abiici iussit. Idq. supplicij genus multo pòst parricidis lege irrogatum est. Iustissimè quidem: quia pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est. 12

A.V. DCLIII. *Plut. Rhet. ad Herennium.* XIIII. A.V. CDXCVIII. *Polybius & alij.* A.V. DIII. *Cic. offi 3.* †*al.* hostes

SED in his quę ad custodiam religionis attinent, nescio an omnes M Attilius Regulus præcesserit, qui ex victore speciosissimo, insidiis Asdrubalis, & Xanthippi Lacedæmonij ducis, ad miserabilem captiui fortunam deductus, ac missus ad S.P.Q.R. legatus, vt ex se & vno, & sene, complures Pœnorum iuuenes pensarentur: in contrarium dato consilio, Carthaginem repetiit: non ignarus ad quàm crudeles quámque etiam meritò sibi infestos† deos reuerteretur: Verùm his iurauerat, si captiui eorum redditi non forent, ad eos se rediturum. Potuerunt profectò dij immortales efferatam mitigare sæuitiam: ceterum quò clarior esset Atilij gloria, Carthaginienses moribus suis vti passi sunt: tertio Punico bello religiosissim. spiritus tam crudeliter vexati, vrbis eorum interitu iusta exacturi piacula. 13

XV. A.V. DXXXVII. *Li. 22.*

QVANTO nostræ ciuitatis senatus venerabilior in Deos? qui post Cannēsem cladem decreuit, ne matronæ vltra trigesimum diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris

peragi

14 peragi possent: quia maiore penè Romanorum virorum parte in execrabili ac diro solo iacente, nullius penates mœroris expertes erant. Itaque matres ac filię, coniugésque, & sorores, nuper interfectorum abstersis lacrymis, depositísque doloris insignibus, candidam induere vestem, & aris dare thura coactæ sunt. Qua quidem constantia obtinendę religionis, magnus cœlestibus iniectus est rubor vlteriùs aduersus eam sæuiendi gentem, quæ ne iniuriarum quidem acerbitate ab eorum cultu absterreri potuerat.

15 NEGLECTA.

CREDITVM est Varronem consulem apud Cannas cum Carthaginiensibus tam infeliciter dimicasse ob iram Iunonis: quòd, cùm ludos Circenses ædilis faceret, in Iouis Opt. Max. tēplo eximia facie puerum histrionem ad excubias tenēdas posuisset: quod factū post aliquot annos memoria repetitū, sacrificiis expiatū est.

XVI. A.V. DXXXIII *Lact. instit. diu. lib. 2.*

HERCVLES quoque detractæ religionis suę & grauem & manifestam pœnam exegisse traditur. Nam cùm Potitij sacrorum eius ritum (quem pro dono genti eorum ab ipso assignatum, velut hæreditarium obtinuerant) auctore Appio Censore, ad humile seruorum ministerium transtulissent: omnes qui erant numero super xxx. puberes, intra annum extincti sunt, noménque Potitium in duodecim familias diuisum propè interiit. Appius verò luminibus captus est.

XVII. A.V. CDXLI. *Liuius 9.*

ACER etiam sui numinis vindex Apollo, qui Carthagine à Romanis oppressa, veste aurea nudatus, id egit, vt sacrilegæ manus inter 16 fragmēta eius abscissa inuenirētur. Brēnus Gallorum dux Delphis Apollinis templum ingres-

XVIII. A.V. DCVII *Appia. Punic.* *Pauſ. Phoc.* *Iuſtin. 24.*

sus, Dei voluntate in se manus vertit.

XIX. A.V. DCCXXIII. *Dio hist.* 51.

Nec minus efficax vltor contemptæ religionis filius quoq; eius Æsculapius, qui consecratũ templo suo lucum à Turullio præfecto Antonij, ad naues ei faciendas, magna ex parte succisum dolens, inter ipsum nefariũ ministeriũ deuictis partibus Antonij, imperio Cæsaris destinatum morti Turullium, manifestis numinis sui viribus eum in lucũ, quem violauerat, traxit: effecítque Deus, vt ibi potissimùm à militibus Cæsarianis occisus, eodem exitio, & euersis iam arboribus pœnas lueret, & adhuc *superantibus, impunitatem cõsimilis iniuriæ pareret: suámq. venerationem quã apud colentes maximam semper habuerat, multiplicaret. 17

*al. superstitibus.

XX. A.V. DLXXIX. *Liu.* 42.

Q. autem Fuluius Flaccus impunè nõ tulit, quòd in censura tegulas marmoreas ex Iunonis Laciniæ templo in ædem Fortunæ Equestris, quam Romæ faciebat, transtulit. Negatur enim post hoc factum, mente constitisse: quin etiam per summam ægritudinem animi expirauit, cum ex duobus filiis in Illyrco militantibus, alterum decessisse, alterum grauiter audisset affectum. Cuius * casu motus senatus, tegulas illico reportandas curauit: decretíque circumspectissima sanctione impium opus censoris retexuit. 18 19

*al. causa.

XXI. A.V. DXLIX. *Liu.* 29. & 34.

Tam me hercule, quam Q. Pleminij legati Scipionis in thesauro Proserpinæ spoliando sceleratam auaritiam iusta animaduersione vindicauit, cùm enim vinctum Romam protrahi iussisset, is ante causæ dictionem in carcere teterrimo genere * morbi consumptus est: pecuniam Dea eiusdem senatus imperio, & quidem summam duplicando, recuperauit.

* *al.* mortis.

Ex-

EXTERNA EXEMPLA OBSERVATÆ, VEL NEGLECTÆ RELIGIONIS.

21 Quod quidem ad Pleminij facinus pertinuit, bene à patribus conscriptis vindicatum est. Quod ad violentas regis Pyrrhi sordeis attinuerat, seipsa potenter atque efficaciter dea defendit. Coactis enim Locrensibus ex thesauro eius, magnam illi pecuniam dare: cùm onustus nefaria præda nauigaret, vi subitæ tempestatis tota cùm classe vicinis Deæ littoribus illisus est: in quibus pecunia incolumis reperta, sanctissimi thesauri custodiæ restituta est.

XXII. A.V. CDLXXVIII *Liuius* 39.

22 At non similiter Massanissa rex: cuius cùm præfectus classis Melitam appulisset, éque fano Iunonis denteis eburneos eximiæ magnitudinis sublatos, ad eum pro dono attulisset: vt comperit vnde aduecti essent, quinqueremi reportandos Melitam, ínque templo Iunonis collocandos curauit, insculptos gentis suæ literis, significantibus regem ignorantem eos accepisse & libenter Deæ reddidisse.

I. *Ex Ciceronis Verrin.* 6.

* *al.* & æquè ex.

23 Factum Massanissæ plus animo, quàm Punico sanguini conueniens: quamquam quid attinet mores natione* pendi? in media barbaria ortus, sacrilegium rescidit alienum.

II.

* Perpēdi.

Syracusis Dionysius genitus, tot sacrilegia sua, quot iam recognoscimus, iocosis dictis prosequi voluptatis loco duxit: fano enim Proserpinæ spoliato Locris, cùm per altum secundo vento classe veheretur, ridens amicis, Videtisne, ait, quàm bona nauigatio ab ipsis diis immortalibus sacrilegis tribuatur? Detracto etiā Ioui Olympio magni ponderis aureo amiculo, quo eum tyrannus * Hiero è manubiis Carthaginensiū ornauerat, iniectóque ei laneo pallio, dixit: æstate graue amiculum aureū esse, hieme

III. *Ex Cic. de nat. deor. lib.* 3. *Ælian. hist. Var. lib.* 1.

* *al.* Gelo.

frigidum: laneum autem ad vtrunque tempus anni aptius. Idem Epidauri Æsculapio barbam auream demi iussit: quòd affirmaret, non conuenire patrem Apollinem imberbem, ipsum barbatum conspici. Idem mensas argenteas, atque aureas è fanis sustulit: quódque in his more Graeciç scriptum erat, bonorum deorum eas esse, vti se bonitate eorum prædicauit. Idem Victorias aureas pateras, & coronas, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat, & eas se accipere, non auferre, dicebat; perquam stultum esse argumentando, à quibus bona precamur, ab his porrigentibus nolle sumere. Qui tametsi debita supplicia non exsoluit, dedecore tamen filij, mortuus pœnas rependit, quas viuus effugerat. Lento enim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira; tarditatémque supplicii grauitate compensat.

24 25

Vide Iusti. li. 20. fine.

IV. A.V. CCLIX.

Liu. 5. Plutarch. Camillo.

In quam ne incideret Thymasitheus Liparitanorum princeps, consilio sibi pariter, atque vniuersæ patriæ, vtili prouidit exemplo: Excepta namque in freto à ciuibus suis piraticam exercentibus magni ponderis aurea cratera, incitatóque ad eam partiendam populo, vt comperit à Romanis Pythio Apollini decimarum nomine dicatam, manibus venundantium ereptam Deo Delphos perferendam curauit.

26

V. *Lactant. instit. li. 2. c. 8.*

VI. *Herod. 7.*

Milesia Ceres, Mileto ab Alexandro capta, milites qui templum spoliaturi irruperant, flamma obiecta priuauit oculis.

VII. *Cicero de Na. Deo. 1. Illust ius Suid Æli. Var. Hist. 2. Plato.*

Persæ mille nauium numero Delum compulsi, templo Apollinis irreligiosas potius manus quàm rapaces adhibuerunt.

27

Athenienses Diagoram philosophum pepulerunt, quia scribere ausus fuerat, primum ignorare se, an dij essent: deinde si sint, quales sint.

ſint. Iidem Socratem damnauerunt, quòd nouam religionem introducere videbatur Iidem Phidiam tulerunt, quandiu is marmore potius quàm ebore Mineruam fieri debere dicebat, quòd diutius nitor eſſet manſurus; ſed vt adiecit, & vilius, tacere iuſſerunt.

28 Diomedon vnus ex decem ducibus, qui Arginuſæ eadem pugna Athenienſibus victoriam, 29 ſibi verò damnationem pepererunt; cùm iam non ad meritum ſupplicium duceretur, nihil aliud locutus eſt, quàm vt vota pro incolumitate exercitus ab ipſo nuncupata ſoluerentur.

VIII. *Vide lib. 1. c. 8. de constantia Socratis.*

DE SIMVLATA RELIGIONE. CAP. II

I. A.V. XXXIX. *circiter. Liu. 1. Plut. Dionyſ. & alij.*

A ROMANIS.	AB EXTERNIS.
1 *Numa Pompilio rege.*	1 *Minoe Cretenſium rege.*
2 *P. Scipione Africano maiore.*	2 *Piſiſtrato Athenienſi.*
3 *Q. Cornelio Sulla.*	3 *Lycurgo Spartano.*
4 *Q. Sertorio.*	4 *Zaleuco Locrenſi.*

Numa Pompilius, vt populum Romanum ſacris obligaret, volebat videri ſibi cum dea Ægeria congreſſus eſſe nocturnos; eiúſque monitu accepta diis immortalibus ſacra inſtituere.

II. A. V. DXLII. *Liuius 26. Quin. 2. c. 4.*

Scipio Africanus non antè ad negotia publica, vel priuata ibat, quàm in cella Iouis Capitolini moratus eſſet, & ideò Ioue genitus credebatur.

III. A.V. DCLXX[illegible] *Plutarch. Front. l. 1. c. 11.*

L. Sulla, quoties prœlium committere deſtinabat, paruum Apollinis ſignum Delphis ſublatum, in conſpectu militum complexus, orabat vti promiſſa maturaret.

IV. A.V. DCLXXIII. *Plutarch. Front.*

Q. Sertorius per aſperos Luſitaniæ colles ceruam albam trahebat; ab ea ſe, quænam aut agenda, aut vitanda eſſent, prædicans admoneri.

EXTERNA.

I. *Plato in Minoe.* Minos Cretensium rex nono quoque anno in quoddam præaltum, & vetusta religione cõsecratum specus secedere solebat; & in eo moratus, tanquam à Ioue, quo se ortum ferebat, traditas sibi leges prærogabat.

II. *Herod. 1.* Pisistratus in recuperanda tyrannide quam amiserat, simulatione reducentis se in arcem Mineruæ est vsus; cùm per ostentationem ignotæ mulieris, quæ *Phya vocabatur, formatę ad habitum Deę, Athenienses deciperet. *Al. Ero.*

III. *Herod. 1. Plutarch.* Lycurgus consilio Apollinis grauissimę Lacedęmoniorum ciuitati leges compositas ferre se persuasit.

IV. *Suidas & Cic. de le. 2. Ælia. Var. hist. 3.* Zeleucus sub nomine Mineruæ apud Locrenses prudentissimus habitus est.

DE PEREGRINA RELIGIONE REIECTA. CAP. III.

1 *A senatu Romano.* 3 *A L. Æmilio Paullo*
2 *A C. Cornelio pratore.* *COSS.*

I. A.V. DLXVII. *Liuius 30.* Bacchanalium sacrorum mos nouus institutus, cùm ad perniciosam vesaniam iretur, sublatus est.

A.V. DCXI. Lutatius, qui primũ Punicum bellum confecit, à senatu prohibitus est sortes Fortunæ Prænestinæ adire. Auspiciis. n. patriis, non alienigenis remp. administrari oportere iudicabant.

C. Cornelius Hispallus prętor peregrinus M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio COSS. edicto Chaldæos intra decimum diem abire ex Vrbe, atque Italia iussit: leuibus & ineptis ingeniis fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendaciis suis caliginem * iniicientes.

** al.* nutrientes.

Idem qui Sabazij Iouis cultu simulato mores Romanos inficere conati sunt, domos suas repetere coegit.

L. Æ-

L. Æmilius Paulus consul, cùm senatus Isidis & Serapis fana diruenda censuisset, eáque nemo opificum attingere auderet: posita prætexta securim arripuit, templíque eius foribus inflixit. — III. A.V. DXXXIV.

DE AVSPICIIS. CAP. IV.

QVÆ CEPERE ROMANI.

1 *Atius Nauus augur.*
2 *Ti. Gracchus. Tib. F. trib. plebis.*
3 *P. Claudius Pulcher, & L. Iunius Pullus COSS.*
4 *Metellus pont. max.*
5 *M. Tullius Cicero.*
6 *M. Iunius Brutus procos.*

EXTERNI.

1 *Alexander Magnus.*
2 *Deiotarus rex.*

1 L. Tarquinius Rex centuriis equitum, quas Romulus auspicato conscripserat, alias adiicere cupiens; cùm ab Atio Nauo augure prohiberetur, offensus interrogauit, Possétne fieri, quod ipse mente conceperat. Posse fieri dicente: iussit nouacula cotem discindi. Qua Atius allata, administrato incredibili facto, effectum sine professionis oculis regis subiecit. — I. A.V. CXL. *circiter. Liuius 1. Cic. diuin. 1.*

2 Ti. Gracchus, cùm ad res nouas pararetur, auspicia domi prima luce petiit: quæ illi perquàm tristia responderunt. Nam ianua egressus, ita pedem offendit, vt digitus ei decuteretur: tres deinde corui in eum aduersum occinentes, partem tegulæ decussam ante ipsum propulerunt. Quibus omnibus contemptis, à Scipione Nasica pontifice maximo decussus Capitolio, fragmento subsellij ictus procubuit. — II. A.V. DCXX. *Plutarch. in vita.* III. A.V. DIV.

3 P. Claudius bello Punico primo, cùm prœliũ nauale committere vellet, auspiciáque more maiorum petiisset, & pullarius non exire cauea pullos nuntiasset, abiici eos in mare iussit, di- — *Poly. 1. Ci. diuin. 1. & de Natura deor. 2.*

cens, Quia esse nolunt, bibant, & L. Iunius P. Claudij collega neglectis auspiciis, classem tẽpestate amisit. Quorum ille populi iudicio concidit, damnationísque ignominiam voluntaria morte præuenit.

IV. A.V. DXII. *Liuius 19. Dionys.3.*

Cùm Metellus pontif. maximus, Tusculanum peteret, corui duo in os eius aduersum veluti iter impedientes aduolauerunt: vixque extuderunt, vt domum rediret. Insequente noctu ædes Vestæ arsit; quo incendio, Metellus inter ipsos ignes raptum Palladium incolume seruauit.

V. A.V. DCCX. *Plutarch. Appian. ciuil. 4.*

M. Ciceroni mors imminens auspicio prædicta est; cùm enim in villa Caietana esset, coruus in conspectu eius horologij ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eò vsque morsu tenuit; donec seruus ad occidendum eum milites venisse nunciaret.

VI. A.V. DCCXI. *Plutarch. Dion. lib. XLVII.*

M. Brutus cùm reliquias exercitus sui aduersus Cæsarem & Antonium eduxisset, duæ aquilæ ex diuersis castris aduolauerunt, & edita inter se pugna; ea quę à parte Bruti fuerat, malè mulctata fugit.

EXTERNA.

I. A.V. CDXX. *Plutarch. Curtius 4.*

6 Cùm rex Alexander vrbem in Ægypto construere vellet, architectus Dinocrates cùm cretam non haberet, polentáque futuræ vrbis lineamenta duxisset, ingens auium multitudo proximo lacu emersa, polentam depasta est: quod sacerdotes Ægyptiorum interpretati sunt, aduenarum frequentiæ alimentis suffecturam vrbem.

II. Deiotaro verò regi omnia ferè auspicatò

catò gerenti ſalutaris aquilæ conſpectus fuit: qua viſa, abſtinuit ſe ab eius tecti vſu, quod nocte inſequenti, ruina ſolo ęquatum eſt.

A.V. DCC. *circiter Cic. diu.*

DE OMINIBVS. CAP. V.

QVÆ ACCEPERE Romani.

1 *Patres conſcripti.*
2 *M. Furius Camillus dictator.*
3 *L. Æmilius Paullus* COS.
4 *Cæcilia Metelli:*
5 *C. Marius exul.*
6 *Cn. Pompeius Magnus procos.*
7 *M. Brutus procos:*
8 *C. Caßius procos.*
9 *Q. Petilius COS.*

EXTERNI.

1 *Prienenſes.*
2 *Apolloniatæ.*

I. Omnium etiam obſeruatio contactu aliquo religionis innexa eſt: quoniam nō fortuito motu, ſed diuina prouidentia conſtare creditur.

1 Quæ effecit, vt Vrbe à Gallis diſiecta, deliberantibus P.C. vtrum Veios migrarent, an ſua mœnia reſtituerent, fortè eo tempore è præſidio cohortibus redeuntibus, centurio in Comitio exclamaret, Signifer, ſtatue ſignum, hîc optimè manebimus. Ea enim voce audita, ſenatus ſe accipere omen reſpondit, eueſtigióque Veios tranſeundi conſilium omiſit. Quàm paucis verbis de domicilio futuri ſummi imperij confirmata eſt conditio. Credo indignum diis exiſtimantibus, proſperis auſpiciis Romanum nomen ortum, Veientanæ vrbis appellatione mutari, inclytæque victoriæ decus modò abiectæ Vrbis ruinis infundi.

A.V. CCCLXIII. *Liuius 5.*

II.

2 Huius tam pręclari operis auctor Camillus, cùm eſſet precatus, vt ſi cui deorum nimia felicitas pop. Rom. videretur, eius inuidia, ſuo aliquo incommodo ſatiaretur, ſubito lapſu decidit: quod omen ad damnationem, qua poſtea

A.V. CCCLVIII. *Liuius 5. Plutarch.*

oppressus est, pertinuisse visum est. Meritò autem de laude inter se, victoria, & pia precatio amplissimi viri certauerunt: æquè enim virtutis est & bona, patriæ auxisse, & mala in se transferri voluisse.

II. A. V. DXXCV. *Cic. diui.* I. *Plutarch.*

Quid illud, quod L. Paullo consuli euenit, quàm memorabile? cùm ei sorte euenisset, vt bellum cum rege Perse gereret, & domū è curia regressus, filiolam suam nomine Tertiam, quæ tum erat admodum paruula, osculatus, tristem animaduerteret: interrogauit, quid ita eo vultu esset, quę respondit, Persam perisse. decesserat autem catellus, quem puella in deliciis habuerat, nomine Persa: Arripuit igitur omen Paullus, * éque fortuito dicto, quasi spem certam clarissimi triumphi animo pręsumpsit.

* *al.* éxque

IIII. DCXXII. *circiter.* *Cic. diui.* I.

At Cæcilia Metelli dum sororis filiæ, adultæ ætatis virgini, more prisco, nocte concubia nuptialia petit, omen ipsa fecit. Nam cùm in sacello quodam eius rei gratia aliquandiu persedisset, nec vlla vox proposito congruens esset audita: fessa longa standi mora puella, rogauit materteram, vt sibi paulisper locum residendi accommodaret: cui illa, Ego verò, inquit, libenter tibi * mea sede cedo. Quod dictum ab indulgentia profectum, ad certi ominis processit euentum: quoniam Metellus non ita multò pòst, mortua Cæcilia; virginem, de qua loquor, in matrimonium duxit

3

* *al.* meam sedem.

V. A V. DCLXV. *Plutarch.*

C. autem Mario obseruatio ominis proculdubio saluti fuit, quo tempore hostis à senatu iudicatus, in domum Fanniç Minturni custodię causa deductus est: Animaduertit enim asellum, cùm ei pabulum obiiceretur, neglecto eo, ad aquam procurrentem: Quo spectaculo, deorum prouidẽtia quod sequeretur, oblatum

ratus,

ratus, alioquin etiam interpretandarum religionum peritissimus: à multitudine, quæ ad opem illi ferendam confluxerat, impetrauit vt ad mare perduceretur: Ac protinus nauiculam conscendit: eáque in Africam peruectus, arma Sullæ victricia effugit.

VI. A.V. DCCXV.

Pompeius verò magnus in acie Pharsalica victus à Cæsare, fuga quærens salutem, cursu in insulam Cyprũ (vt aliquid in ea virium cõtraheret) classem direxit: appellénsque ad oppidum Paphum, conspexit in littore speciosum ædificium: gubernatorémq; interrogauit, quod ei nomen esset: qui respondit κακοβασιλέα vocari: quę vox spem eius: quantulacunque restabat, comminuit. Neque id dissimulanter tulit, auertit. n. oculos ab illis tectis, ac dolorem, quem ex diro omine conceperat, gemitu patefecit.

VII. A.V. DCCX. *Plutarch.*

M. Etiam Bruti dignus, admisso parricidio, euentus omine designatus est: Siquidem post illud nefarium opus, natalem suum celebrans, cùm Græcum versum expromere vellet. ad illud potissimùm Homericum referendum animo tetendit.

Ἀλλά με μοῖρ' ὀλοὴ καὶ Λητοῦς ἔκτανεν υἱός. *Iliad. π.*

Qui Deus Philippensi acie, à Cęsare & Antonio signo datus, in eum tela conuertit. *Vide Dio. 47.*

VIII. A.V. DCCX. *Dion. lib. 47.*

Consentaneo vocis iactu C. Cassij aurem fortuna peruellit: quem orantibus Rhodiis, ne ab eo cunctis deorum simulacris spoliarentur, Solem à se relinqui respondere voluit: vt rapacissimi victoris insolentiam, dicti tumore pertraheret, abiectúmque Macedonica pugna, non effigiem Solis, quam tantummodo supplicibus cesserat, sed ipsum Solem re vera relinquere cogeret.

IX.

Annotatu dignum illud quoque omen,

A.V. DLXXVIII. Liu. 41. Frontin. Stratag. 4. c. 2.

ſub quo Petillius conſul in Liguria bellum gerens occidit. Nam cùm montem, cui Leto cognomen erat, oppugnaret; intérque adhortationem militum dixiſſet, Hodie ego Letum vtique capiam; inconſideratius prœliando, fortuitum iactum vocis leto ſuo confirmauit.

EXTERNA.

I. Adiici noſtris duo eiuſdem generis alienigena exempla non abſurdè poſſunt. Samij, Prienenſibus auxilium aduerſus Caras implorantibus, arrogantia inſtincti, pro claſſe & exercitu cymbulam eis deriſus gratia miſerunt. Quam illi velut diuinitus datum præſidium interpretati, libenter acceptam, vera fatorum prędictione, victorię ducem habuerunt. 5

II. Neque Apolloniatę quidem pœnitentiam egerunt, quòd cùm bello Illyrico preſſi, Epidamnios vt ſibi opem ferrent, oraſſent atque illi flumen vicinum mœnibus ſuis nomine Æantem in adiutorium ſe mittere dixiſſent: Accipimus quod datur, reſponderunt; eíque primum in acie locum, perinde ac duci aſſignauerunt. Ex inſperato enim ſuperatis hoſtibus, ſucceſſum ſuum in omen acceptum referentes, ex tũc Æanti vt Deo immolauerunt, & deinceps in omnibus prœliis vti ducem conſtituerunt. 6 7

Vide Strabonem 7. Plin. li. 3. c. 23.

DE PRODIGIIS. CAP. VI.

QVÆ EVENERE ROMANIS.

1 *Ser. Tullio regi.*
2 *L. Marcio centurioni.*
3 *Populo Rom. ac Veientibus.*
4 *L. Sulla procos.*
5 *Populo Roman. diuerſis temporibus.*
6 *C. Flaminio COS.*
7 *C. Hoſtilio Mancino Coſ.*
8 *T. Graccho procos.*
9 *M. Claudio Marcello Coſ.*

Coss. V.
10 *Cn. Octauio Coss.*
11 *M. Licinio Crasso procos.*
12 *Cn. Pompeio Magno procos.*
13 *C. Iulio Caesari dict.*

EXTERNIS.

1 *Xerxi Persarum rege.*
2 *Midae Phrygum regi infanti.*
3 *Platoni philos. infanti.*

1 Prodigiorum quoque, quę aut secunda aut aduersa acciderunt, debita proposito nostro relatio est.

I. A.V.C L. *circiter. Liuius 1. Dionys. 3.*

Ser. Tullio etiam tum puerulo dormienti, circa caput flammam emicuisse domestici oculi annotauerunt. Quod prodigium Prisci Tarquinij regis vxor Tanaquil admirata, Seruium 2 serua natum, in modum filij educauit, & ad regium fastigium euexit.

II. A.V. DXLI. *Liu. 25. Polyb. Vide lib. 8. c. 26.*

Æque felicis euentus illa flamma, quæ ex L. Marcij ducis duorum exercituum, quos interitus P. & Cn. Scipionum in Hispania nobilitauerat, capite concionantis eluxit. Namque eius aspectu pauidi adhuc milites, pristinam recuperare fortitudinem admoniti, octo & triginta millibus hostium cæsis, magnóque numero in potestatem redacto, bina castra Punicis opibus referta ceperunt.

III. A.V. CCCLVI. *Liuius 5. Plutarch. Camillo.*

Item cum bello acri & diutino Veientes à Romanis intra mœnia compulsi, capi non possent: eáque mora non minus obsidentibus, quã obsessis intolerabilis videretur, exoptatę victoriæ iter miro prodigio dij immortales patefecerunt. Subitò enim Albanus lacus, neque cælestibus imbribus auctus, neque inundatione vllius amnis adiutus, solitum stagni modũ excessit. cuius rei explorãdę gratia, legati ad Delphicum oraculum *misii, retulerunt pręcipi sortibus, vt aquam lacus eius emissam, per agros

**al. Apollinem.*

diffunderent: sic enim Veios in potestatem populi Romani venturos. Quod prius quam legati renunciarent, aruspex Veientium à milite nostro (quia domestici interpretes deerant) raptus, & in castra perlatus futurum duxerat. Ergo senatus duplici prædictione monitus, eodē penè tempore, & religioni paruit, & hostium vrbe potitus est.

IV. A.V. DCLXIV. *Cic. diuin. 1. Ex historiarum L. Sulla lib.*

Nec parum prosperi successus est, quod sequitur, L. Sulla procos. sociali bello, cùm in agro Nolano ante pretorium immolaret, subitò ab ima parte aræ prolapsam anguem prospexit. Qua visa, Postumi aruspicis hortatu continuò exercitum in expeditionem eduxit, ac fortissima Samnitum castra cepit. Quę victoria futurę eius amplissimæ potentiæ gradus & fundamentum extitit. 3

V. A.V. CCXCII. *Liu. 3. Dionys. 10. Plin. 2. cap. 56.*

Præcipuæ admirationis etiam illa prodigia, quæ P. Volumnio, Ser. Sulpicio CONSS. in vrbe nostra inter initia motúsque bellorum acciderunt. Bos namque, mugitu in sermonem humanum conuerso, nouitate monstri, audientium animos exterruit. Carnis quoque in modum nimbi dissipatæ partes ceciderunt: quarum maiorem numerum præpetes diripuerunt aues, reliquum humi per aliquot dies, neque odore tetro, neque deformi aspectu mutatum iacuit. 4

A.V. DXXXVI. *Liuius 21.*

A.V. DXLIV. *Liuius 27.*

Eiusdem generis monstra alio tumultu credita sunt: Infantem semestrem in foro boario triumphum proclamasse. Alium cum elephantino capite natum. 5

A.V. DXXXVI. *Liu. 21. & 22. Plutar. Fabio.*

In Piceno lapidibus pluisse. In Gallia lupum vigili è vagina gladium abstulisse. In Sicilia scuta duo sanguinem sudasse. Etiam merentibus apud Antium cruentas spicas in corbe decidisse. * Cerites aquas sanguine mistas fluxisse. 6

* *al.* Care-

Bello

Bello etiam Punico ſecundo conſtitit Cn. Domitio bouem dixiſſe, Caue tibi Roma.

VI. A.V. DXXVI. *Liuius 22. Plutarc. Fabio.*

C. autem Flaminius cùm inauſpicatò conſul creatus, apud lacum Traſimenum, cum Annibale conflicturus, conuelli ſigna iuberet, lapſo equo, ſuper caput eius humi proſtratus eſt. Nihilque eo prodigio inhibitus, ſigniferis negantibus ſigna moueri ſua ſede poſſe: Malum, ni ea continuò effodiſſent, minatus eſt. Verùm huius temeritatis, vtinam ſua tantùm, non etiam pop. Ro. maxima clade pœnas pependiſſet. In ea namque acie xv. millia Romanorum cæſa, vi. millia capta, x. millia fugata ſunt. Conſulis obtruncati corpus ad funerandum ab Annibale quæſitum eſt; qui quantum in ipſo fuerat, Romanum ſepelierat imperium.

VII. A.V. DCXVI. *Liuius 59. Iul. Obſeq.*

Flaminij autem præcipitem audaciam C. Hoſtilius Mancinus veſana perſeuerantia ſubſequitur: cui conſuli in Hiſpaniam ituro hęc prodigia acciderunt: Cùm Lauinij ſacrificium facere vellet, pulli caueа emiſſi in proximam ſiluam fugerunt, ſummáque diligentia quęſiti reperiri nequiuerunt. Cúmque ab Herculis portu, quò pedibus peruenerat, nauem conſcenderet, talis vox ſine vllo auctore ad aures eius peruenit, Mancine mane. Qua territus, cùm itinere conuerſo Genuam petiſſet, & ibi ſcapham eſſet ingreſſus: anguis eximiæ magnitudinis viſus è conſpectu abiit: Ergo numerum prodigiorum numero calamitatum æquauit, infelici pugna, turpi fœdere, deditione funeſta.

VIII. A.V. DLI. *Liuius 55.*

Minus miram in homine parum conſiderato temeritatem Ti. Gracchi grauiſſimi ciuis triſtis exitus, & prodigio denunciatus, nec euitatus conſilio, facit. Procos. n. cùm in Lucanis ſacrificaret, angues duo ex occulto prolapſi, repentè

hostiæ, quam immolauerat, adeso iocinore, in easdem latebras se retulerunt. Ob id deinde factum, instaurato sacrificio, idem prodigij euenit. Tertia quoque cæsa victima, diligentiúsque asseruatis extis, neque allapsus serpentum arceri, neque fuga impediri potuit. Quod quamuis aruspices ad salutem Imperatoris pertinere dixissent: Gracchus tamen non cauit, ne perfidi hospitis sui Flauij insidiis, in eum locum deductus, in quo Pœnorum dux magna cum armata manu delituerat, inermis occideretur.

I X. A.V. DXXXIX. *Liuius* 23. *Plutarch.* A.V. DLXV. *Liuius* 27. *Plutarch.*

Et consulatus collegium, & erroris societas, & par genus mortis à Ti. Graccho, ad Marcelli memoriam me trahit. Is captarum Syracusarũ, & Annibalis ante Nolana mœnia à se primum fugere coacti, gloria inflammatus, cum summo studio niteretur vt Pœnorum exercitum aut in Italia prosterneret, aut Italia pelleret, solennique sacrificio voluntates deorum exploraret, quæ prima hostia ante foculum decidit, eius iecur sine capite inuentum est: proxima caput iocinoris duplex habuit. Quibus inspectis aruspex tristi vultu, non placere sibi exta, quia prima tam tristia, secunda nimis læta apparuissent, respondit. Ita monitus M. Marcellus nequid temerè conaretur: in sequenti nocte speculandi gratia cum paucis egredi ausus, à multitudine hostium in Brutiis circunuentus, æquè magnum dolorem, ac detrimentum patriæ, interitu suo attulit.

8

X. A.V. DCLVI. *Plutarch. Mario.*

Iam & Octauius consul dirum omen quemadmodum timuit, ita vitare non potuit: Ex simulacro enim Apollinis per se abrupto capite, & ita infixo humi vt euelli nequiret, armis à collega suo Cinna dissidens, præsumpsit animo ea re significari exitium suum, in quod metus augu-

augurij, tristi fine vitæ incidit: ac tum demum immobile Dei caput terra refigi potuit.

XI.

9 Non sinit nos M. Crassus inter grauissimas nostri imperij iacturas numerãdus, hoc loco de se silentium agere plurimis & euidentissimis ante tantã ruinã monstrorum pulsatus ictibus. Ducturus erat à Carris aduersus Parthos exercitum, ei pullum traditum est paludamentũ, cùm in prœlium exeuntibus album, aut purpureum dari soleret: Mœsti & taciti milites ad principia conuenerunt, qui vetere instituto cũ clamore alacri accurrere debebant: Aquilarum altera vix conuelli à primipilo potuit, altera ægerrimè extracta in contrariam, ac ferebatur, partem ac seipsa conuertit. Magna hæc prodigia: sed & illæ clades aliquanto maiores: tot pulcherrimarum legionum interitus, tam multa signa hostilibus intercepta manibus, tantum Romanæ militiæ decus Barbarorum obtritum equitatu, optimæ indolis filij cruore paterni respersi oculi, corpúsque imperatoris inter promiscuas cadauerum strues, auium ferarúmque laniatib. obiectum: Vellem equidem placidius, 10 sed quod relatu verum est. Sic dij spreti excandescunt: Sic humana consilia castigantur, vbi se cælestibus præferunt.

A.V. DCC.
Plutarch.
Dio. li. 10.
Appian. in Parthica.

XII.

Cn. etiam Pompeium Iupiter omnipotens abundè monuerat, ne cum C. Cæsare vltimam belli fortunam experiri contenderet. Egresso à Dyrrhachio aduersa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apum signa obscurando, subita tristitia implicatis militũ animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga: sed inuictæ leges necessitatis, 11 pectus alioqui ab amẽtia remotũ, prodigia ista iusta æstimatione perpendere passæ non sunt.

A.V. DCCV.
Luca. Iul. Obseq.
Dio. li. 41.

Itaque dum ille eleuat auctoritatem amplissimam, & opes priuato fastigio excelsiores, omniáque ornamenta, quæ ab ineunte adolescentia ad inuidiam vsque contraxerat, spatio vnius diei confregit. Quo constat in delubris deûm, sua sponte signa conuersa: militarem clamorẽ, strepitúmque armorum adeò magnum Antiochiæ, & Ptolemaide auditum, vt in muros concurreretur: sonum tympanorum Pergami abditis delubris editum: palmam viridem Trallibus in æde Victoriæ, sub Cæsaris statua inter coagmenta lapidum iustæ magnitudinis enatam: Quibus apparet cælestium numen, & Cæsaris gloriæ fauisse & Pompeij errorem inhibere voluisse.

Cæsar 3. belli ciuilis.

XIII. A.V. DCCIX. Tuas aras, tuáque sanctissima templa, Diue Iuli veneratus oro, vt propitio ac fauenti numine tantorum casus virorum sub tui exempli pręsidio, ac tutela delitescere patiaris: Te enim accepimus, eo die quo purpurea veste velatus aurea in sella consedisti, ne maximo studio senatus exquisitum, & delatum honorem spreuisse videreris: prius quàm exoptatum ciuium oculis conspectum tui offerres, cultui religionis, in quam mox eras transiturus, vacasse; mactatóque opimo boue cor in extis non reperisse: ac responsum tibi à Spurina aruspice, pertinere id signum ad vitam & consilium tuum, quod vtraque hæc corde continerentur: Erupit deinde eorum parricidium, qui dum te hominum numero subtrahere volunt, deorum concilio adiecerunt.

Cic. diuin. 1. Suet. & Obseq.

EXTERNA.

Claudatur hoc exemplo talium ostentorum domestica relatio, ne si vlterius Romana apprehendero, è cælesti templo ad priuatas do-

mos

mos, non consentaneos vsus transtulisse videar. Attingam igitur externa: quæ Latinis inserta literis, vt auctoritatis minus habent, ita aliquid gratæ varietatis afferre possunt. IN EXERCITV XERXIS, quem aduersus Greciam contraxerat, equæ partu leporem editum constat, eodem montem Athon vix tandem transgresso. Quo genere mõstri tanti apparatus *significatus est euentus. Nam qui mare classibus, terram pedestri operuerat exercitu, vt fugax animal, pauido regressu regnum suum repetere est coactus.

I. *Herod.7.*

12 13

†*al.* signatus.

Prius quàm Athenas deleret, Lacedæmonis inuadendæ consilium agitanti, admirabile inter cœnam prodigium incidit, infusum namque pateræ eius vinum, in sanguinem nec semel, sed iterum & tertiò conuersum est. Qua de re consulti Magi, monuerunt vt ab incepto abstineret: & si quod vestigium in vecordi pectore sensus fuisset, cauere potuisset, antè de Leonida & Spartanis abundè monitus.

Midæ verò, cuius imperio Phrygia fuit subiecta, puero dormienti formicæ in os grana tritici congesserunt. Parentibus deinde eius, quorsum prodigium tenderet, explorantibus, augures responderunt, Omnium illum mortalium futurum ditissimum. Nec vana prædictio extitit: nam Midas cunctorum penè regum opes abundantia pecuniæ antecessit: infantiæque incunabula vtili deorum munere donata, onustis auro atque argento gazis pensauit.

II. *Cic. diui. 1.*

14 Formicis Midæ, iure meritóque apes Platonis prætulerim: illæ enim caducę ac fragilis, hę solidæ & æternæ felicitatis indices extiterunt, dormientis in cunis paruuli labellis mel inserẽdo. Qua re audita, prodigiorũ interpre-

III. *Cic. diui. 1.*

tes singularem eloquii suauitatem ore eius emanaturam dixerant. At mihi quidem illę apes non montem Hymettum thymi flore redolentem, sed Musarum Heliconios colles omni genere doctrinæ virentes, duarum instinctu depastæ, maximo ingenio dulcissima alimenta summę eloquentię instillasse videntur.

DE SOMNIIS.

CAPITE VII.

ROMANORVM.	EXTERNORVM.
1 *Artorii medici de Augusto.*	1 *Annibalis Pœni.*
2 *C. Calpurniæ de Cæsare.*	2 *Alexādri Magni regis.*
3 *P. Decij. T. Manlij.* COSS.	3 *Simonidis poetæ.*
4 *Ti. Attinij cuiusdam.*	4 *Crœsi Lydorum regis.*
5 *M. Ciceronis exulis.*	5 *Cyri Persarum regis.*
6 *C. Sempronij Gracchi*	6 *Himereæ mulieris de Dionysio.*
7 *Cassij Parmensis.*	7 *Matris Dionysii tyrāni*
8 *Atrij Rufi eq. Rom.*	8 *Amilcaris Pœni.*
	9 *Alcibiadis Atheniēsis.*
	10 *Arcadis cuiusdam.*

Sed quoniam diuitias Midæ, disertúmque Platonis somnum attigi, referam quàm certis imaginibus multorum quies adumbrata sit.

I. A. V. DCCXI. *Dion 44. Velleius 2. App. Ciui. 4. aliter.*

Quem locum vnde potius ordiar, quàm à DIui Augusti sacratissima memoria? Eius medico Artorio somnum capienti nocte, quam dies insecutus est quo in campis Philippicis Romani inter se exercitus concurrere, Mineruę species oborta præcepit vt illum graui morbo implicitum moneret, ne propter aduersam valetudinem proximo prœlio non interesset. Quod cùm Cæsar audisset, lectica se in aciem deferri iussit, vbi dum supra vires corporis pro adipiscenda victoria excubat, castra eius à Bruto capta sunt. Quid ergo aliud putamus, quam diuino

munere

munere effectum, ne destinatum iam immortalitati caput, indignam cœlesti spiritu fortunæ violentiam sentiret?

II. A.V. DCCIX. *Suet. Plutarch.*

Augustum verò præter naturalem animi in omnibus rebus subtiliter perspiciendis vigorem, etiam recens & domesticum exemplum, vt Artorij somnio obtemperaret, admonuit. Audiuerat enim Diui Iulii patris sui vxorem Calpurniam nocte, quam is in terris vltimam egit, in quiete vidisse multis eum confectum vulneribus in suo sinu iacentem, somniíque atrocitate vehementer exterritam, rogare non destitisse vt proxima die à Curia se abstineret. At illum, ne muliebri somnio motus id fecisse existimaretur, senatum, in quo ei parricidarum manus allatę sunt, adire contendisse. 1 Non est operę inter patrem & filium vllius rei comparationem fieri, pręsertim diuinitatis fastigio coniunctos: sed iam alter operibus suis aditum sibi ad 2 cœlum instruxerat, alteri verò longus adhuc terrestrium virtutum orbis restabat. Quapropter ab hoc tantummodo impudentem mutationem status cognosci, ab illo etiam differri dij immortales voluerunt, vt aliud cœlo decus daretur, aliud promitteretur.

III. A.V. CDXIII. *Liu. 8. & alij.*

Illud etiam somnium magnę & admirationis & clari fuit exitus, quod eadem nocte duo consules P. Decius Mus, & T. Manlius Torquatus Latino bello & graui & periculoso, non procul à Vesuuij mõtis radicibus positis castris viderunt. Vtrique enim quidam per quietis speciem prædixit, ex altera acie Imperatorem, ex altera exercitum, Diis Manibus, Matríque Terræ deberi. Vtrius autem dux copias hostiũ aggrederetur, supérque eas sese ipsum deuouisset, victoriã habiturũ: Id luce proxima cõsulib.

ſacrificio vel expiaturis, ſi poſſet auerti; vel ſi certum deorum etiã monitu viſum foret, executuris hoſtiarum exta ſomnio congruerunt. Conuenítque inter eos, cuius cornu prius laborare cœpiſſet, vt is patriæ fata capite ſuo lueret: quæ, neutro formidãte, Decium depoſcerũt.

IIII. A.V. CCLXIV. *Liuius 2. Dionyſ. 7. Plut. Coriolan.*

SEQVITVR, æquè ad publicam religionem pertinens ſomnium. Cùm plebeiis ludis quidam paterfamiliàs per circum Flaminiũ, priùs quàm pompa induceretur, ſeruum ſuum verberibus multatum, ſub furca ad ſupplicium egiſſet, Ti. Attinio homini ex plebe Iupiter in quiete præcepit, vt conſulibus diceret, ſibi præſultorem ludis Circenſibus proximis non placuiſſe: quæ res niſi attenta ludorum inſtauratione expiata eſſet, ſecuturum non mediocre vrbis periculum. Ille veritus, ne cum aliquo incõmodo ſuo, religione ſummum implicaret imperium, ſilentium egit. Eueſtigióq. filius eius ſubita vi morbi correptus, interiit. Ipſe etiam per quietem ab eodem deo interrogatus, an ſatis magnam pœnã neglecti imperij ſui pependiſſet, in propoſito perſeuerans, debilitate corporis ſolutus eſt, ac tum demum ex conſilio amicorum † lectica ad tribunal conſulum, & inde ad Senatum perlatus, ordine totius caſus ſui expoſito, magna cum omnium admiratione, recuperata membrorum firmitate, pedibus domum rediit.

† *al.* lecticula.

V. A.V. DCXCV. *Cic. diui. 1.*

AC NE illud quidem inuoluendum ſilentio: Inimicorum conſpiratione Vrbe pulſus M. Cicero, cùm in villa quadam cãpi Atinatis diuerſaretur, animo in ſomnum profuſo, per loca deſerta & inuias regiones vaganti, ſibi C. Marium conſulatus ornatum inſignibus putauit obuiũ factum: & interrogante eum, quid ita tam triſti vultu, incerto itinere ferretur, audito deinde 5

caſu,

casu, quo conflictabatur, comprehendisse dexteram suam, ac se proximo lictori in monimentum ipsius deducendum tradidisse, quòd diceret ibi esse ei lætiorem status spem repositam: nec aliter euenit. Nam in æde Iouis Mariana S.C. de reditu eius est factum.

Cic. pro Plane.

C. autem Graccho imminentis casus atrocitas palam atque apertè per quietem denunciata est: somno enim pressus, Ti. Gracchi fratris effigiem vidit, dicentis sibi, Nulla ratione eum vitare posse vt eo fato nõ periret, quo ipse propulsus è Capitolio occidisset. Id ex Graccho prius quàm tribunatum, in quo fraternum exitum habuit, iniret, multi audiuerunt. Cœlius etiam certus Romanæ historiæ auctor, sermonem de ea re ad suas aures illo adhuc viuo peruenisse scribit.

VI. A.V. DCXVI. *cùm quæsturam peteret. Cic. diui. 1. Plutarch.*

6

Vincit huiusce somnij dirum aspectum, quod sequitur. Apud Actium M. Antonij fractis opibus, Cassius Parmensis, qui partes eius secutus fuerat, Athenas confugit: vbi concubia nocte, cùm solicitudinibus & curis, mẽte sopita in lectulo iacêret, existimauit ad se venire hominẽ ingentis magnitudinis, coloris nigri, squalidũ barba, & capillo demisso: interrogatúmq. quisnã esset, respõdisse κακοδαίμονα. Perterritus deinde tã tetro visu, & nomine horrendo, seruos inclãmauit. Sciscitatúsque est, * siquidem talis habitus, aut intrantẽ cubiculũ, aut exeuntem vidissent. Quibus affirmantibus neminem illuc accessisse, iterum quieti & somno se dedit: atque eadem animo eius obuersata est species: Itaque fugato somno, lumen introferri iussit, puerósque à se discedere vetuit. Inter hanc noctẽ & supplicium capitis, quo eum Cæsar affecit, paululum admodum temporis intercessit.

VII. A.V. DCCXII. *Velleius 2. Porphyrio & Acron.*

* *al. an quem.*

7

VIII. Propioribus tamen (vt ita dicam) lineis Aterij Rufi equitis Romani somnium certo euentu admonitum est: qui cùm gladiatorium munus Syracusis ederetur inter quietem retiarij se manu confodi vidit: ídque postero die in spectaculo consessoribus narrauit. Incidit deinde vt proximo ab equite loco, retiarius cum mirmillone introduceretur: cuius cùm faciem vidisset, idem dixit, ab illo se retiario trucidari putasse, protinúsque inde discedere voluit. Illi sermone suo metu eius discusso, causam exitii misero attulerunt. Retiarius enim in eum locum compulso mirmillone & abiecto, dum iacentem ferire conatur, traiectum gladio Aterium interemit.

EXTERNA.

I. A.V. DXXXIV. *Liuius 21. Cic. diui. 1. Polyb. vt fabulam irridet.*

Annibalis quoque vt detestandum Romano sanguini, ita certę prędictionis somnium, cuius non vigilię tantùm, sed etiam ipsa quies hostilis imperio nostro fuit. Hausit enim proposito & votis suis conuenientem imaginem, existimauítque missum sibi ab Ioue mortali specie excelsiorem iuuenem, inuadēdę Italię ducem: cuius monitu primò vestigia nullam in partem mortis secutis oculis; mox humani ingenij prona voluntate vetita scrutandi ponè respiciens, animaduertit immensæ magnitudinis serpentem, concitato impetu, omne quicquid obuium fuerat, proterentē: póstq. eam magno cum cœli fragore erumpentes nimbos, lucémque caliginosis inuolutā tenebris. Attonitus deinde quidnam esset monstri, ecquid portenderet, interrogauit. Hic dux. Italiæ vides, inquit, vastitatem. proinde sile, & cętera tacitis permitte fatis.

Quam

II.

Quam bene Macedoniæ Rex Alexander per quietem visa imagine præmonitus erat vt vitę suæ custos esset diligentior, si eum cauendi etiam periculi consilio fortuna instruere voluisset. Námque Cassandri pestiferam sibi dexteram somnio prius cognouit, quàm exitu sensit: existimauit enim ab illo se interfici, cùm eum nunquam vidisset. Interposito deinde tempore, postquam in conspectum venisset, nocturni metus patefacta imagine, vt Antipatri filium esse cognouit, adiecto versu Græco qui fidem somniorum eleuat, præparati iam aduersus caput suum veneficij, quo occidisse Cassandri manu creditur, suspicionem animo repulit.

III. *Cicer. diui. I.*

Longè indulgentius dij in poeta Simonide, cuius salutarem interquietem admonitionem consilij firmitate roborauerunt. Is enim cum ad littus nauem appulisset, inhumatúmque corpus iacens sepultura mandasset, admonitus ab eo ne proximo die nauigaret, in terra remansit: Qui inde soluerant, fluctibus & procellis in cõspectu eius obruti sunt. Ipse lętatus est, quòd vitã suam somnio, quàm naui credere maluisset. Memor autem beneficij, elegantissimo eum carmine æternitati consecrauit, melius illi & diuturnius in animis hominum sepulchrum constituens quàm in deserta arenis struxerat.

IIII. *Herod. I.*

Efficax & illa quietis imago, quæ Crœsi regis animum maximo prius metu, deinde etiam dolore confecit. Nam è duobus filiis, & ingenti agilitate, & corporis dotibus præstantiorem, imperiíque successioni destinatum Atym, existimauit ferro sibi ereptum. Itaque quicquid ad euitandam denunciatæ cladis acerbitatem pertinebat, nulla ex parte patria cura cessauit auertere. Solitus erat iuuenis ad bella gerenda

mitti, domi retentus est. Habebat armamentarium omnis generis telorum copia refertum: id quoque amoueri iussit. Gladio cinctis comitibus vtebatur: vetiti sunt propiùs accedere: necessitas tamen aditum luctui dedit. Cùm enim ingentis magnitudinis aper, Olympi montis culta, & crebra cũ agrestium strage vastaret, inusitatóq. malo regium imploratum esset auxilium: filius à patre extorsit, vt ad eum opprimẽdum mitteretur: eò quidem facilius, quòd non dentis, sed ferri sæuitia in metu reponebatur. Verùm dum acri studio interficiẽdi suẽ omnes sunt intenti, pertinax casus imminentis violentię, lanceã petẽdę ferę gratia missã, in eũ detorsit: & quidẽ eã potissimùm dexterã nefariæ cædis crimine voluit aspergi, cui tutela filij à patre mãdata erat: Quã quidem Crœsus imprudẽtis homicidii sanguine violatam, hospitales veritus deos, supplicem sacrificio expiauit.

Adrastum intelligit.

9

V. *Herod. l.*

Nec Cyrus quidem superior inuictę fatorum necessitatis paruulum argumentum est: cuius ortus ad imperium totius Asię spectantis, maternus auus Astyages, duos pręnuntios somnii frustra discutere tentauit: Mandanen filiũ suum (quòd in quiete viderat, vrina eius omnes Asiaticas gentes inundasse) nõ Medorum excellentissimo (ne in eius familiã regni decus transferretur) sed Persarum modicæ fortunę viro collocauit. Natúmque Cyrum exponi iussit, quia similiter quietis temporibus existimauerat genitali parte Mandanes enatam vitem eousque creuisse, donec cunctas dominationis suæ partes inumbraret. Sed frustratus est seipse, nepotis felicitatem, cœlestium iudicio destinatam, humanis consiliis impedire conando.

Iustin. 1.

VI.

Intra priuatum autem habitum Dionysio Syra-

10 Syracusano adhuc se continente, Himeræ, quędā non obscuri generis fœmina, inter quietem opinione sua cœlum conscendit: atque ibidem deorum omnium lustratis sedibus, animaduertit præualentem virum flaui coloris, lentiginosi oris, ferreis catenis vinctum, Iouis solio, pedibúsq. subiectum; Interrogatóq. iuuene, quo gratia cōsiderandi cœli duce fuerat vsa, quisnā esset? audiit illum Siciliæ atque Italiæ dirum esse fatum solutúmq; vinculis, multis vrbibus exitio futurum: quod somnium postero die sermone vulgauit. Postquā deinde Dionysium inimica Syracusarum libertati, capitibúsq; insontium infesta fortuna cœlesti custodia liberatum, velut fulmen aliquod otio ac tranquillitati iniecit. Himeræorum mœnia inter effusam ad officium & ad spectaculum eius turbam intrantem vt aspexit; hunc esse, quem in quiete viderat, vociferata est. Id cognitum tyranno, curam tollendæ mulieris dedit.

11 Tutius somnium matris eiusdem Dionysij: quæ cùm eum conceptum vtero haberet, pare- re visa est Satyriscum: consultóque prodigiorum interprete, clarissimum ac potentissimum Graij sanguinis futurum, certo cum euentu cognouit.

VII. *Cic. diui.*

AT Carthaginiensium dux Amilcar, cùm obsideret Syracusas, inter somnium audisse vocem credidit, nunciantem futurum vt proximo die in ea vrbe cœnaret. Lętus igitur perinde ac diuinitùs promissa victoria, exercitum pugnæ comparabat: in quo inter Siculos & Pœnos orta dissensione, castris eius Syracusani subita irruptione oppressis, ipsum intra mœnia sua vinctū pertraxerunt. Itaq. magis spe in somnio deceptus, cœnauit Syracusis captiuus,

VIII. *Cic. diui. l.*

non vt animo præsumpserat victor.

IX. *Cic. diui. 2.* Alcibiades quoque miserabilem exitũ suum haud fallaci nocturna imagine speculatus est; Quo enim pallio amicæ suę dormiens opertum se viderat, eo interfectus, & insepultus iacens, coniectus est.

X. *Cicero, diuin. 1.* Proximum somnium, etsi paulo est longius, propter nimiam tamen euidentiam ne omittatur impetrat. Duo familiares Arcades iter vnà facientes Megaram venerunt: quorum alter ad hospitem se contulit, alter in tabernam meritoriam diuertit. Is autem qui in hospitio erat, vidit in somniis comitem suum orantem, vt sibi cauponis insidiis circumuento subueniret: posse enim celeri eius accursu se imminenti periculo subtrahi. Quo viso excitatus, prosiluit, tabernámque in qua is diuersabatur, petere conatus est. Pestifero deinde fato humanissimum propositum tanquam superuacuum damnauit, ídque visum pro nihilo ducens lectum ac somnum repetiit. Tunc idem ei saucius oblatus obsecrauit, vt qui auxilium vitæ suæ ferre neglexisset, neci saltem vltionem non negaret. (Corpus enim suum à caupone trucidatum, tum maximè plaustro ad portam ferri stercore coopertum. Tam constantibus familiaris precibus compulsus, protinus ad portam cucurrit, & plaustrum, quod in quiete demonstratum erat, comprehendit, cauponémque ad capitale supplicium perduxit. 12

DE MIRACVLIS.

CAPITE VIII.

QVÆ CONTIGERE ROMANIS.

1 *Castores visi bello Latino & Persico.*

2 *Æsculapius serpentis specie apparens.*

3 *Iunonis*

EXTERNIS.

Multa etiam interdiu & vigilantibus acciderunt, perinde ac tenebrarum somniique nube inuoluta: quæ quia vnde manauerint, aut qua ratione constiterint, dignoscere arduum est, meritò miracula vocantur.

I. A.V. CCLVII. *Dionys.6.*

Quorum è magno aceruo in primis illud occurrit. Cùm apud lacum Regillum A. Postumius dictator, & Tusculanorum dux Mamilius Octauus magnis viribus inter se concurrerent, ac neutra acies aliquandiu pedem referret; Castor ac Pollux Romanarum partium propugnatores visi, hostiles copias penitus fuderunt. [1]

A.V. DXXCV. *Ci. de nat. deor.2. Plutarch. in Paullo. Lact.2.c.8.*

Item bello Macedonico P. Vaticinius, Reatinę pręfecturæ vir, noctu Vrbem petens, existimauit duos iuuenes excellentis formæ, albis equis insidentes, obuios sibi factos nuntiare, die qui * præterierat, Persen regem à Paullo captum. Quod cùm senatui indicasset, tanquam maiestatis eius, & amplitudinis, vano sermone contemptor, in carcerem coniectus est. Postquam Paulli literis illo die Persen captum apparuit, & custodia liberatus, & insuper agro, & vacatione donatus est. [2]

**al.* pręcesserat.

A.V. CCLVII. *Dio.6. Lact.lib.2. cap.8.*

Castorem verò, & Pollucem etiam illo tempore pro imperio populi Romani excubuisse cognitum est, quo ad lacum Iuturnę, suum equorúmque sudorem abluere visi sunt; iunctáque fonti ædes eorum, nullius hominum manu reserata patuit.

II.

Sed vt ceterorum quoque deorum propensum huic Vrbi numen exequamur: triennio continuo vexata pestilentia ciuitas nostra cum finem tanti, & tam diuturni mali, neque diuina misericordia, neque humano auxilio, imponi videret, cura sacerdotum, inspectis Sibyllinis libris animaduertit, non aliter pristinam recuperari

rari

rari salubritatem posse, quàm si ab Epidauro Æsculapius esset accersitus. Itaque eò legatis missis, vnicam fatalis remedii opem auctoritate sua (quæ iam in terris erat amplissima) impetraturam se credidit. Neque eam opinio decepit: pari námque studio petitum, ac promissum est præsidium: e vestigióque Epidaurii, Romanorum legatos in templum Æsculapii (quod ab eorum vrbe quinq. millibus passuū distat) perductos, vt quicquid inde salubre patriæ laturos se existimassent, pro suo iure sumerent, benignissimè inuitauerunt: Quorum tam promptam indulgentiam, numen ipsius dei subsecutum, verba mortalium, cœlesti obsequio comprobauit. Siquidem is anguis, quem Epidaurij rarò, sed nunquam sine magno ipsorum bono visum, in modum Æsculapii venerati fuerunt, per vrbis celeberrimas partes, mitibus oculis, & leni tractu labi cœpit, triduóque inter religiosam omnium admiratione̅ conspectus, haud dubiam prę se appetitę clarioris sedis alacritatem ferens, ad triremem Romanam perrexit: Pauentibúsque inusitato spectaculo nautis, eò conscēdit vbi Q. Ogulnii legati tabernaculum erat, inque multiplicem orbem, per summam quietem est conuolutus. Tum legati, perinde atque exoptatæ rei compotes, expleta gratiarū actione, cultúque anguis à peritis accepto, læti inde soluerunt. Ac prosperam emensi nauigationem postquam Antium appulerunt, anguis, qui vbique in nauigio remanserat, prolapsus in vestibulo ædis Æsculapii myrto frequentibus ramis diffusæ, supereminentem excelsæ † altitudinis palmam circundedit: pérque tres dies positis, quibus vesci solebat, non sine magno metu legatorum, ne in

A.V. CDLXI.

Liu. Ouid. Me. 5. *Liu.* 10. & 11.

† *al.* magnitudinis.

triremem reuerti nollet, Antiensis templi hospitio vsus, vrbi se nostrę ad vehendum restituit, atque in ripam Tiberis egressis legatis, in insulam, vbi templum dicatum est, * transnauit, aduentúque suo tempestatem, cui remedio quęsitus erat, dispulit.

*al. transnatauit.

III. A.V. CCCLVII. *Liuius 5.*

Nec minus voluntarius Iunonis in vrbem nostram transitus. Captis à Furio Camillo Veiis, milites iussu Imperatoris simulachrum Iunonis Monetæ, quod ibi præcipua religione cultum erat, in vrbē tralaturi, sede sua mouere conabantur. Quorum ab vno per iocum interrogata Dea, an Romam migrare vellet, Velle se respondit. Hac voce audita, lusus in admirationem versus est. Iámque non simulacrum, sed ipsam cœlo Iunonem petitam, portare se credētes, lęti in ea parte montis Auentini, in qua nunc templum eius cernimus, collocauerunt.

IV. A.V. CCLXV. *Liu. 2. Dionys. 5. Plutarc. Coriolan.*

Fortunæ etiam Muliebris simulacrum, quod est via Latina ad quartum milliarium, eo tempore cum æde sua consecratum, quo Coriolanum ab excidio Vrbis maternę preces repulerunt, non semel, sed bis locutum constitit, his penè verbis: Ritè me matronæ vidistis, ritéque dedicastis.

V. A.V. CCXLIV. *Liu. 2. Dionys. 5. Plut.*

Valerio autem Poplicola Cos. qui post exactos reges bellum cum Veientibus & Hetruscis gessit, illis Tarquinio pristinum imperium restituere, Romanis nuper partam libertatem retinere cupientibus: Hetruscis, & Tarquinio in cornu dextro prœlio superioribus, tantus terror subitò incessit, vt non solùm victores ipsi profugerent, sed etiam pauoris sui consortes secum Veientes traherēt. Cui rei pro argumento miraculū adiicitur. Ingens repētè vox è proxima silua Arsia, quę ore Siluani in hūc penè

nè modū missa traditur, Vno plus Hetrusci cadent: Romanus exercitus victor abibit. Mirā di cti fidem digesta numero cadauera exhibuere.

5 Quid Martis auxilium, quo victoriam Romanorum adiuuit, nónne memoria celebrandum est? Cùm Brutii atque Lucani odio incitatissimo, maximísque viribus Thurinæ vrbis peterent excidium: ac præcipuo studio incolumitatem eius C. Fabricius Luscinus Cos. protegeret: résque ancipiti euentu, collatis vnum in locum vtriusque partis copiis, gereretur: non audentibus Romanis prœlio congredi: eximię magnitudinis iuuenis primum eos hortari ad capescendam fortitudinem cœpit. Deinde, vbi tardiores animaduertit, arreptis scalis per mediam hostium aciem ad contraria castra euasit: & admotis, vallum conscendit. Inde voce ingenti clamitans, factum victoriæ gradum, & nostros ad aliena castra capienda, & Lucanos, Brutiósque ad sua defendenda, illuc traxit, vbi conferti dubio certamine* terebantur. Sed idem impulsu armorum suorum prostratos hostes iugulandos, capiendósq. Romanis tradidit. xx. enim millia cæsa, quinque millia cum Statio Statilio duce vtriusque gentis, & tribus atque xx. militaribus signis capta sunt. Postero die cùm Cos. inter honorandos, quorum strenua opera fuerat vsus, vallarem coronam ei se seruare dixisset, à quo castra erant oppressa, nec iuuenis qui id præmium peteret, inueniretur, cognitum pariter, atque creditum est, Martem patrem tunc populo suo adfuisse. Inter cetera huiusce rei manifestæ indicia, galea quoque duabus distincta pinnis, qua celeste caput tectum fuerat, argumentum præbuit. Itaque Fabricij edicto, supplicatio

VI. A.V. DLXXI. *Am. Marcellin.* 24.

**al.* terrebantur.

Marti est habita, & à laureatis militibus magna cum animorum lętitia oblati auxilii testimonium est ei redditum.

VII. *Dionys. 1.* REFERAM nunc quod suo seculo cognitum manauit ad posteros, Penates deos Æneā Troiâ aduectos Lauinii collocasse: inde ab Ascanio filio eius Albam, quam ipse cōdiderat, tralatos, pristinum sacrarium repetisse: & quia id humana manu factum existimari poterat, relatos Albam, voluntatem suam altero transitu significasse. Nec me præterit de motu, & voce deorum immortalium, humanis oculis, auribúsque percepto, quàm in ancipiti opinione ęstimatio versetur. Sed quia non noua dicuntur, sed tradita repetuntur, fidem auctores vindicēt; nostrum sit, inclytis literarum monumentis consecrata, perinde ac vana non refugisse. 6

VIII. A.V. DCCXL. FACTA mentione vrbis, è qua primordia ciuitas nostra traxit, Diuus Iulius fausta proles eius, se nobis offert; quem C. Cassius (nunquam sine præfatione publici parricidii nominandus) cùm acie Philippensi ardentissimo animo perstaret, vidit humano habitu augustiorem, purpureo paludamento amictum, minaci vultu, & concitato equo in se impetum facientem: quo aspectu perterritus, tergum hosti dedit, voce illa prius emissa, Quid enim amplius agis, si occidisse parum est? Non occideras tu quidem Cassi Cęsarem, neque enim extingui vlla diuinitas potest: sed mortali adhuc corpore vtentem violando, meruisti vt iam infestum haberes deum.

IX. A.V. DCCV. *Plutarc. Pompeio.* IAM quod L. Lentulus littus prænauigans in quo Cn. Pompeii Magni, perfidia Ptolemęi regis interempti, corpus conscissæ scaphæ lignis cōburebatur: ignarus casus eius, cùm ipsi Fortunæ

tunæ erubeſcendum rogum vidiſſet, commilitonibus dixit, * Quid ſcimus, an hac flamma Cn.Pompeius cremetur? diuinitus miſſæ vocis miraculum eſt. *al. Quid*

7 Atque hoc quidem hominis tantum: Illud autem ore ipſius Apollinis editum quo Appij interitũ veridica Pythicæ vaticinationis fides 8 præcurrit. Is bello ciuili, quo ſe Cn.Pompeius à Cæſaris concordia peſtifero ſibi, nec Reipub. vti conſilio abruperat euentũ grauiſſimi motus explorare cupiens, viribus imperij (namque Achaiæ preerat) antiſtitem Delphicæ cortinæ, in intimam ſacri ſpecus partem coegit deſcendere: vnde vt certe conſulentibus ſortes petuntur, ita nimius diuini ſpiritus hauſtus reddentibus 9 peſtifer exiſtit. Igitur impulſu concepti numinis inſtincta virgo horrendo ſono vocis, Appio inter obſcuras verborum ambages fata cecinit. Nihil, inquit, ad te hoc Romane bellum: Eubœa Cœlam obtinebis. At is ratus conſiliis 10 ſe Apollinis moneri, ne illi diſcrimini intereſſet, in eam regionem ſeceſſit, quæ inter Rhamnunta nobilem Attici ſoli partem, Cariſtúmque Chalcidico freto vicinam interiacens, Cœlæ Eubœæ nomen obtinet, vbi ante Pharſalicum certamen morbo conſumptus, prędictum à deo locum ſepulturę poſſedit. X. A. V. Dec. v. *Oroſius li. 6. c. 15. Lucan. 5.*

Poſſunt & illa miraculorum loco poni: Quòd deuſto ſacrario Saliorum, nihil in eo præter lituum Romuli integrum repertum eſt. Quòd Ser. Tullij ſtatua, cum ædes Fortunę cõflagraſſet, inuiolata permanſit. Quòd Q. Claudiæ ſtatua in veſtibulo tẽpli Matris deûm poſita, bis ea æde incendio conſumpta, prius P. Naſica Scipione, & L. Beſtia: Item M. Seruilio, & L. Lamia cos. in ſua baſi flãmis intacta ſtetit, XII. *Cic. diui. I.* A.V. DCXLII.

A.V. DCCVI. XII. Cos. fuit. A.V. DCCXX. *Plin. li. 7. c. 52.*

Aliquid admirationis ciuitati nostræ Acilij 12 etiam Auiolæ rogus attulit, qui & à medicis, & à domesticis mortuus creditus, cum aliquandiu humi iacuisset, elatus, postquam ignis corpus eius corripuit, viuere se proclamauit, auxiliúmque pædagogi sui (nam is solus ibi remanserat) inuocauit. Sed iam flammis circundatus fato subtrahi non potuit.

Pr. f. a. DCCXI. *Plin. li. 7. c. 52.*

L. quoque Lamiæ prætorio viro æquè vocem fuisse super rogum constitit.

EXTERNA.

I. *De rep. lib. x. & Macr. in somnium Scipio.*

Quæ minus admirabilia Eris Pamphilij casus facit: quem Plato scribit inter eos, qui in acie ceciderant, decem diebus iacuisse, biduóq; postquam inde sublatus esset; impositum rogo reuixisse, ac mira quædam tempore mortis visa narrasse.

II. *Plin. lib. 7. c 25.*

Et quoniam ad externa transgressi sumus, quidam Athenis vir eruditissimus, cùm ictum lapidis capite excepisset, cætera omnia tenacissima memoria retinens, literarum tantummodo, quibus præcipuè inseruierat, oblitus est. 13 Dirum malignúmque vulnus in animo percussi, quasi de industria scrutatis sensibus, in eum potissimum quo maximè lætabatur, acerbitate nocendi erupit, singularem doctrinam hominis, pleno inuidiæ funere efferendo: Cui si talibus studiis perfrui fas non erat, vtilius aliquantò fuit, ad illa aditum non impetrasse, quàm iam percepta eorum dulcedine caruisse.

III.

Mirabilior tamen sequentis casus narratio. Nausimenis enim Atheniensis vxor, cum filij ac filiæ suæ stupro interuenisset, inopinati mõstri perculsa conspectu, & in præsens tempus ad indignandũ, & in posterũ adloquendũ obmutuit.

Ille

Illi nefarium concubitum voluntaria morte pensarunt. Hoc modo fortuna sæuiens huic vocem, iis vitam ademit. illi propitia donat.

IIII. *Gell. lib. 5. c. 9.*

Ægles Samius athleta mutus, cùm ei victoriæ quam adeptus erat, titulus & præmium eriperetur, indignatione accensus, vocalis euasit.

V.

14 Gorgiæ quoque Epirotæ fortis viri clara fuit origo, qui in funere matris vtero elapsus, inopinato vagitu suo lectum ferentes consistere 15 coegit: nouúmque spectaculum patriæ præbuit, ex ipso genitricis rogo lucem, & cunas assecutus: Eodem enim momento temporis, altera iam fato functa parit, alter ante elatus, quàm natus est.

VI. *Cic. de Nat. deor. 1.*

Diuinæ fortunæ vulnus Pheræo Iasoni quidam exitij eius cupidus intulit. Nam cùm inter insidias gladio eum percussisset, vomicam, quæ à nullo medicorum sanari potuerat, ita rupit, vt hominem pestifero malo liberaret.

VII. *Cic. li. 2. de Oratore. Suidas.*

Æquè diis immortalibus acceptus Simonides, cuius salus ab imminenti exitio defensa, ruinæ quoque subtracta est. Cœnāti enim apud Scopam, in Cranone (quod est in Thessalia oppidum) nuntiatum est duos iuuenes ad ianuam venisse, magnoperè rogantes vt ad eos continuò prodiret: ad quos egressus, neminem reperit ibi. Cæterùm eo momento temporis tricli nium, in quo Scopas epulabatur, collapsum, & ipsum & omnes conuiuas oppressit. Quid hac felicitate locupletius, quam nec mare, nec terra sæuiens, extinguere valuit?

Naufragio item exemptus fuerat, vt e superiori Cic. de fato. Suidas.

VIII. *Hesychius illustrius.*

Non inuitus huic subnecto Daphidā, ne quis ignoret quantū interfuerit cecinisse deorū laudes, & numē obtrectasse. Hic cū eius studij esset, cuius professores Sophistę vocātur ineptę & mordacis opinationis, Apollinem Delphis irridendi

causa consuluit, an equum inuenire posset, cùm omnino nullum habuisset. Cuius ex oraculo reddita vox est, inuenturum equum, sed vt eo perturbatus periret. Inde cùm iocabūdus, quasi delusa sacrarum sortiū fide, reuerteretur, incidit in regem Attalum, sæpenumero à se contumeliosis dictis absentem lacessitum: eiusque iussu, saxo, cui nomen erat Equi, præcipitatus, ad deos vsque cauillandos dementis animi iusta supplicia pependit.

IX. Eodem oraculo Macedonum rex Philippus admonitus, vt à quadrigæ violentia salutē suā custodiret, toto regno disiungi currus iussit, eúmque locum, qui in Bœotia Quadriga vocatur, semper vitauit: Nec tamen denunciatum periculi genus effugit: nam Pausanias in capulo gladij, quo eum occidit, quadrigam habuit cælatam.

Cic. de fato. Ælian. Var. histo. li. 1.

X. Quæ tam pertinax necessitas in patre, & filio Alexandro consimilis apparuit. Siquidem Caianus Indus sua sponte se ardenti rogo superiacturus: interpellatus ab eo, ecquid aut mandaret aut dicere vellet: Breui te, inquit, videbo. Nec id sine causa, quia voluntarium eius è vita excessum rapida mors Alexandri subsecuta est.

Cic. de diuin. 1. Arrian. 7. 16

XI. Regios interitus magnitudine miraculi remigis casus æquat: quem inflexere Tyriorum sentinam haurientem, cùm è naui fluctus abiecisset altero latere repercussum, fluctus contrarius in nauem retulit. Itaque miseri simul ac felicis complorationi permissa fuit gratulatio. 17

XII. Quid illa? nónne ludibria naturæ in corporibus humanis fuisse credenda sunt? tolerabilia quidem, quia sæuitia caruerunt: cęterum & ipsa miraculis annumeranda. Nam & Prusiæ regis

Bithy-

Bithyniæ filius eodem nomine quo pater, pro ſuperiori ordine dentium vnum os æqualiter extentum habuit, nec ad ſpeciem deforme, neque ad vſum vlla ex parte incommodum.

XIII. Mithridatis verò regis filia Dripetine, Laodice regina nata, duplici ordine dentium deformis admodum, comes fugæ patris, à Pompeio deuicti, fuit.

XIV. *Plin. li. 7. c. 11. Solin. 6.* Ne illius quidem paruæ admirationis oculi, quem conſtat tam certa acie luminum vſum eſſe, vt à Lilybæo portu Carthaginenſium, egredientes claſſes intueretur.

XV. *Plin. li. 11. c. 37.* Oculis eius admirabilius Ariſtomenis Meſſenij cor: quod Athenienſes ob eximiam calliditatem exectum, pilis refertum inuenerunt: cùm eum aliquoties captum, & aſtutia elapſum, cepiſſent.

XVI. *Plin. lib. c. 52.* At poëta Antipater Sidonius, omnibus annis, vno tantummodo die, quo genitus erat, febri implicabatur. Cúmque ad vltimam ętatem perueniſſet, natali ſuo certo illo circuitu morbi conſumptus eſt.

XVII. *Polyſtrati meminit Laertius in Epicur.* Hoc loco aptè referantur Polyſtratus, & Hippoclides philoſophi eodem die nati, eiuſdem præceptoris Epicuri ſectam ſecuti, patrimonij etiam poſſidendi adeundæque ſcholæ communione coniuncti, eodémque momento temporis vltima ſenectute extincti. Tam æqualem fortunæ pariter, atque amicitiæ ſocietatem, quis non ipſius cæleſtis Concordiæ ſinu genitam, nutritam, atque finitam putet?

XVIII. Quapropter hoc potiſſimum fuerit, aut in liberis potentiſſimorũ regum, aut in rege clariſſimo, aut in vate ingenij florẽtis, aut in viris erudititiſſimis, aut in homine ſortis ignotæ ne ipſa quidẽ, omnis bonę malęq; materię fœcũda arti

fex Natura rationem rerum reddiderit. Nō magis quam quid ita syluestres capreas, Cretæ genitas, tantopere dilexerit, quas sagittis cõfixas ad salutare auxilium herbæ dictamni, *tantum non suis manibus deducit: efficítque vt cõcepta ea, continuò & tela & vim veneni vulneribus respuant. Aut in Cephalenia insula, cum omnia vbique pecora haustu aquæ quotidie recreentur, in ea pecudes maiore ex parte anni ore aperto ex alto ventos recipientes, sitim suam sedare instituerit. Aut quapropter Crotonę in tẽplo Iunonis Laciniç aram ad omnes vẽtos immobili cinere donauerit potissimum. Vel quare alteram in Macedonia, alteram in Caleno agro aquã proprietatẽ vini qua homines inebriẽtur, possidere voluerit. Nõ admiratione ista, sed memoria prosequi debemus: cùm sciamus rectè ab ea plurimum licentiæ vendicari, penes quam infinitus cuncta gignendi labor consistit.

Plin. li. 8. c. 27.
*al. quasi.
Plin. li. 2. c. 107.
Plin. li. 2. c. 208.

XIX.
Gell. li. 6. c. 3. Orosius li. 4. c. 8. Liuius 18. A.V. CDXCIII.

Quæ quia supra vsitatam rationem excedentia attigimus, serpentis quoque à T. Liuio curiosè pariter ac facundè relata fiat mentio. Is enim ait in Africa apud Bagradam flumen tantę magnitudinis anguem fuisse, vt Attilij Reguli exercitũ vsu amnis prohiberet: multísque militibus ingenti ore correptis, compluribus caudæ voluminibus elisis, cùm telorum iactu perforari nequiret, ad vltimum balistarum tormentis vndique petitam, silicum crebris & ponderosis verberibus procubuisse, omnibúsque & cohortibus & legionibus ipsa Carthagine visam terribiliorem. Atque etiam cruore suo gurgitibus imbutis, corporísque iacentis pestifero afflatu vicina regione polluta, Romana inde summouisse castra. Dicit belluæ etiam corium cxx. pedes longum, in Vrbem missum.

VALE-

VALERII MAXIMI
LIBER SECVNDVS.
DE MATRIMONIORVM RITV & necessitudinum officiis.
CAPVT I.

DIues & prępotens Naturę regnum scrutatus, iniiciam stylum tam nostrę Vrbis, quàm cęterarũ gentium priscis ac memorabilibus institutis. Operę est enim cognosci huiusce vitæ, quam sub optimo principe felicẽ agimus, quænam fuerint elementa, vt eorum quoque respectus pręsentibus aliquid moribus prosit.

I. *Cic. diui. I.* Apud antiquos non solum publicè, sed etiam priuatim nihil gerebatur, nisi auspicio priùs sumpto: quo ex more nuptiis etiamnum auspices interponuntur. Qui quamuis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia vsurpant.

II. Fœminæ cum viris cubantibus sedentes cœnitabant: quæ consuetudo ex hominum conuictu ad diuina penetrauit: nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno & Minerua in sellas ad cœnã

inuitantur. Quod genus seueritatis ætas nostra diligentiùs in Capitolio, quàm in suis domib. seruat: videlicet quia magis ad rem pertinet dearum quàm mulierum, disciplina contineri. 2

III. Quę vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur. Existimabant. n. eum præcipuè matronę sincera fide incorruptum esse animum, qui depositæ virginitatis cubile pudicum egredi nesciret: multorum matrimoniorum experientiam, quasi illegitimę cuiusdã intemperantię signum esse credentes. 3

IV. A.V. DXXII. *Dion. lib. 4. cap. 3.* Repudium inter vxorem & virum, à condita Vrbe vsque ad vicesimum & quinquagesimum annum, nullũ intercessit. Primus autem Sp. Caruilius vxorem sterilitatis causa dimisit. Qui quanquam tolerabili ratione motus videbatur, reprehensione tamen non caruit. quia nec cupiditatem quidem liberorum coniugali fidei præponi debuisse arbitrabantur.

V. Sed quo matronale decus, verecundię munimento tutius esset, in ius vocanti matronam corpus eius attingere non permiserunt, vt inuiolata manus alienę tactu stolę relinqueretur. *Dionys. 2. Plin. li 14. cap. 13. G[illegible] li. 20. cap. 23.* Vini vsus olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerẽ esse consueuit. Ceterùm vt non tristis earum & horrida Pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis & auro abundanti, & multa purpura vsę sunt: & quo formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt. Nulli enim tunc subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur: sed pariter & videre sancte & 4

aspici

aspici mutuo pudore custodiebantur.

VI. *P. Victor.*

Quoties verò inter virum & vxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellum deæ Viriplacę, quod est in Palatio, veniebant & ibi inuicem locuti, quæ voluerant, contentione animorum deposita concordes reuertebantur. Dea nomen hoc à placandis viris fertur assecuta: veneranda quidem, & nescio an præcipuis, sed exquisitis sacrificiis colenda: vtpote quotidianæ ac domesticæ pacis custos, in pari iugo charitatis ipsa sui appellatione virorum maiestati debitum ac fœminis reddens honorem.

VII. *Cic. offi. 1.*

Huiusmodi inter coniuges verecundia, quid inter cęteras necessitudines, nonne apparet consentanea? nam vt minimo indicio maximam vim eius significem, aliquandiu nec pater cum filio pubere, nec socer cum genero lauabatur. Manifestum igitur est tantum religionis sanguini & affinitati, quantum ipsis diis immortalibus tributum: quia inter ista tam sancta vincula, non * magis, quàm in aliquo sacrato loco nudare se nefas esse credebatur.

* al. minus.

VIII. *Ouid. Fast. 1.*

Conuiuium etiam solenne maiores instituerunt, idque Charistia appellauerunt, cui præter cognatos & affines nemo interponebatur: vt si qua inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur.

IX. *Ouid. Fast. 1. Gell. li. 2. c. 15.*

Senectuti iuuentus cumulatum & circumspectum honorem reddebat, tanquam maiores natu adolescentium communes patres essent. Quocirco iuuenes, Senatus die, vtique aliquem ex patribus conscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam deducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi etiã

officio fungerentur. Qua quidem voluntaria statione, & corpora & animos ad publica officia impigrè sustinenda roborabant, breuique progressu morarum, in lucem virtutum verecũdia, & laboris meditatione ipsi doctiores eunt. Inuitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei conuiuio essent interfuturi: ne senioris aduentum discubitu præcurrerent: sublatáque mensa priores consurgere & abire patiebantur: Ex quibus apparet cœnæ quoque tempore quàm parco, & quàm modesto sermone his præsentibus soliti sint vti.

X. *Cic. Tusc. 1. & 4. in Bruto ex Catonis orig.*

Maiores natu in conuiuiis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa plangebant, quo ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderent. Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? pubertas canis suum honorem reddebat: defuncta virium cursu ætas, ingredientes actuosam vitam fauoris nutrimentis prosequebatur. Quas Athenas, quam scholam, quę alienigena studia huic domesticę disciplinę prętulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij: ac ne singula imperij nostri lumina percurrendo sim longior, inde, inquam, cæli clarissima pars Diui fulserunt Cęsares.

Annotatũ à Prisciano li. 6.

DE MAGISTRATVVM ATQVE ORDINVM OFFICIIS, ET Institutis.

CAP. II.

1 *Senatus Rom. fides & taciturnitas.*
2 *Auctoritas magistratuũ & obseruantia linguæ Latinæ.*
3 *C. Marius eloquentiam sper-*

spernens.
4 *Maiestas consularis.*
5 *Constantia legatorum Rom.*
6 *Vigilantia senatus.*
7 *Diligentia tribunorum plebis.*
8 *Abstinentia magistratuum.*
9 *Equitum Ro. probatio & Lupercalia.*

I.

Adeo autem magna charitate patriæ omnes tenebantur, vt arcana consilia P. Conscriptorũ multis seculis nemo senator enuntiauerit. Q. Fabius Maximus tantummodo. & is ipse per imprudentiam de tertio Punico bello indicendo, quod secretò in curia erat actum, P. Crasso, rus petens, domum reuertenti in itinere narrauit, memor eum triennio ante Quæstorem factum, ignarúsque nondum à Censoribus in ordinem senatorium allectum: quo vno modo his, qui iam honores gesserant, aditus in curiam dabatur. Sed quamuis honestus error Fabij esset, vehementer tamen à consulibus obiurgatus est. Nunquam enim taciturnitatem, optimum ac tutissimum administrandarum rerum vinculum labefactari volebant.

A.V. DCIII.

1

Ergo cum Asiæ rex Eumenes, amantissimus nostræ Vrbis bellum à Perse aduersus po. Ro. comparari senatui nuntiasset, non ante sciri potuit, quid aut ille locutus esset, aut patres respondissent, quàm captum Persen cognitũ est. Fidum erat, & altum reip. pectus Curia, silentiique salubritate munitum, & vallatum vndique: cuius limen intrantes, abiecta priuata charitate publicam induebant. Itaque non dicam vnum, sed neminem audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum.

A.V. DXXI.
Liuius 42.

2

II.

Magistratus verò prisci quantopere suam populique Romani maiestatem retinentes

se gesserint, hinc cognosci potest, quod inter cetera obtinendæ grauitatis indicia, illud quoque magna cum perseuerantia custodiebant, ne Græcis vnquam, nisi Latinè responsa darent. Quinetiam ipsa linguæ volubilitate, qua plurimum valent excussa per interpretem loqui cogebant: non in vrbe tantùm nostra, sed etiam in Græcia, & Asia: Quo scilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Nec illis deerant studia doctrinæ, sed nulla non in re pallium togæ subiici debere arbitrabantur: indignum esse existimantes illecebris, & suauitate literarum imperij pondus & auctoritatem domari.

III. *Sallust. Iug.* Quapropter non es damnandus rustici rigoris G. Mari, qui gemina lauro coronatam senectutem tuam Numidicis & Germanicis illustrem trophæis, victor deuictæ gentis facundia politiorem fieri noluisti: credo ne alienigena ingenij exercitatione, patrij ritus seruus transfuga existeres. 3 4

A.V. DCLXXII. *Ci. in Brut.* Quis ergo huic consuetudini, qua nunc Græcis actionibus aures curiæ exurdantur, ianuam patefecit? vt opinor, Molo rhetor, qui studia M. Ciceronis acuit. Eum namque ante omnes exterarum gentium in senatu sine interprete auditum constat. Quem honorem non immeritò cepit, quoniam summam vim Romanæ eloquentiæ adiuuerat. Conspicuæ felicitatis Arpinum, siue vnicum literarum gloriosissimum contemptorem, siue abundantissimum fontem intueri velis. 5

IV. Maxima autem diligentia maiores hunc morem retinuerunt, ne quis se inter consulem & proximum lictorem, quamuis officij causa vnà progrederetur, interponeret: filio duntaxat, & ei puero, ante patrē cōsulem, ambulandi ius erat.

Qui

Qui mos adeò pertinaciter retentus est, vt Q. Fabius Maximus quinquies COS. vir etiam pridem summæ auctoritatis & tunc vltimæ senectutis à filio consule inuitatus, vt inter se & lictorem procederet, ne hostium Samnitum turba (ad quorum colloquium descendebant) elideretur, id facere noluerit. Idem præstitit ille Fabius qui à senatu legatus ad filium cõsulem Suessam missus: postquam animaduertit eũ ad officium suum extra oppidum processisse, indignatus quòd ex lictoribus XI. nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit. Quod cùm filius sensisset proximo lictori vt sibi appareret, imperauit. cuius voci Fabius cõtinuò obsecutus: Non ego, inquit, fili summũ imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires consulem agere: Nec ignoro quid patriæ venerationi debeatur: verùm publica instituta priuata pietate potiora iudico.

A.V. CDLXII.

6

A.V. DXL.

7

Liuius 24. de Fabio Verrucosso.

8 Relatis Fabiorum laudibus, offerunt se mirificæ constantiæ viri; qui legati à senatu Tarentũ ad res repetendas missi, cùm grauissimas ibi iniurias accepissent, vnus etiam vrina respersus esset, in theatrum (vt est consuetudo Greciç.) introducti, legationem quibus acceperunt verbis, peregerunt: De his, quæ passi erant, questi nõ sunt, nequid vltra ac mandatũ esset, loquerentur: intimísque pectorib. eorum antiqui moris respectu, dolore, qui ex contumelia grauissimus nascitur & sentitur, conuelli nõ potuit. Finem profectò fruendarum opum, quibus ad inuidiam diu abundaueras Tarentina ciuitas quęsisti. Nã dũ horridæ virtutis in seipsum cõnexum stabilimentum, nitore fortunæ præsentis inflata fastidiosè æstimas, in præualidũ imperij nostri mucronem cæca & amens irruisti.

V. CDLXXI.

Liuius 12. Zonara 1. Flor. lib. 1. c. 2.

9

10

VI. Sed vt à luxu perditis moribus, ad seuerissima maiorum instituta transgrediar, antea senatus assiduam stationem eò loci peragebat, qui hodie quoque Senatulum appellatur: Nec expectabat vt edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in Curiam veniebat: ambiguę laudis ciuem existimans, qui debitis Reip. officiis non sua sponte, sed iussus fungeretur: quia quicquid imperio cogitur, exigenti magis, quàm præstanti acceptum refertur.

VII. Illud quoque memoria repetendum est, quod tribunis pleb. intrare Curiam non licebat: ante valuas autem positis subselliis, decreta patrum attentissima cura examinabant: vt si qua ex eis improbassent, rata esse non finerent. Itaque veteribus Senatusconsultis T. litera subscribi solebat: eáque nota significabatur, ita tribunos quoque censuisse: Qui quamuis pro commodis plebis excubabant, ínque imperiis compescendis occupati erant: instrui tamen ea argenteis vasis, & annulis aureis publicè præbitis patiebantur, quò talium rerum vsu auctoritas magistratuum esset ornatior. 11

VIII. Quorum quemadmodum maiestas amplificabatur, ita abstinentia arctissimè constringebatur. Immolatarum enim ab his hostiarum exta ad quæstiones ærarij delata veniebant: sacrificiísque pop. Roman. tum Deorum immortalium cultus, tum etiam hominum continentia inerat, imperatoribus nostris quam sanctas manus habere deberent apud ista altaria discentibus: Continentiæ verò tantum tribuebatur, vt multorum æs alienum, quia prouincias sincerè administrauerãt, à senatu persolutum sit. Nam quorum opera publicam auctoritatem splendorem suum procul obtinuisse viderant: eorum 12

digni-

dignitatem domi collabi dignum, sibique deforme esse arbitrabantur.

Equestris verò ordinis iuuentus omnibus annis bis Vrbem spectaculo sui, sub magnis auctoribus celebrabant, die. Lupercalium, & Equitum probatione. Lupercalium mos à Romulo & Remo inchoatus est, tunc cum lætitia exultantes, quod his auus Numitor, rex Albanorum, eo loco vbi educati erant, vrbem condere permiserat sub monte Palatino hortatu Faustuli educatoris sui quem Euander Arginus consecrauerat: facto sacrificio, cæsisque capris, epularum* hilaritate ac vino largiore prouecti, diuisa pastorali turba, cincti pellibus immolatarum hostiarum, * iocantes obuios petiuerunt: cuius hilaritatis memoria annuo circuitu feriarum repetitur. Trabeatos verò equites Idibus Iuliis Q. Fabius transuehi instituit. Idem censor cum P. Decio seditionis finiendæ gratia, quia comitia in humillimi cuiusque potestatem redacta accesserant, omnem forensem turbam in quatuor tantummodo tribus descripsit: eásque Vrbanas appellauit. Quo tam salubri facto, vir alioqui bellicis operibus excellens, Maximus cognominatus est.

IX.

Ouid. Fast. 2. Plutar. Romulo.

13

14

*al iocantes gestierunt.

A. V. CDXLIX. *Liuius 9. Auctor de viris Illust. c. 52.*

DE MILITARIBVS INSTITVTIS. CAP. III.

1 *Capite censi milites primi.*
3 *Militaris exercitatio.*
4 *Velitum primus vsus.*

Laudanda etiam populi verecundia est, qui impigrè se laboribus & periculis militiæ offerendo, dabat operam ne Imperatoribus capite cēsos sacramento rogare esset necesse: quorum

nimia inopia suspecta erat, ideóque his publica arma non committebantur.

I. A.V. DCXLVI. *Sallust. Iugurt. Gell. li. 16. c. 10.*

Sed hanc diutina vsurpatione firmatam consuetudinem C. Marius capite censum legendo militem, abrupit. Ciuis alioqui magnificus, sed nouitatis suæ cõscientia, vetustati nõ sanè propitius; memórq. si militaris ignauia humilitatẽ spernere perseueraret, se à maligno virtutum interprete velut capite censum imperatorem compellari posse. Itaque fastidiosum delectus genus in exercitibus Romanis obliterandum duxit, ne talis notæ contagio ad ipsius quoque gloriȩ sugillationem penetraret.

II. A.V. DCXLVII. *bello Cimbrico, vide Annales in Scauri ædilitate. * al.* legionibus.

Armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio consule Cn. Mallij collega, militibus est tradita. Is .n. nullius ante se Imperatoris exemplum secutus, ex ludo Cn. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit; virtutémque arti, & rursus artem virtuti immiscuit, vt illa impetu huius fortior, hæc illius scientia cautior fieret.

III. A.V. DXLII. *Liu. 26. Front. Stratag. li. 4. cap. 7.*

Velitum vsus eo bello primùm repertus est, quo Capuam Fuluius Flaccus Imperator obsedit. Nam cum equitatui Campanorum crebris excursationibus equites nostri, quia numero pauciores erãt, resistere non possent, Q. Næuius Centurio è peditibus lectos expediti corporis, breuibus & incuruis septenis armatos hastis, paruo agmine munitos, veloci saltu iungere se equitibus, & rursus celeri motu dilabi instituit: quò facilius equestri prœlio subiecti pedites, viros pariter atque equos hostium telis incesserent. Eáque nouitas pugnæ vnicum Campanæ perfidiæ debilitauit auxilium. Ideóque auctori eius Næuio adhuc honos est habitus.

De

DE SPECTACVLIS.
CAP. IIII.

1 *Theatra primùm ædificata.*
2 *Loca ordinibus primũ attributa.*
3 *Origo ſcenicorum ludorum.*
4 *Origo ſæcularium.*
5 *Primi ſæculares.*
6 *Ornamenta & luxus ludorum.*
7 *Gladiatorium & athleticum primum.*

Proximus militaribus inſtitutis ad vrbana caſtra, id eſt theatra gradus faciendus eſt, quoniam hæc quoque ſæpenumero animoſas acies inſtruxerunt, excogitatáque cultus deorum & hominum delectationis cauſa, non ſine aliquo pacis rubore voluptatem & religionem ciuili ſanguine, ſcenicorum portentorum gratia, macularunt. I.

Quę inchoata quidem ſunt à Meſſalla, & Caſſio cenſoribus: ceterum auctore P. Scipione Naſica omnem apparatum operis eorum ſubiectum haſtę venire placuit. Atq; etiam SC. cautum eſt, nequis in Vrbe propiúſve paſſus mille ſubſellia poſuiſſe, ſedénſve ludos ſpectare vellet, vt ſcilicet remiſſioni animorum iuncta ſtãdi virilitas, propria Romanæ gentis nota eſſet. II. A.V. DXCIX. *Velleius 2. Liuius 48.*

Per quingentos autem & quinquaginta octo annos ſenatus populo miſtus ſpectaculo ludorum interfuit. Sed hunc morem Atilius Serranus, & L. Scribonius ędiles, ludos matri deûm facientes, ſuperioris Africani ſententiam ſecuti, diſcretis ſenatus & populi locis, ſoluerunt: Eáque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnopere quaſſauit. III. A.V. DLIX. *Liuius 34. Pædian. Cornelia.*

Nunc cauſam inſtituendorum ludorum ab origine ſua repetam. C. Sulpitio Pætico, C. Licinio Stolone coss. intoleranda vis ortę peſtilentiæ, ciuitatem noſtram à bellicis operibus, IV. A.V. CCCXCII. *Liu 7. Oroſius lib. 3. c. 4.*

reuocatam, domestici, atque intestini mali cura afflixerat: iamque plus in exquisito & nouo cultu religionis, quàm in vllo humano consilio positum opis videbatur. Itaque placandi cœlestis numinis gratia compositis carminibus vacuas aures præbuit vsque ad id tempus Circẽsi spectaculo contenta, quod primus Romulus, raptis virginibus Sabinis, Consualium nomine celebrauit. Verùm, vt est mos hominum, paruula initia pertinaci studio prosequendi, venerabilibus erga deos verbis iuuentus, rudi atq. incomposito motu corporum iocabunda, gestus adiecit. Eáq. res Ludium ex Etruria accersendi causam præbuit, cuius decora pernicitas vetusto ex more Curetum Lydorúmque (à quibus Etrusci originem traxerunt) nouitate grata Romanorum oculos permulsit. Et quia Ludius apud eos Histrio appellabatur, scenico nomen Histrionis inditum est. Paulatim deinde ludicra ars ad Satyrarum modos perrepsit: à quib. primus omnium poëta Liuius, ad fabularum argumenta spectantium animos transtulit. Isq. sui operis actor, cum sępius à populo reuocatus vocem obtudisset, adhibito pueri & tibicinis concentu, gesticulationem tacitus peregit. Attellani autem ab Oscis acciti sunt: quod genus delectationis Italica seueritate temperatum, ideóq. vacuum nota est: nam neque tribu mouetur, neq. à militaribus stipendiis repellitur.

3 4 5 6

A.V. DXIII.

Cic. in Bruto & Tusc. proc. Gell. lib. 7. c. 21.

V. Et quia ceteri ludi ipsis appellationibus vnde trahantur, apparet, non absurdum videtur Secularibus initium suum, cuius generis minùs certa notitia est, reddere.

Zosimus lib. 2. hist. noua.

Cùm ingenti pestilentia Vrbs agríque vastarentur, Valesius vir locuples, rusticę vitæ, duobus filiis & filia ad desperationem vsque medicorum

7 corum laborantibus, aquam calidam iis à foco petens genibus nixus, Lares familiares, vt puerorum periculum in ipsius caput transferrent, orauit. Orta deinde vox est habiturum eos saluos, si continuo flumine Tiberis deuectos Ta-
8 rentum deportasset, ibíque ex Diris patris, & Proserpinę ara petita calida, recreasset. Eo prędicto magnopere confusus, quòd & longa & periculosa nauigatio imperabatur: spe tamē dubia præsentem metū vincente, pueros ad ripam Tiberis protinus detulit (habitabat enim in
9 villa sua propter vicum Sabinæ regionis Eretū) ac lintre Ostiam petens, nocte concubia ad Martium campū appulit. Sitientibúsq; ægris † succurrere cupiens, igne in nauigio non suppetente, ex gubernatore cognoscit, haud procul apparere fumum. Et ab eo iussus egredi Tarentum (id ei loco nomen est) cupidè arrepto calice, aquam flumine haustam, eò vnde fumus erat obortus, iam lætior pertulit, diuinitus dati remedij quasi vestigia quædā in propinquo nactum se existimans: Inque solo magis fumante, quàm vllas ignis habente reliquias, dum tenacius omē apprehēdit, contractis leuibus, & quæ sors obtulerat nutrimentis, pertinaci spiritu flā-
10 mam emouit, calefactámq. aquā pueris bibendā dedit. Qua pota, salutari quiete sopiti, diutina vi morbi repente sunt liberati: patríque indicauerūt, vidisse se in somniis, quos nescio deorū, spōgia corpora sua pertergere, & præcipere
11 vt ad Ditis patris & Proserpinæ arā, à qua fuerat potio ipsis allata, furuę hostię immolarētur, lectisternia ludique nocturni fierent. Id quod eò loci nullā arā viderat, desiderari credens, vt à se construeretur; aram empturus in Vrbem perrexit, relictis qui fundamentorū cōstituendorum

† al. subuenire.

A.V. CCLIX. *Plutarch.* *Censorinus.* VI. A.V. DCLXXV. *Plin. lib.* 19. *c.* 1. A.V. DCXXCIX. *Cic. in L. Pisonem.* *Pædian.* A.V. DCLIV. *Plin. lib.* 35. *c.* 2. A.V. DCXXCIV. *Plin. lib.* 33. *c.* 3. A.V. DCLXXIV. *Plin. lib.* 35. *c.* 4. A.V. DCXC. A.V. DCXCV. VII. A.V. CDXXCIX. *Liuius* 16. A.V. DCXCV.

gratia terram ad solidum foderent. Hi domini imperium exequentes, cùm ad xx. pedum altitudinem humo egesta peruenissent: animaduerterunt aram Diti patri, Proserpinæque inscriptam. Hoc postquam Valesius nunciante 12 seruo accepit, omisso emendæ aræ proposito, hostias nigras, quę antiquitus furuæ dicebantur, Tarenti immolauit, ludos & lectisternia, continuis tribus noctibus, quia totidem filij periculo liberati erant, fecit.

Cuius exemplum Valerius Poplicola, qui primus consul fuit, studio succurrendi ciuibus, secutus, apud eandem aram publicè nuncupatis votis, cęsisque atris bubus, Diti maribus, fœminis Proserpinæ, lectisternióque, ac ludis trinoctio sanctis, aram terra, vt antè fuerat, obruit.

Religionem ludorum crescentibus opibus se- 13 cuta lautitia est eius instinctu. Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam primus spectantium cõsessum velorum vmbraculis texit. Cn. Pompeius ante omnes, aquæ per semitas decursu, æstiuum minuit feruorem. C. Pulcher scenam 14 varietate colorum adumbrauit, vacuis antè pictura tabulis extentam. Quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Q. Catulus prætexuit. Versatilem fecerunt Luculli. Ar- 15 gentatis coragiis P. Lentulus Spinter adorna- 16 uit. Translatum antea Pœniceis indutum tunicis M Scaurus exquisito genere vestis cultum induxit.

Gladiatorum munus primum Romæ da- 17 tum est in foro boario, Ap. Claudio, M. Fuluio Cos. dederunt M. & D. Bruti, funebri memoria patris cineres honorando. Athletarum certamen à M. Scauri tractum est munificentia.

D B

DE FRVGALITATE ET INNOcentia. CAP. V.

1 *Prima aurata statua in vrbe.*
2 *Ius ciuile cum fastis promulgatum.*
3 *Veneficij prima quæstio.*
4 *Tibicinum Quinquatria prima.*
5 *Frugalis antiquorum victus.*
6 *Febris deæ sacella in vrbe.*

1 Statuam auratam nec in vrbe, nec in vlla parte Italiæ quisquam prius aspexit, quàm à M. Acilio Glabrione equestris patri poneretur in ęde Pietatis. Eam autem ędem P. Cornelio Lentulo, & M. Bębio Pamphilo Cos. ipse dedicauerat, compos voti factus, rege Antiocho apud Thermopylas superato.

I. A.V. DLXXII. *Liuius* 40. A.V. DLXII.

Ius ciuile per multa secula inter sacra ceremoniásque deorum immortalium abditum solísq. pontificibus notum Cn. Flauius libertino patre genitus, & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus ędilis curulis, vulgauit, ac fastos penè toto foro exposuit. Qui cùm ad visendum ęgrum collegam suum veniret, neque à nobilibus, quorũ frequẽtia cubiculum erat completum, sedendi loco reciperetur: sellam curulem afferri iussit, & in ea honorem pariter atque contemptus sui vindex, consedit.

II. A.V. CDLIX. *Liuius* 9. *Gel. lib.* 6. *cap.* 9.

Veneficij quęstio & moribus, & legibus Romanis ignota, complurium matronarum patefacto scelere orta est: Quę cùm viros suos clandestinis insidiis veneno perimerent, vnius ancillę indicio protractæ, pars capitali iudicio damnatæ, centum septuaginta numerum expleuerunt.

III. A.V. CDXXII. *Liuius. Oros. lib.* 121. *cap.* 10.

2 Tibicinum quoque collegium solet in foro vulgi oculos in se conuertere, cùm inter publicas priuatásque ferias, actiones, personis tecto

IV.

capite variíque veste velatis, côcentúsque edit. Inde tracta licentia. Quõdam vetiti in ęde Iouis, quòd prisco more factitauerant, vesci: Tibur irati se cõtulerunt. Quorũ ministerio senatus, deserta sacra non æquo animo ferens, per legatos à Tiburtibus petiit, vt eos gratia sua Romanis templis restituerent. Quos illi in proposito perseuerantes, interposita festæ epulationis simulatione, mero somnóque sopitos, plaustris in Vrbem deuehendos curauerunt: quibus & honos pristinus restitutus, & huiusce lusus ius est datum. Personarum vsus, pudorem circumuentæ tumulentiæ causam habet.

A.V. CDXLII. Liuius 9. Ouid. Fast. 6. Plutarc. Proble.

V. Fuit etiam illa simplicitas antiquorum in cibo capiendo, humanitatis simul & continentiæ certissima index. Nam maximis viris, prandere & cœnare in propatulo, verecundiæ non erat: nec sanè vllas epulas habebant, quas populi oculis subiicere erubescerent: Erant adeò continentię attenti, vt frequentior apud eos pultis vsus quàm panis esset. Ideoque in sacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre & sale constat: exta farre sparguntur: & pullis, quibus auspicia petuntur, puls obiicitur: Primitus enim ex libamentis victus sui deos eò efficaciùs, quò simpliciùs placabant.

Iuuen. Sat. 1. Quis fercula septẽ Secreto cœnauit auus? Plin. lib. 18. c. 8.

VI. Et ceteros quidem ad benefaciendum venerabantur. Febrem autem ad minus nocendum templis colebant, quorum adhuc vnum in Palatio, alterum in area Marianorum monumentorum, tertium in * summa parte Vici longi extat. In eáque remedia, quæ corporibus ægrorum adnexa fuerant, deferebantur. Hæc ad humanæ mentis æstus leniendos cum aliqua vsus ratione excogitata, ceterum salubritatem suam industriæ certissimo ac fidelissimo munimento

Plin. lib. 2. cap. 7.

** al. in summo Vice longo.*

mento tuebantur: bonęque valetudinis eorum quasi quędam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis, & aliena nimię vini abundantię, & ab immoderato Veneris vsu auersa.

DE EXTERNIS INSTITVTIS. CAP. VI.

I. *Cic. pro Flacco.*

Idem sensit proxima maiorum nostrorum grauitati Spartana ciuitas quę seuerissimis Lycurgi legibus obtemperās, aliquandiu ciuium suorum oculos à contemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius vitę genus prolaberentur. Audierant enim lautitiam inde, & immodicos sumptus, & omnia non necessarię voluptatis genera fluxisse; primosq. Ionas vnguenti, coronarúmque in conuiuio dandarū, & secūdę mensę ponendę consuetudinē, haud paruæ luxuriæ irritamenta reperisse: Ac minimè mirum est, quòd homines labore ac patientia gaudentes, tenacissimos patrię neruos externarū deliciarum contagione solui & hebetari noluerunt: cùm aliquantò faciliorem

virtutis ad luxuriam, quàm luxurię ad virtutem transitum viderent. Quod eos non frustra timuisse dux ipsorum Pausanias patefecit, qui maximis operibus editis, vt primum se Asiæ moribus permisit, fortitudinem suam, effœminato eius cultu, mollire non erubuit.

Æmil. Probus Thucyd. 1.

II. Eiusdem ciuitatis exercitus non antè ad dimicandum descendere solebant quàm tibię cōcentu, & anapæsti pedis modulo cohortationis calorem animo traxissent, vegeto & crebro ictus solo strenuè hostem inuadere admoniti. Iidem ad dissimulandum & occultandum vulnerum suorum cruorem, Pœniceis in prœlio tunicis vtebantur, nō, ne ipsis aspectus eius terrorem, sed ne hostibus fiducię aliquid afferret.

Thucyd. 5. Gel. li. 1. c. 11. Plutarc. Lycurgo. Plut. in institutis Lacon.

2

III. Egregios virtutis bellicę spiritus Lacedæmoniorum prudentissimi pacis moribus Athenienses subsequuntur: apud quos inertia è latebris suis, languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitque vt facinorosę, ita erubescendę rea culpę.

Stobæus Ser. 42. ex Nicodemor. gen. Isocr. Areo. Idem de Sardis. Ælian. Var. hist. c.

3

4

IV. Est & eiusdem vrbis sanctissimum consilium Areopagus, vbi quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissimè inquiri solebat, vt homines honestatem (vitæ rationem memores reddendam esse) sequerentur.

Isoc. Areop.

V. Eadem bonos ciues corona decorandi primò consuetudinem introduxit duobus, oleæ connexis ramulis, clarum Periclis cingendo caput. Probabile institutum, rem, siue personam intueri velis. Nam & virtutis vberrimum alimentum est honos: & Pericles dignus à quo talis muneris dandi posteritas potissimū initium caperet. Age, quid illud institutum Athenarum, quàm memorabile? quòd conuictus à patrono libertus

Cic. de opti. genere orat. περὶ στεφαν. Æschin. Demosth. Ulp.

tus ingratus; iure libertatis exuitur. Superſedeo te, inquit, habere ciuem tanti muneris impium æſtimatorem. Nec adduci poſſum vt credam vrbi vtilem, quem domi ſceleſtum cerno: abi igitur & eſto ſeruus, quoniã liber eſſe neſciſti.

VI. *Donat. And. Terent. Tac.* 13.

5

Inde Maſſilienſes quoque ad hoc tempus vſurpant diſciplinę grauitatem, priſci moris obſeruantiam, charitate pop. Rom. præcipuè cõſpicui, qui tres interdũ manumiſſiones reſcindi permittunt, ſi ter ab eodem deceptum dominum cognouerint. Quarto errori ſubueniendum non putãt: quia ſua iam culpa iniuriam accepit qui ei ſe totiens obiecit. Eadem ciuitas ſeueritatis cuſtos acerrima eſt. Nullum aditum in ſcenam Mimis dando, quorum argumenta maiore ex parte ſtuprorum continent actus, ne talia ſpectandi conſuetudo etiam imitandi licentiã ſumat. Omnib. autem, qui per aliquam religionis ſimulationem alimenta inertiæ quærũt, clauſas portas habet, & mendacem & fucoſam ſuperſtitionem ſummouendã eſſe exiſtimans. Cæterũ à condita Vrbe gladius eſt ibi, quo noxij iugulantur: rubigine quidem exeſus, & vix ſufficiẽs miniſterio, ſed index in minimis quoque rebus omnia antiquæ conſuetudinis momenta ſeruanda. Duæ etiam ante portas eorum arcæ iacent, altera qua liberorum, altera, qua ſeruorũ corpora ad ſepulturæ locum plauſtro deuehuntur, ſine lamentatione, ſine planctu luctus funeris die, domeſtico ſacrificio, adiectoque neceſſariorum conuiuio finitur. Etenim quid attinet, aut humano dolori indulgere, aut diuino numini inuidiam fieri, quòd immortalitatem ſuam nobiſcum partiri noluerit.

Plutarch. Solone.

VII.

6

7

Venenum cicuta temperatum in ea ciuitate publicè cuſtoditur, quod datur ei, qui cau-

ſas Sexcentis (id enim Senatus eius nomen eſt) exhibuit, propter quas mors ſit illi expetenda: 8 Cognitione virili beneuolētia temperata, quę, nec egredi vita temere patitur, & ſapienter excedere cupienti celerem fati viam prębet, vt vel aduerſa, vel proſpera nimis vſi fortuna (vtraque enim finiendi ſpiritus, illa ne perſeueret, hęc ne deſtituat, rationem prębet) comprobato exitu terminetur.

VIII.

Ælian. Var. hiſt 3. Strabo 10. Steph.

A.V. DCCLXXI. *circiter.*

Quam conſuetudinem Maſſilienſium non in 9 Gallia ortam, ſed è Gręcia tralatam inde exiſtimo, quòd illā etiā in inſula Cęa ſeruari animaduerti, quo tempore Aſiam cum Sext. Pompeio petens, Iulida oppidum intraui. Fortè enim euenit, vt tūc ſummę dignitatis ibi fœmina, ſed vltimę iam ſenectutis, reddita ratione ciuibus cur excedere vita deberet, veneno conſumere ſe deſtinarit, mortémq. ſuam Pompeij præſentia clariorem fieri magni æſtimarit. Nec preces eius vir ille vt omnibus virtutibus, ita humanitatis quoq. laudibus inſtructiſſimus, aſpernari ſuſtinuit. Venit itaque ad eam, facundiſſimóq; ſermone, qui ore eius quaſi è beato quodam eloquentię fonte manabat, ab incepto conſilio diu ne quicquam reuocare conatus, ad vltimū propoſitum exequi paſſus eſt, quę nonageſimū annū tranſgreſſa cum ſumma & animi & corporis ſinceritate, lectulo, quantum dignoſcere erat quotidiana conſuetudine cultiùs ſtrato recubans, & innixa cubito; Tibi quidem, inquit, Sext. Pōpei dij magis, quos relinquo, quā quos 10 peto, gratias referant: quia nec hortator vitę meę, nec mortis ſpectator eſſe faſtidiſti. Cæterū ipſa hilarē Fortunę vultum ſemper experta, ne auiditate lucis triſtē intueri cogar, reliquias ſpiritus mei proſpero fine, duas filias, & ſeptem 11 nepo-

nepotum gregem superstitē relictura, permuto. Cohortata deinde ad concordiā suos, distributo eis patrimonio, & cultu suo sacrísque domesticis maiori filiæ traditis, poculum, in quo venenum temperatū erat, constanti dextra arripuit. Tum defusis Mercurio delibamentis, & inuocato numine eius, vt se placido itinere in meliorem sedis infernę deduceret partē, cupido haustu mortiferam traxit potionē. Ac sermone significās, quasnam subinde partes corporis sui rigor occuparet, cùm iam visceribus eū, & cordi imminere esset locuta, filiarum manus ad supremum operiendorum oculorum officiū aduocauit. Nostros aūt, tametsi nouo spectaculo obstupefacti erant, suffusos tamē lacrymis dimisit.

IX. Sed vt ad Massiliensium ciuitatem, vnde in hoc diuerticulum excessi, reuertar: intrare oppidum eorum nulli cum telo licet: Pręstóq. est qui id custodię gratia acceptum, exituro reddat, vt hospitia sua, quemadmodum aduenientibus humana sunt, ita ipsis quoque tuta sint.

X. Horum mœnia egresso vetus ille mos Gallorum occurrit, quos memoria proditum est, pecunias mutuas, quæ his apud inferos redderentur, dare solitos: quia persuasum habuerunt, animas hominum immortales esse. Dicerem stultos, nisi idem Bracati sensissent, quod palliatus Pythagoras credidit.

XI. Auara & fœneratoria Gallorum philosophia. Alacris & fortis Cimbrorum, & Celtiberorum qui in acie exultabant, tanquam gloriosè & feliciter vita excessuri: lamentabantur in morbo, quasi turpiter & miserabiliter perituri. Celtiberi etiā nefas esse ducebāt prœlio superesse: cum is occidisset, pro cuius salute spiritum deuouerant. Laudanda vtrorúmq. populorum

Cic. Tusc. 1. Plutarch. Sertorio.

animi præstantia, quòd & patriæ incolumitatem fortiter tueri, & fidem amicitiæ constanter prestandam arbitrabantur.

XII. *Herod.5. Solin. c.15.* Thraciæ verò illa natio meritò sibi sapientiæ laudem vendicauerit, quę natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate celebrans, sine vllis doctorum præceptis, verum conditionis nostrę habitum præuidit. Remoueatur itaque naturalis omnium animalium dulcedo vitæ, quæ multa & facere & pati turpiter cogit, si eius aliquantò felicior ac beatior finis reperietur. 14

XIII. *Plutarch. consolatoria.* Quocirca rectè Lycii, cùm iis luctus incidit, muliebrem vestem induunt: vt deformitate cultus commoti, maturius stultum proiicere mœrorem velint.

XIV. *Cic.Tusc. 55 Solin. cap.5.* Verum quid ego fortissimos hoc in genere prudentiæ viros laudem? Respiciantur Indorum fœminę, quę cum more patrio complures eidem nuptę esse soleāt, mortuo marito in certamen iudiciúmq. veniunt quam ex iis maximè dilexerit: Victrix gaudio exultans, deductáque à necessariis lætum præferens vultum, coniugis se flammis superiacit, & cum eo tanquam felicissima crematur: superatæ cum tristitia, & mœrore in vita remanent. Protrahe in mediū Cimbricam audaciam, adiice Celtibericam fidem, iunge animosam Thracię sapientiam, annecte Lyciorum in luctibus abiiciendis callidè quæsitam rationem, Indico tamen rogo nihil eorum pręferes, quem vxoris pietas in modum genialis tori propinquę mortis secura conscendit.

XV. *Iustin.18.* Cui glorię Punicarum fœminarum, vt ex comparatione turpius appareat, dedecus subnectam. Siccę enim fanum est Veneris, in quod se matronæ conferebant: atque inde procedentes 15

ad quę-

adquęstum dotes, corporis iniuria contrahe-
16 bant, honesta nimirum tam inhonesto vinculo coniugia iuncturæ.

XVI. *Herod.2.* Iam Persarum admodum probabile institutum fuit, quòd liberos suos non prius aspiciebant, quàm septimum implessent annum, quo paruulorum amissionem æquiore animo sustinerent.

XVII. Ne Numidiæ quidem reges vituperandi, qui more gentis suæ nulli mortalium osculum ferebant. Quicquid enim in excelso fastigio positum est, humili & trita consuetudine, quò sit venerabilius, vacuum esse conuenit.

DE DISCIPLINA MILITARI.

CAP. VII.

OBSERVATA A Romanis.

1 *P. Scipione Æmiliano COS.*
2 *Q. Metello Numidico COS.*
3 *P. Rupilio COS.*
4 *C. Aurelio Cotta COS.*
5 *Q. Fuluio Flacco cons.*
6 *A. Postumio Tuberto dict. & T. Munio Torquato COS.*
7 *L. Quinctio Cincinnato dict.*
8 *L. Papirio Cursore dict.*
9 *L. Calpurnio Pisone cos.*
10 *Q. Metello Macedoni co procos.*
11 *Q. Fabio Max. Seruiliano procos.*
12 *P. Africano maiore procos.*
13 *P. Afri minore procos.*
14 *L. Æmilio Paullo procos.*
15 *Senatu Romano.*

EXTERNIS.

1 *Senatu Carthaginiensi.*
2 *Cliarcho Spartanorum duce.*

VENIO nunc ad præcipuum decus, & stabilimentum Rom. imperij, salutari perseuerantia ad hoc tempus sincerum, & incolume seruatũ, militaris disciplinę tenacissimum vinculum in-

cuius sinu ac tutela serenus tranquillúsque beatæ pacis status acquiescit.

I. A.V. DCXIX. *Liuius* 57. *Front. Strat. lib.* 4.c.1. *L. Florus* 2.c.16.

P. Cornelius Scipio, cui deleta Carthago auitum cognomen dedit, consul in Hispaniam missus, vt insolentissimos Numantinæ vrbis spiritus, superiorum ducum culpa nutritos, cõtunderet, eodem temporis momento, quo castra intrauit, edixit: vt omnia ex his quæ voluptatis causa comparata essent, auferrentur ac summouerentur. Constat tum maximum inde institorum & lixarum numerum cum duobus millibus scortorum abiisse. Hac turpi atque erubescenda sentina vacuefactus noster exercitus, qui paulò antè metu mortis, deformi se fœderis ictu maculauerat, erecta virtute, recreatáque: acrem illam & animosam Numantiam incendiis exustam ruinisque prostratam solo æquauit. Itaque neglectæ disciplinæ militaris indicium, Mancini miserabilis deditio: seruatæ merces, speciosissimus Scipionis triumphus extitit.

II. A.V. DCXLIV. *Sallust. Iugurth. Front. lib.* 4.c.1.

Eam sectam Metellus secutus, cùm exercitum in Africa, Iugurthino bello nimia Sp. Albini indulgentia corruptum consul accepisset: omnibus imperij neruis ad reuocandam pristinæ disciplinam militiæ connisus est. Nec singulas partes apprehendit, sed totam continuò in statum suum redegit. Protinus nanque lixas è castris summouit, cibúmque coctum venalem proponi vetuit: In agmine neminem militum ministerio seruorum iumentorúmque vt arma sua, & alimenta ibi ferrent, vti passus est. Castrorũ subinde locum mutauit: † eadẽ tanquam Iugurtha semper adesset, vallo fossáq. aptissimè cinxit. Quid ergo restituta cõtinentia, quid repetita industria profecit? Crebras, scil. victorias

† *al.* & ea.

rias, & multa trophæa peperit ex eo hoste: cuius tergum, sub ambitioso imperatore, Romano militi videre non contigerat.

III. Bene etiam illi disciplinæ militari assuerunt, qui necessitudinem perruptis vinculis, vltionem vindictamque læsæ cum ignominia domuum suarum exigere non dubitauerunt. Nam P. Rupilius consul eo bello, quod in Sicilia cum fugitiuis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Taurominitanam arcem amiserat, prouincia iussit decedere.

A.V. DCXXI.

IIII. Iam C. Cotta P. Aurelium Pecuniolam, sanguine sibi iunctum, quem obsidioni Liparitanæ ad auspicia repetenda Messanam transiturus præfecerat, virgis cæsum, gregalis militiæ munere inter pedites fungi coegit, quòd eius culpa agger incensus, & pene castra fuerant capta.

A.V. DI. *Front. lib. 4. cap. 1.*

V. Q. etiam Fuluius Flaccus censor, Fuluium fratrem cohortem legionis, in qua Trib. militum erat iniussu consulis domũ dimittere ausum, senatu mouit. Non digna exempla, quæ tã breuiter, nisi maioribus vrgerer, referrentur. Quid enim tam difficile factu, quàm copulatæ societati generis & imaginum, deformẽ in patriam reditũ indicere? aut cõmunione nominis, ac familia veteris propinquitatis serie cohęrẽti virgarum contumeliosa verbera adhibere? aut censorium supercilium aduersus fraternam charitatem distringere? Dentur hæc singula quamuis claris ciuitatibus, abundè tamen gloria disciplinæ militaris instructæ videbuntur.

A.V. DLXXIX. *Liuius 41. Velleius 5. Front. 4. c. 1.* A.V. DLXXIII. *Liuius 40.*

V. At nostra vrbs, quæ omni genere mirificorum exemplorum totum orbem terrarũ repleuit, Imperatorum proprio sanguine manantes secures (ne turbato militię ordine vindicta deesset) è castris publicè speciosas, priuatì lugubres

duplici vultu recepit: incerta gratulandi prius, an alloquendi officio fungeretur. Igitur ego quoque hęsitante animo vos bellicarum rerum seuerissimi custodes, Posthumi Tuberte, & Manli Torquate memoria ac relatione cõplector: quia animaduerto fore, vt pondere laudis, quàm meruistis obrutus, magis imbecillitatem ingenij mei detegam, quàm vestram virtutem, sicut par est, repręsentem. Tu nanq. Posthumi dictator, A. Postumium, quem ad generis penetraliúmque sacrorum successionem propagandam genueras, cuius infantię blandimenta sinu atque osculis foueras, quem puerum literis, quem iuuenem armis instruxeras, sanctum, fortem, amantem tui pariter ac patriæ, quia non tuo iussu, sed sua spõte pręsidio progressus hostes fuderat, victorem securi feriri iussisti, & ad hoc peragendum imperium, paternę vocis ministerio sufficere valuisti. Nam oculos tuos, certum scio, clarissima in luce tenebris offusos, ingens animi opus intueri nequiuisse. Tu item Manli Torquate, Latino bello cõsul, filiũ quòd prouocatus à Geminio Metio duce Tusculanorum ad dimicandum te ignaro descenderat, gloriosam victoriam & speciosa spolia referentem, abripi à litore, & in modum hostiæ mactari iussisti. satius esse iudicans, patrem forti filio, quàm patriam militari disciplina carere.

5

A.V. cccxxII. *Diod. Sicul. 22. Ge. 17. c. vlt. Liuius 4.*

A.V. cDxIII. *Liuius 8. Ge. & alij.*

VII. Age, quanto spiritu putamus vsum L. Quinctium Cincinnatum dictatorem eo tempore quo deuictis Æquis & sub iugum missis, L. Minutium consulatum deponere coëgit, quòd castra eiusdem hostes obsederãt? Indignum enim maximo imperio credidit, quem nõ sua virtus, sed fossa vallúmque tutum pręstiterat: cuique verecundiæ non fuerat, arma Romana metu trepida

6

A.V. ccxcv. *Liuius 3. Dionys. x. & alij.*

trepida clausis portis contineri. Ergo imperiosissimi XII. fasces, penes quos senatus & equestris ordinis,& vniuersę plebis summum decus erat,quorúmque nutu Latium, ac totius Italiæ vires regebantur,contusi atque fracti dictatorię se animaduersioni substrauerunt. Ac ne multa foret lęsa gloria militaris, consul delicti omnis vindex punitus est.His (vt ita dicam) piaculis, Mars imperij nostri pater, vbi aliqua ex parte à tuis auspiciis degeneratum erat,numen tuum propitiabatur, affinium & cognatorum & fratrum nota, filiorúmque strage, ignominiosa consulum eiuratione.

7

8

Eiusdem ordinis est quod sequitur. Papirius dictator,cū aduersus imperiū eius Q. Fabius Rullianus magister equitū exercitū in aciē eduxisset,quāquam fusis Samnitib. in castra redierat, tamen neq.virtute eius,neque successu,neq.nobilitate motus,virgas expediri,eúmque nudari iussit.O spectaculū admirabile,& Rullianus,& magister equitū,& victor,scissa veste,spoliatóque corpore, lictorum verberibus lacerandus: vt in acie exceptorum vulnerum nodosis ictibus cruore renouato, victoriarum, quos modò speciosissimos erat adeptus titulos, respergeret. Precibus deinde suis exercitus occasionem Fabio confugiendi in vrbem dedit: vbi frustra senatus auxilium implorauit. Nihilo minus enim Papirius in exigenda pœna perseuerauit: itaque coactus est pater eius, post dictaturam, tertiúmque consulatum, rem ad populum deuocare, auxiliúmque tribunorum plebis supplex pro filio petere.Neque hac re seueritas Papirij refręnari potuit:cęterùm,cùm ab vniuersis ciuibus,& ipsis tribunis plebis rogaretur:testatus est,non pœnam illam se Fabio, sed pop.

VIII. A.V. CDXXIV. *Liuius* 8. *pulchrè.*

9

10

Roman. & Tribunitiæ concedere poteſtati. 11

IX. A.V. DCXX. *Front.4.c.1.* * *al.* decinctáque.

L.quoque Calpurnius Piſo conſul,cùm in Sicilia bellum aduerſus fugitiuos gereret, & C. Titius equitum præfectus, fugitiuorum multitudine circumuētus arma cū ſuis tradidiſſet;his præfectum ignominiæ generibus affecit. Iuſſit cū toga laciniis abſciſſis amictum,* diſcinctáq. tunica indutū,nudis pedibus,à mane in noctem vſq. ad principia per omne tempus militię adeſſe.Interdixit etiā ei cōuictū hominū,vſúmq. balnearum,turmáſq.equitum,quib. præfuerat, ademptis equis in funditorum alas tranſcripſit. 12 Magnum profectò dedecus patriæ magno Piſonis decore vindicatum eſt:quoniam quidem id egerit, vt qui cupiditate vitæ adducti, cruce digniſſimis fugitiuis trophæa de ſe ſtatuere cōceſſerant, libertatíque ſuæ ſeruili manu flagitioſum imponi iugum nō erubuerant: amarum lucis vſum experirentur, mortémque, quam effœminatè timuerant, viriliter optarent. 13

X. A.V. DCXI. *Velleius Front.4.c.1. Auctor de viris illuſt.c.61.*

Nec maius Piſone acriter Q. Metellus:qui cū apud Contrebiā res gereretur,collocatas à ſe in quadam ſtatione quinque cohortes,atque ex ea virib.hoſtium depulſas,repetere eandē ſtationē eueſtigio iuſſit:nō quòd ſperaret ab iis amiſſū locū recuperari poſſe, ſed vt præteritæ culpam pugnæ,inſequentis certaminis manifeſto periculo puniret. Edixit etiam,vt ſi quis ex his fugiens caſtra petiiſſet, pro hoſte interficeretur. Qua ſeueritate compreſſi milites,corporib. fatigatis,& animis deſperatione vitæ implicatis, loci tamen iniquitatem, multitudinémque hoſtium ſuperarunt. Humanę igitur imbecillitatis efficaciſſimum duramentum eſt neceſſitas.

XI. [illegible] XII. [illegible] 4.c. [illegible] *App. Illyric.*

In eadem prouincia Q. Fabius Max.ferociſſimæ gentis animos contundere & debilitare cupiens,manſuetiſſimū ingenium ſuum, ad tēpus

14 deposita clementia, sæuiore vti seueritate coëgit. Omnium enim qui ex præsidiis Romanis ad hostes transfugerant, captíque erant, manus abscidit: vt trunca per se brachia gestantes, defectionis metum reliquis iniicerent: Rebelles itaque manus à corporibus suis distractæ, ínque cruentato solo sparsæ, cæteris, ne idem committere auderent, documento fuerunt.

XII. Nihil mitius superiore Africano: is tamen ad firmandam disciplinam militarem, aliquid ab alienissima sibi crudelitate amaritudinis mutuandum existimauit. Siquidẽ deuicta Carthagine, cùm omnes qui ex nostris exercitibus ad Pœnos transierant, in suam potestatem redegisset: grauius in Romanos, quàm in Latinos trãsfugas animaduertit. Hos enim tanquam patriæ fugitiuos crucibus affixit, illos tanquã perfidos socios securi percussit. Nõ prosequar hoc factũ vlterius, & quia Scipionis est, & quia Romano sanguini, quanuis meritò perpesso, seruile supplicium insultare non attinet: cùm præsertim transire ad ea liceat, quæ sine domestico vulnere gesta narrari possunt.

A.V. DLII. *Liuius 30. fine.*

XIII. Nam posterior Africanus, euerso Punico imperio, exterarum gentium transfugas, in edendis populo spectaculis, feris obiecit.

A.V. DCVII.

Liuius 51.

XIV. Et L. Paullus Perse rege superato, eiusdem generis & culpæ homines elephantis proterendos substrauit: vtilissimo quidẽ exemplo, si tamen acta excellentissimorum virorum humiliter æstimare sine insolentiæ reprehensione permittitur. Aspero enim & abscisso castigationis genere militaris disciplina indiget, quia vires armis constant, quæ vbi à recto tenore desciuerunt, oppressura sunt, nisi opprimantur.

A.V. DXXCVI.

15

X[illegible] Sed tempus est eorum quoque mentionẽ fieri,

quæ iam non à singulis, verum ab vniuerso senatu pro militari more obtinendo, defendendóque administranda sunt. L. Marcius tribunus militum, cùm reliquias duorum exercituum P. & Cn. Scipionum, quos arma Pœnorum in Hispania absumpserāt, dispersas mira virtute collegisset, earúmque suffragiis dux esset creatus: senatui de rebus actis à se scribens, in hunc modum orsus est: L. MARCIVS PROPR. Cuius honoris vsurpatione vti eum Patribus conscriptis non placuit, quia duces à populo, non à militibus creari solerent. Quo tempore tam angusto, támque graui propter immane Reip. damnum etiam trib. militum adulandus erat, quoniam quidem ad statum totius ciuitatis corrigendum vnus suffecerat. Sed nulla clades, nullum meritum, valentius militari disciplina apud senatum fuit: succurrebat enim quàm animosa seueritate Tarentino bello maiores eorum vsi fuissent. In quo quassatis & attritis Reipub. viribus, cùm magnum captiuorum ciuium suorũ numerum à Pyrrho rege vltrò missum recepissent: decreuerunt vt ex iis qui equo meruerant, peditum numero militarent: qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur. Néve quis eorum intra castra tenderet néve locum extra assignatum, vallo aut fossa cingeret, néve tentorium ex pellibus haberet: Recursum autem iis ad pristinum militiæ ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset: Quibus suppliciis compressi, ex deformibus Pyrrhi munusculis, acerrimi hostes extiterunt. Parem iræ aduersus illos senatus distrinxit, qui apud Cannas Remp. deseruerant. Nam cùm eos grauitate decreti vltra mortuorum conditionẽ relegasset, acceptis à M. Marcello literis, vt eorum

A.V. DXLI. *Liuius 26.*

16

A.V. CDLXXV. *Front. 4. c. 1. Io. Zonaras.*

A.V. DXXXVIII. *Liu. 22. & 23.*

17

rum sibi opera ad expugnationem Syracusarum vti liceret: rescripsit indignos esse qui in castra reciperentur. Cæterum se ei permittere, vt faceret, quod expedire Reip. iudicasset, dũ nequis ex eis munere vacaret: aut dono militiæ donaretur, aut in Italiam, donec hostes in ea essent accederet Sic eneraes animos odisse virtus solet. Age, quàm grauiter senatus tulit, quòd Q. Petillium consulem fortissimè aduersus Ligures pugnantem occidere milites passi essent? Legioni enim neque stipendium anni procedere, neque æra dari voluit: quia pro salute Imperatoris, hostium telis se non obtulerant. Idque decretum amplissimi ordinis, speciosum & æternum Petillij monumentum extitit, sub quo in acie, morte, in Curia vltione clari cineres eius acquiescunt. Consimili animo, cùm ei Annibal sex millium Romanorum, quæ capta in castris habebat, redimendorum potestatẽ fecisset, conditionem spreuit, memor tantam multitudinem armatorum iuuenum, si honestè mori voluissent, turpiter capi non potuisse. Quorũ nescio vtrum maius dedecus fuerit, quòd patria spei, an quòd hostis metus nihil in his reposuerit: hæc pro se, ille ne aduersus se dimicarent, parui pendendo. Sed cùm aliquoties senatus pro militari disciplina se seuerum exhibuerit, nescio an tum præcipuè, cum milites qui Rhegium iniusto bello occupauerant, mortuóque duce Iubellio, M. Cæsium scribam eius sua spõte Imperatorem delegerant, carcere inclusit, ac M. Fuluio Flacco. Trib. Pl. denunciante, ne in ciues Romanos aduersus morẽ maiorum animaduerteret, nihilominus propositũ executus est. Cęterùm quo minore cum inuidia id perageretur, quinquagenos per singulos dies virgis

A. V. DLXXVII. *Front*. 4. c. 2.

A. V. DXXXVII. *Liuius* 21.

18

A. V. CDXXCII. *Liuius* 15. *Polyb*. 1. *Zonaras*.

cæsos, securi percuti iussit, eorúmque corpora sepulturæ mandari, mortémque lugeri vetuit.

EXTERNA EXEMPLA.

I. *Auctor de viris Ill. c. 38.*

Leniter hoc patres conscripti, si Carthaginensium senatus in militiæ negotiis procurandis violentiam intueri velimus, à quo duces bella prauo consilio gerentes, etiam si prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebantur: quod bene gesserant, deorum immortalium adiutorio: quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.

II. *Front. 4. c. 1.*

Clearchus verò Lacedæmoniorum dux egregio dicto disciplinam militiæ continebat, identidem exercitus sui auribus inculcando, à militibus imperatorem potiùs, quàm hostem metui debere. Quo apertè denuntiabat futurum vt spiritum pœnæ impenderent, quem pugnæ acceptum ferre dubitassent. Idque à duce præcipi non mirabantur, maternarum blanditiarum memores, quæ exituros eos ad prœliandū monebant, * vt aut viui cum armis in conspectum earum venirent, aut mortui in armis referrentur. Hoc intra domesticos parietes accepto signo, Spartanę acies dimicabant. Sed aliena prospexisse tantummodo satis est, cùm propriis multóque vberioribus, & felicioribus exemplis gloriari licet.

** τὰν ἢ ἐπὶ τᾶν.*

DE IVRE TRIVMPHANDI. CAP. VIII.

1 Leges duæ de triumpho.
2 C. Luctatij Cos. & Q. Valerij pr. altercationes de triumpho.
3 Cn. Fuluius Flaccus triumphum spernens.
4 Q. Fuluio, & L. Opimio cur negatus triumphus.

5 Cur

5 *Cur item P. Scipioni maiori & M. Marcello.*
6 *Conuiuia triũphantiũ.*
7 *Qui ex ciuili victoria non triumpharunt.*

Disciplina militaris acriter retenta, principatum Italię Romano imperio peperit, & multarum vrbium, magnorum Regum, validissimarum gentium regimen largita est, fauces Pontici sinus patefecit, Alpium, Tauríque mõtis conuulsa claustra tradidit, ortúmq. è paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen. Ex cuius sinu quoniam omnes triumphi manarunt, sequitur vt de triumphandi iure dicere incipiam.

I. Ob leuia prœlia quidam imperatores triumphos sibi decerni desiderabant: quibus vt occurreretur, lege cautum est nequis triumpharet, nisi qui quinque millia hostium vna acie cecidisset. Non enim numero, sed gloria triumphorum excelsius vrbis nostræ futurum decus maiores existimabant. Cetèrùm ne tam præclara lex cupiditate laureæ obliteraretur, legis alterius adiutorio fulta est, quam L. Marius, & M. Cato Tribb. pl. tulerunt. Pœnam enim Imperatoribus minatur, qui aut hostium occisorum in prœlio, aut amissorum ciuium falsum numerum, literis senatui ausi essent referre. Iubétque eos, cùm primùm Vrbem intrassent, apud quęstores vrbanos iurare, de vtroque numero verè ab his senatui esse scriptum. (A.V. DC.IX.)

II. Post has leges iudicii illius tempestiua mentio introducetur, in quo de iure triumphandi inter clarissimas personas & actum & excussum est. C. Lutatius consul & Q. Valer. Prętor circa Siciliam insignem Pœnorum classem deleuęrant, quo nomine Lutatio consuli triumphum senatus decreuit. Cùm autem Valerius sibi eum (A.V. DXII.)

quoque decerni desideraret, negauit id fieri oportere Lutatius, ne in honore triumphi minor potestas maiori æquaretur: Pertinaciúsque progressa contentione, Valerius sponsione Lutatium prouocauit, Ni suo ductu Punica classis esset oppressa. Nec dubitauit restipulari Lutatius. Itaque iudex inter eos cōuenit Atilius Calatinus, apud quem Valerius in hunc modum egit: consulem ea pugna in lectica claudum iacuisse, se autē omnibus imperatoriis partib. functum. Tunc Calatinus, prius quā Lutatius caussam suam ordiretur. Quæro, inquit, Valeri à te, si dimicandum necne esset, contrariis inter vos sententiis dissedissetis: vtrum quod consul an quod prętor imperasset, maius habiturū fuerit momentum? Respondit Valerius non facere se controuersiam quin priores partes consulis essent futurę. Age deinde, inquit Calatinus. Si diuersa auspicia accepissetis, cuius magis auspicio staretur? Item respondit Valerius, consulis. At iudex, Iam mehercule, inquit, cùm de imperio & auspicio, inter vos disceptationem* susceperim, & tu vtroque aduersarium tuum superiorem fuisse fatearis: nihil est quod vlteriùs dubitem. Itaque Lutati, quamuis adhuc tacueris, secundùm te litem do. Mirificè iudex, quòd in manifesto negotio tempus teri passus non est. Probabilius Lutatius, quòd ius amplissimi honoris constāter defendit. Et ne Valerius quidem improbè, quia fortis & prosperæ pugnæ vt non legitimum, ita se dignum pręmium petiit.

* al. susceperitis.

III. A.V. DXLI. Liuius 25. A.V. DXLII. Liuius 26.

Quid facias Cn. Fuluio Flacco, qui tamen expetendum aliis triumphi honorem, decretum sibi à senatu ob res bene gestas spreuit, ac repudiauit? Nimirùm non plura pręcerpēs, quàm acciderunt Nam vt Vrbem intrauit, continuò ipse

ipse quæstione publica afflictus exilio multatus est: vt si quid religionis insolentia commisisset, pœna expiaret.

IV. A.V. DXLII. A.V. DCXXIXI.

Sapientiores igitur Q. Fuluius qui Capua capta, & L. Opimius, qui Fregellanis ad deditionem compulsis, triumphandi potestatem à senatu petierunt. Vterque editis operibus magnificus, sed neuter petitæ rei compos. Non quidem inuidia Patrum conscriptorum, cui nunquam aditum in Curia esse voluerunt: sed summa diligentia obseruandi iuris, quo cautum erat, vt pro aucto imperio, non * pro recuperatis, quæ pop. Rom. fuissent, triumphus decerneretur. Tantùm enim interest adiicias aliquid, an detractum restituas, quantum distat beneficij initium ab iniuriæ fine.

*al. Ol recuperata.

V. A.V. DXLVII. *Liuius* 28. A.V. DXLII. *Liuius* 26.

Quinetiam ius de quo loquor, sic custoditum est, vt P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, M. Marcello ob captas Syracusas triumphus non decerneretur, quòd ad eas res gerendas sine vllo missi erant magistratu. Probentur nunc cuiuslibet gloriæ cupidi, qui ex desertis motibus, myoparonúmque piraticis rostris, laudis inopes, laureæ ramulos festinabunda manu decerpserunt. Carthaginis imperio abrupta Hispania, & Siciliæ caput abscisum Syracusæ, triumphales iungere currus nequiuerunt. Et quibus viris? Scipioni & Marcello: quorum ipsa nomina instar æterni sunt triumphi. Sed clarissimos solidæ veræque virtutis auctores, humeris suis salutem patriæ gestantes, etsi coronatos intueri senatus cupiebat, iustiori tamen reseruandos laureæ putauit.

Laureolã in mustaceo quærere.

VI. *Plutarch. Problem.*

His illud subnectam. Moris erat ab imperatore triumphum ducturo, Cos. inuitari ad cœnã, deinde rogari vt venire supersedeant, ne quis

eo die, quo ille triumpharit, maioris in eodem conuiuio sit imperij.

VII. Verum quamuis quis præclaras res, maximéque vtiles Reip. ciuili bello gessisset, Imperator tamen eo nomine appellatus non est, nec vllæ supplicationes decretæ sunt, neque aut ouans, aut curru triumphauit: quia vt necessariæ istæ, ita lugubres semper existimatæ victoriæ sunt, vtpote non externo, sed domestico partæ cruore. Itaque & Nasica Ti. Gracchũ, & Opimius C. Gracchi factiones mœsti trucidarunt. Q. Catulus, M. Lepido collega suo cum omnibus seditiosis copiis extincto, tantum moderatum præ se ferens gaudium in Vrbem reuertitur. C. etiam Antonius Catilinę victor, absterso gladios in castra retulit. L. Cinna, & C. Marius hauserant quidam auidi ciuilem sanguinem: sed non protinus ad templa deorum & aras tetenderunt. Item L. Sylla, qui plurima bella ciuilia confecit, cuius crudelissimi & insolentissimi successus fuerunt: cùm consummata potentia sua triumphum duceret, vt Græciæ & Asiæ multas vrbes, ita ciuium Rom. nullum oppidum vexit.

A.V. DCXX. & xcxxii. *Plutarch.* A.V. CCLXXVI. *Liuius* 90. *Plutarch. Pomp.* A.V. DCXLI. *Sallu. Plut. Cic. Dio. li.* 27. A.V. DCXLVII.

Piget, tædétque per vulnera Reip. vlterius procedere. Lauream nec senatus cuiquam dedit, nec quisquam sibi dari desiderauit, ciuitatis parte lacrymante. Cęterùm ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi ob ciues seruatos corona danda est, qua postes Augustæ domus sempiterna gloria triumphant.

Plut. Dio. Ap. Cic. Philip. 14. A.V. DCLXXII. *Plut. App.*

DE

DE CENSORIA SEVERITATE. CAP. IX.

Castrensis disciplinæ tenacissimum vinculum, & militaris rationis diligens obseruatio, admonent me, vt ad censuram pacis magistram custodémque transgrediar. Nam vt opes pop. Rom. in tantam amplitudinem Imperatorum virtutibus excesserunt: ita probitas & continentia censorio supercilio examinata est. Opus effectu par bellicis laudibus. Quid enim prodest foris esse strenuum, si domi malè viuitur? Expugnentur licet vrbes, corripiantur gentes, regnis iniiciantur manus, nisi foro & curiæ officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum æquatus cœlo cumulus, sedem stabilem non habebit. Ad rem igitur pertinet nosse, atque adeò recordari acta censoriæ potestatis.

I. A.V. CCCL. *Plutarch. Camillo.*

Camillus & Posthumius censores, æra pœnæ nomine eos qui ad senectutem cœlibes peruenerunt, in ærarium deferre iusserunt: iterum puniri dignos, si quo modo de tam iusta constitutione queri essent ausi: cùm in hunc modum increparentur, Natura vobis quemadmodum nascendi, ita gignendi legem scribit, parentésq; vos alendo, nepotum nutriendorum debito (si quis est pudor) alligauerunt. Accedit his, quod

etiam fortuna longam præstandi huiusce muneris aduocationem estis assecuti; cùm interim consumpti sint anni vestri, & mariti & patris nomine vacui. Ite igitur, & nodosam exoluite stipem, vtilem posteritati numerosæ.

II. A.V. DCXLVI. Horum seueritatem M. Valerius Max. & C. Iunius Bubulcus Brutus censores in consimili genere animaduersionis imitati, L. Antonium senatu mouerunt: quòd quam virginem in matrimonium duxerat, repudiasset, nullo amicorum in consilium adhibito. At hoc crimen nescio an superiore maius: illo namque coniugalia sacra spreta tantum, hoc etiam iniuriosè tractata sunt. Optimo ergo iudicio censores indignum eum aditu Curiæ existimauerunt.

III. A.V. DLXIX. *Liuius 39. Plutarch. Catone, & Quinctio.* 2 Sic M. Portius Cato L. Flaminium è numero senatorum sustulit, quia in prouincia quendam damnatū securi percusserat tempore supplicij ad arbitrium & spectaculum mulierculę, cuius amore tenebatur, electo. Et poterat inhiberi respectu consulatus, quem is gesserat, atq; auctoritate fratris eius v. c. T. Flaminii: sed & censor, 3 & Cato duplex seueritatis exemplo eò magis illum notandum statuit: quod amplissimi honoris maiestatem tam tetro facinore inquinauerat: nec pensi duxerat, iisdem imaginibus adscribi, meretricis oculos humano sanguine delectatos, & regis Philippi supplices manus.

IV. A.V. CDLXXVII. *Liuius 14. Plutarch. Sylla. Gellius,* 4 Quid de Fabricij Luscini censura loquar? narrauit omnis ætas, & deinceps narrabit, ab eo Cornelium Rufinum duobus consulatibus, & dictatura speciosissimè functū, quod decē pōdo vasa argentea comparasset, perinde ac malo exemplo luxuriosum, in ordine senatorio retentum non esse. Ipsæ medius fidius mihi literæ seculi nostri obstupescere videntur, cùm ad tantam

tam seueritatem referendam ministerium accommodare coguntur: ac vereri ne non nostræ vrbis acta commemorare existimentur. Vix enim credibile est intra idem pomerium decem pondo argenti, & inuidiosum fuisse censum & inopiam haberi contemptissimam.

M. autem Antonius, & L. Flaccus censores Duronium senatu mouerunt, quòd legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam tribunus plebis abrogauerat, mirifica notæ causa. Quàm enim impudenter Duronius Rostra conscendit, illa dicturus, Fræni sunt iniecti vobis Quirites nullo modo perpetiendi, alligati & constricti estis amaro vinculo seruitutis: Lex enim lata est, quę vos esse frugi iubet: abrogemus igitur istud horridę vetustatis rubigine obsitum imperium. Etenim quid opus libertate si volentibus luxu perire non licet?

V. A.V. DCLVI. A.V. DCLIV.

5 Age, par proferamus æquali iugo virtutis, honorúmque societate iunctum, instrictum autem æmulationis hamo dissidens. Claudius Nero, Liuiúsque Salinator secundi Punici belli tēporibus firmissima Reip. latera, quam destrictā simul egerūt censuram? Nā cùm equitum centurias recognoscerent, & ipsi propter robur ætatis etiamnū eorum essent è numero, vt est ad Poliam ventum tribum, præco lecto nomine Salinatoris, citandum néne sibi esset, hęsitauit.

VI. A.V. DXLIX. *Liuius 39. Auctor de viris Illust. c.50.*

6 Quod vbi intellexit Nero, & citari collegam, & equum vendere iussit, quia populi iudicio damnatus esset. Salinator quoque eadem animaduersione Neronem persecutus est, adiecta causa, quòd non sincera fide secum in gratiam rediisset Quibus viris si quis cęlestiū significasset futurum, vt eorum sanguis illustriū imaginum serie deductus, in ortū salutaris principis

Adulatur Tiberio. vide Suet. Tib.

nostri confluerer, depositis inimicitiis, arctissimo se amicitiæ fœdere iunxissent, seruatam ab ipsis patriam communi stirpi secundam relicturi. Salinator vero quatuor & triginta tribus inter ærarios referre non dubitauit: quòd cùm se damnassent: postea cōsulem atque censorem fecissent, prætexuitque causam, quia necesse esset eas alterutro facto, crimine temeritatis vel periurij teneri. Vnam tantummodo tribū Mæciam vacuam nota reliquit, quæ eum suffragiis suis, vt non damnatione, ita ne honore quidem dignum iudicauerat. Quàm constantis, & prævalidi illum putamus ingenij fuisse qui neque tristi iudiciorum exitu compelli, neque honorum magnitudine adduci potuit, quo se blandiorem in administratione Reip. gereret?

VII. A.V. DI. *Fron. 4. c. 1. Liu. 18.* **M.V. vt sit prænomen Manius.*

Equestris quoque ordinis bona magnáq; pars quadringenti iuuenes, censoriam notam patiēte animo sustinuerunt, quos * MV. Valerius & P. Sempronius, quia in Sicilia ad munitionum opus explicandum ire iussi, facere id neglexerant, equis publicis spoliatos, in numerum ærariorum retulerunt.

VIII. A.V. DXXXIX. *Liuius 24.*

Turpis etiam metus censores summa cum seueritate pœnam exegerunt. M. enim Atilius Regulus, & P. Furius Philus, L. Metellum quæstorem, compluréſq. equites Romanos, qui post infeliciter commissam Cannensem pugnam cū eo abituros se Italia iurauerant, direptis equis publicis, inter ærarios referendos curauerunt. Eósque graui nota affecerunt, qui cùm in potestatē Annibalis venissent, legati ab eo ad senatum missi de permutandis captiuis, neque impetrassent quod petebant, in vrbe manserunt: Quia & Romano sanguini fidem præstare conueniens erat, & M. Atilius Regulus cēsor perfidiam

diam notabat, cuius pater per summos cruciatus expirare, quam fallere Carthaginenses satius esse duxerat. Iam hęc censura ex foro in castra transcendit, quæ neque timeri, neque decipi voluit hostem.

Sequuntur duo eiusdem generis exempla, eáque adiecisse satis erit. C. Geta cum à L. Metello, & Cn. Domitio censoribus senatu motus esset, postea censor factus est.

Item M. Valerius Mesſalla censoria nota perstrictus, censoria postmodum potestate imperauit: Quorum ignominia virtutem acuit: rubore enim eius excitati, omnibus viribus incubuerunt, vt digni ciuibus viderentur quibus dari potius, quàm obiici censura deberet.

I X. A.V. DCXXXVIII *Font. aquæ d.*

A.V. DXCIX. *Cic. pro Cluentio.*

DE MAIESTATE. CAP. X.

ROMANORVM.

1 *Q. Metelli Numidici apud iudices.*
2 *P. Africani maioris apud Antiochum regem & exteros.*
3 *L. Æmilij Paulli apud Macedonas.*
4 *P. Africani minoris apud Messanisam & Pœnos.*
5 *P. Rutilij exulis apud Asia ciuitates.*
6 *C. Marij proscripti apud Minturnenses.*
7 *M. Catonis Vticensis apud senatum.*
8 *Eiusdem apud populum Rom.*

EXTERNORVM.

1 *Harmodij & Aristogitonis apud Xerxem regem.*
2 *Xenocratis apud Athenienses.*

Est & illa quasi priuata censura maiestas clarorum virorum sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in sua amplitudine obtinenda Grato enim & iucundo introitu animis hominum illabitur admirationis

prętexta velata: quam rectè quis dixerit, longum & beatum honorem esse sine *honore.

*al. onere.

I. A.V. DCXLI. *Cic. pro Balbo & ad Attic. 1.*

Nam quid plus honoris tribui potuit consuli quàm est datum reo Metello? qui cùm causam repetundarum diceret, tabulæque eius ab accusatore expostulatæ, & ad nomen inspiciendum circa iudicium ferrentur, totum concilium ab earum contemplatione oculos auertit, ne de aliqua re, quę in his relata erat, videretur dubitasse. Non in tabulis, sed in vita Q. Metelli argumenta sincerè administratæ prouinciæ legenda sibi iudices crediderunt: indignum rati integritatem tanti viri exigua cera, & paucis literis *perpendi.

*al. perdi.

II. A.V. DLXIII. *Liuius 37. Ap. Syriaca.*

Sed quid mirum, si debitus honos à ciuibus Metello tributus est, quem superiori Africano etiam hostis pręstare non dubitauit? Siquidem rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filium eius à militibus suis interceptum, honoratissimè excepit, regiisque munerib. donatũ, vltrò & celeriter, patri remisit: quanquam ab eo tum maximè finibus imperij pellebatur. Sed & rex lacessitus, maiestatem excellentissimi viri venerari, quàm dolorem suum vlcisci maluit. 1

III. A.V. DCLXVI. *Plutarch.*

Ad Africanum eundem in Liternina villa se tenentem, complures prędonum duces videndum eodem tempore fortè confluxerant. Quos cùm ad vim faciendam venire existimasset, pręsidium domesticorum in tecto collocauit, eratque in his repellẽdis & animo & apparatu occupatus. Quod vt prædones animaduerterunt, dimissis militibus abiectisque armis, ianuæ appropinquant clara voce nunciantes: 2 non vitę eius hostes, sed virtutis admiratores venisse: conspectum & congressum tanti viri quasi cœleste aliquod beneficium expetentes.

Pro-

Proinde securum se spectandũ prębere ne grauaretur. Hæc postquam domestici Scipioni retulerũt, fores reserari, eósque intromitti iussit, qui postes ianuę tanquam aliquam religiosissimam aram, sanctúmque templum venerati, cupidè Scipionis dexteram apprehenderunt, ac diu deosculati, positis ante vestibulum donis, quæ deorum immortalium numini consecrari solent, lęti quòd Scipionem vidisse contigisset, ad lares reuerterunt. Quid hoc fructu maiestatis excelsius? quid etiam iucundius? Hostis iram admiratione sui placuit: spectaculo præsentiæ suę latronum gestientes oculos * obstupefecit. Delapsa cœlo sidera hominibus si se offerant, venerationis amplius non recipient.

4

* al. vidit.

5 Et hęc quidem viuo Scipioni, illud autem Æmilio Paullo exanimi contigit. Nam cùm exequię eius celebrarentur, ac fortè tunc principes Macedoniæ, legationis nomine Romę morarentur, funebri lecto sponte sua sese subiecerunt. Quod aliquanto maius videbitur, si quis cognoscat lecti illius frontem Macedonicis triũphis fuisse adornatã. Quantum enim Paullo tribuerunt, propter quem gentis suæ cladium indicia per ora vulgi ferre non exhorruerũt? quod spectaculum funeri speciem alterius triumphi adiecit. Bis enim te Paulle Macedonia vrbi nostræ illustrem ostendit: incolumem, spoliis suis: fato functum, humeris.

III. A. V. DCXIII. *Plutarch.*

Ne filij quidem tui Scipionis Æmiliani, quem in adoptionem dando, duarum familiarum ornamentum esse voluisti, maiestati parũ honoris tributum est: eum enim adolescentem admodum à Lucullo consule petẽdi auxilij gratia ex Hispania in Africam missum, Carthagienses & Massanissa Rex de pace disceptatorẽ,

IIII. A. V. DCII. *Ap. Libyca.*

6

velut consulem & imperatorem habuerunt. Ignara quidem fatorum suorum Carthago: Orientis enim illud iuuentæ decus, deorum atq. hominum indulgentia, ad excidium eius alebatur: vt superius cognomen Africanum capta, posterius euersa Corneliæ genti daret.

V. A.V. DCLX. *Liuius* 50. *Senec. ep.* 81.

Quid damnatione, quid exilio miserius? At P. Rutilio conspiratione publicanorum perculso, auctoritatem adimere non valuerunt. Cui Asiam petenti omnes prouinciæ illius ciuitates legatos secessum eius opperientes obuiam miserunt. Exulare aliquis hoc loco, an triumphare iustius dixerit?

VI. A.V. DCLXV. *Plutarch. App. Ciuil.* 1.

C. Etiam Marius in profundum vltimarum miseriarum abiectus, ex ipso vitæ discrimine, beneficio maiestatis emersit. Missus enim ad eum occidendum in priuata domo Minturnis clausum seruus publicus natione Cimber, & senem, & inermem, & squalore obsitum strictum gladium tenēs, aggredi non sustinuit: sed claritate viri occæcatus, abiecto ferro attonitus inde ac tremens fugit. Cimbrica nimirum calamitas oculos hominis perstrinxit: deuictæque suæ gentis interitus animum comminuit, etiam diis immortalibus indignum ratis, ab vno eius nationis interfici Marium quam totam deleuerat. Minturnenses autem maiestate illius capti, compressum iam & constrictum dira fati necessitate, incolumem præstiterunt: nec fuit his timori asperrima Syllæ victoria, ne in eos conseruationem Marij vlcisceretur, cùm præsertim ipse Marius eos à conseruando Mario absterrere posset. 7

VII.

M. Quoque Porcium Catonem admiratio fortis, & sinceræ vitæ, adeò admirabilē senatui fecit, vt cum inuito C. Cæsare consule aduersus

publicanos dicendo in curia diem extraheret, & ob id eius iussu à lictore in carcerem duceretur, vniuersus senatus illum sequi non dubitaret: quæ res diuini animi perseuerantiam flexit.

A. V. DCXCIV. *Plut. Gel. 4. cap. 10.*

8 Eodem ludos Florales, quos Messius ædilis faciebat, spectante, populus vt Mimę nudarentur, postulare erubuit: quod cùm ex Fauonio amicissimo sibi vnà sedente cognouisset, discessit è theatro, ne pręsentia sua spectaculi consuetudinem impediret: Quem abeuntem ingẽti plausu populus prosecutus priscum morem iocorum in scenam reuocauit: confessus plus se maiestatis vni tribuere, quàm vniuerso sibi vindicare. Quibus opibus, quibus imperiis, quibus triumphis hoc datum est? exiguũ viri patrimoniũ, astricti continentia mores, modicę clientelę, domus ambitioni clausa, paterni generis vna imago, minimè blanda frons: sed omnibus nu-

VIII. A. V. DCXCIIX. *Senec ep. 98. Martia. lib. I.*

9 meris perfecta virtus. Quæ quidem effecit, vt quisquis sanctum & egregium ciuem significare velit, sub nomine Catonis definiat.

EXTERNA.

Dandum est aliquid loci etiam alienigenis exemplis: vt domesticis aspersa, varietate ipsa delectent Harmodij, & Aristogitonis, qui Athenas tyrannide liberare conati sunt, effigies ęneas Xerxes ea vrbe deuicta in regnum suum transtulit: longo deinde interiecto tempore, Seleucus in pristinam sedem reportandas curauit: Rhodii quoque eas vrbi suę appulsas, cùm in hospitium publicè inuitassent, sacris etiam puluinaribus collocauerunt. Nihil hac memoria felicius, quæ tantum venerationis in tam paruulo ære possedit.

I. *Thucyd. 6.* *Plin. 34. c. 8.*

II. *Cic. pro Balbo. Diog. Laert.* Quantum porrò honoris Athenis Xenocrati sapientia pariter ac sanctitate claro tributum est? Qui cùm testimonium dicere coactus ad aram accessisset, vt more ciuitatis iuraret, omnia se verè retulisse, vniuersi iudices consurrexerunt, proclamarúntque ne iusiurandum diceret: Quódque sibimetipsis postmodum dicendæ sententiæ loco remissuri non erant, sinceritati eius concedendum existimarunt.

VALERII MAXIMI
LIBER TERTIVS.
DE INDOLE.
CAP. I.

CVIVS EXEMPLA sunt Rom.
1 *Æmilii Lepidi, pueri.*
2 *M. Catonis Vticensis.*
3 *C. Caßii Longini.*

EXTERNVM vnum.
1 *Alcibiadis Atheniẽsis.*

ATtingam nunc quasi cunabula quædam & elementa virtutis animíque procedente tempore ad summum gloriæ † cumulum peruenturi, certo cum indolis experimento, datos gustus referam.

† *al.* culmen.

1 I. *Simile quid refert Macro. Sat. 1. de Tarq. Prisci regis filio.* Æmilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, ciuem seruauit: cuius tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, & incincta prætexta S.C. posita. Iniquum enim putauit, eum honori nondum tempestiuum videri, qui iam virtuti maturus fuisset. Præcurrit igitur Lepidus ętatis stabi-

ſtabilimentum fortiter faciendi celeritate: duplicémque laudem è prœlio retulit, cuius eum vix ſpectatorem anni eſſe patiebantur. Arma enim infeſta, diſtricti gladii, & diſcurſus telorum,& aduentantis equitatus fragor & concurrentium exercituum impetus, iuuenibus quoque aliquantum terroris incutit. Inter quę Æmiliæ gentis pueritia coronam mereri, ſpolia rapere valuit.

II. A.V. DCLXII. *Plutarch. Catone.*

Hic ſpiritus ne M.quidem Catonis pueritię defuit. Nam cùm in domo M.Druſi auunculi ſui educaretur,& ad eum Trib.plebis Latini de ciuitate impetranda conueniſſent, à Q.Poppedio Latinorum principe, Druſi autem hoſpite rogatus, vt ſocios apud auunculum adiuuaret, conſtanti vultu non facturum ſe reſpondit. Iterum deinde,ac ſæpius interpellatus,in propoſito perſtitit. Tũc Poppedius in excelſam ędium partem leuatum,abiecturum inde ſe,niſi precibus obtemperaret,minatus eſt.nec hac re ab incepto moueri potuit.Expreſſa eſt itaq; illa vox hominũ,Gratulemur nobis Latini,& ſocij hunc eſſe tam paruum quo ſenatore ne ſperare quidem nobis ciuitatem licuiſſet. Tenero ergo animo Cato toties Curię grauitatem percepit, perſeuerantiáque ſua Latinos iura noſtrę ciuitatis apprehendere cupientes repulit.

A.V. DCLXXI. *Plutarch.*

Idẽ cùm ſalutandi gratia prętextatus ad Syllam veniſſet,& capita proſcriptorum in atrium allata vidiſſet, atrocitate rei commotus pędagogum ſuum Sarpedonem nomine interrogauit,quapropter nemo inueniretur qui tam crudelem tyrannum occideret:Cúmque is,non voluntatem hominibus, ſed facultatem deeſſe, quòd* ſalus eius magnò militum præſidio cuſtodiretur,reſpondiſſet: vt ferrum ſibi daretur,

* *al.*Sylla.

obsecrauit, affirmando perfacilè se eum interfecturum, quòd in lecto illius considere soleret. Pędagogus & animum Catonis agnouit, & propositum exhorruit: eúmque postea ad Syllam excussum semper adduxit; Nihil hoc admirabilius. Puer in officina crudelitatis deprehensus, victorem non extimuit: tum maximè Consules, Municipia, Legiones, Equestris ordinis maiorem partem trucidantem. Ipsum Mariũ siquis eò loci statuisset, celerius aliquid de fuga sua, quàm de Syllę nece cogitasset.

III. A.V. DCLXXVIII circiter Plutarch. Bruto.

Cuius filium Faustum C. Cassius condiscipulum suum in schola proscriptionem paternam laudantem ipsum quoque cùm per ętatem potuisset, idem facturum minitantem colapho percussit. Dignam manum, quæ publico parricidio se non contaminaret.

EXTERNA.

I. Plutarch.

Et vt à Gręcis aliquid Alcibiades ille, cuius nescio vtrum bona, an vicia patrię perniciosiora fuerint? illis enim ciues suos decepit, his afflixit: cum adhuc puer ad Periclem auunculũ suum venisset, eúmque secretò tristem sedentem vidisset, interrogauit, quid ita tantam in vultu confusionem gereret: At illo dicente, mãdato se ciuitatis Propylęa Mineruę, quę sunt ianuę arcis, ædificasse, consumptáque in id opus ingenti pecunia, non inuenire quo pacto ministerij rationem redderet, atq. ideo conflictari. Ergo, inquit, quęre potius quemadmodum rationem non reddas. Itaque vir amplissimus atque prudẽtissimus, suo consilio defectus puerili vsus est, atque id egit, vt Athenienses finitimo implicati bello rationibus exigẽdis nõ vacarẽt. Sed viderint Athenæ vtrum Alcibiadem lamententur, aut glorientur: quoniam adhuc inter

ter execrationem hominis & admirationem, dubio mentis iudicio fluctuantur.

DE FORTITVDINE.
CAPITE II.

Nos quia iam initia, procursúsque virtutis patefecimus, actum ipsum persequemur, cuius ponderosissima vis, & efficacissimi lacerti, in fortitudine consistunt. Nec præterit me conditor Vrbis nostræ Romule, principatũ tibi hoc in genere laudis assignari oportere. Sed patere, obsecro, vno te pręcurri exemplo, cui & ipse

aliquantum honoris debes: quia beneficio illius effectum est, ne tam præclarum opus tuum Roma dilaberetur.

I. A.V. CCXLV. *Liuius* 2. *Dionys.* 5.

Etruſcis in vrbem ponte Sublicio irrumpentibus, Horatius Cocles extremam eius partem occupauit: totúmque hoſtium agmen, donec poſt tergum ſuum pons abrumperetur, infatigabili pugna ſuſtinuit. Atque, vt patriam periculo imminenti liberatam vidit, armatus ſe in Tiberim miſit: cuius fortitudinem dij immortales admirati, incolumitatem ſinceram ei pręſtiterunt. Nam neque altitudine deiectus, quaſſatúſve, neque pondere armorum preſſus, nec vllo vorticis circuitu actus, nec telis quidem, quę vndique congerebantur, lęſus, tutum natandi euentum habuit. Vnus itaque tot ciuium, tot hoſtium in ſe oculos conuertit ſtupentes illos admiratione, hos inter lætitiam & metum hæſitantes: vnúſque duos acerrima pugna conſertos exercitus, alterum repellendo, alterum propugnando, diſtraxit. Denique vnus vrbi noſtræ tantum ſcuto ſuo, quantum Tiberis alueo, munimenti attulit: Quapropter diſcedentes Etruſci dicere potuerunt: Romanos vicimus, ab Horatio victi ſumus.

II. A.V. CCXLV. *Liuius* 2. *Plutarch. Popl. Dionyſ.* 5.

Immemorem me propoſiti mei Clœlia penè facit. eadem enim tempeſtate, certe aduerſus eundem hoſtem & in eodem Tiberi inclytum auſa facinus. Inter ceteras enim virgines obſes hoſti Porſenæ data, nocturno tempore cuſtodiam egreſſa, equum conſcendit, celerique traiectu fluminis, non ſolùm obſidione, ſed etiam metu patriam puella ſoluit, viris lumen virtutis præferendo.

III. A.V. IV. *Liu.* 2. *Plu-*

Redeo nunc ad Romulum, qui ab Acrone Ceninenſium rege ad dimicãdum prouocatus, quan-

quanquam & numero, & fortitudine militum superiorem se crederet, tutiúsq. erat toto cum exercitu, quàm solum in aciem descendere, sua potissimum dextera omē victoriæ * rapuit; nec incerto eius fortuna defuit. Occiso enim Acrone, fusísque hostibus, optima de eo spolia Ioui Feretrio retulit. Hactenus istud: quia publica religione consecrata virtus, nulla priuata laudatione indiget.

Dionys. 1. Propertius lib. 4.

* *al.* arripuit.

IV. A.V. CCCXXV. *Liu. 4. Propertius 4.*

A Romulo proximus Cornelius Cossus, eidem deo spolia consecrauit, cùm magister equitum ducem Fidenatium in acie congressus interemisset. Magnus initio huiusce generis inchoatę glorię Romulus: Cosso quoque multum acquisitum est, quòd Romulum imitari valuit.

V. A.V. DXXXI. *Plut. Propertius 4.*

2 Ne M. quidem Marcelli memoriam ab his exemplis separare debemus, in quo tantus animi vigor fuit, vt apud Padum Gallorum regem ingenti exercitu stipatum, cum paucis equitibus inuaderet: quem protinus obtruncatum, armis exuit, eáque Ioui Feretrio dicauit.

VI. A.V. CCCXCII. & CDIV. *Liuius 7. Gell. 9.*

Eodem virtutis & pugnæ genere vsi sunt T. Manlius Torquatus, & Valerius Coruinus, & Æmilianus Scipio. Hi enim vltrò prouocatos hostium duces interemerunt: sed quia sub alienis auspiciis rē gesserant, spolia Ioui Feretrio non posuerunt consecranda. * Idem Scipio Æmilianus, cùm in Hispania sub Lucullo duce militaret, atque Intercatia præualidum oppidum circūsideretur, primus mœnia conscendit: Neque erat in eo exercitu quisquam aut nobilitate, aut animi indole, aut futuris actis, cuius saluti magis parci & cōsuli deberet: sed tunc clarissimus quisque iuuenum, pro amplificanda & tuenda patria, plurimum laboris ac periculi su-

A.V. DCCII. *Liuius 48.*

* *al.* prouocantes.

A.V. DCII. *Liu. 8. Appia. Iberica.*

ſtinebat deforme ſibi exiſtimans quos dignitate præſtaret, ab his virtute ſuperari. Ideoque Æmilianus hanc militiam aliis propter difficultatem vitantibus, ſibi depopoſcit.

VII. A.V. CCCLXIII *Plutarch. Camillo.*

Magnum inter hæc fortitudinis exemplum antiquitas offert. Romani à Gallorum exercitu pulſi, cùm ſe in Capitolium, & in arcem cõferrent, ínq; his collibus morari omnes non poſſent, neceſſariũ conſilium in plana vrbis parte ſeniorum relinquendorum ceperunt, quò facilius iuuentus reliquias imperij tueretur. Ceterùm ne illo quidem tam miſero, támque luctuoſo tẽpore, ciuitas noſtrę virtutis ſuæ oblita eſt: Defuncti enim honoribus: apertis ianuis, in curulibus ſellis, cum inſignibus magiſtratuum quos geſſerant, ſacerdotiorúmque, quæ erant adepti, conſederunt, vt & ipſi in occaſu ſuo ſplendorem & ornamenta vitæ præteritæ retinerent, & plebem ad fortiùs ſuſtinendos caſus ſuo vigore prouocarent. Venerabilis eorum aſpectus primò hoſtibus fuit, & nouitate rei, & magnificentia cultus, & ipſo audacię genere commotis. Sed quis dubitarẹt, quin & Galli, & victores, illam admirationem mox in riſum, & in omne contumeliæ genus conuerſuri eſſent? Non expectauit igitur hanc iniuriæ maturitatem C. Atilius; verùm barbam ſuam permulcenti Gallo ſcipionem vehementi ictu capiti inflixit, eíque propter dolorem ad ſe occidendum ruenti cupidiùs corpus obtulit. Capi ergo virtus neſcit, patientia dedecus ignorat. Fortunę ſuccumbere triſtius ducit omni fato, noua & ſpecioſa genera interitus excogitat, ſi quiſquam interit, qui ſic extinguitur.

* *al.* M. Atilius. *Liuius & Plutarch. M. Papiriũ vocant.*

VIII. A.V. CCCXXX. *Liuius 4.*

Reddendus eſt nunc Romanę iuuentuti debitus honos, & gloriæ titulus, quæ C. Sempronio

pronio Atratino cōsule cum Volscis apud Verruginem parum prosperè dimicante, ne acies nostra iam inclinata propelleretur, equis delapsa, seipsam centuriauit, atque hostium exercitum rupit. Quo dimoto, proximum tumulum occupauit, effecítque, vt omnis Volscorum in se conuersus impetus, legionibus nostris ad cōfirmandos animos salutare laxamentum daret. Itaque cùm iam de trophęis statuendis cogitarent, prœlium nocte dirimente, victorésne, an victi abirent, incerti discesserunt.

IX. A.V. CDXXIX. *Liuius* 8.

Strenuus ille quoque flos ordinis equestris, cuius mira virtute Fabius Maximus Rullianus magister equitum bello quod aduersus Samnites gerebatur, malè commissi prœlij crimine leuatus est. Nanque Papirio Cursore propter auspicia repetenda ad Vrbem proficiscente, castris prępositus, ac vetitus in aciem exercitum ducere: nihilominus manus cum hoste, sed non tam feliciter, quàm temerè conseruit: procul enim dubio superabatur. Ceterum optimę indolis iuuentus detractis equorum frenis, vehementer eos calcaribus stimulatos, in aduersos Samnites egit, obstinatáque animi † præstantia extortam manibus hostium victoriam, & cum ea spem maximi ciuis Rulliani, patriæ restituit.

† *al.* præsentia.

X. A.V. DXXXXV. *circiter.*

Qualis demum roboris illi milites? qui vehementi ictu remorum concitatam fugæ Punicam classem, nātes lubrico pelagi, quasi † camporum firmitate, pedites in littus retraxerunt?

† *al.* brachiorum.

XI. A.V. DXXXVII. *Liuius* 22.

Eiusdem temporis & notę miles, qui Cannensi prœlio, quo Annibal magis vires Romanorum contudit, quàm animos fregit, cùm ad retinenda arma inutiles vulneribus manus haberet, spoliare se conantis Numidæ ceruicem complexus, os naribus & auribus corrosis, deforme

reddidit; ínque plenæ vltionis morsibus expirauit. Sepone iniquum pugnę euentum, quantum interfectore fortior interfectus? Pœnus enim in victoria obnoxius morienti, solatio fuit: Romanus in ipso fine vitę vindex sui extitit.

XII. A.V. DCXXIII. *Orosius* 5.c. 10. *L.Flo.* 2.*in fine.*

Militis huius in aduerso casu tam egregius támque virilis animus quàm relaturus sum, imperatoris. P. enim Crassus cum Aristonico bellum in Asia gerens, à Thracibus, quorum is magnum numerum in præsidio habebat, inter Eleam, & Smyrnam exceptus, ne in ditionem eius perueniret, dedecus accersita ratione mortis, effugit. Virgam enim, qua ad regendum equum vsus fuerat, in vnius barbari oculum direxit, qui vi doloris accensus, latus Crassi sica confodit: dúmque se vlciscitur, Romanum imperatorem maiestatis amissæ turpitudine liberauit. Ostendit fortunæ Crassus, quàm indignũ virum tam graui contumelia afficere voluisset: quoniam quidem iniectos ab ea libertati suæ miserabiles laqueos prudenter pariter ac fortiter rupit, donatúmque se iam Aristonico, dignitati suæ reddidit.

XIII. A.V. DCCVII: *Liu.* 114. *Ap. ciuil.* 2. *Dionys.* & *alij.*

Eodem mentis proposito vsus est Scipio. námque infeliciter Cn. Pompeij generi sui defensis in Africa partibus, classe Hispaniam petens: cùm animaduertisset nauem qua vehebatur, ab hostibus captam, gladio præcordia sua transuerberauit. Ac deinde prostratus in puppi, quęrentibus Cęsarianis militibus vbinam esset imperator, respondit. Imperator bene se habet, tantúmque eloqui valuit, quantum ad testandam animi fortitudinem æternæ laudi satis erat.

XIIII. A.V. DCVII. *Plutarch.* *Ap. Ciu.* 2.

Tui quoque clarissimi excessus Cato Vtica monimentum est, in qua ex fortissimis vulneribus

ribus tuis plus gloriæ quàm ſanguinis manauit. Siquidem cõſtantiſſimè in gladium incumbendo, magnum hominibus documentum dediſti, quando potior eſſe debeat probis dignitas ſine vita, quàm vita ſine dignitate.

XV. A.V. DCCIX. *Plut. Bruto.*

Cuius filia minimè muliebris animi: quæ cũ Bruti viri ſui conſilium, quod de interficiendo Cęſare ceperat, ea nocte, quam dies teterrimi facti ſecutus eſt, cognouiſſet, egreſſo cubiculum Bruto, cultellum tonſorium quaſi vnguium reſecandorum cauſa popoſcit, eoque velut fortè elapſo, ſe vulnerauit: Clamore deinde ancillarum in cubiculum reuocatus Brutus, obiurgare eam cœpit, quòd tonſoris præripuiſſet officium. Cui ſecretò Porcia, Non eſt, inquit, hoc temerarium factum meum, ſed in tali ſtatu noſtro amoris mei erga te certiſſimum indicium. Experiri enim volui, ſi tibi propoſitum ex ſententia parum ceſſiſſet, quàm æquo animo me ferro eſſem interemptura.

XVI. A.V. DXXCV. *Plutarch. Paullo Iustin. 33.*

Felicior progenie ſua ſuperior Cato, à quo Porcię familię principia manarunt. Qui cùm ab hoſte in acie vehementi periculo peteretur, è vagina gladius eius elapſus decidit. Quem ſubiectum pręliantium globo, & vndique hoſtilibus pedibus circundatum, poſtquam abeſſe ſibi animaduertit, adeò conſtanti animo in ſuam poteſtatem redegit, vt illum non periculo oppreſſus rapere, ſed metu vacuus ſumere videretur. Quo ſpectaculo attoniti hoſtes, poſtero die ad eum ſupplices pacem petentes venerunt.

XVII. A.V. DCXX. *Plut. Gracc.*

Togę quoque fortitudo militaribus operibus inſerenda eſt, quia eandem laudem foro, atque caſtris edita meretur. Cum Ti. Gracchus in tribunatu profuſis largitionibus fauore pe-

* *al.*obsessam.

populi occupato remp.* oppressam teneret, palámque dictitaret, interempto senatu, omnia per plebem agi debere, in ædem Fidei publicè conuocati Patres conscripti à consule Mucio Scæuola, quidnam in tali tempestate faciendum esset, deliberabant: Cunctísque censentibus, vt consul armis rempub. tueretur, Scæuola negauit se quidquam vi esse acturum. Tum Scipio Nasica, Quoniam, inquit, consul, dum iuris ordinem sequitur, id agit, vt cum omnibus legibus Romanum imperium corruat, egomet priuatus voluntati vestræ me ducem offero: Ac deinde læuam manum apertæ togæ circundedit, sublatáque dextera proclamauit: Qui remp. saluam esse volunt, me sequantur: eáque voce, cunctatione bonorum ciuium discussa, Gracchum cum scelerata factione, quas merebatur pœnas persoluere coegit.

XVIII. A.V. DCLIII. *App. Ciuil.* I. *Cic. pro Rabirio.*

Item cùm tribunus pleb. Saturninus, & Prætor Glaucia, & Equitius designatus Trib. plebis maximos in ciuitate nostra seditionum motus excitassent, nec quisquam se populo concitato opponeret: primùm M. Æmilius Scaurus C. Marium consulatum sextum gerētem hortatus est, vt libertatem legesque manu defenderet? protinúsque arma sibi afferri iussit: Quibus allatis, vltima senectute confectum, & penè dilapsum corpus induit, spiculoq. innixus ante fores Curię constitit, ac paruulis extremi spiritus reliquiis, ne resp. expiraret, effecit: * Præstantia enim animi sui, senatum & equestrem ordinem ad vindictam exigendam impulit.

* *al.* Præsentia.

XIX. A.V. DCXCVI. *Cæsar de bello Gal. Plut.*

Sed vt superius armorum & togæ; ita nunc etiam siderum clarum decus, Diuum Iuliū, certissimam veræ virtutis effigiem repręsentemus. Cum innumerabili multitudine, & feroci im-

petu Neruiorum inclinari aciem suam videret: timidiùs pugnanti militi scutum detraxit, eoque tectus acerrimè prȩliari cœpit. Quo facto fortitudinem per totum exercitum diffudit, labentémque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Idem alio prœlio legionis Martiæ aquiliferum incundȩ fugæ gratia iam conuersum faucibus comprehensum, in contrariam partem detraxit, dexterámque ad hostem tendens, Quorsum tu, inquit, abis? illic sunt cũ quibus * dimicamus: & manibus quidem vnũ militem, adhortatione verò tam acri omnium legionum trepidationem correxit, vincique paratas, vincere docuit.

Sueton.

* *al.* dimicandum est.

Ceterum humanæ virtutis actum exequamur: cùm Annibal Capuam, in qua Romanus exercitus erat, obsideret, Vibius Aceus Pelignæ cohortis præfectus, vexillum trans Pœnicum vallum proiecit: seipsum suósque commilitones (si eo hostes potiti essent) execratus, & ad id petendum subsequente cohorte primus impetum fecit: Quod vt Valerius Flaccus tribunus tertiȩ legionis aspexit, conuersus ad suos, Spectatores inquit, vt video, alienȩ virtutis huc venimus: sed absit istud dedecus à sanguine nostro, vt Romani gloria cedere Latinis velint. Ego certè aut speciosam optaui mortem, aut felicem audaciæ exitum: Vel solus igitur prȩcurrere paratus sum. His auditis, Pȩdanius Cẽturio conuulsum signum dextra retinens: Iam hoc, inquit; intra hostile vallum mecum erit. proinde sequantur qui id capi nolũt, & cum eo in castra Pœnorum irrupit, totámq; secum traxit legionẽ. Ita triũ virorũ fortis temeritas Annibalem paulò antè spe sua Capuȩ potitorem, ne castrorum quidem suorum potentem esse passa est.

X.X.
A.V.
DXLI.

Liuius 25. sed in expugnatione castrorum Annonis contigisse scribit.

XXI. A.V. DCXI.

Quorum virtuti nihil cedit Q. Cotius, qui propter fortitudinem Achilles cognominatus est. Nam vt reliqua eius opera non exequar, abundè tamē duobus factis, quę relaturus sum, quantus bellator fuerit cognoscetur. Q. Metello cōsule legatus in Hispaniam profectus, Celtibericum sub eo bellum gerens, postquam cognouit à quodam gentis huius iuuene, se ad dimicandum prouocari: erat autem illi fortè prādendi gratia mensa posita: relicta ea, arma sua extra vallū deferri, equúmque clàm educi iussit, ne à Metello impediretur: Et illum Celtiberum insolentissimè obequitantem consectatus interemit; detractásque corpori ejus exuuias, ouans lætitia in castra retulit. Idem Piresium nobilitate ac virtute, Celtiberos omnes pręstātem, cùm ab eo in certamen pugnę deuocatus esset, succumbere sibi coegit. Nec erubuit flagrantissimi pectoris iuuenis gladium ei suum & sagulum vtroque exercitu spectante tradere. Ille verò etiam petiit, vt hospitij iure inter se iuncti essent, quando inter Romanos & Celtiberos pax foret restituta. 6

XXII. A.V. DCCIV. *Plutarch. Suet. C. Acilium vocant. Herod. 6. Iust. 2. Sue.*

Nec Atilium quidem pręterire possumus, qui cùm decimæ legionis miles pro C. Cæsaris partibus maritima pugna præliaretur, abscisa dextra, quam Massiliensium naui iniecerat, læua puppim apprehendit: nec antè dimicare destitit quàm captam profundo mergeret: Quod factum parum iusta notitia patet. At Cynægyrum Atheniensem simili pertinacia in consectandis hostibus vsum, verbosa laudum suarum cantu Græcia, omnium seculorum memoriæ literarum præconio inculcat. 7

XXIII.

Classicam Atilij gloriam terrestri laude M. Cęsius Scæua ejusdem imperatoris centu- 8

rio ſubſecutus eſt. Cùm enim pro caſtello, cui præpoſitus erat, dimicaret, Cneíque Pompeij præfectus iuſſu eius, ſummo ſtudio & magno militum numero ad id capiendum mitteretur: omnes qui propius acceſſerant, interemit: ac ſine vllo regreſſu pedes pugnans ſuper ingentem ſtragem, quã ipſe fecerat, corruit. Cuius capite, humero, fœmore ſaucij & oculo eruto cæci ſcutum centum & viginti ictibus perfoſſum apparuit. Tales in caſtris Diui Iulij diſciplina milites aluit, quorum alter dextera, alter oculo amiſſo hoſtibus inhæſit: ille poſt hanc iacturam victor, hic ne hac quidem iactura victus.

A.V. DCCV. *Cæſar de bel. ciuil. 3. Luc. 6. Plu. Suet. App. Ciuil. 2.*

9

10 Tuum verò Scæua inexuperabilem ſpiritum in vtraque parte rerum naturæ, qua admiratione proſequar, neſcio: quoniam excellenti virtute dubium reliquiſti, inter vndáſne pugnam fortiorem edideris, an in terra vocem emiſeris.

11 Bello namque, quo C. Cæſar non contentus opera ſua Oceani claudere littoribus, Britannicę inſulæ cæleſtes iniecit manus, cum quatuor cõmilitonibus rate tranſuectus, in ſcopulum vicinum inſulæ, quam hoſtium ingentes copiæ obtinebant: poſtquam æſtus regreſſu ſuo ſpacium, quo ſcopulus & inſula diuidebantur, in

A.V. DCXCIIX. *Plut. Cæſa.*

12 vadum tranſitu facilem redegit, ingenti multitudine barbarorum affluente, cęteris rate ad littus regreſſis, ſolus immobile ſtationis gradum retinens, vndique ruentibus telis, & ab omni parte acri ſtudio ad te inuadendum nitentibus, quinque militum diurno prælio ſuffectura pila, vna dextra, hoſtium corporibus adegiſti: Ad vltimum diſtricto gladio, audaciſſimum quemque modò vmbonis impulſu, modò mucronis ictu depellens, hinc Romanis, illinc Britannicis oculis incredibili, niſi cerneteris,

ſpectaculo fuiſti. Poſtquam deinde ira ac pudor cuncta conari feſſos coegit, tragula femur traiectus, ſaxíque pondere ora contuſus, galea iam ictibus diſcuſſa, & ſcuto crebris foraminibus abſumpto, profundo te credidiſti, ac duabus loricis onuſtus inter vndas, quas hoſtili cruore infeceras, enataſti: Viſóque Imperatore armis non amiſſis, ſed bene impenſis, cùm laudem merereris, veniam petiiſti. Magnus prælio, ſed maior diſciplinæ militaris memoria: itaque ab optimo virtutis æſtimatore, cùm facta tum etiam verba tua, centurionatus honore donata ſunt.

XXIV. A.V. CCXCIX. *Trib. pl. fuit occiſus anno* CCCIV. X. *virorum fraude, Dion.* 10. *Pli.* 7. *c.* 27.

Sed quod ad prœliatorum excellentem fortitudinem attinet, meritò L. Sicinij Dentati commemoratio omnia Romana exempla finierit: cuius opera honoréſque operum vltra fidem veri excedere iudicari poſſent, niſi ea certi auctores, inter quos M. Varro, monimentis ſuis teſtata eſſe voluiſſent: Quem centies & vigeſies in aciem deſcendiſſe tradunt, eo robore animi, atque corporis vtentem, vt maiorem ſemper victoriæ partem traxiſſe videretur. Sex & XXX. ſpolia ex hoſte retuliſſe, quorum in numero octo fuiſſe, cum quibus inſpectante vtroque exercitu ex prouocatione dimicaſſet, XIV. ciues ex media morte raptos ſeruaſſe, quinque & XL. vulnera pectore excepiſſe, tergo cicatricib. vacuo. Nouem triumphales Imperatorum currus ſecutum, totius ciuitatis oculos in ſe numeroſa donorum pompa conuertentem. Præferebantur enim aureæ coronæ octo: ciuicæ XIV. murales tres: obſidionalis vna: torques CLXXXIII armillæ CLX. haſtæ XVIII. phaleræ XXV. ornamenta etiam legioni, nedum militi ſatis multa.

Haſtas puras intelligit.

EX-

EXTERNA.

I. A.V. DXLII. *Liuius 26.*

Ille quoque ex pluribus corporibus in vnum magna cum admiratione Calibus cruor confusus est, in quo oppido cùm Fuluius Flaccus, propter Campanam perfidiam principes ciuitatis ante tribunal suum capitali supplico afficiendos iudicaret, literísque à senatu acceptis, finem pœnæ eorum statuere cogeretur, vltró se ei T. Iubellius Taurea Campanus obtulit, & quàm potuit clara voce, Quoniam, inquit, Fului cupiditate tanta hauriendi sanguinis nostri teneris, quid cessas in me cruentam securim distringere, vt gloriari possis fortiorem aliquantò virum, quàm ipse es tuo iussu esse interemptum? Eo deinde dicente, libenter id se esse facturum, nisi senatus voluntate impediretur: At me, inquit, cui nihil Patres conscripti præceperunt, aspice, oculis tuis quidem gratum, animo verò tuo maius opus edentem. Protinúsque interfecta coniuge ac liberis, gladio incubuit. Quem illum virum putemus fuisse, qui suorum ac sua cæde testari voluit, se Fuluij crudelitatem sugillare, quàm senatus misericordia vti maluisse?

II. *Herod. 3. Iustin. 1.*

Age, Gobriæ quantus ardor animi! quia cum sordida & crudeli Magorum tyrannide Persas liberaret, vnúmque ex iis obscuro loco abiectum corporis pondere vrgeret, præclari operis socio plagam ei inferre dubitanti, nedum Magum petit, ipsū vulneraret: Tu verò, inquit, nihil est quòd respectu mei timidius gladio vtaris: vel per vtrunque illum agas licet, dum hic quàm celerrimè pereat.

III. *Herod. 7. Iustin. 2.*

Hoc loci Leonidas Spartanus nobilis occurrit: cuius proposito, opere, exitu, nihil fortius. Nam

cùm CCC. ciuib. apud Thermopylas toti Asiæ obiectus grauem illum, & mari & terræ Xerxem, nec hominibus tantùm terribilem, sed Neptuno quoque compedes, & Cælo tenebras minitantem, pertinacia virtutis ad vltimam desperationem redegit. Cæterùm perfidia & scelere incolarum eius regionis, & loci oportunitate qua plurimum adiuuabatur, spoliatus: occidere dimicans, quàm assignatam sibi à patria stationem deserere, maluit. Ideóque tam alacri animo suos ad id prœlium, quo perituri erant, cohortatus est, vt diceret, Sic prandete commilitones tanquam apud inferos cœnaturi. Mors erat denunciata: Lacedęmonij perinde ac victoria esset promissa, *ductori intrepidè paruerunt.

*al. dictio intrepidi.

IV. Othriadæ quoque pugna pariter ac morte speciosa Thyreatium laude, quàm spatio latius solum cernitur. Qui sanguine suo scriptis literis, direptam hostibus victoriam, tantum non post fata sua in sinum patriæ cruento trophæi titulo retulit.

Herod. 1. Suid. Plutar. Parallel.

V. Excellentissimos Spartanæ virtutis prouentus miserabilis lapsus sequitur. Epaminondas maxima Thebarum felicitas, idémque Lacedæmonis prima clades, cùm vetustam eius vrbis gloriam, inuictámque ad id tempus publicam virtutem apud Leuctra & Mantineam, secundis pręliis contudisset: traiectus hasta, sanguine & spiritu deficiens, recreare se conantes, primùm an clypeus suus saluus esset, deinde an penitus fusi hostes forent, interrogauit: Quæ postquam ex animi sententia comperit, Non finis, inquit, commilitones, vitæ meæ, sed melius & auctius initium aduenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur. Thebas ductu

Iustin. 6. Æm. el. Prob. in vita Suid.

14

ductu & auſpiciis meis caput Græciç factas video: fortis & animoſa ciuitas Spartana iacet, armis noſtris abiecta: Amara dominatione Grçcia liberata eſt. Orbus quoque, non tamen ſine liberis morior: quoniam mirificas filias Leuctra, & Mantineam relinquo. E corpore deinde ſuo haſtam educi iuſſit, eóque vulnere expirauit. Quòd ſi eum dij immortales victoriis ſuis perfrui paſſi eſſent, ſoſpes glorioſior patriç mœnia non intraſſet.

VI. *Cic. Tuſc. 1.*

Ac nec Theramenis quidem Athenienſis in publica cuſtodia mori coacti, parua mentis cõſtantia, in qua triginta tyrannorum iuſſu porrectam veneni potionem non dubitanter hauſit: Quódque ex ea ſuperfuerat, iocabundus illi-15 ſum humo clarum edere ſonum coegit. Renidénſque ſeruo publico, qui eam tradiderat, Cretię, inquit, propino: Vide igitur vt hoc poculum ad eum continuò perferas. Erat autem is ex xxx. tyrannis crudeliſſimus. Profectò eſt ſupplicio ſe liberare, tam facilè ſupplicium perpeti. Itaque Theramenes perinde ac in domeſtico lectulo moriens, vita exceſſit: inimicorum exiſtimatione punitus, ſuo iudicio finitus.

VII. A.V. DCXX. *Liuius 59.*

Sed Theramenes à literis & doctrina virilitatem traxit. Numantino verò Theogeni ad conſimilem virtutem capeſſendam, quaſi magiſtra 16 gentis ſuæ ferocitatis extitit. Perditis namque & afflictis rebus Numantinorũ, cùm omnes ciues, nobilitate, pecunia, honoribúſque præſtaret, vicum ſuum, qui in ea vrbe ſpecioſiſſimus erat, contractis vndique nutrimentis ignis, incẽdit, protinúſque strictũ gladiũ in medio poſuit, ac binos inter ſe di[...]are iuſſit: vt victus, inciſa ceruice ardentibus tectis ſuperiaceretur.

qui cùm tam forti lege mortis omnes absumpsisset, ad vltimum seipse flammis immersit.

VIII. A.V. DCVII. *Liuius 51. App. Libyca.*

Verùm vt æquè populo Rom. inimicæ vrbis excidium referam: Carthagine capta, vxor Asdrubalis exprobrata ei impietate, quòd à Scipione soli sibi impetrare vitam contentus fuisset: dextera lęuáque communes filios mortem non recusantes trahens, incendio se flagrantis patriæ iniecit.

IX. A.V. DXXXIX. *Liuius 24.*

Muliebris fortitudinis exemplo æquè fortem duarum puellarum casum adiiciam. Cùm pestifera seditione Syracusarum, tota regis Gelonis stirps, euidentissimis exhausta cladibus ad vnicam filiam Harmoniam virginem esset redacta, & in eam certatim ab inimicis impetus fieret: nutrix eius, æqualem illi puellam, regio cultu ornatam, hostilibus gladiis obiecit. Quæ ne cũ ferro quidem trucidaretur, cuius esset cõditionis, ederet: proclamauit admirata illius animũ Harmonia, & tantę fidei superesse nõ sustinuit: Reuocatósque interfectores, professa quænam esset, in sedem suam conuertit. Ita alteri tectum mendacium, alteri veritas aperta finis vitę fuit.

DE PATIENTIA. CAP. III.

CVIVS EXEMPLA ROM. SVNT DVO.

1 *C. Mucius Cordus primus Scæuula dictus.*
2 *Pompeius legatus ad Gentium regem.*

EXTERNA.

1 *Puer Macedo.*
2 *Zeno Eleates.*
3 *Alter Zeno.*
4 *Anaxarchus Abderita.*
5 *Theodorus Syracus.*
6 *Indi.*
7 *Seruus Afer in pœnis & morte ridens.*

Egre-

Egregiis virorum pariter ac fœminarum operibus fortitudo ſe oculis hominum ſubiecit: Patientiámque in medium procedere hortata eſt, non ſanè infirmioribus radicibus ſtabilitam, aut minus generoſo ſpiritu abundantem, ſed ita ſimilitudine iunctam, vt cum ea, vel ex ea nata videri poſſit.

I. A.V. CCXLV. *Liu.* 2. *Dio.* 5.

Quid enim iis quę ſupra retulit facto Mucij conuenientius? cùm à Porſena rege Etruſcorum vrbem noſtram graui ac diuturno bello vrgeri ægrè ferret, caſtra eius clàm ferro cinctus intrauit: immolantémque ante altaria conatus eſt occidere. Ceterùm inter molitionem pij pariter ac fortis propoſiti oppreſſus, nec cauſam aduentus texit & tormenta quantopere contemneret, mira patiētia oſtendit. Peroſus enim 1 (credo) dexteram ſuam, quòd eius miniſterio in cæde regis vti nequiſſet, iniectam foculo exuri paſſus eſt. Nullum profecto dij immortales admotum aris cultum attentioribus oculis viderunt. Ipſum quoque Porſenam oblitum periculi vltionem ſuam vertere in admirationem coegit. Nam, Reuertere, inquit, ad tuos Muci, & eis refer, te, cum vitam meam petieris, à me vita donatum. Cuius clementiam non adulatus Mucius, triſtior Porſenæ ſalute, quàm ſua lætior, vrbi ſe cum ęternę glorię cognomine, Scęuolam reddidit.

II. A.V. DXXCIV. *circiter.*

2 Pompeii etiam probabilis virtus: qui dum legationis officio fungeretur, à Gentio rege interceptus, cum ſenatus conſilia prodere iuberetur, ardenti lucernæ admotum digitū cremandum prębuit: eáque patientia regi ſimul & deſperationem tormentis quicquam ex ſe cognoſcendi excuſſit, & expetendæ populi Rom. amicitię magnam cupiditatem ingenerauit. Ac ne

plura huiusce generis exempla domi scrutãdo, sæpius ad ciuilium bellorum detestandam memoriã progredi cogar, duobus Romanis exemplis contentus, quæ vt clarissimarum familiarum commendationem, ita nullum publicum mœrorem continent, externa subnectam.

EXTERNA.

I. Vetusto Macedoniæ more regi Alexandro nobilissimi pueri præstò erant sacrificanti. E quibus vnus thuribulo arrepto, ante ipsum astitit, in cuius brachio carbo ardens delapsus est: quo etsi ita vrebatur vt adusti corporis eius odor ad circunstantium nares perueniret: tamen & dolorem silentio pressit, & brachiũ immobile tenuit, ne sacrificium Alexandri, aut concusso thuribulo impediret, aut edito gemitu regias aures*aspergeret. Rex quoque patientia pueri magis delectatus, hoc certius perseuerantiæ experimentum sumere voluit: consulto enim sacrificauit diutius, nec hac re eum à proposito repulit. Si huic miraculo Darius inseruisset oculos, scisset eius stirpis milites vinci non posse, cuius infirmam ætatem tanto robore prçditum animaduertisset.

* al. euesperaret.

3

4

Est & illa vehemens & constans animi militia, literis pollens venerabiliũ doctrinæ sacrorum antistes philosophia, quæ vbi pectore recepta est hominum, inhonesto atque inutili affectu dispulso, totos in solido virtutis munimẽto cõfirmat, potẽtiores metu ac dolore faciens.

5

II. Incipiam autem à Zenone Eleate: qui cùm esset in dispicienda rerum natura maximæ prudentiæ, inque excitandis ad vigorem iuuenũ animis prõptissimus, prçceptorum fidem exẽplo vir-

Suid. Diogenes Laert.
Cic. Tusc.

virtutis suæ publicauit. Patriã enim egressus, in qua frui secura libertate poterat, Agrigentum miserabili seruitute obrutum petiit, tanta fiducia ingenij ac morum suorum fretus, vt sperauerit & tyranno & Phalari vesanæ mentis feritatem à se diripi posse. Postquam deinde apud illum plus consuetudinem dominationis, quàm consilij salubritatem valere animaduertit: nobilissimos eius ciuitatis adolescentes cupiditate liberandę patrię inflammauit. Cuius rei cùm indicium ad tyrannum manasset, conuocato in forum populo, torquere eum vario cruciatus genere cœpit: subinde quærens quosnam consilij participes haberet: At ille nec eorum quempiam nominauit, sed proximum quemque, ac fidissimum tyranno suspectum reddidit: Increpánsque Agrigentinis ignauiam ac timiditatẽ, effecit vt subito mentis impulsu concitati, Phalarim lapidibus prosternerent. Senis ergo vnius eculeo impositi, non supplex vox, nec miserabilis eiulatus, sed fortis cohortatio totius vrbis animum, fortunámque mutauit.

De eius morte variant auctores, vt Cic. Off. 2. Oui. ibid.

III.

Eiusdem nominis philosophus, cum à Nearcho tyranno, de cuius nece consilium inierat, torqueretur, supplicij pariter atque indicandorum consciorum gratia: doloris victor, sed vltionis cupidus, esse dixit, quod eum secretò audire admodum expediret; laxatóque eculeo postquam insidiis opportunũ tempus animaduertit, aurem eius morsu corripuit, nec antè dimisit, quàm & ipse vita, & ille corporis parte priuaretur.

Idem cum superiore vt alij auctores iam dicti tradunt.

IV.

Diogenes. Cic. Tus. 2. Oui. Ibid.

Talis patientiæ æmulus Anaxarchus, cùm à tyranno Cypriorum Nicocreonte torqueretur, nec vlla via inhiberi posset, quo minus amarissimorum eum maledictorum verberib. inuicem

ipse torqueret: ad vltimum amputationem linguæ minitanti. Non erit, inquit, effœminatè adolescens, hęc quoque pars corporis mei tuæ ditionis: protinúsque dentibus abscisam, & commanducatam linguam, in os eius ira patens expuit. Multorum aures illa lingua, & in primis Alexandri regis admiratione sui attonitas habuerat, dum terrę conditionem, habitum maris, siderum motus, totiúsque denique mundi naturam prudentissimè & facundissimè exprõssit. Penè tamen occidit gloriosius, quam viguit: quia tam forti fine illustrem professionis actu comprobauit, Anaxarchúsque vitam non modò non deseruit, sed mortem reddidit clariorem.

Plutarch. Alexand. 6 7

V. A.V. DXXXVIII. *Liuius* 24.

In Theodoro quoque viro grauissimo Hieronymus tyrannus frustra tortorum manus fatigauit. Rupit enim verbera, fidiculas laxauit, soluit eculeũ, laminas extinxit prius, quàm efficere potuit, vt tyrãnicidij cõsocios indicaret. Quinetiam satellitẽ, in quo totius dominationis summa, quasi quodam cardine, versabatur, falsa criminatione inquinando, fidum lateri eius custodem eripuit: beneficióq. patientię, non solùm quę occulta fuerant, texit, sed etiam tormenta sua vltus est: quibus Hieronymus dũ inimicũ cupidè lacerat, amicum temerè perdidit.

8

VI. *Plin. 7. c. 2. Cic. Tus. 5. 5. Philost. Apoll. de Brachmãnis.*

Apud Indos verò patientię meditatio tam obstinatè vsurpari creditur, vt sint qui omne vitę tempus nudi exigant, modo Caucasi mõtis glaciali rigore corpora sua durantes, modò flammis sine vllo gemitu obiicientes: Atque haud parua his gloria contemptu doloris acquiritur, titulus namque sapientię datur.

VII.

Hæc è pectoribus altis & eruditis orta sunt: Illud tamen non minus admirabile, quod seruilis animus cepit.

Seruus

Seruus barbarus Asdrubalem, quòd dominum suum occidisset, grauiter ferens, subitò aggressus interemit. Cúmque comprehensus omni modò cruciaretur, lętitiam tamen quam ex vindicta ceperat, in ore constantissimè retinuit. Non ergo fastidioso aditu virtus excitata ingenia viuida ad se penetrare patitur, neque haustum sui cum aliquo personarum discrimine largum, malignúmve prębet: sed omnibus æqualiter exposita, quid cupiditatis potius, quàm quid dignitatis attuleris, æstimat. Inque captu bonorum suorum tibi ipsi pondus examinandum relinquit, vt quantum subire animo sustinueris, tantum tecum auferas.

A.V. XXXII. *Iustin.* 44. *Liuius* 22.

DE HVMILI LOCO NATIS qui clari euaserunt.

CAP. IV.

APVD ROMANOS.

1 *Tullus Hostilius rex.*
2 *L. Tarquinius Priscus rex.*
3 *Ser. Tullius rex.*
4 *C. Terentius Varro.*
5 *M. Perperna.*
6 *M. Porcius Cato.*

APVD EXTEROS.

1 *Socrates Atheniensis.*
2 *Euripides & Demosthenes.*

Quo sæpe euenit, vt & humili loco nati ad summam dignitatem consurgant, & generosissimarum imaginum fœtus, in aliquod deuoluti dedecus acceptam à maioribus lucem, in tenebras conuertant. Quę quidem planiora suis exemplis reddentur: vt primum de iis ordiar, quorum in meliorē statum facta mutatio, splendidam relatu prębet materiam.

2

I. *Liu.* 1. *Dio.* 3. *à Valerio dissentiūt.*

Incunabula Tullij Hostilij agreste tugurium cepit, eiúsdem adolescentia in pecore pascendo

fuit occupata: validior ætas imperium Romanum rexit, & duplicauit: senectus excellentissimis ornamentis decorata, in altissimo maiestatis fastigio fulsit. 3

A.V. XXCII. circiter.

II. Verum Tullus etsi magnus, & admirabilis incrementi: domesticum tamen exemplum est, Tarquinium autem Priscum ad Romanum imperium occupandũ fortuna in vrbem nostram aduexit: alienum quòd ortum Corintho: fastidiendum, quòd mercatore Demarato genitum: erubescendum, quod etiam exule. Cęterùm tam prospero conditionis suæ euentu, industriosum pro ignominioso, pro inuiso gloriosum reddidit: Dilatauit enim imperij fineis, cultum deorum nouis sacerdotiis auxit, numerum senatus amplificauit, equestrem ordinem vberiorem reliquit: Quæque laudum eius consummatio est, præclaris virtutibus effecit, ne hæc ciuitas pœnitentiam ageret, quòd regẽ à finitimis potius mutuasset, quàm de suis legisset. 4 5 6 7

A.V. CXXXVIII. Li.1. Dio.3.

III. In Ser. autem Tullio fortuna pręcipuè vires suas ostendit: vernam huic vrbi natum, regem dando: Cui quidem diutissimè imperium obtinere, quater lustrum condere, ter triumphare contigit. Ad summam aut vnde processerit, aut quò peruenerit, statuæ ipsius titulus abundè testatur seruili cognomine, & regia appellatione perplexus. 8

A.V. CLXXV. Liu.1. Dio. 4.

IIII. Miro quoque gradu Varro ad consulatum ex macellaria patris taberna conscendit: Et quidem fortuna parum duxit sordidissimæ mercis capturis alito, XII. fasces largiri, nisi etiam L. Æmilium Paulum dedisset collegam: Atque ita se in eius sinum infundit, vt cùm apud Cannas culpa sua vires populi Romani exhausisset, Paullum, qui prœlium committere noluerat, occi- 9

Liuius 22.

A.V. DXXXVII. Liuius & alij.

occidere pateretur: illum in vrbem incolumem reduceret. Quinetiam senatum gratias ei agentem, quod redire voluisset, ante portas eduxit: 10 extuditque vt grauissimæ cladis auctori etiam Dictatura deferretur.

V. A. V. DCXXIII. *Val. 2. Iust. 36. Strab. 14. De triumpho nihil alij, nam in prouincia mortuũ scribunt.*

Non paruus consulatus rubor M. Perperna, vtpote qui consul antè quàm ciuis, sed in bello gerendo vtilior aliquantò reip. Varrone Imperatore. Regem enim Aristonicum cepit, Crassianæque stragis punitor extitit. Cùm interim cu- 11 ius vita triumphauit, mors Papia lege damnata est. Námque partem illius, nihil ad se pertinentia ciuis Romani iura complexum, Sabelli iudicio petitum, redire in pristinas sedes coegerunt. Ita M. Perpernæ nomen adumbratum, falsus consulatus, caliginis simile imperium, caducus triumphus, aliena in vrbe improbè peregrinatus est.

VI. A.V. DXLII. *circiter. Plut. Cic. in Catone.*

M. verò Porcij Catonis incrementa publicis votis expetenda fuerunt: qui nomen suum Tusculi ignobile Romæ nobilissimum reddidit. Ornata sunt enim ab eo literarum Latinarum monimenta, adiuta disciplina militaris, aucta maiestas senatus, prorogata familia, in qua maximum decus posterior est ortus Cato.

EXTERNA.

I. *Diogen. Laer. Plat. in Theat. & Euthydem. Plat. Phædone. Cic. Tusc. 4.*

Sed vt Romanis externa iungamus. Socrates non solùm hominum consensu, verumetiam Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus, Phænarete matre obstetrice & Sophronisco patre marmorario genitus, ad clarissimum lumẽ gloriæ excessit, neq; immeritò. Nam cùm eruditissimorum virorum ingenia in disputatione cæca vagarentur, mensurásque Solis & Lunæ, & cæte-

rorum siderum loquacibus magis, quàm certis argumentis explicare conarentur, totius etiam mundi * ambitum complecti auderent, primus ab his indoctis erroribus abductum animum, intima conditionis humanæ, ac in secessu pectoris repositos affectus scrutari coegit: si virtus per seipsam æstimetur, vitę magister optimus.

*al. habitum.

12

II. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque seculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse omnium penè doctorum literę loquuntur. Sed quid aut illius tragica, aut huius oratoria vi clarius?

Gell. 15. c. 20. Vide Suid. de Euripide. Plutarch. Demost.

QVI A PRÆCLARIS PARENTIBUS degenerarunt.

CAP. V.

1 *Cn. Scipio Africani maioris filius.*
2 *Q. Fabius Allobrogici F.*
3 *P. Clodij & Fuluia F.*
4 *M. Hortensius Corbio.*

I. Sequitur duplicis promissi pars adopertis illustrium virorum imaginibus reddenda: quoniam quidem sunt referenda, quę ab earum splendore degenerauerunt, teterrimis ignauiæ ac nequitię sordibus imbuta nobilia portenta.

A.V. DLXIII. *Liuius 37. Ap. Syriaca.*

Quid enim monstro similius quàm superioris Africani filius Scipio? Qui in tanta domestica gloria ortus, à paruulo admodum regis Antiochi pręsidio capi sustinuit: cum ei voluntaria morte absumi satius fuerit, quàm inter duo fulgentissima cognomina patris & patrui, altero oppressa Africa iam parto, altero iam maiore ex parte

A.V. DIII. *Liuius 30. Polyb. 16.*

èx parte recuperata Asia, surgere incipiẽte, manus vinciendas hosti tradere, eiúsque beneficio precarium spiritum obtinere : de quo mox L. Scipio speciosissimum deorum hominúmque oculis subiecturus erat triumphum. Idem præturæ petitor candidam togam adeò turpitudinis maculis obsolefactam in campum detulit, vt nisi gratia Cicerei, qui patris eius scriba fuerat, adiutus esset, honorem à populo impetraturus nõ videretur. Quanquam quid interfuit vtrum repulsam, an sic adeptam præturam domum referret? quam cùm propinqui ab eo pollui animaduerterent, id egerunt ne aut sellam ponere, aut ius dicere auderet. Insupérque è manu eius annulum, in quo caput Africani sculptum erat, detraxerunt. Dij boni quas tenebras ex quo fulmine nasci passi estis!

A.V. DLXXIIX. *Liuius* II. *de eius pratura quam anno sequenti gessit, vide Val. 4. c. 5.*

A censoribus notatus ac senatu motus, Liuius.

Age Q. Fabij Max. Allobrogici & ciuis, & Imperatoris clarissimi filius Q. Fabius Maxim. quàm perditam luxuria vitam egit? cuius vt cętera flagitia obliterentur, tamen abundè illo dedecore mores nudari possunt, quod ei Qu. Pompeius prætor vrbanus paternis bonis interdixit: neque in tanta ciuitate, qui illud decretum reprehenderet, inuentus est: Dolenter enim homines ferebant, pecuniam quę Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitiis disiici. Quem ergo nimia patris indulgentia hæredem reliquerat, publica seueritas exhæredauit.

II. A.V. DCLXII.

Possedit fauorem plebis Clodius Pulcher, adhæréńsque Fuluianæ stolæ pugio, militare decus muliebri imperio subiectum habuit: quorum filius Pulcher, prętèrquam quòd eneruem & frigidam iuuentam egit, perdito etiam amore vulgatissimæ meretricis infamis fuit,

III. A.V. DCXCV. *trib. P. Cicerone expulit plebeia factione stipatus.*

A.V. DCCXII. *Fuluia M. Antonio ob Clodiũ supra gladio accincta bellum Cæsari Octauiano intulit. Dio 44.*

mortísque erubescendo genere consumptus est: abdomine enim auidè deuorato, fœdæ ac sordidæ intemperantiæ spiritum reddidit.

IV. *Tacit. 2. Suet. Tib.*

Iam Q. quidem Hortensij, qui in maximo & ingenuorum ciuium, & amplissimorum prouentu, summum auctoritatis atque eloquentię gradum obtinuit, nepos Hortensius Corbio omnib. scortis abiectiorem & obscæniorem vitam exegit: ad vltimúmque lingua eius tam libidini cunctorum inter lupanaria prostitit, quàm aui pro salute ciuium in foro excubuerat.

DE ILLVSTRIBVS QVI IN VESTE AVT CETERO CVLTV licentius sibi indulserunt.

CAP. VI.

1 P. Scipio maior.
2 L. Scipio Asiaticus.
3 L. Cornelius Sylla.
4 C. Duilius.
5 C. Papirius Maso.
6 C. Marius.
7 M. Cato Uticensis.

Animaduerto in quàm periculosum iter processerim. Itaque me ipse reuocabo, ne si reliqua eiusdem generis naufragia consectari perseuerauero, aliqua inutili relatione implicer. Referam igitur pedem, deforméſque vmbras in imo gurgite turpitudinis suæ iacere patiar. Satius est enim narrare qui illustres viri in cultu, cęteróque ritu, aliqua ex parte nouando, sibi indulserint.

I. A.V. DXLVIII. *Liuius 39.*

1 P. Scipio, cùm in Sicilia augendo, traiiciendóque in Africā exercitu opportunum quærendo gradum, Carthaginis ruinam animo volueret, inter consilia ac molitiones, huius tantæ rei ope-

operam gymnasio dedit, pallióque & crepidis vsus est. Nec hac re segniores Pœnicis exercitibus manus intulit: sed nescio an ideo alacriores, quia vegeta & strenua ingenia, quò plus recessus sumunt, hoc vehementiores impetus edunt. Crediderim etiam fauorem eum sociorum vberiorem se adepturum existimasse, si victum eorum & solennes exercitationes comprobasset: Ad quas tum veniebat, cùm multum ac diu fatigasset humeros, & cetera membra militari agitatione firmitatem suam probare coëgisset: consistebátque in his labor eius, in illis remissio laboris.

2 L. vero Scipionis statuam chlamydatam, & crepidatam in Capitolio cernimus: Quo habitu videlicet, quia aliquando vsus erat, effigiem suam formatam poni voluit.

L. Quoque Sylla cum imperator esset chlamydato sibi, & crepidato Neapoli ambulare deforme non duxit.

C. Autem Duilius, qui primus naualem triũphum ex Pœnis retulit, quotiescunque epulaturus erat, ad funalem cereum præeunte tibicine, & fidicine, à cœna domum reuerti solitus est, insignem bellicæ rei successum nocturna celebratione testando.

Papirius quidem Maso, cùm bene gesta Rep. triumphum à Senatu non impetrasset, in Albano monte triumphandi & ipse initium fecit & ceteris postea exemplum præbuit, próque laurea corona, cum alicui spectaculo interesset, myrtea semper vsus est.

3 Iam C. Marij penè insolens factum, nam post Iugurthinum, Cimbricúmque & Teutonicum triumphum cãtharo semper potauit: quòd Liber Pater inclytum ex Asia ducẽs triũphum,

II. *Cic. pro C. Rabirio.* III. A.V. DCLXXIV. *Cic. Rabiriana.* IV. A.V. CDXCIII. *Cic. in Catone. Liu. 27. L. Florus cap. 2.* V. A.V. DXXII. VI. A.V. DCCIII. *Plin. 33. c. 12.*

hoc vsus poculi genere ferebatur: vt inter ipsum haustum vini, victorię eius suas victorias compararet.

VII. A.V. DCXCIX. *Plutarc. in Pad. in Scaurianam.*

M. Autem Cato Prętor, M. Scauri, ceterorúmque reorum iudicia, nulla indutus tunica, sed tantummodo prętexta amictus egit.

DE FIDVCIA SVI. CAP. VII.

Sed hæc, atque his similia, virtutis aliquid sibi in consuetudine nouanda licentiæ sumentis indicia sunt. Illis autem quæ deinceps subnectam, quantum sui fiduciam habere soleat, cognoscetur.

A.V. DXLI. *Liu. 25. Ap. Iberica. Polyb. I.* A.V. DXLII. *Liuius 26. Ap. Pol. 10*

P. & Cn. Scipionibus in Hispania cum maiore parte exercitus ab acie Punica oppressis, omnibúsque prouincię eius nationibus Carthaginiensium amicitiam secutis, nullo ducum nostrorum illuc ad corrigendam rem proficisci audente, P. Scipio quartum & vigesimum annum agens iturum se pollicitus est. Quę quidem fiducia populo Roman. salutis ac victorię spem dedit. Eadémq. in ipsa Hispania vsus est. Nam cùm oppidum Badiam circumsederet:

tribunal ſuum adeuntes, in ædem, quæ intra mœnia hoſtium erat, vadimonia in poſterum diem facere iuſſit: continuóque vrbe potitus & tempore & loco, quo prædixerat, ſella poſita, ius eis dixit. Nihil hac fiducia generoſius, nihil prædictione verius, nihil celeritate efficacius, nihil etiam dignitate dignius.

A.V. DXCLIV. *Zonaras obſcure. Plutarch. Apoph.*

Nec minus animoſus, minúſve proſperus illius in Africam tranſitus, in quam ex Sicilia exercitum ſenatu vetante traduxit, quia niſi plus in ea re ſuo, quàm patrum conſcriptorum conſilio crediſſet, ſecundi Punici belli finis inuentus non eſſet. Cui facto par illa fiducia, quòd poſtquam Africam attigit, ſpeculatores Annibalis in caſtris deprehenſos, & ad ſe perductos, nec ſupplicio affecit, nec de conſiliis ac viribus Pœnorum percunctatus eſt. Sed circa omnes manipulos diligentiſſime deducendos curauit. Interrogatúſque an ſatis ea conſideraſſent, quæ ſpeculari iuſſi erant, prandio dato ipſis, iumentíſque eorum incolumes dimiſit: Quo tam pleno fiduciæ ſpiritu prius animos hoſtium, quàm arma contudit. Verum vt ad domeſtica eximię eius fiducię acta veniamus: cum à L. Scipione ex Antiochenſi pecunia H-S. quadragies ratio in curia repoſceretur, prolatũ ab eo librũ, quo acceptæ & expenſę ſummę continebantur, & refelli inimicorum accuſatio poterat, diſcerpſit: indignatus de ea re dubitari, quæ ſub ipſo legato adminiſtrata fuerat. Quinetiam in hunc modũ egit: Non reddo patres conſcripti ærario veſtro H-S. quadragies rationẽ, alieni imperij miniſter, quòd meo ductu, meíſq. auſpiciis bis millies H-S. vberius feci. Neque.n. huc puto malignitatis vẽtum, vt de mea innocentia quærẽdum ſit. Nam cùm Africã

A.V. DXLIX. *Liuius 29. Ap. Africana.*

A.V. DLI. *Liuius 30. Zonaras.*

A.V. DLXVI. *Liuius 38. Au. de vir. Ill.*

totam potestati vestræ subiecerim, nihil ex ea quod meum diceretur, præter cognomen, retuli. Non igitur me Punicæ, non fratrem meum Asiaticæ gazę auarum reddiderunt: sed vterque nostrum magis inuidia, quàm pecunia locupletior est. Tam constantem defensionem Scipionis vniuersus senatus comprobauit.

Liuius 58. Sicut & illud factum: quòd cùm ad necessarium Reipu. vsum pecuniam ex ærario promi opus esset, ídque Quæstores, quia lex obstare videretur, aperire non auderēt, priuatus claues poposcit, patefactóque ærario, legem vtilitati cedere coëgit. Quam quidem ei fiduciam conscientia illa dedit, quia meminerat omnes leges à se esse seruatas. Non fatigabor eiusdem facta identidem referendo, quoniam nec ille quidem in consimili genere virtutis edendo fatigatus est. Diem illi ad populum M. Næuius tribunus pleb. aut (vt quidam memorant) duo Petillij dixerant: quo ingenti frequentia in forum deductus rostra conscendit, capitíque suo corona triumphali imposita. Hac, inquit, Quirites, die, Carthaginem magna sperantem, leges vestras accipere iussi: proinde æquum est vos mecum ire in Capitolium supplicatum. Speciosissimam eius deinde vocem æquè clarus euentus secutus est: siquidem & senatum totū, & vniuersum equestrem ordinem & cunctam plebem Iouis Optimi Maximi puluinaria petens, comitem habuit. Restabat vt tribunus apud populum sine populo ageret, desertúsque in foro cum magno calumniæ suæ ludibrio, solus moraretur: Cuius deuitandi ruboris causa, in Capitolium processit, déque accusatore, Scipionis venerator est factus.

4

A.V. DLXVI. *Liuius* 38. *Ge*. 4. *c*. 18.

5

II. A.V. DCXXII.

Aviti spiritus egregius successor Scipio Æmilia-

Æmilianus, cum vrbem prȩualidam obsideret suadentibus quibusdam vt circa mœnia eius ferreos murices spargeret, omniáque vada tabulis plumbatis consterneret, habentibus clauorum cacumina, ne subita eruptione hostes in prȩsidia nostra impetum facere possent: respondit, Non esse eiusdem, & capere aliquos velle, & timere.

III.

In quamcunque memorabilium partem exemplorum conuertar, velim nolim, in cognomine Scipionum hȩream necesse est. Cui enim licet hoc loci Nasicam prȩterire fidentis animi dictíque clarissimum auctorem? Annonæ caritate increbrescente, C. Curatius Tribunus pleb. productos in concionem coss. compellebat, vt de frumento emendo, atque ad id negotium explicandum mittendis legatis in curiam referrent. Cuius instituti minimè vtilis interpellandi gratia Nasica contrariam actionem ordiri cœpit. Obstrepente deinde plebe, Tacete quæso Quirites, inquit: plus enim ego quàm vos quid reipub. expediat, intelligo. Qua voce audita, omnes pleno venerationis silentio, maiorem eius auctoritatis, quàm suorum alimentorum respectum egerunt.

A.V. DCXV.

6

IV.

7 Liuii quoque Salinatoris ȩternȩ memoriȩ tradendus animus: qui cùm Asdrubalem, exercitúmque Pœnorum in Vmbria delesset, & ei diceretur, Gallos ac Ligures ex acie sine ducibus & signis, sparsos ac palantes parua manu opprimi posse; respondit, Parci eis oportere ne hostibus tantȩ cladis domestici nuntij deessent.

A.V. DXLVI.
Liuius 2.

V.

Bellica hȩc prȩstantia animis togata illa, sed non minus laudabilis, quam P. Furius Philus cōsul in senatu exhibuit. Q. enim Metellum.

cũm inter alios vixerim, apud alios me rationem vitæ reddere. Sed tamen audebo vos, quorum maior pars honoribus & actis meis interesse non potuit, interrogare: Varius Sucronensis Æmilium Scaurum regia mercede corruptum imperium populi Rom. prodidisse ait: Æmilius Scaurus huic se affinem esse culpæ negat. Vtri creditis? Cuius dicti admiratione populus commotus, Varium ab illa dementissima actione pertinaci clamore depulit.

IX. A.V. DCXXXIX. *Val. 6. c. 8.*

Contra M. Antonius ille disertus, non enim respuendo, sed amplectendo causæ dictionem, quam innocens esset, testatus est. Quæstor proficiscens in Asiã, Brundusium iam peruenerat: vbi literis certior factus incesti se postulatum apud L. Cassium Prætorem, cuius tribunal propter nimiam seueritatem scopulus reorum dicebatur, cum id vitare beneficio legis Memmię liceret, quæ eorum, qui reip. caussa abessent, recipi nomina vetabat: in vrbem tamen recurrit: Quo tam pleno fiduciæ bonę consilio, cum absolutionem celerem, tum profectionem honestiorem consecutus est.

X. A.V. CDLXXII. *Iustin. 28.*

Sunt & illa speciosę fiducię publica exempla. Nam eo bello, quod aduersus Pyrrhum gerebatur, Carthaginienses c. ac xxx. nauium classem in præsidium Romanis Ostiam vltrò cum misissent, senatui placuit legatos ad ducẽ eorum ire, qui dicerent, populum Roman. bella suscipere solere, quæ suo milite gerere posset: proinde classem Carthaginem reducerent. Idem post aliquot annos Cannensi clade exhaustis Romani imperij viribus supplementum exercitus in Hispaniam mittere ausus, fecit ne hostilium locus castrorum, tum maximè Capenam portam armis Annibale pulsante, minoris

A.V. DXIII. *Liu. 26. Zonar. Collinam scribit Liuius.*

veniret, quàm si Pœni illum non obtinerent. Ita se gerere in aduersis rebus quid aliud est, quàm sęuientem fortunam, in adiutorium sui, pudore victam conuertere?

XI. Magno spatio diuisus est à senatu ad poëtam Accium transitus. Ceterùm vt ab eo decentius ad externa transeamus, producatur in medium. Is Iulio Cæsari amplissimo & florentissimo viro, in collegium poëtarum venienti nunquam assurrexit: non maiestatis eius immemor, sed quòd in comparatione communium studiorum, aliquanto superiorem se esse consideret: Quapropter insolentię crimine caruit, quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur.

C. Cæsarem Strabonem intelligit, qui bello Mariano periÿt.

EXTERNA.

I. Nec Euripides quidem Athenis arrogans visus est, cum postulante populo, vt ex tragœdia quandam sententiam tolleret, progressus in scenam, dixit: Se vt eum doceret, non vt ab eo disceret, fabulas componere solere. Laudanda profectò fiducia est: quę * æstimationem sui certo pondere examinat, tantum sibi arrogans, quantum à contemptu & insolentia distare satis est. Itaque etiam quod Alcestidi tragico poetę respondit, probabile: apud quem cum quereretur, quòd eo triduo non vltra tres versus maximo impenso labore * deducere potuisset, atq; is se cētum perfacilè scripsisse gloriaretur. Sed hoc, inquit interest, quòd tui in triduū tātummodo, mei verò in omne tēpus sufficient. Alterius enim fœcundi cursus scripta intra primas memorię metas corruerunt, alterius cunctante stylo elucubratū opus per omne ęui tempus

** al. existimationē.*

** al. producere.*

tempus plenis gloriæ velis feretur.

II. Adiiciam ſcenę eiuſdem exemplum, Antigenidas tibicen diſcipulo ſuo magni profectus ſed parum feliciter populo ſe approbanti, cunctis audientibus, dixit: Mihi cane, & Muſis. Quia
10 videlicet perfecta ars fortunæ lenocinio defecta, fiducia iuſta non exuitur: quámque ſcit ſe laudem mereri, eam etſi ab aliis non impetrat, domeſtico tamen acceptam iudicio refert.

III. Zeuxis autem cùm Helenam pinxiſſet, quid
11 de eo opere homines cenſuri eſſent, expectandum non putauit: ſed protinus hos verſus adiecit:

Iliad. γ.

Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
Τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν.
Αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν.

Adeóne dextræ ſuę multum pictor arrogauit, vt eo tantùm forma comprehenſum crederet, quantũ aut Læda cœleſti partu edere, aut Homerus diuino ingenio exprimere potuit?

IV. Phidias quoque Homeri verſibus egregio dicto alluſit. Simulacro enim Iouis Olympij pij perfecto, quo nullum prçſtantius, aut admirabilius humanæ * fabricatę ſunt manus, interrogatus ab amico quónam mentem ſuam dirigens, vultum Iouis propemodum ex ipſo cœlo
12 petitum eboris lineamentis eſſet amplexus: illis ſe verſibus quaſi magiſtris vſum reſpondit:

*al. fabrefecere.

Iliad. α.

Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος.
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

V. Non patiuntur me tenuioribus exemplis diutius inſiſtere fortiſſimi duces. Siquidem Epaminondas, cum ei ciues irati, ſternendarum

Pluta. Politic. Patrem iniuriarum à ſuis ciuibus illatarum fuiſſe, tradit Probus.

in oppido viarum contumeliæ causa curam mādarent (erat enim illud ministerium apud eos sordidissimum) sine vlla cunctatione id recepit, daturúmque se operam vt breui speciosissimum fieret, asseuerauit. Mirifica deinde procuratione abiectissimum negotium pro amplissimo ornamento expetendum Thebis reddidit.

> Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι καὶ ἀρχὴν ἀνήρ.

> VI.
> A. V. circiter.
> Cic. diui. 2.
> Plu. de exilio.

Annibal verò, cum apud regem Prusiam exularet, auctórque ei committendi prœlij esset, atque is non idem sibi extis portendi diceret: An tu, inquit, vitulinæ carunculæ, quàm imperatori veteri mauis credere? Si verba numeres, breuiter & abscisè: si sensum æstimes, copiosè & valenter. Hispanias enim ereptas populo Rom. Galliarum, ac Liguriæ vires in suam redactas potestatem, & nouo transitu Alpium iuga patefacta, & Trasimenum lacum dira inustum memoria, & Cannas Pœnicæ victoriæ clarissimum monimentum, & Capuam possessam, & Italiam laceratam, ante pedes hominis effudit: vniúsque hostiæ iocinori, longo experimento testatam gloriam suam, postponi æquo animo non tulit. Et sane quod ad exploranda bellica sacrificia, æstimandósque militares ductus attinebat: omnes foculos, omnes aras Bithyniæ, Marte ipso iudice, pectus Annibalis prægrauasset.

> 14
> 15

> VII.
> Athen. 11.

Capax generosi spiritus illud quoque dictum regis Cotys: vt enim ab Atheniensibus ciuitatem sibi datam cognouit, Et ego, inquit, illis meæ gentis ius dabo. Æquauit Athenis Thraciam ne vicissitudine talis beneficij imparem se iudicando, humilius de origine sua sentire existimaretur.

> VIII.
> Plutarch. in Apoph. Laconic.

Nobiliter etiam vterque Spartanus, & qui increpitus à quodam, quòd in aciem claudus

claudus descenderet, pugnare, non fugere propositum sibi esse respondit. Et qui referente quodam, sagittis Persarum solem obscurari solere. Bene narras, inquit, in vmbra enim melius prœliabimur. Eiusdem vir vrbis atque animi, hospiti suo patriæ muros excelsos latósque ostendenti, dixit: Si mulieribus istos comparastis, rectè: si viris, turpiter.

DE CONSTANTIA.

CAP. VIII.

1 Apertum & animosum bonæ fiduciȩ pectus emenso quasi debitum superest opus cōstātiæ. 2 Natura enim comparatum est, vt quisquis se aliquid ordine, ac rectè mente complexum confidit; vel iā gestum, si obtrectetur, acriter tueatur: vel nondum editum, si interpelletur, sine vlla cunctatione ad effectum perducat.

Sed dum exemplar propositæ rei persequor, latius mihi circumspicienti ante omnia se Fuluij Flacci constantia offert. Capuam fallacibus Annibalis promissis Italiæ regnum nefaria de- 3 fectione pacisci persuasam, armis occupauerat: Tam deinde culpæ hostium iustus ȩstimator, quàm speciosus victor, Campanum senatum impij decreti auctorem funditus delere cōstituit.

I. A.V. DXLII. *Liu.* 26.

Itaque catenis onustũ in duas custodias Theanam, Calenámq. diuisit: consilium executurus, cùm ea peregisset, quorum administrandorum celerior esse necessitas videbatur. Rumore autem de mitiore senatus sententia orto, ne debitam pœnam scelerati effugerent, nocte admisso equo, Thernam contendit, interfectísque qui ibi asseruabantur, euestigio Cales transgressus perseuerantię suę opus executus est: Et iam deligatis ad palum hostibus, literas à P.C. ne quicquam Campanis salutares accepit. In sinistra enim eas manu sicut erant traditę, retinuit: ac iusso lictore lege agere, tunc demum aperuit, postquam illis obtemperari non poterat. Qua constantia victorię quoque gloriam † antecellit: quia si eum intra seipsum partita laudę æstimes, maiorem punita Capua, quàm rapta reperies.

4

5

† *al.* aut cessit.

II.

A.V. DXXXVII. *Li.22.Plu.*

Atque ista quidem seueritatis, illa verò pietatis constantia admirabilis, quam Q. Fabius Maximus infatigabilem patrię pręstitit: Pecuniam pro captiuis Annibali numerauit, fraudatus ea publicè, tacuit. Dictatori ei magistrum equitum Minucium iure imperij senatus ęquauerat, silentium egit. Compluribus pręterea iniuriis lacessitus, in eodem animi habitu permãsit, nec vnquam sibi reip. permisit irasci, tam perseuerans in amore ciuium fuit. Quid in bello gerendo, nónne par eius constantia? Imperium Roman. Cannensi prœlio penè destructum vix sufficere ad exercitus comparandos videbat. Itaque frustrari & eludere Pœnorum impetus, quàm manum cum his tota acie conserere melius ratus, pluribus comminationibus Annibalis irritatus, sępe etiam specie bene gerẽdæ rei oblata, nunquam à consilii salubritate, ne parui quidem

A.V. DXXXVII. *Liu.Plut.*

quidem certaminis discrimine recessit. Quódq. est difficillimum, vbique ira ac spe superior apparuit. Ergo vt Scipio pugnando, ita hic non dimicando, maximè ciuitati nostræ succurrit. 7 Alter enim celeritate sua Carthaginem oppressit: alter cunctatione id egit, ne Roma opprimi posset.

III. A.V. DCXXCVI.

C. Etiam Pisonem mirificè & constanter turbulento reip. statu egisse † consulem narratione insequenti patebit. M. Palicani seditiosissimi hominis pestiferis blanditiis præreptus populi † favor, consularibus comitiis summum dedecus admittere conabatur, amplissimum ei imperium deferre cupiens, cuius teterrimis actis exquisitum potius supplicium, quàm vllus honos debebatur. Nec deerat consternatæ multitudini furialis fax tribunitia, quę temeritatem eius & ruentem comitaretur, & languentem actionibus suis inflammaret. In hoc miserando pariter & erubescendo statu ciuitatis, tantum 8 non manibus tribunorum pro Rostris Piso collocatus, cum hinc atque illinc eum ambiissent, & an Palicanum suffragiis populi consulem creatum, renunciaturus esset, interrogaretur: primò respondit, Non existimare se tantis tenebris offusum esse rempub. vt huc indignitatis veniretur. Deinde cùm perseueranter instarent, ac dicerent: Age, si ventum fuerit: Non renun-9 tiabo, inquit. Quo quidem tam abscisso responso consulatum Palicano, prius quàm illum adipisceretur, eripuit. Multa & terribilia Piso contempsit, dum speciosum mentis suę flecti non vult rigorem.

† *al.* consumtum.

IV.

Metellus autem Numidicus, propter consimile perseuerantiæ genus, excepit quoque indignam maiestate ac moribus suis procellam,

A.V. DCLIII. *Liu.69.* *Ap. Ciuil.* *Cic. pro Balbo.*

Cum enim animaduerteret, quò tenderent Saturnini tribuni plebis funesti conatus, quantóque malo Reip. nisi his occurreretur, erupturi essent, in exilium, quàm in legẽ eius ire maluit. Potest aliquis hoc viro dici constantior? qui ne sentẽtia sua pelleretur patria, in qua summũ dignitatis gradum obtinebat, carere sustinuit.

Ceterum vt neminem ei prętulerim, ita Q. Scęuolam Augurem meritò comparauerim. Depulsis, prostratísque inimicorum partibus, Sylla occupata vrbe, senatum armatus coëgerat, ac summa cupiditate ferebatur, vt C. Marius quàm celerrimè hostis iudicaretur: Cuius voluntati nullo obuiam ire audente, solus Scęuola interrogatus de hac re, sententiam dicere noluit. Quinetiam truculentius sibi minitanti Syllæ, Licet, inquit, mihi agmina militum, quibus Curiam circunsedisti, ostentes: licet mortem identidem miniteris, nunquam tamen efficies, vt propter exiguum senilémque sanguinem meum, Marium, à quo Vrbs & Italia conseruata est, hostem iudicem.

A.V. DCLXV.

10

VI.

Quid fœminæ cum concione? si patrius mos seruetur, nihil. Sed vbi domestica quies seditionum agitata fluctibus est priscæ consuetudinis auctoritas cõuellitur: plúsque valet quod violentia cogit, quàm quod suadet & pręcipit verecundia. Itaq. & Sempronia Ti. & C. Gracchorum soror, vxor Scipionis Æmiliani, non vt absurdè grauissimis virorum operibus inserens, maligna relatione cõprehendam, sed quia à tribuno plebis producta ad populũ, in maxima confusione nihil à tuorum amplitudine degenerasti, honorata memoria prosequar. Coacta es eò loci consistere, vbi principum ciuitatis perturbari frons solebat. Instabat tibi toruo

A.V. DCLII. *App. ciu. 1.*

vultu

vultu minas profundens amplissima potestas, 11 clamore imperitæ multitudinis obstrepens, totum forum acerrimo studio nitebatur, vt Equitio, cui Sempronię gentis falsum ius quærebatur, tanquam filio Tiberij fratris tui osculũ dares: tu tamẽ illũ, nescio quib. tenebris protractũ, portentum, execrabili audacia, ad vsurpandam alienam propinquitatem tendentem, repulisti.

Valerius item lib. 9. cap. 6.

VII. Non indignabuntur Vrbis nostræ lumina, si inter eorum eximium fulgorem, centurionum quoque virtus spectandam se obtulerit. Nam vt humilitas amplitudinem venerari debet, ita nobilitati fouenda magis, quàm spernenda bonæ indolis nouitas est. An abigi debet † Pontius ab horum exemplorum contextu? qui pro Cęsaris partibus excubans, Scipionis præsidio interceptus, cùm vno modo salus ab eo daretur, si se futurum Cn. Pompeij generi ipsius militem affirmasset, ita respondere non dubitauit: Tibi quidem Scipio gratias ago: sed mihi vti ista conditione vitæ non est opus.

† *al.* Titius

A.V. DCCVII. *Hirtius de bell. Afri.*

VIII. Sine vllis imaginibus nobilem animum, & idem constantiæ propositum secutus C. Mæuius centurio diui Augusti, cum Antoniano bello sępenumero excellentes pugnas edidisset, improuisis hostium insidiis circumuentus: & ad Antonium Alexándriam perductus, interrogatúsque quidnam de eo statui deberet: Iugulari me, inquit, iube: quia nec salutis beneficio, neque mortis supplicio adduci possum, vt Cęsaris miles esse desinam, & tuus esse incipiam. Ceterum 12 quò constantius vitam contempsit, eò facilius impetrauit. Antonius enim virtuti eius incolumitatem * tribuit.

A.V. DCCXXIII.

* *al.* [illegible]stitit.

EXTERNA.

Complura hujus notæ Romana exempla

superant, sed satietas modò vitanda est. Itaque stylum meum ad externa iam delabi permittam, quorum principatum teneat Blassius, cuius constantia nihil pertinacius. Salapiam enim patriam suam prçsidio Punico occupatam, Romanis cupiens restituere, Dasium acerrimo studio secum in administratione reipublicæ dissidentem, & animo toto Annibalis amicitiæ vacantem, sine quo propositum consilium peragi non poterat, ad idem corpus aggrediēdum maiore cupiditate, quàm spe certiore, tētare ausus est: qui protinus sermonem eius, adiectis quæ se commendatiorem, & inimicum inuisiorem factura videbantur, Annibali retulit: A quo adesse iussi sunt, vt alter crimen probaret, alter defenderet. Ceterùm pro tribunali cùm res gereretur, & quæstioni illi omnium essent intenti, dum aliud fortè citioris curç negotium tractatur, Blasius vultu dissimulante, & voce summissa, monere Dasium cœpit, vt Romanorum potius quàm Carthaginiensium partes foueret. Enimuero tunc ille proclamat, se in conspectu ducis aduersus eum solicitari: quod quia & incredibile videbatur, & ad vnius tantum aures penetrauerat & dictabatur ab inimico, veritas fide caruit: Sed non ita multo pòst Blassij mira constantia Dasium ad se traxit, Marcellóque Salapiam, & quingentos Numidas, qui in ea custodię caussa erant, tradidit.

A.V. DXLIII. Liuius 26. Blactium vocat.

13

14

II. Phocion verò, cùm Athenienses rem aliter atque ipse suaserat prosperè administrassent, adeò perseuerans, sententię suæ propugnator extitit, vt in concione lætari quidem se successu eorum, sed consilium tamen suum aliquantò melius fuisse diceret: Non enim damnauit, quod rectè viderat; quia quod alius malè consu-

Plutarch. in vita.

15

16

consuluerat, bene cesserat; felicius hoc existimans, illud etiam sapientius. Blandum animum sanè temeritati casus facit, vbi prauo consilio propitius aspirat; & quò vehementius noceat, insperatius prodest. Placidi & misericordes, & liberales, omníque suauitate temperati mores Phocionis, quos optimè profectò consensus omnium bonitatis cognomine decorandos censuit. Itaque constantia, quę natura rigidior videbatur, lenis è mansueto pectore fluxit.

17

Phocion bonus appellatus. Æm. Probus in vita.

18 Socratis autem virilitatis robore palliatus animus aliquantò præfractius perseuerantię exemplum edidit. Vniuersa ciuitas Atheniensiū iniquissimo ac truculentissimo errore instincta, de capite decem Prætorum, qui apud Arginusas Lacedæmoniam classem deleuerant, tristem sententiám tulerat. Fortè tunc eius potestatis Socrates, cuius arbitrio plebiscita ordinarentur, indignum iudicans tot, & tam bene meritos ex indigna caussa impetu inuidiæ abripi, temeritati multitudinis constantiam suam obiecit; maximóque concionis fragore, & incitatissimis minis compulsus non est, vt se publicæ dementię auctorem adscriberet; Quæ opposita eius legitima grassari via prohibita, iniusto Prætorū cruore manus suas cōtaminare perseuerauit; nec timuit Socrates, ne consternatę patrię, vndecimus furor mors ipsius existeret.

III. *Plato in apologia Socra. Xenoph. 4.*

19 Proximum, etsi non eiusdem splendoris est, tamen adeò certum constantiæ haberi potest experimentum, cùm efficacis operæ forensis, tum fidei non latentis. Athenis Ephialtes accusare publicè iussus, & inter cęteros Demostrati nomen deferre coactus est, cuius filius erat Demochares excellētis formæ puer, animo eius flagrantissimo inhęrens amore. Itaq; com-

IV.

munis officij ſorte truculentus accuſator, priuati affectus conditione miſerabilis reus, puerũ ad ſe exorandum, quo parcius patris criminibus inſiſteret, venientem, neque repellere, neque ſupplicem genibus ſuis aduolutum intueri ſuſtinuit. Sed operto capite flens & gemens, preces expromere paſſus eſt. Nihilóque minus 20 ſincera fide accuſatum Demoſtratum damnauit: victoriam neſcio laude, an tormento maiore conſecutus: quoniam prius quàm ſontem opprimeret, ſeipſum vicit.

V. *Plutarch. in vita.* Quem Syracuſanus Dion diuerſitate exempli prægrauat: qui quibuſdam monentibus vt aduerſus Heraclidem, & Calippum, quorum fidei plurimum credebat, tanquam inſidias ei nectentes cautior eſſet, reſpondit, ſe vita malle excedere, quàm metu violentæ mortis amicos inimicóſque iuxtà ponere.

VII. *Plutarch. Curtius li. 3. Arria. 2. Iuſt. 11.* Quod ſequitur, & rei ipſius admiratione, & claritate auctoris illuſtre. Alexander Macedonum rex inclyta iam pugna, excellentiſſimis opibus Darij contuſis, æſtu & itineris feruore in Cilicia percalefactus, Cydno, qui aquæ liquore conſpicuus, Tarſum interfluit, corpus 21 ſuum immerſit: Subitò deinde ex nimio hauſtu rigoris obſtupefactis neruis, ac torpore hebetatis artubus, maxima cũ exanimatione totius exercitus, in oppidum caſtris propinquum defertur. Iacebat æger Tarſi, ínque valetudine eius aduerſa, inſtantis victoriæ ſpes fluctuabat. Itaque conuocati medici, attentiſſimo conſilio ſalutis remedia circunſpiciebant. Qui cùm ad vnam potionem ſententiã direxiſſent, atq; eam Philippus medicus ſuis manibus temperatam Alexandro (erat autem ipſius amicus & comes) porrexiſſet, à Parmenione miſſæ literæ ſuperueniunt,

ueniunt, admonentes, vt rex insidias Philippi, perinde ac pecunia corrupti à Dario, caueret. Quas cùm legisset, sine vlla cunctatione medicamentū hausit, ac tunc legendas Philippo tradidit. Pro quo tam constanti erga amicum iudicio, dignissimam à diis immortalibus mercedem recepit: qui incolumitatis eius prꝑsidium falso interpellari iudicio nouerunt.

VALERII MAXIMI

LIBER QVARTVS.

DE ANIMI MODERATIONE.

CAPVT I.

QVÆ IN ROMANIS.

1 *P. Valerio Publicola cos.*
2 *M. Furio Camillo exule.*
3 *C. Marcio Rutilo cens. II.*
4 *L. Quinctio Cincinnato COS.*
5 *Q. Fabio Max. Rulliano.*
6 *P. Africano maiore.*
7 *M. Claudio Marcello cos. IV.*
8 *Ti. Sempronio Graccho trib. pl.*
9 *C. Claudio Nerone cos.*
10 *P. Scipione Æmiliano cons.*
11 *Q. Mucio Scæuula.*
12 *Q. Metello Macedonico.*
13 *Q. Metello Numidico exule.*
14 *M. Catone Vticensi.*
15 *M. Calpurnio Bibulo procos.*

QVÆ IN EXTERNIS.

1 *Archita Tarentino.*
2 *Platone Atheniensi.*
3 *Dione Syracusano.*
4 *Thrasybulo Atheniensi.*
5 *Staſippo Tegeate.*

6 *Pittaco Mitylenæo.*
7 *Septem ſapientibus.*
8 *Theopompo Spartanorum rege.*
9 *Antiocho rege Syriæ.*

TRanſgrediar ad ſaluberrimam partem, animi moderationem, quæ mentes noſtras impotenti temeritatis incurſu tranſuerſas ferri non patitur. Quo euenit, vt reprehenſionis morſu ſit vacua, & laudis quæſtu opulentiſſima: itaque effectus ſuos in claris viris recognoſcat.

I. A.V. CCXLIV. *Liuius 2. Plutarch. Dion. 5.*

1 Atque vt ab incunabulis ſummi honoris incipiam, P. Valerius, qui populi maieſtatem venerando, Poplicolæ nomen aſſecutus eſt, cùm, exactis regibus imperij eorum vim vniuerſam, omniáque inſignia ſub titulo conſulatus in ſe tranſlata cerneret, inuidioſum magiſtratus faſtigium moderatione ad tolerabilem habitum deduxit: faſces ſecuribus vacuefaciendo, & in concione populo ſummittendo, numerũ quoque eorum dimidia ex parte minuit, Sp. Lucretio collega aſſumpto: ad quem, quia maior natu erat, priores faſces transferri iuſſit. Legem etiam comitiis centuriatis tulit, nequis magiſtratus ciuem Romanum aduerſus prouocationem verberare aut necare vellet. Ita quò ciuitatis conditio liberior eſſet, imperium ſuum paulatim deſtruxit: Quid, quòd ædes ſuas diruit, quæ excelſiore loco poſitæ, inſtar arcis habere videbantur: nonne quantum domo inferior, tantum gloria ſuperior euaſit.

II. A.V. CCCLXIII. *Liuius 5. Plutarch.*

Vix iuuat abire à Poplicola, ſed venire ad Furium Camillum libet, cuius tam moderatus ex magna ignominia ad ſummum imperium tranſitus fuit, cùm præſidium eius ciues capta à Gallis vrbe Ardeæ exulãtis petiiſſent, nõ prius

Veios

Veios ad accipiendum exercitum iret, quàm de Dictatura sua omnia solenni *iure acta comperirisset. Magnificus Camilli Veientanus triumphus egregia Gallica victoria, sed ista cunctatio longè admirabilior. Multo enim, multóque seipsum quā hostem superare operosius est: nec aduersa præpropera festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem.

*al. more.

III. A.V. CDXXCVIII. *Plutarch. Coriolano.* A.V. CCCXIX. *Liuius* 4. & 9.

Par Furio moderatione Marçius Rutilus Cēsorinus. Iterum enim censor creatus, ad concionem populum vocatum quàm potuit grauissima oratione corripuit, quòd eam potestatem bis sibi detulisset, cuius maiores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum iudicassent. Vterque rectè, Censorinus, & populus: alter enim vt moderatè honores crederent, præcepit: alter se moderato credidit.

IV. A.V. CCXCIII. *Liuius lib.* 3.

Age, L. Quinctius Cincinnatus qualem consulem egit? cùm honorem eius Patres conscripti continuare vellent, non solùm propter illius egregia opera, sed etiam quod populus eosdem tribunos in proximum annum creare conabatur, quorum neutrum iure fieri poterat, vtrumque discussit, senatus simul studium inhibendo, & tribunos verecundiæ suæ exemplum sequi cogendo. Ita vnus in caussa fuit, vt amplissimus ordo, populúsque tutus esset ab iniusti facti reprehensione.

V. A.V. CDLII.

Fabius verò Maximus cùm à se quinquies, & à patre, auo, proauo, maioribúsque suis sæpenumero consulatum gestum animaduerteret: comitiis, quibus filius eius summo consensu cōsul creabatur, quàm potuit constanter cum populo egit, vt vacationem aliquando huius honoris Fabiæ genti daret: non quod filij virtutib. diffideret (erat enim illustris) sed ne maximum im-

perium in vna familia continuaretur. Quid hac moderatione valentius, aut efficacius, quæ etiam patrios affectus, qui potentissimi habentur superauit?

VI. A.V. DLII. *Ipse Val. 8.c.15. Liuius 38.*

Non defuit maioribus grata mens ad præmia superiori Africano exoluenda, siquidem maxima eius merita paribus ornamentis decorare conati sunt. Voluerunt illi statuas in comitio, in rostris, in curia: in ipsa denique Iouis Opt. Max. cella ponere: voluerunt imaginem eius triumphali ornatu indutam, Capitolinis puluinaribus applicare, voluerunt ei continuum per omnes vitæ annos consulatum perpetuámq; dictaturam tribuere. Quorum sibi nullum, neque plebiscito dari, neque senatusconsulto decerni patiendo, penè tantum in recusandis honoribus se gessit, quantum gesserat in emerendis. Eodem robore mentis caussam Annibalis in senatu protexit, cùm eum ciues sui missis legatis tanquam seditiones apud eos mouentem accusarent: Adiecit quoque non oportere Patres conscriptos se reip. Carthaginensium interponere: altissimáque moderatione alterius saluti consuluit, alterius dignitati, victoria tenus, vtriusque hostem egisse contentus.

A.V. DLVIII. *Liuius 33.*

VII. A.V. DXLIII. *Liuius 26. Plutarch.*

At M. Marcellus, qui primus & Annibalem vinci, & Syracusas capi posse docuit: cùm in cõsulatu eius Siculi de eo questum in vrbem venissent, nec senatũ vlla de re habuit, quia collega Valerius Læuinus fortè aberat, ne ob id Siculi in querendo timidiores essent. At vt is rediit, vltrò de his admittendis retulit, querentésque de se patienter sustinuit. Iussos etiam à Læuino discedere, remanere, vt suæ defensioni interessent, coegit: Ac deinde vtraque parte perorata, etiã excedentes curia subsecutus est, quo libe-

liberius senatus sẽtẽtiã ferret. Improbatis quoq; eorũ querelis, supplices & orãtes vt ab eo in cliẽtelã reciperẽtur, clemẽter excepit. Super hęc Siciliã sortitus, eã prouinciã collegæ cessit. Toties laudatio Marcelli variari põt, quoties nouis ipse gradibus moderationis aduersus socios vsus est.

VIII.

QVAM Tiberius etiam Gracchus admirabilem se exhibuit! Tribunus.n.pleb. cùm ex professo inimicitias cũ Africano, & Asiatico Scipionibus gereret. & Asiaticus iudicatæ pecuniæ satisdare non posset, atque ideo à consule in vincula publica duci iussus esset, appellassétque collegium tribunorum, nullo volente intercedere, secessit à collegis, decretúmque composuit: Nec quisquã dubitauit, quin eo scribendo, *irati hostis aduersus Asiaticũ verbis vsurus esset. At is primũ iurauit se cũ Scipionib. in gratiam non rediisse: deinde tale decretum recitauit. Cùm L. Cornelius Scipio die triumphi sui ante currum actos hostium duces in carcerem coniecerit, indignum & alienum à maiestate pop. Ro. videri eôdem ipsum duci. Itaque id non se passurum fieri. Libenter tunc opinionem suam pop. Ro. à Graccho deceptam cognouit, moderationémque eius debita laude prosecutus est.

A. V. *Liuius* 38. *Gell*. 7. *ca*. 19.

2

* *al*. iracundi.

3

IX.

C. quoque Claudius Nero inter cætera præcipuæ moderationis exempla numerandus est. Liuij Salinatoris in Asdrubale opprimendo gloriæ particeps fuerat: attamen eũ triũphantẽ equo sequi, quàm triumpho, quem ei senatus ęquè decreuerat, vti maluit, quia res in prouincia Salinatoris gesta fuerat. Sine curru ergo triũphauit, eòquidẽ clarius, quod illius victoria tãtummodo laudabatur, huius etiã moderatio.

A. V. DXLVI. *Liuius* 28.

X.

Ne Africanus quidem posterior nos de se tacere patitur: Qui censor, cùm lustrum conderet,

A.V. DCLIII. *Liu.69. Ap. Ciuil. Cic. pro Balbo.*

Cum enim animaduerteret, quò tenderent Saturnini tribuni plebis funesti conatus, quantóque malo Reip. nisi his occurreretur, erupturi essent, in exilium, quàm in legē eius ire maluit. Potest aliquis hoc viro dici constantior? qui ne sentētia sua pelleretur patria, in qua summū dignitatis gradum obtinebat, carere sustinuit.

Ceterum vt neminem ei prętulerim, ita Q. Scęuolam Augurem meritò comparauerim. Depulsis, prostratísque inimicorum partibus, Sylla occupata vrbe, senatum armatus coëgerat, ac summa cupiditate ferebatur, vt C. Marius quàm celerrimè hostis iudicaretur: Cuius voluntati nullo obuiam ire audente, solus Scęuola interrogatus de hac re, sententiam dicere noluit. Quinetiam truculentius sibi minitanti Syllæ, Licet, inquit, mihi agmina militum, quibus Curiam circunsedisti, ostentes: licet mortem identidem miniteris, nunquam tamen efficies, vt propter exiguum senilémque sanguinem meum, Marium, à quo Vrbs & Italia conseruata est, hostem iudicem.

A.V. DCLXV.

10

VI.

Quid fœminæ cum concione? si patrius mos seruetur, nihil. Sed vbi domestica quies seditionum agitata fluctibus est priscæ consuetudinis auctoritas cōuellitur: plúsque valet quod violentia cogit, quàm quod suadet & pręcipit verecundia. Itaq. & Sempronia Ti. & C. Gracchorum soror, vxor Scipionis Æmiliani, non vt absurdè grauissimis virorum operibus inserens, maligna relatione cōprehendam, sed quia à tribuno plebis producta ad populū, in maxima confusione nihil à tuorum amplitudine degenerasti, honorata memoria prosequar. Coacta es eò loci consistere, vbi principum ciuitatis perturbari frons solebat. Instabat tibi toruo

A.V. DCLII. *App. ciu. I.*

vultu

vultu minas profundens amplissima potestas, 11 clamore imperitæ multitudinis obstrepens, totum forum acerrimo studio nitebatur, vt Equitio, cui Sempronię gentis falsum ius quæreba tur, tanquam filio Tiberij fratris tui osculũ dares: tu tamẽillũ, nescio quib. tenebris protractũ, portentum, execrabili audacia, ad vsurpandam alienam propinquitatem tendentem, repulisti.

Valerius item lib. 9. cap 6.

VII.

Non indignabuntur Vrbis nostræ lumina, si inter eorum eximium fulgorem, centurionum quoque virtus spectandam se obtulerit. Nam vt humilitas amplitudinem venerari debet, ita nobilitati fouenda magis, quàm spernenda bonæ indolis nouitas est. An abigi debet †Pontius ab horum exemplorum contextu? qui pro Cęsaris partibus excubans, Scipionis præsidio interceptus, cùm vno modo salus ab eo daretur, si se futurum Cn. Pompeij generi ipsius militem affirmasset, ita respondere non dubitauit: Tibi quidem Scipio gratias ago: sed mihi vti ista conditione vitæ non est opus.

†*al* Titius

A.V. DCCVII.

Hirtius de bell. Afri.

VIII.

Sine vllis imaginibus nobilem animum, & idem constantiæ propositum secutus C. Mæuius centurio diui Augusti, cum Antoniano bello sępenumero excellentes pugnas edidisset, improuisis hostium insidiis circumuentus: & ad Antonium Alexandriam perductus, interrogatúsque quidnam de eo statui deberet: Iugulari me, inquit, iube: quia nec salutis beneficio, neque mortis supplicio adduci possum, vt Cęsaris miles esse desinam, & tuus esse incipiam. Cete- 12 rum quò constantius vitam contempsit, eò facilius impetrauit. Antonius enim virtuti eius incolumitatem * tribuit.

A.V. CCXXIII.

* *al.* [illegible] stitit.

EXTERNA.

Complura hujus notæ Romana exempla

superant, sed satietas modò vitanda est. Itaque stylum meum ad externa iam delabi permittam, quorum principatum teneat Blassius, cuius constantia nihil pertinacius. Salapiam enim patriam suam prȩsidio Punico occupatam, Romanis cupiens restituere, Dasium acerrimo studio secum in administratione reipublicæ dissidentem, & animo toto Annibalis amicitiæ vacantem, sine quo propositum consilium peragi non poterat, ad idem corpus aggrediẽdum maiore cupiditate, quàm spe certiore, tẽtare ausus est: qui protinus sermonem eius, adiectis quæ se commendatiorem, & inimicum inuisiorem factura videbantur, Annibali retulit: A quo adesse iussi sunt, vt alter crimen probaret, alter defenderet. Ceterùm pro tribunali cùm res gereretur, & quæstioni illi omnium essent intenti, dum aliud fortè citioris curȩ negotium tractatur, Blasius vultu dissimulante, & voce summissa, monere Dasium cœpit, vt Romanorum potius quàm Carthaginiensium partes foueret. Enimuero tunc ille proclamat, se in conspectu ducis aduersus eum solicitari: quod quia & incredibile videbatur, & ad vnius tantum aures penetrauerat & dictabatur ab inimico, veritas fide caruit: Sed non ita multo pòst Blassij mira constantia Dasium ad se traxit, Marcellóque Salapiam, & quingentos Numidas, qui in ea custodiȩ caussa erant, tradidit.

A.V. DXLIII. *Liuius 26. Blactium vocat.*

13

14

II. Phocion verò, cùm Athenienses rem aliter atque ipse suaserat prosperè administrassent, adeò perseuerans, sententiȩ suæ propugnator extitit, vt in concione lætari quidem se successu eorum, sed consilium tamen suum aliquantò melius fuisse diceret: Non enim damnauit, quod rectè viderat; quia quod alius malè consu-

Plutarch. in vita.

15

16

consu-

consuluerat, bene cesserat; felicius hoc existimans, illud etiam sapientius. Blandum animum sanè temeritati casus facit, vbi prauo consilio propitius aspirat; & quò vehementius noceat, insperatius prodest. Placidi & misericordes, & liberales, omníque suauitate temperati mores Phocionis, quos optimè profectò consensus omnium bonitatis cognomine decorandos censuit. Itaque constantia, quę natura rigidior videbatur, lenis è mansueto pectore fluxit.

17

Phocion bonus appellatus. Æm. Probus in vita.

18 Socratis autem virilitatis robore palliatus animus aliquantò præfractius perseuerantię exemplum edidit. Vniuersa ciuitas Atheniensiũ iniquissimo ac truculentissimo errore instincta, de capite decem Prætorum, qui apud Arginusas Lacedæmoniam classem deleuerant, tristem sententiám tulerat. Fortè tunc eius potestatis Socrates, cuius arbitrio plebiscita ordinarentur, indignum iudicans tot, & tam bene meritos ex indigna caussa impetu inuidiæ abripi, temeritati multitudinis constantiam suam obiecit; maximóque concionis fragore, & incitatissimis minis compulsus non est, vt se publicæ dementię auctorem adscriberet; Quæ opposítu eius legitima grassari via prohibita, iniusto Prætorũ cruore manus suas cõtaminare perseuerauit; nec timuit Socrates, ne consternatę patrię, vndecimus furor mors ipsius existeret.

III. Plato in apologia Socra. Xenoph. 4.

19 Proximum, etsi non eiusdem splendoris est, tamen adeò certum constantiæ haberi potest experimentum, cùm efficacis operæ forensis, tum fidei non latentis. Athenis Ephialtes accusare publicè iussus, & inter cęteros Demostrati nomen deferre coactus est, cuius filius erat Demochares excellẽtis formæ puer, animo eius flagrantissimo inhęrens amore. Itaq; com-

IV.

munis officij forte truculentus accusator, priuati affectus conditione miserabilis reus, puerũ ad se exorandum, quo parcius patris criminibus insisteret, venientem, neque repellere, neque supplicem genibus suis aduolutum intueri sustinuit. Sed operto capite flens & gemens, preces expromere passus est. Nihilóque minus sincera fide accusatum Demostratum damnauit: victoriam nescio laude, an tormento maiore consecutus: quoniam prius quàm sontem opprimeret, seipsum vicit. 20

V. *Plutarch. in vita.* Quem Syracusanus Dion diuersitate exempli prægrauat: qui quibusdam monentibus vt aduersus Heraclidem, & Calippum, quorum fidei plurimum credebat, tanquam insidias ei nectentes cautior esset, respondit, se vita malle excedere, quàm metu violentæ mortis amicos inimicósque iuxtà ponere.

VII. *Plutarch. Curtius li. 3. Arria. 2. Iust. 11.* Quod sequitur, & rei ipsius admiratione, & claritate auctoris illustre. Alexander Macedonum rex inclyta iam pugna, excellentissimis opibus Darij contusis, æstu & itineris feruore in Cilicia percalefactus, Cydno, qui aquæ liquore conspicuus, Tarsum interfluit, corpus suum immersit: Subitò deinde ex nimio haustu rigoris obstupefactis neruis, ac torpore hebetatis artubus, maxima cũ exanimatione totius exercitus, in oppidum castris propinquum defertur. Iacebat æger Tarsi, ínque valetudine eius aduersa, instantis victoriæ spes fluctuabat. Itaque conuocati medici, attentissimo consilio salutis remedia circunspiciebant. Qui cùm ad vnam potionem sententiã direxissent, atq; eam Philippus medicus suis manibus temperatam Alexandro (erat autem ipsius amicus & comes) porrexisset, à Parmenione missæ literæ superueniunt, 21

ueniunt, admonentes, vt rex insidias Philippi, perinde ac pecunia corrupti à Dario, caueret. Quas cùm legisset, sine vlla cunctatione medicamentũ hausit, ac tunc legendas Philippo tradidit. Pro quo tam constanti erga amicum iudicio, dignissimam à diis immortalibus mercedem recepit: qui incolumitatis eius pręsidium falso interpellari iudicio nouerunt.

VALERII MAXIMI LIBER QVARTVS.

DE ANIMI MODERATIONE. CAPVT I.

6 Pittaco Mitylenæo.
7 Septem sapientibus.
8 Theopompo Spartanorum rege.
9 Antiocho rege Syriæ.

TRansgrediar ad saluberrimam partem, animi moderationem, quæ mentes nostras impotenti temeritatis incursu transuersas ferri non patitur. Quo euenit, vt reprehensionis morsu sit vacua, & laudis quæstu opulentissima: itaque effectus suos in claris viris recognoscat.

I. A.V. CCXLIV. *Liuius 2. Plutarch. Dion. 5.*

1 Atque vt ab incunabulis summi honoris incipiam, P. Valerius, qui populi maiestatem venerando, Poplicolæ nomen assecutus est, cùm, exactis regibus imperij eorum vim vniuersam, omniáque insignia sub titulo consulatus in se translata cerneret, inuidiosum magistratus fastigium moderatione ad tolerabilem habitum deduxit: fasces securibus vacuefaciendo, & in concione populo summittendo, numerũ quoque eorum dimidia ex parte minuit, Sp. Lucretio collega assumpto: ad quem, quia maior natu erat, priores fasces transferri iussit. Legem etiam comitiis centuriatis tulit, nequis magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationem verberare aut necare vellet. Ita quò ciuitatis conditio liberior esset, imperium suum paulatim destruxit: Quid, quòd ædes suas diruit, quæ excelsiore loco positæ, instar arcis habere videbantur: nónne quantum domo inferior, tantum gloria superior euasit.

II. A.V. CCCLXIII. *Liuius 5. Plutarch.*

Vix iuuat abire à Poplicola, sed venire ad Furium Camillum libet, cuius tam moderatus ex magna ignominia ad summum imperium transitus fuit, cùm præsidium eius ciues capta à Gallis vrbe Ardeæ exulãtis petiissent, nõ prius

Veios

Veios ad accipiendum exercitum iret, quàm de Dictatura sua omnia solenni *iure acta comperisset. Magnificus Camilli Veientanus triumphus egregia Gallica victoria, sed ista cunctatio longè admirabilior. Multo enim, multóque seipsum quã hostem superare operosius est: nec aduersa præpropera festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem.

*al. more.

III. A.V. CDXXCVIII. Plutarch. Coriolano. A.V. CCCXIX. Liuius 4. & 9.

Par Furio moderatione Marçius Rutilus Cẽsorinus. Iterum enim censor creatus, ad concionem populum vocatum quàm potuit grauissima oratione corripuit, quòd eam potestatem bis sibi detulisset, cuius maiores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum iudicassent. Vterque rectè, Censorinus, & populus: alter enim vt moderatè honores crederent, præcepit: alter se moderato credidit.

IV. A.V. CCXCIII. Liuius lib. 3.

Age, L. Quinctius Cincinnatus qualem consulem egit? cùm honorem eius Patres conscripti continuare vellent, non solùm propter illius egregia opera, sed etiam quod populus eosdem tribunos in proximum annum creare conabatur, quorum neutrum iure fieri poterat, vtrumque discussit, senatus simul studium inhibendo, & tribunos verecundiæ suæ exemplum sequi cogendo. Ita vnus in caussa fuit, vt amplissimus ordo, populúsque tutus esset ab iniusti facti reprehensione.

V. A.V. CDLII.

Fabius verò Maximus cùm à se quinquies, & à patre, auo, proauo, maioribúsque suis sæpenumero consulatum gestum animaduerteret: comitiis, quibus filius eius summo consensu cõsul creabatur, quàm potuit constanter cum populõ egit, vt vacationem aliquando huius honoris Fabiæ genti daret: non quod filij virtutib. diffideret (erat enim illustris) sed ne maximum im-

liberius senatus sẽtẽtiã ferret. Improbatis quoq; eorũ querelis, supplices & orãtes vt ab eo in cliẽtelã reciperẽtur, clemẽter excepit. Super hęc Siciliã sortitus, eã prouinciã collegæ cessit. Toties laudatio Marcelli variari põt, quoties nouis ipse gradibus moderationis aduersus socios vsus est.

VIII.

QVAM Tiberius etiam Gracchus admirabilem se exhibuit! Tribunus.n.pleb. cùm ex professo inimicitias cũ Africano, & Asiatico Scipionibus gereret. & Asiaticus iudicatæ pecuniæ satisdare non posset, atque ideo à consule in vincula publica duci iussus esset, appellassétque collegium tribunorum, nullo volente intercedere, secessit à collegis, decretúmque composuit: Nec quisquã dubitauit, quin eo scribendo, *irati hostis aduersus Asiaticũ verbis vsurus esset. At is primũ iurauit se cũ Scipionib. in gratiam non rediisse: deinde tale decretum recitauit. Cùm L. Cornelius Scipio die triumphi sui ante currum actos hostium duces in carcerem coniecerit, indignum & alienum à maiestate pop. Ro. videri eôdem ipsum duci. Itaque id non se passurum fieri. Libenter tunc opinionem suam pop. Ro. à Graccho deceptam cognouit, moderationémque eius debita laude prosecutus est.

A. V. *Liuius* 38. *Gell.* 7. *ca.* 19.

2

* *al.* iracundi.

3

IX.

C. quoque Claudius Nero inter cætera præcipuæ moderationis exempla numerandus est. Liuij Salinatoris in Asdrubale opprimendo gloriæ particeps fuerat: attamen eũ triũphantẽ equo sequi, quàm triumpho, quem ei senatus ęquè decreuerat, vti maluit, quia res in prouincia Salinatoris gesta fuerat. Sine curru ergo triũphauit, eòquidẽ clarius, quod illius victoria tãtummodo laudabatur, huius etiã moderatio.

A. V. DXLVI. *Liuius* 28.

X.

Ne Africanus quidem posterior nos de se tacere patitur: Qui censor, cùm lustrum conderet,

A.V. DCXI.

inque soluto fieri sacrificio scriba ex publicis tabulis solenne ei precationis carmen præiret, quo dij immortales vt pop. Rom. res meliores ampliorésque facerent, rogabantur: Satis, inquit, bonæ ac magnę sunt, itaque precor vt eas perpetuò incolumes seruent. Ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmẽ emendari iussit. Qua votorum verecundia deinceps censores in condendis lustris vsi sunt. Prudenter enim sensit tunc incrementum Romano imperio petendum fuisse, cùm intra septimum lapidem triumphi quærebantur: Maiorem autẽ totius terrarum orbis partem posſidenti, vt auidum esset quicquam vltrà appetere, ita abũdè felix si nihil ex eo quod obtinebat, amitteret. 4

Cicer. pro Cluentio Plutar. Apoph.

Neque alia eius in censura moderatio pro tribunali apparuit. Centurias recognoscens equitũ postquam C. Licinium Sacerdotem citatum processisse animaduertit, dixit se scire illum verbis conceptis peierasse. Proinde siquis eum accusare vellet, vsurum testimonio suo, sed nullo ad id negotium accedente, Traduc equum, inquit Sacerdos, ac lucrifac censoriam notam: ne ego in tuam personam, & accusatoris, & testis, & iudicis partes egisse videar. 5

XI.

Quod animi temperamentum etiam in Q. Scæuula excellentisſimo viro adnotatum est: Testis namque in reum productus, cùm id respondisset, quod salutem periclitantis magnoperè lęsurum videbatur, discedens adiecit, ita sibi credi oportere, si & alii idem asseuerassent: quoniam, vnius testimonio aliquem credere pessimi esset exempli: Et religioni igitur suæ debitam fidem & communi vtilitati salubre consilium reddidit.

XII.

Sentio quos ciues, quęve facta eorum ac di-

ĉta quam angusto ambitu orationis amplectar.
6 Sed cùm magna, & multa breuiter dicenda sint de claritate excellentibus viris: sermo infinitis personis, rebúsque circumfusus, vtrumque præstare non potest. Itaque propositi quoque nostri ratio non laudanda sibi omnia, sed recordanda sumsit. Quapropter bona cum venia duo Metelli, Macedonicus & Numidicus, maxima patriæ ornamenta, strictim se narrari patientur. Acerrimè cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorúmque ab æmulatione virtutis profecta contentio, ad graues testatásq; inimicitias progressa fuerat. Sed cùm interemptum Scipionem conclamari audisset, in publicum se proripuit, mœstóque vultu & voce confusa, Concurrite, concurrite, inquit, ciues, mœnia Vrbis nostræ euersa sunt: Scipioni enim Africano intra suos penates quiescenti nefaria vis illata est. O Remp. pariter Africani morte miseram, & Macedonici tam humana, támque ciuili lamentatione felicem! eodem enim tempore, & quantum amisisset principem, & qualē haberet, recognouit. Idem filios suos monuit vt funebri eius lecto humeros subiicerent, atque huic exequiarum, illum honorem vocis adiecit, Non fore, vt postea id officium ab illis viro maiori præstari posset. Vbi illa tot in curia iurgia? vbi tam multæ pro rostris altercationes? vbi maximorum ducum & ciuium tantorum rogata prœlia? Omnia nimirum ista præcipua veneratione prosequenda deleuit moderatio.

A.V. DCXXIV.

†

Plin. 7. ca. 44.

XIII.

A.V. DCLIV.

Liu. 69.

Auctor de viris Illustr. c. 61.

Numidicus autem Metellus populari factione patria pulsus in Asiam secessit: in quæ, cùm ei fortè ludos Trallibus spectanti literæ redditæ essent, quibus scriptum erat, maximo senatus & populi consensu reditum illi in Vr-

bem datum, non è theatro prius abiit, quàm spectaculum ederetur: non lætitiam suam proximè sedentibus vlla ex parte patefecit, sed summum gaudium intra se continuit. Eundem constat pari vultu, & exulem fuisse & restitutum, adeò moderationis beneficio medius semper inter secundas & aduersas res animi firmitate versatus est.

XIV. Tot familiis in vno genere laudis enumeratis, Portium nomen velut expers huiusce gloriæ silentióne prætereundum? Negat fieri debere posterior Cato, non paruo summæ moderationis fisus indicio. Cypriacam pecuniam maxima cum diligentia, & sanctitate in Vrbem deportauerat: cuius ministerij gratia senatus relationem interponi iubebat, vt Prætoriis comitiis extra ordinem ratio eius haberetur. Sed ipse id fieri passus non est, iniquum esse affirmãs, quod nulli alij tribueretur, sibi decerni. Ac ne quid in persona sua nouaretur, campestrem experiri temeritatem, quàm curiæ beneficio vti, satius esse duxit.

A.V. DCXVII. *Plutarch. Dion 39.*

XV. Ad externa iam mihi exempla transire conanti, M. Bibulus vir amplissimæ dignitatis, & summis honoribus functus, manus iniicit: Qui cùm in prouincia Syria moraretur, duos egregiæ indolis filios suos à Gabinianis militibus occisos esse cognouit. Quorum interfectores ad eum vinctos, regina Cleopatra misit, vt grauissimæ cladis vltionem arbitrio suo exigeret: At ille oblato beneficio, quo nullum maius lugenti tribui potuerat, dolorem moderationi cedere coegit, carnificésque sanguinis sui, intactos euestigio ad Cleopatram reduci iussit: dicendo potestatem huius vindictæ non suam, sed senatus esse debere.

A.V. DCCIII. *Cæsar de Bello ciui. 3. Senec. ad Marciam.*

EXTERNA.

I. *Cic. Tusc. 2.*

Tarentinus Architas, dum se Pythagorę pręceptis Metaponti penitus immergit, magno labore, longóque tempore solidum opus doctrinæ complexus, postquàm in patriam reuertitur, ac rura sua reuisere cœpit, animaduertit negligentia villici corrupta & perdita: intuénsque malè meritum: Sumpsissem, inquit à te supplicium, nisi tibi iratus essem. Maluit enim impunitum dimittere, quàm propter iram grauius iusto punire.

II. *Plutarc. de li. ed. Dio. Laert.*

Nimis liberalis Architæ moderatio, Platonis temperatior: nam cùm aduersus delictum serui vehementius exarsisset, veritus ne ipse modum vindictæ dispicere non posset, Speusippo, amico castigationis arbitrium mandauit, deforme sibi futurum existimans, si commisisset, vt parem reprehensionem culpa serui, & animaduersio Platonis mereretur. Quo minus miror, quòd in Xenocrate discipulo suo tam constanter moderatus fuit. Audierat eum de se multa impiè locutum: sine vlla cunctatione criminationem respuit. Instabat certo vultu index, causam quęrens cur sibi fides non haberetur: adiecit, non esse credibile, vt quem tantopere amaret, ab eo

10 inuicem non diligeretur. Postremò cùm ad iusiurandum inimicitias scientis malignitas confugisset, ne de periurio eius disputaret, affirmauit nunquam Xenocratem illa dicturum fuisse, nisi ea dici expedire sibi iudicasset. Non in corpore mortali, sed in arce cælesti & quidem armatum animum eius vitæ stationem putes peregisse, humanorum vitiorum incursus à se inuicta pugna repellentem cunctósque virtutis

numeros altitudinis suę sinu clausos custodientem.

III. Nequaquam Platoni literarum commendatione par Syracusanus Dion: sed quod ad *præstandam moderationem attinet, vehementioris experimenti. Patria pulsus à Dionysio tyranno, Megaram petierat: vbi cùm Theodorum principem eius vrbis domi conuenire vellet neque admitteretur, multum diúque ante fores retentus, comiti suo, Patienter hoc ferendum est ait: forsitan enim & nos cùm in gradu dignitatis nostræ essemus, aliquid tale fecimus. Qua tranquillitate consilij, ipse sibi conditionem exilij placidiorem reddidit.

Plut. in vita.
**al. præstantem.*

IV. Thrasybulus etiam hoc loci apprehendendus est: qui populum Atheniensem xxx. tyrannorum sæuitia sedes suas relinquere coactum, dispersámque & vagam vitam miserabiliter exigentem, animis pariter atque armis confirmatum, in patriam reduxit. Insignem deinde restitutione libertatis victoriam clariorem aliquanto moderationis laude fecit. Plebiscitum enim interposuit, nequa præteritarum rerum mentio fieret: hæc obliuio, quam Athenienses ἀμνηστίαν vocant, concussum & labentem ciuitatis statum, in pristinum habitum reuocauit.

Æm. Probus in vita. Iust. 5.

V. Non minoris admirationis illud: Stasippus Tegeates, hortantibus amicis vt grauem in administratione reipublicæ æmulum, sed alioqui probũ & ornatum virum qualibet ratione vel toleret vel summoueret, negauit se facturum, ne quem in tutela patriæ bonus ciuis locum obtineret, malus & improbus occuparet: séque potius vehementi aduersario vrgeri, quàm patriam egregio aduocato carere præoptauit.

11

Pitta-

VI. *Diog. Laert. in vita.*

Pittaci quoque moderatione pectus instructum, qui Alcæum poëtam, & amaritudine odii & viribus ingenij aduersus se pertinacissimè vsum, tyrannidem à ciuibus delatam adeptus, 12 tantummodo quid in opprimendo posset admonuit.

Plutarch. Solone. Laert. in Thalete.

Huius viri mentio subiicit vt de septem sapientium moderatione referam. A piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus, quidam iactum emerat: Extracta deinde magni ponderis aurea mensa Delphica, orta controuersia est: illis piscium se capturam vendidisse affirmantibus, hoc fortunam tractus se emisse dicente: Qua cōditione propter nouitatem rei, 13 & magnitudinem pecuniæ ad vniuersum eius ciuitatis populum delata, placuit Apollinem Delphicum consuli, cuinam adiudicari mensa 14 deberet. Deus respondit, illi esse dandam, qui sapientia cęteros præstaret: his verbis,

Ὅς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτῳ τρίποδ' αὐδῶ.

15 Tum Milesij consensu Thaleti mensam dederunt; ille cessit *eam Bianti, Bias Pittaco, is protinus alij, deincépsque per omnium septem sapientium orbem, ad vltimum, ad Solonem peruenit; Qui & titulum amplissimæ sapientiæ, & præmium ad ipsum Apollinem transtulit.

* *al.* ea.

VII. *Plutarch. Lycurgo.*

Atque vt Theopompo quoque Spartanorum regi moderationis testimonium reddamus; cùm primus instituisset vt Ephori Lacedæmone crearentur, ita futuri regiæ potestati oppositi, quemadmodum Romæ consulari imperio trib. pleb. sunt obiecti; atque illi vxor dixisset, id egisse illum, vt filiis minorem potestatem relinqueret; Relinquam, inquit, sed diuturniorem. Optimè quidem: ea enim demum tuta est potentia, quæ viribus suis modum impo-

nit. Theopompus igitur legitimis regnum vinculis constringendo, quo longius à licentia retraxit, hoc propius ad beneuolentiam ciuium admouit.

IX. A.V. DLXIV. *Ci. pro Deiotaro.*

Antiochus autem à L. Scipione vltra Taurum montem imperij finibus summotus, cùm Asiam prouinciam, vicináſque ei gentes amisisset: gratias agere pop. Rom. non dissimulanter tulit, quòd nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis vteretur. Et ſanè nihil eſt tam præclarum, aut tam magnificum, quod non moderatione temperari desideret.

DE RECONCILIATIONE. CAP. II.

1 *M. Æmilij Lepidi, & M. Fuluij Flacci censorum.*
2 *M. Liuij Salinatoris, & C. Claudij Neronis consulum.*
3 *P. Africani maioris, & Ti. Sempronij Gracchi.*
4 *M. Tullij Ciceronis & A. Gabinij.*
5 *P. Clodij Pulchri, & L. Cornelij Lentuli.*
6 *L. Caninij Galli, & C. Antonij.*
7 *M. Calij Rufi, & Q. Pompeij.*

Quę quoniam multis & claris auctoribus illustrata eſt, transgrediamur ad egregium humani animi ab odio ad gratiam deflexum: & quidem eum læto ſtylo proſequamur. Nam ſi placidum mare ex aſpero, cælúmque ex nubilo ſerenum hilari aſpectu ſentitur, ſi bellum pace mutatum, plurimum gaudij affert: offenſarum etiam acerbitas depoſita, candida relatione celebranda eſt. 1

M. Æmilius Lepidus bis conſul, & Pontifex Max. ſplendoríque honorũ par grauitate vitæ, diu-

diutinas ac vehementes inimicitias cũ Fuluio Flacco eiusdem amplitudinis viro gessit. Quas, vt simul censores renuntiati sunt, in campo deposuit: existimans non oportere eos priuatos odiis dissidere, qui publicè summa iuncti essent potestate. Id iudicium animi eius & pręsens ætas cõprobauit, & nobis veteres Annalium scriptores laudandum tradiderunt.

A.V. DLXXIV. *Liu.* 40. *Gell.* 12. *c.* 8. *Cic. de Prouinc. cos.*

Sicuti Liuij quoque Salinatoris finiendarum simultatum illustre consilium ignotum posteritati esse noluerunt. Is nanque etsi Neronis odio ardens in exiliũ profectus fuerat, testimonio eius pręcipuè afflictus: tamẽ postquam eum inde reuocatũ ciues collegam illi in consulatu dederunt: & ingenij sui, quod erat acerrimum, & iniurię, quam grauissimam acceperat, obliuisci sibi imperauit. Ne si dissidente animo consortionẽ imperij vsurpare voluisset, pertinacem se exhibendo inimicum, malum consulem ageret: Quę quidem mentis ad tranquilliorem habitum inclinatio, in aspero ac difficili temporum articulo plurimum salutis Vrbi, atque Italię attulit: quia pari virtutis impetu connisi, terribiles Pœnicas vires contuderunt.

II. A.V. DXLVI. *Liuius* 27.

Clarum etiam in Africano superiore ac Ti. Graccho depositarum inimicitiarum exemplũ, Siquidem ad cuius mensę sacra, odio dissidentes venerant, ab ea & amicitia & affinitate iuncti discesserunt: Non contentus enim Scipio auctore senatu, in Capitolio, Iouis epulę cum Graccho concordiam communicasse: filiã quoque ei Corneliam protinus ibi despondit.

III. A.V. DLXVI. *Liuius* 38. *Gell.* 12. *c.* 8.

Sed huiusce generis humanitas etiam in M. Cicerone præcipua apparuit: A. namque Gabiniũ repetundarum reũ summo studio defendit, qui eũ in consulatu suo Vrbe expulerat. Idémq;

IV. A.V. DXCIX. *Cic. Rabiriana. Dio.* 39.

A.V. DCXCVII. & DCXCIX. *Cic. ad Q. fratrem 2. & famil. 1. Quincti. 6. c. 5.*

P. Vatinium dignitati suæ semper infestũ duobus publicis iudiciis tutatus est, vt sine vllo crimine leuitatis, ita cum aliqua laude. Quia speciosius aliquanto iniuriæ beneficiis vincuntur, quàm mutui odij pertinacia pensantur.

V. A.V. DCXCII. *Cic. ad Attic. 1. Sene. epi. 98.*

Ciceronis autem factum adeò visum est probabile, vt imitari id ne inimicissimus quidem illi P. Pulcher dubitauerit; qui incesti crimine à tribus Lentulis accusatus, vnum ex his ambitus reum patrocinio suo protexit. Atque in animum induxit, & iudicem & Prætorem, & Vestæ ædem intuens, amicum Lentulo agere; inter quæ ille salutem eius fœdo crimine obruere cupiens, hostili voce perorauerat. 2

A. V. DCC. VI. A.V. DCXCIV.

Caninius autem Gallus reum pariter atque accusatorem admirabilem egit, & C. Antonij, quem damnauerat, filiam in matrimonium ducendo, & M. Colonium à quo damnatus fuerat, rerum suarum procuratorem habendo.

A.V. DCCII. VII. A.V. DCCII. *Cælius ad Cic. 1. Dio. 40.*

Cælij verò Rufi vt vita inquinata, ita misericordia, quam P. Pompeio præstitit, probanda; cui à se publica quæstione prostrato, cùm mater Cornelia fidei commissa prędia non redderet, atque iste auxilium suum literis implorasset, pertinacissimè absenti adfuit. Recitauit & eius epistolam iudicio vltimę necessitatis indicem quæ impiam Corneliæ auaritiã subuertit, factum propter eximiam humanitatem, ne sub Cælio quidem auctore repudiandum. 3

DE ABSTINENTIA ET CONTINENTIA.

CAP. III.

CVIVS EXEMPLA ROM. SVNT.

1 *P. Scipio African. maior. procos.*
2 *M. Cato Vticensis propr.*
3 *Nero Claudius Drusus, & An-*

	& Antonia.	10	*L. Calpurnius Piso Frugi cos.*
4	*Cn. Marcius Coriolanus*	11	*M. Cato senior cos.*
5	*M. V. Curius Dentatus coss.*	12	*M. Cato Vticensis.*
6	*C. Fabricius Lucius cos.*	13	*P. Scipio Æmilianus.*
7	*Q. Ælius Tubero Catus cos.*	14	*P. Romanus.*
8	*L. Æmilius Paullus procos.*		Externa sunt.
		1	*Pericles Atheniensis.*
9	*Legati Rom. Q. Fabius Gurges, C. & N. Fabij Pictores; & Q. Ogulnius.*	2	*Sophocles Atheniensis.*
		3	*Xenocrates Academic⁹.*
		4	*Diogenes Cynicus.*

Magna cura, pręcipuóq. studio referendũ est, quantopere libidinis & auaritię furori similes impetus, ab illustriũ virorũ pectoribus, consilio ac ratione summoti sunt. Quia demũ ij penates, ea ciuitas, id regnũ ęterno in gradu facilè steterit; vbi minimũ viriũ Veneris, pecunięq. cupido 1 sibi vẽdicauerit. Nam quò istæ generis humani certissimę pestes penetrauerint, ibi iniuria domi natur, infamia flagrat. Quibus lõgius relictis cõtrarios tam diris vitiis mores commemoremus.

I. A.V. DXLII. *Liuius 26. Gel. 6. c. 8.*

Quartũ & vicesimũ annum agens Scipio, cùm in Hispania Carthagine oppressa, maioris Carthaginis capiendę sumpsisset auspicia, multósq. obsides, quos in eã vrbe Pœni clausos habuerãt, in suã potestatẽ redegisset: eximiæ inter eos formæ virginem, ætatis adultæ, & iuuenis, & cœlebs, & victor, postquã comperit illustri loco inter Celtiberos natã, nobilissimóque gentis eius Indibili despõsam, accersitis parẽtibus, & sponso inuiolatã tradidit. Aurum quoque quod pro redemptione puellę allatum erat, summę dotis adiecit. Qua cõtinentia ac munificentia Indibilis obligatus, Celtiberorũ animos Romanis applicando, meritis eius gratiam debitam retulit.

m

II. A.V. DCXCV. *Plutarc. in vita.*

Verum vt huius viri abstinentiæ testis Hispania, ita M. Catonis Epiros, Achaia, Cyclades insulę, maritima pars Asię, prouincia Cypros. Vnde cùm pecuniæ deportandæ ministerium sustineret, tam auersum animum ab omni venere, quàm à lucro habuit, in maxima vtriusq. intemperantiæ versatus materia: Nam & regiæ diuitiæ potestate ipsius continebantur, & fertilissimæ delitiarum tot egregiæ vrbes, necessaria totius nauigationis diuerticula erant. Atq; id Minutius Rufus, Cypriacę expeditionis fidus comes, scriptis suis significat: Cuius testimonium non amplector: proprio enim argumento laus ista nititur, quoniam ex eodem naturæ vtero & continentia nata est, & Cato.

III. A.V. DCCXLIV. *cos. mortuus in Germania.*

Drusum etiam Germanicum eximiam Claudiæ familiæ gloriam, patriæque rarum ornamentum, & quod super omnia est, operum suorum pro habitu ętatis magnitudine, vitrico pariter ac fratri Augustis duobus reip. diuinis oculis mirificè respondentem constitit vsum veneris intra coniugis charitatem clausum tenuisse. Antonia quoque fœmina laudibus virilem familiæ suę claritatem supergressa, amorem mariti egregia fide pensauit: quæ post eius excessum, forma & ętate florens, cubiculum socrus pro coniugio habuit: in eodémque toro alterius adolescentię vigor extinctùs est, alterius viduitatis experientia consenuit. Hoc cubiculum talibus experimentis summam imponat.

IV. A.V. DCLX. *Dionys. li. 6. Plut.*

Deinceps ex iis vacemus, quorum animus aliquo in momento ponendi pecuniam nunquam vacauit. Cn. Marcius Patricię gẽtis adolescens, Anci regis clara progenies, cui Corioli Volscorum oppidum captũ cognomen adiecit,

cùm

cùm editis conſpicuæ fortitudinis operibus à Poſthumo Cominio conſule, accurata oratione apud milites laudatus, omnibus donis militaribus,& agri C.iugeribus, & decem captiuorũ electione, & totidem ornatis equis,centenario boum grege, argentóque, quantum ſuſtinere voluiſſet,donaretur: nihil ex his,præter vnius hoſpitis captiui ſalutem, equúmq. quo in acie vteretur,accipere voluit.Qua tam circumſpecta animi moderatione, neſcias vtrum maiore laude præmia * meruerit,an reiecerit.

* *al.* elegerit.

MV. Autem Curius exactiſſima norma Romanæ frugalitatis,idémque fortitudinis perfectiſſimum ſpecimen, Samnitium legatis agreſti ſe in ſcamno aſſidentem foco, atque ligneo catillo cœnantem (quales epulas, apparatus indicio eſt)ſpectandum præbuit. Ille enim Samnitium diuitias contempſit.Samnites eius paupertatem mirati ſunt.Nam cùm ad eũ magnum auri pondus publicè miſſum attuliſſent, benignis verbis inuitatus, vt eo vti vellet, vultum riſu ſoluit, protinúſque,Superuacuæ,inquit,ne dicam ineptæ legationis miniſtri,narrate Samnitibus MV. Curium malle locupletibus imperare, quàm ipſum fieri locupletem: atque iſtud vt pretioſum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, & mementote me nec acie vinci,nec pecunia corrumpi poſſe.

4 5

V. A.V. CDLXIII. *Plut. Apo. Cic. Catone. Athen. l.*10.

Idem cùm Italia Pyrrhum regem exegiſſet, nihil omnino ex præda regia, quæ exercitum Vrbémque ditauerat,attigit. Decretis etiam à ſenatu ſeptenis iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta,popularis aſſignationis modum non exceſſit: parum idoneum reip. ciuem exiſtimans, qui eo quod reliquis tribueretur, contentus non eſſet.

A.V. CDLXXIIX *Auct. de Viris illuſt. Plin.*16.*c.*38.

VI. A.V. CDXXC. *circiter.* *Gel.1.c.14. ex Hygino de viris Illustribus.*

Idem sensit Fabricius Luscinus, honoribus & auctoritate omni ciue temporibus suis maior, censu par vnicuique pauperrimo: qui à Sānitibus, quos vniuersos in clientela habebat, decem ęris, & quinque pondo argenti, totidémque seruos sibi missos in Samnium remisit, cōtinentiæ suæ beneficio sine pecunia prædiues, sine vsu familiæ abundè comitatus: quia locupletem illum faciebat, non multa possidere, sed modica desiderare. Ergo domus eius, quemadmodum ære & argento & mancipiis Samnitium vacua, ita gloria ex his contemptis parta, referta fuit. Consentanea repudiatis donis Fabricij vota extiterunt: legatus enim ad Pyrrhum profectus, cum apud eum Cyneam Thessalum narrantem audisset, quendam Athéniensem clarum sapientia, suadere, nequid aliud homines quàm voluptatis caussa facere vellent: pro monstro eam vocem accepit, continuóque Pyrrho & Samnitibus istam sapientiam deprecatus est. Licet Athenæ doctrina sua glorientur, vir tamen prudens, Fabricii detestationem, quàm Epicuri maluit præcepta: quod euentus quoque indicauit. Nam quæ vrbs voluptati plurimum tribuit, imperium maximum amisit: quę labore delectata est, occupauit: Et illa libertatem tueri non valuit, hæc etiam donare potuit.

6

A.V. CDLXXIV. *Plutarch. Pyrrho. Cic. Catone.*

VII. A.V. DXXCVI. *Plin. 33. c. 11.*

Curii & Fabricij Q. Ælium Tuberonem cognomine Catum discipulum fuisse meritò quis existimauerit: cui consulatum gerenti, cum Ætolorum gens omnis vsus vasa argentea, magno pondere, & exquisita arte fabricata, per legatos misisset, qui superiori tempore gratulandi caussa ad eum profecti retulerant, fictilia se in eius mensa vasa vidisse, monitos ne continētię, quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis

suis sarcinis abire iussit. Quàm bene Ætolicis domestica prætulerat, si frugalitatis eius exemplum posterior ætas sequi voluisset. Nunc quo ventum est? à seruis vix impetrari potest, ne supellectilem fastidiant, quia tunc consul v-
7 ti non erubuit.

VIII. A.V. DXXCVII. *Plutarch. Cic. offi. 2.*

At Perse rege deuicto Paullus, cùm Macedonicis opibus veterem atque hereditariam vrbis nostræ paupertatem eò vsque satiasset, vt illo tempore primũ populus Rom. tributi pręstandi onere se liberaret: penates suos nulla ex parte locupletiores fecit. Prȩclarè secum actum existimans, quod ex illa victoria alij pecuniam, ipse gloriam occupasset.

IX. A.V. CDXXC. *Zonar. 22.*

Atque huic animi eius iudicio Q. Fabius Gurges, C. N. Fabij pictores, Q. Ogulnius subscripse-
8 runt: qui legati ad Ptolemæum regem missi, munera quæ ab eo priuatim acceperant in ærarium & quidem prius, quàm ad senatum legationem referrent, detulerunt: de publico scilicet ministerio nihil cuiquam, præter laudem bene administrati officij, accedere debere iudicantes. Iam illud humanitatis senatus, & attentæ maiorum disciplinæ indicium est: data sunt enim legatis, quæ in ærarium reposuerant, non solùm Patrum conscriptorum decreto, sed etiam populi permissu, eáque legatis quęstores promptè vnicuique distribuerunt. Ita in iisdem Ptolomæi liberalitas, legatorum abstinentia, Senatus ac populi Romani æquitas debitam probabilis facti portionem obtinuit.

X. A.V. DCXX.

Fabiorum & Ogulnii continentię Calpurnium Pisonem in consimili genere laudis æmulum fuisse res ipsa documento est. Consul graui fugitiuorũ bello à se liberata Sicilia, eos, quorum pręcipua opera vsus fuerat, imperato-

rio more donis prosequebatur: Inter quos filium suum locis aliquot prœliorum fortissimè, titulo trium librarum aureæ coronę decorauit, præfatus non oportere à magistratu è publica pecunia erogari, quod in ipsius domum rediturum esset: tantúmq. ponderis se testamento adolescenti legaturum promisit: vt honorem publicè à duce, pretium à patre priuatim acciperet.

XI. Age, siquis hoc seculo vir illustris pellibus hędinis pro stragulis vtatur, tribúsque seruis comitatus Hispaniam regat, & quingentorum assium sumptu transmarinam prouinciam petat, eodem cibo eodémque vino, quo nautæ, vti contentus sit, nónne mirabilis existimetur? Atqui ista patientissimè superior Cato tolerauit, quia illum grata frugalitatis consuetudo, in hoc genere vitę, cum summa dulcedine continebat.

A.V. DLVIII. *Liuius* 32. *Plutarch.* *Plin.* 14. c. 13.

XII. Multũ à prisca continentia spatio annorũ posterior Cato discedit, vtpote in ciuitate iã diuite & lautitia gaudente natus. Is tamẽ cùm bellis ciuilibus interesset, filiũ secum trahẽs, duodecim seruos habuit numero plures, quàm superior: temporum diuersis moribus, pauciores.

A.V. DCCIV. *Plutarch.* *in vita.* * *al.* septẽ:

XIII. Exultat animus maximorum virorum memoriam percurrens. Scipio Æmilianus post duos inclytos consulatus, totidémque suæ pręcipuę glorię triumphos: septem seruis sequentibus officio legationis functus est: Et puto Carthaginis ac Numantiæ spoliis cõparare plures potuerat, nisi operum suorum ad se laudem, manubias ad patriam redundare maluisset. Itaque cùm per socios & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriæ numerabantur: nec quantum auri & argenti, sed

A.V. DCXXIII. *Iustin.* 38. *Plutarch.* *Apoph.* *Athen.* l. 6. *Aurel.* *de Viris ill.* c. 58.

quantum amplitudinis pondus secum ferret, æstimabatur.

Continentia verò etiam in vniuersæ plebis animis sæpenumero cognita est, sed abundè erit longè inter se distantium seculorum, duo ex his exempla retulisse. Pyrrhus impetus sui terrore soluto, ac iam Epiroticis armis languentibus, beneuolentiam populi Rom. mercari, quia virtutem debilitare nequiuerat, cupiens, penè totum regiarum opum apparatum in vrbem nostram transtulerat. Ceterum cum & magni pretij, & varij generis à legatis eius, tam virorum quàm fœminarum apta vsui munera circa domos ferrētur, nulla cuiquam dono ianua patuit. Tarentinæque petulantiæ animosus magis quàm efficax defensor, haud scio maiore cum gloria huius vrbis moribus, quàm armis repulsus sit. In illa quoque procella, quam C. Marius & L. Cinna reip. inflixerant, abstinentia populi Roman. mirifica conspecta est. Nam cùm à se proscriptorum penates vulgi manibus diripiendos obiecissent, inueniri potuit nemo qui è ciuili iactura prędam peteret. Vnus enim quisque se ab his perinde ac à sacris ędibus abstinuit. Quæ quidem tam misericors continentia plebis, tacitum crudelium victorum conuitium fuit.

9 · 10 · 11 · 12

XIIII. A.V. CDLXXI. *Plut. Pyrrho. Zonaras. Liu. 34. in orat. M. Catonis pro lege Oppia.*

A.V. DCLXVI. *Velleius.*

EXTERNA.

Ac ne eiusdem laudis commemorationem externis inuideamus: Pericles Atheniensium princeps, cùm tragœdiarum scriptorem Sophoclem in Prętura collegam haberet, atque is publico officio vnà districtus, prætereuntis ingenui pueri formā impēsioribus verbis laudas-

I. *Plutarch. in vita. Cic. offi. 1. Stob. ser. 15.*

ſet: intemperantiam eius increpans dixit: Prætori non ſolùm manus à pecuniæ lucro, ſed etiam oculos à libidinoſo aſpectu continentes eſſe debere.

II. *Cic. Caton. Plato de rep. I.* Sophocles autem ætate iam ſenior, cùm ab eo quidam quæreret, an etiamnum rebus Venereis vteretur: Dij meliora, inquit. Libenter enim iſtinc tanquam ex aliqua furioſa profugi dominatione.

III. *Dio. Laer.* Æquè abſtinentis ſenectę Xenocratem fuiſſe accepimus; cuius opinionis non parua fides erit narratio quæ ſequitur. Phryne nobile Athenis ſcortum iuxta eum vino grauem in peruigilio accubuit, pignore cum quibuſdam iuuenibus poſito, an tēperantiam eius corrumpere poſſet: Quam nec tactu, nec ſermone aſpernatus, quoad voluerat in ſinu ſuo morari, irritam propoſiti dimiſit: Factum ſapientia imbuti animi abſtinens, ſed meretriculę quoque dictum perquàm facetum: Deridentibus enim ſe adoleſcentibus, quia tam formoſa, támque elegans poti ſenis animum illecebris pellicere non potuiſſet, pactúmque victorię pretium flagitantibus: de homine ſe cum iis, non de ſtatua pignus poſuiſſe, reſpondit. Potéſtne hæc Xenocratis continentia à quoquam magis verè, magíſque propriè demonſtrari, quàm ab ipſa meretricula expreſſa eſt? Phryne pulchritudine ſua, nulla ex parte conſtantiſſimam eius abſtinentiam labefecit. Quid rex Alexander? an diuitiis eum quatere potuit? ab illo quoque ſtatuam & quidem æquè fruſtra tentatam putes. Legatos ad eum cum aliquot talentis miſerat, quos in Academiam perductos, ſolito ſibi, id eſt, modico apparatu, & admodum paruulis copiis excepit. Poſtero die interrogantibus, cuinam adnumerari

Plutarch. de fortun. Alex. Cic. Tuſc. 5. Dio. Laer.

13 14

rari

rari pecuniam vellet: Quid vos, inquit hesterna cœna non intellexistis ea me non indigere? Ita rex philosophi amicitiam emere voluit: Philosophus regi suam vendere noluit.

IV. *Plutarch. de exilio. Cic. Tusc. 5.*

Alexander verò cognomen inuicti assecutus, continentiam Diogenis Cynici vincere non potuit. Ad quem, cum in sole sedentem accessisset, hortaretúrque vt si qua sibi vellet præstari, indicaret, quemadmodum erat in crepidine collocatus, sordidæ appellationis, sed robustę vir prętantię. Mox, inquit, de ceteris: interim à sole mihi velim non obstes. Quibus verbis illa nimirum inhæsit sententia: Alexander Diogenem gradu suo diuitiis pellere tentat, celerius Darium armis. Idem Syracusis, cùm olera ei 16 lauanti, Aristippus dixisset; Si Dionysium adulare velles, ista non esses. Imò, inquit, si tu ista esse velles, non adulares Dionysium.

Diog. Laer. Aristippo.

DE PAVPERTATE LAVDATA. CAPITE IV.

1 *P. Valerij Poplicolæ.*
2 *Agrippæ Menenij Lanati.*
3 *C. Fabricij Luscini, & Q. Æmilii Papi.*
4 *Ducũ ex agris ad magistratus accersitorum.*
5 *C. Atilii Reguli Serrani cos.*
6 *M. Atilii Reguli pro cos.*
7 *L. Quinctij Cincinnati dict.*
8 *Æ[illegible]a familiæ.*
9 *Q. Ælii Tuberonis, & L. Æmilii Paulli.*
10 *Cn. Cornelii Scipionis.*
11 *M. Æmilii Scauri.*

Maxima ornamenta esse matronis liberos, apud Pomponium Rufum Collectorum libro sic inuenimus: Cornelia Gracchorum mater 1 cùm Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua illo seculo pulcherrima ostenderet: traxit eam sermone, quousque è schola

redirent liberi: Et hæc, inquit, ornamenta mea sunt. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiscit: eò quidem certius, quàm qui cuncta possidet: Quia dominium rerum collabi solet, bonę mentis vsurpatio nullum tristioris fortunę recipit incursum. Itaque quorsum attinet, aut diuitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in vltimo miseriarum statu ponere? cùm & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta: & huius horridior aspectus solidis & certis bonis abundet. Quod melius personis, quàm verbis repręsentabitur.

I. Regio imperio propter nimiam Tarquinii superbiam finito, consulatus initium Valerius Poplicola cum Iunio Bruto auspicatus est. Idémque postea tres consulatus acceptissimos populo Rom. gessit: & plurimorum ac maximorum operum *prætextu, titulum imaginũ suarũ amplificauit: cũ interim factorũ illud columẽ patrimonio ne ad exequiarũ quidẽ impensã sufficiẽte decessit: ideóq. publica pecunia ductę sunt. Nõ attinet vlteriore disputatione tanti viri paupertatẽ scrutari: abundè.n. patet, quid viuus possederit, cui mortuo lectus funebris, & rog⁹ defuit.

A.V. CCXLIX. *Li.2.Plut. in vita Dionys. 5.* * *al.* prætexto. A.V. CCL.

QVANTAE amplitudinis Agrippam Menenium fuisse arbitremur, quem senatus & plebs pacis inter se faciendę auctorem legit? Quantus scilicet esse debuit arbiter publicę salutis. Hic nisi à populo collatis in capita sextantibus funeratus esset, ità pecunię inops decessit, vt sepulturę honore caruisset. Verùm idcirco perniciosa seditione diuidua ciuitas, manibus Agrippæ in vnum cõtrahi voluit: quia eas paupe res quidẽ, sed sanctas animaduerterat: Cuius vt superstitis nullum fuit, quod in cẽsum deferretur, ita & extincti, hodiéq. amplissimum est patrimo-

II. A.V. CCLX: *Liuius 2.* A.V. CCLX. *Liu 2. Dio. 1. & alij.*

trimonium Romana concordi.

III. A.V. CDLXXIIX. *Plin.* 33. c. 12. *Cic. Lælio.*

In C. verò Fabricij, & Q. Æmilij Pap. principum seculi sui domibus argentum fuisse confitear oportet: vtérque enim patellum deorum & salinum habuit. Sed eo lautior Fabricius, quòd patellam suam corneo pediculo sustineri voluit. Papus quoque satis animosè, qui cùm hereditatis nomine ea accepisset, religionis causa abalienanda non putauit.

IV.

Illi etiam prędiuites, qui ab aratro accersebantur vt coss. fierent, voluptatis caussa sterile atque ęstuosissimum Pupinię solum versabant: delitiarúmque † ignari, vastissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant: Imò vero quo pericula reip. imperatores asserebant, angustię rei familiaris (quid cesso proprium nomen veritati reddere?) bubulcos fieri cogebant.

† *al.* gratia.

4

V. A.V. CDXCVI. *Cic. pro Ros. Ame. Plin.* 18. c. III.

Atilium autem, qui ad eum accersendum à senatu missi erant ad imperium populi Rom. suscipiendum, semina spargentem viderunt: sed illę rustico opere attritę manus salutem publicam stabilierunt: ingentes hostium copias pessundederunt. Quæq. modo arantium boum iugum rexerāt, triumphalis currus habenas retinuerunt: nec fuit iis rubori eburneo scipione deposito, agrestem stiuā aratri repetere. Potest pauperes cōsolari Atilius, sed multo magis docere locupletes, quā nō sit necessaria solidę laudis cupidini nimis anxia diuitiarū cōparatio.

5

VI. A.V. CDXCVIII. *Liuius* 18. *Sen. ad Albin. c.* 12.

Eiusdem nominis & sanguinis Atilius Regulus primi Punici belli gloria, cladésque maxima: cùm in Africa insolentissimę Carthaginis opes crebris victoriis contunderet: ac prorogatum sibi ob bene gestas res in proximum annum imperium cognosset; consulibus scripsit: villicum in agello, quem septem iugerū in Pu-

pinia habebat, mortuum esse, occasionemque nactum mercenarium, † amoto inde rustico instrumento discessisse: Ideoque petere vt sibi successor mitteretur, ne deserto agro non esset vnde vxor ac liberi sui alerentur. Quæ postquam senatus à coss. accepit, & agrum Atilij ilicò colendum locari, & alimenta coniugi eius ac liberis pręberi, résque quas amiserat, redimi publicè iussit. Tanti ęrario nostro virtutis Atilianæ exemplum, quo omnis ętas Romana gloriabitur, stetit. 6

† al. amisso.

VII. A.V. CCXCII. *Liuius* 3. *Dionys.* 10. A.V. CCXCV. *Liuius* 3. *Dionys.* 10.

Æquè magna latifundia L. Quinctij Cincinnati fuerunt; septem enim iugera agri possedit: ex hísque tria, quæ pro amico ad ærarium obsignauerat, multę nomine amisit. Pœnam quoque pro filio Cęsone, quòd ad causam dicendam non occurrisset, huius agelli reditu soluit. Et tamē ei quatuor iugera aranti, nō solū dignitas patrisfamilię cōstitit, sed etiā dictatura delata est. Angustè se habitare nūc putat, cuius domus tātū patet, quātū Cincinnati rura patuerūt.

VIII. A.V. DXXXIV. *circiter Plutarch. in Paullo.*

Quid Ælia familia, quàm locuples? sexdecim eodem tempore Ælij fuerunt, quibus vna domuncula erat eodem loci, quo nunc sunt Mariana monimenta: & vnus in agro Veiente fundus, minus multò cultores desiderans, quàm dominos habebat. Inque Maximo & Flaminio spectaculi locus: quę quidem loca ob virtutem publicè donata possidebant. 7

IX. A.V. DXXCVI. *Plut. Plin.* 33. *c.* 11. A.V. DXCIII. *Plutarch. Liuius* 46. *Auct. de viris Illust.*

Eadem gens nullum antè scrupulum argenti habuit, quàm Paullus Perse rege deuicto, Q. Ælio Tuberoni genero suo quinque pondo argenti ex præda donaret. Taceo.n. quòd princeps ciuitatis filiam ei nuptum dedit, cuius penates tam ieiunos pecunia videbat: Quin ipse quoque adeò inops decessit, vt nisi fundus, quē 8

vnum

vnum reliquerat, venisset, vxor eius dotem vnde reciperet, non extitisset. Animi virorum & fœminarum vigebãt in ciuitate, eorúmque bonis, dignitatis æstimatio cunctis in rebus ponderabatur: Hæc imperia conciliabant, hęc iungebant affinitates: hęc in foro, hæc in curia, hæc intra priuatos parietes plurimum poterant. Patriæ enim rem vnusquisque, non suam augere properabat: paupérque in diuite, quàm diues in paupere imperio versari malebat. Atque huic tam pręclaro proposito illa merces reddebatur, quòd nihil eorum quæ virtuti debentur, emere pecunia licebat, inopiæque illustrium virorum publicè succurrebatur.

X. A.V. DXXXII. *Zonar. 2. Senec. ad Albinam cap. 12.*

Itaque cum secundo Punico bello Cn. Scipio ex Hispania senatui scripsisset, petens vt sibi successor mitteretur, quia filiam virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset: senatus ne respub. bono duce careret, patris sibi partes desumpsit: consilio que vxoris, ac propinquorum Scipionis con-9 stituta dote summam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptum dedit. Dotis modus XL. millia ęris fuit. In quo non solùm humanitas Patrum conscriptorum, sed etiam habitus veterum patrimoniorum cognosci potest. Nanq. 10 adeò fuerunt arcta, vt Tatia Cæsonis filia maximam dotem ad virum X. millia æris attulisse 11 visa sit: & Megullia, quia cum quinquaginta millibus ęris mariti domum intrauit, Dotatæ cognomen inuenerit. Ideo senatus Fabricij Luscini, Scipionísque filias ab indotatis nuptiis liberalitate sua vindicauit: quoniam paternæ hæreditati pręter opimam gloriam nihil erat quod acceptum referrent.

XI.

M. Autem Scaurus quantulam à parte hæ-

reditatem acceperit, in primo libro eorũ, quos de vita sua scripsit, refert: Ait enim sibi *decem sola mancipia, totúmque censum quinque atque triginta millium nummûm relictum. In hac penuria ille futurus senatus princeps nutritus est spiritus.

*al. sex.

12

Epilogus capitis cum cohortatione ad contemptum auaritiæ.

Hęc igitur exempla respicere, his acquiescere solatiis debemus, qui paruulos census nostros nunquam querelis vacuos esse sinimus. Nullum aut admodum parui ponderis argentum, paucos seruos, septem iugera aridę terrę, indigentia domi, publicè impensa funera, inopes dotum filias; sed egregios consulatus, mirificas dictaturas, innumerabiles triumphos cernimus. Quid ergo mediam fortunam, quasi precipuum generis humani malum, diuturnis conuitiis laceramus? quæ vt non abundantibus, ita fidis vberibus Poplicolas, *Æmilios, Fabricios, Curios, Scipiones, Scauros, hísque paria robora virtutis aluit. Exurgamus potius animis, pecuniæque aspectu debilitatos spiritus pristini temporis memoria recreemus: Namque per Romuli casam, pérque veteris Capitolij humilia tecta, & ęternos Vestę focos, fictilibus etiãnum vasis contentos iuro, nullas diuitias talium virorum paupertati posse preferri.

13 14 15

*al. Ælios.

DE VERECVNDIA.
CAPITE V.

A qua tempestiuus ad verecundiam transitus videtur,

videtur. Hęc enim iustissimis viris pręcepit, vt priuatas facultates negligerent, publicas quàm amplissimas esse cuperent. Digna cui perinde atque cœlesti numini extruātur templa, aręque consecrentur: quia parens est omnis honesti consilij, tutela solennium officiorum, magistra innocentię, chara proximis, accepta alienis, omni loco, omni tempore fauorabilem præ se ferens vultum.

I. A.V. DLIX. *Liu. 34. Cic. Corneliana. Ped. Valerius item 2. ca. 1.*

Sed vt à laudibus eius ad facta veniamus, A condita Vrbe vsque ad Africanum, & Ti. Longum coss. promiscuus senatui & populo, spectandorumq; ludorum locus erat: nunquam tamen quisquam ex plebe ante Patres conscriptos in theatro spectare sustinuit: Adeò circūspecta nostræ ciuitatis verecundia fuit. Quæ quidem certissimum sui documentum etiam illo die exhibuit, quo L. Flaminius extrema in parte theatri constitit, Quia à M. Catone & L. Flacco censoribus senatu motus fuerat, consulatus iam honore defunctus, frater etiam T. Flaminini Macedoniæ, Philippíque victoris: Omnes enim eum transire in locum dignitati suæ debitum coëgerunt.

A.V. DCLXIX. *Cic. in Catone & Flaminio.*

II. A.V. DXXXVII. *Liuius 24. Val. Max. 3. cap. 4.*

Confregit rempublicam Terentius Varro Cannensis pugnæ temerario ingressu: idem delatam sibi ab vniuerso senatu & populo dictaturam recipere non sustinendo, pudore culpam maximæ cladis redemit. Effecítque vt clades deorum iræ, modestia ipsius moribus imputaretur. Itaque titulo imaginis eius speciosius non recepta dictatura, quàm aliorum gesta adscribi potest.

III. A.V. DCLXXXI. *Liv. 24. sed intercidit histor. Vide Annales nostros.*

Nos autem ad præclarius verecundię opus transgrediamur. Magna cum inuidia fortuna Prætoriis comitijs Africani superioris filiū Cn.

Scipionem, & scribam Cicereium in campum deduxerat, vtque nimis impotens sermone vulgi carpebatur, quòd tanti viri sanguinem cliẽtelámque comitiali certamine confuderat. Ceterùm crimen eius in suam laudem Cicereius conuertit. Nam vt vidit omnibus se centuriis Scipioni anteferri, templo descendit, abiectáque candida toga competitoris sui suffragatorem agere cœpit, vt scilicet Præturam melius Africani memoriæ concederet, quàm sibi vendicaret. Nec minimũ est verecundię precium, Scipio tunc honorem adeptus est, Cicereio tamen magis gratulati sunt.

2

IIII. A.V. DCLIX. *Cic. de Ora. I.* Ac ne protinus comitiis abeamus, consulatum petens L. Crassus, cùm omnium candidatorum more circum forum supplex populo ire cogeretur, nunquam adduci potuit vt id pręsente Q. Scęuola grauissimo & sapientissimo viro socero suo faceret. Itaque rogabat eum vt à se, dum ineptæ rei deseruiret, discederet: maiorem verecundiam dignitatis eius, quàm candidę togę suæ respectum agens.

V. A.V. DCCV. *Dion. 42. Plutarch. in vita. Luc. 7.* Pompeius autem Magnus Pharsalica acie victus à Cęsare, cum postero die Larissam intraret, oppidíque illius vniuersus populus obuiam ei processisset: Ite, inquit, & istud officium præstate victori. Dicerem, non dignus qui vinceretur, nisi à Cæsare superatus esset: certè modestus in calamitate. Nam quia dignitate sua vti iam non poterat, vsus est verecundia.

3

VI. A.V. DCCIX *Suet. Plut. in vita.* Quam præcipuam in C. quoque Cæsare fuisse & sępenumero apparuit, & vltimus eius dies significauit. Compluribus enim parricidarum violatus mucronibus, inter ipsum illud tempus, quo diuinus spiritus mortali discernebatur à corpore, ne tribus quidẽ & viginti vulneribus.

4

quia

quin verecundię obſequeretur abſterreri potuit: Si quidem vtraque togam manu demiſit, vt inferiori parte corporis recta collaberetur. In hunc modum non homines expirant, ſed dij immortales ſedes ſuas repetunt.

5

EXTERNA.

I. Quod ſequitur externis adnectam, quia antè geſtum eſt quàm Etruriæ ciuitas daretur. Excellentis in ea regione pulchritudinis adoleſcens nomine Spurina, cum mira ſpecie, complurium fœminarum illuſtrium ſollicitaret oculos, ideóque viris ac parentibus eorum ſe ſuſpectum eſſe ſentiret, oris decorem vulneribus confudit, deformitatémque ſanctitatis ſuę fidem, quàm formam irritamentum alienę libidinis eſſe maluit.

II. *Cic. Catone.* Athenis quidam vltimę ſenectutis, cùm ſpectatum ludos in theatrum veniſſet, eúmque nemo è ciuibus ſeſſum reciperet, ad Lacedæmoniorum legatos fortè peruenit. Qui hominis ætate moti, canos eius & annos aſſurgendi officio venerati ſunt, ſedémque ei inter ipſos honoratiſſimo loco dederunt. Quod vbi fieri populus aſpexit, maximo plauſu alienę vrbis verecundiam comprobauit. Ferunt tunc vnum è Lacedęmoniis dixiſſe, Ergo Athenienſes quid ſit rectum, ſciunt, ſed id facere negligunt.

DE AMORE CONIVGALI. CAP. VI.

CVIVS EXEMPLA ROM. SVNT.

1 *Ti. Gracchus maior.*
2 *C. Plautius Numida.*
3 *M. Plautius.*
4 *Iulia C.F. Cn. Magni.*
5 *Porcia M.F. Bruti.*

EXTERNA.

1 *Artemisia Mausoli regis.*

2 *Hipsicratea Mithridatis regis.*

3 *Lacæna Minyarum.*

A placido, & leni affectu, ad æquè honestum, verùm aliquantò ardentiorem & concitatiorem pergam, legitimíque amoris, quasi quasdam imagines, non sine maxima veneratione contemplandas lectoris oculis subiiciam, valenter inter coniuges stabilitę fidei opera percurrens, ardua imitatu, cęterùm cognosci vtilia. Quia excellentissima animaduertenti, ne mediocria quidē pręstare, rubori oportet esse.

I. *Plutarc. Gracchis. Cic. de diuin.*

Ti. Gracchus anguibus domi suæ, mare ac fœmina apprehensis, certior factus ab aruspice, mare dimisso vxori eius, fœmina, ipsi celerem obitum instare: salutarem coniugi potius, quàm sibi partem augurij secutus, marem necari, fœminam dimitti iussit: sustinuítque in conspectu suo seipsum interitu serpentis occidi. Itaque Corneliam nescio vtrum feliciorem dixerim, quòd talem virum habuerit, an miseriorem quòd amiserit. O te Thessaliæ rex Admete crudelis, & diri fati crimine sub magno iudice damnatum! qui coniugis tuę fata pro tuis permutari passus es, eáque ne tu extinguereris, voluntario obitu consumpta, lucem intueri potuisti. Et certè prius parentum indulgentiam tentaueras, fœmineo animo impar inuentus.

Hygio in Fabulis. Plato in Sympos.

II. Vilior Graccho iniquę fortunę victima, quãuis senatorij vir ordinis C. Plautius Numida, sed in consimili amore, par exemplum. Morte enim vxoris audita, doloris impotens, pectus suũ gladio percussit. Interuentu deinde domesticorũ inceptum exequi prohibitus, colligatúsque, vt primum occasio data est, scissis fasciis, & vulnere diuulso, constanti dextera, spiritum

luctus acerbitate permistum, ex ipsis præcordiis & visceribus hausit. Tam violenta morte testatus, quantum maritalis flammæ illo pectore clausum habuisset.

III. Eiusdem vt nominis, ita amoris quoque M. Plautius. Nam cùm imperio senatus classem sociorum sexaginta nauium in Asiam reduceret, Tarentúmque appulisset, atque ibi vxor eius Orestilla, quę illuc eum prosecuta fuerat, morbo pressa decessisset, funerata ea, atque in rogũ imposita, inter officium vngendi, & osculandi, stricto ferro incubuit. Quem amici, sicut erat, togatum & calceatum corpori coniugis iunxerunt: ac deinde subiectis facibus, vtrunque vnà cremauerunt. Quorum ibi factum sepulchrum Tarenti etiamnum conspicitur, quod vocatur ΤΩΝ ΦΙΛΟΥΝΤΩΝ. Nec dubito, quin, si quis modò extinctis sensus inest, Plautius, & Orestilla, fati consortione gestientes vultus tenebris intulerint: Sanè vbi idem & maximus & honestissimus amor est, aliquantò pręstat morte iungi, quàm vita distrahi.

IV. A.V. DCXCIIX. *App. Ciuil. 2. Velleius. Plutarch.*

Consimilis affectus Iulię C. Cęsaris filiæ annotatus est. Quę cùm ædilitiis comitiis Pompeij Magni coniugis sui vestem cruore respersam è campo domum relatam vidisset, territa metu ne qua ei vis esset allata, exanimis concidit, partúmque, quem vtero conceptum habebat, subita animi consternatione & graui dolore corporis eiicere coacta est. Atque ita expirauit, magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento: cuius tranquillitas tot ciuilium bellorum truculentissimo furore perturbata non esset, si Cęsaris & Pompeij concordia communis sanguinis vinculo constricta mansisset.

V. A.V. DCCXI. *Dionys.47. Plut. Bruto. App.ciuil. 4.*

Tuos quoque castissimos ignes Portia, M. Catonis filia, cuncta secula debita admiratione prosequentur: Quę cùm apud Philippos victum & interemptum virum tuum Brutum cognosceres, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitasti, muliebri spiritu virilem patris exitum imitata. Sed nescio an hoc fortius, quod ille vsitato, tu nouo genere mortis absumpta es.

EXTERNA.

I. *Gell.10.c.18. Cicer. Tusc.3.*

Sunt & alienigeni amores iusti, obscuritate ignorantiæ non obruti, è quibus paucos attigisse satis erit. Gentis Carię regina Artemisia virum suum Mausolum fato absumptum quantopere desiderarit, leue est, post conquisitorum omnis generis honorum, monimentique vsque ad septem miracula prouecti, magnificentiam argumentari. Quid enim aut eos colligas, aut de illo inclyto tumulo loquare, cum ipsa Mausoli viuum ac spirans sepulchrum fieri concupierit, eorum testimonio qui illam extincti ossa potione aspersa bibisse tradunt?

Suid. mœrore contabuisse scribit ex Theopompo.

II. *Plutarch. Pompeio.*

Hipsicratea quoque regina Mithridatem coniugem suum effusis charitatis habenis amauit: propter quem præcipuum formę suę decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit: Tonsis enim capillis equo se & armis assuefecit, quò facilius laboribus & periculis eius interesset. Quinetiam victum à Cn. Pompeio per efferatas gentes fugientem, animo pariter & corpore infatigabili secuta est: Cuius tanta fides asperarum atque difficilium rerum Mithridati maximum solatium, & iucundissimum lenimentum fuit: cùm domo enim

A.V. DCXXCVII.

enim & penatibus vagari se credidit, vxore simul exulante.

Verum quid Asiam, quid barbariæ immensas solitudines, quid latebras Pontici sinus scrutor? cùm splendidissimum totius Græciæ decus 1 Lacedæmon, præcipuum vxoriæ fidei specimen nostris ostentet oculis, plurimis & maximis patriæ suæ laudibus admiratione facti comparandum.

III. *Herod. 4. Plutarch. de claris mulierib.*

Minyæ, quorum origo ex inclyto sociorum Iasonis numero Lemniorum in insula concepta, per aliquot seculorum vices stabili in sede manserat, à Pelasgis expulsi armis alienę opis indigi, excelsa Taygetorum montium iuga sup- 2 plices occupauerant. Quos Spartana ciuitas recepit respectu Tyndaridarum, namque in illo nobilis fa... ę nauigio destinatum sideribus par fratrum fulserat: Deductósque inde legib. commodísque suis immiscuit. Sed hoc tantum beneficium in iniuriam benemeritæ vrbis, regnū affectantes, verterunt. Igitur publicæ custodiæ inclusi, capitali seruabatur supplicio: Quod cū vetere instituto Lacedæmoniorum nocturno tempore passuri essent, coniuges eorum illu- 3 stris ibi sanguinis, velut allocuturæ perituros viros, impetrato à custodibus aditu, carcerem intrauerunt, commutatáque veste per simulationem doloris, velatis capitibus eos abire passæ sunt. Hoc loco quid aliud adiecerim, quàm dignas fuisse, quibus Minyæ nuberent?

DE AMICITIÆ VINCVLO. CAP. VII.

QVO IVNCTI ROMANI.

1 *Ti. Sempronius Gracchus cum C. Elosio.*

2 *C. Sempr. Gracchus cum Pomponio & Lætorio.*

Contemplemur nunc amicitię vinculum, potens & pręualidum, neque vlla ex parte sanguinis viribus inferius. Hoc etiam certius & exploratius, quod illud nascendi sors, fortuitum opus: hoc vniuscuiusque solido iudicio incoacta voluntas contrahit. Itaque celerius est sine reprehensione propinquum auertere, quàm amicum: quia altera diremptio iniquitatis, altera vtique leuitatis crimini subiecta est. Cùm enim deserta sit futura vita hominis nullius amicitię cincta præsidio, tam necessarium subsidium temerè assumi non debet: semel autem rectè apprehensum sperni non conuenit. Sincerę verò fidei amici pręcipuè in aduersis rebus cognoscuntur: in quibus quicquid præstatur, totum à constanti beneuolentia proficiscitur. Felicitatis cultus, maiore ex parte adulationi, quàm charitati erogatus, certè suspectus est: perinde ac si plus semper petat, quàm impendat. Accedit huc, quòd infractę fortunæ homines, magis amicorum studia desiderant, vel pręsidij vel solatij gratia. Nam lęta quidem, & prospera negotia, vtpote cum diuina suffragatione foueantur, humana minus indigent. Tenacius igitur eorum nomina posteritatis memoria apprehendit, qui aduersos amicorum casus non deseruerunt, quàm qui prosperum vitæ cursum comitati sunt. Nemo de Sardanapali familia-

liaribus loquitur. Orestes Pylade penè amico, quàm Agamemnone patre notior est. Siquidem illorum amicitia in consortione deliciarum & luxuriæ contabuit: horum, duræ atque asperæ conditionis solatium, ipsarum miseriarum experimento enituit. Sed quid externa attingo, cùm domesticis prius liceat vti?

Inimicus patriæ fuisse Ti. Gracchus existimatus est, nec immeritò, quia potentiam suam saluti eius prætulerat. Quàm constantis tamen fidei amicum etiam in hoc tam prauo proposito C. Blosium Cumanum habuerit, operæpretium est cognoscere. Hostis iudicatus, vltimo supplicio affectus, sepulturæ honore spoliatus, beneuolentia tamen eius non caruit. Nam cùm senatus Rupilio, & Lænati consulibus mandasset vt in eos qui cum Graccho consenserant, more maiorum animaduerterẽt, & ad Lælium, cuius consilio præcipuè consules vtebantur, pro se Blosius deprecatum venisset, familiaritatísque excusatione vteretur, atque is dixisset, Quid si te Gracchus templo Iouis Opt. Max. faces subdere iussisset, obsecuturúsne voluntati illius, propter istam quam iactas familiaritatẽ, fuisses? Nunquam istud, inquit, Gracchus imperasset. Satis, imò etiam nimium: totius namque senatus consensu damnatos mores defendere ausus est. Verùm quod sequitur, multò audacius, multóque periculosius: compressus .n. perseueranti interrogatione Lælij, in eodem constantiæ gradu stetit: séque etiam hoc, si modo Gracchus annuisset, facturum respondit. Quis illum sceleratum putasset fuisse, si tacuisset? Quis non etiam sapientem, si pro necessitate temporis locutus esset? At Blosius nec silẽtio honesto, nec prudenti sermone salutem suam,

A.V. DCXXI. *Cic. Lælio. Plutarch. Gracchis.*

nequa ex parte infelicis amicitiæ memoriam desereret, tueri voluit.

II.
A.V.
D. CXXXII.
Plut. Graccho.

In eadem domo æquè robusta constantis amicitiæ exempla oboriuntur. Prostratis enim iam & perditis C. Gracchi consiliis, rebúsque, cùm tota eius conspiratio latè quæreretur, desertum omni auxilio, duo tantùm amici, Pomponius & Lętorius ab infestis & vndiq. ruentibus telis, oppositu corporum suorum texerunt. Quorum Pomponius, quo is facilius euaderet, concitatum sequentium agmen in porta Trigemina aliquandiu acerrima pugna inhibuit: nec viuus pelli potuit, sed multis confectus vulneribus, transitum eis super cadauer suum (credo etiam post fata inuitus) dedit. Lætorius autem in ponte Sublicio constitit, & eum, donec Gracchus transiret, ardore spiritus sui sepsit: ac vi iam multitudinis obrutus, cõuerso in se gladio, celeri saltu profundum Tiberis petiit: quãque in eo ponte charitatem toti patriæ Horatius Cocles exhibuerat, vnius amicitiæ adiecta voluntaria morte, præstitit. Quàm bonos Gracchi, si aut patris aut materni aui sectam vitæ ingredi voluissent, habere milites potuerant! Quo enim impetu, qua perseuerantia animi Blosius, & Pomponius, & Lætorius trophęa ac triumphos eorum adiuuissent, furiosi conatus tã strenui comites! sinistris quidẽ auspiciis amicitię cõditionem secuti: sed quò miseriora, hoc certiora fideliter cultę nobilitatis exempla.

III.

L. Autem Rheginus, si ad debitam publico ministerio sinceritatem exigatur, posteritatis conuitio lacerandus: si amicitię fido pignore ęstimetur, in optimo laudabilis conscientię portu relinquendus est. Trib. n. plebis Cœpionem in carcerem coniectum, quòd illius culpa

A.V.
[illegible] VIII.

exerci-

exercitus noster à Cymbris & Teutonis videbatur deletus, veteris arctęque amicitiæ memor, publica custodia liberauit: nec eatenus amicum egisse contentus, etiam fugę eius comes accessit. Prò magnum, & inexuperabile tuum numen Amicitia! cùm ex altera parte respublica manũ iniiceret, ex altera tua illum dextera traheret: & illa vt sacrosanctus esse vellet, exigeret, tu exilium indiceres. Adeò blando vteris imperio, quòd is supplicium honori prętulerit.

IV.

3 Admirabile hoc opus tuum, sed quod sequitur, aliquanto laudabilius. Recognosce enim quousque T. Volumnij constantem erga amicum suum charitatem sine vlla reipublicæ iniuria euexeris, qui ortus est equestri loco, cùm M. Lucullum familiariter coluisset, eúmque M. Antonius, quia Bruti & Cassij partes secutus fuerat, interemisset: in magna fugiendi licentia, exanimi amico adhæsit, hucusque in lacrymas & gemitus profusus, vt nimia pietate caussam sibi mortis accerseret. Nam propter præcipuam & perseuerantem lamentationem ad Antonium pertractus est: cuius postquam in conspectu stetit, Iube me, inquit, Imperator, protinus ad Luculli corpus perductũ occidi. Neq; enim absumpto illo superesse debeo, cùm ei infelicis militiæ auctor extiterim. Quid hac fidelius beneuolentia? mortem amici, hostis odio leuauit, vitam suam consilij crimine astrinxit: quóque illum miserabiliorem redderet, se fecit inuisiorem. 4 Nec difficiles Antonij aures habuit, ductúsque quò voluerat, Luculli dexteram auidè osculatus, caput, quod abscissum iacebat, subleuatum pectori suo applicauit, ac deinde demissam ceruicem victoris gladio præbuit. 5 Loquatur nunc Grçcia Theseũ nefandis Pirithoi

A.V. DCCII.

amoribus subscribentem, Ditis se patris regnis commisisse. Vani est istud narrare, stulti credere. Mistum cruorem amicorum, & vulneribus innexa vulnera, mortémque morti inhærentem videre: hæc vera Romanæ amicitiæ indicia, illa gentis ad fingendum paratæ monstro similia mendacia.

V.

L. quoque Petronius huiusce laudis consortionem meritò vendicat: pari etenim & inclytę amicitiæ ausu par gloriæ portio auferenda est. Admodum humili loco natus ad equestrem ordinem, & *splendidæ militiæ stipendia P. Cælij beneficio peruenerat, cui gratum animũ, quia in læta materia exhibere non contigerat: in ea, quam iniquam fortuna esse voluit, cum multa fide præstitit. Erat ab Octauio consule Placentiæ præpositus Cælius, qua à Cinnano exercitu capta, & senior iam, & graui valetudine affectus, ne in potestatem hostium veniret, ad auxilium dextræ Petronij confugit. Quem is ab incepto consilio frustra conatus abstrahere, in iisdem perseuerantem precibus interemit, cædíque eius suam iunxit: ne eo iacente, per quem omnia dignitatis incrementa assequutus fuerat, superesset. Ita alterius fato magnanimitas, alterius pietas causam præbuit.

*al. splendida.

A.V. DCLXVI.

6

VI.

A.V. DCCX.

Dio. 46. Heluium Blasionem quendã vt Brutum exemplo suo animaret, vltrò se occidisse scribit.

Iungendus est Petronio Ser. Terentius, quanquam ei, sicut cupierat, pro amico suo perire non contigit. Incepto nanque egregio, non irrito euentu æstimari debet, quia quantum in illo fuit, & ipse extinctus est, & D. Brutus periculum mortis euasit. Qui fugiens à Mutina, vt ad se interficiendum ab Antonio missos equites aduenisse cognouit, quodam in loco iustæ pœnæ debitum spiritum tenebris furari conabatur: Eóque iam facta irruptione, Terentius fideli

7

deli mẽdacio obſcuritate ipſa ſuffragante, Brutum ſe eſſe ſimulauit,& corpus ſuum trucidandum equitib. obiecit. Verùm cognitus à Furio, cui Brutianę vltionis officium mandatum fuerat: nece ſua amici ſupplicium diſcutere non potuit: Sic inuitus fortuna cogente vixit.

Ab hoc horrido & triſti pertinacis amicitię, id lætum & ſerenum vultum tranſeamus: atque iam inde euocatam, vbi omnia lacrymis, gemitu, cædibus fuerant referta, in eo, quod dignior eſt, felicitatis domicilio collocemus, gratia, honore, abundantiſſimíſque opibus fulgentem. Prodite igitur ab illa, quæ ſanctorum vmbris dicata eſſe creditur, ſede, hinc Decime Læli, illinc M. Agrippa, alter virorum, alter deorum maximum amicum, & certa mente, & ſecundis ominibus ſortiti: totúmque beatæ turbæ gregem, qui veſtro ductu veneranda ſinceræ fidei ſtipendia, laudibus & præmiis onuſtus, peregit, in lucem vobiſcum protrahite. Veſtros enim conſtantes animos, veſtra ſtrenua miniſteria, veſtram inexpugnabilem taciturnitatem, próque dignitate & ſalute amicorum perpetuam excubationem, teſtatiorem beneuolentiam, & rurſus harum rerum vberrimos fructus poſterior intuens ætas, in excolendo iure amicitię, quàm libentius, tam etiam religioſius erit operata.

VII. *C. Lælium vocant alij omnes, hic amicitia Scipionis felix: M. Agrippa Augusti.*

EXTERNA.

Hęret animus in domeſticis: ſed aliena quoque benefacta referre Romanæ vrbis candor hortatur. Damon & Pythias, Pythagoricæ prudentiæ ſacris initiati, tam fidelem inter ſe amicitiam iunxerant, vt cùm alterum ex his

I. *Cic. offi. 3.*

Dionyſius Syracuſanus interficere vellet atque is tēpus ab eo, quo prius quàm periret, domum profectus res ſuas ordinaret, impetrauiſſet: alter vadem ſe pro reditu eius tyranno dare non dubitauit. Solutus erat periculo mortis qui modò ceruices gladio ſubiectas habuerat: eidémque caput ſuum ſubiecerat, cui ſecuro viuere licebat. Igitur omnes, & in primis Dionyſius nouæ atque ancipitis rei exitum ſpeculabantur. Appropinquante deinde definita die, nec illo redeunte, vnuſquiſque ſtultitiæ tam temerarium ſponſorem damnabat: At is nihil ſe de amici conſtantia metuere prædicabat. Eodem autem momento, & hora à Dionyſio conſtituta, qui eam acceperat, ſuperuenit: Admiratus amborum animum tyrannus, ſupplicium fidei remiſit, inſupérque eos rogauit vt ſe in ſocietatem amicitiæ, tertium ſodalitij gradum intima culturum beneuolentia reciperent. Hæ ſanè vires amicitiæ, mortis contemptum ingenerare, Vitæ dulcedinem extinguere, crudelitatem manſuefacere, odium in amorem conuertere, pœnam beneficio penſare potuerunt: quibus penè tantum venerationis, quantum deorum immortalium ceremoniis debetur. Illis enim publica ſalus, his priuata continetur: atque vt illarum ædes ſacra domicilia, ita harum fida hominum pectora quaſi * quodam ſancto ſpiritu referta templa ſunt. 10 11

*al. quædam.

II. *Q. Curt. 3. Diod. Sicul. in vita Alexādri.*

Quod ita eſſe, rex Alexander ſenſit Darij caſtris, in quibus omnes neceſſarij eius erant, potitus, Epheſtione gratiſſimo ſibi latus ſuum tegente ad eos alloquendos venit. Cuius aduentu mater Darij recreata, humi proſtratū caput erexit, Epheſtionémque, quia ei & ſtatura & forma præſtabat, more Perſarum adulata, tan-

tanquam Alexandrum salutauit. Admonita deinde erroris, per summam trepidationem excusationis verba quærebat. Cui Alexander, Nihil est, inquit, quod hoc nomine confundaris, nam & hic Alexander est. Vtri prius gratulemur? qui hoc dicere voluit, an cui audire contigit? Maximi enim animi Rex, etiam totum terrarum orbē aut victoriis, aut spe complexus tam paucis verbis se cum comite suo partitus est. O donum inclytę vocis, danti pariter atque accipienti speciosum! Quod priuatim quoque meritò veneror, clarissimi ac disertissimi viri prōptissimam erga me beneuolentiam expertus. Nec metuo ne parum conueniat mihi Pompeium meum instar esse Alexandri: cùm illi Ephestio suus, alter fuerit Alexander. Ego verò grauissimo crimini sim obnoxius, constantis & benignæ amicitiæ exempla sine vlla eius mentione transgressus: cuius in animo velut in parentum amantissimorum pectore, lætior vitę meę status viguit, tristior acquieuit. A quo omnium incrementa commodorum vltra oblata cepi: per quē tutior aduersus casus steti: qui studia nostra ductu & auspiciis suis lucidiora & alacriora reddidit. Itaque paui inuidiā quorundam optimi amici iactura, videlicet quia fructu torseram: non quidem meo merito: gratiam meam, quantacunque fuit cum his, qui ea vti voluerant, partitus: Verùm nulla tam modesta felicitas est, quæ malignitatis dentes vitare possit. A quo secessu quosdam fugeris, aut quibus insulis misericordię permulseris, non cohibebis, ne alienis malis perinde ac bonis suis lætentur, ac gestiant. Diuites sunt aliorum iacturis, locupletes calamitatibus, immortales funeribus: Sed illi quatenus alienis incōmodis

De Sex. Pompeio Mæcenate suo loquitur, cuius meminit li. 2. c. 1.

13

14

ſuorum adhuc expertes inſultent, optima vindex inſolentię varietas humanę conditionis viderit.

DE LIBERALITATE. CAP. VIII.

Noſtrum opus pio egreſſu ad proprium dolorem prouectum in ſuum ordinem reuocetur, liberalitatiſque commemorationi vacemus. Cuius duo ſunt maximè probabiles fontes, verum iudicium, & honeſta beneuolentia. Nam cùm ab his oritur, tunc demum ei ratio conſtat: dono autem ipſi gratiam magnitudo quidem ſua, ſed efficaciorem aliquantò opportunitas conciliat.

I. A.V. DXXXVI. *Liuius 22. Plutarch. in vita.*

Accedit enim pretio rei inæſtimabile momentum occaſionis, quę Q. Fabium Maximum tot ante ſecula ob paruam pecuniæ ſummam erogatam, ad hoc vſque tempus laudabilem fecit. Captiuos ab Annibale interpoſita pactione nummorum receperat: qui cùm à ſenatu non præſtarentur, miſſo in Vrbem filio, fundum, quem vnicum poſſidebat, vendidit: eiúſque pretium Annibali protinus numerauit. Si ad calculos reuocetur, paruum, vtpote ſeptem iugeribus, & hęc in Pupinia addictis redactum: ſi animo eroganris, omni pecunia maius: Se enim patrimonij, quàm patriã fidei inopem eſſe maluit, eò quidem maiore cum commendatione, quò proni ſtudij certius iudicium eſt ſupra vires

es niti, quàm virib. ex facili vti. Alter.n.quòd
ręstat, potest, alter etiam plus quàm potest.

II. Itaque eiusdem temporis fœmina Busa no-
nine, regionis autem Apulię ditissima, meritò
uidem liberalitatis testimonium recepit: sed
xcellentes opes suas Fabianis rei familiaris
ngustiis non comparauerit. Nam etsi circa
ecem millia ciuium nostrorum, Cannensis
rœlij reliquias, benignissimè intra Canusina
œnia alimentis sustentauit, saluo tamen sta-
ı fortunarum suarum, munificam se populo
omano pręstitit: Fabius in honorem patriæ,
ıupertatem inopia mutauit.

A. V. DXXXVII. *Liuius 22.*

III. In Q. quoque Considio saluberrimi exempli,
c sine paruo ipsius fructu, liberalitas anno-
ta est: qui Catilinæ furore ita consternata re-
ıb. vt ne à locupletibus quidem debitæ pecu-
ę, propter tumultum, pretiis possessionum di-
nutis, solui creditoribus possent: cùm cen-
s, atque quinquagies H-S summam in fœno-
haberet, neque de sorte quenquam debitorũ
ɔrum, neque de vsura à suis appellari passus
: quantumque in ipso fuit, amaritudinem pu-
cę confusionis priuata tranquillitate miti-
ıit: Oportunè, mirificéque testatus, nummo-
n suorum, non ciuilis sanguinis se esse fœne-
orem. Iam qui hac præcipuè negotiatione
ectantur, cùm pecuniam cruentam domum
ılerint, quàm improbando gaudio exultent,
ɔgnoscent, si diligenter senatusconsultum,
Considio gratiæ actę sunt, legere non fasti-
int.

A.V. DCXC. *Cic. Q. Cõ-sidij meminit Verr. 3. & pro Cluent.*

IV. ieri mecũ iamdudum populus Romanus vi-
ır, quòd cũ singulorum munificentiam con-
:r, de sua taceam: Ad summã enim eius lau-
pertinet, quem animũ regibus, & vrbibus,

& gentibus prę∫titerit recogno∫ci: quia omne pręclari facti decus crebra memoria in ∫eip∫o reuire∫cit. A∫iam bello captam Attalo regi muneris loco po∫∫idendam tradidit, eò excel∫ius, & ∫pecio∫ius Vrbis no∫trę futurum imperium credens, ∫i diti∫∫imam atque amœni∫∫imam partem terrarum orbis, in beneficio, quàm in fructu ∫uo reponere maluiſſet. Ip∫a victoria donum felicius: quia multum occupa∫∫e, habere inuidiam potuit: tantum tribui∫∫e, gloria carere non potuit.

A.V. DLXIII. *Liuius* 3. *Strabo* 13. *Cic. pro Se∫tio.*

V. Illius verò Romanę liberalitatis cæle∫tem ∫piritum nullę literę ∫atis dignis laudibus pro∫equentur. Philippo enim Macedonum rege ∫uperato, cùm ad I∫thmicum ∫pectaculum tota 4 Gręcia conueni∫∫et, T. Quinctius Flaminius tubę ∫igno ∫ilentio facto, per præconem hęc ver- 5 ba recitari iu∫∫it, S.P.Q.R. & T. Quinctius Flaminius Imperator omnes Gręcię vrbes, quę ∫ub ditione Philippi regis fuerunt, liberas atque immunes e∫∫e iubet. Quibus auditis, maximo & inopinato gaudio homines percul∫i: primo veluti non audi∫∫e ∫e, quę audierant credentes, obticuerunt. Iterata deinde pronuntiatione præconis, tanta cælum clamoris alacritate compleuerunt, vt certò con∫tet, aues quæ ∫uperuolabant, attonitas, pauenté∫que decidi∫∫e. Magni animi fui∫∫et à tot captiuorum capitibus ∫eruitutem detraxi∫∫e, quot tunc nobili∫∫imis & opulenti∫∫imis vrbibus pop. Roman. libertatem 6 largitus e∫t. Ad cuius maie∫tatem pertinet, non ∫olùm, quę ip∫e benignè tribuit, ∫ed etiam quæ 7 ip∫o tribuente ∫en∫it commemorari. Vt enim illic collatę, ita hic repetitę laudis commendatio e∫t.

A.V. DLVII. *Plutarch. Flaminio.* *Liuius* 33.

EXTER-

I. A.V. DXXXVI. *Liuius* 21.

Hiero Syracusanorum rex, audita clade qua Romani apud Thrasymenum lacum erant afflicti, trecenta millia modiûm tritici, & trecenta millia hordei, aurique ducenta & XL. pondo Vrbi nostræ muneri misit. Neque ignarus verecundiæ maiorum nostrorum quod nollent accipere, in habitum id Victorię formauit, vt eos religione motos, munificentia sua vti cogeret voluntate mittendi prius, iterum prouidentia cauendi, ne remitteretur, liberalis.

II.

Subnectam huic Agrigentinum Gilliam, quem propemodum ipsius liberalitatis pręcordia constat habuisse: Erat opibus excellens, sed multò etiam animo, quàm diuitiis locupletior. Sempérq. in eroganda potiùs, quàm in contrahenda pecunia occupatus: adeò vt domus eius quasi quędam munificentiæ officina crederetur. Illinc enim publicis vsibus apta monimenta extruebantur, illinc grata populi oculis spectacula edebantur, illinc epularum magnifici apparatus, labentíque annonę subsidia oriebãtur: Et cùm hæc vniuersis, priuatim alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate pressis, detrimentorum incursu quassatis solatia erogabantur. Hospites quoq. tũ vrbanis penatibus, tum etiã rusticis tectis benignissimè excepti, variis munerib. ornati dimittebantur. Quodam verò tẽpore quingentos simul Gelensium equites vi tempestatis in possessiones suas compulsos, aluit ac vestiuit. Quid multa? non mortalem aliquem, sed propitiæ fortunę benignũ esse diceres sinum. Ergo quod Gillias possidebat, omniũ quasi cõmune patrimonium erat: pro cuius salute & incremẽtis, tum Agrigẽtina

ciuitas, tum etiam vicinæ regiones votis excubabant: Colloca ex contraria parte arcas inexorabilibus claustris obseratas, nónne præstantiorem aliquantò existimes illam impensam quàm hanc custodiam?

VALERII MAXIMI
LIBER QVINTVS.
DE HVMANITATE ET CLEMENTIA.
CAPITE I.

1 *Senatus Romani.*
2 *L. Cornelij Scipionis cos.*
3 *P. Quinctij Crispini.*
4 *M. Claudij Marcel. procos.*
5 *Q. Metelli Macedonici procos.*
6 *P. Scipionis Æmiliani procos.*
7 *P. Africani maioris procos.*
8 *L. Æmilii Paulli cos. II.*
9 *Cn. Pompei Magni procos.*
10 *C. Iulij Cæsaris cos. II.*
11 *M. Antonii III. viri.*

EXTERNORVM.

1 *Alexandri Magni.*
2 *Pisistrati Atheniensis.*
3 *Pyrrhi Epirotarum regis.*
4 *Antigoni Macedoniæ regis.*
5 *Campanorum.*
6 *Annibalis Pœni.*

Liberalitati quas aptiores comites, quàm humanitatem & clementiam dederim? quoniam idem genus laudis expetunt: quarum prima inopia, proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna præstatur. Cúmque nescias

quàm

quàm maximè proles, eius tamen commendatio præcurrere videtur, cui nomen ex ipso * numine quæsitum est.

* al. homine.

Ante omnia autem humanissima & clementissima senatus acta referam. Qui cum Carthaginiensium legati ad captiuos redimendos in Vrbem venissent, protinus his nulla pecunia accepta, reddidit iuuenes, numerum duûm millium & septingentorum quadraginta trium explentes. Verùm tantum hostium exercitum dimissum, tantam pecuniam contemptam, tot Punicis iniuriis veniam datam, ipsos legatos obstupuisse arbitror, ac secum dixisse: O munificentiam gentis Romanæ deorum benignitati quandam! O etiam nostram legationem supra vota felicem! nam quod beneficium nunquam † dedissemus, accepimus. Illud quoque non paruum humanitatis senatus indicium est. Syphacem enim quondam opulentissimum Numidię regem captiuum, in custodia Tiburi mortuum, publico funere censuit efferendum, vt vitæ dono honorem sepulturę adiiceret.

I.

A.V. DLII. Liuius 30. ducentos nobiles sine pretio redditos scribit.

† al. petissemus.

A.V. DLII. Liu. 30.

Consimilíque clementia in Perse vsus est: nã cum Albæ, in qua custodiæ causa relegatus erat, decessisset: quęstorem misit, qui eum publico funere efferret: ne reliquias regias iacere inhonoratas pateretur. Hostibus illa, & miseris, & fato functis officio regibus erogata: hæc amicis & felicibus, & viuis tributa sunt. Confecto Macedonico bello, Musicanes Massanissæ filius, cum equitibus, quos in præsidium Romanorum adduxerat, ab imperatore Paullo ad patrem remissus, tempestate classe dispersa Brũdusium æger delatus est: Quod vbi senatus cognouit, continuò illò quæstorẽ ire iussit, cuius cura, & hospitiũ adolescenti expediretur,

A.V. DXXCVI. Liu. 45. Plutarc. in Paullo, de morte regis.

A.V. DXXCV. Liu. 45.

& omnia quę ad valetudinem opus essent, pręberentur impenséque liberaliter cùm ipsi, tum toti comitatui præstarentur. Naues etiã vt prospicerentur, quibus se bene ac tutò cum suis in Africam traiiceret: Equitibus singulas libras argēti, & quingenos sestertios dari imperauit. Quę tam prompta & exquisita patrum conscriptorum humanitas efficere potuit, vt etiam si expirasset adolescens, æquiore animo desiderium eius pater toleraret. Idem senatus, cùm ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniæ regem Perseo deuicto venire audisset, obuiam illi P. Cornelium Scipionem quæstorem Capuam misit: censuítque vt domus ei Romæ quam optima conduceretur, & copiæ non solùm ipsi, sed etiam comitibus eius publicè præberentur. In eóque excipiendo tota vrbs vnius humani amici vultum habuit. Ita qui amantissimus nostri venerat, duplicata erga nos beneuolentia in regnum suum reuersus est. Nec Ægyptus quidem Romanæ humanitatis expers fuit. Rex enim Ptolomæus à minore fratre regno spoliatus, petendi auxilij gratia cum paucis admodũ seruis, squalore obsitus, Romam venerat, ac se in hospitiũ Alexãdrini pictoris contulerat. Id postquã senatui relatum est, accersito iuuene, quàm potuit accurata excusatione vsus est, quòd nec quęstorē illi more maiorum obuiã misisset, nec publico eum hospitio excepisset: eáque non sua negligentia, sed ipsius subito & clandestino aduentu facta dixit: Et illum è curia protinus ad publicos penates deduxit, hortatúsque est, vt depositis sordibus adeũdi ipsius diem peteret. Quinetiam curę habuit, vti munera ei quotidie per quęstorē darētur. His gradibus officiorũ iacentē ad regiũ fastigium erexit; effecítq. vt plus

A. V. DXXCVI. *Liuius* 45.

A. V. DXC. *Liuius* 46.

spei

ſpei in auxilio populi Rom. quàm metus in ſua fortuna reponeret.

II. Atque vt ab vniuerſis Patribus conſcriptis ad ſingulos veniam, L. Cornelius conſul primo 3 Punico bello, cum Olbiam oppidum cepiſſet, pro quo fortiſſimè dimicans, Anno dux Carthaginienſium occiderat, corpus eius è tabernaculo ſuo amplo funere extulit: Nec dubitauit hoſtis exequias ipſe celebrare; tum demum victoriam & apud deos & apud homines minimum inuidiæ habituram credens, cum plurimum humanitatis habuiſſet.

A.V. CDXCIV. Silius Ital. 6.

III. 4 Quid de Quinctio Criſpino loquar, cuius manſuetudinem potentiſſimi affectus ira atque gloria quatere non potuerunt? Badium Campanum & hoſpitio benigniſſimè domi ſuę exceperat, & aduerſa valetudine correptum attentiſſima cura recreauerat: A quo poſt illam nefariam Campanorum defectionem in acie ad pugnam prouocatus, cùm & viribus corporis, & animi virtute aliquantò eſſet ſuperior, monere ingratum, quàm vincere maluit. Nā quid agis, inquit, demens? aut quò te praua cupiditas tranſuerſum rapit? parum habes publica impietate furere, niſi etiam priuata lapſus fueris? vnus tibi Romanorum videlicet Quinctius placet, in quo ſceleſtè exerceas arma, cuius penati5 bus, & honoris viciſſitudinem & ſalutem tuam debes? At me fœdus amicitiæ, diique hoſpitales ſancta noſtro ſanguini, veſtris pectoribus vilia pignora, hoſtili certamine congredi tecum vetant. Quinetiam ſi in concurſu exercituum fortuito vmbonis mei impulſu proſtratum agnouiſſem, applicatum iam ceruicibus tuis mucronem reuocaſſem. Tuum ergo crimen erit hoſpitem occidere voluiſſe: meum non erit ho-

A.V. DXCI. Liu. 25.

ſpes occiſus. Proinde aliam, qua occidas, dexteram quęre, quoniam mea reſeruare didicit. Dedit vtrique cœleſte numen debitum exitum: ſiquidem in eo prœlio Badius obtruncatus eſt. Quinctius inſigni pugna clarus euaſit.

IV. A.V. DXLI. *Liuius* 25. *Ph.*

Age, M. Marcelli clementia, quàm clarum, quámque memorabile exemplum haberi debet? qui captis à ſe Syracuſis in arce earum cōſtitit, vt vrbis modò opulentiſſimæ, tunc afflictæ, fortunam ex alto cerneret. Ceterum caſum eius lugubrem intuens, fletum cohibere non potuit, quem ſi quis ignarus vir aſpexiſſet, alterius victoriam eſſe crediſſet. Itaque Syracuſana ciuitas in maxima clade tua aliquid admiſtum gratulationis habuiſti: quia ſi tibi incolumem ſtare fas non erat, leniter ſub tam manſueto victore cecidiſti.

V. A.V. DCXI. *Flor.* 2. *c.* 17. *Verſobrigas vocat.*

Q. vero Metellus Celtibericum in Hiſpania gerens bellum, cùm vrbem Centobricam obſideret, & iam admota machina, partem muri quę ſola conuelli poterat, diſiecturus videretur, humanitatem propinquę victorię pręculit. Nam cùm Rethogenis filios, qui ad eum tranſierat, Centobricenſes machinę ictibus obieciſſent, ne pueri in conſpectu patris crudeli genere mortis conſumerentur, (quanquam ipſe Rethogenes negabat eſſe impedimento, quò minus etiam per exitum ſanguinis ſui expugnationem perageret) ab obſidione diſceſſit. Quo quidem tam clementi facto, etſi non vnius ciuitatis mœnia, omnium tamen Celtiberarum vrbium animos cepit: effecítque vt ad redigendas eas in ditionem populi Rom. non multis ſibi obſidionibus opus eſſet.

VI. A.V. DCVII. *Cic. Verr.* 6.

Africani quoque poſterioris humanitas ſpecioſè latéque patuit. Expugnata enim Carthagi-

-thagine circa Siciliæ ciuitates literas misit, vt ornamenta templorum suorum à Pœnis rapta, per legatos recuperarent, ínque pristinis sedibus reponenda curarent. Beneficium diis pariter atque hominibus acceptum.

VII. A.V. DXLIV.

Huic facto par eiusdem aui humanitas. A quęstore suo hastæ subiectos captiuos vendente puer eximiæ formę & liberalis habitus missus est. De quo cùm explorasset Numidam esse, orbum relictum à patre, educatum apud auunculum Massanissam, eo ignorante immaturam aduersus Romanos ingressum militiam: & errori illius veniam dandam, & amicitiæ regis fidissimi populo Rom. debitam venerationem tribuendam existimauit. Itaque puerum annulo, fibuláque aurea & tunica laticlauia, Hispanóq. sagulo, & ornato equo donatum, datis qui eum prosequerentur equitibus, ad Massanissam remisit. Eos igitur victoriæ maximos fructus 7 rati Romani diis templorum ornamenta, regibus sanguinem suum restituere.

VIII. A.V. DXXC. *Liuius* 25. *Plutarch.*

L. Etiam Paulli in tali genere laudis memoria apprehendenda est. Qui cùm Persen, parui temporis momento captiuum ex rege ad se adduci audisset: occurrit ei Romani imperij decoratus ornamentis: Conatúmque ad genua procumbere, dextra manu alleuauit, & Gręco sermone ad spem exhortatus est: Introductum 8 etiam in tabernaculum, lateri suo proximum in concilio sedere iussit: nec honore 9 mensæ indignum iudicauit. Proponatur in cōspicuo acies, qua prostratus est Perses, & harum rerum, quas retuli, contextus; vtro magis spectaculo delectentur, homines dubitabunt: Nam si egregium est hostem abiicere, non minus tamen laudabile, infelicis scire misereri.

IX. A.V. DCXXVII. *Diod. 36. Plut.*

Hęc L. Paulli humanitas admonet me, ne de Cn. Pompeij clementia taceam. Regem Armenię Tigranem, qui & per se magna cum populo Rom. bella gesserat, & infestissimum Vrbi nostrę Mithridatem Ponto pulsum, viribus suis protexerat, in cõspectu suo diutius iacere supplicem passus non est, sed benignis verbis recreatum, diadema, quod abiecerat, capiti reponere iussit. Certísque rebus imperatis, in pristinum fortunæ habitum restituit, æquè pulchrum esse iudicans & vincere reges & facere.

X. A.V. DCCV. *Plut. Cæs. Pom. App. Ciuil. 2. Sed crocodili lacrymas, nam ficto pectore fleuit, vt Luc. & Dion 42.*

Quam præclarum tributæ humanitatis specimen Cn. Pompeius, quàm miserabile desideratæ idem euasit exemplum! Nam qui Tigranis tempora insigni regio texerat, eius caput tribus coronis triumphalibus spoliatum, in suo 10 modo terrarum orbe, nusquã sepulturæ locum habuit: Sed abscisum à corpore, inops rogi, nefarium Ægyptiæ perfidiæ munus portatum est, etiam ipsi victori miserabile. Vt enim id Cæsar aspexit, oblitus hostis, soceri vultum induit, ac Pompeio tum proprias, tum etiam filiæ suæ lachrymas reddidit: caput autem plurimis & pretiosissimis odoribus cremandum curauit: Quod si non tam mansuetus animus diuini principis extitisset, paullo ante Romani imperij columen habitum (sic vt mortalium negotia fortuna versat) inhumatum iacuisset.

A.V. DCCVII. *Dio. 4. Plu. Cæs. & Catone.*

Catonis quoq. morte Cæsar audita, & se illius gloriæ inuidere, & illum suæ inuidisse dixit: patrimoniúmque eius liberis ipsius incolume seruauit. Et hercule diuinorum Cęsaris operum non parua pars Catonis salus fuisset.

XI. A.V. DCCXI. *Plut. 4. Ap.*

M. Etiam Antonij animus talis humanitatis intellectu non caruit. M. n. Bruti corpus liberto suo sepeliendũ tradidit: quóq. honoratius crema-

cremaretur, iniici ei ſuum paludamentum iuſſit, iacentem non hoſtem, ſed ciuem depoſito ęſtimans odio. Cúmque interceptum à liberto paludamentum comperiſſet, ira percitus, protinus in eum animaduertit, hac antè pręfatione vſus: Quid? tu ignoraſti cuius tibi viri ſepulturam commiſerim? Fortem, piámque eius victoriam Philippicam libenter dij viderunt, ſed ne iſta quidem generoſiſſimę indignationis verba inuiti audierunt.

EXTERNA.

I. Commemoratione Romani exempli in Macedoniam deductus, morum Alexandri præconium facere cogor: cuius vt infinitam gloriam bellica virtus, ita præcipuum amorem clementia meruit. Is, dum omnes gentes infatigabili curſu luſtrat, quodam loci tempeſtate niuali oppreſſus, ſenio iam confectum militem Macedonem, nimio frigore obſtupefactum, ipſe ſublimi & propinqua igni ſede ſedens, animaduertit. Factáque non fortunæ, ſed ætatis vtriuſque ęſtimatione, deſcendit, & illis manibus quibus opes Darij afflixerat, corpus frigore complicatum in ſuam ſedem impoſuit: Id ei ſalutare futurum dicens, quod apud Perſas capitale extitiſſet, ſolium regum occupaſſe. Quid ergo mirum eſt, ſi ſub eo duce tot annis militare iucundum ducebant, cui gregarii militis incolumitas proprio faſtigio charior erat?

Front. 4. c. 6.

11

Idem nõ hominum vlli, ſed naturæ fortunæque cedens, quanquam violẽtia morbi dilabebatur, in cubitum tamen erectus, dextrã omnibus qui eam contingere vellent, porrexit. Quis autem illam oſculari non curreret, quæ iã fato

Q. Curt. 1.

12

oppressa maximi exercitus complexus humanitate, quàm spiritu viuidiore suffecit?

II. Non tam robusti generis humanitas, sed & ipsa tamen memoria prosequenda Pisistrati Atheniensium tyranni narrabitur: Qui, cùm adolescens quidam amore filiæ eius virginis accensus, in publico obuiam sibi factam osculatus esset: hortante vxore vt ab eo capitale supplicium sumeret, respondit. Si eos, qui nos amant, interficimus: quid his faceremus, quibus odio sumus? Minimè digna vox, cui adiiciatur, eam ex tyranni ore manasse.

Plutarch. Apoph.

In hunc modum filiæ iniuriam tulit, suam multò laudabilius. A Thrasippo namque amico inter cœnam sine fine conuitio laceratus, ita & animum & vocem ab ira cohibuit, vt putares satellitem à tyranno malè audire. Abeuntem quoque veritus ne propter metum maturius se conuiuio subtraheret, imitatione familiari cepit retinere. Thrasippus concitatę temulentię impetu euectus, os eius sputo respersit: nec tamen in vindictam sui accendere potuit. Ille verò etiam filios suos violatæ patris maiestati subuenire cupientes retraxit. Postero quoque die Thrasippo supplicium à se voluntaria morte exigere volente, venit ad eum, datáque fide in eodem gradu amicitiæ mansurum ab incepto reuocauit. Si nihil aliud dignum honore vel memoria gessisset, his tamen factis abundè se posteritati commendasset. 13

Senec. de Ira 3. c. 1.

III. Atque mitis animus Pyrrhi regis. Audierat quosdam Tarentinorum in conuiuio parùm honoratum de se sermonem habuisse, accersitósque qui ei interfuerant percōtabatur, an ea quę ad aures eius peruenerant, dixissent. Tum ex his vnus: Nisi, inquit, vinū nobis defecisset, 14

A. V. CDLXXIII. circiter. Plutarch. in vita.

ista

[...]sta quę tibi relata sunt, prę iis quę de te locuturi eramus, lusus ac iocus fuissent. Tam vrbana crapulæ excusatio, támque simplex veritatis confessio, iram regi conuertit in risum. Qua quidem clementia, & moderatione assecutus est, vt & sobrij sibi Tarentini gratias agerent, & ebrii bene precarentur. Ab eadem altitudine humanitatis legatis Romanorum ad redimendos captiuos castra sua petentibus, quò tutius venirent, Lyconem Molossum obuiam misit: quoque honoratius exciperentur, ipse cum ornato equitatu extra portam occurrit. Secundarum rerum prouentu non adeò corruptus, vt officij † prospectum in iis deponeret qui tum maximè armis cum eo diffidebant.

A.V. CDLXXVI. circiter.

† al. profectum.

IIII.

Cuius tam mitis ingenij debitum fructum vltimo fati sui tempore recepit: Nam cùm diris auspiciis Argiuorum inuasisset vrbem, abscisúmque caput eius Alcyoneus Antigoni regis filius ad patrem propugnatione laborãtem, lætus velut aliquod felicissimum victoriæ opus attulisset: Antigonus correpto iuuene, quòd tãti viri subitę ruinæ, immemor humanorum casuum, effuso gaudio insultaret: humo caput sublatum: gausea, qua velatum caput suum more Macedonum habebat, texit: corporíque Pyrrhi redditum, honoratissimè cremandum curauit. Quinetiam filium eius Helenum captiuum ad se pertractum, & cultum & animum gerere regium iussit: ossáque Pyrrhi ei aurea vrna inclusa, Epirum in patriam ad Alexandrum fratrem portanda dedit.

Plutarch. in vita. Iustin. 25.

Suid.

V.

Campani autem exercitum nostrum cum consulibus apud Caudinas furcas, sub iugum à Samnitibus missum, nec inermem tantùm, sed etiam nudum vrbem suam intrantem: perinde

A. V. CDXXXII. *Liuius* 9.

ac victorem, & spolia hostium præ se ferentem venerabiliter exceperunt: Protinúsque consulibus insignia honoris, militibus vestem, arma, equos, commeatum benignissimè præstando, & inopiam & deformitatem Romanæ cladis mutarunt: Quo animo si pro imperio nostro aduersus Annibalem quoq. vsi fuissent, truculẽtia securibus materiam sęuiendi non præbuissent.

A.V. DXLII. *Liu.* 26.

VI.

Facta mentione acerrimi hostis, mansuetudinis eius operibus, quam Romano nomini præstitit, locum qui inter manus est, finiam. Annibal enim Æmilij Paulli apud Cannas trucidati quæsitum corpus, quantum in ipso fuit, inhumatum iacere passus non est. Annibal Ti. Gracchum Lucanorum circumuentum insidiis, cùm summo honore sepulturæ mãdauit, & ossa eius in patriam portãda militibus nostris tradidit. Annibal M. Marcellum in agro Brutio, dum conatus Pœnorum cupidius quàm cõsideratius speculatur, interemptum legitimo *iure extulit Punicóque sagulo, & corona datum laurea rogo imposuit, ergo humanitatis dulcedo etiam in efferata barbarorum ingenia penetrat. *toruósque & truces hostium mollit oculos, ac victoriæ insolentissimos spiritus flectit: Nec illi difficile & arduum est, inter arma contraria, inter districtos cominus mucrones placidum iter reperire. Vincit iram, prosternit odium, hostilémque sanguinẽ hostilibus lacrymis miscet. Quę etiam admirabilem Annibalis vocem pro funeribus Romanorum ducum arbitria statuẽtis expressit. Quare aliquantò ei plus gloriæ Paullus, Gracchus, & Marcellus sepulti, quàm oppressi attulerunt: Siquidem illos Pœnico astu decepit, Romana mansuetudine honorauit. Vos quoque fortes, ac piæ vmbræ, non pœnitendas

A.V. DXXXVII. *Liu.* 22.

A.V. DXLI. *Liuius* 25.

A.V. DXLV. *Liu.* 27. *Plu. Marcello.*

* *fortè* funere.

* *al.* toruósque.

16

sortitæ

ſortitæ eſtis exequias: nam vt optabilius in patria, ita ſpecioſius pro patria collapſę, ſupremi officij decus infelicitate amiſſum, virtute recuperaſtis.

DE GRATITVDINE.
CAPVT II.

1 Gratas verò ingratáſque animi ſignificationes, & facta libuit oculis ſubiicere, vt virtuti ac vitio iuſta merces æſtimationis ipſa comparatione accederet. Sed quoniam contrario propoſito ſeſe diſtinxerunt, noſtro quoque ſtylo ſeparentur: priorémque locum obtineant, quæ laudem, quàm quæ reprehenſionem merentur.

I. A.V. CCLXV. *Liu.2. Plu. Dionyſ.8.*

2 Atque vt à publicis actis ordiar, Marcium Coriolanum patriam oppugnare conantem admotóque portis Vrbis ingenti Volſcorũ exercitu, funus ac tenebras Romano imperio minitantem, Veturia mater & Volumnia vxor nefarium opus exequi precibus ſuis paſſæ non ſunt: in quarum honorem ſenatus matronarum ordinem benigniſſimis decretis adornauit. Sanxit namq. vti fœminis ſemita viri cederent, confeſſus plus ſalutis reip. in ſtola quàm in armis fuiſſe: vetuſtiſq. * auriũ inſignib. nouũ vitæ diſcrimen adiecit: Permiſit quoque his purpurea veſte & aureis vti ſegmentis. Super hæc ædem & aram Fortunę Muliebri eo loco, quo

* *fortè, in aurium.*

Coriolanus exoratus fuerat faciendum curauit, memorem beneficii animum suum exquisito religionis cultu testando. Quem secundi etiam belli Punici tempore exhibuit. Cùm enim à Fuluio Capua obsideretur, ac duę Campanæ mulieres beneuolentiam erga Romanos dimittere ex animis noluissent, Vestia Opidia materfamiliâs, & Cluuia Facula meretrix: quarum altera quotidie pro salute nostri exercitus sacrificauit, altera captis militibus Romanorum alimenta subministrare non destitit. Vrbe illa oppressa, senatus his & libertatem & bona restituit: & si quid amplius præmij petiissent, libenter se daturum asseuerauit. Vacasse in tanto gaudio Patribus conscriptis duabus humilibus fœminis referre gratiam, nedum tam præ se tulisse, mirandum.

A.V. DXLI. *Liuius* 26.

A.V. DXLIII. *Liuius* 26.

II. A.V. CCXCV. *Liuius* 3. *Dionys.* 10. *sed triennio tardius.*

3 Quid illa quoque iuuentute Romana gratius? quæ C. Nautio & Minutio cos. vltrò nomina sua militari sacramento obtulit, vt Tusculanis, quorum fines Æqui occupauerant, præsidium ferrent, quia paucis antè mensibus constantissimè & fortissimè imperium Romani defenderant. Ergo quod auditu nouum est, ne patriæ grata voluntas cessasse videretur, exercitus se ipse conscripsit.

III. A.V. CDLXIV. *circiter.* *Auctor de vir. illustr. cap.* 32.

4 Magnum grati populi specimen in Q. Fabio Maximo enituit: Nam cùm quinque consulatibus salutariter reip. administratis decessisset, certatim ęs contulit: quò maior ac speciosior eius funeris pompa duceretur. Eleuet aliquis pręmia virtutis, cum animaduertat fortes viros felicius sepeliri, quàm viuere ignauos.

IV. A.V. DXXXVI. *Liuius* 22. *Plutarch. in Fabio.*

5 Fabio alteri etiam incolumi summa cum gloria gratia relata est: Dictatori ei magister equitum Minutius scito plebis, quod nunquam

antea

antea factum fuerat, æquatus partito exercitu separatim in Samnio cũ Annibale conflixerat: Vbi temerè inito certamine pestiferum habiturus exitum, subsidio Fabij conseruatus, & ipse eum patrem appellauit, & à legionibus suis patronum salutari voluit: Ac deposito æqualis imperij iugo, magisterium equitum, sicut par erat dictaturę subiecit: imprudentísque vulgi errorem gratę mentis significatione correxit.

V. A.V. DLII. *Liuius 30. Plutarch. Apophr.*

Tam hercle probabiliter, quàm Q. Terentius Culeo prætoria familia natus, & inter paucos senatorij ordinis splendidus, optimo exemplo Africani superioris currum triumphantis, quia captus à Carthaginiensibus, ab eo fuerat recuperatus, pileum capite gerens, secutus est. Auctori enim libertatis suæ tanquam patrono accepti beneficii confessionem, spectante populo Romano meritò reddidit.

VI. A.V. DLIX. *Liuius 34. Plutarch. in vita.*

At Flaminini de Philippo rege triumphantis currum, non vnus, sed duo milia ciuium Romanorum pileata comitata sunt: quę Punicis bellis intercepta, & in Græcia seruientia, cura sua collecta, in pristinum gradum restituerat. Geminatum ea die decus imperatoris à quo simul & deuicti hostes & conseruati ciues spectaculum patriæ præbuerunt. Illorum quoque salus dupliciter omnibus accepta fuit: & quia tam multi, & quia tam grati exoptatum libertatis statum recuperauerunt.

VII. A.V. DCLXXIII. *Cicer. pro Plancio.*

Metellus verò pius pertinaci erga exulem patrem amore, tam clarum lacrymis quàm alii victoriis cognomen assecutus, non dubitauit consul pro Q. Calidio præturæ candidato supplicare populo, quòd Tribunus plebis legẽ, qua pater eius in ciuitatem restitueretur, tulerat. Quinetiã patronum eum domus & familię

suę semper dictitauit. Nec hac re de principatu, quem proculdubio obtinebat, quicquam decerpsit, quia non humili, sed grato animo longè inferioris hominis maximo merito eximiam summittebat dignitatem.

VIII. A.V. DCII. *Plutarch. in vita & Apopht.*

Nam C. quidem Marij non solùm pręcipuus, sed etiam præpotens gratę mentis fuit impetus: Duas etiam Camertium cohortes, mira virtute vim Cimbrorum sustinentes in ipsa acie, aduersus conditionem fœderis ciuitate donauit: Quod quidem factum & verè & egregiè excusauit, dicendo inter armorum strepitum verba se iuris ciuilis exaudire non potuisse. Et sanè id tempus erat, quo magis defendere, quàm audire leges oportebat.

IX. A.V. DCLXXII. *Plutarch. Pomp.*

10 C. Marii vestigia vbique L. Sylla certamine laudis subsequitur: Dictator enim Pompeio etiam priuato caput adaperuit, & sella assurrexit, & equo descendit: Eáque se libenter facere in concione prædicauit, memor ab eo duodeuiginti annis nato partes suas exercitu paterno adiutas. Multa insignia Pompeio, sed nescio an hoc quicquam admirabilius contigerit, quod magnitudine beneficij Syllam sui obliuisci coëgit.

X. A.V. DCCX.

11 Sit aliquis in summo splendore etiam sordidis gratis locus, M. Cornuto prętore funus Hirtij, & Pansæ iussu senatus locante, qui tunc Libitinam exercebant, cùm rerum suarum vsum, tum ministerium suum gratuitum polliciti sunt, quia hi pro republica dimicantes occiderant. Perseuerantíque postulatione extuderunt, vt exequiarum apparatus sestertio *nummo ipsis prębentibus adiiceretur: Quorum laudem adiecta lege conditio auget magis, quàm extenuat, quoniam quidem quęstum contempserunt,

* al. nummum.

pserunt, nulli alij rei quàm quæstui viuentes.

EXTERNA.

Pace cinerum suorum Reges gentium exterarum secundùm hunc tam contemptum gregem referri se patientur: qui aut non attingendus, aut non nisi in vltima parte domesticorum exemplorum collocandus fuit. Sed dum honesti actus etiam ab infimis editi, memoria non intercidant, licet, separatum locum obtineant: vt nec his adiecti, nec illis prælati videantur.

I. *Strabo* 14. *Herod.* 3. *Vnde adagium* ἡ συλόσωνος χλαμύς. *Ælian. Var. hist.* 4.

Darius priuatæ adhuc fortunæ, amiculo Sylosontis Samij delectatus, curiosiore contemplatione fecit, vt vltrò sibi, & quidem à cupido daretur. Cuius muneris quàm grata æstimatio animo eius esset allapsa, regno potitus ostēdit: totam nanq. vrbem, & insulam Samiorum Sylosonti fruendam reddidit. Non enim pretium rei æstimatum, sed occasio liberalitatis est honorata, magísque à quo donum proficisceretur, quàm ad quem perueniret, prouisum.

II.

Mithridates quoque rex magnificè gratus apparuit, quoniam pro Leonico acerrimo salutis suæ defensore à Rhodiis nauali pugna excepto, omnes hostium captiuos permutauit, satius esse existimans ab inuisissimis * circumueniri, quam benemerito gratiam non referre.

* *al.* circūeumscribi.

III. A.V. DCXX. *Liu.* 58. *Pli* 33 *c.* 11.

Liberalis pop. Rom. magnitudine muneris, quòd Attalo regi Asiam dedit dono: Sed Attalus etiam testamenti æquitate gratus, qui eandem Asiam pop. Rom. legauit. Itaque nec huius munificentia, nec illius tam memor beneficij animus tot verbis laudari potest, quot amplissimæ ciuitates vel amicè datæ, vel piè redditæ sunt.

XIII. Cęterum nescio an pręcipuè Messanissæ regis pectus grati animi pignoribus fuerit refertum: Beneficio.n.Scipionis & Romanorum amicitia, & perampli regni modo liberaliter auctus, memoriam inclyti muneris ad vltimum vitæ finē, longa etiam à diis immortalibus senectute donatus, constantissima fide perduxit. Adeò vt eū non solùm Africa, sed etiam cunctæ gentes scirent amicitiorem Corneliæ familiæ, atque vrbi Rom. quàm sibimetipsi semper fuisse. Ille, cùm graui Carthaginensium bello premeretur, ac vix tutelæ sui regni sufficeret; tamen Scipioni Æmiliano, quia nepos Africani erat, bonam magnámque partem Numidici exercitus, quē ad Lucullum consulem, à quo ad auxilia petenda missus fuerat, in Hispaniam duceret, promptissima mente tradidit, pręsentique periculo respectum pristini beneficij anteposuit. Ille, cùm iam ætate deficiente, magnas regni opes, quatuor & quinquaginta filiorum numerum relinquens in lectulo haberetur, MV. Maniliū, qui pro consule Africam obtinebat, literis obsecrauit vt ad se Scipionem Æmilianum, sub eo tunc militantem, mitteret: feliciorem mortē suam futuram ratus, si in complexu dextræ eius supremum spiritum ac mandata posuisset. Ille aduentum Scipionis fatis suis pręcurrentibus, hęc vxori, liberisque pręceperat: vnum in terris populum Rom. & vnam in populo Ro. Scipionis domum nosse, integra omnia Æmiliano se seruare, eum diuidendi regni arbitrum haberent: Quod is statuisset, perinde ac testamento cautum, immutabile ac sanctum obtinerent. Totámque variis rebus se Messanissa infatigabili pietatis serie ad centesimum extendit annum. His, & horum similibus exemplis, beneficentiæ

12

A.V. DCII. *Appia. Iberica.*

A.V. DCV. *Liuius 50. Appia. in Libyca. Zonaras. Cic. in somnio Scipionis.*

centia generis humani nutritur atque augetur. Hę sunt eius fasces, hi stimuli, propter quos iuuandi & emerendi cupiditate flagrat. Et sanè amplissimę, & speciosissimę diuitiæ sunt, feliciter erogatis beneficiis, latè posse censeri. Quorum quoniam religiosum cultum instituimus, nunc neglectum, sugillandi gratia, quò sit gratior, referemus.

DE INGRATITVDINE. CAP. III.

1 *Senatus Romani in Romulum.*
2 *Populi Rom. in M. Camillum & alios.*
3 *P. Sextilij in C. Cæsarem oratorem.*
4 *Cn. Popilij in M. Ciceronem.*
5 *Cn. Pompeij Magni in Cn. Carbonem.*

EXTERNORVM.

1 *Carthaginensiũ in Annibalem.*
2 *Spartanorũ in Lycurgũ.*
3 *Atheniensium in Theseum, & alios.*

I. A.V. XXXVII. *Liuius 1. Dion. 11. Plutarch. in vita.*

Vrbis nostræ parentem senatus in amplissimo dignitatis gradu ab eo collocatus in curia lacerauit: nec duxit nefas ei vitam adimere, qui æternum Romano imperio spiritum ingenerauerat. Rude nimirum illud & ferox seculum, conditoris sui cruore fœdè maculatum, ne summa quidem posteritatis dissimulare pietas potest.

II. A.V. CCCLXII. *Liuius 5. Plutarch.*

Hunc ingratum lapsæ mentis errorem, consentanea nostræ ciuitatis pœnitentia sequitur. 1 Virium Romanarum & incrementum lætissimum, & tutela certissima Furius Camillus, in Vrbe incolumitatem suam tueri non valuit, cuius ipse salutem stabilierat, felicitatem auxerat. Siquidem à L. Appuleio Tribuno pl. tanquam peculator Veientanæ prædæ reus factus, duris atque (vt ita dicam) ferreis sententiis in exiliũ

missus est. Et quidem eo tempore, quo opimo iuuene filio spoliatus, solatiis magis alleuãdus, quam cladibus onerandus erat: Sed immemor patria tanti viri maximorum meritorum, exequiis filij, damnationem patris iunxit. At, inquit, ærario abesse Tribunus plebis querebatur quindecim millia æris, tanti namque pœna finita est. Indignam summam, propter quã populus Rom. tali principe careret. Priore adhuc querela vibrante, alia deinceps exurgit. Africanus superior, non solùm contusam & confractam belli Punici armis Remp. sed penè iam exanguem, atque morientem Africę dominam reddidit: cuius clarissima opera iniuriis pensando ciueis vici ignobilis eum, ac desertæ paludis accolam fecerunt: Eiúsque voluntarij exilij acerbitatem non tacitus ad inferos tulit, sepulchro suo inscribi iubendo, INGRATA PATRIA NE OSSA QVIDEM MEA HABES. Quid ista aut necessitate indignius, aut querela iustius, aut vltione moderatius? Cineres ei suos negauit, quam in cineres collabi passus non fuerat. Igitur hanc vnam Scipionis vindictam ingrati animi vrbs Roma sensit: maiorem mehercule Coriolani violentia. Ille enim metu patriam pulsauit, hic verecundia: De qua ne queri quidem tantæ veræ pietatis constantia, nisi post fata sustinuit. Talia passo (credo) quæ fratri eius accidêre solatio esse potuerunt: cui rex Antiochus deuictus, & Asia imperio populi Rom adiecta, speciosissimúsque triumphus, vt peculatus reus fieret, & in carcerem duci iuberetur, caussam præbuit. Nihilo virtute minor fuit posterior Africanus: sed ne exitu quidem felicior: Duabus enim vrbibus Numantia atque Carthagine imperio Romano imminentibus,

A.V. DLI. *Liuius* 38. *App. Polyb.* A.V. DLXVI. *Liuius* 38. 4 A.V. DLXVI. *Liuius* 38. A.V. DCXXIV. *Liuius* 59. *Velleius. Plutarch. Gracch.*

bus ex rerum natura depulsis, raptorem spiritus domi inuenit, mortis punitorem in foro non reperit. Quis ignorat tantum laudis Scipionem Nasicam toga, quantum armis vtrunque Africanum meruisse? Qui pestifera Tiberij Gracchi manu faucibus apprehensam rempub. strangulari passus non est Sed is quoque propter iniquissimam virtutum suarum apud ciues æstimationem, sub titulo legationis Pergamum secessit. Et quod vitæ superfuit, ibi sine vllo ingratæ patriæ desiderio peregit.

A.V. DCXX. *Plutarch. Gracch. App. Ciuil. 1. Cic. pro Flacco.*

In eodem nomine versor, necdum Corneliæ gentis querelas exhausi. Nam P. Lentulus clarissimus & amantissimus reipub. ciuis, cum in Auentino C. Gracchi nefarios conatus, & aciẽ pia ac forti pugna, magnis vulnerib. exceptis, fugasset: prœlij illius, quo leges, pacem, libertatémque in suo statu retinuerat, hanc mercedem tulit, ne in vrbe nostra moreretur. Siquidem inuidia & obtrectatione compulsus, legatione à senatu libera impetrata, habitáque concione, qua à diis immortalibus petiit, ne vnquam ad ingratum populum reuerteretur, in Siciliã profectus est, ibíque perseueranter morando compotem se voti fecit. Quinque igitur Cornelij totidem sunt nouissima ingratæ patriæ exempla. Atque horum quidem secessus voluntarij.

A.V. DCXXXII. *Cic. Catilin. 4.*

6 Ahala verò, cùm magister equitum Sp. Mœlium regnum affectantem occidisset, custoditæ libertatis ciuium, exilio suo pœnas pependit.

A.V. CCCXVII. *Liuius 4. Cic. Catilin. 1. & in orat. pro domo.*

Cæterum vt senatus populíque mens in modum subitæ tempestatis concitata, leni querela prosequenda est, ita singulorum ingrata facta liberiore indignatione proscindenda sunt: Quia potentes consilij, cùm vtrunque ratione

perpendere liceret, ſcelus pietati prętulerunt. Quo enim iambo, qua procella verborum, impium Sextilij caput obrui meretur? quod C. Cęſarem, à quo cùm ſtudiosè, tum etiam feliciter grauiſſimi criminis reus defenſus fuerat, Cinnanę proſcriptionis tempore profugum, pręſidium ſuum in fundo Tarquinienſi cladis conditione implorare, beneficij iure repetere coactum, à ſacris perfidę menſę, & altaribus nefandorum Penatium auulſum, truculento victori iugulandum tradere non exhorruit. Finge accuſatorem eius fortuna publica in ſupplicis nomen conuerſum, tam luctuoſam illum opem genibus annixum oraſſe, crudeliter tamen repulſus videretur: quia etiam quos iniurię inuiſos faciunt, gratioſos miſerię reddunt. Verùm Sextilius non accuſatorem, ſed patronum ſęuiſſimę inimici violentię ſuis manibus obiecit: ſi metu mortis, vita indignus: ſi pręmij ſpe, morte digniſſimus.

A.V. DCLXVI. *Cic. de orat. 2: Liuius 80.*

7 8

IV. Sed vt alium conſentaneum huic ingrati animi actum tranſgrediar, M. Cicero C. Popillium Lęnatem, Picenę regionis, rogatu M. Cęlij, nō minore cura quàm eloquentia defendit: eúmque cauſſa admodum dubia fluctuantem, ſaluum ad penates ſuos remiſit. Hic Popillius poſtea nec re, nec verbo à Cicerone lęſus, vltrò M. Antonium rogauit, vt ad illum proſcriptum perſequendum & iugulandum mitteretur: Impetratíſque deteſtabilis miniſterij partibus, gaudio exultans Caietam cucurrit, & virum, omitto quòd ampliſſimę dignitatis, certè ſalutis eius auctorem ſtudio etiam pręſtantis officij priuatim ſibi venerandū, iugulum pręberc iuſſit: Ac protinus caput Romanę eloquentię, & pacis clariſſimam dexteram, per ſummū

A.V. DCCX. *Plutarch. Liuius 120. App. Ciuil. 4.*

& ſe-

& securum otium amputauit. Eáque sarcina, tanquam opimis spoliis alacer in Vrbem reuersus est. Neque ei scelestum portanti onus succurrit, illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat. Inualidæ ad hoc monstrum sugillandum literæ: quoniam qui talem Ciceronis casum satis dignè deplorare possit, alius Cicero non extat.

V. QVO te nunc modo Magne Pompei attingam, Nescio: Nã & amplitudinem fortunæ tuæ, quæ quondam omnes terras, & omnia maria fulgore suo occupauerat, intueor, & ruin m eius maiorem esse, quàm vt manu mea attentari debeat, memini. Sed nobis tamen tacentibus Cn. Carbonis, à quo admodum adolescens de paternis bonis in foro dimicans protectus es, iussu tuo interempti mors animis hominum obuersabitur, non sine aliqua reprehensione, quia tam ingrato facto, plus L. Syllæ viribus, quàm propriæ indulsisti verecundiæ.

A.V. DCLXXI. Plutarch. Pompeio. App. Ciuil. I.

EXTERNA.

I. At ne nostra confessis alienigenæ vrbes insultent: Carthaginenses Annibalem, qui pro illorum incolumitate & victoria, tot imperatores, tótque exercitus nostros trucidauerat, quot gregarios milites hostium si occidisset magnæ gloriȩ foret, è conspectu suo submouere in animum induxerunt.

A.V. DLVIII. Liu. 33. Æmi. Probus in Annibale.

II. Neminem Lycurgo aut maiorem aut vtiliorem virum Lacedæmon genuit: vtpote cui Apollo Pythius oraculum petenti respondisse fertur: Nescire se vtrum illum hominum, an deorum numero aggregaret. Huic tamen neq. vitæ summa sinceritas, neque constantissimus

Plutarch. in vita. Herod. I. Stob. ser. 17.

erga patriam amor, neque leges salutariter excogitatę auxilio esse potuerunt, quò minus infestos ciues experiretur: Sæpe enim lapidib. petitus, aliquando furore publico eiectus, etiam priuatus oculo: ad vltimum ipsa patria pulsus est. Quid aliæ faciant vrbes: vbi etiam illa quæ constantiæ & moderationis, & grauitatis eximiam sibi laudem vendicat, tum ingrata aduersus tam benemeritum extitit?

III. *Plutarch. in vita* *Cic. de le. 2.* Detrahe Atheniensibus Thesea, nullæ, aut non tam clarę Athenæ erunt: siquidem ille vicatim dispersos ciues suos in vnam vrbem contraxit: *separatímq. & agresti more viuenti populo, amplissimæ ciuitatis formam atque imaginem imposuit. Idem sęua potentissimi regis Minois imperia vix dum ætate pubescente repulit. Idem effrænatam Thebanorum insolentiam domuit. Idem opem liberis Herculis tulit, & quicquid vbique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextrę comminuit. Huius tamen summoti ab Atheniensib. Scyros exule minor insula, ossa mortui cepit. Iam Solon, qui tam pręclaras, támque vtiles Atheniensibus leges tulit, vt si his perpetuò vti voluissent, sempiternum habituri fuerint imperium, qui Salamina velut hostilem arcem ex propinquo saluti imminentem recuperauit: qui Pisistrati tyrannidem primus vidit orientem, & solus armis opprimi debere, palàm dictitare ausus est: senectutem Cypri profugus exegit: neque ei in patria, de qua optimè meruerat, humari contigit. Bene egissent Athenienses cum Miltiade, si eum post trecenta millia Persarum Marathone deuicta, in exilium protinus misissent, ac non in carcere & vinculis mori coegissent. Sed vt puto hactenus sæuire aduersus opti-

*al. sparsimque.

Plutarch. in vita. Iusti. 2.

Probus in vita. Hero. 6. Iustin. 2.

9

optimè meritum abundè non duxerunt. Imò ne corpus quidem eius, sic expirare coacti, sepulturæ prius mandari passi sunt; quàm filius eius Cimon eisdem vinculis se constringendum traderet. Hanc hæreditatem paternam maximi ducis filius, & futurus ipse ætatis suæ dux maximus, solam se sortitum, catenas scilicet & carcerem, gloriari potuit. Aristides etiam, quo totius Greciæ iustitia censetur, continentiæ quoque eximium specimen, patria excedere iussus est. Felices Athenas, quę post illius exilium inuenire aliquem aut virum bonum, aut amantem sui ciuem potuerunt; cum quo tunc ipsa sanctitas migrauit! Themistocles eorum, qui ingratam patriam experti sunt, celeberrimum exemplum, cùm illam incolumem, claram, opulentam, principem Græcię reddidisset, eousque sensit inimicam; vt ad Xerxis, quem paullò antè destruxerat, non debitam sibi misericordiam perfugere necesse haberet. Phocion verò his dotibus, quę ad pacandum hominem potentissimę iudicantur, eloquentia & integritate instructissimus, non tantùm in eculeo ab Atheniensibus impositus est; sed certè post obitum nullam Atticæ regionis, quæ ossibus eius iniiceretur, glebulã inuenit; iussus extra fines proiici, intra quos optimus ciuis vixerat. Quid obest igitur, quin publica demẽtia sit existimanda, summo consensu maximas virtutes, quasi grauissima delicta punire, beneficiáq; iniuriis repẽdere? Quod cũ vbique, tũ pręcipuè Athenis intolerabile videri debet: in qua vrbe aduersus ingratos actio cõstituta est. Et rectè: quia dandi & accipiendi beneficij commercium, sine quo vix vita hominum constat, perdit & tollit; quisquis benemerito parẽ referre gratiam negligit.

Plutar. & Probus in vita.

Plutarch. & Probus.

Plutar. & Probus.

10

* *al.* tantum non.

Valer. 2. c. 6.

Quantam ergo reprehenſionem merentur, qui cùm æquiſſima iura, ſed iniquiſſima haberent ingenia, moribus ſuis, quàm legibus vti maluerunt? Quòd ſi qua prouidentia deorum effici poſſet, vt excellentiſſimi viri, quorum modò caſus retuli, legem ingratorum vindicem retinentes, patriam ſuam in ius ad aliam ciuitatem pertraherent, nónne ingenioſum & garrulum populum, mutum atque elinguem hac poſtulatione reddidiſſent? Diſcordes foci tui, paucis diuidua tuguria, ô Græcia facta ſunt! [12] Columen lucet Marathon Perſicis trophæis: Salamis & Artemiſiũ Xerxis naufragia numerantur: præualidis manibus exhauſta mœnia, pulchrioribus operibus conſurgunt: harum rerum auctores vbi vixerint, vbi iacent reſponde. [13] Nempe Theſea paruulo in ſcopulo ſepeliri, & Miltiadem in carcere mori, & Cimona paternas induere catenas, & Themiſtoclem victorem victi hoſtis genua complecti, Solonémque cum Ariſtide, & Phocione penates ſuos ingrata fugere coegiſti: [14] cùm interim cineribus veſtris fœdè ac miſerabiliter diſperſis, Oedipodis oſſa, cæde patris, nuptiis matris contaminata, inter ipſum Areopagum, diuini atque humani certaminis venerabile domicilium, & excelſis præſidiis Mineruæ arcem, honore aræ decorata quaſi ſacroſancta colis: [15] Adeò tibi aliena mala tuis bonis gratiora ſunt. Lege itaque legem, quæ te iureiurando obſtrictam tenet: & quia benemeritis debita reddere pręmia noluiſti, læſis iuſta piacula exolue. [16] Tacent mutæ illorum vmbræ fati neceſſitate conſtrictæ: at immemores beneficiorum Athenas omnis lingua ſermone licenti in reprehenſionem ſoluta, non tacet.

Sophocles in Oedipo Colon.

Legem de actione cõtra ingratos intelligit.

D E

DE PIETATE IN PARENTES.

CAP. IV.

CVIVS EXEMPLA ROM. SVNT	EXTERNA.
1 *Cn. Marcius Coriolanus.*	1 *Pero filia patrem mamma nutriens.*
2 *P. Scipio Africanus maior.*	2 *Cimon Atheniensis.*
3 *T. Manlius Torquatus.*	3 *Duo fratres Hispani.*
4 *M. Aurelius Cotta.*	4 *Cleobis & Bython, Amphinomus & Anapus.*
5 *C. Flaminius trib. pl.*	5 *Scythæ.*
6 *Claudia virgo Vestalis.*	6 *Crœsi regis filius mutus.*
7 *Filia matrem in carcere mamma nutriens.*	7 *Pulto Pinnensis iuuenis.*

Sed omittamus ingratos, & potius de piis loquamur. aliquantò enim satius est fauorabili, quàm inuisę rei vacare. Venite igitur in manus prospera parentum vota, felicibus auspiciis propagatę soboles: quę efficitis vt & genuisse iuuet, & generare libeat.

I. A.V. CCLXII. *Liuius 2. Plutarch. Dion. 8.*

Coriolanus maximi vir animi, & altissimi consilij, optiméque de republica meritus, iniquissimę damnationis ruina prostratus, ad Volscos infestos tunc Romanis confugit. Magno vbique pretio virtus ęstimatur. Itaque quò latebras quęsitum venerat, ibi breui summum adeptus est imperium. Euenítque, vt quem pro se salutarem imperatorem ciues habere noluerant, penè pestiferum aduersus se ducem experirentur: Frequenter enim fusis exercitibus nostris victoriarum suarum gradibus, aditum iuxta mœnia vrbis Volsco militi struxit. Quapropter fastidiosus ille in ęstimandis bonis suis populus, qui reo non pepercerat, exuli coactus est supplicare: Missi ad eum deprecandum legati, nihil profecerunt. Missi deinde sacerdotes cum infulis, ęquè sine effectu redierunt: Stupebat

A.V. CCLXV. *Liu. Plut. Dionys.*

Senatus, trepidabat populus, viri pariter ac mulieres exitium imminens lamentabantur. Tunc Veturia Coriolani mater Volumniam vxorem eius, & liberos secum trahens castra Volscorum petiit. Quam vbi filius aspexit, Expugnasti, inquit, & vicisti iram meam, patriæ, precibus huius admotis: cuius vtero te, quamuis meritò mihi inuisam, dono: Continuóque Romanum agrum hostilibus armis liberauit. Ergo pectus dolore acceptæ iniuriȩ, spe potiundȩ victoriæ, verecundia detrectandi ministerij, metu mortis refertum, totum sibi pietas vacuefecit; vniusque parentis aspectus bellum atrox salutari pace mutauit.

2 3

II. A.V. DXXXV. *Liuius* 23. *Pli*.16.*c*.4.

Eadem pietas viribus suis inflammatum Africanum superiorem vix dum annos pueriliтatis egressum, ad opem patri in acie ferendam virili robore armauit. Consulem enim eum apud Ticinũ fluuium aduersis auspiciis cũ Annibale pugnantem grauiter saucium, intercessu suo seruauit: neque illum aut ætatis infirmitas, aut militiæ tyrocinium, aut infelicis prœlij etiam veterano bellatori pertimescendus exitus interpellare valuit, quò minus duplici gloria conspicuam coronam, imperatore simul & patre ex ipsa morte rapto, mereretur.

4 5 6

III. A.V. CCCXCI. *Liuius* 7. *Cic.offi*.3. * *al*. bene finiendi.

Auribus ista tam præclara exempla Romana ciuitas accepit, illa vidit oculis. L. Manlio Imperioso diem ad populum Pomponius tribunus pl. dixerat, quòd occasione * bene conficiendi belli ductus, legitimum obtinendi imperij tempus excessisset. Quódque filium optimæ indolis iuuenem rustico opere grauatum publicis vsib. subtraheret. Id postquam Manlius adolescens cognouit, protinus Vrbem petiit, & se in Pomponij domum prima luce direxit: qui existimãs in

7

in hoc eũ venisse, vt patris crimina, à quo plus iusto asperè tractabatur, deferret, excedere omnes iussit cubiculo, quò licentius remotis arbitris iudicium perageret. Nactus occasionem opportunam proposito suo iuuenis, gladium, quem tectum attulerat, distrinxit, tribunúmque minis ac terrore compulsum iurare coëgit, à patris eius accusatione recessurum: Eòque effectum est, ne Imperiossus caussam diceret. Commendabilis est pietas, quæ mansuetis parentibus præstatur: sed Manlius quo horridiorem patrem habuit, hoc laudabilius periculo eius subuenit: quia ad eum diligendum præter naturalem amorem, nullo indulgentiæ blandimento inuitatus fuerat.

Hanc pietatẽ æmulatus M. Cotta, eo ipso die, quo togam sumpsit virilem, protinus vt è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater eius damnatus fuerat, postulauit: peractúmque reum iudicio afflixit, & ingenium & adolescentiam præclaro opere auspicatus.

IIII. A.V. DCXXCVII. *Diod.* 36.

8
9

Apud C. quoque Flaminium auctoritas patriæ æquè potens fuit. Nam cùm tribunus pl. legem de Gallico agro viritim diuidendo, inuito & repugnante senatu promulgasset, precibus minisque eius acerrimè resistens, ac ne exercitu quidem aduersus se conscripto, si in eadem sententia perseueraret, absterritus, postquã pro Rostris ei legem iam referenti pater manum iniecit, priuato fractus imperio, descendit è Rostris, ne minimo quidem murmure destitutæ concionis reprehensus.

V. A.V. DXXI. *Cic. de inuentione 2. & in Bruto.*

Magna sunt hæc virilis pietatis opera, sed nescio an his omnibus valentius & animosius Claudiæ Vestalis virginis factum. Quę cùm patrẽ suũ triumphãtem è curru violẽta tribuni pl.

VI. A.V. DCX. *Suet. Tiber. Cice. pro M. Caelio.*

manu detrahi animaduertisset, mira celeritate vtrisque se interponendo, amplissimam potestatem inimicitiis accensam depulit. Igitur alterum triumphum pater in capitolium, alterum filia in ædem Vestæ duxit. Nec discerni potuit, vtri plus laudis tribueretur, an cui victoria, an cui Pietas comes aderat.

VII. Ignoscite vetustissimi foci, veniámque æterni date ignes, si à vestro sacratissimo templo ad necessarium magis, quàm speciosum vrbis locum contextus operis nostri progressus fuerit. 10 Nulla enim acerbitate fortunę, nullis sordibus pretium charę pietatis euilescit: Quin etiam eo certius, quo miserius experimētum habet. Sanguinis ingenui mulierem prætor apud tribunal suum capitali crimine damnatam, triumuiro in carcere necandam tradidit. Quò receptā, is qui 11 custodiæ præerat, misericordia motus, non protinus strangulauit. Aditum quoque ad eam filię, sed diligenter excussæ, nequid cibi inferret, dedit: existimans futurum, vt inedia consumeretur. Cùm autem iam dies plures intercederent, secum ipse quærens, quidnam esset, quòd tandiu sustentaretur, curiosius obseruata filia, animaduertit illam exerto vbere famem matris lactis sui subsidio lenientem. Quæ tam admirabilis spectaculi nouitas ab ipso ad triumuirum, à triumuiro ad Prętorem, à Prętore ad concilium iudicum perlata, remissionem pœnæ 12 mulieri impetrauit. Quò non penetrat, aut quid non excogitat pietas, quæ in carcere seruandę genitricis nouam rationem inuenit? Quid enim tam inusitatum, quid tam inauditum, quàm matrem natę vberibus alitam? Putaret aliquis hoc contra rerum naturam factum, nisi diligere parentes, prima naturę lex esset.

Plin. 7. c. 36.

EXTER-

EXTERNA.

13 Idem de pietate Perûs existimetur, quę patrem suum * Cimona consimili fortuna affectum, parique custodię traditum, iam vltimę senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit. Hęrent ac stupent hominum oculi, cùm huius facti pictam imaginem vident, casúsque antiqui conditionem, pręsentis spectaculi admiratione renouant, in illis mutis membrorum lineamentis viua ac spirantia corpora intueri credentes. Quod necesse est animo quoque euenire, aliquantò efficaciore pictura literarum: vetera pro recentibus admonitos recordari.*

I. * *al.* Conone.

*Deest aliqua dictio, fortè, faciente.

Ne te quidem Cimon silentio inuoluam, qui patri tuo sepulturam voluntariis vinculis emere non dubitasti. Nam etsi maximo tibi postea & ciui, & duci euadere contigit, plus tamen aliquantò laudis in carcere, quàm in curia assecutus es. Cæterę enim virtutes admirationis tantummodo multum, pietas verò etiam amoris plurimum meretur.

II. *Probus in vita. Insti. 2. Val. cap. superiore.*

Vos quoque fratres memoria complectar, quorum animus origine fuit nobilior. Siquidem admodum humiles in Hispania nati, pro parentum alimentis spiritum erogantes, speciọso exitu vitæ inclaruistis. 14 Duodecim enim millia numûm, quæ post mortem vestram his darentur, à Paciæcis pacti, vt eorum patris inter- 15 fectorem *Epæstum gentis suę tyrannum occideretis: Nec ausi solùm insigne facinus estis, sed etiam strenuo & forti exitu clausistis. Hisdem enim manibus Paciæcis vltionem, Epasto pœnam, genitoribus alimenta, vobis gloriosa fata reperistis. Itaque tumulis etiam nunc viuitis,

III.

* *al.* Pæstam.

quia parētum senectutem tueri, quàm vestram expectare, satius esse duxistis.

IV. Notiora sunt fratrum paria, Cleobis & Biton, Amphinomus & Anapus: illi, quòd ad sacra Iunonis peragenda matrem vexerunt: hi, quòd patrem & matrem humeris per medios ignes Ætnæ portarunt: sed neutris pro spiritu parentum expirare propositum fuit.

Cic. Tusc. 1. Plutarch. Solone. Herod. 1. Solin. c. 11.

Nec ego Argiuam detrecto laudem, aut Ætnæi montis gloriam * inuoluerim: verùm obscuriori propter ignorantiam pietati notitiæ lumen admoueo; * sicut Scythis libenter pietatis testimonium reddo. Dario enim totius regni sui viribus in eorum regiones subinde impetū facienti, paulatim cedentes, ad vltimas Asiæ solitudines peruenerant. Interrogati deinde ab eo per legatos, quem fugiendi finem, aut quod initium pugnandi facturi essent, responderunt, Se nec vrbes vllas, nec agros cultos, pro quibus dimicarent, habere. Cęterùm cùm ad parentum suorum monumenta venissent sciturum quemadmodum Scythæ prœliari solerent. Quo quidem vno tam pio dicto, immanis & barbara gens ab omni se feritatis crimine redemit. Prima igitur & optima rerum natura pietatis est magistra, quæ nullo vocis ministerio, nullo vsu literarum indigens, propriis ac tacitis viribus, charitatem parentum pectoribus liberorum infundit. Quid ergo doctrina proficit? vt politiora, scilicet non vt meliora fiant ingenia: quoniam quidem solida virtus nascitur magis quàm fingitur.

* *al.* minuerim.
* *al.* fortè si.
V. *Herodo. 4.*
16
17

VI. Quis enim plaustris vagos, & siluarum latebris corpora sua tegentes, in modúmq; ferarum laniatu pecudum viuentes, Dario sic respōdere docuit? Illa nimirum, quæ etiam Crœsi filium

loquendi

loquendi vſu defectum, ad protegendam patris incolumitatem miniſterio vocis inſtruxit. Captis enim à Cyro Sardibus, cùm vnus è numero Perſarum, ignarus viri, in cædem eius concitato ferretur impetu: velut oblitus quod ſibi naſceti fortuna denegaſſet, ne Crœſum regem occideret proclamando, penè iam impreſſum iugulo mucronem reuocauit. Ita qui ad id tempus mutus ſibi vixerat, ſaluti parentis vocalis factus eſt.

Gell.5. Herodot. 1.

18 Eadem charitas Italico bello Pinnenſem iuuenem, cui Plutoni erat cognomen, tanto animi corporiſque robore armauit: Vt cùm obſeſſę vrbis ſuæ clauſtris præſideret, & Romanus imperator patrem eius captiuum, in conſpectu ipſius conſtitutum, diſtrictis militum gladiis circumdediſſet, occiſurum ſe minitans, niſi irruptioni ſuæ iter præbuiſſet, ſolus è manibus ſenem rapuerit, duplici pietate memorandus, quòd & patris ſeruator, nec patriæ fuerit proditor.

VII. A.V. DCLXIIII.

DE BENEVOLENTIA FRAterna. CAP. V.

1 *P. Africani maioris.* 3 *Ti. Cæſaris Auguſti.*
2 *M. Fabii Vibulani cos.* 4 *Militis cuiuſdam.*

Hanc pietatem proximus fraternæ beneuolentiæ gradus excipit. Nam vt meritò primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepiſſe: ita proximum iudicari debet ſimul accepiſſe. Quàm copioſæ enim ſuauitatis illa recordatio eſt! In eodem domicilio ante quàm naſcerer, habitaui: in iiſdem incunabilis infantię tempora peregi: eoſdem appellaui parentes: eadem pro me vota excubuerũt:

parem ex maiorum imaginibus gloriam traxi? Chara est vxor, dulces liberi, iucundi amici, accepti affines: sed postea cognitis nulla beneuolentia accedere debet, quę priorē exhauriat.

V. Atque hoc teste Scipione Africano loquor, qui tametsi arctissima familiaritate Lælio iunctus erat, attamen senatum supplex orauit, ne prouincia sors fratri suo erepta, ad eum transferretur, legatúmque se L. Scipioni in Asiam iturum promisit: & maior natu, minori, & fortissimus imbelli & gloria excellens, laudis inopi, & quod super omnia est, nondum Asiatico, iam Africanus. Itaque clarissimorum cognominū alterum sumpsit, alterum dedit: triumphíque prætextā huius excepit, illius tradidit, ministerio aliquanto maior, quàm frater imperio.

A.V. DLXIII. *Liu. 33. Cic. Philip. 11.*

II. M. Vero Fabius consul inclyta pugna Etruscis, & Veientibus superatis: delatum sibi summo senatus populíque studio triumphum ducere nō sustinuit, quia eo prœlio Q. Fabius frater eius consularis fortissimè dimicans occiderat. Quantā in eo pectore pietatē fraternę charitatis habitasse existimemus, propter quā amplissimi honoris tantus fulgor extingui potuit?

A.V. CCLXXII. *Liuius 2. Dionys. 9.*

III. Hoc exemplo, vetustas, illo seculum nostrum ornatum est: cui contigit fraternum iugum Claudię prius, nunc etiam Iulię gentis intueri decus. Tantum enim amorem princeps, paréntsque noster insitum animo fratris Drusi habuit, vt cùm Ticini quo victor hostium ad complectendos parentes venerat, graui illum & periculosa valetudine in Germania fluctuare cognosset, protinus inde metu attonitus erumperet. Iter quoque quā rapidū & præceps velut vno spiritu corripuerit, eo patet, quod Alpes Rhenúmq. trāsgressus, die ac nocte mutato sub inde

A.V. DCCXLIV. *Liuius vlt. Dionys. & Plut. 7. c. 20.*

inde equo, ducenta millia passuum, per modò deuictam Barbariem, Antabagio duce solo comite contentus, euasit. Sed eum tunc maximo labore & periculo implicatum, mortaliúmque frequentia defectum, sanctissimum pietatis numen, & dij fautores eximiarum virtutum & fidissimus Romani imperij custos Iupiter comitatus est. Drusus quoq. quanquam fato iam suo, quam vllius officio propior erat, vigore spiritus, & corporis viribus collapsus, eo ipso tamē, quo vita & mors distinguitur, momento, legiones cum insignibus suis fratri obuiam procedere iussit, vt imperator salutaretur. Pręcipit etiā dextra in parte prętorium ei statui, & consulare 3 & imperatoriū nomen obtinere voluit. Eodémque tempore, & fraternę maiestati cessit, & vita excessit. His scio & equidem nullum aliud quàm Castoris & Pollucis specimen consanguineæ charitatis conuenienter adiici posse.

Sed omnis memoriæ carissimis imperatoribus profectò non erit ingratum si militis summa erga fratrem suum pietas huic voluminis parti adhæserit. Is námque in castris Cn. Pompeij stipendia peragens, cùm Sertorianum militem acriùs sibi in acie instantem cominus interemisset, iacentémque spoliaret: vt fratrem germanū esse cognouit, multū ac diu cōuitio deos, ob donum impię victoriæ insectatus, prope castra transtulit, & pretiosa veste opertum, rogo imposuit. Ac deinde subiecta face, protinus eodē gladio, quo illum interemerat, pectus suum transuerberauit, séque super corpus fratris prostratum, communibus flammis cremandum tradidit. Licebat ignorantiæ beneficio innocenti viuere: sed vt sua potius pietate, quàm aliena venia vteretur, comes fraternæ neci non [illegible] fuit.

IIII. A.V. DCLXVI. *Liuius 79.*

DE PIETATE ERGA PATRIAM.

CAPITE VI.

Arctissimis sanguinis vinculis pietas satisfecit: restat nunc vt patriæ exhibeatur: Cuius maiestati, etiam illa quæ deorum numinibus æquatur, auctoritas parentum, vires suas subiecit: fraterna quoque charitas æquo animo ac libenti cedit, summa quidem cum ratione. Quia 1 euersa domo, intemptatus rei. status manere potest: vrbis ruina, penates omnium trahat secum necesse est. Verum quid attinet verbis ista 2 complecti: quorum tanta vis est, vt aliqui ea 3 salutis suæ impendio testati sint.

I. A.V. CCXLIV. *Liu.* 32. *Dionys.* 5. *Plut. Poplicola.*

Brutus consul primus cum Arunte Tarquinij Superbo regno expulsi filio in acie ita equo cõcurrit, vt pariter illatis hastis, vterque mortifico vulnere ictus exanimis prosterneretur. Meritò adiecerim populo Romano libertatem 4 suam magno stetisse.

II. A.V. CCCXCI. *Liu* 7. *Oros.* 3.c.3.

Cum autem in media parte fori, vasto ac repentino hiatu terra subsideret, responsúmque 5 esset, re illum tantummodo compleri posse, qua populus Rom. plurimum valeret. Curtius & animi & generis nobilissimus adolescẽs, interpretatus Vrbẽ nostram virtute armísque præcipuè excellere, militaribus insignibus ornatus, equũ conscendit, eúmq. vehementer admotis calcaribus præcipitem in illud profundũ egit, super

quem

quem vniuersi ciues honoris gratia certatim fruges iniecerunt, continuóque terra priſtinum habitum recuperauit. Magna poſtea decora in foro Romano fulſerunt: nullum tamen hodie pietate Curtij erga patriam clarius obuerſatur exemplum: cui principatum gloriæ obtinenti, 6 conſimile factum ſubnectam.

Genucio Cipo Prætori paludato portam egredienti, 7 noui & inauditi generis prodigium incidit. Namq; in capite eius ſubitò veluti cornua emerſerunt: reſponſúmque eſt regem eum fore, ſi in Vrbem reuertiſſet. Quod ne accideret, voluntarium ſibimet ac perpetuum indixit exilium. Dignā pietatem, quæ quod ad ſolidam gloriam attinet, ſeptem regibus præferatur. Cuius teſtandæ rei gratia capitis effigies ærea qua exceſſerat portæ incluſa eſt: dictaque Rauduſculana, quòd olim æra raudera dicebantur.

III. A.V. DXV. *Oui. Met. 25. Plin. 11. c. 37.*

8 Genucius laudis huius, qua maior excogitari vix poteſt, ſucceſsionem Ælio Prætori tradidit. Cui ius dicenti, cùm in capite picus conſediſſet, aruſpicéſque affirmaſſent, conſeruato eo fore domus ipſius ſtatum feliciſſimum, Reip. miſerrimum: occiſo, in contrarium vtrumque ceſſurum, eueſtigio picum morſu ſuo in conſpectu ſenatus necauit: 9 Decem & ſeptem milites ſuæ familiæ, eximiæ fortitudinis viros Cannenſi prœlio amiſit: reſp. procedente tempore ad ſummum imperii faſtigium exceſſit. Hæc nimirum exempla, Sylla & Marius, & Cinna tanquam ſtulta riſerunt.

IV. A.V. DXXXIV. *Front. cap. 5. Plin. 10. c. 18.*

Decius, qui conſulatum in familiam ſuam primus intulit, cùm Latino bello Romanam aciem inclinatam & penè iam proſtratam videret: caput ſuum pro ſalute reip. deuouit: Acprotinus cōcitato equo, in medium hoſtiū agmen,

V. A.V. CDXIII. *Liuius 8. Zonaras.*

patriæ ſalutem, ſibi mortem petens, irrupit: factáque ingenti ſtrage, plurimis telis obrutus, ſupercorruit. Ex cuius vulneribus & ſanguine inſperata victoria emerſit.

VI. A.V. CDLVIII Liuius 10. Zonaras. Cic. Catone.

Vnicum talis imperatoris ſpecimen eſſet, niſi animo ſuo reſpondentem filium genuiſſet. Is namq. in quarto conſulatu patris exemplum ſecutus, deuotione ſimili æquè ſtrenua pugna conſentaneo exitu labantes perditáſque vires Vrbis noſtrę correxit. Itaque dignoſci arduum eſt, vtrum Romana ciuitas vtilius habuerit Decios duces, an amiſerit: quoniam vita eorum ne vinceretur obſtitit, mors fecit vt vinceret.

II

VII.

Non eſt extinctus pro rep. ſuperior Scipio Africanus: ſed admirabili virtute ne reſp. extingueretur, prouidit. Siquidem cùm afflicta Cannenſi clade vrbs noſtra, nihil aliud quàm præda victoris eſſe Annibalis videretur: ideóque reliquię proſtrati exercitus, deſerendæ Italiæ, auctore L. Metello conſilium agitarent: tribunus militum admodum iuuenis, ſtricto gladio mortem vnicuique minitando iurare omnes nunquam ſe relicturos patriam coegit: pietatémque non ſolùm ipſe pleniſſimam exhibuit, ſed etiam ex pectoribus aliorum abeuntem reuocauit.

A.V. DXXXVII. Liuius 22.

4

VIII. A.V. DXXXIX. Liuius 24.

Age, vt à ſingulis ad vniuerſos tranſgrediar, quanto, & quàm ęquali amore patriæ tota ciuitas flagrauit! cùm ſecundo Punico bello exhauſtum ærarium, ne deorum quidem cultui ſufficeret, & publicani vltrò aditos cenſores hortati ſunt, vt omnia ſic locarent, tanquam reſp. pecunia abundaret, ſéque præſtituros cuncta, nec vllum aſſem, niſi bello confecto, petituros polliciti ſunt. Domini quoque ſeruorum quos Sempronius Gracchus ob inſignem pugnam Beneuenti manumiſerat, pretia ab imperatore exigere

gere superſederunt. in caſtris etiam non eques, non centurio ſtipendium dari ſibi deſiderauit. Viri atque fœminæ, quicquid auri argentíve habuerunt, item pueri inſignia ingenuitatis ad ſuſtentandam temporis difficultatem contulerunt: Ac ne beneficio ſenatus, (qui muneribus functos tributi onere liberauerat) quiſquam vti voluit, ſed inſuper id omnes promptiſſimis animis præſtiterunt. Non ignorabant enim captis Veiis, cum decimarum nomine, quas Camillus vouerat, aurum Apollini Delphico mitti oporteret, neque emendi eius facultas eſſet, matronas ornamenta ſua in ærarium retuliſſe. Similitérque audierant, mille pondo auri, quę Gallis obſidione Capitolij promiſſa debebantur, earum cultu expleta. Itaque & proprio ingenio, & exemplo vetuſtatis admoniti, nulla ſibi in re ceſſandum exiſtimauerunt.

A.V. CCCLVIII. *Li.5. Plut. Camillo.*

A.V. CCCLXIII. *Liuius 5.*

EXTERNA.

Sed & externa eiuſdem propoſiti exempla attingam. Rex Athenienſium Codrus, cùm ingenti hoſtium exercitu, Attica regio debilitata, ferro igníque vaſtaretur, diffidētia humani auxilij ad Apollinis Delphici oraculum cōfugit, pérque legatos ſciſcitatus eſt, quonam modo illud tam graue bellum diſcuti poſſet. *Reſpōdit Deus, Ita finem ei fore, ſi ipſe hoſtili manu occi-12 diſſet. Quod quidem non ſolùm totis Athenis, ſed in caſtris, etiam contrariis percrebuit. Eóq. factum eſt, vt ediceretur, ne quis Codri corpus vulneraret. Id poſtquam cognouit, depoſitis inſignibus imperij familiarem cultum induit, ac pabulantium hoſtium globo ſeſe obiecit: vnúmque ex his falce percuſſum in cædē ſuam

I. *Iuſtin. l.*

* *al.* Reſponſúmque eſt.

patriæ ſalutem, ſibi mortem petens, irrupit: factáque ingenti ſtrage, plurimis telis obrutus, ſupercorruit. Ex cuius vulneribus & ſanguine inſperata victoria emerſit.

VI. A.V. CDLVIII *Liuius* 10. *Zonaras*. *Cic. Catone*.

Vnicum talis imperatoris ſpecimen eſſet, niſi animo ſuo reſpondentem filium genuiſſet. Is namq. in quarto conſulatu patris exemplum ſecutus, deuotione ſimili æquè ſtrenua pugna conſentaneo exitu labantes perditáſque vires Vrbis noſtrę correxit. Itaque dignoſci arduum eſt, vtrum Romana ciuitas vtilius habuerit Decios duces, an amiſerit: quoniam vita eorum ne vinceretur obſtitit, mors fecit vt vinceret.

VII. A.V. DXXXVII. *Liuius* 22.

Non eſt extinctus pro rep. ſuperior Scipio Africanus: ſed admirabili virtute ne reſp. extingueretur, prouidit. Siquidem cùm afflicta Cannenſi clade vrbs noſtra, nihil aliud quàm præda victoris eſſe Annibalis videretur: ideóque reliquię proſtrati exercitus, deſerendæ Italiæ, auctore L. Metello conſilium agitarent: tribunus militum admodum iuuenis, ſtricto gladio mortem vnicuique minitando iurare omnes nunquam ſe relicturos patriam coegit: pietatémque non ſolùm ipſe pleniſſimam exhibuit, ſed etiam ex pectoribus aliorum abeuntem reuocauit.

VIII. A.V. DXXXIX. *Liuius* 24.

Age, vt à ſingulis ad vniuerſos tranſgrediar, quanto, & quàm ęquali amore patriæ tota ciuitas flagrauit! cùm ſecundo Punico bello exhauſtum ærarium, ne deorum quidem cultui ſufficeret, & publicani vltrò aditos cenſores hortati ſunt, vt omnia ſic locarent, tanquam reſp. pecunia abundaret, ſéque præſtituros cuncta, nec vllum aſſem, niſi bello confecto, petituros polliciti ſunt. Domini quoque ſeruorum quos Sempronius Gracchus ob inſignem pugnam Beneuenti manumiſerat, pretia ab imperatore exigere

gere superſederunt. in caſtris etiam non eques, non centurio ſtipendium dari ſibi deſiderauit. Viri atque fœminæ, quicquid auri argentíve habuerunt, itém pueri inſignia ingenuitatis ad ſuſtentandam temporis difficultatem contulerunt: Ac ne beneficio ſenatus, (qui muneribus functos tributi onere liberauerat) quiſquam vti voluit, ſed inſuper id omnes promptiſſimis animis præſtiterunt. Non ignorabant enim captis Veiis, cum decimarum nomine, quas Camillus vouerat, aurum Apollini Delphico mitti oporteret, neque emendi eius facultas eſſet, matronas ornamenta ſua in ærarium retuliſſe. Similitérque audierant, mille pondo auri, quę Gallis obſidione Capitolij promiſſa debebantur, earum cultu expleta. Itaque & proprio ingenio, & exemplo vetuſtatis admoniti, nullá ſibi in re ceſſandum exiſtimauerunt.

A.V. CCCLVIII. *Li.5. Plut. Camillo.*

A.V. CCCLXIII. *Livius 5.*

EXTERNA.

I. Sed & externa eiuſdem propoſiti exempla attingam. Rex Athenienſium Codrus, cùm ingenti hoſtium exercitu, Attica regio debilitata, ferro igníque vaſtaretur, diffidētia humani auxilij ad Apollinis Delphici oraculum cōfugit, pérque legatos ſciſcitatus eſt, quonam modo illud tam graue bellum diſcuti poſſet. *Reſpōdit Deus, Ita finem ei fore, ſi ipſe hoſtili manu occi12 diſſet. Quod quidem non ſolùm totis Athenis, ſed in caſtris, etiam contrariis percrebuit. Eóq. factum eſt, vt ediceretur, ne quis Codri corpus vulneraret. Id poſtquam cognouit, depoſitis inſignibus imperij familiarem cultum induit, ac pabulantium hoſtium globo ſeſe obiecit: vnúmque ex his falce percuſſum in cædē ſuam

Iuſtin. 1.

* *al.* Reſponſúmque eſt.

compulit: Cuius interitu ne Athenæ occiderent, effectum est.

II. *Iustin. 5.*
Ab eodem fonte pietatis Thrasybuli quoque animus manauit. Is cùm Atheniensium vrbem triginta tyrannorum teterrima dominatione liberare cuperet, paruáque manu maximæ rei molem aggrederetur, & quidam è consciis dixisset. Quantas tandem tibi Athenæ, per te libertatem consecutæ, gratias debebunt? respondit: Dij faciant vt quantas ipse illis debeo, videar retulisse, Quo effectu inclytum destructę tyrannidis opus laude cumulauit.

III. *Plut. Probus. Thuc. Suidas.*
Themistocles autem, quem virtus sua victorem, iniuria patriæ imperatorem Persarum fecerat, vt se ab ea oppugnanda abstineret, instituto sacrificio, exceptum patera tauri sanguinem hausit, & ante ipsam aram, quasi quædam Pietatis clara victima concidit. Quo quidem tam memorabili eius excessu, ne Gręciæ altero Themistocle opus est, effectum est.

IV. *Saluſt. Iugu. Pomp. Mela. x. c. 7.*
Sequitur eiusdem generis exemplum: Cum inter Carthaginem, & Cyrenas de margine agri pertinacissima contentio esset: ad vltimum placuit vtrinque eodem tempore iuuenes, mitti, & locum in quem ij conuenissent, finem ambobus haberi populis: Verum hoc pactum Carthaginiensium duo fratres nomine Phileni, perfidia pręcurrêre citra constitutam horâ maturato gressu in longius promotis terminis. Quod cû intellexissent Cyrenensiû iuuenes, diu de fallacia eorum quæsti: postremò acerbitate conditionis iniuriâ discutere conati sunt. Dixerunt namque, sic eû finem ratum fore, si Phileni viuos se ibi obrui passi essent. Sed cõsilio euentus non respondit: illi enim nulla interposita mora, corpora sua his terra operienda tradiderunt.

Philænorũ aræ lib. 5. c. 4. Solin. c. 5.

runt. Qui quoniam patriæ quàm vitæ ſuæ longiores terminos eſſe maluerunt, bene iacent, manibus & oſſibus ſuis Punico dilatato imperio. Vbi ſunt ſuperbæ Carthaginis alta mœnia? vbi maritima gloria inclyti portus; vbi cunctis litoribus terribilis claſſis, vbi tot exercitus, vbi tantus equitatus? vbi immenſo Africæ ſpatio non contenti ſpiritus? Omnia iſta duobus Scipionibus Fortuna partita eſt. At Philænorum egregij facti memoriam ne patrię quidem interitus extinxit. Nihil eſt igitur excepta virtute, quod mortali animo ac manu immortale quęri poſſit.

V. Iuuenili ardore plena hęc pietas. Ariſtotele verò ſupremæ vitæ reliquias ſenibus ac rugoſis membris in ſummo literarum otio vix cuſtodiam, adeò valenter pro ſalute patriæ incubuit, vt eam hoſtilibus armis ſolo ęquatam, in 13 lectulo Athenienſi iacens, Macedonum de manibus, quibus obiecta erat, eriperet. Ita non tam vrbs Stagira euerſa Alexandri, quam reſtituta Ariſtotelis notũ eſt opus. Patet ergo quã benignæ, quámque profuſæ pietatis erga patriam omnium ordinum, omnis ætatis homines extiterint, 14 ſanctiſſimíſque naturæ legibus mirificorum etiam exemplorum clara mundo ſubſcripſerit veritas.

Plut. in Alexand. & Diog. in vita Ariſtotelis. Ælian. Varia. hiſt. 3.

DE PATRVM AMORE ET INdulgentia in liberos.

CAPITE VII.

1 *Q. Fabij Max. Rullia-ni.*
2 *Caſetii Flaui.*
3 *Octauij Balbi.*

EXTERNORVM regum.

1 *Seleuci Syriæ.*
2 *Ariobarzanis Cappadocia.*

Det nunc vela pij & placidi affectus parentũ erga liberos indulgentia, salubríque aura prouecta, gratam suauitatis secum dotem afferat.

I. A.V. CDLXII. *Liu.11. Oros.c.22. Zonaras. Cicer. pro Murena.*

Fabius Rullianus, quinque consulatibus summa cum gloria & peractis, omnibúsque & virtutibus & vitæ meritis stupendus legatus ire Fabio Gurgiti filio ad bellum difficile & periculosum conficiendum grauatus non est, penè ipso duntaxat animo sine corpore militaturus: Vtpote propter vltimam senectutem lectuli otio, quàm labori prœliorum habilior. Idem triumphãtis currum equo insidens, sequi quem ipse paruulum triumphis suis gestauerat, in maxima voluptate posuit, nec * accessor gloriosę illius pompæ, sed auctor spectatus est.

* *al.* accessio.

II. A.V. DCCIX. *Dion 44. Sueton. & Plu. Cæs. App. Ciuil.* 2.

Non tam Cæsetij speciosa equitis Romani sors, sed patria par indulgentia: Qui à Cæsare omnium iam externorum & domesticorum hostium victore, cùm abdicare filium suum iuberetur, quod is tribunus plebis cum Marullo collega, inuidiam ei tanquam regnum affectanti fecerat: in hunc modum respondere sustinuit: Celerius tu mihi Cęsar omnes filios meos eripies, quàm ex his ego vnum nota pellam mea, Habebat autem duos pręterea optimę indolis filios, quibus Cæsar se incrementa dignitatis benignè largiturum pollicebatur. Hunc patrem tametsi summa diuini principis clementia tutum præstitit, quis tamen non humano ingenio maius ausum putet, quod cui totus terrarum orbis succubuerat, non cessit?

III. A.V. DCCX. *Ap. Ciui. 4. Aliquãto aliter.*

Sed nescio an Octauius Balbus concitatioris & ardentioris erga filium beneuolentiæ fuerit. Proscriptus à triumuiris, cùm domo postica clam esset egressus, iámque fugę expeditum initium haberet: postquã intus filiũ trucidari falso

clamore

clamore è vicinia accepit, ei se neci quam euaserat, obtulit, occidendúmque militibus tradidit. Pluris nimirum illud momentum, quo illi præter spem videre filium incolumem contigerat: quàm salutem suam æstimans. Miseros adolescentis oculos, quibus amantissimum sui patrem ipsius opera sic expirantem intueri necesse fuit!

EXTERNA.

I. Ceterùm vt ad iucundiora cognitu veniamus. Seleuci regis filius Antiochus nouercæ Stratonices infinito amore correptus, memor quàm improbis facibus arderet, impium pectoris vulnus pia dissimulatione contegebat. Itaque diuersi affectus iisdem visceribus ac medullis inclusi summa cupiditas, & maxima verecundia, ad vltimam tabem corpus eius redegerunt. Iacebat ipse in lectulo, moribundo similis, lamentabantur necessarij: pater mœrore prostratus, de obitu vnici filij, déque sua miserrima orbitate cogitabat: totius domus funebris magis, quam regius erat vultus. Sed hanc tristitiæ nubem Leptinis mathematici, vel, vt quidam tradunt, Erasistrati medici prouidentia discussit: Iuxta enim Antiochum sedens, vt eũ ad introitum Stratonices rubore perfundi, & spiritu increbrescere, eáque egrediente pallere, & excitatiorem anhelitum subinde recuperare animaduertit, curiosiore obseruatione ad ipsam veritatẽ penetrauit. Intrante enim Stratonice, & rursus abeunte, brachiũ adolescentis dissimulanter apprehendendo; modo vegetiore, modo languidiore pulsu venarum comperit; cuius morbi æger esset, protinúsque id Seleuco exposuit. Qui charissima sibi coniuge filio cedere non dubitauit. Quod in amorem incidisset, fortunæ acce-

Appian. Syriaca. Plut. Demetrio.

5

ptum referens: quòd diſſimulare eum vſque ad mortem paratus eſſet, ipſius pudori imputans. Subiiciatur animis ſenex, rex amans: iam patebit quam multa, quamque difficilia paterni affectus indulgentia ſuperauit.

II. A.V. DCXCII. *App. Mithridatia.*

At Seleucus quidem vxore. Ariobarzanes autem filio ſuo Cappadociæ regno ceſſit, in conſpectu Cn. Pompeij: cuius cùm tribunal conſcendiſſet, inuitatúſque ab eo in curuli ſella ſediſſet; poſtquam filium in cornu ſcribę humiliorem fortuna ſua locum obtinentem conſpexit, non ſuſtinuit infra ſe collocatum intueri. Sed protinus ſella deſcendit, & diadema in caput eius tranſtulit: hortaríque cœpit vt eò trãſiret vnde ipſe ſurrexerat. Exciderunt lacrymæ iuueni, cohorruit corpus, dilapſum diadema eſt, nec quò iuſſus erat, progredi potuit: Quódque penè fidem veritatis excedit, lætus erat, qui regnum deponebat: triſtis, cui dabatur: Nec vllum finem tam egregium certamen habuiſſet, niſi patriæ voluntati auctoritas Pompeij adfuiſſet. Filium enim & regem appellauit, & diadema ſumere iuſſit, & in curuli ſella conſidere coëgit. 6

QVI SEVERI ADVERSVS LIberos. CAP. VII.

1 *L. Iunius Brutus primus cos.*
2 *Caſſius Viſcellinus.*
3 *T. Manlius Torquatus iuriſconſ.*
4 *M. Æmilius Scaurus.*
5 *A. Fuluius.*

I. A.V. CCXLIV. *Liu. 2. Dio. 5.*

Comicæ lenitatis hi patres, tragicæ aſperitatis illi. Par Romulo gloria L. Brutus, quia ille vrbem, hic libertatem Romanam condidit; filios ſuos, Tarquinij dominationẽ à ſe expulſam 1

ſam reducentes, ſummum imperium obtinens, comprehenſos, próque tribunali virgis cæſos & ad palum religatos ſecuri percuti iuſſit. Exuit patrem vt conſulem ageret, orbúſque viuere, quàm publicæ vindictę deeſſe maluit.

Vincet amor patriæ, Virg.

II. A.V. CCLXVIII. *Liu. 2. D. 0. 8. ex quibuſdã Annal. ex aliis aliter.*

2 Huius æmulatus exemplum Caſſius filium, qui tribunus plebis Agrariam legem primus tulerat, multíſque aliis rebus pupillariter animos hominum amore ſui deuinctos tenebat; poſtquam illam poteſtatem depoſuit, adhibito propinquorum & amicorum conſilio, affectati regni crimine domi damnauit: verberibúſque affectum, necari iuſſit: ac peculium eius Cereri conſecrauit.

III. A.V. DCXII. *Liuius 54. Cic. de Finib. 1.*

T. Autem Manlius Torquatus, propter egregia multa rarę dignitatis, iuris quoque ciuilis, & ſacrorum pontificalium peritiſſimus, in conſimili facto ne conſilio quidem neceſſariorum indigere ſe credidit. Nam cùm ad ſenatum Macedonia de filio eius D. Silano, qui eam prouinciam obtinuerat, querelas per legatos detuliſſet, à Patribus conſcriptis petiit, nequid ante de ea re ſtatuerent, quàm ipſe Macedonum filiique ſui cauſam inſpexiſſet: Summo deinde cùm ampliſſimi ordinis, tum etiam eorum qui queſtum venerant, conſenſu cognitione ſuſcepta, domi conſedit, ſolúſque vtrique parti per totum biduum vacauit, ac tertio pleniſſimè die, diligentiſſimóque auditis teſtibus, ita pronuntiauit. Cùm Silanum filium meum pecunias à ſociis accepiſſe mihi probatum ſit, & rep. eum & domo mea indignum iudico, protinúſque è conſpectu meo abire iubeo. Tam triſti patris ſententia perculſus Silanus, lucem vlterius intueri nõ ſuſtinuit, ſuſpendioque ſe proxima nocte conſumpſit. Peregerat iã Torquatus ſeueri&

religiosi iudicis partes, satisfactum erat reip. habebat vltionem Macedonia, potuit tam verecundo obitu filij patris inflecti rigor. at ille neque adolescentis exequiis interfuit, & cum maximè funus eius duceretur, consulere se volentibus, vacuas aures accommodauit. Videbat enim se in eo atrio consedisse, in quo illius Imperiosi Torquati seueritate conspicua imago posita erat: Prudentissimóque viro succurrebat, effigies maiorum cum titulis suis idcirco in prima ædium parte poni solere, vt eorum virtutes posteri non solùm legerent, sed etiam imitarentur.

IV. A.V. DCLII. *Auct. de Viris illust. c.72. Front. lib. 4. c. 1.*

M. vero Scaurus, lumen ac decus patrię, cùm apud Athesim flumen impetu Cimbrorum Romani equites pulsi, deserto procos. Catulo Vrbem pauidi repeterent, consternationis eius participi filio suo misit, qui dicerent, libentius se in acie eius interfecti ossibus occursurum, quàm ipsum tam deformis fugę reum visurum. Itaque si quid modò reliquum in pectore verecundiæ superesset, conspectum degener irati patris vitaret. recordatione enim iuuentæ suæ, qualis M. Scauro aut habendus aut spernendus esset filius admonebatur. Quo nuncio accepto, iuuenis coactus est fortius aduersus semetipsum gladio vti, quàm aduersus hostes vsus fuerat.

A.V. DCXC. *Salust. Ca. Diod. 37.*

Nec minus animosè A. Fuluius vir senatorij ordinis, euntem in aciem filium retraxit, quam Scaurus è prœlio fugientem increpuit. Namque iuuenem & ingenio & literis & forma inter æquales nitentem, prauo consilio amicitiam Catilinę secutum, ínque castra eius temerario impetu ruentem, medio itinere abstractum, supplicio mortis affecit: præfatus, Non se Catilinę illum aduersus patriam, sed patrię aduersus

Cati-

Catilinam genuisse. Licuit, donec ciuilis belli rabies præteriret, inclusum arcere: verùm illud cauti patris narraretur opus, hoc seueri refertur.

QVI MODERATI ERGA suspectos liberos.

CAPITE IX.

1 *L. Gellius Poplicola.* 3 *Fuluius quidam.*
2 *Q. Hortensius orator.* 4 *Pater quidam.*

Sed vt hanc incitatam & asperam seueritatem mitiores relatu patrum mores clementię suæ mistura temperent, exactæ pœnę concessa venia iungatur.

1 L. Gellius, omnibus honoribus ad censurã defunctus, cùm grauissima crimina de filio, cum nouerca commissum stuprum, & parricidium cogitatum, propemodum explorata haberet, non tamen ad vindictam procurrit continuo, sed penè vniuerso senatu adhibito in consilium, expositis suspicionibus, defendendi se adolescenti potestatem fecit. Inspectáque diligentissimè caussa, absoluit eũ tum consilij, tum etiam sententia sua: Quod si impetu iræ abstractus sæuire festinasset, admisisset magis scelus, quàm vindicasset.

I. A.V. DXXCIII. *censor fuit.*

2 Q. Autem Hortensij qui suis temporibus ornamentum Romanæ eloquentiæ fuit, admirabilis in filio patientia extitit. Cum enim eoúsque impietatem eius suspectam & nequitiam inuisam haberet, vt Messalam suę sororis filium hęredem habiturus ambitus reum defendens iudicibus diceret, Si illũm damnassent, nihil sibi pręter osculum nepotũ, in quibus acquiesceret, superfuturum: Hac scilicet sententia, quam

II. A.V. DCCII. *Cœlius Cic. famil. 8. Cic. in Bruto.*

quam etiam editæ orationi inseruit, filium potius in tormento animi, quam in voluptatibus reponens: tamen ne naturę ordinem confunderet, non nepotes, sed filium hęredem reliquit. Moderatè vsus affectibus suis: quia & viuus moribus eius verum testimonium, & mortuus sanguini honorem debitum reddidit.

III. Idem fecit clari generis, magnæque dignitatis vir Fuluius, sed in filio aliquantũ tetriore. Nam cùm auxilium senatus implorasset, vt suspectus in parricidio & ob id latens per triũvirum conquireretur, ac iussu Patrum conscriptorum comprehensus esset, non solùm eum non notauit, sed etiam decedens dominum omnium esse voluit: Quem sibi genuerat hæredem instituens, non quem expertus fuerat.

IV. Magnorum virorum clementibus actis ignoti patris nouæ atque inusitatę rationis consilium adiiciam: qui cùm à filio necti sibi insidias comperisset, nec inducere in animum posset, vt verum sanguinem ad hoc sceleris progressum crederet, seductam vxorem suppliciter rogauit ne se vlterius celaret, sed diceret: Me illum adolescentem subiecisset, siue ex alio cõcepisset: Asseueratione deinde eius, & iureiurando, se nil tale debere suspicari persuasus, in locum desertum filio perducto gladium, quem secum occultũ attulerat, tradidit, ac iugulum feriendum præbuit, nec veneno nec latrone ei ad peragendum parricidium opus esse affirmãs: Quo facto nõ paulatim, sed magno impetu recta cogitatio pectus iuuenis occupauit, cõtinuóq. abiecto gladio, Tu verò, inquit, pater viue: & si tam obsequẽs es, vt hoc, precari filio permittas me quoque exuperas. Sed tãtũ quęso, ne meus erga te amor eò sit vilior, quod à pœnitentia

nitentia oritur. O solitudinem sanguine meliorem, pacatior[esque] penatibus siluas, & alimentis blandius ferrum, ad mortis oblatę, quàm datę vitæ felicius beneficium!

QVI FILIORVM OBITVM forti animo tulerunt.

CAP. X.

ROMANI.

1 *M. Horatius Puluillus. COS. II.*

2 *L. Æmilius Paulus procos.*

3 *Q. Marcius Rex. COS.*

EXTERNI.

1 *Pericles Atheniensis.*

2 *Xenophon.*

3 *Anaxagoras.*

I. A.V. CCXLVI. [illegible]

Commemoratis patribus qui iniurias filiorum patienter exceperunt, referamus eos qui mortes æquo animo tolerarunt.

Horatius Puluillus, cùm in Capitolio Ioui Opt. Max. ædem pontifex dedicaret, intérque nuncupationem solennium verborum postem tenens, mortuum esse filium suum audisset: neque manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet: Neque vultum à publica religione ad priuatum dolorem deflexit, ne patris magis, quam pontificis partes egisse videretur. Tolle, inquit, cadauer.

II. A.V. DXXCVI. *Plut. vita. Liuius*

1 Clarum exemplum: nec minus tamen illustre quod sequitur. Æmilius Paullus nunc felicissimi, nunc miserrimi patris clarissima repręsentatio, ex quatuor filiis formæ insignis, egregiæ indolis, duos iure adoptionis in Corneliam, Fabiámque gentem translatos, sibi ipse denegauit: duos ei fortuna abstulit. Quorum alter triumphum patris funere suo quartũ ante diem præcessit: alter in triumphali curru cõspectus, post

diem tertium expirauit. Itaque qui ad donandos vsque liberos abundauerat, in orbitate subitò destitutus est. Quem ca[illegible] quo robore animi sustinuerit, oratione, quam de rebus à se gestis apud populum habuit, hanc adiiciendo clausulam, nulli ambiguum reliquit: Cùm in maximo prouentu felicitatis nostræ Quirites timerem, nequid mali fortuna moliretur: Iouem Optim. Max. Iunonémque reginam, & Mineruam precatus sum, vt si aduersi quid populo Romano immineret, totum in meam domum conuerteretur. Quapropter bene se res habet: annuendo enim votis meis id egerunt, vt vos potius meum casum doleatis, quàm ego vestro ingemiscerem.

III. A.V. DCXXXV. Catonis n[illegible] [illegible] collegam [illegible] Gell. [illegible] c. 19. Quare locus hic meritò nobis suspectus est.

Vno etiam nunc domestico exemplo adiecto, in alienis luctibus orationi meę vagari permittam Q. Marcius Rex superior, Catonis in consulatu collega, filium summę pietatis & magnę spei, & quę non parua calamitatis accessio fuit, vnicum amisit. Cúmque se obitu eius subrutum & euersum videret, ita dolorem altitudine consilij coercuit, vt à rogo iuuenis protinus Curiã peteret: senatúmque, quem eo die lege habere oportebat, euocaret. Quòd nisi fortiter mœrorem ferre scisset, vnius diei lucem inter calamitosum patrem, & strenuum consulem, neutra in parte cessante officio, partiri non potuisset.

EXTERNA.

I. *Plut. in vita.*

Princeps Atheniensium Pericles intra quatriduum duobus mirificis adolescentibus filiis spoliatus, iis ipsis diebus & vultu pristinũ habitum retinente, & oratione nulla ex parte infractiore concionatus est. Ille verò caput quoque

que solito more coronatum gerere sustinuit, vt nihil ex vetere ritu propter domesticum vulnus detraheret. Non sine caussa igitur tanti roboris animus ad Olympij Iouis cognomen ascendit.

Aristoph. interpr.

II. *Laert. in vita. Stobaeus ser. 106. Ælianus Var. histor. 3.*

Xenophon autem, quòd ad Socraticam disciplinam attinet, proximus à Platone felicis ac beatæ facundię gradus, cum solenne sacrificium perageret, è duobus filiis maiorem natu nomine Gryllum, apud Mantineam in prælio cecidisse cognouit: nec ideo institutum deorum cultum omittendum putauit, sed tantummodo coronam deponere contentus fuit. Quam ipsam, percunctatus quonam modo occidisset, vt audiuit fortissimè pugnantem interiisse, capiti reposuit: numina quibus sacrificabat, testatus, maiorem se ex virtute filij voluptatem, quàm ex morte amaritudinem sentire. Alius remouisset hostiam, abiecisset altaria, lachrymis respersa thura disiecisset: Xenophontis 3 corpus religioni ita mobile stetit, & animus in consilio prudentia stabilis mansit: Nam dolori succumbere, ipsa clade, quæ nunciata erat, tristius duxit.

III. *Laert. in vita. Cic. Tusc. 3. Ælian. Varia. hist. 3.*

Nec Anaxagoras quidem supprimendus est: Audita namque morte filij, Nihil inquit, mihi inexpectatum, aut nouum nuntias: ego enim illum ex me natum sciebam esse mortalem. Has 4 voces vtilissimis præceptis imbuta virtus mittit: quas siquis efficaciter auribus perceperit, non ignorabit ita liberos esse procreandos, vt meminerit his à rerum natura, & accipiendi spiritus & reddendi eodem momento temporis legem dici: atque vt mori neminem solere, qui non vixerit, ita nec viuere aliquem quidem posse, qui non sit moriturus.

VALERII MAXIMI
LIBER SEXTVS.
DE PVDICITIA.
CAPVT I.

QVAM COLVERE ROMANI.

1 *Lucretia Sp.F.L.Collatini.*
2 *L.Virginius.*
3 *Pontius Aufidianus eq. Rom.*
4 *P.Mænius.*
5 *Q.Fabius Max.Seruilianus.*
6 *P. Atilius Philiscus.*
7 *M.Claudius Marcellus ad.cur.*
8 *Q. Metellus celer trib. pleb.*
9 *T. Veturius T. F. Caluienus.*
10 *C.Pescennius III. vir capitalis.*
11 *Cominius trib.plebis.*
12 *C.Marius COS. II.*
13 *Priuati qui adulteria deprehensa vindicarũt.*

EXTERNI.

1 *Hippo fœmina Græca.*
2 *Chiomara Orgiagontis reguli.*
3 *Teutonorum vxores.*

Ευχη.

Vnde te virorum pariter ac fœminarum pręcipuum firmamentum pudicitia inuocem? tu enim prisca religione consecratos Vestæ focos incolis, Tu Capitolinæ Iunonis puluinaribus incubas, Tu palatij columen augustos penates, sanctissimúmque Iuliæ gentis genialem thorum assidua statione celebras. Tuo præsidio puerilis ætatis insignia munita sunt. Tui numinis respectu sincerus iuuentæ flos permanet. Te custode matronalis stola censetur. Ades igitur, & cognosce quæ fieri ipsa voluisti.

Pellex Iunonij aram ne tangito. Adulatio euidens.

I. 1 Dux Romanę pudicitię Lucretia, cuius virilis animus maligno errore fortunæ, muliebre cor-

2 corpus ſortitus eſt: A Sex. Tarquinio regis Superbi filio per vim ſtuprum pati coacta, cùm grauiſſimis verbis iniuriã ſuam in conſilio neceſſariorũ deploraſſet: ferro ſe, quod veſte tectum attulerat, interemit. Cauſſámque tam animoſo interitu imperium conſulare pro regio permutandi, populo Rom. præbuit.

A.V. CCXLIV *Liuius* 1. *Ouid. Faſto.* 2. *Dion.* 4.

II. Atque hanc illatam iniuriam non tulit Virginius plebeij generis, ſed patricij vir ſpiritus, ne probro contaminaretur domus ſua, proprio ſanguini non pepercit. Nam cùm Ap. Claudius decemuir, filię eius virginis ſtuprum, poteſtatis viribus fretus, pertinacius expeteret, deductam in forum puellam occidit, pudicęque interemptor quàm corruptæ pater eſſe maluit.

A.V. CCCIV. *Liuius* 3. *Dion.* 11.

III. Nec alio robore animi prędicus fuit * Pontius Aufidianus, eques Rom. qui poſtquam comperit filiæ ſuę virginitatem à pędagogo proditam Fannio Saturnino, non contentus ſceleratum ſeruum affeciſſe ſupplicio, etiam ipſam puellam necauit. Itaque ne turpes eius nuptias celebraret, acerbas exequias duxit.

3 * *al.* P. Aufidianus.

IV. Quid P. Mænius, quàm ſeuerum pudicitiæ cuſtodem egit? In libertum namque gratũ admodũ ſibi animaduertit, quia eum nubilis iam ætatis filię ſuę oſculum dediſſe cognouerat: cùm pręſertim non libidine, ſed errore lapſus videri poſſet. Cęterum amaritudine pœna teneris adhuc puellę ſenſibus, caſtitatis diſciplinam ingenerari magni æſtimauit. Eique tam triſti exemplo præcepit, vt non ſolùm virginitatem illibatam, ſed etiam oſcula ad virum ſyncera perferret.

V. Q. Vero Fabius Maximus Seruilianus honorib. quos ſplendidiſſimè geſſit, cenſurę grauitate 4 conſummatis, exegit à filio vnico pœnas dubiæ

A.V. DCXXVII. *Cẽſor fuit.*

castitatis. Is eas pependit, voluntario secessu conspectum patris vitando.

VI. Dicerem censorium virum nimis acerbum extitisse, nisi P. Atilium Philiscum in pueritia corpori quæstum à domino facere coactum, tam seuerum postea patrem cernerem. Filiam enim suam, quod ea se stupri crimine coinquinauerat, interemit. Quàm sanctam igitur in ciuitate nostra pudicitiam fuisse existimare debemus, in qua etiam institores libidinis, tã seueros eius vindices euasisse animaduertimus?

VII. A.V. DXXVII. *Plutarch. in vita.* Sequitur excellentis nominis, ac memorabilis facti exemplum. M. Claudius Marcellus ædilis curulis C. Scantinio Capitolino trib. pl. diem ad populum dixit, quòd filium suum de stupro appellasset: Eóque asseuerante se cogi non posse vt adesset, quia sacrosanctam potestatem haberet, & ob id tribunitium auxilium implorante, totum collegium tribunorum negauit se intercedere, quò minus pudicitiæ quæstio perageretur. Citatus itaque Scantinius reus vno teste qui tentatus erat, dãnatus est. Constat iuuenem, productum in Rostra defixo in terram vultu perseueranter tacuisse, verecundóque silentio plurimum in vltionem suam valuisse. 5

VIII. A.V. DCXXCIV. Metellus quoque Celer stuprosæ mentis acer punitor extitit, Cn. Sergio Silo promisso tum matrifamiliæ nummorum gratia diem ad populum dicendo, eúmque hoc vno crimine damnando: Non enim factum tunc, sed animus in questionem deductus est: plúsque voluisse peccare nocuit, quàm non peccasse profuit.

IX. A.V. CDXXVII. *Liuius 8. de L. Papiri. simile refert & Suid. in C. Laterio.* Concionis hæc, illa Curiæ grauitas. T. Veturius filius eius Veturij, qui in consulatu suo Samnitibus, ob turpiter ictum fœdus, deditus fuerat: cùm propter domesticam ruinam,

&

& graue æs alienum C.Plotio nexum se dare admodum adolescentulus coactus esset: seruilibus ab eo verberibus, quia stuprum pati noluerat, affectus, querelam ad consules detulit. A quibus hac de re certior factus senatus, Plotium in carcerem duci iussit. In qualicunque enim statu positam Romano sanguini pudicitiam tutam esse voluit.

X.

Et quid mirum, si hoc vniuersi P.C censuerunt? C. Pescennius triumuir Capitalis Cornelium fortissimè militiæ stipendia emeritũ, virtutísque nomine quater honore primipili ab imperatoribus donatum: quòd cum ingenuo adolescentulo stupri commercium habuisset, publicis vinculis onerauit: A quo appellati tribuni, cùm de stupro nihil negaret, sed sponsionem se facere paratum diceret, quod adolescens ille palam atque apertè corpore quæstum factitasset, intercessionem suam interponere noluerunt. Itaque Cornelius in carcere mori coactus est: Non putarunt tribuni pleb. remp. nostram cum fortibus viris pacisci oportere, vt externis periculis domesticas delicias emerent.

XI.

A.V. DDXXXVI. *circiter.* *Suid.*

Libidinosi centurionis supplicium, M. Lætorij Mergi tribuni militaris, ęquè similis fœdus exitus sequitur: Cui Cominius trib.pleb. diem ad populum dixit, quòd cornicularium suum stupri caussa appellasset. Nec sustinuit eius rei sententiam Lætorius, sed se ipse ante iudicij tempus fuga prius subtraxit, deinde etiam morte puniuit. Naturę modum expleuerat: fato tamẽ functus, vniuersę plebis sententia crimine impudicitiæ damnatus est: Signa illum militaria, sacratæ aquilæ, & certissima Romani imperij custos seuera castrorum disciplina, vsq. ad inferos persecuta est. Quoniam cuius magister

esse debuerat, sanctitatis corruptor tentabo existere.

XII. A.V. DCXLIX. *Plutarch. in vita Trebonium vocat Plut.*

Hoc mouit C. Marium Imperatorem, tum, cùm C. Luscium sororis suæ filium tribunum militum à C. Plotio manipulario milite iure cæsum pronuntiauit, quia eum de stupro compellare ausus fuerat.

XIII.

Sed vt eos quoque, qui in vindicanda pudicitia dolore suo pro publica lege vsi sunt, strictim percurram: Sempronius Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Memmius L. Octauium similiter deprehensum neruis contudit: Carbo Accienus à Vibieno, item Pontius à P. Cernio deprehensi castrati sunt: Cn. etiam Furium Brochum quidam deprehendit & familię stuprandum obiecit: Quibus irę suę indulsisse, fraudi non fuit. 6

EXTERNA.

I.

Atque vt domesticis externa subnectam, Gręca fœmina nomine Hippo, cùm hostium classe esset excepta, in mare se, vt morte pudicitiam tueretur, abiecit. Cuius corpus Erechtheo littori appulsum, proxima vndis humo sepulturę mandatum, ad hoc tempus tumulus contegit: Sanctitatis verò gloriam æternæ traditam memorię Gręcia laudibus suis celebrando, quotidie florentiorem effecit. 7

II. A.V. DLXIV. *Liu 38. Plutarc. de claris mulieribus Auct. de viris ill. c. 55. L. Flor. 2. 21.*

Vehementius hoc, illius consideratius exemplum pudicitiæ. Exercitu & copiis Gallogræcorum à Cn. Manlio consule in Olympo monte ex parte deletis, ex parte captis, Orgiagontis reguli vxor miræ pulchritudinis à centurione, cui custodienda tradita erat, stuprum pati coacta: postquam ventum est in eum locũ,

in

8 in quem centurio, misso nuntio, necessarios mulieris pretium quo eam redimerent, afferre iusserat: Aurum expendente centurione, & in eius pondus animo oculisque intento, Gallogræcis lingua gentis suę imperauit, vt eũ occiderent. Interfecti deinde caput abscisum manibus retinens ad coniugem venit, abiectoque ante pedes eius, & iniuriæ & vltionis suæ ordinem exposuit. Huius fœminæ quid aliud quisquam, quàm corpus in potestatem hostium venisse dicat? Nam neque animus vinci, nec pudicitia capi potuit.

III. A.V. DCLI. *Plutarch. Oros. 5. c. 16. Flor. 3. c. 3.*

Teutonorum verò coniuges Marium victorem orarunt vt ab eo virginibus Vestalibus dono mitterentur, affirmantes æquè se, atque illas virilis concubitus expertes futuras. Eaque re non impetrata, laqueis sibi nocte proxima spiritum eripuerunt. Dij melius, quòd hunc animum viris earum in acie non dederunt. Nam si mulierum suarum virtutem imitari voluissent, incerta Teutonicæ victoriæ trophæa reddidissent.

QVÆ LIBERE DICTA AVT FACTA.
CAPVT II.

A ROMANIS.

1 *Legatio Priuernatium.*
2 *L. Marcio Philippo cos.*
3 *P. Scipione Æmiliano.*
4 *Cn. Calpurnio Pisone.*
5 *M. Catone Vticensi.*
6 *Cn. Lentulo Marcellino COS.*
7 *M. Fauonio.*
8 *Heluio Mancia Formiano.*
9 *Diphilo Tragœdo.*
10 *M. Castricio Placetino.*
11 *Ser. Sulpicio Galba.*
12 *A. Casellio iuriscon.*

AB EXTERNIS.

1 *Machæra Macedonica muliere.*
2 *Syracusana quadam.*
3 *Theodoro Cyrenæo.*

Libertatem autem vehementis ſpiritus dictis pariter ac factis teſtatam, vt non inuitauerim; ita vltrò venientem non excluſerim. Quæ inter virtutem vitiúmque poſita, ſi ſalubri modo ſe temperauerit, laudem: ſi quò non debuit, profuderit, reprehenſionem meretur. Atque vulgi ſic auribus gratior, quàm ſapientiſſimi cuiuſque animo probabilior eſt. Vtpote frequentius aliena venia, quàm ſua prouidentia tuta. Sed quia humanæ vitæ partes perſequi propoſitum eſt, noſtra fide, propria æſtimatione referatur.

I. A.V. CDXXIV. Priuerno capto, interfectíſque qui id oppidum ad rebellandum incitauerant, ſenatus indignatione accenſus conſilium agitabat, quidnam ſibi de reliquis quoque Priuernatibus faciendum eſſet. Ancipiti igitur caſu ſalus eorum fluctuabat, eodem tempore & victoribus & iratis ſubiecta. Ceterùm cùm auxilium vnicum in precibus reſtare animaduerterent, ingeniti Italici ſanguinis obliuiſci non potuerunt. Princeps enim eorum in curia interrogatus, quam pœnam mererentur: reſpondit: Quam merētur, qui ſe dignos libertate iudicant. Verbis arma ſumpſerat, exaſperatóſque Patrum conſcriptorũ animos inflammauerat. Sed Plautius conſul fauẽs Priuernatium cauſſæ, regreſſum animoſo eius dicto obtulit: quæſiuítque, qualem cum eis Romani pacem habituri eſſent impunitate donata. At is conſtantiſſimo vultu, Si bonam dederitis, inquit, perpetuam: ſi malam, non diuturnam. Qua voce perfectum eſt; vt victis non ſolùm venia, ſed etiam ius & beneficium noſtrę ciuitatis daretur.

II. A.V. DCLXII. *Cic. de Or.* Sic in ſenatu Priuernas loqui auſus eſt. L. verò Philippus conſul aduerſus eundem ordinem

nem libertatem exercere non dubitauit. Nam segniciem pro Rostris exprobrans, alio sibi senatu opus esse dixit: tantúmque à pœnitentia dicti absfuit, vt etiam L. Crasso summæ dignitatis & eloquentiæ viro, id in Curia grauiter ferenti, manum iniici iuberet. Ille reiecto lictore, Non es, inquit mihi Philippe consul, quia nec ego quidem tibi senator sum.

3 Quid? populum ab incursu suo tutum libertas reliquit? imò & similiter aggressa, & æquè ex- 4 perta est patientem. C. Carbo trib. pleb. nuper sepultæ Gracchanę seditionis turbulentissimus vindex, idémque orientium ciuilium malorum fax ardentissima, P. Africanum à Numantiæ ruinis summo cum glorię fulgore venientem, ab ipsa penè porta in Rostra perductum, quid de Ti. Gracchi morte, cuius sororem in matrimonio habebat, sentiret, interrogauit: vt auctoritate clarissimi viri, inchoato iam incendio multum incrementi adiiceret: Quia non dubitabat, quin propter tam arctam affinitatẽ, aliquid pro interfecti necessarij memoria miserabiliter esset locuturus. At is iure eum cæsum 5 videri respondit. Cui dicto cùm concio tribunitio furore instincta violenter succlamasset, Taceant, inquit, quibus Italia nouerca est. Orto deinde murmure, Non efficietis ait, vt solutos verear, quos alligatos adduxi. Vniuersus populus iterum ab vno contumeliosè correptus erat. Quantus est honos virtutis? tacuit actutùm: Recens victoria ipsius Numãtina, & patris Mace- 6 donica, deuictæque Carthaginis spolia auita, ac duorũ regũ Syphacis & Persæ ante triũphales 7 currus catenatæ ceruices, tũc totius fori fremẽtis ora clauserunt: Nec timori datũ est silentiũ, sed quia beneficio Æmiliæ & Corneliæ gentis,

III. A.V. DCXXII. *Liuius 59. Plutar. Apopht. Velleius.*

multi metus Vrbis, atque Italię finiti erãt, plebs Romanæ libertatis Scipionis libera non fuit.

IIII. Quapropter minus mirari debemus, quod amplissima Cn. Pompeij auctoritas toties cum libertate luctata est: nec sine magna laude, quoniam omnis generis hominum licentię ludibrio esset; quieta fronte tulit. Cn. Piso, cùm Maniliũ Crispum reum ageret, cúmque euidenter nocentem gratia Pompeij videret eripi, iuuenili impetu ac studio accusationis prouectus, multa & grauia crimina, præpotenti defensori obiecit. Interrogatus deinde ab eo, cur se quoque non accusaret: Da, inquit, prędes reip. te, si postulatus fueris, ciuile bellum non excitaturum, etiam de tuo prius, quàm de Manilij capite in consiliũ iudices mittam. Ita eodẽ iudicio duos sustinuit reos: accusatione Manilium, libertate Pompeium: & eorum alterum lege peregit, alterum professione, qua solum poterat.

A.V. DCXCVI *circiter.* 8 9 10

V. Quid ergo libertas sine Catone? non magis quàm Cato sine libertate. Nam cùm in senatorem nocẽtem & infamem reum iudex sedisset, tabellęque Cn. Pompeij laudationem eius continentes, prolatæ essent, proculdubio efficaces futuræ, protinus submouit eas è quęstione, legem recitando, qua cautum erat, ne senatoribus tali auxilio vti liceret. Huic facto persona admirationem ademit. Nam quæ in alio audacia videretur, in Catone fiducia cognoscitur.

A.V. DCCII. *Dion.* 40. *Plut. Põp. & Catone.* 11

VI. Cn. Lentulus Marcellinus consul, cùm in cõcione de Magni Pompeij nimia potentia quereretur, assensúsque ei clara voce vniuersus populus esset: Acclamate, inquit, Quirites, acclamate, dum licet: iam n. vobis impunè facere non licebit. Pulsata est tũc eximij ciuis potẽtia, hinc inuidiosa querela, hinc lamẽtatione miserabili.

A.V. DCXCVII. *Dion* 39.

Cui

Cui candida fascia crus alligatum habenti, Fauonius, Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema. Exigui panni cauillatione regias eius vires exprobrans. At is neutra in parte mutato vultu, vtrunque cauit, ne aut hilari fronte libenter agnoscere potentiam, aut tristi iram profiteri videretur: Eáque patientia inferioris etiam generis, & fortunę hominibus aditum aduersus se dedit. E quorum turba duos retulisse abundè erit.

A. V. DCXCIX circiter.

VIII. Heluius Mancia Formianus, Libertini filius vltimę senectutis, L. Libonem apud censores accusabat: in quo certamine cùm Pompeius Magnus humilitatem ei, ætatémque exprobrās, ab inferis illum ad accusandum remissum dixisset: Non mentiris, inquit, Pompei: venio enim ab inferis L. Libonem accusaturus: sed dum illic moror, vidi cruentum Cn. Domitium Ahenobarbum deflentem, quòd summo genere natus, integerrimæ vitę, amantissimus patrię, in ipso iuuẽtutis flore, tuo iussũ esset occisus. Vidi pari claritate conspicuum Brutum ferro laceratum, querentem, id sibi prius perfidia, deinde etiam crudelitate tua accidisse. Vidi Cn. Carbonem acerrimum pueritiæ tuę, bonorúmque patris tui defensorem, in tertio consulatu suo catenis, quas tu ei inijci iusseras, vinctũ, obtestantẽ te, aduersus omne fas, ac nefas, cùm in summo esset imperio, à te equite Romano trucidatum. Vide eodem habitu, & quiritatu prętorium virum Perpernam sęuitiam tuam execrantem, omnésque eos vna voce indignantes quòd indemnati sub te adolescẽtulo carnifice occidissent. Obducta iam vietis cicatricibus bellorum ciuilium vastissima vulnera, municipali homini, seruitutẽ paternã redolenti, effręnata teme-

A. V. DCXCIIX.

A. V. DCLXXII. Plutarch. Pomp. Liu. 89. Ap. 1.

A. V. DCLXXVI. Liuius 90. Plutarch. Zonaras.

A. V. DCLXXI. Plutarch. App. Zonaras.

A. V. CCXXCI. Plutarch. App. Vell. Liuius 96.

ritate, intolerabilíque ſpiritu impunè reuocare licuit. Itaque eo tempore & fortiſſimum erat Cn. Pōpeio maledicere, & tutiſſimum. Sed non patitur nos hoc longiore querela proſequi perſonæ inſequentis aliquantò ſors humilior.

IX. A.V. DCXCIV *Cic. ad Atti. 2. epiſt. 19.*

Diphilus Tragœdus, cùm Apollinaribus ludis inter actum ad eum verſum veniſſet, in quo hæc ſententia continetur. Miſeria noſtra Magnus eſt: directis in Pompeium manibus, pronuntiauit: Reuocatúſque aliquoties à populo, ſine vlla cunctatione, nimię illũ & intolerabilis potentiæ reum geſtu perſeueranti egit. Eadē petulantia vſus eſt in ea quoque parte. Virtutē iſtam veniet tempus cùm grauiter gemas.

X. A.V. DCLXIX *Liuius lib.* XXCIV.

M. etiam Caſtricij libertate inflammatus animus, qui cùm Placentiæ magiſtratum gereret, Cn. Carbone conſule iubente decretum fieri, quo ſibi obſides à Placentinis darentur, nec ſummo eius imperio obtemperauit, nec maximis viribus ceſſit: Atque etiam dicenti multos ſe gladios habere, reſpondit, Et ego annos. Obſtupuerunt tot legiones tam robuſtas ſenectutis reliquias intuentes. Carbonis quoque ira, quia materiam ſæuiendi perquàm exiguam habebat, paruulum vitę tempus ablatura, in ſeipſa collapſa eſt.

XI. A.V. DCCVIII. *circiter.*

Iam Ser. Galbæ temeritatis plena poſtulatio, qui Diuum Iulium conſummatis victoriis, in foro ius dicentem, in hũc modum interpellare ſuſtinuit: C. Iuli Cæſar pro C. Pompeio Magno quondam genero tuo in tertio eius conſulatu pecuniam ſpopondi, quo nomine nũc appellor: Quid agam? dependam? Palam atque apertè ei bonorum Pompeij venditionem exprobrando: vt à Tribunali ſummoueretur, meruerat: ſed illud ipſa manſuetudine mitius pectus: æs alie-

num

num Pompeij ex suo fisco solui iussit.

A. Cæsellius vir iuris ciuilis scientia clarus, quàm periculosè contumax! Nullius enim aut gratia, aut auctoritate compelli potuit, vt de aliqua earum rerum quas triumuiri dederant, 13 formulam componeret. Hoc animi iudicio victoriarum beneficia extra omnem ordinem legum ponens. Idem, cùm multa de temporibus Cæsaris liberius loqueretur, amicíque ne id faceret monerent: Duas res quæ hominibus amarissimę * videntur, magnam sibi licentiam præbere respondit: senectutem & orbitatem.

XII. A.V. XCCII. *circiter.*

* *al.* viderentur.

EXTERNA.

I. *Plutar. Apoph.*

Inserit se tantis viris mulier alienigeni sanguinis: quę à Philippo rege temulento immerenter damnata, Prouocarem ad Philippum, inquit, sed sobrium. Excussit crapulam oscitanti, ac præsenti animo ebriū resipiscere, caussaque diligentius inspecta iustiorem sententiam ferre coegit. Igitur æquitatem, quam impetrare non potuerat, extorsit: potius præsidium à libertate, quàm ab innocentia mutuata.

II.

Iam illa non solùm fortis, sed etiam vrbana libertas. Senectutis vltimę quędam Syracusanis omnibus Dionysij tyranni exitum, propter nimiā morum acerbitatem, & intolerabilia onera votis expetentibus, sola quotidie matutino tēpore deos, vt incolumis ac sibi superstes esset, orabat. Quod vbi is cognouit, indebitā sibi admiratus beneuolentiam, accersit eā, & quid ita hoc, aut quo suo merito faceret, interrogauit. Tum illa, Certa est, inquit, ratio propositi mei: puella enim, cùm grauem tyrannū haberemus, carere eo cupiebam: quo interfecto, aliquantò

terrior arcem occupauit. Eius quoque finiri dominationem magni æstimabam, tertium te superioribus importuniorem habere cœpimus rectorem. Itaque timēs, ne si tu fueris absumptus, deterior in locum tuum succedat: caput meum pro tua salute deuoueo. Tam facetam audaciam Dionysius punire erubuit.

III. *Seneca de tranquill. Cicero Tusc. I. & 5.* Inter has & Theodorum Cyrenęum quasi animosi spiritus coniugium esse potuit, virtute par, felicitate dissimile. Is enim Lysimacho regi mortem sibi minitanti, Enimuerò, inquit, magnifica res tibi contigit, quia cantharidis vim assecutus es. Cúmque hoc dicto accensus, cruci eum suffigi iussisset, Terribilis hęc (ait) purpuratis sit tuis: mea quidem nihil interest, humíne, an sublime putrescam.

DE SEVERITATE. CAP. III.

1 *Populi Rom.*
2 *P. Mucij Scæuolæ trib. plebis.*
3 *Senatus Rom.*
4 *M'. Curij Dentati COS.*
5 *L. Domitij Ahenobarbi præt.*
6 *M. Horatij Tergemini.*
7 *Senatus Romani in incestas.*
8 *Cognatorum in Veneficas.*
9 *Egnatij Metelli.*
10 *C. Sulpicij Galli.*
11 *Q. Antistij Veteris.*
12 *P. Sempronij Sophi.*

EXTERNORVM.

1 *Lacedæmoniorum.*
2 *Atheniensium.*
3 *Cambysis regis Persarum.*

Armet se duritia pectus necesse est, dum horridę ac tristis seueritatis acta narrantur: vt humaniore cogitatione seposita, rebus auditu asperis vacet. Ita enim destrictæ & inexorabiles vindictę, & varia pœnarum genera in medium procurrent, vtilia quidem legum munimenta, sed minimè in placido & quieto paginarum numero reponenda.

M. Man-

M.Manlius, vnde Gallos depulerat inde ipse præcipitatus est: quia fortiter defensam libertatem nefariè opprimere conatus fuerat. Cuius iustę vltionis nimirum hęc præfatio fuit: Manlius eras mihi, cum præcipites agebas Senones: postquam mutari cœpisti, vnus factus es ex Senonibus. Huius supplicio æternæ memoriæ nota inserta est: Propter illum enim lege sanciri placuit, ne quis patricius in arce, aut Capitolio habitaret, quia domū eò loci habuerat, vbi nunc ędem Monetæ videmus. Par indignatio ciuitatis aduersus Spir. Cassium erupit: cui plus suspicio concupitæ dominationis nocuit, quam tres magnifici consulatus, ac duo speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus enim populúsque Rom. non contentus capitali eum supplicio afficere: interempto domum superiecit, vt penatium quoque strage puniretur. In solo autem ędem Telluris fecit. Itaque quod prius domicilium impotentis viri fuerat, nūc religiosę seueritatis monimentum est. Eadem ausum Sp. Mælium consimili exitu patria multauit. Area vero domus eius, quo iusti supplicii notitia ad posteros perueniret, Æquimelii appellationem traxit. Quantum ergo odij aduersus hostes libertatis insitum animis antiqui haberent, parietum ac tectorum, in quibus versati fuerant, ruinis testantur. Ideóque & M. Flacci, & L. Saturnini seditiosissimorum ciuium corporibus trucidatis, penates ab imis fundamentis eruti sunt. Ceterùm Flacciana area, cùm diu penatibus vacua mansisset, à Q. Catulo Cimbricis spoliis adornata est. Viguit in nostra Ciuitate Tit. & C. Gracchorum summa nobilitas, ac spes amplissima: sed quia statum ciuitatis conati erāt conuellere, insepulta cadauera iacue-

(Margin notes: 1. A.V. CCCLXX. *Liuius 6. Plutarch. Camillo Zonaras.* — 2. A.V. CCLXVIII. *Liuius 2. Dion. 8. Cic. pro domo sua.* — 3. A.V. CCXIV. *Liuius 4. Cic. pro domo.* — 4. A.V. DCXXXII. & DCLIII. *Liuius 61. & 69 Plu. Mario & Gracchis.* A.V. DCLII. *Cic. pro domo.*)

A.V. DCXX. & DCXXXII. Liu. 58. & 61. Plut. & App. Ciuil. 1. Liu. 38. Festus.

runt: supremúsque humanę conditionis honos filiis Gracchi, & nepotibus Africani defuit. Quinetiã familiares eorũ, nequis reip. inimicis amicus esse vellet, de robore precipitati sunt.

II. Idem sibi tã licere P. Mucius tribunus pleb. quàm senatui & populo Rom. credidit, qui omnes collegas suos, qui duce Sp. Cassio id egerant, vt magistratibus non subrogatis, communis libertas in dubium vocaretur, viuos cremauit. Nihil profectò hac seueritate fidentius: vnus enim tribunus eam pœnam nouem collegis inferre ausus est, quam nouem tribuni ab vno collega exigere perhorruissent.

A.V. CCLXVIII. Zonaras.

III. Libertatis rigida adhuc custos, & vindex seueritas, sed pro dignitate ac disciplina æquè grauis inuenta est. M. enim Clodium senatus Corsis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit: Quem ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari iussit. Semel lęsa maiestate imperij, quot modis ita pertinax vindex? factum eius rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris & detestãda Gemoniarum scalarum nota fœdauit. Atque hic quidem senatus animaduersionem meruerat. Cn. autem Cornelius Scipio Hispalli filius, prius quàm mereri posset, expertus est: Nam cùm ei Hispania prouincia sorte obuenisset, ne illuc iret, decreuit, adiecta causa, quòd rectè facere nesciret. Itaq. quæstor Cornelius propter vitam inhonestè actam sine vllo prouinciali ministerio, tantum non repetundarum lege damnatus est. Ne in C. quidem Vettieno, qui sinistræ manus digitos, ne bello Italico militaret, sibi absciderat, seueritas senatus cessauit: Publicatis enim bonis eius, ipsũ ęternis vinculis puniendum censuit; effecítque, vt quem honestè

A.V. DXVII. Zonar. Am. Marcell. 13.

A.V. DCLXIV.

A.V. DCLXIII.

5 6 7 8

spiritum

ſpiritum profundere in acie noluerat, turpiter in catenis conſumeret.

9 Id factum imitatus M. V. Curius conſul, cùm delectum ſubito edicere coactus eſſet, & iuniorum nemo reſpondiſſet: coniectis in ſortem omnibus tribubus, Polliæ quæ proxima exierat, primum nomen vrna extractum citari iuſſit: Neque eo reſpondente, bona adoleſcentis haſtę ſubiecit. Quòd vt illi nuntiatum eſt, ad conſulis tribunal cucurrit, collegiúmque tribunorum appellauit. Tunc M. V. Curius præfatus non opus eſſe eo ciue reip. qui parere neſciret: & bona eius & ipſum vendidit.

IIII. A.V. CDLXXVIII. *Liuius 14. Non. Marcel. ex Varrone.*

Vendidit tenebrionem, inquit Var.

Æquè tenax propoſiti L. Domitius. Nam cùm Siciliam propr. regeret, & ad eum eximiæ magnitudinis aper allatus eſſet, adduci ad ſe 10 paſtorem, cuius manu occiſus erat, iuſſit. Interrogatúmque quo telo eã beſtiã confeciſſe, poſtquàm comperit vſum venabulo, cruci ſuffixit. Quia ipſe ad exturbãda latrocinia quibus prouincia vaſtabatur, nequis telum haberet, edixerat. Hoc aliquis in fine ſeueritatis & ſæuitiæ ponendum dixerit, diſputatione enim vtroque flecti poteſt. Ceterum ratio publici imperij Prętorem nimis aſperum exiſtimari non patitur.

V. A.V. DCLV. *Cic. Ver. 7.*

Sic ſe in viris puniendis ſeueritas exercuit. Sed ne in fœminis quidem ſupplicio afficiendis ſegniorem ſe egit. 11 Horatius vnus prœlio trium Curiatiorum, conditione pugnæ omnium Albanorum victor: cùm ex illa clariſſima acie domum repetens ſororem ſuam virginem Curiatij ſponſi mortẽ profuſius, quam illa ętas debebat, flentem vidiſſet, gladio, quo patrię rem bene geſſerat, interemit, Parum pudicas ratus lacrymas, quæ præpropero amori dabantur. Quem hoc nomine reum apud populum actũ,

VI. A.V. XCVXII. *Liuius 2. Dionyſ. 1.*

pater defendit. Ita paullò propensior animus puellæ ad memoriam futuri viri, & fratrem ferocem vindicem, & vindictæ tam rigidum assensorem patrem habuit.

VII. A.V. DLXVII. *Liu.*39. * *al.*incestæ visæ.

Consimili seueritate senatus postea vsus Sp. Postumio Albino, & Q. Marcio Philippo consulibus mandauit, vt de his quæ sacris Bacchanalium * incestu vsæ fuerant, inquirerent: A quibus cùm multæ essent damnatæ, in omnes cognati intra domos animaduerterunt: latéque patens opprobrij deformitas, seueritate supplicij emendata est. Quia quantum ruboris ciuitati nostræ mulieres turpiter se gerendo incusserant, tantum laudes grauiter punitæ attulerunt.

VIII. A.V. DXCIX. *Liuius* 48.

Publica autem, quæ Postumium Albinum consulem, item Licinia, quę Claudium Asellum viros suos veneno necauerant, propinquorum decreto strangulatæ sunt: Non enim putauerunt seuerissimi viri in tam euidenti scelere longum publicæ quęstionis tempus expectandum. Itaque quarum innocentium defensores fuissent, sontium maturi vindices exstiterunt.

IX. *Plin.*14.c.13.*Tertull. Apologet.* c.6.

Magno scelere horũ seueritas ad exigendam vindictam concitata est. Egnatij autem Metelli longè minori de causa: qui vxorem, quòd vinũ bibisset fustim interemit. Idque factum non 12 accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit. vnoquoque existimante, optimo illam exemplo violatæ sobrietatis, pœnas pependisse. Et sanè quæcunque fœmina vini vsum immoderatè appetit, omnibus & virtutibus ianuam claudit, & delictis aperit.

I.

Horridum C. quoque Sulpicij Galli marita- 13 le supercilium. Nam vxorem dimisit, quòd

eam

eam capite aperto foris versatam cognouerat: abscisa sententia, sed tamen aliqua ratione munita. Lex enim, inquit, tibi meos tantum præfinit oculos, quibus formam tuam approbes. His 14 decoris instrumenta compara, his esto speciosa, horum te, certiori crede notitiæ: Vlterior tui 15 conspectus superuacua irritatione accersitus, in suspicione & crimine subhęreat, necesse est.

XI. Nec aliter sensit Q. Antistius Vetus repudiando vxorem, quòd illam in publico cum quadam libertina vulgari secretò loquentem viderat: Nam (vt ita dicam) incunabilis & nutrimentis culpæ, non ipsa commotus culpa, * citeriorem delicto præbuit vltionem: vt potius caueret iniuriam, quàm vindicaret.

* *al.* citiorem.

XII. Jungendus est his P. Sempronius Sophus qui coniugem repudij nota affecit, nihil aliud quàm se ignorante ludos ausam spectare. Ergo dum sic olim fœminis occurritur, mens earum à delictis aberat.

EXTERNA.

Ceterùm etsi Romanæ seueritatis exemplis totus terrarum orbis instrui potest: tamen externa summatim * cognoscere fastidio non erit. Lacedæmonij libros Archilochi è ciuitate sua exportari iusserunt, quod eorum parum verecundam ac pudicam lectionem arbitrabantur. Noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm ingeniis prodesset. Itaque maximum poëtam, aut certè summo proximum, quia domum sibi inuisam obscœnis maledictis lacerauerat, carminum exilio multarunt.

* *al.* cognosce.

I. *Plutarch. Apoph.*

Lycambæ soceri.

II. *Plutarch. Artaxerxes.*

Athenienses autem Timagoram inter officium, salutationis Darium regem more

gentis illius adulatā, capitali supplicio affecerunt: vnius ciuis humilibus blanditiis, totius vrbis suæ decus Persicæ dominationi summissum grauiter ferentes.

III. *Herodot. 5.* Iam Cambyses inusitatæ seueritatis qui mali cuiusdam iudicis ex corpore pellem detractam, sellæ intendit, in eáque filium eius iudicaturum considere iussit. Ceterùm & rex, & barbarus atroci ac noua pœna iudicis, ne quis postea corrumpi iudex posset, prouidit.

DE GRAVITER DICTIS AVT FACTIS.

CAPITE IV.

A ROMANIS.	AB EXTERNIS.
1 *T. Manlio Torquato.*	1 *Cinniniensi populo.*
2 *P. Scipione Æmiliano.*	2 *Socrate Atheniensi.*
3 *C. Popillo Lænate.*	3 *Alexandro Magno.*
4 *P. Rutilio Rufo.*	4 *Lacedamoniis.*
5 *M. Iunio Bruto procos.*	5 *Pindareto Spartano.*

Magnam & bonam laudis partem in claris viris etiam illa vendicant, quæ aut ab his grauiter dicta aut facta pertinax memoria viribus æternis comprehendit. Quorum ex abundanti copia, nec parca nimis nec rursus auida manu, quod magis desiderio satisfaciat, quàm satietati abundet, hauriamus.

I. A.V. DXXXVI. *Liuius 23. Aliter refert hæc Liuius.* Ciuitate nostra Cannensi clade perculsa, cùm admodum tenui filio suspensa reip. salus ex sociorum fide penderet, vt eorum animi ad imperium Romanum tuendum constantiores essent: maiori parti senatus principes Latinorum in ordinem suum sublegi placebat.

Vt An-

1 Vt Annius olim Campani etiam consulem alterum Capuæ creari debere asseuerabant, sic contusus & æger Rom. imperij spirit. erat. Tūc 2 Manlius Torquatus stirpis eius qui Latinos apud Veserim inclyta pugna fuderat, quàm poterat clara voce denuntiauit: si quis sociorū inter Patres conscriptos sententiam dicere ausus esset, continuò eum se interempturum. Hæ vnius minæ, & Romanorum languentibus animis calorem pristinum reddiderunt, & Italiam 3 ad ius ciuitatis nobiscum exæquandum consur-4 gere passę non sunt: námque vt populi Rom. armis, ita verbis illius fracta cessit. Par eiusdem 5 quoque Manlij grauitas, cùm consulatus omnium consensu deferretur, cúmque sub excusatione aduersæ valetudinis oculorum recusaret: instantibus cunctis, Alium, inquit, Quirites quærite, ad quem hunc honorem transferatis: Nam si me gerere eum coegeritis, nec ego mores vestros ferre, nec vos meum imperium perpeti poteritis. Si priuati tam ponderosa vox, quàm graues fasces consulis extitissent!

A.V. DXLII. Liu 26. Zonaras. Auct. de Vir. illustr. cap. 28.

Nihilo segnior Scipionis Æmiliani aut in curia, aut in concione grauitas, qui cùm haberet consortem censuræ Mummium, vt nobilem, ita eneruis vitæ, pro Rostris dixit, se ex Maiestate reip. omnia gesturum, si sibi ciues vel dedissent collegam, vel non dedissent.

II. A.V. DCXI. Auct. de viris Illust. cap. 58.

Idem, cum Ser. Sulpicius Galba & Aurelius Cotta consules in senatu contenderunt, vter aduersus Viriatum in Hispaniam mitteretur: ac magna inter patres conscriptos dissensio esset; omnibus quónā eius sentētia inclinaretur expectātibus. Neutrū, inquit, mihi mitti placet, quia 6 alter nihil habet, alteri nihil est satis. Æq; malā

A.V. DCIX.

licentis imperij magistram iudicans inopiam, atque auaritiam. Quo dicto, vt neuter in prouinciam mitteretur, obtinuit.

III. A.V. DXXCV. *Liuius* 45. *Cic.Phil.*8. *Plut.* 34.c. 6.*Iust.*34.

C. vero Popilius à senatu legatus ad Antiochum missus vt bello se, quo Ptolemæum lacessebat, abstineret: cùm ad eum venisset atque is prompto animo & amicissimo vultu dextram ei porrexisset, inuicem ei suam porrigere noluit, sed tabellas senatusconsultum continentes tradidit: Quas vt legit Antiochus, dixit se cum amicis collocuturum. Indignatus Popilius, quòd aliquam morã interposuit, virga solũ, quo insistebat, denotauit: At prius, inquit, quam hoc circulo excedas, da responsum, quod senatui referam. Non legatum locutum, sed ipsam Curiam ante oculos positam crederes, continuò enim rex affirmauit fore, ne amplius de se Ptolemæus quereretur. Ac tum demum Popilius manũ eius tanquam socii apprehendit. Quã efficax est animi sermonisq. abscisa grauitas! Eodẽ momento Syrię regnũ terruit, Ægypti texit.

IV.

P. Autem Rutilij verba prius an facta ęstimem, nescio: nam vtrisque æquè admirabile inest robur. Cum amici cuiusdam iniustæ rogationi resisteret, atque is per summam indignationem dixisset: quid ergo, inquit, mihi opus est amicitia tua, si quod rogo, non facis, respondit, Imò quid mihi tua, si propter te aliquid inhoneste facturus sum? Huic voci consentanea illa opera, quod magis ordinum dissensione, quàm vlla culpa sua reus factus, nec obsoletam vestem induit, nec insignia senatoris deposuit, nec supplices ad genua iudicum manus tetendit, nec dixit quicquam splendore præteritorum annorum humilius. Effecitque, vt periculum illud non impedimentum grauitatis eius

A.V. DCLX. *Liuius* 70. *Cic.in Bruto & de Orat.*1. *Oros.*5.c.17.

esset,

esset, sed experimentum. Atque etiam cùm ei reditum in patriam Sullana victoria præstaret, in exilio, nequid aduersum leges faceret, remansit. Quapropter felicis cognomen iustiùs 7 quis moribus grauissimi viri, quàm impotentis armis assignauerit. Quod quidem Sulla rapuit, Rutilius meruit.

V. A.V. DCCXI. *Plut. Bru-*

M. Brutus suarum prius virtutum, quàm patriæ parentis parricida (vno enim facto & illas in profundum præcipitauit, & omnem sui nominis memoriam inexpiabili detestatione perfudit) vltimum prœlium initurus, negantibus quibusdam id committi oportere. Fidenter, inquit, in aciem descendo: hodie enim aut rectè erit, aut nihil curabo. Præsumpserat videlicet neque viuere se sine victoria, neque mori sine securitate posse.

EXTERNA.

I. A.V. DCXVII.

Cuius mentio mihi subiicit, quod aduersus D. Brutum in Hispania grauiter dictum est, referre: Nã cùm se ei tota penè Lusitania dedisset, ac sola gentis eius vrbs Cinninia pertinaciter arma retineret, tentata redemptione, propemodum vno ore legatis Bruti respondit: Ferrum sibi à maioribus, quo vrbem tuerentur, non au- 8 rum, quo libertatem ab imperatore auaro emerent, relictum. Melius sine dubio istud nostri sanguinis homines dixissent, quàm audissent.

II. *Laer. in vita. Cic. de orat.*

Sed illos quidem natura in hæc grauitatis 9 vestigia deduxit. Socrates autem Græcæ doctrinæ clarissimum columen, cum Athenis caussam dicturus esset, defensionémque ei Lysias à se compositam, qua in iudicio vteretur, recitasset, demissam & supplicẽ, imminentique procella

accommodatam. Aufer, inquit, quæso istam: nā ego si adduci possem, vt eam in vltima Scythiæ solitudine perorarem, tum me ipse morte multandum concederem. Spiritum contempsit, ne careret grauitate: maluitque Socrates extingui, quàm Lycias superesse.

III. *Plutarch. in vita Q. Cur. 4. Arian. 2.*

Quantus hic in sapientia, tantus in armis Alexander illam vocem nobiliter edidit. Dario enim vno iam & altero prœlio virtutem eius experto, atque ideo partem regni Tauro tenus monte, & filiam in matrimonium cum decies centum milibus talentum pollicente: cum Parmenion dixisset, Se, si Alexander esset, vsurum conditione: respondit: Et ego vterer, si Parmenio non essem. Vocem duabus victoriis respondentem dignamque cui tertia, sicut euenit, tribueretur.

IV.

Atque hęc quidem animi magnifici, & prosperi status: illa verò, qua legati Lacedæmoniorum apud patrem eius miseram fortunæ suæ conditionem testati sunt generosior, quàm optabilior: Intolerabilibus enim oneribus ciuitatem eorum implicanti, si quid morte grauius imperare perseueraret, mortem se prælaturos responderunt.

V. *Plut. Apopht.*

Nec parum graue Spartani cuiusdam dictum: siquidem nobilitate & sanctitate præstans, & in petitione magistratus victus maximæ sibi lætitiæ esse prædicauit, quòd aliquos patria sua se meliores viros haberet. Quo sermone repulsam honori adęquauit.

DE IVSTITIA.
CAPVT V.

1 *Populi Rom.* *plebis.*
2 *Quatuor tribunorum* 3 *Ti. Gracchi cons.*

4 *Col-*

4 *Collegij tribunorum plebis.*	7 *L. Cornelij Sullæ cos.*
	EXTERNORVM.
5 *Cn. Domitij Aheno-barbi.*	1 *Pittaci Mitylenæi.*
	2 *Aristidis Atheniensis.*
6 *L. Licinij Craßi ora-toris.*	3 *Zaleuci Locrensis.*
	4 *Charondæ Thurij.*

Tempus est iustitię quoque sancta penetralia adire, in quibus semper æqui ac probi facti respectus religiosa cũ obseruatione versatur: & vbi studiũ verecũdię est, cupiditas rationi cedit: nihílque vtile, quod parũ honestũ videri possit, ducitur. Eius autẽ pręcipuũ & certissimum inter omnes gentes nostra ciuitas exemplum est.

I. A.V. CCCLXIX. *Liu. 5. Plutarch. Camillo Front. 4. c. 4. 1. Flor. 1. c. 22.*

Camillo consule Faliscos circunsedente, magister ludi plurimos & nobilissimos inde pueros, velut ambulandi gratia eductos, in castra Romanorum perduxit: Quibus interceptis, non erat dubium quin Falisci deposito belli gerendi pertinacia, tradituri se nostro imperatori essent. De ea re senatus censuit, vt pueri vinctum magistrum virgis cædentes in patriam remitterentur. Qua iustitia animi eorum sunt capti, quorum mœnia expugnari nõ poterãt: námque Falisci beneficio magis quàm armis victi, portas Romanis aperuerunt. Eadem ciuitas aliquoties rebellando, sempérque aduersis contusa prœlis, tandem se Q. Lutatio consuli dedere coacta est. Aduersus quam sæuire cupiens populus Rom. postquàm à Papirio (cuius manu, iubente consule, verba deditionis scripta erãt) doctus est Faliscos non potestati, sed fidei se Romanorum commisisse; omnem iram placida mente deposuit, paritérque & viribus odii, non sanè facilè vinci assuetis, & victoriæ obsequio, quæ promptissimè licentiam subministrat, ne iustitiæ suæ deesset, obstitit. Idem, cùm

A.V. DXII. *Liu. 39. Zonaras Oros. 4. c. 6.*

A.V. CDXXCV. *circiter.*

P. Claudius Camarinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animaduertebat, tamen, quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura conquisitos redemit, iisque habitandi gratia locum in Auentino assignauit, & prędia eis restituit. Pecuniam etiam non ad Curiam, sed ad sacraria ædificanda, sacrificiáque facienda tribuit: iustitiæque promptissimo tenore effecit, vt exitio suo lętari possent, quia sic renati erant.

Mœnibus nostris & finitimis regionibus, quę adhuc rętuli, quod sequitur, per totum terrarum orbem manauit. Timochares Ambraciensis Fabricio consuli pollicitus est se Pyrrhum veneno per filium suum, qui potionibus eius præerat, necaturum. Ea res cùm ad senatum esset delata, missis legatis Pyrrhũ monuit vt aduersus huius generis insidias cautius se gereret: memor Vrbem à filio Martis conditã: & armis bella, non venenis gerere debere, Timocharis autem nomen suppressit, vtroq. modo æquitatem amplexus: quia nec hostem malo exemplo tollere, neque eum qui benemereri paratus fuerat, prodere voluit.

A.V. CDLXXV. *Plutar. Pyrrho Gell. 3. c. 8. Cic. offic. 3.*

II. Summa iustitia in quatuor quoque tribunis pleb. eodem tempore conspecta est. Nam cùm C. Atratino (sub quo duce aciem nostram apud Verruginem à Volscis inclinatam cum ceteris equitibus correxerant) diem ad populum L. Hortensius collega eorum dixisset, pro Rostris iurauerunt in squalore se esse, quoad imperator ipsorum reus esset futurus. Non enim sustinuerunt egregij iuuenes, cuius armati periculum vulneribus & sanguine suo defenderãt; eius togati vltimum discrimen, potestatis insignia retinen-

A.V. CCCXXXI. *Liuius 4.*

retinentes, intueri. Qua iuſtitia mota concio, actione Hortenſium deſiſtere coegit.

Nec ſe etiam aliter eo facto, quod ſequitur, exhibuit, cùm Ti. Gracchus, & C. Claudius, ob nimis ſeuerè geſtam cenſuram, maiorem ciuitatis partem exaſperaſſent, diem his P. Rutilius tribunus plebis perduellionis ad populū dixit, præter cōmunem conſternationē, priuata etiā ira accenſus, quia neceſſarium eius ex publico loco parietem demoliri iuſſerant. Quo in iudicio primę claſſis permultę centuriæ Claudium apertè damnabant: de Gracchi abſolutione vniuerſæ conſentire videbantur, Qui clara voce iurauit, ſi de collega ſuo grauius eſſet iudicatum, in factis paribus ſe eandem cum illo pœnam exilij ſubiturum. Eáque iuſtitia tota illa tēpeſtas ab vtriuſque fortunis & capite depulſa eſt. Claudium enim populus abſoluit; Gracchо cauſſæ dictionem tribun. Rutilius remiſit.

III. A.V. DXXCIV. *Liuius* 43. *Auct. de Vir. Ill. ca.* 57.

Magnam laudem & illud collegium tribunorum tulit, quod cùm vnus ex eo L. Cotta fiducia ſacroſanctæ poteſtatis creditoribus ſuis nollet ſatisfacere, decreuit, Si neque ſolueret pecuniam, neque daret cum quo ſponſio fieret, appellantibus ſe creditoribus, auxilio futurum: iniquum ratum, maieſtatem publicam priuatę perfidiæ obtentui eſſe. Itaque Cottam in tribunatu quaſi in aliquo ſacrario latentem, tribunitia inde iuſtitia extraxit.

IV. A.V. DCXCIX.

Cuius vt ad alium æquè illuſtrem tranſgrediar. Cn. Domitius tribunus plebis M. Scaurum principem ciuitatis in iudicium populi deuocauit. Vt ſi fortuna aſpiraſſet, ruinam: ſin minus, certè ipſa obtrectatione ampliſſimi viri incrementū claritatis apprehēderet. Cuius opprimendi cū ſummo ſtudio flagraret, ſeruus Scauri

V. A.V. DCI. *Pædi. Scauriana. Cic. pro Deiotaro.*

ad eum nocte peruenit, instructurum se eius accusationem multis & grauibus domini criminibus promittens. Erant in eodem pectore Domitij, inimicus & dominus diuersa æstimatione nefarium indicium perpendentes: Iustitiæ vicit odiũ. Continuò enim & suis auribus obseratis, & indicis ore clauso, duci eum ad Scaurum iussit. Accusatorem etiã reo suo, ne dicam diligendum, certè laudandum: quem populus cũ propter alias virtutes, tũ hoc nomine libentius & consulẽ, & censorem, & pont.max. fecit.

VI. A.V. DCXXXIX. *Ci. de leg. 3. de Orat. in Bruto.*

Nec aliter se L.Crassus in eodem iustitiæ experimento gessit. C.Carbonis nomen infesto animo vtpote inimicissimi sibi detulerat: sed tamen scrinium eius à seruo allatum ad se, complura continens quibus facilè opprimi posset: vt erat signatum, cum seruo catenato ad eum remisit. Quo pacto igitur inter amicos viguisse tunc iustitiam credimus, cum inter accusatores quoq. & reos tantũ viriũ obtinuisse videamus?

VII. A.V. DCLXV. *Liu. 77.*

Iam L Sulla non se tam incolumem, quàm Sulpicium Rufum perditum voluit, tribunitio furore eius sine fine vexatus. Ceterùm cùm eum proscriptum, & in villa latentem à seruo proditum comperisset: manumissum parricidam, vt fides edicti sui extaret, præcipitari protinus è saxo Tarpeio cum illo scelere parto pileo iussit. Victor alioquin insolens, hoc imperio iustissimus.

EXTERNA.

I. *Laert. in vita.*

Verum ne alienigenæ iustitiæ obliti videamur, Pittacus Mitylenæus, cuius aut meritis tãtum ciues debuerunt, aut moribus crediderunt, vt suis suffragiis tyrannidem deferrent: tamdiu illud imperium sustinuit, quamdiu bellum de Sygęo cum Atheniensibus gerendum fuit,

postquam

Postquam autem pax victoria parta est, continuò reclamantibus Mitylenæis deposuit: ne dominus ciuium vltrà quam reip. necessitas exegerat, permaneret. Atque etiã, cùm recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur: auertit animũ ab eo munere: deforme iudicans virtutis gloriã magnitudine prædæ minuere.

II. *Plutarc. in vita. Cic. offic. 3.*

Alterius nunc mihi prudentia referenda est, vt alterius repræsentari iustitia possit. Cum saluberrimo consilio Themistocles migrare Athenienses in classem coegisset, Xerxéque rege, & copiis eius Græcia pulsis, ruinas patriæ in pristinum habitum reformaret, & opes clandestinis molitionibus ad principatum Græciæ capescendum nutriret: in cõcione dixit, habere se rem deliberatione sua prouisam, quam si fortuna ad effectum perduci passa esset: nihil maius aut potẽtius Atheniẽsi populo futurum, sed eam vulgari non oportere, postulauítque vt aliquis sibi, cui illã tacitè exponeret, daretur: datus est Aristides. Is postquã cognouit, classem illum Lacedæmoniorũ, quę tota apud Gytheũ subducta erat, velle incendere, vt ea consumpta dominatio maris ipsis cederet: processit ad ciues, & retulit, Themistoclem vt vtile cõsilium, ita minimè iustum animo voluere. Euestigio vniuersa concio quod æquum non videretur, ne expedire quidem proclamauit, ac protinus Themistoclem incepto desistere iussit.

III. *Cic. de legibus 2. Stobæus ser. 42. Ælian. var. hist. 2.*

Nihil illis etiam iustitiæ exemplis fortius, Zaleucus vrbe Locrensium à se saluberrimis atque vtilissimis legibus munita, cũ filius eius adulterij crimine damnatus, secundum ius ab ipso constitutum, vtroq; oculo carere deberet, ac tota ciuitas in honorem patris pœnę necessitatem adolescentulo remitteret, aliquandiu

repugnauit: Ad vltimum precibus populi euictus, suo prius, deinde filij oculo eruto, vsum videndi vtrique reliquit. Ita debitum supplicii modũ legi reddidit, ęquitatis admirabili temperamento, se inter misericordem patrem & iustum legislatorem partitus.

IV. *Cic. de legibus 2. Laert. in Pyrag. Ari. Polit. 2.* Sed aliquanto Charondę Thurii pręfractior atque abscisior iustitia. Ad vim & cruorem vsque seditiosas conciones ciuium pacauerat, lege cauendo, vt si quis eas cum ferro intrasset, continuò interficeretur: Interiecto deinde tempore, ex longinquo rure gladio cinctus, domum repetens, subitò indicta concione, sicut erat, in eam processit: ab eóque, qui proximè constiterat, solutæ à se legis suæ monitus: Idem ego illam, inquit, * sanciam, ac protinus ferro, quod habebat, districto incubuit. Cumque liceret culpam vel dissimulare, vel errore defendere: pœnam tamen repręsentare maluit, ne qua fraus iustitię fieret.

** al. sarciam.*

DE FIDE PVBLICA.

CAPITE VI.

QVAM COLVERE.

1 *Senatus Rom.*
2 *L. Manlius, M. Atilius cos.*
3 *Idem senatus Rom.*
4 *P. Africanus superior.*
5 *Idem senatus Romanus.*

EXTERNI.

1 *Saguntini.*
2 *Petellini.*

Huius imagine ante oculos posita, venerabile fidei numen dexteram suam, certissimum salutis humanæ pignus ostentat. Quam semper in nostra ciuitate viguisse, & omnes gentes senserunt, & nos paucis exemplis recognoscemus.

Cum Ptolomęus rex autorem populum Rom. filio

filio reliquisset, senatus M. Æmilium Lepidum pontif. maxim. bis consulem ad pueri tutelam gerendam Alexandriam misit: amplissimíque & 1 integerrimi viri sanctitatem reip. vsibus & sacris operatam externę procurationi vacare voluit, ne fides ciuitatis nostræ frustra petita existimaretur. Cuius beneficio regia incunabula conseruata pariter ac decorata, incertum Ptolemæum reddiderunt, patrísne fortuna magis, an tutoris maiestate gloriari deberet.

II. A. V. CDXCVII. *Zonaras* 2. A. V. CDXCIII. *Poly.* 1. *Li.* 18. *Zonar.* *L. Flor.* 2. *c.* 2.

Speciosa quoque illa Romana fides. Ingenti 2 Pœnorum classe circa Siciliam deuicta: duces eius fractis animis consilia petendæ pacis agitabant. Quorum Amilcar ire se ad consules negabat audere, ne eodem modo catenæ sibi inijcerentur, quo ab ipsis Cornelio Asinę consuli fuerant iniectæ. Anno autem certior Romani animi æstimator, nihil tale timendum ratus, maxima cum fiducia ad colloquium eorum tetendit: Apud quos cùm de belli fine ageret, & tribunus militum ei dixisset, posse illi meritò euenire quod Cornelio accidisset: vterque consul, tribuno tacere iusso, Isto te, inquit, metu, Anno fides ciuitatis nostræ liberat. Claros illos fecerat tantum hostium ducem vincire potuisse, sed multò clariores fecit, noluisse.

III. * *al.* eundē hostē. A. V. DLXVI. *Liuius* 38. IV. A. V. D L. *Liuius* 30. *App. Poly.* 15. *sed paulo aliter.*

Aduersus* eosdem hostes parem fidem in iure legationis tuendo Patres conscripti exhibuere. M. enim Æmilio Lepido, C. Flaminio COSS. L. Minucium, & L. Manlium Carthaginiensium legatis, qui manus his attulerant, per feciales Culeo prætor ex SC. dedendos curauit. Se tunc senatus, non eos quibus hoc præstabatur, aspexit.

Hæc exempla superior Africanus secutus, cùm onusta multis, & illustrium Carthaginien-

fium viris nauem in ſuam poteſtatem redegiſſet, inuiolatam dimiſit, quia ſe legatos ad eum miſſos dicebant: Tametſi manifeſtum erat, illos vitandi pręſentis periculi gratia falſum legationis nomen amplecti, vt Romani imperatoris potius decepta fides, quàm fruſtra implorata iudicaretur.

V. A.V. CDXXCVII. *Zonaras* 2. *& Liu.* 15.

Repręſentemus etiam illud ſenatus nullo modo prætermittendum opus. Legatos ab vrbe Apollonia Romam miſſos, Q. Fabius, & Cn. Apronius ædiles orta contentione pulſauerunt. Quod vbi comperit, continuò eos per feciales legatis dedidit, quęſtorémque cum his Brundiſium ire iuſſit, ne quam in itinere à cognatis deditorum iniuriam acciperent. Illam Curiam, mortalium quis concilium, ac non Fidei templum dixerit? Quam vt ciuitas noſtra ſemper benignam pręſtitit, ita in ſociorum quoque animis conſtantem recognouit. 4

EXTERNA.

I. A.V. DXXXIV *Liu.* 21. *Polyb. & alij.*

5 Nam ante duorum in Hiſpania Scipionum, totidémque Romani ſanguinis exercituum miſerabilem ſtragem, Saguntini victricibus Annibalis armis intra mœnia vrbis ſuæ compulſi, cùm vim Punicam vlterius nequirent arcere, collatis in forum quæ vnicuique erant chariſſima, atque vndique circumdatis accenſiſque ignis nutrimentis, ne à ſocietate noſtra deſciſcerent, publico & communi rogo ſemetipſi ſuperiecerunt. Crediderim tunc ipſam Fidem humana negotia ſpeculantem, mœſtum geſſiſſe vultum, perſeuerantiſſimum ſui cultum iniquæ fortunæ iudicio tam acerbo exitu damnatum cernentem. 6

Idem

Idem præstando Petellini eundem laudis honorem meruerunt. Ab Annibale, quia deficere nostram amicitiam noluerant, obsessi: legatos ad senatum auxilium implorantes miserunt. Quibus propter recentem cladem Cannensem succurri non potuit. ceterùm permissum est, vti facerent, quod vtilissimum incolumitati ipsórum videretur. liberum ergò erat Carthaginiensium gratiam amplecti. Illi tamen fœminis, omnique ætate imbelli vrbe eiecta, quò diutius armati famem traherent, pertinacissimè in muris persiterunt, expirauitque prius eorum tota ciuitas, quàm vlla ex parte Romanæ societatis respectum deponeret. Itaque Annibali non Petelliam, sed fidei Petellinæ sepulchrum capere contigit.

II. A.V. DXXXVII. *Liuius 23.*

7 8 9 10

DE FIDE VXORVM ERGA MARITOS.

CAP. VII.

1 *Æmilia L. F. Tertia, P. Africani maioris.*
2 *Thuria Q. Lucretia.*
Vespillionis.
3 *Sulpitia Lentuli.*

Atque vt vxoriam quoque fidem attingamus. Tertia Æmilia Africani prioris vxor, mater Corneliæ Gracchorum, tantæ fuit comitatis & patientiæ, vt cùm sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauerit: ne domitorem orbis Africani fœmina impudicitia reum ageret: Tantúmque à vindicta mens eius abfuit, vt post mortem Africani manumissam ancillam in matrimonium liberto suo daret.

Qu. Lucretium proscriptum à triumuiris

I. *Vide Gell. 6. c. 8.* A.V. DLXX. A.V. DCCX. *Diony. 54. App. Ciuil. 4.*

1 2

vxor. Thuria inter cameram & tectum cubiculi abditum, vna conſcia ancilla, ab imminente exitio, non ſine magno periculo ſuo, tutum præſtitit: Singularíque fide id egit, vt cùm cæteri proſcripti in alienis & hoſtilibus regionibus per ſummos corporis & animi cruciatus vix euaderent, ille in cubiculo, & in coniugis ſinu ſalutem retineret.

III. A.V. DCCX. *App. ciuil. 4.*

Sulpicia autem cùm à matre Julia diligentiſſimè cuſtodiretur, ne Lentulum virum ſuum proſcriptum à triumuiris in Siciliam ſequeretur, nihilominus famulari veſte ſumpta, cum duabus ancillis, totidémque ſeruis ad eum clandeſtina fuga peruenit. Nec recuſauit ſeipſam proſcribere, vt ei fides ſua in coniuge proſcripto conſtaret.

DE FIDE SERVORVM ERGA DOMINOS.

CAP. VIII.

Reſtat vt ſeruorum etiam erga dominos, quo minus expectatam, hoc laudabiliorem fidem referamus.

M. Antonius, auorum noſtrorum temporibus clariſſimus orator, inceſti reus agebatur. Cuius in iudicio accuſatores ſeruum in quæſtionem perſeuerantiſſimè poſtulabant, quòd ab eo, cùm ad ſtuprum iret, laternam prælatam contẽderent. Erat autem is etiam tũ imberbis,

A.V. DCXXXIX. *Val. 3. c. 7.*

& ſta-

& ſtabat coràm, videbátque rem ad ſuos cruciatus pertinere, nec tamen eos fugitauit. Ille verò, vt domum quoque ventum eſt, Antonium hoc nomine vehementius confuſum & ſolicitum vltrò eſt hortatus, vt ſe iudicibus torquendum traderet, affirmans nullum ore ſuo verbum exiturum, quo cauſſa eius læderetur. Ac promiſſi fidem mira patientia præſtitit: plurimis etiam laceratus verberibus, eculeóque impoſitus, candẽtibus etiam laminis vſtus, omnem vim accuſationis, cuſtodita rei ſalute, ſubuertit. Argui fortuna meritò poteſt, quòd tam pium & tam fortem ſpiritum ſeruili nomine incluſit.

II. A.V. DCLXXI. *Liuius* 88. *Oroſ.* 5. *ca.* 21. *Plutarch.* *Velleius.*

Conſulem autem C Marium Prĕneſtinæ obſidionis miſerabilem exitum ſortitum, cuniculi latebris fruſtra euadere conatum, leuíque vulnere à Theleſino, cum quo commori deſtinauerat, perſtrictum, ſeruus ſuus vt Sullanę crudelitatis expertem faceret, gladio traiectum interemit, cùm magna prĕmia ſibi propoſita videret, ſi eum victoribus tradidiſſet: Cuius dexteræ tam opportunum miniſterium nihil eorum pietati cedit, à quibus ſolus dominorum protecta eſt. Quia eo tempore Mario non vita, ſed mors in beneficio repoſita erat.

III. A.V. DCXXXII. *Plutarch.* *App.* 1. *Oroſ.* 5. *c.* 12.

Æque illuſtre quod ſequitur. C. Gracchus, ne in poteſtatem inimicorum veniret, Philocrati ſeruo ſuo ceruices incidendas prĕbuit. Quas cùm celeri ictu abſcidiſſet, gladium cruore domini madentẽ per ſua egit prĕcordia. Euporum alij hunc vocitatum exiſtimant: ego de nomine nihil diſputo, famularis tantummodo fidei robur admiror: Cuius ſi* prĕſtantiam animi generoſus iuuenis imitatus foret, ſuo, nõ ſerui beneficio imminentia ſupplicia vitaſſet: nunc commiſit vt Philocratis, quàm Gracchi cadauer ſpe-

* *al.* præſentiam.

ciosius iaceret.

IV. A.V. DCCXI. *Plutarch. Brut. App. Ciuil. 4. Dio. 47.*

Alia nobilitas, alius furor, sed fidei par exemplum. Pindarus C. Cassium Philippensi prœlio victum, nuper ab eo manumissus, iussu ipsius obtruncatum, insultationibus hostium subtraxit. Séque è conspectu hominum voluntaria morte abstulit, ita vt ne corpus quidem eius absumpti inueniretur. Quis deorum grauissimi sceleris vltor, illam dexteram quæ in necē patriæ parentis exarserat, tanto tempore illigauit, vt se tremebunda Pindari genibus submitteret, ne publici parricidij, quas merebatur pœnas arbitrio pij victoris exolueret? Tu profectò, tu Diue Iuli cœlestibus tuis vulneribus debitam exegisti vindictam, perfidum erga te caput sordidis auxiliis supplex fieri cogendo, eo animi æstu compulsum, vt neque retinere vitam vellet, neque finire manu sua auderet.

V. A.V. DCCX. *Plin. 13. c. 3. Solin. c. 43.*

Adiunxit se iis cladibus C. Plotius Plancus Munacij Planci consularis & censorij frater, qui cùm à triumuiris proscriptus in regione Salernitana lateret, delicatiore vitæ genere, & odore vnguenti, occultam salutis custodiam detexit: Istis enim vestigiis, eorum qui miseros persequebantur, sagax inducta cura, abditum fugæ illius cubile odorata est. A quibus comprehensi serui, multúmq; ac diu torti, negabant se scire vbi dominus esset. Non sustinuit deinde Plancus tam fideles, támque boni exempli seruos vlterius cruciari: sed processit in medium, iugulúmque gladiis militum obiecit. Quod certamen mutuæ beneuolentiæ arduum dignosci facit, vtrum dignior dominus fuerit, qui tā constantem seruorum fidem experiretur, an serui, qui tam iusta domini misericordia quæstionis sęuitia liberarentur.

Quid

4 Quid Vrbinij Panopionis seruus, quàm admirabilis fidei? Qui cùm ad dominum proscriptum occidendum, domesticorum indicio certiores factos milites in Reatinam villam venisse cognosset; commutata cum eo veste, permutato etiam annulo, illum postico clàm emisit, se autem in cubiculum ac lectulum recepit, & vt Panopionem occidi passus est. Breuis huius facti narratio, sed non parua materia laudationis. Nam si quis ante oculos ponere velit subitum militum accursum, conuulsa ianuæ claustra, minacem vocem, truces vultus, fulgentia arma; rem vera æstimatione prosequetur: Nec quàm citò dicitur aliquem pro alio mori voluisse, tam id ex facili etiam fieri potuisse arbitrabitur. Panopion autem quantum seruo deberet, amplum ei faciendo monimentum, ac testimonium pietatis grato titulo reddendo testatus est.

VI. A.V. DCCX. *App. ciu.* 4. *Macr. Sat.* 1.

Contentus essem huius generis exemplis: nisi vnum me dicere admiratio facti cogeret. Antius Restio proscriptus à triumuiris, cùm omnes domesticos circa rapinam & prędam occupatos videret, quàm maximè poterat dissimulata fuga se penatibus suis intempesta nocte subduxit. Cuius furtiuum egressum seruus ab eo vinculorum pœna coërcitus, inexpiabilíque literarum nota per summam oris contumeliam inustus, curiosis speculatus oculis, ac vestigia huc atque illuc errantia beneuolo studio subsecutus, lateri voluntarius comes adrepsit. Quo quidem tam exquisito, támque ancipiti officio, perfectissimum spectatæ pietatis cumulum expleuerat: His enim, quorum felicior in domo status fuerat, lucro intentis, ipse, cùm nihil aliud quàm vmbra & imago suppliciorum

VII. A.V. DCXX. *Macr. Sat.* 1. *App.* 4.

suorum esset; maximum sibi emolumentum eius, à quo tam grauiter punitus erat, salutem iudicauit. Cúmque abundè foret iram remittere, adiecit etiam charitatem: nec solùm hactenus beneuolentia processit, sed in eo conseruando mira quoque arte vsus est. Nam vt sensit cupidos sanguinis milites superuenire, amoto domino rogum extruxit: eáque egentem à se comprehensum & occisum senem superiecit. Interrogantibus deinde militibus, vbinam esset Antius, manum rogo intentans, ibi illum datis sibi crudelitatis piaculis vri respondit: Quia verisimilia loquebatur, habita est voci fides: quo euenit, vt Antius statum quęrendæ incolumitatis hac occasione assequeretur.

5

6

7

8

DE MVTATIONE MORVM, aut fortunæ.

CAPVT IX.

IN ROMANIS.

1 *T. Mãlio L. F. Torquato.*
2 *P. Africano maiore.*
3 *C. Valer. Flac. Flamine.*
4 *Q. Fabio Max. Allobrogico.*
5 *Q. Lutatio Catulo.*
6 *L. Cornelio Sulla Felice.*
7 *T. Aufidio.*
8 *P. Rupilio.*
9 *P. Ventidio Basso.*
10 *L. Cornelio Lentulo Lupo.*
11 *Cn. Cornelio Scipione Asina.*
12 *Licinio Crasso Diuite.*
13 *Q. Seruilio Capione.*
14 *C. Mario.*
15 *C. Iulio Cæsare.*

IN EXTERNIS.

1 *Polemone Atheniensi.*
2 *Themistocle Atheniẽsi.*
3 *Cimone Atheniensi.*
4 *Alcibiade Atheniensi.*
5 *Polycrate Samio.*
6 *Dionysio Syracusano.*
7 *Syphace Numidarum rege.*

Multum animis hominum, & fiduciæ adiicere, & solicitudinis detrahere potest morum ac fortunæ in claris viris recognita mutatio, siuè nostros status, siue proximorum ingenia cõtemplemur. Nam cùm aliorum fortunas spe-

ctando, ex conditione abiecta atque contempta emersisse claritatem videamus, quid oberit, quin & ipsi meliora de nobis semper cogitemus? 1 memores stultum esse perpetuæ infelicitatis se prædamnare: spémque, quæ etiam incerta rectè fouetur, interdum certam in desperationem conuertere.

I. Manlius Torquatus adeò hebetis atque ob- 2 tusi cordis inter initia iuuentę existimatus est, vt à patre L. Manlio amplissimo viro, quia & domesticis & reip. vsibus inutilis videbatur, rus relegatus agresti opere fatigaretur. Is, postmodum patrem reum iudiciali periculo liberauit: filium victorem, quòd aduersus imperiũ suum cum hoste manum conseruerat, securi percussit: patriam Latino tumultu fessam, speciosissimo triumpho recreauit. In hoc credo fortunæ 3 malignę nubilo adolescentię contemptu perfusum, quò senectutis eius decus lucidius enitesceret.

A.V. CCCXCI. Liuius 7. A.V. CDXIII. Liuius 8.

II. Scipio autem Africanus superior, quem dij immortales nasci voluerunt, vt esset in quo se virtus per omnes numeros hominibus efficaciter ostenderet, solutioris vitæ primos adolescentiæ annos egisse fertur. Remotos quidem à luxuriæ crimine, sed tamen Punicis trophæis, deuictæ Carthaginis ceruicibus imposito iugo teneriores.

Gell. 6. c. 8. & hoc lib. c. 7. Valer. A.V. DLII.

III. C. quoque Valerius Flaccus secundi Punici belli temporibus luxu perditam adolescentiam inchoauit. Cęterum à P. Licinio Pontif. Max. flamen captus quò facilius à vitiis recederet, ad curam sacrorum & ceremoniarum conuer- 4 so animo, vsus duce frugalitatis religione, quãtum prius luxuriæ fuerat exemplum, tantum postea modestiæ & sanctitatis specimen euasit.

A.V. DXLIV. Liuius 27.

IV. A.V. DCXXXIII. *Li.61.Pad. Ver.2. Vell.*

Nihil Q. Fabio Maximo, qui Gallica victoria cognomen Allobrogici sibimet ac posteris peperit, adolescente magis infame; nil eodem sene ornatius, aut speciosius illo seculo nostra ciuitas habuit.

V. A.V. DCXXXV. *Liuius 90. Flo.3. c.23. Plin.19.ca. 2. Cic. in Pis.*

Quis ignorat Q. Catuli auctoritatem in maximo clarissimorum virorum prouentu excelsum gradum obtinuisse? Cuius si superior ætas reuoluatur, multi luxus, multæ delicię reperientur. Quæ quidem ei impedimento non fuerunt, quo minus patriæ princeps existeret, noménq; eius in capitolino fastigio fulgeret, ac virtute ciuile bellum ingenti motu oriens sepeliret.

VI. A.V. DCXLVI. *Plutarch. App. Mithrid.* A.V. DCLXIV *Plut. Liu. 75. App. Ciu.1.* A.V. DCLXV. *Liuius 77. Plut. App. Ciuil. 1.*

L. verò Sulla vsque ad quęsturę suę comitia vitam libidine, vino, ludicrę artis amore, inquinatam perduxit. Quapropter C. Marium Consulem molestè tulisse traditur, quòd sibi asperrimum in Africa bellum gerenti tam delicatus quęstor sorte obuenisset: Eiusdem virtus quasi perruptis & disiectis nequitię, qua obsidebatur, claustris, catenas Iugurthę manibus iniecit: Mithridatem compescuit: socialis belli fluctus repressit: Cinnę dominationem fregit, cúmque qui se in Africa quęstorem fastidierat, illam ipsam prouinciam proscriptum & exulem petere coegit. Quæ tam diuersa, támque inter se cõtraria, siquis apud animum suum attentiore comparatione expendere velit, duos in vno homine Sullas fuisse crediderit, turpem adolescentem, & virum dicerem fortem, nisi ipse felicem se appellari maluisset.

VII.

Atque vt nobilitatem beneficio pœnitentiæ se ipsam admonuimus respicere, ita altiora modo suo sperare ausos subtexamus. T. Aufidius cùm Asiatici publici exiguam admodum particulam habuisset, postea totam Asiam proconsu- 5 6

consu-

consulari imperio obtinuit. Nec indignati sunt socij eius parêre fascibus, quem aliena tribunalia adulantem viderant. Gessit se etiam integerrimè atque splendidissimè, eóque modo demõstrauit, pristinum quæstum suum fortunæ: præsens verò dignitatis incrementum moribus ipsius imputari debere.

7

A.V. DCXXC. *Cic. pro Flacco, & in Bruto.*

8 At P. Rupilius non publicanum in Sicilia egit, sed opera publicanis dedit: Idem vltimam inopiam suam auctorato sociis officio sustentauit. Ab hoc postmodum consule leges vniuersi Siculi acceperunt, acerbissimóque prædonum ac fugitiuorum bello liberati sunt. Portus ipsos, si quis modò mutis rebus inest sensus, tantam in eodem homine varietatem status admiratos arbitror. Quem enim diurnas capturas exigentem animaduerterant, eundem iura dantem, classésque & exercitus regentem viderunt.

VIII. A.V. DCXXI. *Cic. Pad. Ver. 14. Li. 59. Flo. 3. c. 19.*

9 Huic tanto incremento maius adiiciam: Asculo capto Cn. Pompeius Magni pater P. Ventidium ætate impuberem in triumpho suo populi oculis subiecit. Hic est Ventidius, qui postea Romæ ex Parthis, & per Parthos de Crassi manibus in hostili solo miserabiliter iacentib. triumphum duxit. Itaque qui captiuus carcerẽ exhorruerat, victor Capitolium felicitate celebrauit. In eodem etiam illud eximium, quòd eodem anno Prætor & consul est factus.

IX. A.V. DCLXIV. *Velleius. Gell. 15. c. 4. Dio. 43.* A.V. DCCXV. *Plutarch. Anto. App. Part. Dio. & alij.*

10 Casuum nunc contemplemur varietatem. L. Lentulus consularis lege Cæcilia repetundarum crimine oppressus, censor cum L. Censorino creatus est. Quem quidem fortuna inter ornamenta & dedecora alterna vice versauit, cõsulatui illius damnationem, damnationi censuram subiiciendo: & neque bonis eum perpetuis frui, neque malis æternis ingemiscere patiẽdo.

X. A.V. DCVI.

XI. A.V. CDXCIII. *Liu. 17. Polyb 1. Zon.* Iisdem viribus vti voluit in Cn. Cornelio Scipione Asina, Qui Consul à Pœnis apud Liparas captus cum belli iure omnia perdidisset, lætiore subinde vultu eius adiutus, cuncta recuperauit: consúlque etiam iterum creatus est. Quis 11 crederet illum à duodecim securib. ad Carthaginiensium peruenturum catenas? quis rursus A.V. CDXCIX. *Polyb. Zonar.* existimaret à Punicis vinculis ad summa imperij peruenturum fastigia? sed tamen ex consule captiuus, & ex captiuo consul factus est.

XII. A.V. DCXCIV. *Cic. Attic. 2. epist. 13.* 12 Quid? Crasso nonne pecuniæ magnitudo locupletis nomen dedit? sed eidem posteà inopia turpem decoctoris superlationē iniunxit. Siquidem bona eius à creditoribus, quia solidū præstare non poterat, venierunt. Ita quoque amara sugillatione non caruit: quia cùm egens ambularet, Diues ab occurrentibus salutabatur.

XIII. A.V. DCXLVIII. *Liuius 67.* Crassum casus acerbitate Q. Cæpio precurrit: is nanque preture splendore, triumphi claritate, consulatus decore, maximi pontificatus sacerdotio, vt senatus patronus diceretur, assecutus, in publicis vinculis spiritum deposuit, corpúsque eius funesti carnificis manibus laceratum, in scalis Gemoniis iacens, magno cum horrore totius fori Romani conspectum est.

XIV. A.V. DCXXIX. *circiter. Cic. pro Plancio.* Iam C. Marius maxima fortunæ luctatio est: 13 omnes enim eius impetus tam corporis quàm animi robore fortissimè sustinuit. Arpini honoribus iudicatus inferior, questuram Rome petere ausus est: patientia deinde repulsarum, irrupuit magis in Curiam, quàm venit. In tribu- 14 natus quoq; & ædilitatis petitione consimilem cāpi notam expertus: Preture candidatus supremo loco inhesit, quam tamen non sine periculo A.V. DCXXXVII *circiter.* obtinuit: ambitus enim accusatus, vix atque ægrè absolutionem à iudicibus impetrauit. Ex illo

15 illo Mario tam humili Arpini tam ignobili Romæ támque fastidiendo candidato, ille Marius euasit, qui Africã subegit, Iugurtham regẽ ante currum egit, qui Teutonorum, Cimbrorúmque exercitus deleuit. Cuius bina trophæa in vrbe spectantur, cuius septem in fastis consulatus leguntur. Cui post exilium consulem creari, proscriptóque facere proscriptionem cõtigit. Quid huius conditione inconstantius aut mutabilius? quem si inter miseros posuêris, miserrimus: inter felices, felicissimus reperiretur.

A.V. DCXLIX. *Sal. Iugurth. Velleius, Flo. & alij.* A.V. DCLXVII.

C. autem Cæsar, cuius virtutes aditum sibi in cœlum struxerunt, inter primę iuuentæ initia priuatus Asiam petens, à maritimis prædonibus circa insulam Pharmacûsam exceptus quinquaginta se talentis redemit. Parua igitur summa clarissimum mundi sydus in piratico myo-16 parone rependi fortuna voluit. Quid est ergo quod amplius de ea queramur, si ne consortibus quidem diuinitatis suæ parcit? Sed cæleste numen se ab iniuria vindicauit, continuò enim captos prædones crucibus affixit.

Liuius 80. App. Plutarch. & alij. XV. A.V. DCLXVII. *Suet. Plut.*

EXTERNA.

Attento studio nostra commemorauimus, remissiore nunc animo aliena narrentur. Perditæ luxuriæ Athenis adolescens Polemo, neque il-17 lecebris tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens, cùm è conuiuio non post occasum solis, sed post ortum surrexisset, domúmque repetens Xenocratis philosophi patentem ianuam vidisset, vino grauis, vnguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucida veste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam eius intrauit: Nec contentus tam deformi introitu,

I. *Diog. Laert. in vita Horat. Sat. 3. li. 2. Suidas.*

confedit etiam, vt clarissimum eloquium, & prudentissima pręcepta temulentię lasciuiis eluderet. Orta deinde, vt par erat, omnium indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omissisque de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cœpit. Cuius grauitate sermonis resipiscere coactus Polemo, primùm coronam capite detractam proiecit, paulo pòst brachium intra pallium reduxit, procedente tempore oris conuiualis hilaritatem deposuit. Ad vltimum totam luxuriam exuit, vniusque orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus philosophus euasit. Peregrinatus est huius animus in nequitia, non habitauit. 18

II. *Probus & Plutarc. in vita. Ælia. Var. hist. 2.*

Piget Themistoclis adolescentiam attingere, 19 siue patrem aspiciam, abdicationis inurentem notam: siue matrem, suspēdio finire vitam propter filij turpitudinem coactam, cùm omnium postea Graij sanguinis virorum clarissimus extiterit, mediúmque Asiæ & Europę vel spei, vel desperationis pignus fuerit: Hęc enim salutis 20 eum suę patronum habuit, illa vadem victoriæ assumpsit.

III. *Probus in vita.*

Cimonis verò incunabula opinione stultitiæ fuerunt referta: eiusdem stultitiæ imperia salutaria Athenienses senserunt: Itaque coegit eos stuporis semetipsos damnare, qui eum stolidum crediderant.

IV. *Probus & Plutarch. in vita. Iust. 4. & 5.*

Iam Alcibiadem quasi duę fortunæ partitæ sunt: Altera quę ei nobilitatem eximiā, abundantes diuitias, formam pręstantissimam, fauorem ciuium propensum, summa imperia, præcipuas potentiæ vires, flagrantissimum ingenium assignaret: altera quę damnationem, exilium, venditionem bonorum, inopiam, odium patrię,

21 patriæ, violentam mortem inflixerat: Nec aut hęc, aut illa simul vniuersa, sed variè perplexa, freto atque æstui similia.

V. *Herod. 3. Stra. 14. Ci. de Fi. 3. Pli. 37 c. 1.*

Ad inuidiam vsque Policratis Samiorum tyranni abundantissimis bonis conspicuus vitæ fulgor excessit: nec sine caussa. Omnes enim conatus eius placido excipiebantur itinere: spes certum cupitę rei fructum apprehendebant: vota nuncupabantur simul & soluebantur, velle ac posse in æquo positum erat: Semel duntaxat vultum mutauit, perquàm breui tristitiæ salebra succussum, tunc cùm admodum gratum sibi annulum de industria in profundum, ne omnis incommodi expers esset, abiecit. Quem tamen continuò recuperauit, capto pisce, qui eum de-
22 uorauerat. Sed hunc felicitatis semper plenis velis prosperum cursum tenere non potuit. Cōprehensum enim Orontes Darij regis pręfectus, in excelsissimo Micalensis montis vertice cruci affixit. E qua putres eius artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam læuam, cui Neptunus annulum piscatoris manu restituerat, situ marcidam Samos amara seruitute aliquandiu pressa, liberis ac lætis oculis aspexit.

VI. *Iustin. 21. Cic. Tus. 3.*

Dionysius autem cùm hæreditatis nomine à patre Syracusanorum, ac penè totius Siciliæ tyrannidem accepisset, maximarum opum dominus, exercituum dux, rector classium, equita-
23 tuum potens, propter inopiam, literas puerulos Corinthi docuit. Eodémque tempore, tanta mutatione maiores natu, nequis nimis fortunæ crederet, magister ludi factus ex tyranno, monuit.

VII.

Sequitur hunc Syphax rex, consimilem fortunæ iniquitatem expertus, quem amicum hinc Roma per Scipionem, illinc Carthago per

A.V. DXLVII. *Liuius 28. Polyb. 11. App. in Punica.* A.V. DL. *Liuius 30. Polyb. 14. App. Epilogus totius capitis.*

Asdrubalem vltrò petitum ad penates deos eius venerat. Ceterùm eo claritatis euectus, vt 24 validissimorum populorum tantum non arbiter victoriæ existeret, parui temporis interiecta mora, catenatus à Lælio legato ad Scipionem imperatorem pertractus est. Cuiusque dexteram regio insidens solio arroganti manu attigerat, ad eius genua supplex procubuit. Cadu- 25 ca nimium hæc & fragilia, puerilibúsque consentanea crepundiis sunt, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Affluunt subitò, repentè dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt: sed incertissimo flatu fortunæ, huc atque illuc acta, quos in sublime extulerunt, improuiso decursu destitutos, profundo cladium miserabiliter immer- 26 gunt. Itaque neque existimari, neque dici debent bona, quæ vt inflictorum malorum amaritudine desiderium sui duplicent: propensiore fauore primò delinitos, maiore postea malorum cumulo opprimere solent.

VALERII

VALERII MAXIMI
LIBER SEPTIMVS.
DE FELICITATE.
CAPITE IX.

1 *Q. Metelli Macedonici.* 2 *Gygis Lydorum regis.*

1 Volubilis fortunæ complura exempla retulimus, constanter propitiæ admodum pauca narrari possunt. Quò patet, eam aduersas res cupido animo infligere, secundas parco tribuere: Eadem vbi malignitatis obliuisci sibi imperauit, non solùm plurima ac maxima, sed etiam perpetua bona congerit.

Videamus ergo quot gradibus beneficiorum Q. Metellum è primo originis die, ad vltimum vsque fati tempus nunquam cessante indulgentia, ad summum beatæ vitæ culmen perduxerit: Nasci eum in vrbe terrarum principe voluit: parentes nobilissimos dedit: adiecit animi rarissimas dotes, & corporis vires vt sufficere laboribus possent: vxorem pudicitia & fœcunditate conspicuam conciliauit. Consulatus decus, imperatoriam potestatem, speciosissimi triumphi prętextam largita est: Fecit vt eodem tempore tres filios consulares, vnum etiã censorium ac triumphalem, & quartum prætorium videret. Vtque tres filias nuptum daret, earúmque sobolem sinu suo exciperet. Tot partus, tot incunabula, tot viriles togæ, tam multę nuptiales faces, honorum, imperiorum, omnis

I. *Plin. 7. c. 44 Cic. de fini. 5. Vell. 1.*

A.V. DCX. A.V. DCVII. *Eutrop. L. 4 Flo. 2. c. 14.*

denique gratulationis summa abundantia, cum interim nullum funus, nullus gemitus, nulla caussa tristitiæ. Cœlum contemplare, vix tamen ibi talem statum reperies, quoniam quidē luctus & dolores deorum quoque pectoribus à maximis vatibus assignari videmus. Hunc autem vitæ actum eius consentaneus finis excepit. Nam Q. Metellum vltimæ senectutis spatio defunctum, leníque genere mortis inter oscula complexúsque clarissimorum pignorum extinctum, filij & generi humeris suis per Vrbem latum rogo imposuerunt.

A.V. DCXXVII. *Velleius* 2. *Plin.* 7. *c.* 44.

II. Clara hæc felicitas: obscurior illa, sed diuino splendore præposita: Cùm enim Gyges regno Lydiæ armis & diuitiis abundantissimo inflatus Apollinem Pythium sciscitatum venisset, an aliquis mortaliū se esset felicior: Deus ex abdito sacrarij specu, voce missa, Aglaum Sophidium ei prætulit. Is erat Arcadum pauperrimus, sed ætate iam senior: terminos agelli sui nunquam excesserat, paruuli ruris fructibus contentus. Verùm profectò beatæ vitæ finem Apollo, non adumbratum, oraculi sagacitate complexus est. Quocirca insolenter fulgore fortunæ suæ glorianti respondit, magis se probare securitate ridens tugurium, quàm tristem curis & solicitudinibus aulam: paucásque glebas pauoris expertes, quàm pinguissima Lydiæ arua metu referta: & vnum aut alterum iugum boum facilis tutelæ, quàm exercitus & arma & equitatū voracibus impensis onerosum: & vsus necessarij horreolum nulli nimis appetendū, quàm thesauros omnium insidiis & cupiditatibus expositos. Ita Gyges dum adstipulatorē vanę opinionis deum habere cōcupiscit, vbinam solida & secura esset felicitas, didicit.

Plin. 7. *c.* 46. *Solin.* 7.

5

DE

DE SAPIENTER DICTIS AVT factis. CAP. II.

A ROMANIS.	5 *Antigono rege.*
1 *Ap Claudio.*	6 *Xenocrate philosopho.*
2 *P. Scipione Africano.*	7 *Aristophane comico.*
3 *Q. Cæcilio L. F. Metello.*	8 *Thalete philosopho.*
4 *L. Fimbria.*	9 *Anaxagora Clazomenio.*
5 *L Papirio L. F. Cursore cos.*	10 *Demade Atheniensi.*
6 *Senatu Romano.*	11 *Anacharse Scytha.*
AB EXTERNIS.	12 *Agesilao Lacedæmonio*
1 *Socrate Atheniensi.*	13 *Annone Pœno.*
2 *Solone Atheniensi.*	14 *Herennio Pontio Samnite.*
3 *Biante Prienensi.*	
4 *Platone Atheniensi.*	15 *Cretensibus.*

I. Nunc id genus felicitatis explicabo, quod totum in habitu animi est: nec votis petitur, sed in pectoribus sapientia præditis natum, dictis factísque prudentibus enitescit.

Ap. Claudium crebrò solitum dicere accepimus, Negotium populo Rom. melius, quàm otium committi: non quòd ignoraret quàm iucundus tranquillitatis status esset, sed quòd animaduerteret præpotentia imperia agitatione rerum ad virtutem capessendam excitari, nimia quiete in desidiam resolui. Et sanè negotium nomine horridum, ciuitatis nostræ mores in suo statu continuit, blandæ appellationis quies plurimis vitiis respersit.

II. Scipio verò Africanus turpe esse aiebat in re militari dicere, Non putaram: videlicet quia explorato & excusso consilio, quæ ferro aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa ratione. Inemendabilis enim est error, qui violentia Martis cōmittitur. Idem negabat aliter cum hoste confligi debere, quàm aut occasio obuenisset, aut necessitas incidisset: æquè prudenter

Seneca de ira 2. c. 31. Fabio tribuit.

Nam & proſperè gerendę rei facultatem omittere, maxima dementia eſt: & in anguſtias vtique pugnandi compulſum abſtinere ſe prælio, peſtiferum ignauiæ adfert exitum: Eorúmque qui iſta committunt, alter beneficio fortunæ vti, alter iniuriæ neſcit reſiſtere.

III. A.V. DLI. Q. Quoque Metelli cùm grauis, tum etiam alta in ſenatu ſententia: qui deuicta Carthagine, neſcire ſe, illa victoria boníve plus an mali Reip. attuliſſet, aſſeuerauit. Quoniam vt pacem reſtituendo profuiſſet: ita Annibalem ſubmouendo, nonnihil nocuiſſet. Eius enim tranſitu in Italiam, dormientem iam populi Romani virtutem excitatam: metuíque debere, ne acri æmulo liberata in eundem ſomnum reuolueretur. In æquo igitur malorum poſuit, vri tecta, vaſtari agros, exhauriri ærarium, & priſci roboris neruos hebetari.

IV. *Cic. offi. 3.* Quid illud factum L. Fimbriæ conſularis, quàm ſapiens! à M. Lutatio Pythia ſplendido equite Rom. iudex aditus de ſponſione, quam is cum aduerſario, *quòd vir bonus eſſet, fecerat, nunquam id iudicium pronunciatione ſua finire voluit. Ne aut probatum virum, ſi contra eum iudicaſſet, fama ſpoliaret: aut iuraret virum bonum eſſe, cùm ea res innumerabilibus laudibus contineatur.

* *al.* ni.

2

V. A.V. CDLX. *Liuius* 10. *Fron. Oroſ.* 5. c. 22. Forenſibus hęc, illa militaribus ſtipendiis prudentia exhibita eſt. Papirius Curſor conſul cùm Aquiloniam oppugnans prœlium vellet committere, pullariúſque non proſperantibus auibus ementitus optimum ei auſpicium renunciaſſet, de fallacia illius factus certior, ſibi quidem & exercitui bonum omen datū credidit, ac pugnam iniit. Ceterum mendacem ante ipſam aciem conſtituit: vt haberent dij, cuius

3

cuius capite, siquid irę conceperant, expiarent. Directum est autem siue casu, siue etiam cœlestis numinis prouidentia, quod primũ è contraria parte missum erat telum, in ipsum pullarij pectus, eúmque exanimem prostrauit. Id vbi 4 consul cognouit, fidente animo & hosteis inuasit, & Aquiloniam cepit. Tã citò animaduertit, quo pacto iniuria imperatoris vindicari deberet, quemadmodum violata religio expianda foret, & qua ratione victoria apprehendi posset. Egit virum seuerum: timoris modum, pœnæ genus, spei viam, vno mentis impetu rapiendo.

VI. A.V. DXLVI. *Liuius 27.*

Nunc ad senatus acta transgrediar. Cùm aduersus Annibalem senatus Claudium Neronem & Liuium Salinatorem consules mitteret, eósque vt virtutibus pares, ita inimicitiis acerrimè inter se diffidentes videret: summo studio in gratiam reduxit, ne propter priuatas dissensiones, remp. parum vtiliter administrarent. Quia consimili imperio, nisi concordia inest, maior aliena opera interpellandi, quàm sua 6 edendi cupiditas nascitur: vbi verò etiam pertinax intercedit odium, alter alteri quàm è cõtrariis castris vtrique certior hostis proficiscitur. Eosdem senatus cùm ob nimis asperè actam censuram à Cn. Bæbio trib. pl. pro Rostris agerentur rei, caussæ dictione decreto suo liberauit. Vacuum omnis iudicij metu eum honorem reddendo, qui exigere debet rationem, non reddere. Par illa sapientia senatus, qua Tit. Gracchum trib. pl. Agrariam legem promulgare ausum, morte multauit: Idem vt secũdum legem eius per triumviros ager populo viritim diuideretur, egregiè censuit. Siquidem grauissimæ seditionis eodem tempore & auctorem &

A.V. DXLII. *Liu. 29.*

A.V. DCXX. *Plut. in Grac. Ap. Ciuil. 1. Li. 8.*

A.V. DCII. circiter.

caussam sustulit. Quàm deinde se prudenter in rege Massanisa gessit? Nam cùm promptissima & fidelissima eius opera aduersus Carthaginienses vsus esset, eúmque in dilatando regno auidiorem cerneret, legẽ ferri iussit, qua Massanissę ab imperio populi Rom. solutam libertatem tribueret. Quo facto, cùm optimè meriti beneuolentiam retinuit, tum Mauritaniæ & Numidiæ, cæterarúmque illius tractus gentium nunquam fida pace quiescentem feritatem, à valuis suis repulit.

EXTERNA.

Tempus deficiet domestica narrantem: quoniam imperium nostrum non tam robore corporum quàm animorum vigore incrementum ac tutelam sui comprehendit. Maiore itaque ex parte Romana prudentia in admiratione tacita reponatur, alienigenísque huius generis exemplis detur aditus. Socrates humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil vltrà petendum à diis immortalibus arbitrabatur, quàm vt bona tribuerent. Quia ij demum scirent quid vnicuique esset vtile: nos autem plerunque id votis expetere: quod non impetrasse melius foret. Etenim densissimis tenebris inuoluta mortalium mens, in quam latè patentes errores cęcas precationes tuas spargis! Diuitias appetis, quę multis exitio fuerũt: honores concupiscis, qui complures pessunderunt: regna tecum ipse voluis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur: splendidis coniugiis iniicis manus, at hęc vt aliquando illustrant, ita nonnunquam funditus domus euertunt. Desine igitur stulta futuris malorum

vide Platonem in Alcibiade 2.

tuorum

tuorum caussis, quasi felicissimis rebus inhiare, téque totū cœlestium arbitrio permitte: Quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt. Idem expedita & compendiaria via eos ad gloriam peruenire dicebat, qui id agerent, vt quales videri vellent, tales etiam essent. Qua quidem prędicatione apertè monebat, vt homines ipsam potius virtutem, quàm vmbram eius consectarentur. Idem ab adolescentulo quodam consultus, vxorem duceret, an se omni matrimonio abstineret, respondit vtrum eorum fecisset, acturum pœnitentiam. Hîc te, inquit, solitudo, hîc orbitas, hîc generis interitus, hic hęres alterius excipies: illic perpetua solicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium graue supercilium, garrula socrus lingua, successor alieni matrimonij, incertus liberorū euentus. Nō passus est iuuenē in contextu rerum asperarū quasi lętę materię facere delectum. Idem cum Atheniensium scelerata dementia tristem de capite eius sententiam tulisset, fortíque animo & constanti vultu potionem veneni è manu carnificis accepisset, admoto iam labris poculo, vxori Xantippę inter fletum & lamentationem vociferanti innocentem eum perimi, Quid ergo, inquit, nocenti mihi mori satius esse duxisti? O immensam illam sapientiam, quæ ne in ipso quidem vitę excessu obliuisci sui potuit!

Laer. in vita.

7

Laer. in vita.

II.

Age, quàm prudenter Solon, neminem, dum adhuc viueret, beatum dici debere arbitrabatur: quòd ad vltimum vsque fati diem ancipiti fortunæ subiecti essemus. Felicitatis igitur humanę appellationem rogus consummat, qui se incursui malorum obiicit.

Plut. in vita.

8

Idem cùm ex amicis quendā grauiter mœrē-

tem videret, in arcem perduxit, hortatúsq. est, vt per omnes subiectorum ædificiorum partes oculos circumferret; Quod vt factum animaduertit, Cogita nunc tecum, inquit, quàm multi luctus sub his tectis & olim fuerint, hodiéque versentur, insequentibusque seculis sint habituri: ac mitte mortalium incommoda tanquam propria deflere. Qua consolatione demonstrauit vrbes esse humanarum cladiũ consepta miseranda. Idem aiebat, si in vnum locum cuncti mala sua contulissent, futurum, vt propria deportare domum, quàm ex communi miseriarum aceruo portionem suam ferre mallent. Quo colligebat non oportere nos quæ fortuitò patimur, præcipuę & intolerabilis amaritudinis iudicare.

III. *Cic. Paradox. Senec. de trãquil. 2. cap. 5.*

Bias autem, cùm patriam eius Prienem hostes inuasissent: omnibus quos modò sæuitia belli incolumes abire passa fuerat, preciosarum rerum pondere onustis fugientibus interrogatus, quid ita nihil ex bonis suis secum ferret: Ego verò (inquit) bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris: non oculis visenda, sed æstimanda animo; Quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt: & vt manentibus pręstò sunt, ita fugientes non deserunt.

IV. *Plat. ep. 7. Cic. ep. 1. ad Q. fratrem.*

Iam Platonis verbis adstricta, sed sensu præualens sententia. Qui tum demùm beatum terrarum orbem futurum prædicauit, cùm aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent.

V. *Stob. serm. 47.*

Rex etiam ille subtilis iudicij, quem ferunt traditum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, retentum diu considerasse, ac dixisse: O nobilem magis quàm felicem pannum! quem si quis penitus cognoscat, quã multis sollicitu-

dinibus

dinibus, & periculis & miseriis sit refertus: ne humi quidem iacentem tollere vellet.

Quid Xenocratis responsum quàm laudabile! cum maledico sermoni quorundam summo silentio interesset: vno ex his quærente cur solus ita linguam suam cohiberet. Quia dixisse me, inquit, aliquando pœnituit, tacuisse nunquam.

V I. *Stob. serm. 3. Plut. de bona vale tudine, Simonidi attribuunt.*

Aristophanis quoque altioris est prudentię pręceptum, qui in comœdia introduxit remissum ab inferis Atheniensem Periclem, vaticinantem non oportere in vrbe nutriri leonem, sin autem sit alitus, obsequi ei conuenire. Monet enim vt præcipuæ nobilitatis & concitati ingenij iuuenes refrænentur. Nimio verò fauore ac profusa indulgentia pasti, quò minus potentiam obtineant, ne impediantur: quòd stultum sit, & inutile eas obtrectare vires, quas ipse foueris.

VII. *Aristoph. in Ranis.*

Mirificè etiam Thales: nam interrogatus an facta hominum deos fallerent: Nec cogitata, inquit. Vt non solum manus, sed etiam mentes puras habere vellemus; cùm secretis cogitationibus nostris cęleste numen adesse credidissemus.

VIII. *Laer. in vita.* καρδιογνώστης ὁ θεός.

Ac ne quod sequitur quidem minus sapiens, Vnicæ filiæ pater Themistoclem consulebat vtrum eam pauperi, sed ornato: an locupleti parum probato collocaret. cui is, Malo, inquit, virũ pecunia, quàm pecuniam viro indigentem. Quo dicto stultum monuit vt gęnerum potius, quàm diuitias generi legeret.

Cic. offic. 2. Plutarch. in vita & Apopht.

Age, Philippi quàm probabilis epistola, in qua Alexandrum quorundã Macedonum beneuolentiam largitione ad se attrahere conatum sic increpuit: Quæ te fili ratio in hanc tam vanam spem induxit, vt eos tibi fideles futuros

Cic. offic. 1.

existimares, quos pecunia ad amorem tui compulisse? à charitate istud præstatur. At verò antè Philippus maiore ex parte mercator Greciæ, quàm victor.

Plutarch. Alex. Laer. Aristot. Curt. 8. Iust. 15.

Aristoteles autem Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum dimittens monuit, vt cum eo aut rarissimè, aut quàm iucundissimè loqueretur: quò scilicet apud regias aures vel silentio tutior, vel sermone esset acceptior. At ille dum Alexandrum Persica Macedonum sa- 10 lutatione gaudentem obiurgat, & ad maiorum mores inuitum reuocare perseuerat, spiritu carere iussus, seram neglecti salubris consilij pœnitentiam egit. Idem Aristoteles de semetipso in neutram partem loqui debere prædicabat: quoniam laudare se, vani: vituperare, stulti esset. Eiusdem est vtilissimum præceptum, Vt voluptates abeuntes consideremus: quas quidem sic ostendendo minuit: Fessas enim, pœnitentiæque plenas animis nostris subiecit, quò minus cupidè repetantur.

IX.

Nec parum prudenter Anaxagoras interroganti cuidam, quisnam esset beatus: Nemo, inquit, ex his quos tu felices existimas: sed cum in illo numero reperies, qui à te ex miseris constare creditur. Non erit ille diuitiis & honoribus abundans: sed aut exigui ruris, aut non ambitiosę doctrinæ fidelis ac pertinax cultor, in † secessu quàm in fronte beatior.

† *al.* recessu.

X.

Vide Suidam.

Demadis quoque dictum sapiens: nolentibus enim Atheniensibus diuinos honores Alexandro decernere, Videte (inquit) ne dum cœlum custoditis, terram amittatis.

XI.

Plutarch. Solone. Stob. serm. 43.

Quam porrò subtiliter Anacharsis leges aranearum telis comparabat? Nam vt illas in- 11 firmiora animalia retinere, valentiora trāsmittere

teretita his humiles & pauperes constringi, diuites & prępotentes non alligari videmus.

Nihil etiam Agesilai facto sapientius: si quidem cùm aduersus rempub. Lacedæmoniorum conspirationem ortam noctu comperisset, leges Lycurgi continuò abrogauit, quę de indemnatis supplicium sumi vetabant. Comprehensis autem & interfectis sontibus, easdem e vestigio restituit. Atque vtrunque simul prouidit, ne salutaris animaduersio vel iniusta esset, vel iure impediretur. Itaque vt semper esse possent, aliquando non fuerunt.

XII. *Plutarch. Apophth. aliter.*

12 Sed nescio an Annonis excellentioris prudentiæ consilium. Magone enim Cannensis pugnæ exitum senatui Pœnorum nunciante, inq. tanti successus fidem annulos aureos triũ modiorum mensuram explentes effundente, qui interfectis nostris ciuibus detracti erant, quęsiuit an aliquis sociorum post tantam cladem à Romanis defecisset: Atque vt audiuit neminem ad Annibalem transisse, suasit protinus vt legati Romam, per quos de pace ageretur, mitterentur: cuius si sententia valuisset, neque secundo Punico bello victa Carthago, neque tertio deleta foret.

XIII. A.V. DXXXVII. *Liu. 23. Zonar.*

Ne Samnites quidem paruas pœnas consimilis erroris pependerunt, quòd Herennii Pontii salutare consilium neglexerunt. Qui auctoritate & prudentia ceteros pręstans, ab exercitu & eius duce filio suo consultus, quidnam fieri de legionibus Romanis apud Furcas Caudinas inclusis deberet, inuiolatas dimittendas respondit: Postero die eadem de re interrogatus, deleri eas oportere dixit: vt aut maximo beneficio gratia hostiũ emeretur, aut grauissima iactura vires confringerentur: Sed improuida

XIV. A.V. CDXXXII. *Liuius 9. Flor. 1. cap. 16.*

temeritas victorum, dum vtranque partem spernit vtilitatis, sub iugum missas in perniciem suam accendit.

Multis & magnis sapientiæ exemplis paruulum adiiciam. * Cretenses cum acerbissima execratione aduersus eos, quos vehementer oderunt, vti volunt, vt mala consuetudine delectentur, optant, modestóque voti genere efficacissimum vltionis euentum reperiunt. Inutiliter enim aliquid concupiscere, & in eo perseueranter morari, exitio vicina dulcedo est.

VI.
* *al.* Cretes.

DE VAFRE DICTIS AVT FACTIS.

CAP. III.

A ROMANIS.	AB EXTERNIS.
1 *Antistite tēpli Dianæ.*	1 *Alexandro Magno & quodam asinario.*
2 *L. Iunio Bruto.*	2 *Darij regis equisone.*
3 *P. Scipione Africano maiore.*	3 *Biante Prienensi.*
4 *Q. Fabio Labeone.*	4 *Anaximene.*
5 *M. Antonio oratore.*	5 *Demosthene oratore.*
6 *Q. Sertorio.*	6 *Quodam Atheniens.*
7 *Q. Fabio Max. Verrucosso.*	7 *Annibale Gisgonis F. Pœno.*
8 *M. Volusio Saturnino. æd. pl.*	8 *Annibale Amilcaris F. Pœno.*
9 *Sentio Saturnino.*	9 *Tusculanis.*
10 *Patre quodam.*	10 *Tullo Attio Volscorum duce.*

1 Est aliud factorum dictorúmque genus à sapientia proximo deflexu ad Vafri nomen progressum: quod nisi fallacia vires assumpserit, * fidem propositi non inuenit: laudémque occulto magis tramite, quàm aperta via petit.

* *al.* finē.

I.
A.V. CC. *circiter.*
Liu. Plut. Proble.

Ser. Tullio regnante, cuidam patrifamilias in agro Sabino præcipuæ magnitudinis & eximiæ

eximiæ formæ vacca nata est. Quam oraculorum certissimi auctores in hoc à diis immortalibus editam responderunt, vt quisquis eam Auentiniensi Dianæ immolasset, eius patria totius terrarum orbis imperium obtineret. Lætus eo dominus, bouem cum summa festinatione Romam actam, in Auentino ante aram Dianæ constituit, sacrificio Sabinis regimen humani generis daturus. De qua re antistes templi certior factus, religionem hospiti intulit, ne prius victimam cæderet, quàm proximi amnis aqua se abluisset. Eóque alueum Tiberis petente, vaccam ipse immolauit, & vrbem nostram tot ciuitatum, tot gentium dominam, pio sacrificij furto reddidit.

2

3

4

II.

Quo in genere acuminis in primis Iunius Brutus referendus est: Nam cùm à rege Tarquinio auunculo suo omnem nobilitatis indolem excerpi, intérque ceteros etiam fratrem suum, quòd vegetioris ingenij erat, interfectum animaduerteret, obtusi se cordis esse simulauit, eáque fallacia maximas virtutes suas texit. Profectus etiam Delphos cum Tarquinii filiis, quos is ad Apollinem Pythium muneribus sacrificiísque honorandum miserat, aurum deo nomine doni clàm cauato baculo inclusum tulit: quia timebat ne sibi cœleste numen aperta liberalitate venerari tutũ non esset. Peractis deinde mandatis patris, Apollinem iuuenes consuluerunt, quisnam ex ipsis Romæ regnaturus videretur. At is penes eum summam Vrbis nostrę potestatem futuram respondit, qui ante omnes matri osculum dedisset. Tunc Brutus, perinde atque casu prolapsus, de industria se abiecit, terrámque communem omnium matrem existimans, osculatus est. Quod tam vafrè

A.V. CCXL. *circiter.* *Liu.* I. *Dionys.* 4.

A.V. CCXLIIII. *Liu. Dion. & alij.*

telluri impressum osculum, Vrbi libertatem, Bruto primum in fastis locum tribuit.

III. A.V. DXLVIII. *Liu.26.*

Scipio quoque superior præsidium calliditatis amplexus est. Ex Sicilia enim petens Africam, cùm ex fortissimis peditibus Romanis trecentorum equitum numerum complere vellet, neque tam subitò posset eos instruere: quod tẽporis angustiæ negabant, sagacitate consilii assecutus est. Namq. ex iis iuuenibus, quos secum ex tota Sicilia nobilissimos & ditissimos, sed inermes habebat, trecentos speciosa arma & electos equos quàm celerrimè expedire iussit: velut eos continuo secum ad oppugnandã Carthaginem auecturus. Qui cùm imperio vt celeriter, ita longinqui & periculosi belli respectu solicitis animis paruissent, remittere se Scipio illam expeditionem, si arma & equos militibus suis traderent, edixit: Rapuit conditionem imbellis ac timida iuuentus, instrumentóque suo cupidè nostris cessit. Ergo calliditas ducis prouidit, vt si quod protinus imperaretur, graue prius, deinde remisso militiæ metu maximum beneficium fieret.

5

6

IIII. A.V. DLXIX. *circiter. Cic. offic.1.*

Quod sequitur narrandum quoque est: Q. Fabius Labeo arbiter à senatu finium constituendorum inter Nolanos & Neapolitanos datus, cùm in rem pręsentem venisset, vtrosque separatim monuit, vt omissa cupiditate, regredi modo controuerso, quàm progredi mallent: Idq. cum vtraque pars auctoritate viri mota fecisset, aliquantum in medio vacui agri relictũ est. Constitutis deinde finibus vt ipsi terminauerant, quicquid reliqui soli fuit, populo Romano adiudicauit: Ceterùm etsi circumuenti Nolani ac Neapolitani queri nihil potuerunt, secundùm ipsorum demõstrationem dicta sententia

7

tentia, improbo tamen præstigiorum genere nouum ciuitati nostræ vectigal accessit. Eundem ferunt cùm à rege Antiocho, quem bello superauerat, ex fœdere icto dimidiam partem nauium accipere deberet, medias omnes secuisse, vt eum tota classe priuaret.

A.V. DXLIV. *Liuius 38. aliter.*

Iam M. Antonio remittendum conuiuium est, qui idcirco se aiebat nullam orationē scripsisse, vt si quid superiore iudicio actum, ei quem postea defensurus esset, nociturum foret, non dictum à se affirmare posset: Qui facti vix pudentis, tolerabilem caussam habuit: pro periclitantium enim capite, non solùm eloquentia sua vti, sed etiam verecundia abuti erat paratus.

Cicer. pro Cluentio.

8

Sertorius verò corporis robore, atque animi consilio parem naturæ indulgentiam expertus, proscriptione Sullana dux Lusitanorum fieri coactus, cùm eos oratione flectere non posset, ne cum Romanorum vniuersa acie confligere vellent, vafro consilio ad suam sententiā perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos; alterum validissimum, alterum infirmissimum: ac deinde validi caudā ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi à iuuene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit. Obtemperatum imperio est. Sed dum adolescentis dextera irrito se labore fatigat, senio confecta manus ministerium executa est. Tunc barbaræ concioni, quorsum ea res tenderet cognoscere cupienti, subiecit: Equi caudę consimilem esse Romanorum exercitum, cuius partes aliquis aggrediens opprimere possit: vniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit. Ita gens barbara aspera, & regi difficilis, in exitium suum ruens, quàm

VI.

A.V. DCLXXV. *Frōt. Stra. 1. c. 10. Plutarc. in vita.*

vtilitatem auribus respuerat, oculis præuidit.

VII. Fabius autem Maximus, cuius non dimicare, vincere fuit: cùm præcipuè fortitudinis Nolanum peditem dubia fide suspectum, & strenuæ operæ Lucanum equitem amore scorti deperditum in castris haberet: vt vtroque potius bono milite vteretur, quàm in vtrunque animaduerteret, alteri suspicionem suam dissimulauit, in altero, disciplinā paululum à recto tenore deflexit: Nam illum plenè pro tribunali laudando, omníque genere honoris prosequendo animum suum à Pœnis ad Romanos coegit reuocare: & hūc clā meretricē redimere passus, paratissimum pro nobis excursorem reddidit.

A.V. DXXXVII. Liu. 23. de Marcello narrat. Idē Plut. Valerio congruit. A.V. DXLIV. Plutarch. Fabio.

Veniā nunc ad eos, quibus salus astutia quæsita est. M. Volusius ædilis plebis proscriptus, assumpta Isiaci habitu, per itinera viasque publicas stipem petens, quisnam re vera esset, occurrentes dignoscere passus non est. Eóque fallaciæ genere tectus, in M. Bruti castra peruenit. Quid illa necessitate miserius, quæ magistratum populi Rom. abiecta honoris prætexta alienigenæ religionis obscuratum insignibus, per Vrbem iussit incedere? Omnes autem hi suę vitæ, aut illi alienæ mortis cupidi, qui talia vel ipsi sustinuerunt, vel alios perpeti coegerunt. 9

VIII. A.V. DCX. App. Ciu. 4.

Aliquanto speciosius Sentij Saturnini Vetulionis in eodem genere casus vltimæ sortis auxilium. Qui cum à triumviris inter proscriptos nomen suum propositum audisset, continuò præturę insignia inuasit: præcedentibus in modum lictorum, & apparitorum, publicorúmque seruorum subornatis, vehicula comprehendit, hospitia occupauit, obuios submouit, ac tam audaci vsurpatione imperii in maxima luce dēsissimas hostilibus oculis tenebras offudit.

IX. A.V. DCX. App. Ciu. 4. de Pomponio.

offudit. Idem vt Puteolos venit, perinde ac publicum ministerium agens, summa cũ licentia correptis nauibus in Siciliam, certissimum tunc proscriptorum * profugium penetrauit.

*al. perfugium.

His vno adiecto leuioris notæ exemplo, ad externa conuertar. Amantissimus quidam filij, cùm eum inconcessis ac periculosis facibus accensum, ab insana cupiditate inhibere vellet, 10 salubris consilij astutia patriam indulgentiam temperauit. Petiit enim vt prius quàm ad eam, quam diligebat, iret; vulgari ac permissa venere vteretur. Cuius precibus obsecutus adole- 11 scens, infelicem animi impetum satietate concubitus liciti resolutum, ad id, quod non licebat, tardiorem pigriorémque afferens, paulatim deposuit.

Ineas quãlibet antè velim. Ouid. de remed. amoris.

EXTERNA.

I.

Cum Alexander Macedonum rex sorte mo- 12 nitus vt eum qui sibi porta egresso primus occurrisset, interfici iuberet, asinarium fortè ante omnes obuiam factum, ad mortem arripi imperauit. Eóque quærente quidnam se immerentem capitali supplicio, innocentémque addiceret, cum ad excusandum factum suum oraculi præceptum retulisset, asinarius, Si ita est, inquit, rex, alium sors huic morti destinauit: nam asellus, quem ego ante me agebam, prior tibi occurrit. Delectatus Alexander & illius tã callido dicto, & quòd ab errore ipse reuocatus erat; occasionem in aliquantò viliore animali expiandæ religionis rapuit. Summa in hoc cum calliditate mansuetudo, summa quoque in alterius regis equisone calliditas.

II.

13 Sordida Magorum dominatione oppressa

Iustin.1. Herod.3. Darius rex adiutoribus eiusdem dignitatis assumptis, pactum cum præclari operis consortibus fecit, vt equis insidentes, solis ortu cursum in quendam locum dirigerent, isque regno poriretur, cuius equus in eo primus hinnisset. Cęterum maximè mercedis competitoribus fortunę beneficium expectantibus, solus acumine equisonis sui * Ebaris prosperum exoptatæ rei effectũ assecutus est, qui in equę genitalem partem demissam manum, cum ad eum locũ ventum esset, naribus equi admouit. Quo odore irritatus, ante omnes hinnitum edidit: Auditóque eo, sex reliqui summæ potestatis candidati continuò equis delapsi, (vt est mos Persarũ) humi prostratis corporibus Darium regem salutauerunt. Quantum imperium, quàm paruo interceptum est vaframento!

*al. Oebaris.

14

III. *Arist. 1: Rheto. Alij aliis adscribunt.* Bias autem, cuius sapientia diuturnior inter homines est, quàm patria Priene fuit (siquidẽ illa etiam nunc spirat, huius perinde atque extinctæ vestigia tantummodo extant) ita aiebat oportere homines in vsu amicitiæ versari, vt meminissent eã ad grauissimas inimicitias posse conuerti. Quod quidẽ præceptum prima specie nimis fortasse callidũ videatur, inimicúmq. simplicitati, qua pręcipuè familiaritas gaudet, sed si altioribus animis cogitatio demissa fuerit, perquàm vtile reperietur.

Aliter Ci. in Lælio.

IV. *Pausa. Iliaca 2. Suid.* Lampsacenæ verò vrbis salus vnius vaframenti beneficio constitit. Nam cum ad excidium eius summo studio Alexander ferretur, progressúmque extra mœnia Anaximenem præceptorem suum vidisset, quia manifestum erat futurum vt preces suas irę eius opponeret, non facturum se quod petisset iurauit. Tunc Anaximenes, Peto, inquit, vt Lampsacũ diruas.

Hæc

Hæc velocitas ſagacitatis oppidum vetuſta nobilitate inclytum exitio cui deſtinatum erat, ſubtraxit.

V. Demoſthenis quoque aſtutia mirificè cuidam ancillæ ſuccurſum eſt, quæ pecuniam depoſiti nomine à duobus hoſpitibus acceperat, ea conditione vt illam ſimul vtriſque redderet. Quorum alter interiecto tempore tanquam mortuo ſocio ſqualore obſitus, decepta ea omnes nummos abſtulit. Superuenit deinde alter, & depoſitum petere cœpit. Hærebat miſera in maxima pariter & pecunię & defenſionis penuria: iámque de laqueo & ſuſpendio cogitabat: Sed oportunè Demoſthenes ei patronus adfulſit: qui vt in aduocationem venit, Mulier, inquit, parata eſt depoſiti ſe fide ſoluere, ſed niſi ſocium adduxeris, id facere non poteſt. Quoniam vt ipſe vociferaris, hęc dicta eſt lex, ne pecunia alteri ſine altero numeretur.

VI. Ac ne illud parum quidem prudenter. Quidam Athenis vniuerſo populo inuiſus, cauſſam apud eum de capitali crimine dicturus, maximum honorem ſubitò petere cœpit: Non quòd ſperaret ſe illum conſequi poſſe, ſed vt haberent homines vbi procurſum iræ, qui acerrimus eſſe ſolet, effunderent. Neque eum hęc tam callidi conſilij ratio fefellit: comitiis enim clamore infeſto, & crebris totius concionis ſibilis vexatus, nota etiam denegati honoris perſtrictus, eiuſdem plebis paulò pòſt in diſcrimine vitæ clementiſſima ſuffragia expertus eſt. Quod ſi adhuc ei vltionem ſitienti, capitis ſui periculum obieciſſet, nullam partem defenſionis odio obſeratæ aures recepiſſent.

VII. Huic vaframento conſimilis illa calliditas. Superior Annibal à Duilio conſule nauali

A.V. CDXCIII. *Zonaras. Orosius li. 4. c. 7. Auct. de Viris illust. c. 38.*

prælio victus, timénsque classis amissæ pœnas dare, offensam astutia mirè auertit: Nam ex illa infelici pugna priùs quàm cladis nũtius domum perueniret, quendam ex amicis compositum & ornatum Carthaginem misit. Qui postquã ciuitatis eius curiam intrauit: Consulit inquit, vos Annibal, cùm dux Romanorum magnas secum maritimas trahens copias aduenerit, an cum eo confligere debeat: Acclamauit vniuersus senatus, non esse dubium quin oporteret, tum ille, Conflixit, inquit, & superatus est. Ita liberum: iis non reliquit id factum damnare, quod ipsi fieri debuisse iudicauerant. 18

VIII. A.V. DXXXVI *Liuius 22. Plutarch. in Fabio. Front. 1. c. 8.*

Alter item Annibal Fabium Maximum inuictam armorum suorum vim saluberrimis cunctationibus pugnę ludificantem, vt aliqua suspicione trahendi belli respergeret, totius Italię agros ferro atque igni vastando, vnius eius fundum immunem ab hoc iniuriæ genere reliquit. Profecisset aliquid tanti beneficij insidiosa adumbratio, nisi Romanæ vrbi & Fabij pietas, & Annibalis vafri mores fuissent notissimi. 19 20

IX. A.V. CCCLXXIII *Liuius 6. Plutarc. Camillo.*

Tusculanis etiam acumine consilij incolumitas parta est: Cùm enim crebris rebellationibus meruissent, vt eorum vrbem funditus Romani euertere vellent, atque ad id exequendum Furius Camillus, dux, validissimo instructus exercitu venisset, vniuersi ei togati obuiam processerunt, commeatúsque, & cętera pacis munia benignissimè præstiterunt. Armatum etiam intrare mœnia passi sunt, nec vultu, nec habitu mutato. Qua constantia tranquillitatis non solùm ad amicitiæ nostrę ius, sed etiam ad communionem ciuitatis, quam vsque cupierant, penetrauerunt. Sagaci hercule vsi simplicitate, quoniam aptius esse intellexerant, 21 22 23

rant, metum officio dissimulare, quàm armis protegere.

At Volscorum ducis Tulli execrabile consilium, Qui ad bellum inferendum Romanis maxima cupiditate accensus, cùm aliquot aduersis prœliis contusos animos suorum, & ob id paci proniores animaduerteret, insidiosa ratione, quò volebat, compulit. Nam cùm spectãdorum ludorum gratia magna Volscorum multitudo Romam conuenisset, consulibus dixit, Vehementer se timere, nequid hostile subitò molirentur: monuitque vt essent cautiores, & protinus ipse vrbe egressus est. Quam rem consules ad senatum retulerunt, qui tametsi nulla suspicio suberat, auctoritate tamen Tulli cõmotus, vt ante noctem Volsci abirent, decreuit. Qua contumelia irritati, facilè impelli potuerunt ad rebellandum. Ita mendacium versuti ducis, simulatione beneuolentiæ inuolutum, duos simul populos fefellit: Romanum, vt insontes notaret: Volscum, vt deceptis irasceretur.

A. V. CCLIII. *Liuius 2. Plutarc. Coriolano. Dion. 8.*

DE STRATAGEMATIS. CAP. IV.

ROMANORVM.

1 Tulli Hostilÿ regis.
2 Sex Tarquinÿ L. F.
3 Obsessorum in Capitolio.
4 M. Liuÿ C. Claudÿ COS.
5 Q. Metelli Macedonici.

EXTERNORVM.

1 Agathoclis Syracusanorum regis.
2 Annibalis Pœni.

1 Illa verò pars calliditatis egregia, & ab omni reprehensione procul remota, cuius opera, quia appellatione nostra vix aptè exprimi possunt, Græca pronuntiatione Stratagemata dicuntur.

I.
A.V.
XC.
Liuius 1.
Dionys. 3.

Omnibus militaribus copiis Tullo Hostilio Fidenas aggresso, quæ surgentis imperij nostri incunabula crebris rebellationibus torpere passæ non sunt, finitimísque trophæis ac triumphis alitam virtutem eius, spes suas vlterius promouere docuerunt, Metius Suffetius dux Albanorum, dubiam & suspectam semper societatis suæ fidem repentè in ipsa acie detexit: Detecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle consedit, pro adiutore speculator pugnæ futurus, vt aut victis insultaret, aut victores fessos aggrederetur. Non erat dubium quin ea res militum nostrorum animos debilitatura esset, cùm eodem tempore & hostes confligere, & auxilia deficere cernerent. Itaque ne id fieret, Tullus prouidit: concitato enim equo omnes pugnantium globos pręcurrit, prędicãs suo iussu secessisse Metium, eúmque, cùm ipse signum dedisset, inuasurum Fidenatium terga. Quo imperatoriæ artis consilio metum fiducia mutauit, próque trepidatione, alacritate suorum pectora repleuit.

II.
A.V.
CCXXV.
circiter.
Liuius 1.
Dion. 4.

At ne continuò à nostris regibus recedam, Sex. Tarquinius Tarquinij filius indignè ferens quòd patris viribus expugnari Gabij nequirẽt, valentiorem armis excogitauit rationem, qua interceptum id oppidum Romano imperio adiiceret. Subitò namque se ad Gabinos contulit, tanquam parentis sæuitiam & verbera, quæ voluntate sua perpessus erat, fugiens: Ac paulatim vniuscuiusque fictis & compositis blanditiis alliciẽdo beneuolentiam, vt apud omnes plurimum posset, consecutus, familiarem suum ad patrem misit, indicaturum, quemadmodum in sua manu haberet vniuersa: & quæsiturum 2 quidnam fieri vellet. Iuuenili calliditati senilis astu-

astutia respondit. Siquidem re eximia delectatus Tarquinius, fidei autem nuntij parum credens, nihil respondit, sed seducto eo in hortum, maxima & altissima papauerum capita baculo decussit. Cognito adolescens silentio patris, simul ac facto, caussam altioris argumenti per-
3 didit: nec ignorauit præcipi sibi vt excellentissimum quenque Gabinorum, aut exilio summoueret, aut morte consumeret. Ergo spoliatam bonis propugnatoribus ciuitatem * tantum non vinctis manibus ei tradidit.

* *al.* tanquam.

III. A.V. CCCLXIII. *Liuius* 5. *Ouid. Fast.* 6.

Illud quoque à maioribus & consilio pru-
4 denter, & exitu feliciter prouisum, cùm Vrbe capta Galli capitolium obsiderent, solámque potiendi eius spem in fame obsessorum repositam animaduerterent: Perquàm callido enim genere consilij, vnico perseuerantiç irritamento victores spoliauerunt. Panes enim iacere compluribus ex locis cœperunt. Quo spectaculo obstupefactos, infinitámque frumenti abundantiam nostris superesse credentes, ad pactionem omittendç obsidionis compulerunt. Misertus est tunc profectò Iupiter Romanç virtutis, præsidium ab astutia mutuantis, cùm in summa alimentorum inopia, proiici præsidia inopiæ cerneret. Igitur vt vafro, ita periculoso consilio salutarem exitum dedit.

Unde Iupiter Pistor appellatus. Lactan. Instit. 1.

IV. A.V. DXLVI. *Liuius* 27. *Polyb.* 11. *Frõt.* 1. *c.* 1.

Idemque Iupiter postea præstantissimorum ducum nostrorum sagacibus consiliis propitius aspirauit: Nam cùm alterum Italiæ latus Annibal laceraret, alterum inuasisset Asdrubal, ne duorum fratrum iunctæ copiæ intolerabili onere fessas simul res nostras vrgerent, hinc Claudii Neronis vegetum consilium, illinc Liuii Salinatoris inclyta prouidentia effecit. Nero enim compresso à se in Lucanis Annibale,

præſentiam ſuam (quoniam ita ratio belli* deſiderabat) mentitus hoſti, ad opem collegæ ferendam per longum iter celeritate mira tetendit. Salinator in Vmbria apud Metaurū flumen proximo die dimicaturus, ſumma cum diſſimulatione Neronem caſtris noctu recepit: Tribunos enim à tribunis, centuriones à centurionibus, equites ab equitibus, pedites à peditibus excipi iuſſit: ac ſine vlla tumultuatione, ſolo vix vnum exercitum capiente, alterum inſeruit. Quo euenit, ne Aſdrubal cum duobus ſe conſulibus prœliaturum prius ſciret, quàm ab vtriſque proſterneretur. Ita illa tota terrarum orbe infamis Punica calliditas fruſtrata fuit. Romana prudentia Annibalem Neroni, Aſdrubalem Salinatori decipiendum tradidit.

*al. ſuadebat.

7

8

V. A.V. DCXI. Memorabilis etiam conſilij Q. Metellus. Qui cum proconſule bellum in Hiſpania aduerſus Celtiberos gereret, vrbémque Contrebiam caput eius gentis viribus expugnare non poſſet; intra pectus ſuum diu multúmque conſiliis agitatis, viam reperit qua propoſitum ad exitum perduceret: Itinera magno impetu ingrediebatur, deinde alias atque alias regiones petebat. Modò hos obſidebat montes, paullò poſt ad illos tranſgrediebatur. Cùm interim tam ſuis omnibus quàm ipſis hoſtibus ignota erat caußa inopinatę eius ac ſubitæ fluctuationis. Interrogatus quoque à quodam amiciſſimo ſibi, quid ita ſparſum & incertum militiæ genus ſequeretur. Abſiſte, inquit, iſta quærere: nam ſi huius conſilij mei interiorem tunicam conſciam ſenſero, continuò eam cremari iubebo. Quorſum igitur iſta diſſimulatio erupit? aut quem finem habuit? Poſtquam verò & exercitum ſuum ignorantia, & totā Celtiberiā errore implicauit, cùm

L. Flor. 2. c. 17. Front. 1. c. 1. ſimile quid de Metello Pio. Auct. de Viris illu. c. 61.

cùm alio cursum direxisset, subitò ad Contrebiam reflexit, eámque inopinatam & attonitam oppressit. Ergo nisi mentem suam dolos scrutari coegisset, ad vltimam ei senectutem apud mœnia Contrebiæ armato sedendum foret.

EXTERNA.

9 Agathocles autem Syracusanorum rex audaciter callidus. Cùm enim vrbem eius maiore ex parte Carthaginienses occupassent, exercitum suum in Africam traiecit: vt metum metu, vim vi discuteret, neque sine effectu: Nam repentino eius aduentu perculsi Pœni libenter incolumitatem suam salute hostium redemerunt: pactíque sunt vt eodem tempore & Africa Siculis, & Sicilia Punicis armis liberaretur. Age si Syracusarum mœnia tueri perseuerasset, illa belli malis vrgerentur, bona pacis fruenda securæ Carthagini reliquisset. Nunc inferendo quæ patiebatur, dum alienas potius lacessit opes, quàm suas tuetur, quò æquiore animo regnum deseruit, eò tutius recepit.

I. *Iust. 2. Diodor. de vita Alexādri.*

10 Quid Annibal Cannensi prœlio? nonne prius quàm ad dimicandum descenderet, aciem populi Rom. compluribus æstutiæ implicatam laqueis, ad tam miserabilem perduxit exitum? Ante omnia enim prouidit, vt & solem & puluerē, qui ibi vento multus excitari solet, aduersum haberet. Deinde partem copiarum suarū, inter ipsum prælij tempus de industria fugere iussit: quàm cùm à reliquo exercitu abruptam legio Romana sequeretur, trucidandam eam ab iis, quos in insidiis collocauerat, curauit. Postremò quadringentos equites subornauit, qui simulata transitione petierunt consulem, à

II. A.V. DXXXVII. *Liuius 12. Fron. 3. c. 2.*

quo iussi more transfugarum depositis armis in vltimam pugnę partem secedere; districtis gladiis, quos inter tunicas & loricas abdiderant, poplites pugnantium Romanorum ceciderunt. Hæc fuit Punica fortitudo, dolis & insidiis, & fallacia instructa. Quæ nunc certissima circunuentæ virtutis nostræ excusatio est: quoniam decepti magis, quàm victi fuimus.

DE REPVLSIS.
CAP. V.

1 *Q. Ælij Tuberonis.*	4 *Q. Metelli Macedonici.*
2 *P. Scipionis Nasicæ.*	5 *L. Cornelij Sullæ.*
3 *L. Æmilij Paulli.*	6 *M. Catonis Uticensis.*

Campi quoque repręsentata conditio, ambitiosam ingredientes viam, ad fortius sustinendos parum prosperos comitiorum euentus vtiliter instruxerit. Vt propositis ante oculos clarissimorum virorum repulsis, non minore cum spe honores, ac prudentiore cum animi iudicio petant: Meminerintque nefas non esse, aliquid ab omnibus vni negari: cum sæpenumero singuli cunctorum voluntatibus resistere fas esse duxerint. Scientes etiam, patientia quæri debere, quod gratia impetrari nequierit.

I. A.V. DCXXIV *Cicer. pro Murena. Senec. ep. 96. & 99.*

1 Q. Ælius Tubero, à Q. Fabio Maximo, epulum populo nomine P. Africani patrui sui dāte, rogatus vt triclinium sterneret: lectulos Punicanos pellibus hædinis strauit: & pro argenteis vasis Samia exposuit. Cuius rei deformitate sic omnes offendit, vt cum alioqui vir egregius haberetur, comitiisque Prætoriis candidatus in campum L. Paullo auo, & P. Africano auūculo nixus descēdisset, repulsa inde notatus abierit.

2 Nam vt priuatim semper continentiam probabant,

bant,

bant, ita publicè maxima cura splendoris habita est: Quocirca non vnius conuiuij numerum, sed totam se in illis pelliculis iacuisse credens ciuitas, ruborem epuli suffragiis suis vindicauit.

3

II. A. V. CCLXII.

P. autem Scipio Nasica, togatę potentię clarissimum numen, is qui consul Iugurthę bellum indixit, qui matrem Idæam Phrygicis sedibus ad nostras aras focósque migrantem sanctissimis manibus excepit, qui multas & pestiferas seditiones auctoritatis suo robore oppressit: quo principe senatus per aliquot annos gloriatus est: cùm ædilitatem curulem adolescens peteret, manúmque cuiusdam rustico opere duratā, more candidatorum tenacius apprehendisset, ioci gratia interrogauit eum, num manibus solitus esset ambulare. Quod dictum à circumstātibus exceptum, ad populum manauit, caussámque repulsę Scipioni attulit. Omnes nanque rusticæ tribus paupertatem sibi ab eo exprobratam iudicantes, iram suam aduersus contumeliosam eius vrbanitatem distrinxerūt. Igitur ciuitas nostra nobilium iuuenum ingenia ab insolentia reuocando, magnos & vtiles ciues fecit, honoribúsque non patiendo eos à scurris peti, debitum auctoritatis pondus adiecit.

4

Ci. in Bruto. Sallust. Iugurt.

A. V. DCVIII.

Cicer. pro Plancio.

III. A. V. DLXVI. & DLXIIX. & DLXIX.

Nullus error talis in L. Æmilio Paullo conspectus est: sed tamen aliquoties frustra consulatum petiit. Idémque cum iam campum repulsis suis fatigasset, bis consul & censor factus, amplissimum dignitatis gradū obtinuit. Cuius virtutem iniuriæ non fregerunt, sed acuerunt, Quoniā quidem ipsa nota accensus, cupiditatē summi honoris ardētiorem ad comitia detulit, vt populum, quia nobilitatis splendore & animi bonis mouere non poterat, pertinacia vinceret,

5

Liu. 39. & 44. Plut. & Auct. de Viris illust. in vita.

IV. A.V. DCVIII. & DCIX. *Auctor de Viris Illu.* A.V. DCVII. *App. Puni.* A.V. DCVII. *Pauſ. Achaic. Iuſt. 34. Zonaras.*

Q autem Cæcilium Metellum pauci & mœſti amici, conſulatus repulſa afflatum, triſtitia ac rubore plenum, domum reduxerunt: quem de Pſeudophilippo triumphantem vniuerſus ſenatus lætum & alacrem in Capitolium proſecutus erat. Achaici etiam belli, cui ſummam manum L. Mummius adiecit, maxima pars ab hoc viro profligata fuerat. Eíne ergo populus conſulatum negare potuit; cui mox duas clariſſimas prouincias, aut debebat, aut erat debiturus? Et quidem hoc facto, meliore eo ciue vſus eſt. Intellexit enim quàm induſtriè ſibi gerendus eſſet conſulatus, quem tanto labore impetrari ſenſerat. 6 7 8

V. *Plutarch. in vita App. Ciuil. 1.* A.V. DCLIX.

Quid tam excellens, quid tam opulentum, quàm L. Sulla? Diuitias, & imperia largitus eſt: leges vetuſtas abrogauit, nouas tulit. Hic quoque in eo campo, cuius poſtea dominus extitit, repulſa Præturæ ſugillatus eſt: omnia loca petiti honoris, ſi quis modò deorum formam & imaginem futurę eius potentię populo Rom. repręſentaſſet, impetraturus.

Plutarch. ibid. VI. A.V. DCXCVIII. *Plutarch. in vita. Senec. ad Albinam.*

Sed vt comitiorum maximum crimen referam, M. Portius Cato plus moribus ſuę præturę decoris adiecturus, quàm prætexto eius ſplendoris ipſe laturus, conſequi illam à populo aliquando non potuit. Proxima dementiæ ſuffragia, quę ſatis quidem graues pœnas erroris ſui pependerunt! quoniam quem honorem Catoni negauerant, Vatinio dare coacti ſunt. Ergo ſi verè æſtimare volumus, non Catoni tunc prętura, ſed præturę Cato negatus eſt.

DE

DE NECESSITATE.
CAP. VI.

Abominandæ quoque necessitatis amarissimę leges, & truculentissima imperia, tum Vrbem nostram, tum etiam exteras gentes multa non intellectu tantùm, sed etiam auditu grauia, perpeti coegerunt.

Nam aliquot aduersis præliis secundo Punico bello exhausta militari iuuentute Romana senatus auctore Ti. Graccho consule design. cẽsuit, vti publicè serui aduersus propulsandorũ hostium impetum emerentur: Eáque de re per tribunos plebis ad populum lata rogatione, tres creati sunt viri, qui quatuor & viginti millia seruorũ comparauerunt: adactósque iureiurando, strenuam se, fortémque operam daturos, quoad Pœni essent in Italia, datis armis in castra miserunt. Ex Apulia quoque & Fidiculis septuaginta atque * ducenti ad supplementum equitatus sunt empti. Quãta violentia est casus acerbi! Quę ciuitas ad id tempus ingenuę quoque originis capite censos habere milites fastidierat, eadem cellis seruilibus extracta corpora, & à pastoralib. casis collecta mancipia, velut præcipuũ firmamentum, exercitui suo adiecit. Cedit ergo interdum generosus spiritus vtilitati, & fortunę viribus succũbit: vbi nisi tutiora

I. A.V. DXXXVII. *Liuius* 22. *Macrob. Sat.* 1.

* *al.* trecenti.

A.V. CDXCIII. *Zonaras. Orosius li. 4. c. 7. Auct. de Viris illust. c. 38.*

prælio victus, timénsque classis amissæ pœnas dare, offensam astutia mirè auertit: Nam ex illa infelici pugna priùs quàm cladis nũtius domum perueniret, quendam ex amicis compositum & ornatum Carthaginem misit. Qui postquã ciuitatis eius curiam intrauit: Consulit inquit, vos Annibal, cùm dux Romanorum magnas secum maritimas trahens copias aduenerit, an cum eo confligere debeat: Acclamauit vniuersus senatus, non esse dubium quin oporteret, tum ille, Conflixit, inquit, & superatus est. Ita liberum: iis non reliquit id factum damnare, quod ipsi fieri debuisse iudicauerant. 18

VIII. A.V. DXXXVI *Liuius 22. Plutarch. in Fabio. Front. 1. c. 8.*

Alter item Annibal Fabium Maximum inuictam armorum suorum vim saluberrimis cunctationibus pugnę ludificantem, vt aliqua suspicione trahendi belli respergeret, totius Italię agros ferro atque igni vastando, vnius eius fundum immunem ab hoc iniuriæ genere reliquit. Profecisset aliquid tanti beneficij insidiosa adumbratio, nisi Romanæ vrbi & Fabij pietas, & Annibalis vafri mores fuissent notissimi. 19 20

IX. A.V. CCCLXXIII *Liuius 6. Plutarc. Camillo.*

Tusculanis etiam acumine consilij incolumitas parta est: Cùm enim crebris rebellationibus meruissent, vt eorum vrbem funditus Romani euertere vellent, atque ad id exequendum Furius Camillus, dux, validissimo instructus exercitu venisset, vniuersi ei togati obuiam processerunt, commeatúsque, & cętera pacis munia benignissimè præstiterunt. Armatum etiam intrare mœnia passi sunt, nec vultu, nec habitu mutato. Qua constantia tranquillitatis non solùm ad amicitiæ nostrę ius, sed etiam ad communionem ciuitatis, quam vsque cupierant, penetrauerunt. Sagaci hercule vsi simplicitate, quoniam aptius esse intellexerant, 21 22 23

rant, metum officio dissimulare, quàm armis protegere.

At Volscorum ducis Tulli execrabile consilium, Qui ad bellum inferendum Romanis maxima cupiditate accensus, cùm aliquot aduersis prœliis contusos animos suorum, & ob id paci proniores animaduerteret, insidiosa ratione, quò volebat, compulit. Nam cùm spectādorum ludorum gratia magna Volscorum multitudo Romam conuenisset, consulibus dixit, Vehementer se timere, nequid hostile subitò molirentur: monuitque vt essent cautiores, & protinus ipse vrbe egressus est. Quam rem consules ad senatum retulerunt, qui tametsi nulla suspicio suberat, auctoritate tamen Tulli cōmotus, vt ante noctem Volsci abirent, decreuit. Qua contumelia irritati, facilè impelli potuerunt ad rebellandum. Ita mendacium versuti ducis, simulatione beneuolentiæ inuolutum, duos simul populos fefellit: Romanum, vt insontes notaret: Volscum, vt deceptis irasceretur.

A. V. CCLIII. *Liuius 2. Plutarc. Coriolano. Dion. 8.*

DE STRATAGEMATIS. CAP. IV.

ROMANORVM.

1 *Tulli Hostilij regis.*
2 *Sex Tarquinij L. F.*
3 *Obsessorum in Capitolio.*
4 *M. Liuij C. Claudij COS.*
5 *Q. Metelli Macedonici.*

EXTERNORVM.

1 *Agathoclis Syracusanorum regis.*
2 *Annibalis Pœni.*

1 Illa verò pars calliditatis egregia, & ab omni reprehensione procul remota, cuius opera, quia appellatione nostra vix aptè exprimi possunt, Græca pronuntiatione Stratagemata dicuntur.

I. A.V. XC. *Liuius 1. Dionyſ.3.*

Omnibus militaribus copiis Tullo Hoſtilio Fidenas aggreſſo, quæ ſurgentis imperij noſtri incunabula crebris rebellationibus torpere paſſæ non ſunt, finitimíſque trophæis ac triumphis alitam virtutem eius, ſpes ſuas vlterius promouere docuerunt, Metius Suffetius dux Albanorum, dubiam & ſuſpectam ſemper ſocietatis ſuæ fidem repentè in ipſa acie detexit: Detecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle conſedit, pro adiutore ſpeculator pugnæ futurus, vt aut victis inſultaret, aut victores feſſos aggrederetur. Non erat dubium quin ea res militum noſtrorum animos debilitatura eſſet, cùm eodem tempore & hoſtes confligere, & auxilia deficere cernerent. Itaque ne id fieret, Tullus prouidit: concitato enim equo omnes pugnantium globos pręcurrit, prędicās ſuo iuſſu ſeceſſiſſe Metium, eúmque, cùm ipſe ſignum dediſſet, inuaſurum Fidenatium terga. Quo imperatoriæ artis conſilio metum fiducia mutauit, próque trepidatione, alacritate ſuorum pectora repleuit.

II. A.V. CCXXV. *circiter. Liuius 1. Dion.4.*

At ne continuò à noſtris regibus recedam, Sex. Tarquinius Tarquinij filius indignè ferens quòd patris viribus expugnari Gabij nequirēt, valentiorem armis excogitauit rationem, qua interceptum id oppidum Romano imperio adiiceret. Subitò namque ſe ad Gabinos contulit, tanquam parentis ſæuitiam & verbera, quæ voluntate ſua perpeſſus erat, fugiens: Ac paulatim vniuſcuiuſque fictis & compoſitis blanditiis alliciēdo beneuolentiam, vt apud omnes plurimum poſſet, conſecutus, familiarem ſuum ad patrem miſit, indicaturum, quemadmodum in ſua manu haberet vniuerſa: & quæſiturum quidnam fieri vellet. Iuuenili calliditati ſenilis 2

aſtu-

aſtutia reſpondit. Siquidem re eximia delectatus Tarquinius, fidei autem nuntij parum credens, nihil reſpondit, ſed ſeducto eo in hortum, maxima & altiſsima papauerum capita baculo decuſſit. Cognito adoleſcens ſilentio patris, ſimul ac facto, cauſſam altioris argumenti per-

3 didit: nec ignorauit præcipi ſibi vt excellentiſſimum quenque Gabinorum, aut exilio ſummoueret, aut morte conſumeret. Ergo ſpoliatam bonis propugnatoribus ciuitatem * tantum non vinctis manibus ei tradidit.

* *al.* tanquam.

III. A.V. CCCLXIII. *Liuius* 5. *Ouid. Faſt.* 6.

Illud quoque à maioribus & conſilio pru-

4 denter, & exitu feliciter prouiſum, cùm Vrbe capta Galli capitolium obſiderent, ſolámque potiendi eius ſpem in fame obſeſſorum repoſitam animaduerterent: Perquàm callido enim genere conſilij, vnico perſeuerantię irritamento victores ſpoliauerunt. Panes enim iacere compluribus ex locis cœperunt. Quo ſpectaculo obſtupefactos, infinitámque frumenti abundantiam noſtris ſupereſſe credentes, ad pactionem omittendę obſidionis compulerunt. Miſertus eſt tunc profectò Iupiter Romanę virtutis, præſidium ab aſtutia mutuantis, cùm in ſumma alimentorum inopia, proiici præſidia inopiæ cerneret. Igitur vt vafro, ita perículoſo conſilio ſalutarem exitum dedit.

Vnde Iupiter Piſtor appellatus. Lactan. Inſtit. 1.

IV. A.V. DXLVI. *Liuius* 27. *Polyb.* 11. *Frõt.* 1. *c.* 1.

Idemque Iupiter poſtea præſtantiſſimorum ducum noſtrorum ſagacibus conſiliis propitius aſpirauit: Nam cùm alterum Italiæ latus Annibal laceraret, alterum inuaſiſſet Aſdrubal, ne duorum fratrum iunctæ copiæ intolerabili onere feſſas ſimul res noſtras vrgerent, hinc Claudii Neronis vegetum conſilium, illinc Liuii Salinatoris inclyta prouidentia effecit. Nero enim compreſſo à ſe in Lucanis Annibale,

præsentiam suam (quoniam ita ratio belli* desiderabat) mentitus hosti, ad opem collegæ ferendam per longum iter celeritate mira tetendit. Salinator in Vmbria apud Metaurũ flumen proximo die dimicaturus, summa cum dissimulatione Neronem castris noctu recepit: Tribunos enim à tribunis, centuriones à centurionibus, equites ab equitibus, pedites à peditibus excipi iussit: ac sine vlla tumultuatione, solo vix vnum exercitum capiente, alterum inseruit. Quo euenit, ne Asdrubal cum duobus se consulibus prœliaturum prius sciret, quàm ab vtrisque prosterneretur. Ita illa tota terrarum orbe infamis Punica calliditas frustrata fuit. Romana prudentia Annibalem Neroni, Asdrubalem Salinatori decipiendum tradidit.

* al. suadebat.

7

8

V. Memorabilis etiam consilij Q. Metellus. Qui cum proconsule bellum in Hispania aduersus Celtiberos gereret, vrbémque Contrebiam caput eius gentis viribus expugnare non posset; intra pectus suum diu multúmque consiliis agitatis, viam reperit qua propositum ad exitum perduceret: Itinera magno impetu ingrediebatur, deinde alias atque alias regiones petebat. Modò hos obsidebat montes, paullò post ad illos transgrediebatur. Cùm interim tam suis omnibus quàm ipsis hostibus ignota erat caussa inopinatę eius ac subitæ fluctuationis. Interrogatus quoque à quodam amicissimo sibi, quid ita sparsum & incertum militiæ genus sequeretur. Absiste, inquit, ista quærere: nam si huius consilij mei interiorem tunicam consciam sensero, continuò eam cremari iubebo. Quorsum igitur ista dissimulatio erupit? aut quem finem habuit? Postquam verò & exercitum suum ignorantia, & totã Celtiberiã errore implicauit, cùm

A.V. DCXI.

L. Flor. 2. c. 17. Frõt. 1. c. 1. simile quid de Metello Pio. Auct. de Viris illu. c. 61.

cùm alio cursum direxisset, subitò ad Contrebiam reflexit, eámque inopinatam & attonitam oppressit. Ergo nisi mentem suam dolos scrutari coegisset, ad vltimam ei senectutem apud mœnia Contrebiæ armato sedendum foret.

EXTERNA.

9 Agathocles autem Syracusanorum rex audaciter callidus. Cùm enim vrbem eius maiore ex parte Carthaginienses occupassent, exercitum suum in Africam traiecit: vt metum metu, vim vi discuteret, neque sine effectu: Nam repentino eius aduentu perculsi Pœni libenter incolumitatem suam salute hostium redemerunt: pactique sunt vt eodem tempore & Africa Siculis, & Sicilia Punicis armis liberaretur. Age si Syracusarum mœnia tueri perseuerasset, illa belli malis vrgerentur, bona pacis fruenda securæ Carthagini reliquisset. Nunc inferendo quæ patiebatur, dum alienas potius lacessit opes, quàm suas tuetur, quò æquiore animo regnum deseruit, eò tutius recepit.

I. *Iust. 2. Diodor. de vita Alexādri.*

10 Quid Annibal Cannensi prœlio? nónne prius quàm ad dimicandum descenderet, aciem populi Rom. compluribus æstutiæ implicatam laqueis, ad tam miserabilem perduxit exitum? Ante omnia enim prouidit, vt & solem & puluerē, qui ibi vento multus excitari solet, aduersum haberet. Deinde partem copiarum suarū, inter ipsum prælij tempus de industria fugere iussit: quàm cùm à reliquo exercitu abruptam legio Romana sequeretur, trucidandam eam ab iis, quos in insidiis collocauerat, curauit. Postremò quadringentos equites subornauit, qui simulata transitione petierunt consulem, à

II. A.V. DXXXVII. *Liuius 12. Fron. 2. c. 2.*

quo iussi more transfugarum depositis armis in vltimam pugnę partem secedere; districtis gladiis, quos inter tunicas & loricas abdiderant, poplites pugnantium Romanorum ceciderunt. Hæc fuit Punica fortitudo, dolis & insidiis, & fallacia instructa. Quæ nunc certissima circunuentæ virtutis nostræ excusatio est: quoniam decepti magis, quàm victi fuimus.

DE REPVLSIS.
CAP. V.

1 *Q. Ælij Tuberonis.*
2 *P. Scipionis Nasicæ.*
3 *L. Æmilij Paulli.*
4 *Q. Metelli Macedonici.*
5 *L. Cornelij Sullæ.*
6 *M. Catonis Vticensis.*

Campi quoque repręsentata conditio, ambitiosam ingredientes viam, ad fortius sustinendos parum prosperos comitiorum euentus vtiliter instruxerit. Vt propositis ante oculos clarissimorum virorum repulsis, non minore cum spe honores, ac prudentiore cum animi iudicio petant: Meminerintque nefas non esse, aliquid ab omnibus vni negari: cum sæpenumero singuli cunctorum voluntatibus resistere fas esse duxerint. Scientes etiam, patientia quæri debere, quod gratia impetrari nequierit.

I. A.V. DCXXIV *Cicer. pro Murena. Senec. ep. 96. & 99.*

1 Q. Ælius Tubero, à Q. Fabio Maximo, epulum populo nomine P. Africani patrui sui dăte, rogatus vt triclinium sterneret: lectulos Punicanos pellibus hædinis strauit: & pro argenteis vasis Samia exposuit. Cuius rei deformitate sic omnes offendit, vt cum alioqui vir egregius haberetur, comitiísque Prætoriis candidatus in campum L. Paullo auo, & P. Africano auunculo nixus descĕdisset, repulsa inde notatus abierit.

2 Nam vt priuatim semper continentiam probabant,

bant, ita publicè maxima cura ſplendoris habita eſt: Quocirca non vnius conuiuij numerum, ſed totam ſe in illis pelliculis iacuiſſe credens ciuitas, ruborem epuli ſuffragiis ſuis vindicauit.

II. A. V. CCLXII. *Ci. in Bruto. Salluſt. Iugurt.* A.V. DCVIII. *Cicer. pro Plancio.*

P. autem Scipio Naſica, togatę potentię clariſſimum numen, is qui conſul Iugurthę bellum indixit, qui matrem Idæam Phrygicis ſedibus ad noſtras aras focóſque migrantem ſanctiſſimis manibus excepit, qui multas & peſtiferas ſeditiones auctoritatis ſuo robore oppreſſit: quo principe ſenatus per aliquot annos gloriatus eſt: cùm ædilitatem curulem adoleſcens peteret, manúmque cuiuſdam ruſtico opere duratã, more candidatorum tenacius apprehendiſſet, ioci gratia interrogauit eum, num manibus ſolitus eſſet ambulare. Quod dictum à circumſtãtibus exceptum, ad populum manauit, cauſſámque repulſę Scipioni attulit. Omnes nanque ruſticæ tribus paupertatem ſibi ab eo exprobratam iudicantes, iram ſuam aduerſus contumelioſam eius vrbanitatem diſtrinxerũt. Igitur ciuitas noſtra nobilium iuuenum ingenia ab inſolentia reuocando, magnos & vtiles ciues fecit, honoribúſque non patiendo eos à ſcurris peti, debitum auctoritatis pondus adiecit.

III. A. V. DLXVI. & DLXIIX. & DLXIX. *Liu. 39. & 44. Plut. & Auct. de Viris illuſt. in vita.*

Nullus error talis in L. Æmilio Paullo conſpectus eſt: ſed tamen aliquoties fruſtra conſulatum petiit. Idémque cum iam campum repulſis ſuis fatigaſſet, bis conſul & çenſor factus, ampliſſimum dignitatis gradũ obtinuit. Cuius virtutem iniuriæ non fregerunt, ſed acuerunt, Quoniã quidem ipſa nota accenſus, cupiditatẽ ſummi honoris ardẽtiorem ad comitia detulit, vt populum, quia nobilitatis ſplendore & animi bonis mouere non poterat, pertinacia vinceret,

DE NECESSITATE.
CAP. VI.

Abominandæ quoque necessitatis amarissimę leges, & truculentissima imperia, tum Vrbem nostram, tum etiam exteras gentes multa non intellectu tantùm, sed etiam auditu grauia, perpeti coegerunt.

Nam aliquot aduersis præliis secundo Punico bello exhausta militari iuuentute Romana senatus auctore Ti. Graccho consule design. cēsuit, vti publicè serui aduersus propulsandorū hostium impetum emerentur: Eáque de re per tribunos plebis ad populum lata rogatione, tres creati sunt viri, qui quatuor & viginti millia seruorū comparauerunt: adactósque iureiurando, strenuam se, fortémque operam daturos, quoad Pœni essent in Italia, datis armis in castra miserunt. Ex Apulia quoque & Fidiculis septuaginta atque * ducenti ad supplementum equitatus sunt empti. Quāta violentia est casus acerbi! Quę ciuitas ad id tempus ingenuę quoque originis capite censos habere milites fastidierat, eadem cellis seruilibus extracta corpora, & à pastoralib. casis collecta mancipia, velut præcipuū firmamentum, exercitui suo adiecit. Cedit ergo interdum generosus spiritus vtilitati, & fortunę viribus succūbit: vbi nisi tutiora

I. A.V. DXXXVII. *Liuius* 22. *Macrob. Sat.* 1.

* *al.* trecenti.

A.V. DXXXVII. *Liuius 22. Zonaras.*

elegerit consilia, speciosa sequenti concidendū est. Cānensis autem clades adeò vrbem nostram vehementer confudit, vt M. Iunij opera dictatura remp. administrantis spolia hostium affixa templis, deorum numini consecrata, instrumenta militiæ futura conuellerentur, ac prætextati pueri arma induerent : addictorum etiam, & capitali crimine damnatorum sex millia conscriberentur. Quæ si per se aspiciantur, aliquid ruboris habent: si autem admotis necessitatis viribus ponderentur, sæuitia temporis conuenientia præsidia videbuntur.

4

5

A.V. DXXXVII. *Liuius 23.*

Propter eandem cladem senatus Otacilio, qui Siciliam, & Cornelio Mammulæ, qui Sardiniam pro prætoribus obtinebant, quærentibus quòd neque stipendium, neque frumentum classibus eorum & exercitibus socij præberent : Affirmantibus etiam, ne habere quidem eos, vnde id præstare possent, rescripsit, ærarium longinquis expensis non sufficere: Proinde, quo pacto tantæ inopiæ succurrendum esset, ipsi viderent. His literis quid aliud quàm imperij sui gubernacula è manibus abiecit? Siciliámque & Sardiniam, benignissimas vrbis nostræ nutrices, gradus & stabilimenta bellorum tam multo sudore & sanguine in ius ac potestatem redactas, paucis verbis, te scilicet necessitate iubente, dimisit.

6

7

II. A.V. DXXXVII. *Liuius 23.*

Eadem Casilinates obsidione Annibalis clausos alimentorúmque facultate defectos, lora necessariis vinculorum vsibus subducta, éque scutis detractas pelles feruenti resolutas aqua, mandere voluisti: Quid illis, si acerbitatem casus intueare, miserius? si constantiam respicias, fidelius? qui ne à Romanis descisceret, tali cibi genere vti sustinuerunt, cùm pinguissima

arua

arua sua, fertilissimósque campos mœnibus suis subiectos intuerentur. Itaque Campanæ vrbis, 8 quę Punicam feritatem deliciis suis cupidè fouit, in propinquo situm Casilinum modò rara virtute clarum, perseuerantis amicitię pignore impios oculos verberauit.

III. A.V. DXXXVII. *Liuius 23. Frōt.4.c.5. Pli.8.c.37. Strab.5.*

In illa obsidione & fide, cùm trecenti Pręnestini permanerent, euenit vt ex his quidā murem captum ducentis potius denariis vendere, quàm ipse leniendæ famis gratia consumere 9 mallet. Sed credo, deorum prouidentia & venditori & emptori, quem vterque merebatur exitum, attribuit. Auaro enim fame consumpto, manubiis sordium suarum frui non licuit: æqui animi vir ad salutarem impensam faciendam, carè quidem, verùm necessariè comparato cibo vixit.

IV. A.V. DCLXXV.

C. autem Mario & Cn. Carbone consulibus, bello ciuili cum L. Sulla dissidentibus, quo tēpore non reipub. victoria quęrebatur, sed præmium victorię res erat publica, senatusconsulto aurea atque argentea templorum ornamenta, ne militibus stipendia deessent, conflata sunt. Digna enim erat caussa, hínc, an illi crudelitatem suam proscriptione ciuium satiarent, vt dij immortales spoliarentur. Non ergo patrum 10 conscriptorum voluntas, sed tua teterrima necessitas truculenta manus illi consultò stylum impressit.

V. A.V. DCCVIII. *Hirtius de bello Hisp. Dion. lib.* XLIII.

11 Diui Iulij exercitus, idem inuicti ducis inuicta dextera, cùm armis Mundam clausisset, aggerique extruendo materia deficeret: congerie hostilium cadauerum quam desiderauerat altitudinem instruxit. Eámque tragulis & pilis, quia roboreæ sudes deerant, magistra nouæ molitionis necessitate vsus vallauit.

VI. A.V. DCCXXXIII circiter.

Atque vt diuinam filij mentionem cælestis patris recordationem subnectam: cum effusurus se in nostras prouincias Parthorum rex Phraartes videretur, vicinæque imperio eius regiones subita indicti tumultus denunciatione quaterentur: tanta in Bosphorano tractu commeatus penuria incessit, vti à militibus, singulis olei, frumentíque modiis totidem mancipia permutarétur. Sed amarissimam tempestatem Augusti cura, tutelæ tunc terrarũ vagans dispulit. 12

EXTERNA.

I. A.V. DCXXXV. *Liuius 99. Flor. 3. c. 7.*

Cretensibus nihil tale præsidij affulsit: qui obsidione Metelli ad vltimam vsque penuriam compulsi, sua iumentorúmque suorum vrina sitim torserunt, iustius dixerim, quàm sustentarunt: Quia dum vinci timent, id passi sunt, quod eos ne victor quidem pati coegisset.

II. A.V. DCXX. *Liuius 95. Flo. 2. c. 28. App. Iberi.*

Numantini autem à Scipione vallo & aggere circundati, cum omnia, quæ famem eorum trahere poterant, consumpsissent: ad vltimum humanorum corporum dapibus vsi sunt. Quapropter capta iam vrbe, complures inuenti sunt, artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes. Nulla est in his necessitatis excusatio: nam quibus mori licuit, sic viuere necesse non fuit.

III. A.V. DCXXCI *Flo. 3. c. 22. Oro. 5. c. 23.*

Horum trucem pertinaciam in consimili facinore Calagurritanorum execrabilis impietas supergressa est: Qui quò perseuerantius interempti Sertorij cineribus, obsidionem Cn. Pompeij frustrantes, fidem præstarent, quia nullum iam aliud in vrbe eorum supererat animal, vxores suas natósque ad vsum nefariȩ dapis verterunt. Quódq. diutius armata iuuentus viscera

sua

ſua viſceribus ſuis aleret, infelices cadauerum reliquias ſalire non dubitauit. Eámne vnquam aliquis in acie hortaretur, vt pro ſalute coniugum & liberorum fortiter dimicaret? Ex hoc 13 nimirum hoſte, tanto duci pœna magis quàm victoria petenda fuit: † quia plus vindicatus libertatis, quàm victus gloriæ afferre potuit: cum omne ſerpentum ac ferarum genus comparatione ſui titulo feritatis ſuperarit: Nam quę illis dulcia vitę pignora proprio ſpiritu chariora ſunt, ea Calaguritanis prandia atque cœnę extiterunt.

DE TESTAMENTIS reſciſſis.

CAP. VII.

Vacemus nunc negotio, quod actorum hominis & præcipuę curę, & vltimi eſt temporis: conſideremuſque quę teſtamenta aut reſciſſa ſunt legitimè facta, aut cùm meritò reſcindi poſſent, rata manſerunt: quęve ad alios quã qui expectabant, honorẽ hęreditatis tranſtulerunt.

I. *Cic. de ora. 1.*

Atque iſta, vt ordine, quo propoſui, exequar: militantis cuiuſdam pater, cùm de morte filij falſum è caſtris nuntiũ accepiſſet, aliis hęredibus ſcriptis deceſſit. Peractis deinde ſtipendiis adoleſcens reuerſus, domum errore patris, impudẽtiáque amicorum ſibi clauſam reperit. Quid enim illis inuerecundius? florem iuuentæ pro rep. abſumſerat, maximos labores, & plurima pericula tolerauerat, aduerſo corpore, exceptas oſtendebat cicatrices; & poſtulabat

ne auitos eius lares otiosa ipsi vrbi onera possiderent. Itaque depositis armis, coactus est in foro togatã ingredi militiam. Acerbè, cũ improbissimis enim hęredib. de paternis bonis apud centum viros cõtendit: omnibúsque non solùm consiliis, sed etiam sententiis superior discessit.

II. Item M. Anneius M. Carseolani splendidissimi equitis Romani filius, à Sufenate auunculo suo adoptatus, testamentum naturalis patris, quo præteritus erat, apud cẽtum viros rescidit, cum in eo Tullianus Pompeij magni familiaris, ipso quidem Pompeio signatore, hęres scriptus esset. Itaque plus illi in iudicio eum excellentissimi viri gratia, quàm cum parentis cineribus negotij fuit. Ceterum quamuis vtraq. hæc aduersus eum nitebantur, tamen paterna bona obtinuit. Nam L. quidem Sextilius & P. Popilius, quos M. Anneius sanguine sibi coniunctos eadem ex parte, qua Tullianum hęredes fecerat, sacramento cum adolescentulo cõtendere ausi non sunt: tametsi pręcipuis eo tempore Magni viribus ad defendendas tabulas testamenti inuitari poterant: Et aliquãtulum adiuuabat hęredes, quòd M. Anneius in Sufenatis familiam ac sacra transierat: sed arctissimum inter homines procreationis vinculum, patris simul voluntatem, & principis viri auctoritatem superauit.

A.V. DCXCV. *circiter.*

III. C. Autem Tettium infantem à patre exhęredatum, Petronia matre, quam Tettius quoad vixit, in matrimonio habuerat, natum, Diuus Augustus in bona paterna ire decreto suo iussit: patris patrię animo vsus: Quoniam Tettius in proprio iure procreato filio, summa cum iniquitate paternum nomen abrogauerat.

IV. Septicia quoque mater Trochalorum Arimi-nen-

minensium filiis irata, in contumeliam eorum, cùm iam parere non posset, Publicio seni admodum nupsit, testamento etiam vtrunque prę-teriit. A quibus aditus Diuus Augustus, & nuptias mulieris, & suprema iudicia improbauit. Nam hæreditatem maternam filios habere iussit; dotem, quia non * creandorum liberorum caussa coniugium intercesserat, virum retinere vetuit. Si ipsa æquitas hac de re cognosceret, possétne iustius aut grauius pronuntiare? Spernis quos genuisti: nubis effœto: testamenti ordinem violento animo confundis, neque erubescis ei totum patrimonium addicere, cuius pollincto iam corpori marcidam senectutem tuam substrauisti. Ergo dum sic te geris, ad inferos vsque cœlesti fulmine afflata es.

* al. quærendorum liberorũ.

V. A.V. DCXXCII.

Egregia est quoque C. Calpurnij Pisonis prętoris Vrb. Constitutio. Cùm enim ad eum Terentius ex octo filiis, quos in adolescentiam perduxerat, ab vno in adoptionem dato exhæredatum se querelam detulisset: bonorum adolescentis possessionem ei dedit, hæredésque lege agere passus non est. Mouit profectò Pisonem patria maiestas, donum vitæ, beneficium educationis: sed aliquid etiam flexit circunstantiũ liberorum numerus, quòd cum patre septem fratres impiè exhæredatos videbat.

VI. A.V. DCLXXVI.

Quid Mamerci Æmilii Lepidi cõsulis, quam graue decretum! Genucius quidam Matris Magnæ Gallus, à Cn. Oreste prætore Vrbis impetrauerat, vt restitui se in bona Næuiani iuberet, quorũ possessionem secundùm tabulas testamẽti ab ipso acceperat. Appellatus Mamercus à Surdino, cuius libertus Genuciũ hęredem fecerat, prætoriam iurisdictionem abrogauit: quod diceret Genucium amputatis sui ipsius

ſponte genitalibus corporis partibus, neque virorum, neque mulierum numero haberi debere. Conueniens Mamerco, conueniens principi ſenatus decretum, quo prouiſum eſt ne obſcœna Genucii præſentia, inquinatáque voce, tribunalia magiſtratuum ſub ſpecie petiti iuris polluerentur.

VII. A. V. DCXXC. * al. Vibieno.

Multo Q Metellus prætorem vrbanum ſeueriorem egit, quàm Oreſtes geſſerat: Qui Vecilio lenoni bonorum Iuuentii poſſeſſionem ſecundum tabulas teſtamenti non dedit, quia vir nobiliſſimus & grauiſſimus, fori ac lupanaris ſeparandam conditionem exiſtimauit: Nec aut factum illius comprobare voluit, qui fortunas ſuas in ſtabulum contaminatum proiecerat: aut huic tanquam integro ciui iura reddere, qui ſe ab omni honeſto vitæ genere abruperat.

DE RATIS TESTAMENTIS, & inſperatis.

CAP. VI.

1 *Sempronij Tuditani.*
2 *Æbuciæ.*
3 *Q Metelli.*
4 *Fratris Pompeij Rhegini.*
5 *Q. Cæcilij.*
6 *T. Marij.*
7 *L. Valerij Heptachordi.*
8 *T. Barruli.*
9 *M. Popillij.*

His reſciſſorum teſtamentorum exẽplis contenti, attingamus ea quæ rata manſerunt, cum cauſſas haberent propter quas reſcindi poſſent.

I. *Cic. Phil.* 3. † *al.* publicè.

Quam certæ, quam etiam notæ inſaniæ Tuditanus, vtpote qui † populo nummos ſparſerit, togámque velut tragicã veſtem in foro trahẽs, maximo cum hominum riſu cõſpectus fuerit, ac multa his conſentanea fecerit: Teſtamento is filium

filium instituit hęredem: quod Ti. Longus sanguine proximus, hastæ iudicio subuertere frustra conatus est. Magis enim centumuiri, quid scriptum esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt.

II. Vita Tuditani demens: Æbuciæ autem, quæ L. Menenij Agrippæ vxor fuerat, tabulæ testamenti plenæ furoris. Nam cùm haberet duas simillimæ probitatis filias Prætoriam & Afraniam, animi sui potius inclinatione prouecta, 1 quàm vllis alterius iniuriis aut officiis cōmota, Plætoriam tantummodo hęredem instituit: 2 Filiis autem Afraniæ ex suo admodum amplo patrimonio viginti millia nummûm legauit. Afrania tamen cum sorore sua sacramento contendere noluit, testamentúmque matris, patientia honorare, quàm iudicio conuellere satius esse duxit: Eò se ipsa indigniorem iniuria ostendens, quò eam æquiore animo sustinebat.

Minus mirandum errorem muliebrem Q. Metellus fecit. Is nánque plurimis & celeberrimis eiusdem nominis viris in vrbe nostra vigentibus Claudiorum etiam familia, quàm arctissimo sanguinis vinculo contingebat, florente, Carrinatem solum hęredem reliquit: nec hocce eius testamentum quisquam attentauit.

III. *Fortè igitur hic Q. Metellus Nepos cuius vxor P. Clodij soror fuit, vt ex Cic. Cælia. colligimus.*

IV. Item Pompeius Rheginus, vir transalpinę regionis, cùm testamento fratris præteritus esset, & ad coarguendam iniquitatem eius, binas tabulas testamentorum suorum in comitio incisas habita vtriusq. ordinis maxima frequētia, recitasset, in quibus magna ex parte heres frater erat scriptus, prælegabatúrque ei centies & quinquagies sestertiûm: multum ac diu inter assentientes indignationi suæ amicos questus, quod ad hastę iudicium attinuit, cineres fratris

quietos esse passus est. Et erant ab eo institut heredes, neque sanguine patrio pares, neque proximi: sed & alieni & humiles: vt non solùm flagitiosum silentium, sed etiam prelatio contumeliosa videri posset.

V. *Cornel. Nepos in Attici vita.* * *al.* fore. A. V. DCXCV. *Cic. ad Attic. III. ep. XX.*

Æquè felicis impunitatis, sed nescio anterioris hæc delicti testamenta. Q. Cæcilius, L. Luculli promptissimo studio, maximáque liberalitate, & honestum dignitatis gradum, & amplissimum patrimonium consecutus: cùm præ se semper tulisset, vnum illum sibi* esse heredē, moriens etiam annulos ei suos tradidisset, Pomponium Atticum testamento adoptauit, omniúmque bonorum reliquit heredem. Sed fallacis & insidiosi cadauer pop. Rom. ceruicibus reste circundatum, per viam traxit: Itaque nefarius homo filium quidem, & heredem habuit quem voluit, funus autem & exequias quales meruit.

VI.

Neque aliis dignus fuit T. Marius Vrbinas, qui ab infimo militię loco, beneficiis Diui Augusti imperatoris ad summos castrenses honores perductus, eorúmque vberrimis quæstibus locuples factus, non solùm ceteris vitæ temporibus ei se fortunas suas relinquere, à quo acceperat, prædicauit, sed etiam pridie quàm expiraret, idem istud ipsi Augusto dixit: cùm interim ne nomen quidem eius tabulis testamenti adiecerit.

VII.

L. Autem Valerius, cui cognomen Heptachordo fuit, togatum hostem Cornelium Balbum expertus, vtpote opera eius & cōsilio compluribus priuatis vexatus litibus, ad vltimúmq; subiecto accusatore capitali crimine accusatus, præteritis aduocatis & patronis suis, solum heredem reliquit: nimia consternatione quę animum

mum eius trāſuerſum egit deprauatus. Amauit enim ſordes ſuas, & dilexit pericula, & damnationem votis expetiuit: auctorem harum rerum beneuolentia, propulſatores odio inſecutus.

VIII.

T. Barrulus Lentulo Spintheri, cuius amantiſſimum animum, liberaliſſimamque amicitiā ſenſerat, decedens ſuos annulos perinde atque vnico hęredi tradidit, quem nulla ex parte hęredem relinquebat. Quantum illo momento temporis conſcientia, (ſi modò vires, quas habere creditur, poſſidet) à teterrimo homine ſupplicium exegit! Inter ipſam enim fallacis & ingratæ culpę cogitationem, ſpiritum poſuit, quaſi tortore aliquo mentem eius intus cruciante: Quòd animaduertebat è *vita ad mortem tranſitum ſuum, & ſuperis diis inuiſum eſſe, & inferis deteſtabilem futurum.

† *al.* iens

IX.

M. verò Popilius ſenatorii ordinis Oppium Gallum ab ineunte ætate familiariſſimum ſibi, moriens, pro vetuſto iure amicitię & vultu benigno reſpexit, & verbis magnum prę ſe amorem ferentibus proſecutus eſt? Vnum etiam de multis, qui aſſidebant, vltimo complexu & oſculo dignum indicauit † inſupérque annulos ſuos ei tradidit: videlicet nequid ex ea hæreditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos 5 ocyus vir diligens, ſed morientis amici plenum contumelię ludibrium, in locellum repoſitos, & à pręſentibus † aſſignatos, diligentiſſimè hęredibus illius exhęres ipſe reddidit. Quid hoc loco inhoneſtius? aut quid intempeſtiuius? Senato-6 rem populi Rom. Curia egreſſum homo vitæ fructibus continuò cariturus, ſanctiſſimæ iura familiaritatis morte preſſis oculis, & ſpiritu ſupremos anhelitus reddente, ſcurrili luſu ſugillanda ſibi deſumpſit.

† *al.* ſimi-militérq.

† obſignatos. *forte.*

VALERII MAXIMI
LIBER OCTAVVS.

DE IVDICIIS PVBLICIS INSIGNIBVS.

CAPITE IV.

QVIBVS ABSOLVTI.

1 *M. Horatius Tergeminus.*
2 *Ser. Sulpicius Galba.*
3 *A. Gabinius.*
4 *P. Claudius Pulcher.*
5 *Tuccia virgo vestalis.*
6 *L. Calpurnius Piso.*
7 *Q. Flauius augur.*
8 *C. Cosconius Callidianus.*
9 *A. Atilius Calatinus.*
10 *M. Æmilius Scaurus iunior.*
11 *L. Aurelius Cotta.*
12 *Callidius Bononiensis.*
13 *Clœlii duo T. F. Tarracinenses.*

DAMNATI.

1 *L. Scipio Asiaticus.*
2 *C. Decianus.*
3 *Sex. Titius.*
4 *Claudia Ap. Cæci F.*
5 *M. Mulnius Cn. Lollius. Q. Sextilius, III. viri.*
6 *P. Villius III. vir.*
7 *M. Æmilius Porcina.*
8 *Paterfamilias quidam.*

AMBVSTÆ DVÆ.

1 *Mulier matricida.*
2 *Materfamilias quadã.*

ABSOLVTI.

Nunc quoque vt æquiore animo ancipites iudiciorum motus tolerentur, recordemur inuidia laborantes, quibus de caussis aut absoluti sunt, aut damnati.

1. A.V. XXCVII. *circiter. Liu. 1. Dionys. 3.*

M. Horatius interfectę sororis crimine à Tullio rege damnatus, ad populum prouocato iudicio absolutus est. Quorum alterum atrocitas necis mouit, alterum caussa flexit: quia immaturum virginis amorem seuerè magis, quàm

quàm impiè punitum existimabat. Itaque forti punitione liberata fratris dextera, tantum consanguineo, quantum hostili cruore gloriæ haurire potuit.

II. A.V. DCIIII.

Liuius 49. Cic. de orat. 1. & Bruto, pro Murena.

Acrem se tunc pudicitiæ custodem populus Rom. postea plus iusto placidum iudicem præstitit. Cùm à Libone trib. pleb. Ser. Galba pro Rostris vehementer increparetur, quòd Lusitanorum magnam manum interposita fide prętor in Hispania interemisset: actioníque tribunitiæ M. Cato vltimæ senectutis, oratione sua, quam 1 in Origines retulit, subscriberet: reus pro se 2 iam nihil recusans paruulos liberos suos, & Galli sanguine sibi coniunctum filium, flens commendare cœpit: Eóque facto mitigata concione qui omnium consensu periturus erat, penè nullum triste suffragium habuit. Misericordia ergo illam quęstionem, non æquitas rexit: quoniam quæ innocentiæ tribui nequierat absolutio, respectu puerorum data est.

Consentaneum est quod sequitur.

III. A.V. CCXCII.

Cic. ad Attic. 4. ad Q. frat. 3. epist.

A. Gabinius in maximo infamiæ suæ ardore suffragiis populi C. Memmio accusatore subiectus; abruptæ esse spei videbatur: quoniam & accusatio partes suas plenè exhibebat, & defensionis præsidia inualida fide nitebantur: & qui iudicabant, ira pręcipiti, pœnam hominis cupidè expetebant. Lictor igitur & carcer ante ocu- 3 lōs obuersabantur: cùm interim omnia ista propitiæ fortunæ interuentu dispulsa sunt. Filius námque Gabinij Sisenna cōsternationis impulsu ad pedes se Memmii supplex prostrauit: inde aliquod fomentum procellæ petens, vnde totus impetus tempestatis eruperat: Quem truci vultu à se victor insolens repulsum, excusso è manu annulo humi iacere aliquandiu passus est.

Quod spectaculum fecit, vt Lęlius trib. pleb. approbantibus cūctis Gabiniū dimitti iuberet, ac documentum daretur, neque secundarum rerum prouentu insolenter abuti, neq. aduersis properè quemquam debilitari oportere.

IV. A.V. DIIII. *Cic. de Diui. 1. & de Nat. deorum, 2. Polyb. 1. Zonar. Ioue tonante comitia dirimebantur.*

Idque proximo exemplo ęquè patet. P. Claudius nescio religionis maior, an patriæ iniuria (siquidem illius vetustissimum morē neglexit, huius pulcherrimam classem amisit) infesto populo obiectus, cùm effugere debitam pœnam nullo modo posse crederetur, subito coorti imbris beneficio tutus fuit è damnatione, discussa enim quęstione, aliam velut diis interpellantibus, de integro instaurari non placuit. Ita cui maritima tempestas causę dictionem contraxerat, cœlestis salutem attulit.

V. A.V. DCIX. *Plin. 28. c. 2. D. Aug. de Ciu. 10. c. 16. Dion. Halicarn. 2.*

Eodem auxilij genere Tuccię virginis Vestalis incesti criminis reę castitas infamię nube obscurata emersit: quę conscientia certæ sinceritatis suę, spem salutis ancipiti argumento ausa petere est. Arrepto enim cribro, Vesta, inquit, si sacris tuis castas semper admoui manus effice, vt hoc hauriam è Tiberi aquam, & in ædem tuam perferam. Audaciter & temerè iactis votis sacerdotis, rerum ipsa natura cessit.

VI. A.V. DCXCIIII.

Item L. Piso à P. Claudio Pulchro accusatus, quòd graues & intolerabiles iniurias sociis intulisset: haud dubiæ ruinæ metum fortuito auxilio vitauit. Nanque per id ipsum tēpus, quo tristes de eo sententię ferebantur, repentina vis nimbi incidit. Cúmque prostratus humi pedes iudicum oscularetur, os suum cœno repleuit.

* *al.* Quo cōspectu.

* Quod conspectum totam quæstionem à seueritate ad clementiam & mansuetudinem trāstulit: quia satis tam graues eū pœnas sociis dedisse arbitrati sunt huc deductū necessitatis, vt abiicere

abiicere se tam suppliciter, aut attollere tam deformiter cogeretur.

5 Subnectam duos accusatorum suorum culpa absolutos. Q.Flauius Augur à C.Valerio ędile ad populum reus actus, cùm quatuordecim tribuum suffragiis damnatus esset, proclamauit se innocentem opprimi. Cui Valerius æquè clara voce respondit, nihil sua interesse, nocénsne an innoxius periret, dummodo periret. Qua violentia dicti, reliquas tribus aduersario donauit. Abiecerat inimicum: eundem, dum pro certo pessundatum credidit, erexit: victoriámque in ipsa victoria perdidit.

VII. A.V. CDXXV. *Liuius* 8.

G. Etiam Cosconium Seruilia lege reum, propter plurima & euidentissima facinora, sine vlla dubitatione nocentem, * Valerii Valentini accusatoris eius recitatum in iudicio carmen, quo puerum prætextatum, & ingenuam virginem à se corruptam poëtico ioco significauerat, erexit. Siquidem iudices iniquum rati sunt, eum victorem dimittere, qui palmam non ex alio ferre, sed de se dare merebatur. Magis ergo Valerius in Cosconii absolutione damnatus, quàm Cosconius in caussa sua liberatus est.

VIII. A.V. DCLI.

* *al.* Laberij.

Attingam eos quoque quorum salus propriis obruta criminibus, proximorum claritati donata est. A. Atilium Calatinum Soranorum oppidi proditione reum admodum infamem, imminentis damnationis periculo, Q. Maximi soceri pauca verba subtraxerunt; quibus affirmauit, si in eo crimine sontem illum ipse comperisset, dirempturum se fuisse affinitatem. Cōtinuò enim populus penè iam exploratam sententiam suam vnius iudicio cōcessit: indignū ratus eius testimonio nō credere, cui difficillimis reipublicę tēporibus bene se exercitus credidisse meminerat.

IX.

X. A.V. DCXCIIX. *Padian. in Scaurian.*

M. Quoque Æmilius Scaurus repetundarum reus, adeò perditam & comploratam defensionem in iudicium attulit, vt accusator diceret, lege sibi centum atque viginti hominibus denuntiare testimonium licere, séque non recusare quo minus absolueretur, si totidem nominasset, quibus in prouincia nihil abstulisset. Licet tam bona conditione vti non potuerit, tamen propter vetustissimam nobilitatem & recentem memoriam patris, absolutus est. 6

Cic. ad Atti. 4. 16. XI. A.V. DCXXII. *Pad. Cic. Verr. 1. & pro Murena.* * *al.* dilata.

Sed quemadmodum splendor amplissimorum virorum in protegendis reis plurimum valuit; ita in opprimendis non sanè multum potuit. Quin etiam euidenter noxiis, dum eos acriùs impugnat, profuit. P. Scipio Æmilianus L. Cottam ad prętorem accusauit. Cuius caussa, quanquam grauissimis criminibus erat confossa: septies * ampliata, & ad vltimum octauo iudicio absoluta est. Quia homines sapientissimi verebantur ne præcipuæ accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur. Quos hæc secum locutos crediderim: Nolumus caput alterius petentem, in iudicium triumphos & trophæa, spoliáque, ac deuictarum nauium rostra deferre: Terribilis sit is aduersus hostem, ciuis verò salutem tanto * fulgore gloriæ subnixus, ne insequatur. 7 8

*al. frigore.

Tam vehementes hi iudices aduersus excellentissimum accusatorem, quàm illi mites in longè inferioris fortunæ reo. Callidius Bononiensis, in cubiculo mariti noctu deprehensus, cùm ob id caussam adulterij diceret, inter maximos, & grauissimos infamiæ fluctus emersit, tanquam fragmentum naufragii, leue admodum genus defensionis amplexus. Affirmauit enim se ob amorem pueri serui eò esse perductum. 9

XII.

ctum. Suspectus erat locus, suspectum tempus, suspecta matrisfamiliæ persona, suspecta etiam 10 adolescentia ipsius: sed crimen adulterij, libidinis intemperantis confessio liberauit.

Remissioris hoc, illud aliquantò grauioris materiæ exemplum. Cùm parricidij caussam duo fratres Clœlij dicerent, splendido Tarracinæ loco nati, quorum pater T. Clœlius in cubiculo quiescens, filiis altero lecto cubantibus erat interemptus: neque aut seruus quisquam aut liber inueniretur, ad quem suspicio cædis pertineret: hoc vno nomine absoluti sunt, quia iudicibus planum factum est, illos aperto hostio inuentos esse dormientes. Somnus innoxiæ securitatis certissimus index miseris opem tulit. Iudicatum est enim rerum naturam non recipere, vt occiso patre, supra vulnera & cruorem eius, quietem capere potuerint.

XIII. A.V. DCLX. *circiter.* *Cicer. pro Sex. Roscio.*

DAMNATI.

Percurremus nunc eos, quibus in caussæ dictione, magis quæ extra quæstionem erant, nocuerunt, quàm sua innocentia opem tulit. L. Scipio post speciosissimum triumphum de rege Antiocho ductum, perinde ac pecuniam ab eo accepisset, damnatus est. Non puto quòd pretio corruptus fuerat, vt illum totius Asiæ dominum & iam Europæ victrices manus iniicientem, vltra Taurum montem summoueret: sed alioqui vir sincerissimæ vitæ, & ab hac suspicione procul remotus, inuidiæ, quę tunc in duorum fratrum inclytis cognominibus habitabat, resistere non potuit.

I. A.V. DLXVI. *Liu. 38. Plutarch. App. Syriaca.*

At Scipioni quidem maximus fortunæ fulgor, C. autē Deciano spectatæ integritatis viro,

II. A.V. DCLIII. *Cic. pro C. Rabirio & L. Flac.*

afflictus est innocens, nisi tam prisco seculo natus esset.

AMBVSTÆ.

I. A.V. DCX.

Atque vt eos quoque referamus qui in discrimen capitis adducti, neque damnati, neque absoluti sunt. Apud M. Popilium Lenatem pretorem quædam, quòd matrem fustim interemerat, caussam dixit: de qua neutram in partem latæ sententię sunt. Quia abundè constabat, eandem veneno necatorum liberorum dolore 15 commotam, (quos auia filię infensa sustulerat) parricidium vltam esse parricidio. Quorum alterum vltione dignum, alterum absolutione non dignum iudicatum est.

II. A.V. DCXCV. Gell. 12. c. 7.

Eadem hęsitatione P. Dolabellæ proconsulari imperio Asiam obtinentis, animus fluctuatus est. Materfamiliâs Smyrnæa virum & filium interemit, cùm ab his optimæ indolis iuuenem, quem ex priore viro enixa fuerat, occisum comperisset. Quam rem Dolabella ad se delatam, Athenas ad Areopagi cognitionem relegauit: quia ipse neque liberare cœdibus duabus contaminatam, neque punire eam iusto dolore impulsam, sustinebat. Consideranter, & mansuetè * populi Rom. magistratus, sed Areopa-16 gitæ quoque non minus sapienter. Qui inspecta caussa & accusatorem & ream post centum annos adesse iusserunt, eodem affectu moti, quo Dolabella. Sed ille transferendo quęstionem, 17 hi differendo damnandi, atque absoluendi inexplicabilem cunctationem inuitabant.

* al. procos.

DE PRIVATIS IVDICIIS insignibus.

CAPVT II.

QVIBVS DAMNATI.

1 *T. Claudius Centumalus.*
2 *Oracilia Laterensis.*
3 *C. Titinius Minturnensis.*
4 *Quidam ob equi vecturam longiorem.*

Publicis iudiciis adiiciam priuata, quorum magis ęquitas quærentium delectare, quam immoderata turba lectorem offendere poterit. 1

I. A.V. DLIX. circit. Cic. offi. lib. 3.

Claudius Centumalus ab auguribus iussus altitudinem domus suæ, quam in Cœlio monte habebat, summittere, quia ex his arce augurium capientibus officiebat, vendidit eam Calpurnio Lanario: nec indicauit quod imperatum à collegio augurum erat. A quibus Calpurnius demoliri domum coactus, M. Porcium Catonem inclyti Catonis patrem arbitrum Claudio adduxit, & formulam QVIDQVID SIBI DARE FACERE OPORTERET EX FIDE BONA. Cato vt est edoctus, de industria Claudium †edictum sacerdotum suppressisse, continuò illum Calpurnio damnauit. Summa quidem cum æquitate, quia bonæ fidei venditorem nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet. 2

† *al.* prędictum.

II. A.V. DCLXXV. *circiter. Meminit Varr. huius Cic. in Bru. & Verrin.* 3.

Notum suis temporibus iudicium commemoraui: sed nec quod relaturus quidem sum, obliteratum est silentio. C. Visellius Varro graui morbo correptus, trecenta millia nummûm ab Oracilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est: Eo consilio, vt si decessisset, ab hæredibus eam summam peteret, quam legati genus esse voluit, libidi-

libidinosam liberalitatem debiti nomine colorando. Euasit deinde Visellius ex illa tempestate aduersus vota Otaciliæ. Quę offensa quòd spem prædę suę morte non maturasset, ex amica obsequenti, subito districtam fœneratricem agere cœpit nummos petendo, quos vt fronte inuerecunda, ita inani stipulatione captauerat. De qua re C. Aquilius, vir magnę auctoritatis, & scientia iuris ciuilis excellens, iudex adductus, adhibitis in consiliũ principib. ciuitatis, prudentia & religione sua mulierem reppulit. Quòd si eadem formula & Varro damnari, & aduersaria absolui potuisset, eius quoque non dubito quin turpẽ & inconcessum errorem libenter castigaturus fuerit. Nunc priuatæ actionis calumniam ipse compescũit, adulterij crimẽ publicæ quęstioni vindicandum reliquit.

3 Multo animosius, & vt militari spiritu dignũ erat, se in consimili genere iudicij C. Marius gessit. Nam cùm C. Titinius Minturnensis Fanniam vxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam, dote spoliare conaretur: sumptus inter eos iudex, in conspectu habita quęstione, subductum Titiniũ monuit, vt incepto desisteret, ac mulieri dotem redderet. Quod cùm sępius frustra fecisset, coactus ab eo sententiã pronuntiare: mulierem impudicitię ream sestertio nũmo, Titiniũ summa totius dotis damnauit: Prefatus idcirco se hunc iudicandi modum secutum, quòd liqueret sibi Titiniũ patrimonio Fannię insidias struentem, impudicæ coniugium expetisse. Fannia autem hęc est, quæ postea Marium hostem à senatu iudicatum, cœnóq; paludis, qua extractus erat, oblitum, etiam in domum suam custodiendum Minturnis deductum, ope quantacunque po-

III. A.V. DCLIII. *Plutarch. in vita.*

4

A.V. DCXV. *Plutarch. App. Ciuil. 1.*

tuit, adiuuit: Memor, quod impudica iudicata esset, suis moribus, quod dotem seruasset, illius religioni acceptum ferri debere.

IIII. Multus sermo eo etiam iudicio manauit, in quo quidam furti damnatus est, quòd equo, cuius vsus illi vsque Ariciam commodatus fuerat, vlteriore eius municipij cliuo vectus esset. Quid aliud hoc loci quàm verecundiam illius seculi laudemus, in quo iam minuti à pudore excessus puniebantur?

DE MVLIERIBVS QVÆ CAVSAS APVD MAGISTRATVS egerunt.

CAP. III.

1 *Amasia Sentia.*
2 *Afrania Licinij Buccionis.*
3 *Hortensia Q.F.*

I. A.V. DCLXXVI. Ne de his quidem fœminis tacendum est, quas conditio naturę & verecundię stola vt in foro & iudiciis tacerent, cohibere non potuit.

Amæsia Sentia rea caussam suam L. Titio 1 prętore iudicium cogente, maximo populi concursu egit: partésque omnes ac numeros de- 2 fensionis non solùm diligenter, sed etiam fortiter executa, prima actione, cunctis penè sententiis liberata est: Quam, quia sub specie fœminæ virilem animum gerebat, Androgynem appellabant.

II. Afrania verò Licinij Buccionis senatoris 3 vxor prompta ad lites contrahendas, pro se semper apud Prætorem verba fecit: non quòd 4 aduocatis deficiebatur, sed quòd impudentia abundabat. Itaque inusitatis foro latratibus assiduè

assiduè tribunalia exercendo, muliebris calumnię notissimum euasit exemplum: adeò vt pro crimine improbis fœminarum moribus Afranię nomen obiiciatur. Prorogauit autem spiritum suum ad C. Cæsarem iterum atque P. Seruilium coss. Tale enim monstrum magis quo tempore extinctum, quàm quo sit ortum memorię tradendum est.

A. V. DCCV.

5

III. A. V. DCCX. *App. Ciuil.* 4. *Quinct.* 1. *c.* 2.

Hortensia verò Q. Hortensij filia, cùm ordo matronarum graui tributo à triumuiris esset oneratus, nec quisquam virorum patrocinium eis accommodare auderet, caussam fœminarum apud triumuiros & constanter & feliciter egit. Repręsentata enim patris facundia, impetrauit vt maior pars imperatę pecuniæ his remitteretur. Reuixit tum muliebri stirpe Q. Hortensius, verbísque filię aspirauit: cuius si virilis sexus posteri vim sequi voluissent, Hortensianæ eloquentiæ tanta hęreditas vna fœminę actione abscisa non esset.

DE QVÆSTIONIBVS.
CAP. IV.

HABITIS A.
1 *M. Agrij seruo.*
2 *Alexandro C. Fannij.*
3 *Philippo Fuluij Flacci.*

I.

Atque vt omnes iudiciorum numeros exequamur, quæstiones, quibus aut creditum non est, aut temerè habita fides est, referamus.

M. Agrij argentarij seruus Alexandrum C. Fannij seruum occidisse insimulatus est, eóque nomine tortus à domino, admisisse se id facinus constantissimè asseuerauit. Itaque Fannio deditus, supplicio affectus est. Paruulo deinde tempore interiecto, ille cuius de nece creditum erat, domum rediit.

II. Contra Fannij seruus Alexander, cùm in suspicionem * C. Fl. equitis Romani occisi venisset, sexies tortus pernegauit ei se culpę affinem fuisse. Sed perinde atque confessus, & à iudicibus damnatus, & à L. Calpurnio triumuiro in crucem actus est. 1 2

* al. Fuluij.

III. Item Fuluio Flacco caussam dicente, Philippus seruus eius, in quo tota quæstio nitebatur, octies tortus, nullum omnino verbum quo dominus perstringeretur, emisit: Et tamen reus damnatus est: cùm certius argumentum innocentiæ vnus octies tortus exhiberet, quam octo semel torti præbuissent.

DE TESTIMONIIS IRRITIS VEL RATIS.

CAPVT V.

1 Cæpionum ac Metellorũ, in Q. Pompeium.
2 M. Æmilij Scauri in diuersos.
3 L. Crassi in M. Marcellũ.
4 Q. Metelli, Lucullorum.
Hortensii & Lepidi in C. Cornelium.
5 M. Ciceronis, in P. Clodium.
6 P. Seruilij Isaurici in quendam reum.

I. Sequitur vt ad testes pertinentia exempla commemorem. Cn. & Q. Seruilius Cæpionibus iisdem parentibus natis, & per omnes honorum gradus ad summam amplitudinem prouectis: item fratribus Q. & L. Metellis consularibus & censoriis, altero etiam triumphali in Q. Pompeium A. F. repetundarum reum acerrimè dicentibus testimonium, non abrogata fides absoluto Pompeio, sed ne potentia inimicum oppressisse viderentur, occursum est. 1

A.V. DCXV. *Cic. pro Fonteio.*

II. M. etiam Æmilius Scaurus princeps senatus C. Memmium repetundarum reum destricto testi-

A.V.CL. *Cic. pro Fõ-[illegible] part.*

testimonio insecutus est. Item C.Flauiũ eadem lege accusatũ testis proscidit. Iam C.Norbanũ maiestatis crimine publicæ quęstioni subiectum, ex professo opprimere conatus est: nec tamen aut auctoritate, qua plurimum pollebat, aut religione, de qua nemo dubitabat, quenquam illorum affligere potuit.

A.V. DLXVII. Cic. Font. A.V. DLIX. Cic Partit. & de orat. 2.

L. quoque Crassus tantum apud iudices, quantus apud P.C. Æmilius Scaurus: namque eorum suffragia robustissimis & felicissimis eloquentiæ stipendiis regebat, erátque sic fori, vt ille curiæ princeps. Cùm vehementissimum testimonij fulmen in M.Marcellum reum iniecisset, impetu grauis, exitu vanus apparuit.

III. A.V. DCLX. Cic. pro Fonteio.

2 Age Q.Metellus Pius, L.M.Luculli, Q.Hortensius, M.Lepidus, C.Cornelij maiestatis rei, quam non onerarunt tantummodo testes salutem, sed etiam negantes illo incolumi stare rempubl. posse, depopoſcerunt? Quę decora ciuitatis (pudet referre) vmbone iudiciali repulsa sunt.

IV. A.V. DCXXCVII. Pædian. in Cornelia.

Quid M.Cicero forensi militia summos honores amplissimúmque dignitatis locum adeptus, nónne in ipsis eloquentiæ suę castris testis abiectus est, dum P.Clodium Romæ apud se fuisse iurauit, illo sacrilegum flagitium vno absentiæ argumento tuente? Siquidem iudices Clodium incesti crimine, quàm Ciceronem infamia periurij liberare maluerunt.

3

V. A.V. DCXCII. Plutar. Cic Dio.37. Cic. Attic.lib.1. Senec. Lucill.ep.98.

Tot eleuatis testibus vnum, cuius noua ratione iudicium ingressa auctoritas confirmata est, referam. P. Seruilius, consularis, censorius, triumphalis, qui maiorum suorum titulis Isaurici cognomen adiecit, cùm forum prætteriens testes in reum dari vidisset, loco testis constitit, ac inter summam patronorum pariter &

4

VI. A.V. DCLXXIX. Flor.3.c.6. Cic. Verr.3.

accusatorum admirationem sic orsus est. Hunc ego, iudices, qui caussam dicit, cuias sit, aut quã vitam egerit, quamque meritò vel iniuria accusetur, ignoro: illud tantùm scio, cùm occurrisset mihi Laurentina via iter facienti, admodum angusto loco equo descendere noluisse. Quod an aliquid ad religionem vestram pertineat, ipsi æstimabitis: ego id supprimendum non putaui. Iudices reum, vix auditis ceteris testibus, damnauerunt. Valuit enim apud eos, cùm amplitudo viri, tum grauis neglectæ dignitatis eius indignatio, eúmque qui venerari principes nesciret, in quodlibet facinus procursurum crediderunt.

QVI QVÆ IN ALIIS VINDICARANT ipsi commiserunt.

CAP. VI.

1 *C. Licinius Hoplomachus.* 3 *C. Licinius Caluus Stolo.*
2 *C. Marius COS. VII.* 4 *Q. Varius Hybrida.*

I. Ne illos quidem latere patiamur, qui quæ in aliis vindicarant, ipsi commiserunt.

C. Licinius cognomine Hoplomachus, à prętore postulauit, vt patri suo bonis, tanquam ea dissipanti interdiceretur. Et quidem quod petierat, impetrauit: sed ipse paruo pòst tempore mortuo sene amplam ab eo relictam pecuniam latifundiáque festinanter consumpsit. Dignus hac vicissitudine pœnæ fuit, quoniam hæreditatem absumere, quàm hæredem maluit * tollere.

* *al.* colere, *fortè* alere.

II. C. autem Marius, cùm magnum & salutarem reip.

reip.ciuem in L.Saturnino opprimendo egisset, à quo in modum vexilli pileum seruituti ad arma capienda ostentatum erat: 2 L.Sylla cum exercitu in Vrbem irrumpente, ad auxilium seruorum pileo sublato confugit. Itaque dum facinus quod punierat, imitatur, alterum Marium, à quo affligeretur, inuenit.

A.V. DCLI. *Li.69. Cic. pro Rabirio Flor. 3. c.16.* A.V. DCLXV.

C. Vero Licinius Stolo, cuius beneficio plebei petendi consulatum potestas facta est, cùm lege sanxisset, nequis amplius quàm quingenta agri iugera possideret, ipse mille comparauit, dissimulandíque criminis gratia, dimidiam partem filio emancipauit. Quam ob caussam à M. Popillio Lænate accusatus, primus sua lege cecidit, ac docuit nihil aliud præcipi debere, nisi quod prius sibi quisque imperauerit.

III. A.V. CCCXCVI. *Liu.7. Plu. Camillo.* A. V. CCCXCVI. *Liu 7. Plu. Cam Plin. 18.c.2.*

Q. autem Varius, propter obscurum ius ciuitatis Hybrida cognominatus, tribunus pleb. legem aduersus intercessionem collegarum perrogauit: qua iubebat quæri, quorum dolo malo socij ad arma ire coacti essent, magna cũ clade reipublicæ: sociale enim prius, deinde ciuile bellum excitauit. Sed dum antè pestiferum tribunum pleb. quàm certum ciuem agit sua lex cum domesticis laqueis constrictum absumpsit.

IIII. A. V. DCLXII. *Cic. Bruto. Ap. Ciu. 1.*

DE STVDIO ET INDVSTRIA.

CAP. VII.

ROMANORVM.	EXTERNORVM.
1 *M. Catonis maioris.*	1 *Demosthenis Atheniẽsis.*
2 *M. Catonis Vticensis.*	2 *Pythagoræ Samij.*
3 *Terentij Varronis.*	3 *Platonis Atheniensis.*
4 *C. Liuij Drusi.*	4 *Democriti Abderitæ.*
5 *Paulli senatoris & Pontij Lupi.*	5 *Carneadis Cyrenæi.*
6 *Crassi Muciani.*	6 *Anaxagoræ Clazomenij.*
7 *Q. Roscij comœdi.*	7 *Archimedis Syracusij.*
	8 *Socratis Atheniensis.*

9 *Isocratis Atheniensis.* 13 *Simonidis Ceii.*
10 *Chrysippi Tarsensis.* 14 *Solonis Atheniensis.*
11 *Cleanthis Assii.* 15 *Themistoclis Atheniensis.*
12 *Sophoclis Atheniẽsis.*

Quid cesso vires industriæ commemorare? cuius alacri spiritu militię stipendia roborantur: forẽsis gloria accẽditur, fido sinu cuncta studia recepta nutriuntur: quicquid animo, quicquid manu,, quicquid lingua admirabile est, ad cumulũ laudis perducitur. Quæ cùm perfectissima sit virtus, eã tamẽ duramẽto sui confirmat.

I. A.V. DCIIII. *Plin. 7. c. 17. Cic. Acad. quæst. 2. Plut. Cato.*

Cato sextum & octogesimum annum agens, dum in rep. tuenda iuuenili animo præstat, ab inimicis capitali crimine accusatus, suã caussã egit. Neque aut memoriam eius quisquam tardiorem, aut firmitatẽ lateris vlla ex parte quassatam, aut os hæsitatione impeditum animaduertit. Quia omnia ista in statu suo æquali ac perpetua industria continebat. Quinetiam in ipso diutissimè actæ vitæ fine disertissimi oratoris Galbæ accusationi defensionem suam pro Hispania apposuit. Idem Gręcis literis erudiri concupiuit, quàm serò, inde æstimemus, quòd etiam Latinas penè iam senex didicit. Cúmque eloquentia magnam iam gloriam partim haberet: id egit, vt iuris ciuilis quoque esset peritissimus.

Cic. in Bruto.

II. *Cic de Finib. 3.*

Cuius mirifica proles, propior ætati nostræ Cato, ita doctrinæ cupiditate flagrauit: vt nę in Curia quidem, dum senatus cogitur, temperaret sibi, quo minus libros Græcos lectitaret: Qua quidem industria ostendit, aliis tempora deesse, alios temporibus superesse.

III. *Gel. 3. c. 30.*

Terentius autem Varro humanæ vitæ exemplum, ætatísque spatium nominandus: non annis, quibus seculi tempus ęquauit, quàm stylo

viuacior

viuacior fuit. In eodem enim lectulo & spiritus eius, & egregiorum operum cursus extinctus est.

IV. *Cic. Tusc. & in Brut.*

Consimilis perseuerantiæ Liuius Drusus, qui ætatis viribus, & acie oculorum defectus, ius ciuile populo benignissimè interpretatus est: vtilissimáque discere id cupientibus monumenta composuit. Nam vt senem illum natura, cæcum fortuna facere potuit: ita neutra interpellare voluit, ne non animo & videret & vigeret.

V.

3 Paullus verò senator, & Pontius Lupus eques Romanus, suis temporibus celebres caussarum actores, luminibus capti, eadem industria forensia stipendia executi sunt. Itaque frequentius etiam audiebantur, concurrentibus aliis, quia ingenio eorum delectabantur, aliis quia constantiam admirabantur. Namque tali incommodo perculsi secessium petunt, duplicántque tenebras, fortuitis voluntarias adiicientes.

4

VI. A.V. DCXXII. *Quin. 11. c. 2. Cicer. in Bru. ingenium, studium, ac industriam eius commendat.*

Iam P. Crassus, cùm in Asiam ad Aristonicum regem debellandum consul venisset, tanta cura Græcę linguę notitiam animo comprehendit, vt eam in quinque diuisam genera per omnes partes ac numeros penitus cognosceret. Quæ res maximum ei sociorum amorem conciliauit, qua quis eorum lingua apud tribunal illius postulauerat, eâdem decreta reddenti.

VII. *Cic. pro eodem & Archia poeta. Macro. Sat. 1.*

Ne Roscius quidem subtrahatur scenicæ industriæ notissimum exemplum, qui nullum vnquam spectanti populo gestum, nisi quem domi meditatus fuerat, ponere ausus est. Quapropter non ludicra ars Roscium, sed Roscius ludicram artem commendauit: nec vulgi tantum fauorem, verum etiam principum familiaritates amplexus est. Hæc sunt attenti & anxij, &

nunquam cessantis studij præmia: propter quæ tantorum virorum laudibus non impudenter se persona histrionis inseruit.

EXTERNA.

I. Græca quoque industria, quoniam nostra multum profuit, quem meretur fructum Latinę linguæ recipiat Demosthenes, cuius commemorato nomine maximæ eloquentiæ consummatio audientis animo oboritur, cùm inter initia iuuentę, artis, quam affectabat primam literam dicere non posset oris sui vitium tanto studio expugnauit, vt ea à nullo expressius efferretur. Deinde propter nimiam exilitatem acerbam auditu vocem suam exercitatione continua ad maturum & gratum auribus sonum perduxit. Lateris etiam firmitate defectus, quas corporis habitus vires negauerat, à labore mutuatus est. Multos enim versus vno impetu spiritus complectebatur, eósque, aduersa loca celeri gradu scandens, pronuntiabat. Ac vadosis littoribus insistens declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, vt ad fremitus concitatarum concionum patientia * duratis auribus vteretur. Fertur quoque ore insertis calculis multum ac diu loqui solitus, quò vacuum promptius esset & resolutius. Præliatus est contra rerum naturam, & quidem victor abiit malignitatem eius pertinacissimo animi robore superando. Itaque alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa est.

Cic. de or. 1. *Cic. diui. 2.* *Vide Plut. in vita.* *Quint. 11. c. 3. Cic. de fin. 5.* **al.* duratis actionibus. *Diog. Laer. in vita.*

Atque vt ad vetustiorem industriæ actũ transgrediar, Pythagoras perfectissimum opus sapiẽtiæ à iuuenta pariter omnis honestatis percipiendæ cupiditatem ingressus (nihil enim quod ad vltimũ sui finẽ peruenturum est, nõ & maturè &

rè & celeriter incœpit) Ægyptum petiit, vbi literis gentis eius assuefactus, preteriti æui sacerdotum cõmentarios scrutatus, innumerabilium seculorũ obseruationes cognouit. Inde ad Persas profectus, magorum exactissimæ prudẽtię se formandum tradidit; à quibus siderum motus, 6 cursúsque stellarum & vniuscuiusque vim, proprietatem & effectum benignissimè demonstratum docili animo * hausit. 7 Cretam deinde, & Lacedæmona nauigauit: quarum legib. ac moribus inspectis, ad Olympicum certamẽ descendit. 8 Cúmq; multiplicis scientię maxima totius Grecię admiratione specimen exhibuisset: quo 9 cognomine cẽseretur interrogatus, nõ se σοφὸν (iam enim illud septem excellentes viri occupauerant) sed φιλόσοφον esse respondit. In Italiæ etiam partem, quæ tunc maior Græcia appellabatur, perrexit, in qua plurimis & opulentissimis vrbibus effectus suorum studiorum ap- 10 probauit. Cuius ardentem rogum plenis venerationis oculis Metapontus aspexit: oppidum Pythagorę quàm suorum cinerum nobilius clariúsve monumento.

Cic. de Fin. 5. — ** al. serpsit.* — *Cic. Tus. 5.* — *Tus. 1. & 5.* — *Ci. de Fin 5.*

III. Plato autem patriam Athenas, pręceptorem Socratem sortitus, & locum & hominem doctrinæ fertilissimum: ingenij quoque diuina instructus abundantia; cùm omnium iam mortalium sapientissimus haberetur, eò quidem vsque, vt si ipse Iupiter cælo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundia vsurus videretur: Ægyptum peragrauit, dum à sacerdotibus eius gentis Geometriæ multiplices numeros, atque cælestium obseruationem rationum percipit. Quoque tempore à studiosis iuuenibus certatim Athenę Platonem doctorem quærentibus petebantur, ipse Nili fluminis inexplicabiles ri-

Laer. in vita. — *Ci. in Brut.* — *Cic. de Fi. 5.*

pas, vastissimósque campos, effusam barbariem, & flexuosos fossarum ambitus Ægyptiorum senum discipulus lustrabat. Quo minus miror eũ in Italiam transgressum, vt ab Archita Tarenti, à Timæo & Arione, & Cæto Locris Pythagoræ precepta & instituta acciperet. Tanta enim vis, tanta copia literarum vndique colligenda erat, vt inuicem per totum terrarum orbem dispergi & dilatari posset. Altero etiam & octogesimo anno decedens sub capite Sophronis mimos habuisse fertur: sic ne extrema quidem eius hora agitatione studij vacua fuit.

Cic. de Sen. de Finib. 3.

Quinct. 2. c. 17. Laer. in vita. Suidas.

11

IV.

At Democritus cùm diuitiis censeri posset, 12 quę tantæ fuerunt, vt pater eius Xerxis exercitui epulum dare ex facili potuerit: quò magis vacuo animo studiis literarum esset operatus, parua admodum summa retenta, patrimonium suum patriæ donauit. Athenis autem compluribus annis moratus, omnia temporum momenta ad percipiendam & exercendam doctrinã conferens, ignotus illi vrbi vixit, quod ipse in quodam volumine testatur. Stupet mens admiratione tantæ industriæ, & iam transit aliò.

V.

Cic. Acad. 1.

Carneades laboriosus & diuturnus sapientiæ miles, siquidem nonaginta expletis annis, idem illi viuendi ac philosophandi finis fuit. Ita se mirificum doctrinæ operibus addixerat, vt cùm cibi capiendi caussa recubuisset, cogitationibus inhærens, manum ad mensam porrigere obliuisceretur. Sed eum Melissa, quam vxoris 13 loco habebat, temperato inter studia nõ interpellandi, sed inediæ succurrendi officio, dexterã suam necessariis vsibus aptabat. Ergo animo tãtummodo vita fruebatur, corpore verò quasi alieno & superuacuo circundatus erat. Idem cum Chrysippo disputaturus, helleboro se ante pur-

purgabat, ad exprimendum ingenium ſuum attentius, & illius refellendum acrius: quas potiones induſtria ſolidæ laudis cupidis efficit appetendas.

Gel. 17 c. 15.
Plin. 25. c. 5.

VI.

Quali porrò ſtudio Anaxagoram flagraſſe credimus: qui cùm è diutina peregrinatione patriam repetiſſet, poſſeſſionéſque deſertas vidiſſet. Non eſſem, inquit, ego ſaluus, niſi iſtæ periiſſent. Vocem peritę ſapientię compotem. Nam ſi prædiorum potius, quàm ingenij culturæ vacaſſet, dominus rei familiaris intra penates manſiſſet, nec tantus Anaxagoras ad eos rediiſſet.

Plat. in Hippia maiore. Laert.

VII. A.V. DXLI.

Archimedis quoque fructuoſam induſtriam fuiſſe dicerem, niſi eadem illi & dediſſet vitam & abſtuliſſet. Captis enim Syracuſis, Marcellus machinationibus eius multum ac diu victoriã ſuam inhibitam ſenſerat: eximia tamen hominis prudentia delectatus, vt capiti illius parceretur, edixit, penè tantum gloriæ in Archimede 14 ſeruato quantum in oppreſſis Syracuſis reponens: At is dum animo & oculis in terra defixis formas deſcribit, militi qui prędandi gratia domum irruperat, ſtrictóque ſuper caput gladio, quiſnam eſſet, interrogabat, propter nimiam cupiditatem inueſtigandi quod requirebat, nomen ſuum indicare non potuit. Sed protracto 15 manibus puluere, Noli, inquit, obſecro iſtum diſturbare: Ac perinde quaſi negligens imperij victoris, obtruncatus, ſanguine ſuo artis ſuæ lineamenta confudit. Quo accidit, vt propter idem ſtudium modò donaretur vita, modò ſpoliaretur.

Liuius 25. Plutar. Marcello. Cic. de Finibus 5. & Ver. 6.

Socratem etiam conſtat ætate prouectum fidibus tractandis operam dare cœpiſſe: ſatius

iudicantem, eius artis vſum ſerò, quàm nunquam percipere. Et quantula Socrati acceſſio iſta futurę ſcientię erat? Sed pertinax hominis induſtria, tantis doctrinę ſuę diuitiis etiam Muſicę rationis *vtiliſſimum elementum accedere voluit. Ergo dum ad diſcendum ſemper ſe pauperem credidit, ad docendum fecit ſe locupletiſſimum.

* al. viliſſimum.

IX. *Cic. Catone.*

Atque vt longę & felicis induſtrię quaſi in vnum aceruum exempla redigamus, Iſocrates nobiliſſimum librum, qui inſcribitur ἀϑλωαϊκὸς, quartum & nonageſimum annum agens, vt ipſe ſignificat, compoſuit opus ardentis ſpiritus plenum. Ex quo apparet, ſeneſcẽtibus membris eruditorum, intus animos induſtriæ beneficio florem iuuentæ retinere. Neque hoc ſtylo terminos vitę ſuę clauſit, namque admirationis eius fructum quinquennio percepit.

X. *Laer. Suid. Lucian. Macrob.*

Citeriores ætatis metas, ſed non parui tamen ſpatij Chryſippi viuacitas flexit: nam octogeſimo anno cœptum, vndequadrageſimum λογικῶν 16 exactiſſimę ſubtilitatis volumen reliquit. Cuius ſtudium in tradendis ingenij ſui monimentis tantum operę laboríque ſuſtinuit: vt ad ea quę ſcripſit penitus cognoſcenda, lõga vita ſit opus.

XI. *Laert. Sui. Lucian. Cic. Acad. 1.*

Te quoque Cleanthe tam laborioſè haurientem, & tam pertinaciter tradentem ſapientiam, numen ipſius induſtriæ ſuſpexit, cùm adoleſcẽtem queſtu extrahendę aquę nocturno tempore inopiam tuam ſuſtentantem, diurno Chryſippi pręceptis percipiendis vacantem, eundémque ad vndecenteſimum annum attenta cura erudientem auditores tuos videret: Duplici enim labore vnius ſeculi ſpacium occupaſti, incertum reddendo diſcipulúſne an præceptor eſſes laudabilior.

So-

XII.

Sophocles quoque gloriosum cum rerum natura certamen habuit: tam benignè mirifica opera illa sua exhibendo, quàm illa operibus eius tempora liberaliter subministrando: Propè enim centesimum annum attigit, sub ipsum transitum ad mortem Oedipode Coloneo scripto, qua sola fabula omnium eiusdem studij poëtarum præripere gloriam potuit: Idq; ignotum esse posteris filius Sophoclis Iophon noluit, sepulchro patris, quæ retuli, insculpendo.

Lucia. Macr. Cic. Catone. Ipse Val. 9.c.12.

17

XIII.

Simonides verò poeta octogesimo anno & docuisse se carmina, & in eorum certamen descendisse ipse gloriatur: nec fuit iniquum, illum voluptatem ex ingenio suo diu percipere, cùm eam omni æuo fruendam traditurus esset.

Vix. an. 89. Suid.

XIV.

Iam Solon quanta industria flagrauerit, & versib. complexus est, quibus significat se quotidie aliquid addiscẽtem senescere, & supremo vitę die confirmauit, quum assidentibus amicis, & quadam de re sermonẽ inter se conferentibus, fatis iam pressum caput erigeret, Interrogatúsque quapropter id fecisset, respondit: Vt cùm istud quicquid est, de quo iam disputatis, percepero, moriar. Migrasset profectò ex hominibus inertia, si eo animo vitam ingrederemur, quo eam Solon egressus est.

Cic. Catone. Plato Lachete. & de Rep. 7.

XV.

Quam porrò industrius Themistocles, qui maximarum rerum cura districtus, omnium tamen ciuium suorum nomina memorię comprehendit: Per summámque iniquitatem patria pulsus, & ad Xerxem, quem paulo antè deuicerat, confugere coactus, prius quàm in conspectum eius veniret, Persico sermoni se assuefecit, vt labore parta commendatione, regiis auribus familiarem & assuetum sonum vocis adhiberet.

Cic. Catone. Plut. & Probus in vita.

18

Pli.7.c.24. Solin. & Quintil.11. c.24.

Cuius vtriusque industriæ laudem duo reges partiti sunt, Cyrus omnium militum suorum nomina: Mithridates duarum & viginti gentium, quæ sub regno eius erant, linguas ediscendo. Ille, vt sine monitore exercitum salutaret: hic, vt eos quibus imperabat, sine interprete alloqui posset.

DE OTIO LAVDATO. CAP. VIII.

IN ROMANIS.

1 *P. Æmiliano & C. Lælio.*

2 *Q. Mucio Scæuu. Augure.*

IN EXTERNIS.

1 *Socrate Atheniensi.*

2 *Achille Homerico.*

1 Otium, quod industriæ, & maximè studio contrarium videtur, subnecti breuiter debet: non quo euanescit virtus, sed quo recreatur. Alterum enim etiam inertibus vitandum: alterum 2 strenuis quoque interdum appetendum est. Illis, ne vitam eneruem exigant: his, vt tempestiua laboris intermissione ad laborandum fiant vegetiores.

Par verę amicitiæ clarissimum Scipio & Lælius, cùm amoris vinculo, tum etiam omnium virtutum inter se iuncti societate, vt actuosę vitæ iter æquali gradu exequebantur, ita animi quoque remissioni communiter acquiescebant. 3 Constat nanque eos Caietæ & Laurentini vagas littoribus conchulas, & * vmbilicos lectitasse: Idque se L. Crassus ex socero suo Q. Scæuola, qui gener Lælij fuit, audisse sæpenumero prędicauit.

Cic. de orat.2. Hor. 2. Satyr. * al. obeliscos.

Scæuola autem quietæ remissionis eorum certissimus testis, optimè pila lusisse traditur: quia videlicet ad hoc diuerticulum animum suum forensibus ministeriis fatigatum transferre

ferre

ferre solebat. Alueo quoque & calculis vacasse interdum dicitur: cum bene ac diu iura ciuiũ, & ceremonias deorum ordinasset. vt enim in rebus seriis Scæuolam, ita & in scurrilibus lusibus hominem agebat, quem rerum natura continui laboris patientem esse non sinit.

4 5

EXTERNA.

I. *Equitare in arũdine longa. Horat. 2. Sat. 3.*

Idque vidit, cui nulla pars sapientiæ obscura fuit, Socrates, ideóque non erubuit tunc: cùm interposita arundine cruribus suis, cum paruulis filiolis ludens ab Alcibiade risus est.

II. *Iliad. 1. Ouid.*

Homerus quoque ingenij cœlestis vates non aliud sensit, vehementissimis Achillis manibus canoras fides aptando, vt earum militare robur leni pacis studio relaxaret.

DE VI ELOQVENTIÆ.

CAPVT IX.

IN ROMANIS.	IN EXTERNIS.
1 *M. V. Valerio Max. dict.*	1 *Pisistrato Atheniensi.*
2 *M. Antonio oratore.*	2 *Pericle Atheniensi.*
C. Aurelio Cotta.	3 *Hegesia Cyrenaico.*

Potentiam verò eloquentię etsi plurimum valere animaduertimus: tamen sub propriis exemplis, quò scilicet vires eius testatiores fiant, recognosci conuenit.

I. A. V. CCLI. *Liu. 3. D. 10. Plutar. Pomp. Zonar.*

Regibus exactis plebs dissidens à patribus, iuxta ripam fluminis Anienis in colle, qui sacer appellatur, armata consedit. Erátque non solum deformis, sed etiam miserrimus reip. status à capite eius cetera parte corporis pestifera seditione diuisa. Ac ni Valerii subuenisset eloquentia, spes tanti imperii in ipso penè ortu suo corruisset. Is námque populum noua &

insolita libertate temerè gaudentem, oratione ad meliora & saniora consilia reuocatum, senatui subiecit, id est vrbem vrbi iunxit. Verbis ergo facundis ira, consternatio, & arma cesserunt.

II. Quæ etiam Marianos Cinnanósque mucrones ciuilis profundendi sanguinis cupiditate furentes, inhibuerunt. Missi enim à sæuissimis ducibus milites ad M. Antonium obtruncandum, sermone eius obstupefacti, destrictos iam & vibrãtes gladios cruore vacuos vaginis reddiderunt. Quibus digressis,* P. Antronius (is enim solus in ambitu expers Antonianæ vocis steterat) crudele imperium truculento ministerio peregit. Quàm disertum igitur eum fuisse putemus, quem ne hostium quidem quisquam occidere sustinuit, qui modò vocem eius ad aures suas voluit admittere?

A.V. DCLXVI. App. Ciu. 1. Plutarch. Mario. Velleius.

** al. P. Annius.*

III. Diuus quoque Iulius, quàm cœlestis numinis, tam etiam humani ingenij perfectissimum columen, vim facundię propriæ expressit: dicendo in accusatione Cn. Dolabellæ, quē reum egit, extorqueri sibi causam optimam C. Cottæ patrocinio. Si quidem maxima tunc vis eloquentiæ questa est, cuius facta mentione, quoniam domesticum nullum maius adiecerim exemplum, peregrinandum est.

A.V. DCLXXVI. Suet. Cæsare. Plutar. & alij. Cic. in Bruto.

EXTERNA.

I. Pisistratus dicendo tantum valuisse traditur, vt ei Athenienses regium imperium oratione capti permitterent, cùm præsertim ex contraria parte amantissimus patrię Solon niteretur. Sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores, quò euenit, vt alioqui prudentissima ciuitas libertati seruitutem præferret.

Iust. 2. Plutarc. Solone. Herodot. 1.

Peri-

Pericles autem felicissimis naturę incremētis, sub Anaxagora præceptore summo studio perpolitus & instructus, liberis Athenarum ciuibus iugum seruitutis imposuit, egit enim ille vrbem, & versauit arbitrio suo. Cúmque aduersus volūtatem populi loqueretur, iucunda nihilominus & popularis eius vox erat. Itaq. veteris comœdię maledica lingua, quamuis potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in libris eius hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare, ínque animis eorum, qui illū audierant, quasi aculeos quosdam relinqui prędicabat. Fertur quidam, cum admodum senex primæ concioni Periclis adolescentuli interesset, idémque iuuenis Pisistratum iam decrepitū concionantem audisset, non temperasse sibi quo minus exclamaret, Caueri illum ciuem oportere, quòd Pisistrati orationem simillima eius esset oratio. Nec hominem aut ęstimatio eloquij, aut morum augurium fefellit. Quid enim inter Pisistratum & Periclem interfuit? nisi quòd ille armatus, hic sine armis tyrannidem gessit?

II. Plutarch. in vit a. Ci. in Brut. & 3. de orat.

Eupolis ἐν δήμοις.

Quantum eloquentia valuisse Hegesiam Cyrenaicum philosophum arbitramur? qui sic mala vitę repręsentabat: vt eorum miseranda imagine audientium pectoribus inserta, multis voluntariæ mortis oppetendæ cupiditatem ingeneraret? Ideóque à rege Ptolemęo vlterius hac de re disserere prohibitus est.

Laert. in Aristip. Ci. Tusc. 3.

DE PRONVNTIATIONE ET apto motu corporis.

CAP. X.

IN ROMANIS. 3 *M Tullio.*

1 *C Graccho.*

2 *Q. Hortensio.*

EXTERNO VNO.

1 *Demosthene Atheniēsi.*

Eloquentię autem ornamenta in pronuntiatione apta, & conuenienti motu corporis consistunt: quibus cùm se instruxit, tribus modis homines aggreditur, animos eorum ipsa inuadendo, horum alteri aures, alteri oculos permulcendos tradendo.

I. Sed vt propositi fides in personis illustribus exhibeatur, C. Gracchus eloquentię quàm propositi felicioris adolescens, quoniam flagrantissimo ingenio cum optimè remp. tueri posset, perturbare impiè maluit: quoties apud populum concionatus est, seruum post se musicæ artis peritum habuit, qui occultè eburnea fistula pronuntiationis eius modos formabat; aut nimis remissos excitando, aut plus iusto concitatos reuocando: Quia ipsum calor atque impetus actionis attentum huiusce temperamenti æstimatorem esse non patiebatur.

A.V. DCXXX. *Plut. in vit. Gell. in c.21. Quin. 1. cap.17. Cic.3. de orat.*

II. *Gel.1.c.5.* Q. autem Hortensius plurimum in corporis decoro motu repositum credens, bene plus studij in eodem elaborando, quàm in ipsa eloquentia affectanda impendit. Itaque nescires vtrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum concurreretur: sic verbis oratoriis aspectus & rursus aspectui verba seruiebant. Itaque constat Æsopum & Roscium ludicræ artis peritissimos viros, illo causas agente, in corona frequenter astitisse: vt foro petitos gestus, in scenam referrent.

III. A.V. DCXCVII. *Ci. in Bru. Pæd. pro Cornel. Quint. 11.*

Iam M. Cicero quantum in vtraque re de qua loquimur, momenti sit, oratione quam pro Gallio habuit significauit, M. Calidio accusatori exprobrando, quod prę paratū sibi à reo venenum, testibus, chirographis, quæstionibus se probaturum affirmans, remisso vultu, & languida voce, & soluto genere rationis vsus esset: pariterque-

ritérque & oratoris vitium detexit, & caussæ periclitantis argumentum adiecit, totum hunc locum ita claudendo: Tu istud M. Calidi nisi fingeres, sic ageres?

EXTERNA.

Consentaneum huic Demosthenis iudicium, qui cùm interrogaretur, quidnam esset in dicendo efficacissimum, respondit, ἡ ὑπόκρισις. Iterum deinde, & tertio interpellatus idem dixit, penè totum se illi dedere confitendo. Rectè itaque Æschines, cùm propter iudicialem ignominiam, relictis Athenis Rhodum petisset, atq. ibi rogatu ciuitatis suam prius in Ctesiphontem, deinde Demosthenis pro eodem orationem clarissima & suauissima voce recitasset, admirantibus cunctis vtriusque * columinis eloquêtiam, sed aliquantò magis Demosthenis, Quid si, inquit, ipsum audissetis! tantus orator, & modò tam infestus aduersarius sic inimici vim, ardorémque dicendi suspexit, vt se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse diceret: expertus acerrimum oculorum vigorem, terribile vultus pondus, accommodatum singulis verbis sonum vocis, efficacissimos corporis motus. Ergo etsi operi illius adiici nihil potest, tamen in Demosthene magna pars Demosthenis abest, quòd legitur potius, quàm auditur.

I. 2 *Cic. Bruto. & de Ora. Quinct. 11. c. 3. Cic. de ora. Pli. 7. c. 30.*

* *al.* voluminis.

DE EFFECTIBVS ARTIVM RARIS.

CAPITE XI.

APVD ROMANOS.

VT IN

1 *Astrologia C. Sulpicij Galli.*

2 *Aruspicina Spurinæ.*

APVD EXTEROS.

VT IN

1 *Astrologia Periclis.*

2 *Pictura Apellis & Plastice Lysippi.*
3 *Vulcano Alcamenis.*
4 *Venere Praxitelis.*
5 *Neptuno Euphranoris.*
6 *Agamemnone Timantis.*
7 *Equo Nealcis.*

Effectus etiam artium recogniti possunt aliquid afferre voluptatis: protinúsque & quàm vtiliter excogitatæ sunt, patebit: & memoratu dignę res lucido in loco reponerentur, & labor in iis edendis suo fructu non carebit.

I. A.V. DXXC. *Liu.34. Pli.2.c.12. Plutarch. in Paullo.*

Sulpicii Galli maximum in omni genere literarum recipiendo studium plurimum reip. profuit. Nam cùm L.Paulli bellum aduersùm regem Persen gerentis, legatus esset, ac serena nocte subitò luna defecisset: eóque veluti diro quodam monstro perterritus exercitus noster, manus cum hoste conserendi fiduciam amisisset; de cœli ratione, & siderum natura peritissimè disputando, alacrem eum in aciem misit. Itaque illi inclytæ Paullianæ victoriæ liberales artes Galli aditum dederunt: quia nisi ille metũ nostrorum militum vicisset, imperator Romanus vincere hostes non potuisset.

II. A.V. DXXCIX. *Suet. Plut. in vita.*

Spurinę quoque in consectandis deorum monitis efficacior scientia apparuit, quàm vrbs Romana voluisset. Prædixerat enim C.Cęsari, vt proximos XXX. dies quasi fatales caueret, quorum vltimus erat Idus Martiæ. Eo cùm forte manè vterque in domum Caluini Domitij ad officium conuenisset, Cæsar Spurinæ, Ecquid scis inquit Idus Martias iam venisse? & is, Ecquid scis illas nondum præteriisse? Abiecerat alter timorem, tanquam exacto tempore suspecto, alter ne extremam quidem eius partem periculo vacuam esse arbitratus est. Vtinam aruspicem potius augurium, quàm patriæ parentem securitas fefellisset.

EXTER-

EXTERNA.

I. *Plu. in vita. Fron. I. c. II.*

Sed vt alienigena ſcrutemur, cum obſcurato repentè ſole inuſitatis perfuſæ tenebris Athenę ſolicitudine agerentur, interitum ſibi cœleſti denuntiatione portendi credentes, Pericles proceſſit in medium, & quę à præceptore ſuo Anaxagora pertinentia ad ſolis & lunæ curſum acceperat, diſſeruit, nec vlterius trepidare ciues ſuos vano metu paſſus eſt.

II. *Plu. de for. Alex. Plin. & Cic. fan.*

Quantum porrò dignitatis à rege Alexandro tributum arti exiſtimamus, qui ſe & pingi ab vno Apelle, & fingi à Lyſippo tantummodo voluit?

III. *Pauſan. in Attic. Pli. 36. c. 7.*

Tenet viſentes Athenas Vulcanus Alcamenis manibus fabricatus. Pręter cetera enim perfectiſſimæ artis in eo præcurrentia indicia, etiam illud mirantur, quòd ſtat diſſimulatæ claudicationis ſub veſte leuiter veſtigium repræſentans vt non tanquam exprobratum vitium, ita tamen certam propriámque dei notam decore ſignificans.

IV. *Pli. 36. c. 5. Lucian. in Amorib. Ælian. var. hiſt. 2.*

Cuius coniugem Praxiteles in marmore quaſi ſpirantem in templo Cnidiorum collocauit, propter pulchritudinem operis à libidinoſo cuiuſdam complexu parum tutam. Quo excuſabilior eſt error equi, viſa pictura equę hinnitum edere coactus eſt: & canum latratus aſpectu picti canis incitatus: taurúſque ad amorem & concubitum æneæ vaccæ Syracuſis nimiæ ſimilitudinis irritamento compulſus. Quid enim vacua rationis animalia arte decepta miremur, cùm hominis ſacrilegam cupiditatem muti lapidis lineamentis excitatam videamus?

Ceterùm natura quemadmodum sępenumero ęmulam virium suarum artem esse patitur, ita aliquando irritam fesso labore dimittit: quod summi artificis Euphranoris manus senserunt. Nam cùm Athenis XII. deos pingeret, Neptuni imaginem quam poterat excellentissimis maiestatis coloribus complexus est, perinde ac Iouis aliquantò augustiorem repręsentaturus. Sed omni impetu cogitationis in superiori opere absumpto, posteriores eius conatus assurgere quò tendebant, nequiuerunt.

Pausa. Attic. Plin. 35.

VI. Quid ille alter æquè nobilis pictor, luctuosum immolatæ Iphigeniæ sacrificium referens, cùm Calchanta tristem, mœstum Vlyssem, clamantem Aiacem, lamentantem Menelaum circa aram statuisset, caput Agamemnonis inuoluendo, nónne summi mœroris acerbitatem, arte exprimi non posse confessus est? Itaque pictura eius, aruspicis amicorum, & fratris lacrymis madet, patris fletum spectantis affectui æstimandum reliquit.

Plin. 35. c. 19.

4

VII. Atque vt eiusdem studij adiiciam exemplum, Pręcipuę artis pictor equum ab exercitatione venientem, modò non viuum, labore industriæ suæ comprehenderat: cuius naribus spumas adiicere cupiens, tantus artifex in tam paruula materia multum ac diu frustra † tenebatur. Indignatione deinde accensus, spongiam omnibus imbutam coloribus, fortè iuxta se positam apprehendit, & veluti corrupturus opus suum, tabulæ illisit: Quam fortuna ad ipsas equi nares directam, desiderium pictoris coegit † explere. Itaque quod adumbraret non valuit, casus imitatus est.

Plin. 35. c. 20. Plutar. de fortun. Alex.

† *al.* terebatur.

† *al.* exemplare *vel* explanare.

OPTI-

OPTIMIS ARTIVM MAGIstris concedendum esse.

CAP. XII.

VT FACTVM APVD EXTEROS.

apud Romanos.	
	1 *Euclidi in geometria.*
	2 *Philoni in architectura.*
1 *Furio & Casellio in iure prædiatorio.*	3 *Apelli in pictura.*

Suę autem artis vnumquemque & actorem, 1 & disputatorem optimum esse ne dubitemus paucis exemplis admoneamus.

Q. Scęuola legum clarissimus & certissimus 2 vates, quotiescunque de iure prędiatorio consulebatur, ad Furium, & Cæsellium, quia huic scientię dediti erant, consultores reiiciebat. Quo quidem facto moderationem magis suam commendabat, quàm auctoritatem minuebat: ab his id negotium aptius explicari posse confitendo, qui quotidiano eius vsu callebant. Sapientissimi huius artis suę professores sunt, à quibus & propria studia verecundè, & aliena callidè ęstimantur.

I. *Cic. Balbiana.*

EXTERNA.

Platonis quoque eruditissimum pectus hęc cogitatio attigit: qui conductores sacrę arcis 3 de modo & forma eius secum sermonem conferre conatos, ad Euclidem Geometram ire iussit, scientię eius cedens: imò professioni.

Gloriantur Athenę armamentario suo, nec sine caussa: est enim illud opus & impensa & elegantia visendum: Cuius Architectum Philonem ita facundè rationem institutionis suæ in theatro reddidisse constat, vt disertissimus populus non minorem laudem eloquentiæ eius, quàm arti attribuerit.

II. *Plin. 7. c. 37. Cic. de orat.*

III. *Plin. 35. ca. 10. de Apelle.*

Mirifice & ille artifex, qui in opere suo moneri se à tutore de crepida, & ansulis passus: de crure etiam disputare incipientem, supra plantam ascendere vetuit.

DE SENECTVTE MEMORABILI. CAPVT XIII.

IN ROMANIS.

1 *M. Valerio Coruo sexties cos.*
2 *L. Metello pont. max.*
3 *Q. Fab. Max. Verrucosso*
4 *M. Perperna censorio.*
5 *App. Claudio Caco.*
6 *Mulieribus, Liuia, Terentia, & Clodia.*

IN EXTERNIS.

1 *Hierone Siciliæ, & Masanisa Numidiæ regibus.*
2 *Gorgia Leontino.*
3 *Xenophilo Chalcidensi.*
4 *Arganthonio Gaditanorum rege.*
5 *Æthiopibus, Indis & Epicmenide Cnosio.*
6 *Gente Epiorum Ætola.*
7 *Danthone quodam, & Lachmiorum regibus duobus.*

Senectus quoque ad vltimum sui finem proueЀa, in hoc eodem opere, inter exempla industriæ, in aliquot claris viris conspecta est, separatum tamen & proprium titulum habeat: ne cui Deorum immortalium præcipua indulgẽtia adfuit, ei nostra ornata mentio defuisse existimetur. Et simul spe diuturnioris vitæ, quasi adminicula quædam dentur: quibus insistens, alacriorem se respectu vetustæ felicitatis facere quis possit: tranquillitatémque seculi nostri, qua nulla vnquã beatior fuit, subinde fiducia cõfirmet: salutaris principis incolumitatẽ, ad longissimos humanæ cõditionis terminos prorogãdo. 1

I. *Pli. 7. c. 48. Cic. Catone. Plut. in Mario.*

2 M. Valerius Coruus centesimum annum compleuit: cuius inter primum & sextum consulatum quadraginta septem anni intercessẽrunt: suffecitque integris viribus corporis non solùm speciosissimis reipublicæ ministeriis, sed

etiam

etiam exactissimæ agrorum suorum culturæ, & ciuis & patrisfamilias optabile exemplum.

I. A.V. DX.

Cuius vitæ spatium æquauit Metellus, quartóque anno post consularia imperia senex admodum pont. max. creatus tutelam ceremoniarum per duos & viginti annos, neque ore in votis nuncupandis hæsitante, neque in sacrificiis faciendis tremula manu gessit.

Cic. Catone. Pli. 7. c. 48.

III. *Vsque ad* A.V. DL. *Liuius* 30. *Pli. 7. c. 48.*

Q. autem Fabius Max duobus & sexaginta annis auguratus sacerdotium sustinuit, robusta iam ætate id adeptus: quæ vtraque tempora si in vnum conferantur, facilè seculi modum explenerint.

IV. A.V. DCLXI. A.V. DCLXVII. *Pli. 7. c. 48. Dionys. 41.*

Iam de M. Perperna quid loquar? qui omnibus, quos in senatu consul rogauerat, superstes 3 fuit: septem quoque tantummodo, quos censor collega L. Philippi legerat, è patribus conscriptis reliquos vidit: toto ordine amplissimo diuturnior.

V.

Appij verò æuum clade metirer, quia infinitum numerum annorum orbatus luminibus exegit, nisi quatuor filios & quinque filias, plurimas clientelas, rem denique publicam hoc casu grauatus fortissimè rexisset. Quinetiam fessus iam viuendo, lectica se in Curiam deferri iussit, vt cum Pyrrho deformem pacem fieri prohiberet. Hunc cæcum aliquis nominet, à quo patria quod honestum erat, per se parum cernens coacta est peruidere?

A.V. CDLXXIII. *Cic. de sen. Liuius* 13. *& alij.*

VI. *Pli. 7. c. 48.*

Muliebris etiam vitæ spatium non minus longum in compluribus apparuit, quarum aliquas strictim retulisse me satis erit. Nam & Liuia Rutilij septimum & nonagesimum, & Terentia Ciceronis, tertium & centesimum, & 4 Clodia Aufilij quindecim filiis ante amissis, 5 quintum decimũ & centesimũ expleuit annum.

EXTERNA.

1\. Ad A.V. DXXXVIII. *Liuius* 24. *Lucian.* *Macr.* Ad. A.V. DCV. *Liuius* 50. *Suid. Pli.* 7. c. 14. & 48.

Iungam his duos reges, quorum diuturnitas populo Rom. fuit vtilissima. Sicilię rector Hiero ad nonagesimum annum peruenit. Massanisa Numidiæ rex hunc modum excessit, regni spatium sexaginta annis emensus, vel ante omnes homines robore senectę admirabilis. Constat eum quemadmodum Cicero refert libro quem de Senectute scripsit, nullo vnquam imbre, nullo frigore, vt caput suum veste tegeret, adduci potuisse. Eundem ferunt aliquot horis in eodem vestigio perstare solitum, non antè moto pede, quam consimili labore iuuenes fatigasset: Ac siquid agere assidentem oporteret, toto die sępenumero nullam in partem cõuerso corpore in solio durasse. Ille verò etiam exercitus equo insidens noctem diei plerumq. iungendo duxit: nihílque omnino ex iis operibus, quæ adolescens sustinere assueuerat, quum illam senectutem ageret, omisit. Veneris etiam vsu ita semper viguit, vt post sextum & octogesimum annum filiũ generauit, cui Methymnato nomen fuit. Terram quoque quam vastam & desertam acceperat, perpetuo culturę studio frugiferam reliquit.

6

7

II. *Cic. Catone* *Quinct. c.* 1. *Lucian.* *Macrob.* *Plin.* 7. c. 48. *Æli. Va. hist.* 2.

Gorgias etiam Leontinus Isocratis, & complurium magni ingenij virorum præceptor, sua sententia felicissimus. Nam cùm centesimum & septimum ageret annum, interrogatus quapropter tamdiu vellet in vita remanere: Quia nihil, inquit, habeo, quod Senectutem meam accusem. Quid isto tractu ętatis aut longius, aut beatius? Iam alterum seculum ingressus, neque in hoc querelam vllam inuenit, neque in illo reliquit.

Biennio minor Xenophylus Chalcidensis

Pytha-

Pythagoricus, sed felicitate non inferior. Siquidem (vt ait Aristoxenus musicus) omnis humani incommodi expers, in summo perfectissimæ splendore doctrinæ extinctus est.

III. *Lucian. Macrobius Pli.7.c.50.*

Arganthonius autem Gaditanus tam diu regnauit, quandiu etiam ad societatem vixisse abundè foret. Octoginta enim annis patriam suam rexit, cùm ad imperium quadraginta annos natus accessisset, cuius rei certi sunt auctores. Asinius etiam Pollio non minima pars Rom. styli, in tertio historiarum suarum libro centum illum & viginti annos explesse commemorat: & ipse neruosæ viuacitatis haud paruum exemplum.

8 9 10

IV. *Cic. Caton. Pli.7.c.48. Herod.1. Luc. Macr.*

Huius Regis consummationem annorum minus admirabilem faciunt Æthiopes: quos Herodotus scribit centesimum & vigesimum annum transgredi. Et Indi, de quibus Ctesias quidem tradit. Et Epimenides Cnosius: quem Theopompus dicit septem & quinquaginta & centum annos vixisse.

11

V. *Herod. 3. Pli.7.c.48. Laer. in vita.*

Hellanchus verò ait, quosdam ex gente Epiorum, quę pars est Ætoliæ, ducentos explere annos, eique subscribit Damasthes: hoc amplius adfirmans, Litorium quendam ex his maximarum virium, staturæque præcipuæ trecentesimum annum cumulasse.

12 13

VI. *Pli.7.c.48.*

Alexander verò in eo volumine, quod de Illyrico tractu composuit, affirmat Danthona quendam ad quingentesimum vsque annum nulla ex parte senescentem processisse. Sed multò liberalius Xenophon, cuius περὶ πλοῦς legitur, Insula enim Lachmiorum regem octingentis vitæ annis donauit. Ac ne pater eius parum benignè acceptus videretur, ei quoque sexcentos assignauit annos.

14

VII. *Pli.7.c.48*

DE CVPIDITATE GLORIÆ.

CAP. XIIII.

IN ROMANIS.	IN EXTERNIS.
1 *P. Africano maiore.*	
2 *D. Bruto Gallaico.*	1 *Themistocle Atheniensi.*
3 *Cn. Pompeio Magno.*	2 *Alexandro Magno.*
4 *Sulla Felice.*	3 *Aristotele Stagirite.*
5 *Equite quodam.*	4 *Pausania Macedon.*
6 *C. Fabio Pictore.*	5 *Herostrato.*

Gloria autem vnde oriatur, aut cuius sit habitus, aut qua ratione debeat comparari, & an melius à virtute ac veluti non necessaria, negligatur: viderint ij, quorum in contemplandis huiusmodi rebus cura teritur: quibusque illa quæ prudenter animaduerterunt, facundè contigit eloqui. Ego in hoc opere factis auctores, & auctoribus facta sua reddere contentus, quã-ta cupiditas eius esse soleat, propriis exemplis demonstrare conabor.

Tullium respicere videtur, qui de gloria scripsit.

I. *Liuius 38. Cic. pro Archia. Pli. 7. c. 30. Euse. Chron. Solin. c. 7.* * Sed

Superior Africanus Ennij poëtæ effigiem in monumentis Corneliæ gentis collocari voluit, quòd ingenio eius opera sua illustrata iudicaret. Non quidem ignarus quandiu Romanum imperium floreret, & Africa Italiæ pedibus esset subiecta, totiúsque terrarum orbis summum columen arx Capitolina possideret, eorum extingui memoriam non posse.* Si tamen literarum quoque lumen illis accessisset, magni æstimans. Vir Homerico, quàm rudi atque impolito præconio dignior.

II. A.V. DCXXI. *Ci. in Bru. & pro Archia.*

Similiter honoratus animus erga poëtam Accium D. Bruti suis temporibus clari ducis extitit: cuius familiari cultu, & prompta laudatione delectatus eius versibus templorum aditus, quæ ex manubiis consecrauerat, adornauit.

Ne

Ne Pompeius quidem magnus ab hoc affectu gloriæ auersus qui Theophanem Mitylenæum scriptorem rerum suarum in concione militum ciuitate donauit, beneficium per se amplum, accurata etiam & testata oratione prosecutus. Quo effectum est, vt ne quis dubitaret quin referret potius gratiam, quàm inchoaret.

III. A.V. DCXCII. circiter. Stra. 13. Ci. pro Archia.

L. Autem Sulla, etsi ad neminem scriptorem animum direxit: tamen Iugurthæ à Boccho rege ad Marium perducti totam sibi laudem tam cupidè asseruit, vt annulo quo signatorio vtebatur, insculptam illam traditionem haberet; Et quantus postea! ne minimum quidem glorię vestigium contempsit.

IV. A.V. DCXCVII. Plutarch. in vi. Plin. 37. cap. 1.

Atque vt imperatoris gloriosum militis spiritum subnectam, Scipionem dona militaria iis qui strenuam operam ediderant, diuidentem T. Labienus, vt forti equiti aureas armillas tribueret admonuit: Eóque negante se id facturum, ne castrensis honos in eo, qui paulò antè seruisset, violaretur, ipse ex pręda Gallica aurum equiti largitus est. Nec tacitè id Scipio tulit: nam, equiti, Habebis, inquit donum viri diuitis. Quod vbi ille accepit, proiecto ante pedes Labieni auro, vultum demisit. Idem vt audiit Scipionem dicentem, Imperator te argenteis armillis donat: alacer gaudio abiit, nulla est ergo tanta humilitas, quę dulcedine gloriæ non tangatur.

V. A.V. DCCVII. bello Ciu. in Africa.

Illa verò & iam à claris viris interdum ex humillimis rebus petita est. Nam quid sibi voluit C. Fabius nobilissimus ciuis? qui cùm in æde salutis, quam C. Iunius Bubulcus dedicauerat, parietes pinxisset, nomen his suum inscripsit. Id enim demum ornamenti familiæ consulatibus, & sacerdotiis, & triumphis

VI. A.V. DCLI. Liuius 9. Plin. 35. ca. 4.

celeberrimæ deerat. Ceterum sordido studio deditum ingenium, qualemcunque illum laborem suum silentio obliterari noluit: Videlicet Phidiæ secutus exemplum, qui clypeo Mineruæ effigiem suam inclusit, qua conuulsa, tota operis colligatio solueretur.

Cic. Tusc. 1. & de orat. 2.

EXTERNA.

I. *Plutarch. in vita & Apoph.*

Sed melius aliquantò, si imitatione aliena capiebatur, Themistoclis ardorē esset æmulatus: quem ferunt stimulis virtutum agitatum, & ob id noctes inquietas exigentem, quærētibus, quid ita eo tempore in publico versaretur, respondisse: Quia me tropheа Miltiadis, de somno excitant. Marathon nimirum animum eius, & Artemisium, & Salamis naualis gloriç fertilia nomina illustranda tacitis facibus incitabant.

Cic. pro Archia.

Idem theatrum petens, cùm interrogaretur, cuius vox auditu illi futura esset gratissima, dixit: Eius à quo artes meæ canentur optimè. Dulcedinem gloriæ penè adiecit gloriosam. 2

II. *Iuuena. Sat. 10. Plutarch. de tranq. animi.*

Iam Alexandri pectus insatiabile laudis, qui Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles mundos esse referenti, Heu me, inquit, miserum: quòd ne vno quidem adhuc potitus sum. Angusta homini possessio gloriæ fuit, quæ deorum omnium domicilio sufficit.

III. *Extāt verba eius in principio Rhetorices ad Alex. Cic. pro Archia, & Tusc. 1.*

Regis & iuuenis flagrantissimæ cupiditatis similem Aristotelis in capessenda laude sitim subnectam. Is namque Theodecti discipulo oratoriç artis libros, quos ederet, donauerat: molestéque postea ferens titulum eorum, sic alij cessisse, proprio volumine quibusdam rebus insistens, planiùs sibi de his in Theodectis libris dictū esse adiecit. Nisi me tantę & tā latè patētis scientiæ verecundia teneret, dicerem dignū philo-

philosophum, cuius stabiliendi mores, altioris animi philosopho traderentur. Cęterùm gloria ne ab his quidem qui contemtum eius introducere conantur, negligitur: quoniam quidem ipsis voluminibus nomina sua diligenter adiiciunt: vt quod professione eleuant, vsurpatione memorię consequantur. Sed qualiscunque horum dissimulatio, proposito illorum longe tolerabilior est, qui dummodo æternam memoriam assequantur etiam sceleribus innotescere non dubitarunt.

3

4

IV. *Diodor. & Plut. in Alex. Iusti. 5.*

Quorum è numero nescio an in primis Pausanias debeat referri: Nam cùm Hermoclem percontatus esset, quonam modo subitò clarus posset euadere: atque is respõdisset, si illustrem virum aliquem occidisset, futurum vt gloria eius, ad ipsum redundaret: continuò Philippum interemit. Et quidem quod petierat, assecutus est: tam enim se parricidio, quàm Philippus virtute notum posteris reddidit.

V. *Strabo 14.*

Illa verò glorię cupiditas sacrilega: inuentus est enim qui Dianę Ephesię templum incendere vellet, vt opere pulcherrimo consumpto, nomen eius per totum terrarum orbem * diiiceretur. Quem quidem mentis furorem eculeo impositus detexit. At bene consuluerant Ephesij, decreto memoriam teterrimi hominis abolendo: nisi Theopompi magnę facundiæ ingenium in historiis eum suis comprehendisset.

5

* *al.* differetur.

QVÆ CVIQVE MAGNIFICA contigerunt.

CAP. XV.

ROMANIS.

1 *P. Africano maiori.*
2 *M. Catoni censorio.*
3 *P. Scipioni Nasicæ.*

4 *P. Scipioni Æmiliano.*
5 *M. Valerio Coruo.*
6 *Q. Mucio Scaeuulæ.*
7 *C. Mario.*
8 *Cn. Pompeio Magno.*
9 *Q. Lutatio Catulo.*
10 *M. Catoni Vticensi.*
11 *L. Marcio eq. Rom.*
12 *Sulpiciæ Ser. F. Q. Flacci.*

EXTERNIS.

1 *Pythagoræ Samio.*
2 *Gorgiæ Leontino.*
3 *Amphiarao vati.*
4 *Pherenice mulieri Græcæ.*

Candidis autem animis voluptatem præbuerint in conspicuo posita, quæ cuique magnifica meritò contigerunt: Quia æquè præmiorum virtus, atque honorum contemplatio iudicanda est, ipsa natura nobis alacritatem subministrante, cùm honorem industriè appeti, & exolui gratè videmus. Verùm etsi mens hoc loco protinus ad Augustam domum beneficentissimum & honoratissimum templum omni impetu fertur, melius cohibebitur: quoniam cui ascensus in cælum patet, quamuis maxima, debito tamen minora sunt, quæ in terris tribuuntur.

I. A.V. DXLVIII. *Liuius* 28.

Superiori Africano consulatus citerior legitimo tempore datus est. Cui quæ in vita præcipua assignata sunt, & longum est referre, quia multa: & non necessarium, quia maiore ex parte iam relata sunt. Itaque quod hodiéque eximium capiti adiiciam. Imaginem in cella Iouis opt. max. positam habet, quæ quotiescunque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum est, inde petitur, vníque illi instar atrij Capitolium est.

A.V. DLII. *Liu* 38. *ipse Val.* 4. *c.* I. II. A.V. CDIV. *Auctor de vir. ill. in vita.*

Tam hercle, quàm Curia superiori Catoni. Vnde effigies illius ad eiusdem generis officia expromitur. Gratum ordinem, qui vtilissimum reipublicę senatorem tantum non semper secũ habitare voluit, omnibus numeris virtutũ diuitem, magísque suo merito, quàm fortunæ beneficio

* *al.* tanquam. DCIV. *Liuius* 49. *Cic. Catone.*

5 ficio magnum, cuius prius consilio, quàm minoris Scipionis imperio est deleta Carthago. | III. A.V. DXLIX.

6 Rarum specimen honoris à Scipione quoque Nasica oboritur. Eius nanque manibus, & penatibus nondum quęstorij, senatus Pythij Apollinis monitu, Pessinunte accersitam deam excipi voluit: quia eodem oraculo pręceptum erat, vt 7 hęc ministeria Matri Deûm à sanctissimo viro pręstarentur. Explica totos fastos, constitue omnes currus triumphales, nihil tamen morum 8 principatu speciosius reperies. | *Liuius 29. Ouid. Fast. 4. Auct. de vir. illust. c. 44. Soli. c. 7.* IV. A.V.

Tradunt subinde nobis ornamenta sua Sci- 9 piones commemoranda. Æmilianum enim populus ex candidato ædilitatis, consulem fecit. Quod fieri oportere, exercitus senatum literis admonuit. Ita nescias vtrum illi plus decoris patrum conscriptorum auctoritas, an militum consilium adiecerit: toga enim Scipionem ducem aduersus Pœnos creauit, arma poposcerunt. Eundémque, cum quęstoriis comitiis suffragator Q. Fabij Maximi fratris filij, in cam- 10 pum descendisset, consulem iterum reduxit. Ei- 11 dem senatus bis sine sorte prouinciam, priùs Africam, deinde Hispaniam dedit. Atque hæc neque ciui, neque senatori ambitioso: quemadmodum non solum vitę eius seuerissimus cursus, sed etiam mors clandestinis illata insidiis declarauit. | DCVI. *App. Liu. 50. Auct. de viris ill. in vita.* A.V. DCXLX. *Cic. in Lælio. Liuius 56.* A.V. DCXXIV. *Liuius 59. Velleius. Plutarch. Gracch.* V.

M. quoque Valerium duabus rebus insignibus dij pariter atque ciues speciosum reddiderunt: Illi cum quodam Gallo cominus pugnanti, corui eum propugnatorem subiicientes: hi tertium & vigesimum annum ingresso, consula- 12 tum largiti: quorum alterum decus vetustę o- 13 riginis ac optimi ominis: *gens Coruini amplexa cognomē vsurpat: alterū summo subiūgitur | A.V. CDIV. & CDV. *Liuius 7. Gell. 9 c. 11. & alij* * *al.* gestra.

ornamento,tam celeritate,quàm principio consulatus gloriando.

VI. A.V. DCLIIX. *Cic.in Bruto,ad Att. 5. & 6. Verr.4. Pad.in diuin.*

At ne Q. quidem Scęuolę, quem L.Crassus in consulatu collegam habuit, gloria parum illustris: Qui Asiam tam sanctè,& tam fortiter obtinuit, vt senatus deinceps in eam prouinciam ituris magistratibus, exemplum atque formam officij Scæuolam decreto suo proponeret.

VII. A.V. CCXIX. *Plu.in vit.*

Inhærent illi voci posterioris Africani septem C.Marij consulatus, ac duo amplissimi triumphi. Ad rogum enim vsque gaudio exultauit: Qui,cùm apud Numantiam sub eo duce stipendia equestria mereret, & fortè inter cœnã quidam Scipionem interrogasset, si quid illi accidisset, quemnam resp. æquè magnum habitura 14 esset. Imperator ipsum respiciens infra se cubantem,vel hunc,dixit: Quo augurio perfectissima virtus,maximam orientem virtutem,videritne certius, an efficacius accenderit, perpendi 15 vix potest.Illa nimirum cœna militaris speciosissimas tota in vrbe Mario futuras cœnas ominata est.Postquam enim Cimbros ab eo deletos initio noctis nuntius peruenit, nemo fuit, qui non illi tanquam diis immortalibus, apud sacra mensæ suæ libauerit.

A.V. DCLI. *Plu.in vit.*

VIII. A.V. DCLXXVI. & DCLXXXII. DCXXCII. DCCI. & DCXCII. *Plu.in vit. 7. c.26. Velleius. Dio.Cic. & alij.*

Iam quæ in Cn. Pompeium & ampla & noua congesta sunt,hinc assensione fauoris, illinc & fremitu inuidię literarum monumentis obstrepuntur,Eques Romanus,Proconsule in Hispaniam aduersus Sertorium, pari imperio cũ Pio Metello principe ciuitatis missus est : nondum vllũ honorẽ auspicatus bis triumphauit : initia magistratuũm à summo imperio cepit. tertium consulatum decreto senatus solus gessit:de Mithridate, & Tigrane, de multis prætereà regibus,gentibus, plurimísque ciuitatibus, & prædoni-

donibus vnum duxit triumphum.

IX. A.V. DCXXCVII. *Ci. pro leg. Man.*

Q. etiam Catulum pop. Rom. voce sua tantum non ad sidera vsque euexit. Nam cùm ab eo pro Rostris interrogaretur, si in vno Pompeio Magno omnia reponere perseuerasset, absumpto illo subiti casus incursu, in quo spem esset habiturus, summo consensu acclamauit, In te. Vim honorati iudicij admirabilem. Siquidem Magnum Pompeium cum omnibus ornamentis, quæ retuli, duarum syllabarum spatio inclusum Catulo æquauit.

X. A.V. DCXCVII. *Plutarch. in vita. Dion. 39.*

16 Potest & M. Catonis ex Cypro cum regia pecunia reuertẽtis appulsus ad vrbem videri memorabilis: cui naui egredienti consules, & cæteri magistratus, & vniuersus S. P. Q. R. officij gratia præsto fuit. Non quòd magnum pondus auri & argenti, sed quòd M. Catonem classis illa incolumem aduexerat, lætatus.

XI. A.V. DXLI. *Liuius 25. App. Iberica. Polyb. & alij.*

Sed nescio an præcipuum sit L. Marcij inusitati decoris exemplum, quem equitem Romanum duo exercitus P. & Cn. Scipionum interitu, victoriáque Asdrubalis lacerati, ducem legerunt: quo tempore salus eorum in vltimas angustias deducta, nullum ambitioni locum relinquebat.

XII. A.V. DCXXXIX. *Pli. 7. c. 35. Oui. Fast. 5. Iul. Obseq. Solin. c. 7.*

Merito virorum commemorationi Sulpicia, Ser. Paterculi filia, Q. Fuluij Flacci vxor, adiicitur. Quæ, cùm senatus libris Sibyllinis per decemuiros inspectis censuisset, vt Veneris Verticordiæ simulachrum consecraretur, quò facilius vrginum mulierúmque mentes à libidine ad pudicitiam conuerterentur, & ex omnibus matronis centum, ex centum autem decem sorte ductæ, de sanctissima fœmina iudicium facerent, cunctis castitate prælata est.

EXTERNA.

I. Cæterum quia sine vlla diminutione Romanæ maiestatis extera quoque insignia respici possunt, ad ea transgrediamur. Pythagorę tanta veneratio ab auditoribus tributa est, vt quæ ab eo acceperant, in disputationem deducere nefas existimarent: Quinetiam interpellati ad 17 reddendam caussam, hoc solum respondebant, Ipsum dixisse: Magnus honos, sed schola tenus. Illa vrbium suffragiis tributa est. Enixo Crotoniatæ studio ab eo petierunt vt senatum ipsorum, qui mille hominum numero constabat, 18 consiliis suis vti pateretur. Opulentissimáque ciuitas tam frequenter venerati post mortem, domum Cereris sacrarium fecit: quantumque illa vrbs viguit, & dea in hominis memoria, & homo in deæ religione cultus est.

Aristoph. interpr. in Nubibus. Laer. in vita. Iustin. 20.

II. Gorgiæ verò Leontini studiis literarum ætatis suæ cunctos præstantis, adeò vt primus in conuentu poscere, qua de re quisque audire vellet, ausus sit, vniuersa Græcia in templo Delphici Apollinis statuam solido ex auro posuit, cùm cęterorum ad id tempus auratas collocasset.

Plato in Gorgia. Ci. de orat. 3. & de finib. 2. Pli. 35. c. 4.

III. Eadem gens summo consensu ad Amphiaraum decorandum incubuit, locum in quo humatus est, in formam conditionémque templi redigendo, atque inde oracula capi instituendo. Cuius cineres idem honoris possident, quod Pythicæ Cortinę, quod aheno Dodonæ, quod Hammonis fonti datur.

Strab 9. & 16. Pausan. in Atti. Ci. de diuin. 1. Philost. icon.

IV. Pherenices quoque non vulgaris honos, cui soli omnium fœminarum gymnico spectaculo interesse permissum est, cùm ad Olympia filium Euclea certamen ingressurum adduxisset. 19

Pli 7. c. 11. Ælia. Var. hist. 10. Pausan.

ſet, Olympionice patre genita, fratribus eandem palmam aſſecutis latera eius cingentibus.

VALERII MAXIMI
LIBER NONVS.

DE LVXVRIA ET LIBIDINE.
CAPVT I.

EXEMPLA ROMANA ſunt.

1 *C. Sergius Orata.*
2 *Clodius Æſopi Tragœdi F.*
3 *Mulieres legis Oppiæ oppugnatrices.*
4 *Cn. Domitius & L. Craſſus conſ.*
5 *Q. Metellus Pius.*
6 *C. Scriboni⁹ Curio filius.*
7 *P. Clodij iudicium.*
8 *Gemellus viator tribunitius.*
9 *L. Catilina.*

EXTERNA.

1 *Annibal Pœnus Amilcaris F.*
2 *Vulſinienſes.*
3 *Xerxes Perſarum rex.*
4 *Antiochus Syriæ rex.*
5 *Ptolemæi Ægypti rex.*
6 *Ægyptii.*
7 *Cyprii.*

Blandum etiam malum luxuriæ, quam accuſare aliquantò facilius eſt, quàm vitare, operi noſtro inſeratur: Nō quidem vt vllum honorem recipiat, ſed vt ſe ipſam recognoſcens ad pœnitentiam impelli poſſit. Iungatur illi libido: quoniam ex iiſdem vitiorum principiis oritur: neque aut à reprehenſione, aut ab emendatione ſeparentur gemino mentis errore connexæ.

I. A.V. DCLVI. *circit. Plin. 6. c. 54. Macrob. 5. c. 15.*

C. Sergius Orata penſilia balnea primus facere inſtituit: quæ impenſa leuibus initiis cœpta, ad ſuſpenſa calidæ aquæ tantum non æquora penetrauit. Idem videlicet, ne gulam Neptuni arbitrio ſuſpectam haberet,

peculiaria sibi maria excogitauit, æstuariis intercipiendo fluctus, pisciúmque diuersos greges separatis molibus includendo, vt nulla tam sæua tempestas incideret, qua non Oratę mensę varietate ferculorum abundarent. Ædificiis etiam spaciosis, & excelsis deserta ad id tempus ora Lucrini lacus pressit, quo recentiore vsu conchyliorum frueretur: Vbi dum se publicæ aquæ cupidiùs immergit, cum Considio publicano iudicium nactus est: in quo L. Crassus aduersus illum caussam agens, errare amicum suum Considium dixit, quòd putaret Oratam remotum à lacu, cariturum ostreis: nánque ea, si inde petere non licuisset, in tegulis reperturum.

1

2

II. A.V. DCXC. circiter. Pli. 20. c. 51. & li. 9. c. 35 Hor. Sat. 3. li. 2.

Huic nimirum magis Æsopus tragicus in adoptionem dare filium suum, quàm bonorum suorum hęredem relinquere debuit: non solùm perditę, sed etiam furiosę luxurię iuuenem. Quem constat cantu commendabiles auiculas immanibus emptas preciis, in cœna pro ficedulis ponere, acetóque liquatos magnę summæ vniones potionibus aspergere solitum, amplissimum patrimonium, tanquam amaram aliquam sarcinam, quàm celerrimè abiicere cupientem: Quorum alterius senis, alterius adolescentis sectam secuti plurimi longius manus porrexerunt. Neque enim vllum finitur vitium ibi, vbi oritur. Inde ab Oceani littoribus attracti pisces, inde infusæ culinis ostreæ. Arte censibusque edendi atque bibendi voluptas reperta est.

3

4

5

III. A.V. DCVIII. Liuius 34. Zonaras & alij.

Vrbi autem nostræ secundi belli Punici finis, & Philippus rex Macedoniæ deuictus, licętioris vitę fiduciam dedit. Quo tempore matronæ Brutorum domum ausæ sunt obsidere, qui abrogationi legis Oppiæ intercedere parati

rati erant, quam fœminæ tolli cupiebant: quia his nec veste varij coloris vti, nec auri plus semuncia habere, nec iuncto vehiculo propius vrbem mille passus, nisi sacrificij gratia vehi permittebat. Et quidem obtinuerunt vt ius per continuos viginti annos seruatum aboleretur. Non enim prouiderunt seculi illius viri, ad quē cultū tenderet insoliti cœtus pertinax studium, aut quò se vsque effusura esset legū victrix audacia. Quòd si animi muliebris apparatus intueri potuissent, quibus quotidie aliquid nouitatis sumptuosius adiectum est, in ipso introitu ruenti luxuriæ obstitissent.

IV. A.V. DCLXI. *Pli.17.c.1. & li.36.c.3.*

Sed quid ego de fœminis vlterius loquor? quas & imbecillitas mentis, & grauiorum operum negata affectatio, omne studium ad curiosiorem sui cultum hortatur conferre, cùm temporum superiorum & nominis & animi excellentes viros, in hoc priscæ continentiæ ignotū diuerticulum prolapsos videam. Idque iurgio ipsorum pateat.

Cn. Domitius L. Crasso collegæ suo altercatione orta obiecit quòd columnas Hymettias in porticu domus haberet. Quem cōtinuò Crassus, quanti ipse domum suam æstimaret, interrogauit. Atque vt respondit sexagies sestertio: 6 Quanto ergo eam, inquit, minoris fore existimas, si decem arbusculas inde succidero? Ipso tricies sestertio, ait Domitius. Tunc Crassus: Vter igitur luxuriosior est? Egóne qui decem columnas centum millibus nummûm emi, an tu qui decem arbuscularum vmbram tricies sestertiûm summa compensas? Sermonem oblitum Pyrrhi, immemorem Annibalis, iámque transmarinorum stipendiorum abundantia 7 oscitantem: aliquanto tamen insequentium

feculorum ædificiis & nemoribus anguſtiorem. Quoniam inchoatam à ſe lautitiam poſteris relinquere, quàm à maioribus acceptam continentiam retinere maluerunt.

V. A.V. DCLXXIII. *Macr. Sat. 3. c. 13.*

Quid enim ſibi voluit princeps ſuorum temporum Metellus Pius, tunc cùm in Hiſpania aduentus ſuos ab hoſpitibus aris & thure excipi patiebatur? cùm Attalicis aulæis contectos parietes læto animo intuebatur? cùm immanibus epulis apparatiſſimos interponi ludos ſinebat? cùm palmata veſte conuiuia celebrabat, demiſſáſque lacunaribus aureas coronas velut cæleſti capiti recipiebat? Et vbi iſta? non in Græcia, neque in Aſia, quarum luxuria ſeueritas ipſa corrumpi poterat: ſed in horrida & bellicoſa prouincia, cùm præſertim acerrimus hoſtis Sertorius, Romanorum exercituum oculos Luſitanis telis perſtringeret: Adeò illi patris ſui Numidica caſtra exciderant. Patet igitur, quàm celeri tranſitu luxuria affluxerit. Nam cuius adoleſcentia priſcos mores vidit, ſenectus nouos orſa eſt.

VI. *Ci. in Brut. Vati. fam. 2. & alibi ſæpe. Plut. Cæſare. Ap. Ciui. 2. Dio. 40. Velleius & alij.* A.V. DCD. VII.

Conſimilis mutatio in domo Curionum extitit: Siquidem forum noſtrum & patris grauiſſimum ſupercilium, & filij ſexcenties ſeſtertium æris alieni aſpexit, contractum famoſa iniuria nobilium iuuenum. Itaque eodem tempore, & in iiſdem penatibus diuerſa ſecula habitarunt, frugaliſſimum alterum, alterum nequiſſimum.

A.V. DCXCII. *Dio 37. Senec. ad Lucil. ep. 98. Cic. Atti. 1.*

P. autem Clodij iudicium quanta luxuria & libidine abundauit? in quo vt euidenter inceſti crimine nocens reus abſolueretur, noctes matronarum, & adoleſcentium nobilium magna ſumma emptæ mercedis loco iudicibus erogatæ ſunt. Quo in flagitio tam tetro, támque mul-

multiplici, nescias primum quem detestêre, an qui istud corruptelæ genus excogitauit, an qui suam pudicitiam sequestrem periurij fieri passi sunt, an qui religionem stupro permutarunt.

VIII. A.V. DCCI.

Æque flagitiosum illud conuiuium, quod Gemellus Tribunicius viator ingenui sanguinis, 8 sed officij intra seruilem habitum deformis, Metello Scipioni cōsuli, ac tribunis plebis magno cum rubore ciuitatis comparauit, Lupanari 9 enim domi suæ instituto, *Muciam, & Fuluiã tum à patre, tum à viro vtranque abductam, & nobilem puerum Saturninum in eo prostituit, Probrosa *prosapię corpora, ludibrio temulentæ libidini futura: epulas consulibus & tribunis non celebrandas, sed vindicandas.

*al. Mummiam & Flauiam.

* al. patientia.

IX.

Præcipuè verò Catilinæ libido scelesta: Nam vesano amore Aurelię Orestillę correptus, cùm vnum impedimentum videret, quò minus nuptiis inter se iungerentur, filium suum, quem & solum, & ætate iam puberem habebat, veneno sustulit: protinúsque ex rogo eius maritalem facem accendit, ac nouę maritę orbitatem suã loco muneris erogauit. Eodem deinde animo ciuem se gerẽs, quo patrẽ egerat: filij pariter manibus, & nefariè attentatæ patriæ pœnas dedit.

A.V. DCXC. *Sallust. Catil. & alij.*

EXTERNA.

I. A.V. DXXXVI *Liu.* 23. *Ci. Rulltana* 2. *Zonaras.*

At Campana luxuria perquàm vtilis ciuitati nostræ fuit. Inuictum enim armis Annibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vsu lasciuiore, ad somnum & delicias euocauit. Ac tum demum fracta & * contusa Punica

* al. concussa.

Vide Pa dia. in Pisonianam & Non. Marcell.

feritas est, cùm Seplasia ei & Albana, castra esse cœperunt. Quid ergo his vitiis fœdius, quid etiã damnosius, quibus virtus atteritur, victoriȩ languescunt, sopita gloria in infamiam conuertitur, animique pariter & corporis vires expugnantur? Adeò vt nescias ab hostibúsne, an ab illis capi perniciosius habendum sit.

II. A. V. CDXXVIII *Oros. 4. c. 5. Zona. Flor. 1. c. 21. Auct. de vir. Illu. c. 36.*

Quæ etiam Volsiniensium vrbem grauibus & erubescendis cladibus implicarunt. Erat opulenta, erat moribus & legibus ornata. Etruriæ caput habebatur: sed postquam luxuria prolapsa est, in profundum iniuriarum & turpitudinis decidit, vt seruorum se insolentissimæ dominationi subiiceret. Qui primùm admodum pauci senatorium ordinem intrare ausi, mox vniuersam rempublicam occupauerunt. Testamenta ad arbitrium suum scribi iubebant: conuiuia, cœtúsque ingenuorum fieri vetabant: filias dominorum in matrimonium ducebant. Postremo lege sanxerunt, vt stupra sua in viduis pariter ac nuptis impunita essent, ac nequa virgo ingenua nuberet: cuius castitatem non antè ex numero ipsorum aliquis delibasset.

III. *Cic. Tusc. 5.*

Age, Xerxes opum regiarum ostentatione eximia, eò vsque luxuria gaudebat, vt edicto præmium ei proponeret, qui nouum voluptatis genus reperisset. Quanta, dum deliciis nimiis capitur, amplissimi imperij ruina euasit.

IV. A. V. DCXXV. *circiter. Iust. 38. Liuius 59.*

Antiochus quoque Syriæ rex nihilo conti- 10 nentioris exempli: cuius cæcam & amentem luxuriam exercitus imitatus, magna ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuit: argenteáque vasa ad vsum culinæ comparauit: & tabernacula textilibus sigillis adornata statuit. Auaro potius hosti præda optabilis, quàm vlla

vlla ad vincendum ſtrenuo mora.

Iam Ptolemęus rex ſucceſſione vitiorum ſuorum vixit: ideóque Phyſcon appellatus eſt. Cuius nequitia quid nequius? ſororem natu maiorem communi fratri nuptam ſibi nubere coegit. Poſtea deinde filia eius per vim ſtuprata, ipſam dimiſit, vt vacuum locum nuptiis puellæ faceret.

V. A.V. DCCXV. *circiter.* *Iuſtin.* 38. *Strab.* 17. *Liuius* 59. *Ioſeph. antiq.*

Conſentaneus igitur regibus ſuis gentis Ægyptiæ populus, qui ductu Archelai aduerſus A. Gabinium mœnibus vrbis egreſſus, cùm caſtra vallo atque foſſa cingere iuberet, vniuerſus ſucclamauit, vt id opus publica pecunia faciendum locaretur. Quapropter deliciis tam enerues animi, ſpiritum exercitus noſtri ſuſtinere non potuerunt.

VI. A. V. DCXCVIIX. *Dion* 39. *Liuius* 105.

Sed tamen effœminatior multitudo Cypriorum, qui reginas ſuas mulierum corporibus velut gradibus conſtructis, quò mollius veſtigia pedum ponerent, currus conſcendere æquo animo ſuſtinebant. Viris enim, ſi modò viri erant, vitâ carere quàm tam delicato imperio obtemperare ſatius fuit.

DE CRVDELITATE.
CAP. II.

1 *L. Cornelij Sullæ dict.*
2 *C. Marij COS. VII.*
3 *L. Iunij Damaſippi pr.*
4 *Munatij Flacci.*

EXTERNORVM.

1 *Carthaginienſium.*
2 *Annibalis Pœni.*
3 *Mithridatis regis.*
4 *Numulizinthis Thraciæ regis.*
5 *Ptolemæi Phyſconis regis.*
6 *Darij Ochi Perſarum regis.*
7 *Artaxerxis Ochi regis.*
8 *Athenienſium.*
9 *Perilli Siculi.*
10 *Etruſcorum.*
11 *Quorundam barbarorum.*

Hæc ſocietas vitiorum laſciui vultus, & nouæ cupiditati inhęrentium oculorum, ac delicato cultu affluente, per varios illecebrarum motus volitantis animi: crudelitatis verò horridus habitus, truculenta facies, violenti ſpiritus, vox terribilis, ora nimis & cruentis imperiis referta: cui ſilentium donare, incrementum eſt adiicere. Etenim quem modum ſibi ipſa ſtatuet, ſi ne ſugillationis quidem frenis fuerit reuocata? ad ſummam, cùm penes illam ſit timeri, penes nos ſit odiſſe.

1 2

I.

L. Sulla, quem neque laudare, neque vituperare quiſquam ſatis dignè poteſt: quia dum quęrit victorias, Scipionem ſe populo Romano, dum ſæuitiam exercet, Annibalem repręſentauit. Egrègiè nanque auctoritate nobilitatis defenſa, crudeliter totam Vrbem, atque omnes Italię partes ciuilis ſanguinis fluminibus inundauit. Quatuor legiones contrariæ partis fidem ſuam ſecutas, in Publica Villa (quæ in Martio campo erat) ne quicquam fallacis dextræ miſericordiam implorantes, obtruncari iuſſit: Quarum lamentabiles quiritatus trepidę ciuitatis aures receperunt: lacerata ferro corpora Tiberis impatiens tanti oneris cruentatis aquis vehere coactus eſt. Quinque millia Pręneſtinorum ſpe ſalutis per P. Cethegum data, extra mœnia municipij euocata, cũ abiectis armis humi corpora proſtrauiſſent, interficienda, protinúſque per agros, diſpergenda curauit. Quatuor millia & ſeptingentos diræ proſcriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit, videlicet ne memoria tam pręclarę rei dilueretur. Nec contentus in eos ſæuire, qui armis à ſe diſſenſerant, etiam quieti animi ciues, propter pecunię magnitudinem, per

3

A.V. DCLXXI. *Liuius* 88. *Plutarch. in vita. App. Ciuil.* 1. *Vell. Oroſ. & alij.*

per nomenclatorem conquisitos, proscriptorum numero adiecit. Aduersus mulieres quoque gladios distrinxit: quasi parum cędibus virorum satiatus. Id quoque inexplebilis feritatis indicium est. Abscisa miserorum capita, modò non vultum ac spiritum retinentia, in conspectum suum afferri voluit, vt oculis illa, quia ore nefas erat, manderet. Quàm porrò crudeliter se in M. Mario prętore gessit! quem per ora vulgi ad sepulchrum Lutatiæ gentis pertractum, non prius vita priuauit, quàm oculos infelicis erueret, & singulas corporis partes confringeret. Vix mihi verisimilia narrare videor. At ille 4 etiam M. Plætorium, quòd ad Marij supplicium exanimis ceciderat, continuò ibi mactauit: nouus punitor misericordiæ, apud quem iniquo animo scelus intueri, scelus admittere fuit. Sed mortuorum vmbris saltem pepercit? Minimè. nam C. Marij, cuius, etsi postea hostis, quæstor tamen aliquando fuerat, erutos cineres in Anienis alueum sparsit: En, quibus actis Felicis cognomen assequendum putauit!

Cic. de Legibus 2.

6 Cuius tamen crudelitatis C. Marius inuidiam leuat: nam & ille nimia cupiditate persequendi inimicos, iram suam nefariè distrinxit, L. Cæsaris consularis & censorij nobilissimum 7 corpus ignobili sæuitia trucidando: Et quidem 8 apud seditiosissimi & abiectissimi hominis bustum: id enim malorum miserrimæ tunc reipublicæ deerat, vt Vario Cæsar piaculum caderet. Penè tanti victoriæ eius non fuerunt: quarũ oblitus plus crimini domi, quàm laudis 9 militiæ meruit. Idem caput M. Antonij abscisum lætis manibus inter epulas per summam animi ac verborum insolẽtiã aliquãdiu tenuit:

II. A. V. DCLXVI.

App. Ciui.
Cic. de orat. 3.
Liuius 80.
L. Flor. 3. c. 21.
Plutarch. Mario.

clarissimique & ciuis & oratoris sanguine contaminari mensæ sacra passus. Atque etiam *P. Annium, qui id attulerat, in sinum suum, recentis cædis vestigiis aspersum, recepit.

*P. Antronium.

III. A.V. DCLXXI *Oros. 5. c. 19. Liu. 86. App. l. Velleius.*

Damasippus nihil laudis habuit quod corrumperet: itaque memoria eius licentiore accusatione perstringitur: Cuius iussu principum ciuitatis capita hostiarum capitibus permista sunt, Carbonísque Aruinæ truncum corpus patibulo affixum gestatum est: Adeò aut flagitiosissimi hominis pretura multum, aut reipublicæ maiestas nihil potuit.

IV. A.V. DCCVIII. *A. Hirtius de bello Hisp.*

Munatius etiam Flaccus Pompeiani nominis acrior, quàm probabilior defensor, cùm ab imperatore Cæsare in Hispania inclusus mœnibus Attinguensium obsideretur, efferatam crudelitatem suam truculentissimo genere vesaniæ exercuit: Omnes enim eius oppidi ciues, quos studiosiores Cęsaris senserat, iugulatos, muris pręcipitauit: fœminas quoque, citatis nominibus virorum, qui in contrariis castris erant, vt cędes coniugum suarum cernerent, maternis gremiis superpositos liberos trucidauit, infantésque alios in conspectu parentum humo infligi, alios superiactatos pilis excipi iussit: Quęto auditu etiam intolerabilia, Romano iussu, Lusitanis manibus administrata sunt: cuius gentis pręsidio Flaccus vallatus, diuinis operibus vecordi pertinacia resistebat.

I. A.V. DIII. *Cic. offi. 3. Gell. 6. c. 4. Auct. de viris Illust. & alij.*

EXTERNA.

Transgrediamur nunc ad illa, quibus, vt par dolor, ita nullus nostræ ciuitatis rubor inest. Carthaginienses Atilium Regulum palpebris resectis machinę, in qua vndique præacuti

stimuli

ſtimuli eminebant, incluſum, vigilantia pariter & continuo tractatu doloris necauerunt. Tormenti genus, haud dignum paſſo, auctoribus digniſſimum. Eadem vſi ſunt crudelitate in milites noſtros quos maritimo certamine in ſuam poteſtatem redactos, nauibus ſubſtrauerunt: vt earum carinis ac pondere eliſi, inuſitata ratione mortis barbaram feritatem ſatiarent: tetro facinore pollutis claſſibus ipſum mare violaturi.

Non. Marcell. ex Var. de vita pop. Rom. 4.

12 Eorum Dux Annibal, cuius maiore ex parte virtus ſæuitia conſtabat, in flumine Vergello 13 corporibus Romanis ponte facto, exercitum traduxit, vt terreſtrium Carthaginenſium copiarum ęquè ſceleſtum egreſſum terra, quàm 14 maritimarum Neptunus experiretur. Idem captiuos noſtros oneribus & itinere feſſos infirma pedum parte ſucciſa relinquebat. Quos verò in caſtra perduxerat, paria ferè fratrum & propinquorum iungens, ferro decernere cogebat: neque antè ſanguine explebatur, quàm ad vnum victorem omnes redegiſſet. Iuſto ergo illum odio, verumtamen tardo ſupplicio ſenatus Pruſiæ regi factum ſupplicem ad voluntariam mortem compulit.

II. A.V. DXXXVII. *L. Flor. 2. c. 6. Plin. 8. c. 7. Zonaras.*

III. A.V. CDLXV. *Liuius 78. Ap. Mith. Plu. Pomp. & alij.*

Tam hercle, quàm Mithridatem regem, qui vna epiſtola octoginta millia ciuium Romanorum in Aſia per vrbes negotiandi gratia diſperſa, interemit, tantæque prouincię hoſpitales deos, iniuſto, ſed non inulto cruore reſperſit. Quoniam cum maximo cruciatu, veneno repugnantem ſpiritum ſuum tandem ſuccumbere coëgit. Simúlque piacula crucibus illis dedit, quibus amicos ſuos auctore Gauro ſpadone libidinoſus obſequio, ſceleſtus imperio * affecerat.

A.V. DCXC. *App. Plut. Auct. de viris illuſt. & alij.*

* *al.* affixerat.

IV. Numulizinthis Diogiridis filiæ Thraciæ regis, etsi minus admirabilem crudelitatem gentis ipsius feritas narrandam, tamen rabies sęuitiæ facit: cui neque viuos homines medios secare, neque parentes liberorum * vesci corporibus nefas fuit.

* al. passi.

V. A.V. DCXXV. circiter. Liuius 19. Ioseph. antiq. 2. Iustin. 38.

Iterum Ptolemæus Physcon emergit, paulò ante libidinosæ amentię teterrimum exemplū: idem etiam inter præcipua crudelitatis indicia referendus. Quid enim hoc facto truculentius? filium suum nomine Memphitem, quem ex Cleopatra eadem sorore & vxore sustulerat, liberalis fortunæ, optimæque spei puerum in conspectu suo occidi iussit: protinúsque caput eius & pedes præcisos, & manus in cista chla- 15 myde opertos pro munere natalitio matri misit. Perinde quasi ipse cladis quam inferebat, expers, ac non infelicior, quòd in communi orbitate Cleopatram miserabilem, cunctis se inuisum redderet. Adeò cæco furore summa quęque efferuescit crudelitas, cum munimentum ex seipsa capit. Nam cùm animaduerteret, quanto 16 sui odio patria teneretur, timori remedium scelere petiuit, quoque tutius plebe trucidata regnaret, frequens iuuentute gymnasium armis & igni circumdedit, omnésque qui in eo erant, partim ferro, partim flamma necauit.

VI. Ochus autem, qui postea Darius appellatus est, sanctissimo Persis iureiurando obstrictus, ne quem ex coniuratione quæ septem Magos cum eo oppresserat, aut veneno, aut ferro aut vlla vi, aut inopia alimentorum necaret: crudeliorem mortis rationem excogitauit, qua 17 onerosos sibi, non perrupto religionis vinculo tolleret. Septum enim altis parietibus locum cinere compleuit, † suppositóq. tigno prominente,

Ouid. in Ibim.

† al. superposito.

benignè

benignè cibo, & potione exceptos in eo collocabat, è quo somno sopiti, in illam insidiosam congeriem decidebant.

VII. *Euseb. in Chro. XII. Persarum regem dicit.*

Apertior & terrior alterius Ochi cognomine Artaxerxis crudelitas, qui Ocham sororem atque eandem socrum, viuam capite defodit: & patruum cum centum amplius filiis ac nepotibus vacua area destitutum, iaculis confixit, nulla iniuria lacessitus, sed quòd in his maximam apud Persas probitatis & fortitudinis laudem consistere videbat.

VIII. *Cic. offic. 3. Ælian. var. hist. 2.*

Consimili genere æmulationis instincta ciuitas Atheniensium, indigno gloriæ suæ decreto Æginensium iuuentuti pollices abscidit, vt classe potens populus, in certamen maritimarum virium secum descendere nequiret. Non agnosco Athenas timori remedium à crudelitate mutuantes.

IX. *Cic. in Pisonem. Phalaris in ep. Ouid. in Ibim.*

Sæuus etiam ille ænei tauri inuentor, quo inclusi subditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus resonante spiritu edere cogebantur, ne eiulatus eorum humanæ sono vocis expressi, Phalaridis tyranni misericordiam implorare possent. Quam, quia calamitosis deesse voluit, teterrimum artis suæ opus primus artifex inclusus meritò auspicatus est.

X. *Vir. Ænei. 8. de Mezentio.*

18 At ne Etrusci quidem parum feroces in pœna excogitando, qui viuorum corpora cadaueribus aduersa aduersis alligata atque constricta, ita vt singulę membrorum partes singulis essent accommodatæ, tabescere simul patiebantur: Amari vitæ pariter ac mortis tortores.

XI.

Sicut illi Barbari, quos ferunt mactatarum pecudum intestinis, & visceribus egestis, homines inserere, ita vt capitibus tantummodo emineant, atque vt diutius pœnę sufficiant, cibo &

ita tam festinanter manum conserere vellet: Vt quàm celerrimè (inquit) aut gloriam ex hostibus victis, aut ex ciuibus prostratis gaudium capiam. Ita tunc atque virtus sermonem eius inter se diuiserunt: illa iniustę damnationis memor, hęc triumphi gloriæ intenta. Sed nescio an eiusdem fuerit hoc dicere, & sic vincere.

II. Ardentis spiritus virum, & bellicis operibus assuetum, huc iracundiæ stimuli egerunt: C. autem Figulum mansuetissimum, pacato iuris ciuilis iudicio celeberrimum, prudentiæ moderationísque immemorem reddiderunt. Consulatus enim repulsæ dolore accensus, eò quidem magis, quòd illum bis patri suo datum meminerat, cùm ad eum postero comitiorum die multi consulendi caussa venissent, omnes dimisit pręfatus, An vos consulere scitis, consulem facere nescitis? Dictum grauiter, & meritò, sed tamen aliquantò melius non dictum. Nam quis populo Rom. irasci sapienter potest?

A.V. DCXXI. *circiter.*

III. Itaque ne illi quidem probandi, quamuis factum eorum nobilitatis splendore protectum sit; qui, quòd Cn. Flauius humillimæ quondam sortis præturam adeptus erat, offensi, annulos aureos sibimetipsis, & phaleras equis detractas abiecerunt, doloris impotentiam tantum non luctum profectò testati.

A.V. DCXIIX. *Liuius 9. Gell. 6. c. 9. Plin. 33. c. 1. cur omnes de curuli ædilitate Flauii hoc scribunt, non prætura.*

IV. Talis iræ motus aut singulorum, aut paucorum aduersus populum vniuersum: multitudinis autem erga principes ac duces eiusmodi. Manlio Torquato amplissimam & gloriosissimam ex Latinis & Campanis victoriam in Vrbem referenti, cùm seniores omnes lætitia ouantes occurrerent, iuniorum nemo obuiam processit: quòd filium adolescentem fortissimè aduersus imperium suum prœliatum, securi

A.V. CDXIII. *Liuius 8.*

percussisset, Miserti sunt æqualis nimis asperè puniti: nec factum eorum defendo, sed iræ vim indico, quæ vnius ciuitatis & ætates & affectus diuidere valuit.

V. A.V. CCLXXII. *Liu.2. Dio. 9. Zonar. 11.*

2 Eadem tantum potuit, vt vniuersum populi Rom. peditatũ à Fabio consule ad hostium copias persequendas missum, cùm & tutò & facilè eas liceret delere: legis agrariæ ab eo impeditæ memoria immobilem retineret. Illa vero etiam Appio duci (cuius pater, dum pro senatus amplitudine nititur, commoda plebis acerrimè impugnauerat) infensum exercitum faciendo, voluntaria fuga terga hosti, ne triumphum imperatori quæreret, dare coëgit. 3 Quoties ergo victoriæ victrix? congratulationem eius in Torquato spernendam, in Fabio pulcherrimam partem omittendam, in Appio totam fugæ postponendam credidit.

A.V. CCXCII. *Liu. Dion. Zonar.*

VI. A.V. CCLVIII. *Liu.2.*

4 Age quàm violenter se in pectore vniuersi pop. Rom. gessit eodem tempore, quo suffragiis eius dedicatio ædis Mercurij M. Prætorio primipili centurioni data est: præteritis consulibus, Claudio quòd obstitisset, quo minus æri alieno suo succurreretur: & Seruilio, quod susceptam caussam suam languido patrocinio protexisset: Negas efficacem esse iram, cuius tu miles summo imperio prælatus est?

VII. A.V. DCXI. *Liuius 53. Flor. 2. c. 17. Auctor de vir. Illust. 61.*

Non quidem proculcauit tantùm imperia: sed etiam gessit impotenter. 5 Nam Q. Metellus cùm prouinciam Hispaniam consul prius, deinde proconsule, penè totam subegisset, postquam cognouit Q. Pompeium consulem inimicum suum successorem sibi mitti: omnes qui modo militiam suam voluerunt finiri, dimisit: commeatus petentibus, neque caussis excussis, neque constituto tempore, dedit: Horrea custodibus

dibus remotis opportuna rapinę prębuit: arcus, ſagittáſque Cretenſium frangi, atque in amnem abiici iuſſit: elephantis cibaria dari vetuit: Quibus factis vt cupiditati ſuæ indulſit, ita magnificè geſtarum rerum gloriam corrupit: meritúmque honorem, triumphi hoſtium, quàm irę fortior victor, amiſit.

VIII. A.V. DCLXXV *Plu. in vit.*

Quid Sulla, dum huic vitio obtemperat, nónne multo alieno ſanguine profuſo, ad vltimum & ſuum erogauit? Puteolis enim ardens indignatione, quod Granius princeps eius colonię pecuniam à decurionibus ad refectionem Capitolij promiſſam cunctantiùs daret, animi concitatione nimia, atque immoderato vocis impetu conuulſo pectore, ſpiritum cruore ac 6 minis miſtum euomuit. Nec ſenio iam prolapſus, vtpote ſexageſimum ingrediens annum, ſed alita miſeris reip. impotentia furens. Igitur in dubio eſt, Sulláne prior, an iracundia Sullæ ſit extincta.

EXTERNA.

7 Nunc ab ignotis exempla petere iuuat, ſed maximis viris exprobrare vitia ſua verecundiæ eſt: ceterùm cùm propoſiti fides excellentiſsima quæque complecti moneat, voluntas operi cedat, dum prǽclara libenter probando, neceſſaria narrandi conſcientia non deſit.

I. *Q. Curt. 8. Arrian. 4. Plu. in vit.*

Alexandrum iracundia ſua propemodum cœlo deripuit. Nam quid obſtitit, quo minus illuc aſſurgeret, niſi Lyſimachus leoni obiectus, & Clytus haſta traiectus, & Calliſthenes mori iuſſus? quia tres maximas victorias totidem amicorum iniuſtis cœdibus victor perdidit.

II. *Probus in vita.*

Quam vehemens deinde aduerſus populum

Romanum Amilcaris odium! Quatuor enim puerilis ætatis filios intuens, eiusdem numeri catulos leoninos, in perniciem imperij nostri alere se prædicabat. Digna nutrimenta, quę in exitium patriæ suæ, vt euenit, conuerterentur.

III. A.V. DXVI. *circiter. Liuius 21. & 35. Polyb. 2.*

E quibus Annibal maturè adeò patris vestigia subsecutus est, vt eo exercitum in Hispaniam traiecturo, & ob id sacrificante, nouem annorum natu, altaria tenens iuraret, se, cùm primùm per ætatem potuisset, acerrimum hostem pop. Rom. futurum, vt pertinacissimis precibus instantis belli commilitium exprimeret. Idem significare cupiens quanto inter se odio Carthago & Roma dissiderent, inflicto in terram pede, suscitatóque puluere, tunc inter eas fore finem belli dixit, cùm alterutra Vrbs in habitum pulueris esset redacta.

IV.

In puerili pectore non tantùm vis odij potuit, sed in muliebri quoque æquè multum valuit. Nanque Semiramis Assyriorum regina, cùm ei circa cultum capitis sui occupatæ nunciatum esset, Babylonem defecisse, altera parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit: Nec priùs decorem capillorum in ordinem, quàm tantam vrbem in potestatem suam redegit. Quocirca statua eius Babylone posita est illo habitu, quo ad vltionem exigendam celeritate præcipiti tetendit.

DE AVARITIA.

CAP. IV.

	EXTERI.
1 *M. Crassi & Q. Hortēsii*	1 *Ptolemæi Cypriorum regis.*
2 *Q. Cassij Longini propr.*	
3 *M Septimuleij.*	

Pro-

1 Protrahatur etiam Auaritia, latentium indagatrix lucrorum, manifestę prædæ auidissima vorago, nec habendi fructu felix, & cupiditate quærendi miserrima.

I. *Cic. offic. 3.*

Cum admodum locupleti L. Minucio Basilo falsum testamentum quidam in Gręcia subiecissent, eius denique confirmandi gratia, potentissimos ciuitatis nostræ viros M Crassum & Q. Hortensium, quibus Minucius ignotus fuerat, tabulis hæredes inseruerunt. Quanquam euidens fraus erat, tamen vterque pecuniæ cupidus, facinoris alieni munus non repudiauit. Quantam culpam quàm leniter retuli! Lumina Curiæ, ornamenta fori, quod scelus vindicare debebant, inhonesti lucri captura inuitati, auctoritatibus suis texerunt.

II. A.V. DCCV. *Hirtius de Bello Ale.*

2 Verum aliquanto maiores vires in Q. Cassio exhibuit: qui in Hispania M. Silium &. Calpurnium occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensos, quinquagies sestertium ab illo, ab 3 hoc sexagies pactus dimisit. Atqui ne dubites, si alterum tantum daretur, iugulum quoque suum æquo animo illis fuisse præbiturum.

III. A.V. DCXXXII. *Plu. in vir. Cic. de ora. 2.*

Ceterum auaritia ante omnes L. Septimuleij præcordia possedit: Qui, cum G. Gracchi familiaris fuisset, caput eius abscindere, & per Vrbem pilo fixam ferre sustinuit, quia Opimius consul auro id se repensurum edixerat. Sunt qui tradunt, liquato plumbo eam cauati partem capitis, quò ponderosius esset, explesse. Fuerit ille seditiosus, bono perierit exemplo: clientis tamen scelesta fames in has vsque iacentis iniurias esurire non debuit.

EXTERNVM.

Odium merita est Septimuleij auaritia:

Ptolemęi autem regis Cypriorum, risu prosequenda: Nam cùm anxiis sordibus magnas opes corripuisset, proptérque eas periturum se videret: & ideo omni pecunia imposita nauibus, in altum processisset, vt classe perforata suo arbitrio periret, & hostes pręda carerent, non sustinuit mergere aurum, & argentum, sed futurum suæ necis præmium domum reuexit. Proculdubio hic non possedit diuitias, sed à diuitiis possessus est: titulo rex insulæ, animo pecunię miserabile mancipium.

A.V. DCXCV. *Plut. Catone.*

DE SVPERBIA ET IMPOTENTIA.

CAPVT V.

1 *M. Fuluii Flacci cos.*
2 *M. Liuii Drus. trib. plebis.*
3 *Cn. Pompeii Magni cos. III.*
4 *M. Antonii III. viri.*

EXTERNORVM.

1 *Alexandri Magni.*
2 *Xerxis Persarum regis.*
3 *Annibalis Pœni.*
4 *Carthaginēsis & Campani senatus.*

1 Atque vt superbia quoque & impotentia in conspicuo ponantur, M. Fuluius Flaccus consul, M. Plautii Hypsęi collega, cùm perniciosissimas reipublicæ leges introduceret, de ciuitate danda & de prouocatione ad populum, eorum qui ciuitatem mutare valuissent, ægrè compulsus est vt in Curiam veniret. Deinde partim monenti, partim oranti senatui vt incepto desisteret, responsum non dedit. Tyrannici consul spiritus haberetur, si aduersus vnum senatorem hoc modo se gessisset, quo Flaccus in totius amplissimi ordinis contemnenda maiestate versatus est.

A.V. DCXXV III. *App. Ciu. I.*

II. Quę à M. quoque Druso trib. plebis per summam contumeliam vexata est. Parui enim habuit

A.V. DCLXII. *Liu. 71. L. Flor. 3. c. 17 Vel. & aly.*

habuit L. Philippum Consulem quia interfari concionantem ausus fuerat, obtorta gula, & quidem non per viatorem, sed per clientē suum, adeo violenter in carcerem pręcipitem egisse, vt multus è naribus eius cruor profunderetur. Verum etiam cùm senatus ad eum misisset, vt in Curiam veniret: Quare non potius, inquit, ipse in Hostiliam propinquam Rostris ad me venit? Piget adiicere quod sequitur. Tribunus senatus imperium despexit: senatus tribuni verbis paruit.

III. A.V. DCCI. *Plu. in vita Dion. 40. Pad. in Mil. Cic. pro Flacco.*

Cn. Autem Pompeius quàm insolenter! qui balneo egressus, ante pedes suos prostratum Hypsęum ambitus reum, & nobilem virum, & sibi amicum iacentem reliquit, contumeliosa voce proculcatum. Nihil enim eum aliud agere, quàm vt conuiuium suum moraretur, respondit. Et huius dicti conscius, securus animo cœnare potuit. * Ille vero etiam in foro non erubuit P. Scipionem socerum suum legibus noxium, quas ipse tulerat in maxima quidem reorum & illustrium ruina, muneris loco à iudicibus deposcere, maritalis lecti blanditiis * statum reipublicæ temperando.

* *al.* Immo.
* *al.* statutum.

IV. A.V. DCCX. *App. Ci. 4.*

Tetrum facto pariter ac dicto M. Antonij conuiuium. Nam cùm ad eum triumvirum Cęsetij Rufi senatoris caput allatum esset, auersantibus id ceteris, propius admoueri iussit, ac diu diligentérque considerauit. Cunctis deinde expectantibus quidnam esset dicturus. Hunc ego, inquit, notum non habui. Superba de senatore, impotens de occiso confessio.

EXTERNA.

I.

Satis multa de nostris, aliena nunc adii-

Q.Curtius, Arria.Plu. in vita. ciantur. Alexandri regis virtus & felicitas tribus insolentiæ gradibus exultauit euidentissimis. Fastidio enim Philippi, Iouem Hammonem patrem asciuit: tædio morum, & cultus Macedonici, vestem & instituta Persica assumpsit: spreto mortali habitu, diuinum* æmulatus est. Nec fuit ei pudori, filium, ciuem, hominem dissimulare.

* *al.* aucupatus.

I I. *Herodot.7. Iustin.2.* Iam Xerxes, cuius in nomine superbia & impotentia habitat, suo iure quàm insolenter abusus est, quum Græciæ indicturus bellum, adhibitis Asiæ principibus, Ne viderer, inquit, meo tantummodo vsus consilio, vos contraxi. Ceterùm mementote parendum magis vobis esse, quàm suadendum. Arroganter, etiam si victori repetere ei regiam contigisset: tam deformiter victi, nescias vtrum insolentius dictum, an impudentius.

III. A.V. DXXXVII. *Liu.22.Polyb.3.* Annibal autem Cannensis pugnę successu elatus, nec admisit quemquam ciuium suorum in castris, nec responsum vlli, nisi per interpretem dedit. Maharbalem etiam ante tabernaculum suum clara voce affirmantem prospexisse se quonam modo paucis diebus Romæ in Capitolio cœnaret, aspernatus est. Adeò felicitatis & moderationis diuiduum contubernium est.

Insolentiæ verò inter Carthaginiensem & Campanum senatum quasi æmulatio fuit. Ille enim separato à plebe balneo lauabatur, hic diuerso fôro vtebatur: Quem morem Capuæ aliquandiu retentum, C. quoque Gracchi oratione in Plautium scripta patet.

DE PERFIDIA.
CAP. VI.

1 T. Tatii Sabinorum regis. 2 Ser. Sulpitii Galbæ pr. 3 Gn.

3 *Cn. Domitij Ahenobarbi procos.*
4 *Q. Seruilij Capionis cos.*

EXTERNORVM.
1 *Carthaginensium.*
2 *Annibalis Pœni.*

Occultum iam, & insidiosum malum perfidia, latebris suis extrahatur. Cuius efficacissimæ vires sunt mentiri, ac fallere: fructus in aliquo admisso scelere consistit: Tum certus, cùm crudelitatem nefariis vinculis circundedit: tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bona fides præstat. Habeat igitur non minus reprehensionis, quàm illa laudis consequitur.

I. A.V. CV. circit. *Liu. 1. Dio. 2. Pl. Romulo & alij.*

Romulo regnante Sp. Tarpeius arci præerat, cuius filiam virginem aquam sacris petitum extra mœnia egressam, Tatius, vt armatos Sabinos in arcem secum reciperet, corrupit, mercedis nomine pactam quę in sinistris manibus gerebant. Erant autem his armillę, & annuli magno ex pondere auri. Loco potitum agmen Sabinorum, puellam præmium flagitantem, armis obrutam necauit: perinde quasi promissum (quòd ea quoque læuis gestauerant) soluens. Absit reprehensio: quia impia proditio celeri pœna vindicata est.

II. A.V. DCII. *Sueton. in Galba. Oros. 4. c. 21.*

Ser. quoque Galba summæ perfidiæ: trium enim Lusitanię ciuitatum conuocato populo, tanquam de commodis eius acturus, septem millia, in quibus flos iuuentutis consistebat, electa & armis exuta, partim trucidauit, partem vendidit. Quo facinore maximam cladem barbarorum, magnitudine criminis antecessit.

III. A.V. DCXXXII. *Eutrop. Oros. 5. c. 13. aliter.*

Cn. autem Domitium summi generis, & magni animi virum, nimię glorię cupiditas perfidum existere coëgit. Iratus námq. Betulio regi Aruernorum, quòd cùm suã, tum etiam Allo-

brogum gentem, se etiam tum in prouincia morante, ad Q. Fabii successoris sui dexteram confugere hortatus esset: per colloquij simulationem accersitum, hospitióque exceptum vinxit, ac Romam naue deportandum curauit. Cuius factum senatus neque probare potuit, neque rescindere voluit, ne remissus in patriam Betulius bellum renouaret. Igitur eum Albam custodiæ caussa relegauit.

IV. A.V. DCXIII. *App. Iberic. Liu. 54. Flor. 2. c. 17.*

Viriati etiam cędes duplicem perfidiæ accusationem recepit: in amicis, quòd eorum manibus interemptus est: in Q. Seruilio Cæpione consule, quia is sceleris huius auctor impunitate promissa fuit: victoriámque non meruit, sed emit.

EXTERNA.

I. A.V. CDXCVIII. *Zon. pulchrè.*

Verum vt ipsum fontem perfidię contemplemur: Carthaginienses Xantippum Lacedæmonium, cuius optima opera primo Punico bello vsi fuerant, & quo iuuante Atilium Regulum ceperant, simulantes sese domum reuehere, in alto merserunt. Quid tanto facinore petentes? an ne victoriæ eorum socius superesset? Extat nihilominus, & quidem cum illorum opprobrio, quem sine vlla gloriæ iactura inuiolatum reliquissent.

II. A.V. DXXXVII. *Zon. Liu. 23. paulò aliter.*

Annibal porrò Nucerinos hortatu suo cum binis vestimentis vrbem inexpugnabilibus muris cinctam egressos vapore & fumo balnearum strangulando, & Acerranorum senatum eadem ratione extra mœnia euocatum in profundum puteorum abiiciendo, nónne bellum aduersus populum Romanum & Italiam professus, aduersus ipsam fidē acrius gessit, mendaciis,

& fallacia

& fallacia quasi præclaris artibus gaudēs? Quo euenit, vt alioqui insignem nominis sui memoriam relicturus, in dubio, maiórne, an peior vir haberi deberet, poneret.

DE SEDITIONIBVS. CAPVT VII.

PLEBIS ROM. aduersus	MILITVM ROM. aduersus
1 *C. Marium cos. VI.*	
2 *Q. Metellum censorem.*	1 *Gratidium legatum.*
3 *A. Numium candidatū.*	2 *Q. Pompeium consulem.*
4 *A. Sempronium Asellionem pr.*	3 *C. Carbonem legatum.*

1 Sed vt violentę seditionis tam togatæ, quàm etiam armatæ facta referantur.

I. L. Equitium, qui se Ti. Gracchi filium simulabat, tribunatúmque aduersus leges cum L. Saturnino, petebat à C. Mario sextum consulatum gerente in publicam custodiam ductum, populus claustris carceris conuulsis, raptum humeris suis per summam animorum alacritatem portauit.

A.V. DCLIII. *App. Ciu. 1. Plutarch. Mario. Oros. lib. 5. c. 17.*

2 Idemque Q. Metellum censorem, quòd ab eo, tanquam Gracchi filio, censum recipere nolebat, lapidibus prosternere conatus est, affirmantem tres tantummodo filios Graccho fuisse. E quibus vnum in Sardinia stipendia merentem, alterum infantem Pręneste, tertium post patris mortem natum Romæ decessisse: neque oportere clarissimę familiæ ignotas sordes inferi: Cùm interim improuida concitatæ multitudinis temeritas, pro impudētia, & audacia aduersus consulatum, & censuram tetendit, principésque suos omni petulantię genere vexauit,

II. A.V. DCLI. *App. Ciu. 1.*

3

III. A.V. DCLII. *App. Plut. & Liu. lib. 69.*

Velana hæc tantummodo: illa etiam cruenta seditio. Populus enim A. Numium competitorem Saturnini, nouem iam creatis tribunis, vnóque loco duobus candidatis restante, vi prius in ędes priuatas compulit. Extractum deinde interemit: vt cęde integerrimi ciuis, facultas adipiscendę potestatis teterrimo ciui daretur.

VI. A.V. DCLXIV. *App. Ciu. 2. Liuius 74.*

Creditorum quoque consternatio aduersùm Sempronij Asellionis prætoris vrbani caput intolerabili modo exarsit. Quem, quia caussam debitorum susceperat, concitati à L. Cassio tribuno pleb. pro ęde Concordiæ sacrificium facientem, ab ipsis altaribus fugere extra forum præcoactum, ínque tabernacula latitantem, prætextatum discerpserunt.

4

MILITVM ROMANORVM.

V. A.V. DCLXV. *Liuius 77. Plut. in Sulla. Oros. 5. c. 19.*

Detestanda fori Rom. conditio: sed si castra respicias, æquè magna orietur indignatio. Cum C. Mario lege Sulpicia, prouincia Asia, vt aduersus Mithridatem bellum gereret, priuato decreta esset: missum ab eo Gratidium legatum ad L. Sullam consulem accipiendarum legionum caussa milites trucidarunt. Proculdubio indignati, quòd à summo imperio, ad eum qui nullo in honore versaretur, transire cogerentur. Sed quis ferat militem scita plebis exitio legati corrigentem?

VI. A.V. DCLXV. *Liu. 77. App. 1. Ciuil.*

Pro consule istud tam violenter exercitus, illud aduersus consulem. Q. enim Pompeium Sullæ collegam, senatus iussu ad exercitum Cn. Pompeij, quem aliquandiu inuita ciuitate obtinebat, contendere ausum: ambitiosi ducis illecebris corrupti milites, sacrificare incipientem adorti,

adorti, in modum hostiæ mactauerunt: tantúmque scelus Curia Castris cedere se confessa, inultum habuit.

III. A.V. DCLXXI

Ille quoque exercitus nefariè violentus, qui C. Carbonem fratrem Carbonis ter consulis, propter bella ciuilia dissolutam disciplinam militarem præfractius & rigidius astringere conatum, priuauit vita: satiúsque duxit maximo scelere coinquinari, quàm prauos ac tetros mores mutare.

DE TEMERITATE.

CAP. VIII.

	EXTERNORVM.
1 *P. Africani maioris.*	1 *Annibalis Pœni.*
2 *C. Cæsaris COS. I.*	2 *Atheniensis populi.*
3 *Exercitus Rom.*	

1 Temeritatis etiam & subiti, & vehementes sunt impulsus: quorum ictibus hominum men-2 tes concussæ, nec sua pericula dispicere, nec aliena facta iusta æstimatione prosequi valent.

I. A.V. DXLVII. *Liuius 28. App. Libyca. Zonar.*

Quam enim temerè se Africanus superior ex Hispania duabus quinqueremibus ad Syphacem traiecit, in vnius Numidię infidis præcordiis suam pariter & patriæ salutem depositu-3 rus! Itaque exiguo momento maximæ rei casus fluctuauit, vtrum captiuus, an victor Scipio Syphacis fieret.

II. A.V. DCCV. *Plut. in vita. Dio. 41. Suet. App. & aly.*

4 Iam C. Cæsaris anceps conatus etiam si cælestium cura protectus est, attamen vix sine animi horrore referri potest. Siquidem impatiens legionum tardioris à Brundusio Apolloniam traiectus, per simulationem aduersæ valetudinis conuiuio egressus, maiestate sua seruili

D

veste occultata, nauiculam conscendit, & è flumine maris Adriatici sæua tempestate fauces petiit. Protinúsque in altum dirigi iusso nauigio, multum ac diu contrariis iactatus fluctibus, tandem necessitati cessit. 5

III. A.V. DCLXIV *Liuius 75. Oros. 5. c. 18.*

Age, illa quàm execrabilis militum temeritas! fecit enim vt A. Albinus nobilitate, moribus, honorum omnium consummatione ciuis eximius, propter falsas & inanes suspiciones in castris ab exercitu lapidibus obrueretur: Quódque accessionem indignationis non recipit, oranti atque obsecranti duci à militibus caussæ dicendæ potestas negata est.

EXTERNA.

I. A.V. D L. *Seru. in 3. Æneid. Pomp. Mela, 2. c. 7. aliter.*

Itaque minus miror apud trucem, & sęuum Annibalis animum defensionis locum innoxio gubernatori non fuisse: quem à Petilia classe Africam repetens freto appulsus, dum tam paruo spatio Italiam, Siciliámque inter se diuisas non credit, velut insidiosum cursus rectorem interemit: Posteáque diligentius inspecta veritate, tunc absoluit, cùm eius innocentiæ nihil vltra sepulchri honorem dari potuit. Igitur angusti, atque æstuosi maris alto è tumulo speculatrix statua, tam memoriæ Pelori, quàm Punicæ temeritatis, vltra citráque nauigantium oculis expositum indicium est. 6

II. *Ipse Val. 3. c. 8. Ælian. Var. hist. 3.*

Iam Atheniensium ciuitas ad vesaniam vsque temeraria, quæ decem vniuersos imperatores suos, & quidem à pulcherrima victoria venientes capitali iudicio exceptos necauit. Quòd militum corpora, sæuitia maris interpellante, sepulturæ mandare non potuissent: necessitatem puniens, cùm honorare virtutem debuisset. 7 8

DE

DE ERRORE.

CAP. IX.

1 Plebis Romana.
2 Cassij Longini procos.
3 Satellitum Lartis Tolumnij regis.

Temeritati proximus est error: quemadmodum ad lædendum par, ita cui facilius quis ignouerit: quia non sua sponte, sed vanis concitatus imaginibus, culpę se implicat. Qui quàm latè in pectoribus hominum vagetur, si complecti coner, vitio, de quo loquor, sim obnoxius. Paucos igitur eius lapsus referemus.

I. A.V. DCCIX. *Plutarch. Cæsare. Dion. 44. App. Ciuil. 2.*

C. Heluius Cinna trib. plebis ex funere C. Cęsaris domum suam petens, populi manibus discerptus est pro Cornelio Cinna, in quem sæuire se existimabat. Iratus ei, quòd cùm affinis esset Cęsaris, aduersus eum nefariè raptum, impiam pro Rostris orationem habuisset: Eóque errore propulsus est, vt caput Heluij perinde, atque Cornelij circa rogum Cęsaris, fixum iaculo ferret, officij sui, alieni erroris piaculum miserabile.

II. A.V. DCCX. *Plutarch. Bruto. App. Dio. 47.*

Nam C. Cassium error à semetipso pœnas exigere coegit. Inter illum enim pugnæ quatuor exercituum apud Philippos varium, ipsisque ducibus ignotum euentum, missus ab eo Titinius centurio nocturno tempore vt specularetur quonam in statu res M. Bruti essent: dum crebros excessus vitæ petit, quia tenebrarum obscuritas, hostésne an commilitones occurrerent, dignoscere non sinebat, tardius ad Cassium rediit. Quem is exceptum ab hostibus, omniáque in eorum potestatem recidisse existimans, finire vitam properauit: cum & castra hostium inuicem capta, & Bruti copiæ magna ex parte

incolumes essent, Titinij verò non obliteranda in silentio virtus, qui oculis paulisper hæsit inopinato iacentis ducis spectaculo attonitus, deinde profusus in lacrymas, Etsi imprudens, inquit, imperator caussa tibi mortis fui: tamen ne id ipsum impunitum sit, accipe me fati tui comitem. Superque exanime corpus eius iugulo suo gladium capulo tenus demisit: ac permisto vtriusque sanguine, duplex victima iacuit, Pietatis hęc, Erroris illa.

III. A.V. CCCV. *Liu.4. Cic. Philip.9.*

Cęterum falsa opinatio, nescio an pręcipuam iniuriam Lartis Tolumnij Veientium regis penatibus intulerit. Nam cùm in tesserarum prospero iactu per iocum collusori dixisset, Occide: & fortè Romanorum legati interuenissent: satellites eius errore vocis impulsi, interficiendo legatos, lusum ad imperium transtulerunt.

DE VLTIONE.

CAP. X.

	EXTERNORVM.
1 *Papiriæ tribus Tusculanorum in Poliam.*	1 *Thamyris & Beronices reginarum.*
2 *Populi Vticensis in C. Fabianum Hadrianum.*	2 *Iuuenum quorundam Græcorum.*

I. A.V. CDXXX. *Liuius 8.*

Vltionis autem quemadmodum acres, ita iusti aculei sunt: qui lacessiti concitantur, acceptum dolorem pensare cupientes. Quos latius complecti non attinet.

M. Flauius trib. pleb. ad populum de Tusculanis retulit, quòd eorum consilio Veliternos, Priuernatésque rebellaturos diceret: Qui cùm coniugibus, ac liberis squalore obsiti, cùm sup-

ſupplices Romam veniſſent, accidit, vt reliquis tribubus ſalutarem ſententiam ſecutis, ſola Polia iudicaret, oportere publicè eos verberatos ſecuri percuti: imbellem multitudinem ſub corona venire. Quam ob cauſſam Papyria tribus, in qua plurimum Tuſculani in ciuitatem recepti potuerunt, neminem poſtea candidatum Poliæ tribus fecit magiſtratũ: ne ad eam vllus honos ſuis ſuffragiis perueniret, quæ illis vitam ac libertatem, quantum in ipſa fuit, ademerat.

II. A.V. DCLXIX *Liuius* 8. *Oroſ.* 5. *c.* 10. *Cic. Ver.* 3. & 7. *Pæd.*

Illam verò vltionem & ſenatus, & conſenſus omnium approbauit. Cũm Hadrianus ciues Romanos, qui Vticæ conſiſtebant, ſordido imperio vexaſſet, idcircóque ab his viuus eſſet exuſtus: nec quæſtio vlla in vrbe hac de re habita, nec querela verſata eſt.

EXTERNA.

I. *Iuſtin Herodo.* I.

Claræ vltionis vtraque regina, & Thamyris, quę caput Cyri abſciſum in vtrem humano ſanguine repletum dimitti iuſſit, exprobrans illi inſatiabilem cruoris ſitim, ſimúlque pœnas occiſi ab eo filij ſui exigens. & Beronice, quæ Laodices inſidiis interceptum ſibi filium grauiter ferens, armata currum conſcendit, perſecutáque ſatellitem regium crudelis * operis miniſtrum, nomine Cæneum, quem haſta nequicquam petierat, ſaxo ictum proſtrauit, ac ſuper eius corpus actis equis, inter infeſta cõtrariæ partis agmina ad domum in qua interfecti pueri corpus occultari arbitrabatur, perrexit.

* al. imperij.

II.

Iaſonem Theſſalum Perſarum regi bellum inferre parantem, an ſatis iuſta vltio abſumpſerit, ambiguæ æſtimationis eſt. Taxillo enim gymnaſiarchæ à quibuſdam iuuenibus pulſatũ

incolumes essent, Titinij verò non obliteranda silentio virtus, qui oculis paulisper hæsit inopinato iacentis ducis spectaculo attonitus, deinde profusus in lacrymas, Etsi imprudens, inquit, imperator caussa tibi mortis fui: tamen ne idipsum impunitum sit, accipe me fati tui comitem. Supérque exanime corpus eius iugulo suo gladium capulo tenus demisit: ac permisto vtriusque sanguine, duplex victima iacuit, Pietatis hęc, Erroris illa.

III. A.V. CCCV. *Liu.4. Cic. Philip.9.*

Cęterum falsa opinatio, nescio an pręcipuam iniuriam Lartis Tolumnij Veientium regis penatibus intulerit. Nam cùm in tesserarum prospero iactu per iocum collusori dixisset, Occide: & fortè Romanorum legati interuenissent: satellites eius errore vocis impulsi, interficiendo legatos, lusum ad imperium transtulerunt.

DE VLTIONE.

CAP. X.

1 *Papiriæ tribus Tusculanorum in Poliam.*
2 *Populi Vticensis in C. Fabianum Hadrianum.*

EXTERNORVM.
1 *Thamyris & Beronices reginarum.*
2 *Iuuenum quorundam Græcorum.*

I. A.V. CDXXX. *Liuius 8.*

1 Vltionis autem quemadmodum acres, ita iusti aculei sunt: qui lacessiti concitantur, acceptum dolorem pensare cupientes. Quos latius complecti non attinet.

M. Flauius trib. pleb. ad populum de Tusculanis retulit, quòd eorum consilio Veliternos, Priuernatésque rebellaturos diceret: Qui cum coniugibus, ac liberis squalore obsiti, cùm sup-

supplices Romam venissent, accidit, vt reliquis tribubus salutarem sententiam secutis, sola Polia iudicaret, oportere publicè eos verberatos securi percuti: imbellem multitudinem sub corona venire. Quam ob caussam Papyria tribus, in qua plurimum Tusculani in ciuitatem recepti potuerunt, neminem postea candidatum Poliæ tribus fecit magistratū: ne ad eam vllus honos suis suffragiis perueniret, quæ illis vitam ac libertatem, quantum in ipsa fuit, ademerat.

II. A.V. DCLXIX *Liuius* 8. *Oros.* 5. c. 10. *Cic. Ver.* 3. & 7. *Pad.*

Illam verò vltionem & senatus, & consensus omnium approbauit. Cùm Hadrianus ciues Romanos, qui Vticæ consistebant, sordido imperio vexasset, idcircóque ab his viuus esset exustus: nec quæstio vlla in vrbe hac de re habita, nec querela versata est.

EXTERNA.

I. *Iustin Herodo.* I.

Claræ vltionis vtraque regina, & Thamyris, quę caput Cyri abscisum in vtrem humano sanguine repletum dimitti iussit, exprobrans illi insatiabilem cruoris sitim, simúlque pœnas occisi ab eo filij sui exigens. & Beronice, quæ Laodices insidiis interceptum sibi filium grauiter ferens, armata currum conscendit, persecutáque satellitem regium crudelis * operis ministrum, nomine Cæneum, quem hasta nequicquam petierat, saxo ictum prostrauit, ac super eius corpus actis equis, inter infesta cōtrariæ partis agmina ad domum in qua interfecti pueri corpus occultari arbitrabatur, perrexit.

* al. imperij.

II.

Iasonem Thessalum Persarum regi bellum inferre parantem, an satis iusta vltio absumpserit, ambiguæ æstimationis est. Taxillo enim gymnasiarchæ à quibusdam iuuenibus pulsatū

ſe conqueſto, permiſit, vt aut tricenas ab his drachmas exigeret, aut denas plagas ſingulis imponeret. Quo poſteriore vindicta vſo, qui vapulauerant, Iaſonem interfecerunt, animi, non corporis dolore pœnæ modum æſtimantes. Cęterùm paruo irritamento ingenui pudoris maximæ rei expectatio ſubruta eſt. Quoniam opinione Græciæ tantum in ſpe Iaſonis, quantum in effectu Alexandri reponebatur.

DE IMPROBE DICTIS ET ſcelerate factis.

CAP. XII.

ROMANORVM.

1 *Tulliæ Ser. F. T. Superbi regis.*
2 *C. Fimbriæ trib. pl.*
3 *L. Catilinæ.*
4 *Magij Chilonis.*
5 *C. Toranij C. F.*
6 *Villij Annalis.*
7 *Vxoris Vettij Salaſſi.*

EXTERNORVM.

1 *Duorum fratrum Hiſpanorum.*
2 *Mithridatis regis.*
3 *Sariaſtris Tigranis regis F.*
4 *L. Ælij Seiani.*

1 Nunc quatenus vitę humanę, tum bona, tum etiam mala ſubſtitutis exemplorum imaginibus perſequimur, dicta improbè, & facta ſceleratè referantur.

I. A. V. CCXIIX. *Liuius* 1. *Dion*. 4. *L. Flor*. 1. *c*. 6.

2 Vnde autem potius, quàm à Tullia ordiar? quia tempore vetuſtiſſimum, conſcientia nefarium, voce improbum ac monſtri ſimile exemplum eſt. 3 Quæ cùm carpento veheretur, & is qui iumenta agebat, ſuccuſſis frenis conſtitiſſet, repentinæ moræ cauſſam requiſiit. Et vt comperit corpus patris Ser. Tullij occiſi ibi iacere, ſupra idem vehiculum duci iuſſit, quò celerius in complexum interfectoris eius Tarquinij veniret. Qua tam impia, támque probroſa feſtinatione,

tione, non solùm se ęterna infamia, sed ipsum etiam vicum cognomine sceleris cõmaculauit.

II. A.V. DCLXVII. *Cic. pro Sex. Rosc.*

Non tam atrox est C. Fimbrię factum & dictum: sed si per se ęstimetur, vtrunque audacissimum. Is egerat, vt Scęuola in funere C. Marij iugularetur: quem postquam ex vulnere recreatum comperit, accusare ad populum instituit. Interrogatus deinde quid de eo secus dicturus esset, cui pro sanctitate morum satis digna laudatio reddi non posset: respondit se obiecturum illi, quòd parcius corpore telum recepisset. O licentiam furoris ęgræ reipublicę gemitu prosequendam!

4

III. A.V. DCXC. *Sall. Catil.*

L. Vero Catilina in senatu M. Cicerone incendium ab ipso excitatum dicente. Sentio, inquit: & quidem illud si aqua nõ potuero, ruina extinguam. Quem quid aliud existimemus, quàm conscientię stimulis, actum à se inchoati parricidij peregisse?

5

IV. A.V. DCCVII. *Cic. ad At. 13. Sulpicius Cic. lib. 4. Familia. Liuius 115.*

Consternatum etiam Magii Chilonis amentia pectus: qui M. Marcello datum à Cæsare spiritum, sua manu eripuit. Vetus etiam Pompeianę militię comes, indignatus aliquem amicorum ab eo sibi præferri. Vrbem enim à Mitylęnis, quò se contulerat, repetentem, in Atheniensium portu pugione confodit, protinúsque ad irritamenta vesanię suę trucidanda tetendit, amicitię hostis, diuini beneficij interceptor, publicę religionis, quod ad salutem clarissimi ciuis recuperandam attinuit, acerba labes.

6

V. A.V. DCCX. *App. Ci. 4. Oros. 6. c. 18.*

Hanc crudelitatem, cui nihil adiici posse videtur, C. Toranius atrocitate parricidii superauit. Namque triumuirûm partes secutus, proscripti patris sui prętorii & ornati viri latebras, ętatẽ, notásque corporis, quibus agnosci posset,

centurionibus edidit, qui eum persecuti sunt. Senex de filij magis vita, & incrementis, quàm de reliquo spiritu suo solicitus, an incolumis esset, & an imperatoribus satisfaceret, interrogare eos cœpit. E quibus vnus: Ab illo, inquit, quem tantoperè diligis, demonstratus, nostro ministerio, filij indicio occideris: protinúsque pectus eius gladio traiecit. Collapsus itaque est infelix, auctore cædis, quam ipsa cæde miserior.

VI. A.V. DCCX. *Ap. Ciu.* 4. Cuius fati acerbitatem L. Villius Annalis sortitus, Qui cùm in campum ad quæstoria comitia filij descendens, proscriptum se cognosset, ad clientem suum confugit: sed ne fide eius tutus esse posset, scelere nefarij iuuenis effectũ est. Siquidem per ipsa vestigia patris militibus ductis, occidendum eum in conspectu suo obiecit: bis parricida, consilio prius, iterum spectaculo. 7

VII. A.V. DCCX. *Ap. Ciu.* 4. Ne Vettius quidem Sallassus proscriptus parum amari exitus, quem latentem vxor interficiendum, quid dicam, tradidit, an ipsa iugulauit? Quanto enim leuius est scelus, cui tantummodò manus abest?

EXTERNA.

I. A.V. DXLVII. *Liu.* 28. Illud autem facinus, quia externum, tranquilliore affectu narrabitur. Scipione Africano patris & patrui memoriam gladiatorio munere Carthagine Noua celebrante, duo regij filij nuper patre mortuo, in arenam processerunt: polliciti que sunt ibi se de regno præliaturos, quo spectaculum illud illustrius pugna sua facerent. Eos cum Scipio monuisset, vt verbis, quàm ferro diiudicare mallent, vter regnare deberet: ac iam maior natu consilio eius obtemperaret:

raret, minor corporis viribus fretus, in amentia perstitit. Initoque certamine, pertinacior impietas fortunę iudicio morte mulcata est.

II. *Dio 37. Or. Eutropius de Pharnace Mithridatis filio.*

Mithridates autem multo sceleratius, qui non cum fratre de paterno regno, sed cum ipso patre bellum de dominatione gessit: in quo qui aut homines vllos adiutores inuenerit, aut deos inuocare ausus sit, præ admiratione hæ-9 reo.

III.

Quanquam quid hoc, quasi inusitatum illis gentibus miremur? cùm Sariaster aduersus patrem suum Tigranem Armeniæ regem, ita cum amicis consenserit, vt omnes dextris manibus sanguinem mitterent, atque eum inuicem *sorberent. Vix ferrent illi pro salute parentis tam cruenta conspiratione fœdus facientem.

* *al.* ol-uerent.

IIII. A. V. DCCXXCIII *Dio 57. Tacit. 5 Suet. Tibe. Vell. & alij.*

Sed quid ego ista consector, aut quid iis immoror: cùm vnius parricidij cogitatione cuncta scelera superata cernam? Omni igitur impetu mentis, omnibus indignationis viribus, ad id lacerandum pio magis quàm valido affectu rapior. Quis enim amicitiæ fide extincta genus humanũ cruentis in tenebris sepelire conatum, profundo debitę execrationis, satis efficacibus verbis adegerit? Tu videlicet efferatę barbarię immanitate truculentior habenas Rom. imperij, quas princeps, parénsq; noster salutari dex-10 tera continet, capere potuisti? Aut te compote 11 furoris, in suo statu mundus mansisset: Vrbem à Gallis captam, & trecentorum inclytę gentis virorum stragem fœdam, Alliensem diem, & oppressos in Hispania Scipiones, Thrasimenum 12 lacum, & Cannas, bellorúmque ciuiliũ domestico sanguine madentem Æmathiam amentibus propositis furoris tui reprę sentare, & vincere voluisti. Sed vigilarunt oculi deorũ, sidera

simul vigorem suum obtinuerunt: Aræ, puluinaria, templa præsenti numine vallata sunt: 13 Nihilque quod pro capite Augusti, ac patria excubare debuit torpere sibi permisit. Et in primis 14 auctor, ac tutela nostræ incolumitatis, ne 15 excellentissima merita sua totius orbis ruina collaberentur, diuino consilio prouidit. Itaque stat pax, valent leges, sincerus priuati ac publici officij tenor seruatur. Qui autem hæc violatis amicitiæ fœderibus * tentauit subuertere, omni cum stirpe sua populi Ro. pedibus obtri- 16 tus, etiam apud inferos, si tamen illuc receptus est, quæ meretur, supplicia pendit.

*al. Subruere voluit.

DE MORTIBVS NON VVLGARIBVS.

CAP. XII.

1 *Tulli Hostilij regis.*
2 *Duarum matrum.*
3 *M V. Iuuentij Thalnæ. COS.*
4 *Q. Lutatij Catuli.*
5 *L. Cornelij Merulæ.*
6 *Herennij Siculi.*
7 *Licinij Macri.*
8 *Cornelij Galli, & T. Haterij.*

EXTERNORVM.

1 *Comæ Cleonis fugitiuorum ducis fratris.*
2 *Æschyli poetæ.*
3 *Homeri.*
4 *Euripidis.*
5 *Sophoclis:*
6 *Philemonis.*
7 *Pindari.*
8 *Anacreontis.*
9 *Milonis Crotoniatæ.*
10 *Polydamantis Scotusæi.*

Humanæ autem vitæ conditionem præcipuè primus & vltimus dies continet: quia plurimū interest quibus auspiciis inchoetur, & quo fine claudatur: Ideóque eum demum felicem fuisse iudicamus, cui & accipere lucem prosperè, & reddere placidè contigit. Medij temporis cursus, prout fortuna gubernaculum rexit, modò aspe-

aspero, modò tranquillo motu peragitur. spe semper minor, dum & cupidè votis extenditur, & ferè sine ratione consumitur. Nam etsi eo bene vti velis, etiam paruum amplissimum efficies, numerum annorum multitudine operum superando. Alioqui quid attinet, inerti mora gaudere, si magis vitam exigis, quàm approbas?

1 Sed ne longius euager, libet eorum mentionem facere, qui non vulgari genere mortis absumpti sunt.

Tullus Hostilius rex fulmine ictus, cùm tota domo conflagrauit. Singularem fati sortem, qua accidit vt columen vrbis, in ipsa vrbe raptum, ne supremo quidem funeris honore à ciuibus decorari posset, cælesti flamma in eam conditionem redactum, vt eosdem penates, & regiam, & rogum, & sepulchrum haberet.

I. A. V. CXIIII. *Liuius* 1. *Dio.* 8.

Vix verisimile est in eripiendo spiritu idem gaudium potuisse, quod fulmen: & tamē potuit. Nuntiata enim clade quæ ad lacum Thrasymenum inciderat: altera mater sospiti filio ad ipsam portam facto obuiam, in complexu eius expirauit. Altera cùm falso mortis filij nuntio domi mœsta sederet, ad primum conspectum redeuntis exanimata est. Genus casus inusitatum: quas dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

II. 2 A.V. DXXXVI *Liuius* 22. *Pli.* 7. *c.* 53. *discrepat.*

Sed minus miror, quod mulieres. M V. Iuuentius Thalna, collega Ti. Gracchi COS. iterum cùm in Corsica, quam nuper subegerat, sacrificaret, receptis literis decretas ei à senatu supplicationes nuntiantibus, intento illas animo legens, caligine orta, ante foculum collapsus mortuus humi iacuit. Quem quid aliud quàm nimio gaudio enectum putemus: En cui Numantia, aut Carthago excidenda traderetur?

III. A.V. DXC. *Pli.* 7. *c.* 53.

IV. A.V. DCLII. *Cic. Tus. 1. Iuuc. Sat. 8.* A.V. DCLXVI.

Maioris aliquanto ſpiritus dux Q. Catulus, Cimbrici triumphi C. Mario particeps à ſenatu datus, ſed exitus violentioris: Nanque ab hoc eodem Mario poſtea propter ciuiles diſſenſiones mori iuſſus, recenti calce illito, multóque igne percalfacto cubiculo ſe incluſum peremit: Cuius tam dira neceſſitas maximus Marianæ gloriæ rubor extitit.

Plut. Mario. App. Ciu. 1. Vell. Flor. & alij.

Qua tempeſtate reip. L. quoque Cornelius Merula conſularis: & flamen Dialis, ne ludibrio inſolentiſſimis victoribus eſſet, in Iouis ſacrario venis inciſis contumelioſæ mortis denuntiationem effugit: ſacerdotíſque ſui ſanguine vetuſtiſſimi foci maduerunt.

V. A.V. DCLXVI *App. 1. Plu. Vell. & Flo. 3 c. 21.*

Acer etiam & animoſus vitæ exitus Herennij Siculi, quo C. Gracchus, & Aruſpice, & amico vſus fuerat. Nam cùm eo nomine in carcerem duceretur, in eius poſtem illiſo capite ipſo ignominię aditu concidit, ac ſpiritum poſuit: vno gradu à publico ſupplicio, manúque carnificis citerior.

VI. A.V. DCXXXII. VII. A.V. DCXXCVII. *Plu. Cicerone & ad Attic. 1.*

Conſimili impetu mortis C. Licinius Macer vir prætorius Calui pater repetundarum reus, dum ſententiæ diriberentur, in Mænianum cõſcendit: Siquidem cùm M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem vidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum periiſſe, nec ſua bona haſtæ poſſe ſubiici. Ac protinus ſudario, quod fortè in manu habebat, ore & faucibus coartatis, incluſo ſpiritu pœnam morte pręcurrit. Qua cognita re Cicero de eo nihil pronuntiauit. Igitur illuſtris ingenij orator & ab inopia rei familiaris, & à crimine domeſticæ damnationis inuſitato paterni fati genere vindicatus eſt.

VIII. *Pli. 7. c. 53.*

Fortis huius mors, illorum perridicula. Corne-

Cornelius enim Gallus prætorius, & T. Haterius eques Rom. inter vsum Veneris absumpti sunt: 5 Quanquam quorsum attinet eorum cauillari fata, quos non libido sua, sed fragilitatis huma- 6 næ ratio abstulit! Fine nanque vitę nostrę variis & occultis caussis exposito, interdum quędam immerentia supremi fati titulum occupant: cùm magis in tempus mortis incidant, quàm ipsam mortem accersant.

EXTERNA.

7 Sunt & externæ mortes dignę * annotatu: qualis in primis Comę, quem ferunt maximi latronum ducis Cleonis fratrem fuisse. Is enim ad Rupilium consulem post Ennam, quam prędones tenuerant, in potestatem nostram redactam, perductus, cùm de viribus & conatibus fugitiuorum interrogaretur, sumpto tempore ad se colligendum, caput operuit, innixúsque genibus compresso spiritu, inter ipsas custodũ manus, inque conspectu summi imperij, exoptata securitate quieuit. Torqueant se miseri, quibus extingui, quàm superesse vtilius est, trepido & anxio consilio, quanam ratione vita exeant quęrentes: Ferrum acuant, venena temperent, laqueos apprehendant, vastas altitudines circunspiciant, tanquam magno apparatu, aut exquisita molitione opus sit: vt corporis atque animi infirmo vinculo cohærens societas dirimatur. 8 Nihil horum Coma, sed intra pectus inclusa anima, finem sui reperit. Enimuerò minimo studio retinendum bonum, cuius caduca possessio tam leui afflatu violentiæ concussa dilabi potuit.

I. * *al.* admiratione. A.V. DCXXI.

II. *Suid. Plin.* 10. c. 3. *Aristoph. in Ranis.*

Æschili verò poëta excessus, quemadmo-

dum non voluntarius, sic propter nouitatē casus referendus est. In Sicilia mœnibus vrbis, in qua morabatur, egressus aprico in loco resedit: Super quem aquila testudinem ferens elusa splendore capitis (erat enim capillis vacuum) 9 perinde, atque lapidi eam illisit, vt fractæ carne vesceretur: Eóque ictu origo, & principium fortioris tragœdiæ extinctum est.

III. *Plu. in vit. sed Herodotus aliter.*

Non vulgaris etiam Homeri mortis caussa fertur: qui in insula, quia quæstionem à piscatoribus propositam soluere non potuisset, dolore absumptus creditur.

IV. *Suid. Gell. 15 c. 20.*

Sed atrocius aliquanto Euripides finitus est. Ab Archelai enim regis cœna in Macedonia domum hospitalem repetens, canum morsibus laniatus obiit. Crudelitas fati tanto ingenio non debita.

V. *Lucian. in Macrob. aliter & Simonides epigramm. 8.*

Sicut illi excessus illustrium poetarum & moribus & operibus indignissimi. Sophocles vlti- 10 mæ iam senectutis cùm in certamine tragœdiam dixisset, ancipiti sententiarum euentu diu solicitus, aliquando tamen vna sententia victor, caussam mortis gaudium habuit.

VI. *Suid. Luc. in Macrob.*

Philemonem autem vis risus immoderati abstulit. Paratas ei ficus, atque in conspectu 11 positas asello consumente, puerum vt illum abigeret, inclamauit. Qui cùm iam comestis omnibus superuenisset. Quoniam, inquit, tam tardus fuisti, da nunc merum asello. Ac protinus vrbanitatem dicti crebro anhelitu cachinnorum prosecutus, senile guttur salebris spiritus pręgrauauit.

VII. *Suidas.*

At Pindarus, cùm in gymnasio super gremium pueri, quo vnicè delectabatur, capite posito quieti se dedisset, non prius decessisse cognitus est, quā gymnasiarcha claudere iam eū locum

locum volente, nequicquam excitaretur. Cui quidem crediderim eadem benignitate deorum, & tantum poeticæ facundię, & tam placidum vitę finem attributum.

12 Sicut Anacreonti quoque, quamuis ſtatum humanę vitę modum ſupergreſſo; quem vuę 13 paſſę ſucco tenues & exiles virium reliquias fouentem, vnius grani pertinacior in aridis faucibus humor abſumpſit. VIII. *Pli.7.c.7.*

Iungam illos, quos & propoſitum, & exitus pares fecit. Milo Crotoniates, cùm iter faciens quercum in agro cuneis adactis fiſſam vidiſſet, fretus viribus, acceſſit ad eam, inſertíſque manibus diuellere conatus eſt: quas arbor excuſſis cuneis, in ſuam naturam reuocata compreſſit, eúmque cum tot gymnicis palmis lacerandum feris prębuit. IX. *Gell.15.c.16. Oui.in Ibin.*

Item Polydamas athleta tempeſtate ſpeluncam ſubire coactus, nimio & ſubito incurſu aquæ labefacta ea, ac ruente, cęteris comitibus fuga periculum egreſſis, ſolus reſtitit, tanquam humeris ſui totius ruinę molem ſuſtentaturus. Sed pondere omni corpore humano potentiore preſſus, imbris cauſſa petitam latebram, dementis fati ſepulchrum habuit. Poſſunt hi prębere documentum, nimio robore membrorum, vigorem mentis hebeſcere, quaſi abnuente natura vtriuſque boni largitionem: Ne ſupra mortalem ſit felicitatem, eundem & valentiſſimum eſſe, & ſapientiſſimum. X. *Pauſ. Suid.*

DE CVPIDITATE VITÆ.

CAP. XIII.

EXTERNORVM.
1 *Xerxis Persarum regis.*
2 *Massanissæ Numidiæ regis.*
3 *Alexandri Pheræorum regis.*
4 *Dionysii Siciliæ tyranni.*

Verum quia excessus è vita & fortuitos, & viriles, quosdam etiam temerarios oratione attigimus; subiiciamus nunc æstimationi eneruues, & effœminatos: Vt ipsa comparatione pateat, quanto non solum fortior; sed etiam sapientior mortis interdum, quàm vitæ sit cupiditas.

I. A.V. DCLXV. *Li.78. Ap. Mithridatic. Velleius. Plut. Sulla.*

MV. Aquilius, cùm sibi gloriosè posset extingui, Mithridati maluit turpiter seruire. Quem ne aliquis meritò dixerit Pontico supplicio, quàm Romano imperio digniorem? quoniam commisit vt priuatum opprobrium publicus rubor existeret.

II. A.V. DCLXXI *Li.89. Ap. Ciuil. 1. Plutarch. Pompeio.*

Cn. quoque Carbo magnę verecundię est Latinis annalibus, qui tertio in consulatu suo iussu Pompeij in Sicilia ad supplicium ductus, petiit à militibus demissè & flebiliter, vt sibi aluum leuare, priusquam expiraret, liceret; quò miserrimæ lucis vsu diutius frueretur. Eòque moram traxit, donec caput eius sordidè in loco sedentis abscinderetur. Ipsa verba tale flagitiũ narrantis secum luctantur, nec silentio amica, quia occultari non merentur; nec relatione familiaria, quia dictu fastidienda sunt.

III. A.V. DCCX. *Dio li.46. Liu.120. Vel. App. 3.*

Quid? Brutus exiguum & infelix momentum vitę, quanto dedecore emit! Nam à Furio, quem ad eum occidendum Antonius miserat, comprehensus, non solùm ceruicem gladio subtraxit, verùm etiam constantius eam præbere admonitus, ipsis his verbis iurauit; Ita vt viuam, dabo. O fati cunctationem ærumnosam! O iu-

O iurandi ſtolidam fidem? Sed hos tu furores immoderata retinendi ſpiritus dulcedo ſubiicis, ſanæ rationis modum expugnando: quę vitam diligere, mortem non timere præcipis.

EXTERNA.

Eadem Xerxem regem pro totius Aſię armata iuuentute, quòd intra centum annos eſſet obitura, profundere lacrymas coëgiſti. Qui mihi ſpecie alienam, re vera ſuam conditionem deploraſſe videtur: opum magnitudine, quàm altiore animi ſenſu felicior. Quis enim mediocriter prudens mortalem ſe natum fleuerit?

I. *Herodot. lib. 7.*

5

6 Referam nunc eos, quibus aliquos ſuſpectos habentibus exquiſitior ſui cuſtodia quæſita eſt. Nec à miſerrimo; ſed ab eo, qui inter paucos feliciſſimus fuiſſe creditur, incipiam. Maſſaniſſa rex parum fidei in pectoribus hominum reponens, ſalutem ſuam cuſtodia canum vallauit. Quò tam latè patens imperium? quò tantum liberorum numerum? quò denique tam arcta beneuolentia conſtrictam Romanam amicitiam: ſi ad hæc tuenda nihil canino latratu ac morſu valentius duxit?

7

8

Hoc rege infelicior Alexander, cuius præcordia, hinc amor, hinc metus torſerunt. Nam cùm infinito ardore coniugis Thebes teneretur, ad eandem ex epulis in cubiculum veniens: barbarum compunctum notis * Threiciis, ſtricto gladio iubebat anteire: Nec prius ſe ibidem lecto committebat, quàm à ſtipatoribus diligenter eſſet ſcrutatus. Supplicium irato deorum numine compoſitum, neque libidini, neque timori poſſe imperare. Cuius timori eadem & cauſſa, & finis fuit. Alexandrum enim Thebe pellicatus irâ mota interemit.

II. *Cic. offi. 2. & de inuent. 2.*

*al. Thraciis.

IIII. *Cic. Tusc. 1. offic. 2. Diodor. 20.* Age, Dionysius Syracusanorum tyrannus huiusce tormenti quàm longa fabula: qui duodequadraginta annorum dominationem in hunc modum peregit. Summotis amicis in eorum locum ferocissimarum gentium homines, & à familiis locupletũ electos prȩualidos seruos, quibus latera sua committeret, submittit, tonsorúmque metu, tondere filias suas docuit. Quarum, postquam adultæ ætati appropinquabant, manibus ferrum non ausus committere, instituit, vt candentium iuglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. Nec securiorem maritum egit, quàm patrem. Duarum enim eodem tempore Aristomaces Syracusanȩ, & Locrensis Cloridis matrimoniis illigatus, neutrius vnquam, nisi excussæ complexum petiit. Atque etiam cubicularem lectum, perinde quasi castra lata fossa cinxit, in quem se ligneo ponte recipiebat, cùm forem cubiculi extrinsecus à custodibus opertam, interiorem claustro ipse diligenter obserasset.

DE SIMILITVDINE FORMÆ, CAP. XIIII.

1 *Cn. Pompeij Magni cum Vibio & Publicio.*
2 *Cn. Põpeij Strabonis cũ Menogene coquo.*
3 *P. Scipionis Nasicæ cum Serapione victimario.*
4 *P. Lentuli & Q. Metelli. coss. cum Spinthere & Pamphilo histrionibus.*
5 *M. Messalæ & C. Curionis cum Menogene.*
6 *Burbuleo scenicus.*

EXTERNORVM.

1 *Antiochi regis Syriæ cum Artemone quodam.*
2 *Hybreæ oratoris cum seruo Cymæorum publico.*
3 *Siculi piscatoris cum prætore Romano.*

DE

De similitudine autem oris, & totius corporis, altiore doctrina præditi subtilius disputāt: eorúmque alij in ea sunt opinione, vt existimēt illam origini, & contextui sanguinis respondere. Nec paruum argumentum ex ceteris animalibus trahunt, quæ ferè gignentibus similia nascuntur. Alii negant certam hanc esse naturæ legem, sed species mortalium, prout fortuita sors conceptionis obtulit attribui. Atque ideo plerunque ex speciosis deformes, & ex robustis inualidos partus edi. Verùm quoniam ista quęstio in ambiguo versatur, pauca inter alienos conspectæ similitudinis exempla referemus.

Plutarch. de philosop. placitis 5. c.11. & 12. Pli.7. c.12.

Magno Pompeio Vibius ingenuæ stirpis, & Publicius libertinus ita similes fuerunt, vt permutato statu, & Pompeius in illis, & illi in Pōpeio salutari possent. Certè quocunque aut Vibius, aut Publicius accesserant, ora hominum in se obuertebant, vno quoque speciem amplissimi ciuis in personis mediocribus annotante. Quod quidem fortuitum ludibrium, quasi hæreditarium ad eum penetrauit.

I. Solin. c.5. Pli.7.c.12.

II. Pli.7.c.12. A.V. DCLXIV.

Nam pater quoque eius eò vsque Menogenis coci sui similis esse visus est, vt vir, & ferox animo & præpotens armis, sordidum eius nomen repellere à se non valuerit.

III. Pli.7.c.12. & 21.c.3. Liuius 55. Eius consulatus Laudatissimus fuit. A.V. DCXV.

Eximię verò nobilitatis adolescens Cornelius Scipio, cùm plurimis & clarissimis familiæ cognominibus abundaret, in seruilem Serapionis appellationem vulgi sermone impactus est, quòd huiusce nominis victimario, quam similis erat: Nec illi aut morum probitas, aut respectus tot imaginum, quò minus hac contumelia aspergeretur, opitulata est.

IIII. A.V. DCXCVI. Pli.7.c.12.

Generosissimum consulatus collegium Lentuli & Metelli fuit: qui ambo in scena

inquit, Romam frequenter accessit. Ioco nanque lacessitam matris suę pudicitiam, inuicem suspicione in matrem eius * reiecta, audacius quàm virgis & securibus subiecto conueniebat, vltus est.

* *al.* regesta.

DE HIS QVI PER MENDACIVM se in alienas familias inseruerunt.

CAP. XV.

1 *L. Equitius Firmanus.*
2 *Erophilus medicus equarius.*
3 *Octauiæ sororis Aug. falsus filius.*
4 *Q. Sertorii falsus filius.*
5 *Trebellius Calca.*
6 *Cn. Asinius Dio falsus.*

EXTERNI.

1 *Rubria Mediolanensis falsa.*
2 *Ariarathes Cappadociæ rex falsus.*

Sed tolerabilis hęc, & vni tantummodo anceps temeritas. Quod sequitur impudentiæ genus, nec ferendum vllo modo: periculíque tum priuatim, tum etiam publicè latè patentis.

Nam ne Equitium Firmo Piceno monstrum veniens relatum iam in huiusce libri superiore parte prętercam, eius in amplectendo Ti. Graccho patre, euidens mendacium, turbulento vulgi errore, amplissima tribunatus potestate vallatum est.

I. A.V. DCLVII. *App. Ciu.* 1. *Cic. pro Rabirio.*

Herophilus equarius medicus C. Marium septies consulem auum sibi vendicando ita se extulit, vt coloniæ veteranorum complures, & municipia splendida, collegiáque ferè omnia patronum adoptarent. Quinetiam cùm C. Cæsar Cn. Pompeio adolescente in Hispania oppresso, populũ in hortis suis admisisset, proximo intercolũnio penè pari studio frequentię salutatus est. Quod nisi diuinę Cęsaris vires huic

II. A.V. DCCIX. *Cic. ad Att.* 14. *& Phil.* 1. *App. Ciu.* 3. *Liu.* 110.

erubeſcendæ procellæ obſtitiſſent: ſimile vulnus reſp. excepiſſe, atque in Equitio acceperat. Ceterum decreto eius extra Italiam relegatus, poſtquam ille cœlo receptus eſt, in vrbem rediit, & conſilium interficiendi ſenatus capere ſuſtinuit. Quo nomine iuſſu patrum necatus in carcere, feras prompti animi ad omne moliendum ſcelus pœnas pependit.

III. Nec diui quidem Augusti etiamnum terras regentis excellentiſſimum numen intentatum ab hoc iniuriæ genere extitit: cùm quidam clariſſimæ ſororis eius Octauiæ vtero ſe genitum fingere auderet: propterque ſummam imbecillitatem corporis, ab eo, cui datus erat, perinde atque ipſius filium retentum, ſubiecto in locum ſuum proprio filio diceret: Videlicet, vt eodem tempore ſanctiſſimi penates, & veri ſanguinis memoria ſpoliarentur, & falſi ſordida contagione inquinarentur. Sed plenis impudentiæ velis, ad ſummum audaciæ gradum fertur, imperio Auguſti remo publicæ triremis affixus eſt.

IV. Repertus eſt etiam qui ſe diceret eſſe † Q. Sertorii filium, quem vt agnoſceret vxor eius, nulla vi compelli potuit.

† al. Seſtertij.

V. Quid Trebellius Calca, quàm aſſeueranter ſe Clodium tulit! & quidem dum de bonis eius contendit, in centumvirale iudicium adeò fauorabilis deſcendit, vt vix iuſtis & æquis ſententiis conſternatio populi vllum relinqueret locum. In illa tamen quęſtione neque calumnię petitoris, neque violentiæ plebis iudicantium religio ceſſit. 1

VI. Multo fortius ille, qui Cornelio Sulla rerum potiente, in domum Cn. Aſinij Dionis irrupit, filiúmque eius patris penatibus expulit, 2

voci-

vociferando non illum, sed se Dione esse procreatum. 3 Verùm postquam à Sullana violentia Cæsariana æquitas reluxit, gubernacula Romani imperii iustiore principe obtinente, in publica custodia spiritum posuit.

EXTERNA.

I. Eodem præside reip. in consimili mendacio muliebris temeritas Mediolani repressa est. Siquidem cùm se pro Rubria quædam perinde ac falsò credita esset incendio periisse, nihil ad se pertinentibus bonis insereret, nec ei aut tractus eius splendidi testes, aut cohortis Augusti fauor deesset: propter inexpugnabilem Cæsaris constantiam irrita nefarij propositi abiit.

II. Idem barbarum quendam, ad eximiam similitudinem Cappadociæ regnum affectantem, tanquam Ariarathes esset, quem à M. Antonio 4 interemptum luce clarius erat: quanquam penè totius Orientis ciuitatum & gentium credula suffragatione fultum caput, imperio dementer imminens, iusto impendere supplicio coëgit.

FINIS.

STEPH. PIGHIVS LECTORI CANDIDO, S. D.

VETERES *libri omnes, quos vidimus, tam manuscripti quàm impreßi nobis repræsentāt Valerii Maximi hoc opus ita libris nouem distinctũ: in aliquibus tamen reperitur cuiusdam epitomes fragmentum in fine annexum pro libro decimo, prorsus tamen remotum & alienum ab argumento scopóque librorũ Valerii Maximi. Nil enim aliud docet, nisi aliquarum appellationum, seu nominum Romanorũ rationes. Quæ quidẽ epitome ex alio antiquo auctore collecta est à Iulio Paride, sicut nonnulli produnt codices: cuius fragmentum hoc duntaxat de prænominibus repertum quidam librarii priores Valerio Maximo adiunxerunt, tanquã ex eius libro exemplorum decimo cõtractum, moti, vt apparet, quòd in eodem fragmento citetur Valerius, non tamen Maximus: istud enim non potest affirmari ex simplici isto nomine, sicut in multis exemplaribus reperitur. Sed Antiatem citari, vnum exemplar manuscriptũ doctißimi I. Sambuci liquidè declarat, quemadmodum suo loco dicemus in annotationibus. Iam addiderunt alium errorem, qui C. Titiũ Probum, nescio quem, vt huius epitomes auctorem protulerunt, id quod ex huius fragmenti fine temerè deprompsisse videntur. Nam idipsum præfatiunculæ librariorum iudicio diuersimodè confictæ palam faciunt tam ipso stylo, quam quòd alterius, vt suo modo loquũtur, abbreuiatoris mentionem adferunt. Eas autem duas imprimis discrepantes, mox cum eodem epitomes fragmento subiungemus, quamuis clarè liqueat non esse Valerii Maximi, & eius auctor verus adhuc in obscuro lateat. At tamen quia sapit antiquitatẽ non*

ineru-

ineruditam, & scholiorum loco studiosis seruire poterit ad linguæ ac historiæ Romanæ cognitionem, ritúsque veteres discendos, idipsum emendatum ex fide exemplarium manuscriptorum, sicut antè Valerio Maximo fuit annexum, nunc visum est Plantino nostro simul cum eodem libro recudere & publicare. Vale Viennæ Austriæ Idib. Ianuariis, anno Salutis nostræ M.D.LXXIV.

IN EPITOMEN SVAM C. TITI Probi præfatio.

Decimus huius operis liber, qui & vltimus est, vel ex negligentia, aut maleuolentia librariorum deperiit. Abbreuiator titulos eius habebat integrè fortassis: tamen de vno tantùm, hoc est de prænomine, epitoma repręsentabat.

Et hæc C. Titius ille. Verùm aliæ reperiuntur præfationes in aliis manuscriptis codicibus sine nomine auctoris, ut in Io. Sambuci hæc, cum libri decimi titulis eiusdem farinæ.

INCIPIT LIBER DECIMVS DE NOMINIBVS PRÆnominibúsque, cognominibus, Agnominibus.

Decimus atque vltimus huius operis liber seu studiosorum inertia, seu scriptorũ segnitia, seu alio quouis casu ætati nostræ perditus est. Verùm Iulius Paris abbreuiator Valerij post

nonem libros explicitos, hunc decimum sub infrascripto compendio complexus est, per quod de nominibus, prænominibus, cognominibus, atque agnominibus fuisse eundem à Valerio compositum coniectari licet. Verba quidem Iulii Paridis hęc sunt: Liber decimus de prænominibus, & similibus.

Decimi huius operis libri per C. Titum Probum epitome.

DE PRÆNOMINE.

Varro simplicia in Italia fuisse nomina ait, existimationísque suæ argumentum refert, quod Romulus & Remus & Faustulus neque prænomen vllum, neque cognomen habuerunt. Qui ab eo dissentiunt, aiunt matrem eorum Ream Siluiam vocatam, auum, Siluium Numitorem, fratrem eius, Amulum Siluium: & superiores Albanorum reges, Capetum Siluium, Agrippam Siluium, posterioresque duces Metium Suffetium, & Tutorem Clœlium vocatos. Nec contenti his, ad Sabinos transgrediuntur, & Titum Tatium, Numam Pompilium, & patrem eius Pompum Pompilium, eius denique regionis principes enumerant, † Pirtilianum Lauianium, Volesum Valesium, Metium Curtium, Album † Funnisillaticum. Ex Tuscis recitant, Lartem Porsennam, ab Æquicolis, Septimum Modium primum regem eorum, & Sertorem Resium, qui primus ius feciale instituit. In hunc modum Varronis sententia subruitur:

4 5 6 7 8

† al. Putilianum Lęuianũ.
† al. Sumusileaticũ.

Romanos autem arbitrandum est maximè ab Albanis, & Sabinis multiplicandorum nominum consuetudinem traxisse, quoniam ab illis orti sunt. Omnia autẽ, quæ ad vnumquemq; nostrum definiendum excogitata sunt, † eadem vim significandi hominis obtinent. Quod per

† al. quandam.

pro-

proprietatem dicitur, hoc distat, quia eo *gens cognoscitur, ideóque dicitur gentilitium. Cetera ordine variantur. Nam quod præponitur, prænomen, quod pòst fertur, cognomen, quod ad vltimum adiicitur, agnomen est. Quorum series non ita, vt exposui, semper seruata est. Animaduerto enim in consulum fastis, perplexum vsum prænominum & cognominum fuisse, 10 dictum, Posthumum Cominium Auruncum, & Postumum Æbutrium Eluam, & Vopiscum Iulium, & Opitrem Virginium Tricostum & Paullum Fabium Maximum. Quinetiam quædã cognomina in nomen versa sunt, vt Cœpio: námque hoc in Bruto nominis locum obtinuit.

*al. genus

11 Gentilitia nomina Varro putat fuisse innumera, & prænomina circa triginta. Pueris, non priusquàm togam virilem sumerent, puellis, non antequàm nuberent, prænomina imponi moris fuisse, Q. Scæuula auctor est. Quæ olim prænomina fuerunt, nunc cognomina sunt: vt Postumus, Agrippa, Proculus, Cæsæ.

12 Opiter, qui patre mortuo, auo viuo gignebatur. Vopiscus, qui in vtero matris geminus conceptus, altero abortu eiecto, incolumis editus erat. Hostus pręnomen fuit in eo, qui peregrè 13 apud hospitem natus erat: idque habuit Lucretius Tricipitinus collega L. Sergij. Volero, in 14 prænomen abiit, & volentibus nasci liberis parentibus indebatur, quo vsus est Publilius Philor. Lar Lartis pręnomen est sumptum 15 à laribus, Tuscũ autem creditum est pręnomen esse: fuítque consul Lar Herminius cum T. Virginio Tricosto. Status, à stabilitate, Faustus, à fa16 uore pręnomina sumpta erant. Et Tullius prænominatus est ominis gratia, quasi tollendus, o, litera in v, conuersa. Sertor, qui per sationem

Cos. fuerũt A.V. CCCXXIV.

Cos. fuerũt A.V. CCCV.

natus erat, appellatus est. Ancum prænomen Varro à Sabinis translatum putat. Valerius Antias scribit, quod cubitum vitiosum habuerit, qui Gręcè vocatur ἀγκών. Lucij cœperunt appellari, qui ipso initio lucis orti erant, aut, vt quidam arbitrantur, à Lucumonibus Etruscis. Manij, qui manè editi erant, vel ominis caussa, quasi boni. Manum enim antiqui bonum dicebant. Gnęus, ob insigne næui appellatus est, quod vnum prænomẽ varia scriptura notatur. Alij enim Nęum, alij Gnæum alii Cneum scribunt. Qui G litera in hoc prænomine vtuntur, antiquitatem sequi videntur, quæ multum ea litera vsa est. Olim enim dicebant frugmentum nunc frumentum profertur: & gnatura, modò natura. Igitur etiam, qui in corporibus næuus gigni solet, gneus appellabatur. Qui C ponunt, corruptione syllabæ delectari videntur: qui Næus, lenitatem velle iudicantur. Gaij dicti à gaudio parentum: Auli, qui diis alentibus nascuntur; Marci, Marcio mense geniti: Publii, qui priùs pupilli facti erant, quàm prænomina haberent, alij ominis caussa, ex pube. Tiberij vocitari cœperunt, qui ad Tiberim nascebantur. Titus, è Sabino nomine* Titurio fluxit: Appius, ab Atto eiusdem regionis prænomine. Kęsones appellati sunt, qui è mortuis matribus execti erãt, Seruius, qui mortua matre in vtero seruatus est. Spurij, patre †incerto geniti, quasi σπόροι. Numerii sola patricia gẽs vsa est Fabia prænomine, idcirco quòd, trecentis sex apud Cremeram flumen cęsis, qui vnus ex ea stirpe extiterat, ducta in matrimonium vxore filia Numerij Otacilii Maleuentani sub eo pacto, vt quem primum filium sustulisset, ei materni aui pręnomen imponeret, obtemperauit.

17 18 19 20 21 22 23 24 25 26

* *al.* Tito fluxit, *vel*, Tito refluxit.

† *al.* iuncte.

Anti-

Antiquarum mulierum in vſu frequenti pręnomina fuerunt, Rutilla,* Cæſella, Rodocella, Murcula, Burra à colore dicta. Iſta prænomina à viris tracta ſunt, Caia, Lucia, Publia, Numeria. Ceterùm Caia, vſu ſuper omnia celebrata eſt. Fertur enim, Caiam Cęciliam Tarquinii Priſci regis vxorem optimam lanificam fuiſſe: & ideo inſtitutum eſſe, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ, quænam vocarentur, Caiam eſſe ſe dicerent C. Titii.

27 28 29

*al. Cęſellia, Rodacilla, Mutrulla.

Reliqua deſunt.

STEPHANI PIGHII
ANNOTATIONES IN VALERII MAXIMI PRIMUM LIBRUM.

PROLOGO.

1 *Vrbis Romæ exterarúmque gentium.*) Liber manuſcriptus, quem nobis præſtitit D. Iacobus Suſius vir omnifaria eruditione, ac virtute conſpicuus, ita exorditur præfationem: *Populi Romani exterarúmque gentium facta*, Quæ quidem lectio placet. Propriè nanque magis dicimus, facta populi Romani quàm vrbis Romę. Sic Liuius hiſtoriæ ſuæ exordio ait, Si res populi Romani perſcripſero, non, Si res vrbis Romæ perſcripſero. Et Salluſtius in prooemio de cõiurat. Catilinę, Statui res geſtas populi Rom. perſcribere, non, vrbis Romæ.

2 *Mea paruitas*) Vtitur vocabulo Tullius de vniuerſitate, ſed in ſignificatione quantitatis. Quę cerni non poſſent propter paruitatem. Valerius autem pro vtilitate ſeu humilitate ponit; Qua in ſignificatione eius primitiuo paruus, ſæpè veteres ſunt vſi. Huic contraria vox eſt granditas Tul. vſurpata in Bruto, pro Demoſthenica σεμνότητι, id eſt, grauitate verborum.

3 *Paterno auitóque ſyderi*) Iulium & Auguſtum intelligit, nã ambo conſecrati poſt mortem, vt auctores ſunt Suetonius, Plutarchus, Dio, Plinius, & alij. Qui item ſtellæ crinitæ in conſecratione Iulij Cęſaris viſę meminerunt.

Ecce Dionei proceſſit
Cęſaris aſtrum. Virg.
Micat inter omnes

Iulium ſydus, velut
inter igneis
Luna minores.
Horat.

4 *Multum cæremoniis nostris inclytæ claritatis acceßit.*) Quemadmodum faſtos correxerunt Iulius & Auguſtus pontifices maximi, Et quæ ſacra cæremoniáſve, vel nouas introduxerint, vel vetuſtate abolitas in vſum reuocarint: quáſque item ędes ſacras, ac templa reſtaurarint, vel nouas fecerint, latius intelliges ex Dione, Suetonio, Plutarcho, Ouidij Faſtis, & aliis.

CAPITE PRIMO.

1 *Maiores nostri statas solemnésque cæremonias*) Exorditur à primis cęremoniarum Romanarum fundamentis, quem locum haud dubiò Valerius ex Ciceronis oratione de Aruſpicum reſponſis eſt mutuatus. Itaque cum varia & obſcura eius lectio reperiatur in exemplaribus, vulgari illa reiecta, quę ſtatas ſolemnéſque cęremonias pontificum ſcientia, bene gerendarum rerum auctoritate, augurum obſeruatione, Apollinis prędictione, vatum libris portentorum depulſis, Etruſca diſciplina explicari dicit. probare hanc malim, quę Ciceronis ſententię & verbis quàm maximè conuenit, & quemadmodum, ipſe Cicero quaternis ſententiam clauſulis finit. Age nunc vtriuſque auctoris verba per dictas clauſulas ſingulatim conferamus, vt vero ſenſu in lucem producto, ex altero (quantum fieri poterit) alter corrigatur. Valerius quidem ſic habet, *Maiores nostri statas solemnésque cæremonias, pontificũ sciẽtia, bene gerendarum rerũ auctoritates, augurum obseruatione*, ſupple (vt poſtremo adiicit) *explicari voluerunt*. Sebaſtianus Corradus, *auctoritatẽ* legit, ſed placet pluralis ille numerus, in aliis item clauſulis ab v-

troque auctore obseruatus. Eodem ferè modo has primas exprimit Cicero, vbi se primum habere dicit auctores ac magistros religionum colendarum maiores suos. Qui statas (inquit) solemnésque cæremonias pontificatu: rerum bene gerendarum auctoritates, augurio, supple (vt postea addit) contineri putarunt. Sed hæc de prioribus clausulis: iam sequentes duas conferamus. Ciceronis verba sic cõtinuantur, Fatorum veteres prędictiones Apollinis, vatum libris portentorum explanationes, Etruscorum disciplina contineri putarunt. Quę eadẽ breuius hoc modo refert Valerius, *Apollinis prædictiones, vatum libris, portentorum depulsa, Etrusca disciplina explicari voluerunt.* Depulsa, procurationes appellat: mala enim quę portentis designabantur, sacrificiis, precibus, ac supplicis per arusplicinam quæ Etruscorum disciplina est) ordinatis procurabantur, depellebantúrque. Quod vocabulum me sollicitat vti sentiam, in Cicerone potius (expiationes) quam (explanationes) legendum esse: licet de Diuinatione libro primo vtrumque aruspicum disciplina doceri velit, monstrorum quippe interpretationes, & procurationes.

2 *Cum inquirendum vel extis vel sortibus, impertito*] Adrianus Turnebus *impetrito* corrigit, quod sanè vetustum ac augurale est vocabulum. Festus dici vult quasi impetratum, hoc est, firmum ac securum, immo stabile, seu in petra fixum, sicut alij interpretantur. Hinc sacra impetrita in inquirendis rerum euentibus, ante oracula, auspicia, vel sortilegia fiebant conciliandorum numinũ caussa, vt certa firma ac secura petentibus denuntiarent. Itaque & auguri Ciceroni hoc ipsum suum verbum reddi debet de Diuinatione II. cùm dicit: Qui euenit, vt is qui

impetrire velit, conuenientem hostiam rebus suis immolet? Vbi æquè perperam impertire, in vulgatis habetur exemplaribus. Sic & Plinius restituēdus libro XXVIII. cap. II. Præterea alia sunt verba impetritis, alia depulsoriis, alia commendationibus. Non rectè enim vulgò legitur imperantis, depulsoris, commētationis: Ita valdè impurus est ille Plinij locus, vt ex ipso Valerio colligere est, qui hęc tria etiam sacrorum genera recenset: Apud solum (ni fallor) Plautum hoc ipsum genuinum vocabulum, quod ex aliis bonis auctoribus sciolorum imperitia omnino exterminatum est, remansit. Qui sic in Asinaria:

Impetritum, inauguratu'st, quouis admittunt aues

3 *Gracchano interitu pollutum*] Sic plerique, immo omnes vulgati codices legunt: vt non temerè dubitet Glareanus, quo modo Cereris templum Gracchano interitu pollutum fuerit, cum Ti. Gracchus in Capitolio, Caius autē in luco Furinæ trans Tiberim occisi sint, vt auctores sunt Liuius, Plutarchus, Appianus & alij. Porrò Cereris templū fuisse ad Circum Maximū ex Taciti libro II. & P. Victore cognoscimus. Hunc igitur scrupulum à sciolo, nescio quo, qui auctoris mentem nō intellexit, inductū, nobis eximunt, manuscripta exemplaria: in quib. verba illa *interitu pollutum*, minimè habentur: Campēse enim exemplar ita legit, *Gracchano tumultu moniti ex Sibyllinis libris*. Aliud Theodori Pulmanni eadem hoc modo prodit, *Gracchano moniti Sibyllinis libris*. Tertium collegij VVincheliani, *Gracchano nutu* habet. Auctoris autē intentio est, hoc toto paragrapho exemplis probare, veteres Romanos externorum etiam religiones non spreuisse. Etruscam didicisse, Cereri sacerdotem Græcam à Velia accepisse, & ciuitate (vt addit Cicero) do-

donasse. Cuius deæ licet in vrbe pulcherrimũ haberent templum, Gracchani tamen tumultus tempore moniti inter alia ex Sibyllinis libris, vetustissimam Cererem placandam esse: Ennã potius (vnde sacra eius orta credebant) decemuiros ad deam ritè propitiandã mittere voluisse. Idem Lactantius diuinarum Institutionum libro secundo tradit. Denique Gracchanis (inquit) temporib. turbata rep. seditionibus & ostentis, cùm repertum esset in carminib. Sibyllinis antiquissimam Cererem debere placari: legati sunt Ennam missi. Multo etiam luculentius Cicero de signis Verrina sexta hæc refert. Itaque apud patres nostros atroci ac difficili reip. tempore, cum Ti. Graccho occiso magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur P. Mutio, L. Calpurnio coss. aditum est ad libros Sibyllinos, in quibus inuentum est, Cererem antiquissimam placari oportere. Tum ex amplissimo collegio decemuirali sacerdotes populi Rom. cùm esset in vrbe nostra pulcherrimum & magnificentissimum templum, tamen vsque Ennam profecti sunt. Tanta enim erat auctoritas & vetustas illius religionis, vt cùm illuc irent, non ad ædem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur. Hæc Cicero, ex cuius item verbis colligere est, pro xv. viris, x. viros in Valerio reponi debere. Nondum enim aucto collegio, cxx. viris sacrorum, xv. viri eo tempore facti erant: quando adhuc Mariano bello ac Cinnanis temporibus x. viri fuerint. idque anno vrbis DLXX. L. Scipione, C. Norbano coss. quibus conflagratum est Capitolium, vt ex Dionysij Halicarnass. libr. iv. manifestum est.

4 *Consimili ratione post P. Cœlius, M. Cornelius, M. Cethegus.*] Manuscripti codices omisso vocabulo

[*post*] hæc ita legunt, *Consimili ratione P. Cœlius Siculus, M. Cornelius Cethegus.* Et rectè: nam antea hęc contigere, quàm quę de Ti. Graccho rettulit. De P. Clœlio Siculo nihil me legisse memini, modò non is sit, qui anno vrbis CCCLXXVI. inter tribus militum nominatur à Liuio libro VI. M. Cethego, & Q. Sulpicio flaminium ablatum, circa vrbis DXXXII. annum, ex Plutarchi Marcello colligere est. Idem quoque Cethegus non multo pòst ædilis curulis est factus: deinde pretor, censor & consul. De C. Claudio Diali flamine abdicare iusso refert idem Liuius libro XXVI. quod quidem anno vrbis DXLIII. factum fuisse constat. Cæterùm hæc exempla Campense exemplar sub vno titulo non ineptè connectit.

5 *Maximè verò virginis Æmiliæ disciplinam.*] Mēdosè. Reperitur enim in manusc. Campensi, atque etiam Gemblacensis monasterij vetusto codice, quem vir optimus atque doctissimus Augustinus Hunnęus nobis procurauit. *Maximæ verò virginis Æmiliæ discipulam.* Correctè quidem. Dicebatur enim virgo maxima, quæ vel senior natu collegio Vestalium pręsidebat, vel diutissimè in eo sacerdotio fuerat: cuius erat instituere ac docere reliquas. Maximarum verò virginum statuæ plures ad ædem Vestę honoris causa Romæ fuerunt positę: quarum bases marmorcę insculptis titulis adhuc reperiuntur, è quibus hoc loco adduxisse vnam sufficiat.

COELIÆ. CLAVDIANÆ.
VV. MAXIMÆ.
A. DIIS. ELECTAM. MERITO.
SIBI. TALEM ANTISTITEM.
NVMEN. VESTÆ. RESERVARE.
VOLVIT.

COE-

COELIA. NERVIANA. SOROR. VNA. CVM. PIERIO CONIVGE AC. LIBERIS SVIS. ORANTES. VT. PER. SÆCVLA. FACERE. DII. PERMITTANT.

Sic Suetonius in Domitiano. Mox Corneliam virginem maximam, absolutam olim, dehinc longo interuallo repetitam, atque conuictam defodi imperauit. Tacitus in fine lib. XI. pro maxima vetustissimam appellat. Et Vibidiam (inquit) virginum Vestaliũ vetustissimam orauit põtificis maximi aures adire: clementiam expetere. Hæc Tacitus de Messallina à Claudio iam damnata. Dionysius Halycarnass. lib. II. de Æmilia eandem quam Valerius refert historiam, eámque tunc ignis custodiam vni ex nouitiis adhuc cæremonias discenti commisisse dicit. Hinc Valerius Æmiliæ discipulam vocat.

6 *Carbasum, quam optimam habebat.*] Pulmanni codex atque Gemblacensis, *Quem optimũ habebat.* Idem est, æquè enim masculino singulariter reperiri Carbasus ac fœminino, pluraliter; in neutro Phocas, Probus & Caper tradunt. Nonius docet Carbasum esse pallium è serico, vel tenui lino, quo fœminæ diuites amiciuntur.

7 *Ita se humanarum rerũ futura regimen.*] Magis placet Pulmanniani exẽplaris lectio. *Ita se humanarum rerum velut curam gerere existimantia.* Quæ quidẽ sẽtẽtia pulchrior & nitidior videtur.

8 *Cerete oppidum prouexit.*] Correctè magis in antiquo, *Cære in oppidum peruexit.*

9 *C. Fabius Dorsuo*] *Dorso* videtur scribendum, vt Mento, Pedo, Gulo, Fronto, Capito, quæ item eius generis cognomina sunt. Quædam manuscripta exemplaria perperam *dorso suo* habẽt. An verò hinc Fabio cognomen, quod sacra dorso ac humeris

per hostium castra tulerit?

10 *Ne statutum Fabiæ gentis sacrificium interrumperetur.*] Atrebatensis collegij manuscriptus cōdex *statum Fabiæ gentis sacrificium.* Quæ antiqua lectio videtur esse, remanens item in Gemblacensi. Stata sacrificia vocat Festus, quæ certis diebus fieri debent, citátque M. Catonis verba in L. Veturium, cùm ei equum censor adimeret. Quod tu, quod in te fuit sacra, stata solennia, capite sancta deseruisti. Quod vocabulum & Liuio restitui poterit, vbi de hac eadem re scribit libro v. legendúmque ita: Sacrificium erat statum in Quirinali colle Fabiæ genti.

11 *Numa Pomponij filij.*] Lege, *Numa Pompilij Pomponis filij.* Sic enim Liuius libro XL. cuius eadem ferè verba refert Valerius. Quæ formulam quasi nobis repræsentant epitaphij vetusti.

12 *Idque supplicij genus non multo post*] Eradenda vox negatiua, *non*, quæ in nullo manuscriptorum habetur. Quadringenti enim amplius anni fuere post regum tempora, quando primus ea pœna periit Romæ matricida Malleolus.

13 *Verùm quia his iurauerat.*] *Quia*, Campensi non habetur & superfluum est, hiulcámque reddit clausulam.

14 *Romanarum virium parte.*] In manuscriptis melius *Romanorum virorum.* Mulieres enim licet occisis viris afflictæ, festiua Cereris sacra obire coactæ sunt.

15 *Creditum est Varronem Cos.*] Necdum discedit à Cannensi clade, sed eius occasione post laudatam religionis obseruantiam transit ad exempla neglectæ religionis à Romanis. Quo loco vulgati codices perperam nouum caput constituunt.

16 *Brennus Gallorum dux*] In Campensi: *Brennus quoque Gallorum dux.* At in manuscriptis plerisque libris omnino omis-

missum hoc exemplum est. Et sanè inter externa potius referri debet.

17 *A Turilio præfecto Antonij*] Turullium vocant manuscripti codices, & Dion Cassius Historiarum libro LI. P. Turulium, referens eadem, & quæ ad illustrandum hoc exemplum pertinẽt: nempe inter Cæsaris dictatoris percussores proscriptum, postea bello Actiaco partibus Antonij adhæsisse, & ab eodem iam victo, & gratiam sibimet ambiente proditum ac traditum Augusto fuisse, eiúsque iussu in insula Co, (vbi lucum Æsculapij classis parandæ caussa succiderat) velut in vindictam numinis occisum fuisse. Scribe igitur in Valerio, *tum in lucum*, pro *eum locum*. Atque mox, *effecítque Deus vt*, *effecítque vt*, Ita enim volunt veteres libri.

18 *Tegulas Locros reportandas curauit*] Pulmanni codex habet *loco reportandas*: fortassis legendum, *ilico reportandas*. Neque enim nomen loci Liuius ipse exprimit, ex quo videtur Valerius desumpsisse hanc historiam. Et sanè constat Laciniæ Iunonis celeberrimum illud templum, non Locris fuisse, sed ad Crotonem vix passuum millibus sex ab vrbe distans, quod ipsum pulcherrimè describit idem Liuius libro XXXIIII. Meminere Strabo libro VI. Virgil. Æneidos III. ac commentator Seruius, item Steph. de Vrbibus, & alij.

19 *Decretique circumspectißima sanctitate*] Campense exemplar, *sanctißima circumspectione*, nec quidem satis aptè. Hoc tamen ea variatione colligitur, priorem illam lectionem puriorem fore, si pro *sanctitate*, *sanctione*, legas. Decreta enim ac leges sanctionibus quibusdam firmari, ac muniri solent, scilicet, vel pœnæ alicuius adiectione, vel aduersarum aliarum legum expressa derogatione.

Cuius pulcherrimum exemplum extat Romæ in ænea Lateranensis ecclesiæ tabula.

20 *Teterrimo genere morbi consumptus est.*] Alias, *genere mortis.*

Liuius libro XXXIIII. in Tullianum seu inferiorem postea carcerem demissum atque necatum scribit, cùm de vrbe per sceleratos homines incendenda habuisse concilia compertus esset. Sed hæc Liuius ex Clodij Licini rerum Rom. libro III. refert: alij mortuum prius in vinculis, quàm de eo populi iudicium perficeretur, volunt.

21 *Quæ quod ad Pleminij facinus*] Lege ex v.c. *Quod quidem ad Pleminij facinus pertinuit bene à patribus conscriptis vindicatum est.* Externa hoc paragrapho incipiunt exempla cultæ vel neglectę religionis, vt in Pulmanni codice annotatum quoque inuenio: igitur eo loco inserendus est titulus.

22 *Masanissa rex Numidarum.*] *Numidarum* non habetur in manuscriptis, nec item in Cicerone. Quapropter è scholiis irrepsisse in contextum Valerij suspicor.

23 *Factum Masinissa animo, magis quàm Punico sanguini conueniens.*] Campense exemplar, *Massanisa plus animo, quàm Punico sanguini conueniens.* Rectè trunca suppletur oratio.

24 *Quod affirmaret, non conuenire patrem Apollinem imberbem, ipsum verò barbatum conspici.*] Pulmanni codex. *Quod affirmaret Apollinem patrem imberbem, & ipsum barbatum conspici non oportere.* Sed sensus est idem.

25 *Idem mensas argenteas.*] Vide an ita ne legendum quoque sit in Cicerone, vbi habetur, Iam mensas argenteas. De natura Deorum III.

26 *Consilio sibi aliter.*] *Pariter*, melius in manuscriptis. In fine eiusdem exempli verba hæc, *manibus venundantium ereptam,*

ptam, in vulgatis libris desiderantur, quæ suo loco restituimus, ex Pulmanniano libro & aliis.

27 *Persa mille nauium numero.*] In quibusdam exemplaribus hæc duo exempla de Persis atque Atheniensibus non reperiuntur, in nonnullis quoque tertium de Diomedonte non habetur.

28 *Qui eadem pugna.*] Cãpensis codex: *Arginusæ eadem pugna.*

29 *Cùm iam ad meritum supplicium duceretur.*] Idem codex: *cùm ad immeritum.* Rectè. nam indignè ac iniustè cum collegis prætoribus damnatus & occisus fuit Diomedon.

CAPITE SECVNDO.

1 *Eiúsque monitu se, qua accepta diis, &c.*] Duo sunt exemplaria, quæ hęc ita succinctius habent: *Eiúsque monitu accepta diis immortalibus sacra instituere.*

CAPITE TERTIO.

1 *Bacchanalium sacrorum mos.*] Quidam codices hęc exempla superiori capiti simulatæ religionis annectunt, alij proximè sequenti de auspiciis. Ad neutrum tamen pertinere vel cæco clarũ est. Scholiolæ marginales exemplaris Campensis, quæ pro titulis sæpe seruiunt, in suspicionem me deducunt, ad titulum peregrinæ religionis reiectę à Romanis hæc exempla spectare. Vnde colligo caput istud cum proximis consarcinatum esse, atque hęc exempla eius esse quoddam fragmentum. Quapropter titulum his suum restituere visum fuit, quamuis integrum caput constituere nequeant, cum ex his quædam videantur, cum externis omnibus omissa, quædam etiam mutila atque in epitomen contracta.

2 *Idem qui Sabazij Iouis cultu sublato mores Rom.*] Sublato, in Io. Cauchij codice Batauo non habetur. & abesse salua sententia potest. In Campen-

ſi autem adſcriptum (alias ſimulato) quod ſatis placet, modò non omnino vocabulum hoc auferre viſum fuerit. Atqui apud Romanos ſacra Iouis Sabazij, licet priore ſæculo damnata, ac prohibita, à poſteris tamen recepta fuiſſe, docent eius Dei puluinaria, Domitiani tempore facta: quæ adhuc Romæ viſuntur cum his titulis.

IOVI. SABAZ. Q. NVNNIVS
Q. NVNNIVS ALEXANDER
ALEXANDER. DONVM. DEDIT
V. S. L. M. IOVI. SABASIO.

Litterę ſingulares ſonant, votum ſoluit lubens merito, vt hoc obiter imperitiorum cauſa adiiciam.

CAPITE QVARTO.

1 *L. Tarquinius rex.*] Hoc loco incipit caput de auſpiciis, præcedentia enim exempla (vt dixi) ſpectant aliò, docéntque alienigena ſacra in bene inſtitutis ciuitatibus admittenda non eſſe.

2 *Cum ab Decio Accio Nauio*] Campenſe exemplar *Decius* omittit, & omnino ſuperfluum eſt. Alioquin variatur mirũ in modum huius auguris licet celeberrimi nomen apud auctores, do quo nõ diſplicebit vidiſſe, quę Sigonius adfert in primum Liuij. Nos autem hoc ex vetuſtis exemplaribus reſtituimus. In Valerio vulgato mox ita, *Poſſétne fieri, quod ipſe mente conceperat*, vbi diſcrepat Campenſe exemplar, in eodem tamen ſenſu permanet, Habet enim ſic, *An id fieri poſſet, quod animo cogitaret.*

3 *Poſſe fieri dicente.*] Idem exemplar hæc copioſius: *Eo augurio capto poſſe fieri dicente.* Sic enim & Cicero de Diuinatione primo de eadem ſcribens: Ille augurio capto poſſe reſpondit. Mendosè tamen in vulgatis Ciceronianis, augurio acto legitur. Dein rurſus in Valerio, *Qua*

De-

Decius allata, corrige, *qua Atius allata*, quemadmodum est in Campensi.

4 *Partem tegula decussam ante ipsum protulerunt.*] Campensis codex, *propulerunt*. Rectius, nam Plutarchus coruos in stillicidio pugnantes tegulam dimotam ante pedes eius proiecisse refert.

5 *Classem tempestate amisit, damnationisque ignominiam.*] Truncus hoc loco Valerius, vt ex Campensi colligitur exemplari, quamuis etiam incorrecto, in quo sic: *Populique iudicio damnatus hic ignominiam voluntaria morte prauenit.* Hæc diligentius consideranti, quædam deesse haud dubio videbantur: non enim Iunius iam iam damnatus ignominiam præuenire potuit. Quare locum Ciceronis dum confero (ex cuius libris de Deorum natura secundo, ac Diuinatione secundo Valerius hæc hausisse videtur) venit in mentem, de vtriusque consulis exitu auctorem nostrum cum Cicerone loqui, supplendámque hoc modo sententiam illam esse: *Quorum ille populi iudicio concidit, damnationisque hic ignominiam voluntaria morte prauenit.* Accedit & illud argumenti, quod idem codex hæc duo de Claudio & Iunio consulibus exempla voce copulatiua connectat, quæ perperam in impressis libris separantur, quum tamen causa, tempore & casu sint eadem.

6 *Architectus Democrates*] *Democratem vocant alij.* Et paulo pòst, *Lineamenta deduxisset.*] in manuscriptis, *duxisset*. Item, *Primo lacu*] *proximo lacu*.

CAPITE QVINTO.

1 *Vrbe à Gallis deleta.*] Manuscripti codices, *disiecta*, legunt. Quod sanè non displicet: non enim prorsus deleta, sed incendiis erat vrbs passim vastata, ac ruinis disturbata. Disie-

cítque rates, Virgilius.

2 *Credo indignum diis existimantibus.*] Libri Campensis alia lectio est, nec adeo contemnenda: *Credo indignum diis visum, existimantibus Romanum nomen prosperis auspiciis ortum Veientana, &c.*

3 *At Cæcilia Metelli.*] Antiquo more loquendi, vt Cornelia Gracchi: Et vt in Mausolæo non procul ab vrbe ad viam Appiam:

CÆCILIÆ
Q. CRETICI. F.
METELLÆ.
CRASSI.

Intellige, vxor. At in nonnullis manuscriptis codicibus hoc adiungitur, quod tamen ex interlinearibus scholiis irrepsisse in contextum videtur: nam ille loquendi modus receptissimus apud antiquos fuit. Cuinam Metello Cæcilia hæc fuerit nupta, non indicat Cicero de Diuinatione lib. 1. ex quo Valerij hoc exemplum desumptum omnino videtur. Ex relatione L. Flacci flaminis Martialis se hoc scribere testatur, quem consulem scimus fuisse anno vrbis DCXXII. vt hinc facilè colligi possit, eius tempore hoc contigisse, quo Metelli quatuor Macedonici filij, aliíque plures fuerunt. Ipsam verò Cæciliam Q. Numidici sororem fuisse ex auctore de Viris illustribus est colligere, qui capite LXII. scribit, Numidicum sororis suæ virum Metellum laudare noluisse, quòd is olim suum iudicium & leges detrectarat.

4 *Solem reuera relinquere coegit.*] Corrige *cogeret*, ex exemplarium manuscriptorum consensu. Cæterùm de C. Cassio scribit Dion historiæ Roman. XLVII. ipsum Rhodios nauali prœlio superatos non solum armis, nauibus, ac pecunia spoliasse, verùm etiam statuis, sacrísque donariis omnibus, nihílque ex his prҫter Solis currum reliquisse.

5 *Arro-*

5 *Arrogantia instincti.*] Pulmanni codex, *Arroganti instinctu.* Atque illud etiam rectè. Sic enim Cicero, quę instinctu diuino funduntur. de Diuinat. primo, & alibi sępe. Mox eodem loco, *Sybillam eis derisus gratia miserunt.*] Manuscripta exemplaria *cymbulam,* non *Sybillam* legunt. Nec profectò ineptè, nimirum pro classe cymbulam irrisus gratia missam licet intelligere. ἄλογον namque videtur atque absurdum, fœminam vnam, in auxilium mittere. Duo alij codices, quos contuli, lembunculum posuere pro cymbula, quæ vox librariorum culpa proculdubio ex interlinearibus annotatiunculis in locum alterius irrepsit. Omen autem accepisse Prienenses videntur ex ipso nauigij nomine, est enim κύμβη Gręcis non solùm lembus vel nauicula, sed etiam caput, vertex, fiducia, ac summa rerum, κορυφὴ, καὶ κεφάλαιον. Atque ita cymbulam illam interpretat. Prienenses libenter receperunt, atque etiam victorię ducem habuerunt. Erant autem Samiis in vsu cymbę biremes, à Polycrate tyranno primum inuentæ forma ferè rotunda, & concaua in alui prope effigiem fabricatæ, Duridis opus ac figmentum, Samnęas appellabant, ex quo genere missam vnam fuisse verisimile videtur. Meminere Samęnarum Suidas, Plutarchus, & Atheneus, qui Samias item vocari dicit.

6 *Aeantem*] De hoc flumine Steph. de Vrbibus, Plinius lib. III. cap. XXIII. Strabo lib. VI. & VII. E Lacmo Pindi promontorio erumpere, ac præter Apolloniam fluere in mare Adriaticum. Aoum quoque vocari ab Hecatęo aliisque antiquioribus. Ex quo quidem nomine suspicor Apolloniatas omen accepisse. ἄκος, enim salus, vel medela est.

7 *Successum suum omini deceptum referentes.*] Manuscriptorum codicum lectio magis placet. *Successum suum in omen acceptum referentes ex tunc Acanti, vt deo immolauerũt, & deinceps in omnibus prœliis vti ducem constituerunt.*

CAPITE SEXTO.

1 *Quæ aut aduersa, aut secunda acciderunt.*] Rectius melioréque ordine manuscripti libri hæc produnt. *Quæ aut secunda aut aduersa.* Atque eodem ordine depromit prodigiorum exempla Valerius.

2 *Seruium serua natum.*] Plerique codices habent, *Seruum serua natum*, omisso Tullij regis prænomine, ad quod ipsum allusio tamen non est inepta, si retineas. Idcirco enim Seruium appellatum esse tradit Dionysius, quod è serua matre natus erat.

3 *Ab vna parte aræ.*] Pulmanni liber, & Gemblacensis, *Ab ima parte:* Quod placet. Cicero enim de Diuinatione primo, ex quo forsan hoc exemplum Valerius desumpsit, sic ait: Ab infima ara cum subitò anguis emergeret. Plutarchus cum aduersus vrbem ad Nola exercitum duceret, Sullæ prodigium hoc euenisse scribit.

4 *Carnis quoque in modum nimbi dißipatæ partes ceciderunt, quarum maiorem numerum præpetes diripuere aues.*] Campense exemplar hæc ita prodit, *Carnes quoque in modum nimbi dißipatæ ceciderunt, quarum maiorem partem præpetes, &c.* Alij codices ita habent, *Carnes quoque in modum nimbi dißipatæ ceciderunt in partes, quarum maiorem numerum, &c.* Eum in modum pro cuiusque libidine exemplaria diuersimodè transcripta sunt.

5 *Infantem semestrem in foro Boario triumphum proclamasse.*] Liuius lib. XXI. in foro Olitorio contigisse scribit. Atque hic variant exemplaria. Pul-

Pulmanni, sic habet, *Puerum infantem semestrem in foro Boario locutum triumphum protulisse*. VVinchelianum verò sic, *In foro Boario triumphum locutum*. Liuius infantem semestrem dicit. Tertia igitur vox illa *puerum*, cùm sit superflua, è scholiis in contextum Valerianum irrepsit. Atqui hic mihi videtur Valerius ab indocto aliquo in epitomen redactus. Nam plura prodigia quæ diuersis euenêre temporibus, tanquam eiusdem temporis sub vno exemplo concisè ac temerè congesta animaduertimus; quæ Valerium vt alia eius capitis prodigia sanè existimo meliore ordine copiosius enarrasse. Nos autem ea quæ extant tempora diuersa annotatis singulatim annis, vt dignosci possent, suis interuallis distinximus.

6 *Etiam merentibus cruentas.*] Antij cruentas metentibus spicas in corbem decidisse, Liuius & Plutarchus in Fabio tradunt, non in Sicilia, velut ex vulgatis Valerij verbis colligere est. Quapropter loco *etiam*, quod in exemplari Campensi non habetur *Antij* reponerem: vel potius duo prętermissa dicerem, quorum vestigia habemus in Pulmanni codice, vbi sic legitur, *Etiam apud Aritium merentibus, &c.* sed scribendum erit non secus ac habet Orosius, apud Antium metentib. cruentas spicas in corbem decidisse, libro quarto capite XV.

7 *Cum Lanuuij sacrificium facere vellet.*] Manuscripti codices *Lauinij* legunt, Rectè. Pullos enim auolasse in proximam syluam scribit Valerius, & Iul. Obsequens in syluam Laurentinam, quæ Lauinij erat, non Lanuuij. vide quæ nos de Lauinis in anno vrbis CDXV. in Magistratuum annalibus.

8 *Quia prima trunca, secunda nimis læta*] in vno manuscripto sic; *Quia prima tam tristia, secunda tam læta apparuissent:*

Lego itaque, *tam trunca.* Item Liuius secundum trunca & turpia exta nimis læta dicit fuisse. In Gemblacensi codice sic: *Quia secundum trunca tam læta.* Quæ lectio Liuianæ quàm proximè accedit.

9 *Inter grauissimas Romani imperij iacturas*] Campense exemplar *nostri imperij*, quemadmodum frequenter Valerius, vt nostræ ciuitatis, nostris cæremoniis.

10 *Vellem quidem placidius, sed relatu verum est.*] Nec Badius, nec Glareanus, semet planè hic explicant; abrupta enim & obscura est sententia. Tria exemplaria Susianum, Gemblacense & Campense, vno addito vocabulo, hanc ita illustrant, *Vellem equidem placidius, sed quod relatu verum est.* Hoc est: Vellem quidem placidius ac leuius me de his posse loqui; sed quod relatu verum. Et mox sequitur: *Sic deorum spreti præmonitus excandescunt.*] Pulmanni codex legit, *Sic deorum spiritus excandescunt.* Suij autem: *Sic dij spreti.* Quod habet nescio quid maiestatis amplius, & epiphonema hoc requirit.

11 *Sed inuictæ leges necessitudinis pectus alioquin procul ab amentia remotũ*] v.c. necessitatis legunt. Et magis propriè. Deinde illud *procul* superfluum est, nec in manuscriptis extat.

12 *Eidem montem Athon iuxta Idam transgresso.*] Locus hic haud dubiè corruptus ac disturbatus est, cuius synceram lectionem ex Atrebatensis collegij codice, ordinem ex Campensi restituimus. Ex Herodoto namque liquet, non diu postquam Hellespontũ transiisset Xerxes cum copiis, prodigium leporis ex equa nati contigisse. Legendus est itaque locus hoc modo: *Leporem editum constat eodem montem Athon vix tandem transgresso. Quo genere monstri, &c.*

13 *Nam qui mare classibus,*

sibus, terram pedestri operuit exercitu, vt fugax animal]Campensis exemplaris diuersa est lectio: *Nam qui mare classibus texeras, terram equitibus, velut fugax animal, &c.* Nec meo iudicio contemnenda est.

14 *Onustus auro & argento gaza pensauit.*]Preferenda manuscripta lectio, *Onustus auro & argento gazis.* Item in sequenti exemplo: *Illa enim caduca ac fragilis, hæ solidæ & æternæ felicitatis indices.*] Non *fragiles*, vt in vulgatis. De felicitatis enim diuersitate loquitur, non indicum.

CAPITE SEPTIMO.

1 *Non est inter patrem & filium vllius rei comparationem fieri.*] Abrupta & concisa dictio est. Io. Cauchii liber itaque legit, *Non est operæ inter patrem, &c.*

2 *Ab hoc tantummodo prudentem mutationem status cognosci.*] Omnes quos vidimus manuscripti codices *impendentem* habent, quod magis placet.

3 *Priusquam pompa induceretur.*] In Gemblacensi & Atrebatensi, *priusquam chroma induceretur.* Quod vocabulum, si auctoris est ipsius, significat apparatus atque ornamenta ludorum.

4 *Latino homini ex plebe.*] In Liuio, Plutarcho & Dionysio vocatur T. Latinus. Macrobius Saturnalium primo, capite XI. Annium nominat. Lactant. diuin. Instit. 12. capite 8. Tit. Atinium. Atqui correctè. Antiqua enim & plebeia est familia Atinia.

5 *Is animo in somnum profuso.*] *Is*, in manuscriptis non habetur & commodè abesse potest.

6 *Vt eo fato non periret.*] Veteres libri, *Ne eo fato non periret.* Quo loco particula, *Ne*, simpliciter pro, vt, ponitur. Mox sequitur, *Quo ipse occidisset.*] Plenius hæc in Campensi, Coloniensi & VVincheliano

Duo ipse propulsus è Capitolio occidisset.

7 *Paruulum admodum tempus accessit*] In manuscriptis plerisque, *Paululum admodum temporis intercessit*.

8 *Primo vestigia nullam in partem secutis oculis*] Obscurus & mancus est sensus eius loci, qui mihi quidem ex Campensis exemplaris scholiolis interlinearibus restitui posse videtur. Annotatum enim supra, *nullam in partem*, sic, supple motis. Inde in coniecturam venio vocabulum hoc solum desiderari. Quare si hoc modo legamus, *Primo vestigia nullam in partem motu sequutus oculis*, sententia erit integra, & manifesta, atque etiam Liuianæ narrationi conueniens. qui rem eandem ita persequitur. Proinde sequeretur, neque vsquam à se deflecteret oculos; pauidum primo nusquam circumspicientem, aut respicientem sequutum, Hoc est, vt Valerius ait, nullam in partem motis oculis secutus.

9 *Quamquam Crœsus*] v. c. *quam quidem Crœsus*. Et deinde: *Sacrificio expiauerat*] In v. *expiauit*, melius.

19 *Himera quadam*] Atrebatensis codex, *Himara quadam*. Legendum, *Himeraa*. Rursum postea, *Himera eum mœnia*] Lege, *Hymaraorum mœnia*: vt gentile sit, non proprium nomen fœminę. Sic Steph. de Vrbibus ἡμέρα πόλις σικελίας, ὁ πολίτης ἡμεραῖος. Ex Hecatæi Europa.

11 *Tutioris somnii mater*] Lege, *Tutius somnium matris*. Sic enim est in Campensi.

12 *Superuacuum damnauit, & lectum ac somnum repetiit*] In Cauchiano codice hæc diffusius, *Superuacuũ dãnauit: idq. visum pro nihilo ducens, lectum ac somnum repetijt*. Atq. iisdẽ ferè verbis hæc Cicero. Deinde, inquit, cùm se collegisset, idque visum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuisse

buiſſe. de Diuinatione primo, ex quo loco Valerius exemplum accepit.

CAPITE OCTAVO.

1 *Manlius Octauius*] Atrebatenſe exemplar *Octauius* habet, vt nō gentis vel familiæ ſit nomē, quod eſt Mamilius. ita enim rectè appellatur à Liuio, Dionyſio, & manuſcriptis aliquot Valerij noſtri exemplaribus. Mamiliam verò gentem Tuſculo oriundam eſſe à Telegono eius vrbis conditore, docebimus alibi.

2 *P.Vatinius*] In manuſcriptis P.Valerius, appellatur à Cicerone, P. Vatienus. Adeo nomen hoc incertum reddidere librarij.

3 *Simulachrum Iunonis Monetæ*]Valerio cōgruit Lactantius lib 2. Plutarchus Iunonis quidem ſimulachrum à Camillo translatum ſcribit, ſed cognomen non addit. Liuius Iunonem Reginam appellat, & latè refert hiſtoriam, deæque in Auentino monte ædem à Camillo factam ſcribit. Cuius templi atque ſacrorum meminit item lib.27. Aſtipulatur item P.Victor, qui templum Iunonis Reginę Veiis captis à Camillo dedicatum, in Auentino 13. vrbis regione collocat. Atqui Monetæ Iunonis ædem in Capitolio fuiſſe ex voto L.Camilli dictatoris, quid ſuperioris M. Camilli filius fuit, poſt victoriam de Auruncis poſitam, Liuius idem libro 7. Ouidius Faſtorum 6. & Macrobius teſtantur. Verùm antea quoque priuſquam à Gallia vrbs caperetur, vocem ex arce Capitolina ab æde Iunonis auditam ſcribit Cicero de Diuinatione primo, atque ideo Iunonem illam appellatam Monetam, à monendo. Eandem fortè ob cauſam & hęc Regina Iuno, quæ apud Veios erat, loquuta, à Valerio noſtro Moneta vocatur.

4 *Non ſemel, ſed bis locutum conſtitit, prius his.*

verbis. Rite me, &c.] in Susiano habetur, *his prius verbis.* Atqui abrupta videtur sententia: nam si prius ita, quomodo ergo locutum secundo est? Plutarchus autem ac Dionysius tradunt eadem locutum fuisse. Legendum igitur esse opinor, *his penè verbis*, non *his prius verbis.*

5 *Quid martis auxilium.*] Miror Glareanum de hac historia dubitare, ac velut fabulosam reiicere, quod eius memoriã in Liuianis reliquiis non reperiat, cùm tamen habeat suffragatorem Valerius noster Ammianum Marcellinum. Sed vide quæ nos de his in magistratuum annalibus. Thurios autem Martis in tutela fuisse nummi antiquissimi eorum declarant, & nos alibi docebimus.

6 *Penates deos.*] In Campensi & aliis manuscriptis Penetrales vocantur, quemadmodum à Catullo quoque. Vnde idem Festus Penetralia deorum Penatium sacraria esse docet. Nec multo post, *Fidem auctores vendicent.* in Atrebatensi *vindicent.*

7 *Atque hoc quidem hominis. Illud tamen ore ipsius Apollinis editum.*] Magis placet Susiani libri lectio. *Vtque hoc quidem hominis & casu, ita id ore ipsius, &c.* Et amplius quę est in Campensi, *Atq. hoc quidem hominis tantum, Illud autem, ore &c.*

8 *Viribus namque imperij Achaia praerat.*] Ineptè: sed multo melius distinguitur illa parenthesis in manuscriptis libris. *Viribus imperij (namque Achaia praerat.)* Ap. Claudius enim Achaiam administrabat procos. eràntque in eius prouincia Delphi. Itaque viribus imperij cogere antistitem oraculi Delphici potuit.

9 *Igitur impulsu capti numinis.*] In Cauchiano, *concepti numinis*, quod approbo & prioribus dictis congruentius est. Transfertur enim pulchrè

chrè hoc vocabulum à corpore ad mentem ac animum.

10 *Euboa cellam obtinebis*] In Atrebatensi ac Gemblacensi correctissimè, *Cœlam*, & postea *Cœla*. Nomen enim est regionis in Attica. in Cauchiano, *Cohelam*, atque in aliis *Celã* legimus. Quod sequitur deinde *Locum pro sepulturæ possedit*] v.c. habent, *Locum sepulturæ*.

11 *Q. Claudij statua*] Campense, VVinchelianum, & Coloniensis duo exemplaria, quæ his diebus ad me misit Io. Metellus iurisconf. ob probitatem atque eruditionem mihi charissimus, *Q. Claudiæ*, produnt, atque optimè. Eius enim Claudiæ statuam fuisse existimo, quę matrem Deûm Pessinunte aduectam in vrbem induxerat atque exceperat, vt Auctores Liuius XXIX. Cicero de Arusp. responsio. Ouid. Fastorum IIII.

12 *Atilii etiam Auiolæ rogus*] Lege, *Acilii*. Hunc consularem mortuum scribit Plinius. At habemus MV. Aciolum Auiolam cõsulem vltimo anno Claudii Augusti, sed prior hic esse debuit cum Tiberio Cæsari dedicauerit opus hoc suum auctor. Quare necesse est suffectum consulem antea fuisse Auiolam hunc sub Augusto. vt videbis in Annalibus nostris.

13 *In eum potißimum locum, quo maximè lætabatur*] *Locum*, non habetur in manuscriptis, & superfluum otiosúmque est vocablulum.

14 *Fortis & clari viri origo*] Mancus est sensus, qui vnius vocabuli mutatione restaurari potest, si legas, *fortis & clara fuit origo*.

15 *Non tantum ex ipso genitricis rogo lucem, sed etiam cunas assecutus*] In Susiano rectè omittitur, *Non tantum*. conturbat enim sententiam. Et reliquum purius item extat in manuscriptis omnibus hoc modo: *Ex ipso genitricis rogo lucem &*

cunas assecutus. Quæ lectio reprobari non debet.

15 *Ardentissimo rogo*] In manuscriptis, *Ardētu rogo*. Sic etiam Cicero de Diuinatione primo. Quū conscenderet in rogum ardentem.

17 *Quem in littore Tyriorum sentinam hauriētem*] Manent adhuc in scriptis codicibus vetustę lectionis vestigia quædam. In Campensi enim legitur, *Quē in dextro latere triere Tiriorum*. In Pulmanniano autem, *in texere Timbrum*, At in Atrebatensi, Cauchiano, & Gemblacensi: *Quem indhexere Tiriorum*. Ex his quidem legi debere colligo, *Quem in hexere Tiriorum*. Penteres enim hexeres, & hepteres appellantur tam Latinis quàm Gręcis auctoribus naues, à remorum numero vel ordinibus. Hexeris autem meminit & Liuius 37. Regia classis septem & triginta maioris formæ nauium erat, in quibus tres hepteres, & quatuor hexeres habebat.

18 *Alendaq. schola communione*] In VVincheliano melius, *adeundaque scholæ*.

19 *In libris potentissimi regis*] In v.c. *potentissimorum regum*. Recte, significat enim Prusiam & Mithridatem. Iam quæ sequuntur, *Aut in rege clarissimo*] vel omnino sunt adulterina, & superuacua, vel demonstrant exemplum vnum miraculi naturæ in rege aliquo istic deesse.

S T E-

STEPHANI PIGHII ANNOTATIONES IN SECVNdum librum

VALERII MAXIMI.

CAPITE PRIMO.

Tituli capitum huius libri plerique perierunt in libris vulgatis, quos suis locis ex v.c. fide restituimus.

1 *Opus est enim cognosci*] v.c. *Opera est.*

2 *Videlicet quia magis ad rē pertinet*] ironicè videtur hanc rationē adferre.

3 *Qui post deposita virginitatis cubile, in publicum egredi nesciret*] *Post*, in manuscriptis non habetur. Atqui mirè deprauatus est locus, Qui tolerabilior erit, si legas. *Qui deposita virginitatis cubile pudicum egredi nesciret.* Et paulò pòst, *Quasi legitima*] In v.c. *illegitima.*

4 *Subsessores alienorū matrimoniorum oculi metuebātur*] In Susiano codice habemus, *subsessorū alienorum oculi metuebantur.* Subsessas Vegetius insidias in itinere positas appellat.

5 *Inter necessarias personas*] In Cauchiano melius, *inter necessarios.*

6 *Breuiq; processu morarum claram in lucē virtutum suarum*] Mirè comaminatus est locus. Manuscripti libri omnes *claram* omittunt. Susianus *morarum* quoque, cui accedit item Pulmanianus. Quæ sanè duo vocabula omitti possunt, nec minus vox *suarum*: ex ineptis enim glossis hæc inserta videntur. In tota quidem hac sententia vix quicquam est, quod satisfacit: in ceteris verò quæ sequuntur, Pulmanni codex præferendus vulgatis, vbi sic habet: *Verecundia & laboris meditatione ipsi doctiores eunt.* Restaurari itaque potest vtcumque

sententia partim ex Coloniensi, partim ex aliis iam dictis codicibus. *Breuique progressu morarũ in lucem virtutum verecundia, & laboris meditatione ipsi doctiores eunt.*

CAPITE SECVNDO.

1 *In ordinem senatorum electi.*] In manuscriptis rectissimè, *In ordinem senatorium allectum.* Et reliqua itẽ sic legenda sunt, quæ mox sequuntur, *Quo vno modo his qui iam primos honores gesserant.* non vt in vulgatis, *etiam iis qui iam honores gesserant.*

2 *Fidum erat & altum reip. pectus cura silentiique salubritate munitum*] Omnes veteres libri, pro *cura, curia* scribunt. Nec malè, námque aptissima comparatione, Curiam, in qua tractantur cõsilia, pectus reipub. appellat. Atque ita legendum esse, verba eius sequentia demonstrant, cùm dicit, *Cuius limen intrantes, &c.*

3 *Imperij pondus & auctoritatem donari.*] v.c. *domari*, legunt, Optimè.

4 *Damnandus rigoris rustici crimine.*] *Crimine* superest, nec habetur in Cauchiano codice, videturque ab aliquo ludimagistro insertum operi.

5 *Conspicua felicitatis Arpinas*] Lege *Arpinum.* Municipiũ enim illud commẽdat, quod C. Marium, & M. Ciceronem produxerit, illum contemptorem, hunc fontem literarum.

6 *Idem à senatu legatus missus ad filium consulem Suessam*] Cogor hîc rursum conqueri de temeritate ac imperitia librariorum, qui vt contraherent in angustum historias, duorum Fabiorum Rulliani & Verrucosi acta tempore diuersissima errore vel socordia eidem adscripserunt, atque auctorem nostrum velut & aliis sparsim locis frequentissimè malè multatum mutilarunt, ablatis aliquot verbis, vt de priore Fabio Rulliano intelligerentur, quæ de posteriore Verrucoso haud dubiè scripsit atque ex duobus exemplis vnum cõpingeretur.

Cam-

Campense exemplar nobis vtcũque detegit eius vulneris cicatricẽ quandam, in quo sic habetur, *Idem præstitit Fabius à senatu legatus ad filiũ* Cos. *missus.* Indicat eandem & manifestè Cauchianus codex cùm dicit, *Idẽ qui à senatu legatus ad filium* : vbi particula, *qui*, de alio Fabio loqui Valerium docet. Ex his omnino coniicio, vnius vocabuli additione plenum Valerij sensum restitui posse, si legamus, *Idem præstitit ille Fabius, qui à senatu legatus ad filium cõsulem Suessam missus.* Atque eo modo Valerium de Q. Fabio Verrucoso loqui intelligemus, qui vt refert item Liuius, filio consuli legatus ad Suessulam in castra venit bello Punico secundo. Prior autem Q. Fabius Rullianus octuaginta circiter annis antea filio consuli Fabio Gurgiti legatus fuerat bello Samnitico, velut ex annalibus constat latius.

7 *Extra mœnia oppidi processisse, indignatus quoque quod ex lictoribus nemo*] In manuscriptis hæc melius, *Extra oppidum processisse, indignatus quod ex vndecim lictoribus nemo.* Nam de numero lictorum etiam Liuius ita, Præter vndecim fasces equo præuectus senex, vt consulem animaduertere proximum lictorem iussit, &c. Vix quicquam dubito, quin ex Liuio Valerius hæc ambo exẽpla desũpserit, sed prius de Q. Fabio Rulliano, temporis iniuria cum vndecimo libro historiæ Liuianæ intercidit.

8 *Relatis Q. Fabij laudibus*] In Atrebatensi aliisque duobus manuscriptis. *Relatis Fabij laudibus.* legendum, *Relatis Fabiorum laudibus.*

9 *Intimisque pectoribus eorum antiqui moris respectus*] In manuscriptis aliquibus, *Intúsque* legitur. In Campensi rectissimè, *Intúsque*, quemadmodum & in Gemblacensi.

10 *Qui ex contumelia grauissimus sentitur*] In VVincheliano copio-

sius, *grauissimus nascitur & sentitur.*

11 *Illa tribunos quoque sensuisse*] v.c. *Ita tribunos.*

12 *Quam sacras manus*] In manuscriptis omnibus, Quam *sanctas manus*. Rectè. Sanctus enim inter alia significat integer & incorruptus.

13 *Cincti omnes pellibus*] *Omnes*, In manuscriptis plerisque omittitur, & ociosum eo loco est vocabulum.

14 *Quum comitia in humillimi cuiusq. potestatem redacta accesserant*] In manuscriptis omnibus, *ascenderant*, legitur. Pulcherrimè si legas, *Quam comitia in humillimi cuiusque potestatem redacta accenderant.* De seditione enim loquitur, quam forensis turba plerumque comitiis excitabat. In eadem significatione Virgilius vocabulo vtitur: Martémque accendere cantu.

15 *Quo tam salubre reip. facto*] Libri manuscripti omnes *reip.* omittunt. Et quidem videtur à ludimagistro annotatum irrepsisse in contextum.

CAPITE TERTIO.

1 *Iungere se equitantibus*] In Campensi, *iungere se equitibus.* Quę lectio præferenda.

CAPITE QVARTO.

1 *Excogitata namque*] v. c. *excogitataque.* Melius pertinēt ista ad priorem sententiam.

2 *A bellicosis operibus*] Præfero Cauchianam lectionem, *A bellicis operib.* Et rursus postea, *Vsq. ad id tempus*, pro *ad id tempus.*

3 *Venerabilibus ergo Deos obsequiis iuuentus*] In manuscriptis ferè omnibus, *Erga deos verbis*, habetur: Et postea, *gestus adiecit*, non vt vulgo *dedit*. Profectò non ineptè. Ait enim iuuentutem addidisse verbis gestus ad imitationem Ludionis Etrusci. Idem dicit Liuius VII. ita, Imitari deinde eos iuuentus simul inconditis inter se iocularia fundentes versibus cœpere, nec absolui à voce motus erant.

4 *Et quia Ludius apud eos Histrio appellabatur, scænico nomen histrionis inditum est*] Quid si legatur *Hister*, quemadmodum habet Liuius. Quia Hister Tusco verbo Ludio vocabatur, nomẽ histrionibus inditum. Quo loco restitue *histrionis*, vt est in Valerio. Atqui Plutarchus in problematis ab Histrio quodam sic vocato scœnicos omnes histriones appellatos scribit.

5 *Ad Satyrarum modos perrexit*] Manuscriptis, *perrepsit*, pulchra metaphora à reptilibus, quæ paulatim procedunt, sumpta. Vtitur vocabulo Columel. lib.8. cap.xv.

6 *Spectantium oculos & animos*] Veteres libri omnes omittunt, *oculos &* nec admodum requiruntur verba.

7 *Vrbs antiqua agrique vastarentur*] Bene Glareanus. *Vrbs atque agri* correxit, manuscripti libri omnes ferè legunt, *Vrbs agrique vastarentur*, non malè.

8 *Petita aqua calida, quã illi desiderarent, recreasset*] In Campensi rectissimè, *Petita calda recreasset*] Reliqua omittũtur, & videntur è scholiis marginalibus inserta ab imperito quopiã, nam in aliis manuscriptis æquè non habentur, sed in his pro *calda*, supponitur aqua, quæ interpretatio vocabuli vetusti tota se insinuauit textui Valeriano, Nobis antiquam atque elegantem illam dictionem Valerio reddere visum est, qua item vtuntur veteres auctores frequenter vt Mart.

Frigida non deerit, non deerit calda petenti.

Oraculi eiusdem verba sic leguntur apud Zosimũ Historiarum secũdo, ἐπάγειν εἰς τάρεντα ἐσχαλειομένης τὰ τέκνα καμεῖσε θερμὸν αὐτὰ τοῦ Τιβέρεως ὕδωρ. ἐπὶ τῆς ἅδου καὶ περσεφόνης ἐσχάρας τοῖς παῖσι δοῦναι πιεῖν.

9 *Prope vicum Sabinæ regionis Heretum*] In Atrebatensi correctè, *Propter vicum Sabinæ regionis Eretum*. Sic Ouidius. Propter humum volitant. Et Terentius Adelphis, Hic propter hinc assiste. Ereti meminit Virgilius Æneid. vii. Stephano ἤρητος dicitur, Dionysio & Straboni Eretum.

10 *Pertinaci spiritu flammam euomuit*] Optimè, & paulo pòst, *Qua pota*, legendum, non *Qua potata*.

11 *Pertergi & præcipi*] In manuscriptis melius, *Pertergere & præcipere*. Et deinde, *Lectisternia ludique*.

12 *Omisso emenda proposito*] In Atrebatēsi aliisque, *emendæ aræ proposito*. Idque apertius.

13 *Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lætitia est*] Quamuis nulli accedāt manuscriptorum librorum calculi, pro *lætitia* tamen repono *lautitia*. vim námque dictionis non intellexerunt scioli, qui illam mutarunt. Non enim solummodo lautitia est in epulis, verumetiam in omni cultu atq. apparatu vitæ, quam Græci πολυτέλειαν appellant. Sic Q. Hortensius orator apud Nonium, Quæcunque sit Lautitia, cui victum elegantem magnificè, neque minus, quàm deceret, colére instituissent. Sic lautos vocat Verris comites Cicero Actione II. hoc est, splendidos ac sumptuosos. Appositissimè igitur Valerius noster lautitiam dicit ludorum, narrare volens breuiter ac succinctè quinam Romanorum ludis suis solito maiores sumptus, profusioremq. magnificentiam adiecerint. Nec aliter ipse postea, vbi de Spartanis lege Lycurgi ab Asia exulantibus. Audierant enim lautitiam inde, & immodicos sumptus, & omnia non necessariæ voluptatis genera fluxisse. Atqui Valerio familiare est vocabulum, lautitia, item lautus.

14 *Claudius Pulcher scenam varietate*] In Atrebatensi

batensi, Gemblacensi & Susiano, *Cl. Pulcher.* in Campensi *C.Pulcher.* Rectè. Patruus enim fuit P.Clodij, de cuius ornatissima ędilitate vide quę nos in magistratuum annalibus. Et sanè duo fuerunt fratres Claudij Pulchri ludorum magnificentia ambo celebres, quorum meminit Cicero Off. II. & de Aruspicum respon.

15 *Versatilem fecerunt Lucius & Cinna locum, quem argentatis.*] Contaminatissimus est locus hic, atque fœdè puerilibus interpretamentis conspurcatus, quem nemo tamen quod sciam hactenus emendauit. Nos manuscriptorum librorum auxilio veram lectionem reperisse videmur. In Campensi autē & Gemblacensi legitur, *Versatilem fecerunt Lucani argentatis choragiis, &c.* Cetera omnia quæ in vulgatis habentur vt supposititia eradenda, atróque stylo conficienda sunt, neque enim in vllis manuscriptis extāt. Nam in Vvincheliano, Pulmanniano, & Cauchiano sic legitur, *Versatilem fecerunt lucum argentatis, &c.* At in Atrebatensi, *Versatilem fecerūt Lucani, argentatis, &c.* Susianus autem liber hoc nomen velut vitiosum ac incognitum præterit. Ex his colligo restituendum atque legendum esse, *Versatilem fecerunt Luculli, Argentatis choragiis. P. Lentulus Spinter adornauit.* Cōstat enim L. & M Lucullos fratres simul ędiles fuisse, ludósque magnificentissimos dedisse, vt in Annalibus nostris demonstraui latius. Versatiles scœnas duas postea fecit C.Curio filius, quas graphicè describit Plinius lib.36.c.15.

16 *Translatum anteà Phœnicais indutum tunicis*] In manuscriptis *Punicis.* In Atrebatensi, *Pœnicais.* Antiquè, velut in triumphalibus Romanis: NAVALEM EGIT. DE SICVLEIS. ET. CLASSE. POENICA. Et Lucretius secundo, Purpura Pœniceúsque color. Transla-

tum appellare videtur Valerius Ludionum infimã ac vulgarem illam turbam, quæ sæpius per scœnam hinc inde transferebatur pro Ludorum occasione. Hinc translatitia, vel translatiua dicuntur, quæcunque vulgaria, plebeia, ac vilia: ἐγκύκλια καὶ ἀγόραια Græcis: nempe circumforanea, vel, vt ita dicam, circulatoria. In qua significatione translatiua officia, vulgaria appellat Plinius in epistolis, & Cicero Verrina 2. translatitium edictum: quippe non nouum, sed aliunde translatum, vt auctor Pedianus. 17. *M. & Decius filij Bruti*] Malo ex v. c. *M. & D. Iunii Bruti.* atque is modus scribendi antiquus. Quo loco & prænomen consulis Fuluij est corrigendum, sicut in annalibus admonui. Perperam rursum in vulgatis, *Gladiatorũ munus*] quod gladiatorium Liuio aliisque dicitur, non enim gladiatorum illud munus erat, sed eius qui gladiatores pugnantes populo exhibebat.

CAPITE QVINTO.

1 *Ipse dedicauerat compos voti factus*] Hic denuò plagam inflixit Valerio librariorum ignorantia, quam ex Liuio, atq. Cãpensis exemplaris scholiolis ita sanandam arbitror: *Ipse dedicauit, quia pater compos voti factus.* Sic enim Liuius: Quę prima omnium in Italia est statura aurata, patri Glabrioni posuit. Is erat qui eam vouerat, quo die cũ rege Antiocho ad Thermopylas pugnasset.

2 *Centum septuaginta numerum compleuerunt*] v. c. *expleuerunt.*

CAPITE SEXTO.

1 *Non necessaria voluptatis genera*] v. c. melius, *Non necessaria.*

2 *Puniceis in prælio tunicis*] Lege *Pœniceis*, vt supra. Mox sequitur, *Non vt ipsis aspectus earum terrorem*] in manuscriptis optimè, *Non ne ipsis aspectus eius terrorem.*

3 *Eiusdẽ vrbis & sanctissimum consilium Areopagus*] In Campensi, Coloniensi,

niensi, VVincheliano & Cauchiano, *Est & eiusdem urbis sanctissimum concilium Areopagus, vbi quid quisque, &c.* Cuius lectionis remanent etiam vestigia in Pulmanniano, quæ quidem præferenda videtur. Atrebatensis collegij codex, *Areios pagus* habet cum Græcismo.

4 *Diligentissimè inquirere solebat*] *inquiri*, legendum ex iam dictis.

5 *Quem domi scelestū cerno*] in manuscriptis omnibus, *domus*.

6 *Sine lamentatione, sine planctu, sine luctu funeris dies*] In manuscriptis quasi omnibus sic legitur, *Sine planctu luctus funeris dies*. In Campensi autem, *luctus ac funeris dies*. Quæ tolerabilis est lectio, attamen præfero Cauchianam, *Sine planctu luctus funeris die*.

7 *Qui attinet humano dolori indulgere*] Veteres libri habent, *Aut humano dolori indulgeri*. Rectè, vt sequentibus respondeat.

8 *Mors sit illi expectanda*] In scriptis melius *expetenda*, Et postea, *Vsis fortuna*] pro, *Vsi*.

9 *Quod illam etiam in insula Cara seruari animaduerti*] In manuscriptis correctioribus *Coeo* vel *Ceo* legitur: in aliis *Chio* vel *Ceo*. Diuersas autem insulas esse Ceos, vel Coeos, Chios & Cos, cosmographorum omnium consensu & demonstratione manifestum est. Ex his Ceon olim tetrapolim fuisse, postea duabus vrbibus Coressa Pœessáque mari deuoratis, in duas reliquas Iulida, Carthæámque habitatores earum migrasse, Strabo & Plinius tradunt. Sed temerè confunduntur apud auctores tam Græcos, quàm Latinos dictarum insularum nomina, idque librariorum negligentia, vt in Stephano de vrbibus, ἰουλὶς πόλις ἐν κῷ τῇ νήσῳ. Et rursus, καρθαία μία τῆς ἐν κῷ τετραπόλεως: cum vtrobique legi debeat

ἐν κήῳ: quemadmodum rectè nominant κηίες, populos Menandriani versus legem seu consuetudinem hanc properandæ mortis prædicantes, Quos ipsos, quia ad intellectum Valerianæ huius historiæ faciunt, non prætermittam. Leguntur autem in Stephano & Strabone hoc modo. καλὸν τὸ κηίων νόμιμόν ἐστι φανία, ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς.

Permittebat autem illa lex Ceiensium maiores annis sexaginta natos ἀκωνίζεσθαι hoc est, aconito vitam finire. Sic legendum, nō ἀκωνίζεσθαι, vt habetur in Stephano.

10 *Tibi* inquit, *Sex. Pompei.*] In manuscrip. *Tibi quidem, inquit*: De hoc Sex. Pomp. Asiæ procos. vide nostros annales.

11 *Duas filias, & unum nepotem gregem relictura superstitem permuto.*] In VVincheliano, Caucleiano & Campensi. *Duas filias, & septem nepotū, gregem superstitem relictura permuto.* Quam lectionem approbo, In Atrebatensi quidem & Susiano legitur *vno.* Pulmanni, & Colonienses codices numeralem notam VII. habent, quæ perperam à librariis in *vno* vel *vnum* mutata est.

12 *Dare, quia persuasum habuerint.* Placet lectio VVincheliani libri, *Dari solitos, quia persuasum habuerint.*

13 *Conditionis nostræ habitum prauidit.*] In Atrebatensi aliísque *peruidit.* Magis aptè. Sic enim Horatius.

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis:

14 *Si ea mortua aliquantò eius felicior ac beatior finis reperietur.*] *Ea mortua*, insertum videtur è glossemate alicuius eorum, qui de vita spiritus ac morte carnis indies disserunt. Et in VVincheliano exemplari hęc verba omittūtur, in quo sic, *Si eius aliquanto felicior ac beatior finis reperiretur.* Quam lectionem minimè spernendam arbitror.

15 *Sic enim fanum Veneris est*) In manuscriptis *Sicca*, atque ita appellatur

tur ea colonia à Plinio.

16 *Atque inde procedentes quæstum dotis corporis iniuria contrahebant*]Multò elegantius in manuscriptis. *Atque inde procedendæ ad quæstum, dotes corporis iniuria contrahebant.*

CAPITE SEPTIMO.

1 *Nam constat*] *Nam*, superfluum est, & in Campensi ac Susiano non habetur.

2 *Qui necessitudinem præruptis vinculis*]Manuscripti, *perruptis* habēt. Quod melius.

3 *Quod eius culpa ager incensus*] In Campensi, Atrebatensi, ac Pulmannino, *agger*, multò rectius. Aggere enim & vallo muniebantur castra, quibus incensis penè capta fuerant. Atqui ex quauis materia aggesta fiebant aggeres, siue terra, lapides, trabes, fasces essent, siue hæc simul coaceruata. Quod idem noster Valerius? ánne Iulium Cæsarem, cùm armis Mundam clausisset, in alterius materiæ inopia ex cadaueribus aggerem extruxisse scribit? libr. VII. cap. VI. Astipulatur huic nostræ correctioni, item Iulius Frōtinus Stratagematum libro quarto, & quia hoc ipsum exemplum disciplinæ militaris ex isto Valerij loco iisdem penè verbis transtulisse videtur, non incongruum erit hic adiungere. Idem, inquit, Cotta P. Aurelium sanguine sibi iunctum, quem obsidioni Lipararum, ipse ad auspicia repetenda Messanam transiturus: præfecerat, cum agger incensus, & penè capta castra essent, virgis cæsum in numerum gregalium peditum referri & muneribus fungi iussit. Atque hic quidem Frontini locus non solùm Valerij verba declarat, sed etiam in iis aliquid deesse, videtur indicare. Nam vbi ait, militiæ munere inter pedites fungi coegit: profectò minus hiulcus & obscurus erit, si locum ex Frontino suppleamus

ita, gregalis militiæ munere inter pedites fungi coëgit. Vilissimi enim gregales milites erant ad quæcunque opera militiæ supplenda subiecti, & ex centuriarum vltimis decuriis in quas minoris precij & animi milites conscribebantur, quemadmodum etiam Cicero in orationibus suis indicat, per contemptum Catilinæ, Clodij, ac Antonij seditiosos ac viles asseclas eorum gregales appellans. Inter quos per ignominiam reiiciebantur etiam illi milites, qui ob culpam aliquam ex ordinibus suis expungebantur.

4 *Tam digna exempla tam breuiter*] Non placet diplasiasmus ille vocabuli *tam*. Nam elegantius hæc in Susiano, & Pulmanniano, *Non digna exempla, quæ tam breuiter, nisi maioribus vrgerer, referrentur*. Et in aliis exemplaribus manent quædam indicia eius lectionis.

5 *Incerta gratulanti prius, an lugendi officio fungeretur*] Sex manuscripti libri habent, *An alloquendi officio fungeretur*. Quæ ipsissima lectio antiqua est, quàm scioli vim eius verbi non intelligentes mutarunt. Alioqui enim non solùm προσφωνεῖν hoc est, sed aliquem loqui significat, verùm etiam cum affectu ac humanitate affari & consolari, quod Græci παραμυθεῖσθαι dicunt. Docet hoc M. Varro de lingua Latina lib. v. cuius sunt hæc verba. Hinc adlocutum mulieres ire aiunt, cùm eunt aliquam locutum consolandi causa. Quam Varronis lectionem ex vetustis codicibus eruit vir nostro sæculo summus Antonius Augustinus. In eadem significatione postea Valerius hoc vocabulo vtitur lib. IIII. cap. VI. de Minyis. Velut allocuturæ perituros maritos, id est, consolaturæ.

6 *Quod castra eius hostes iidem obsederant.*] In Susiano aliisque, *Quod castra eius iidem hostes obsedissent.*

dissent. At rectius in Atrebatensi. *Quod castra eiusdem hostes obsedebant*.

7 *Ac ne multa foret gloria militaris*] Plerique manuscripti libri habent, *Inulta foret læsa gloria militaris*. In Pulmanniano & Cauchiano *læsa*, Quæ vox librariorum ignauia in vulgatis intercidit.

8 *Affinium & cognatorum nota, & fratrum filiorúmque strage*] Susianum exemplar ita, *Affinium & cognatorum & fratrũ nota, filiorum strage, ignominiosa consulum eiuratione*. Quę sanè nobis pulcherrimè antecedentium exemplorum ordinem designauit.

9 *Lictorum se verberibus lacerandum præbuit*] Perplacet Campensis libri hæc lectio, *Lictorum verberibus lacerandus*. Non enim se præbuit, sed antequam spoliaretur è manibus effugit.

10 *Precibus deinde sui exercitus*] Melius *suis*, vt est in Atrebatensi. Exercitus enim intercessit, precibúsque, dum se supplicio opponeret, occasionem fugiendi Fabio dedit. Vide Liuium lib. VIII. qui hæc pulcherrimè

11 *Tribunorum concedere potestati*] In manuscriptis *Tribunitiæ*, antiqua loquendi formula.

12 *Fugitiuorum multitudine hostium circumuentus, arma hic tradidisset*] *Hostium*, è ludimagistri dictatis assutum est, & in Susiano non habetur. Deinde in Campensi *armatũ suis*, lege *arma cum suis*. Qua lectione vitatur duplicatio particulæ *his*, *turmæ quoque eius, quæ simul arma tradiderant pœnam subiere*.

13 *Quoniã quidem id egit Piso*] In Campensi, *Quoniam quidem id egerit*. Melius. nam repetitio illa nominis *Piso*, superflua est.

14 *Sauiore vti seueritate coegit*] Liber Susij *sæuiore* non habet.

15 *Quæ vbi à recto itinere desciuerunt*] In manuscriptis. A *recto tenore*. Valerio & ante vsurpata vox est, Quo

minus religionibus ſuus tenor, ſuáque obſeruatio redderetur. Lib.1.cap.1.

16 *Valentius militari diſciplina fuit*] Lege, *Valentius militari diſciplina apud ſenatum fuit ex* VVincheliano & Cauchiano.

17 *Vltra mortalium conditionem.*] In omnibus manuſcriptis, *Vltra mortuorum*, legitur. Et rectè.

18 *Seuerè excubuerit*] Detorta locutio eſt. In Campenſi, Pulmanniano & Suſiano, *Se ſeuerum exhibuerit*, legitur.

19 *Eorúmque nullum ſepulturæ mandari.*] In manuſcriptis optimè, *Eorumque corpora ſepulturæ mandari.*

CAPITE OCTAVO.

1 *Niſi ſuo ductu Punica claſsis eſſet oppreſſa.*] In Campenſi, *Ni ſuo ductu Pœnica claſsis eſſet.* Vetuſta ſponſionis formula eſt, qualis apud Ciceronem Officiorum tertio: Ni vir bonus eſſet. Et paſſim alibi ſimiles occurrunt. Verba autem quæ præcedunt, *Non ſe petiturum triumphum.*] In duobus vetuſtis exemplaribus non exſtant. Atrebatenſi videlicet, & Gemblacenſi, quæ auferenda non malè cenſet Pithæus, fruſtra enim adduntur, & præter ſpōſionis formulam.

2 *Item reſpondit Valerius Cos. Iam me hercle inquit*] In manuſcriptis, Campenſi & VVincheliano hæc diſtinctius, plenius ac apertius hoc modo, *Item, reſpondit Valerius, Conſulis. At iudex, Iam me hercle inquit, &c.*

3 *Sed ne Valerius quidem improbè*] In Campenſi, *Et ne Valerius*, non minus eleganter. Deinde poſtea, *Continuo quæſtione publica*] In eodem Campenſi, *Continuo ipſe quæſtione publica.*

4 *Carthaginis imperio rupta Hiſpania*] v.c. *abrupta* pulcherrimè, cum energeia.

5 *Moderatum præ ſe ferens gaudium*] In VVincheliano, Colonienſi & Atrebatenſi, *Tantùm mode-*

moderatum præ se ferens gaudium. Fortè, *Tantum non*, Stylo Valeriano, μόνον ἐ ἴσον ἔπω.

6 *Cum consummata atque constructa potentia sua triumphum duceret.*] In Pulmanniano, *ac constructa*, non habetur. Videtúrque otiosum, immo glossema proximæ vocis, *consummata*.

CAPITE NONO.

1 *Accedit etiam iis, quod in Fortuna longam præstādi huiusce muneris vocationem estis assecuti.*] Contaminatus ac obscurus est locus iste, qui ex manuscriptis codicibus nostris ita emendatur, *Accedit his, quod etiam Fortuna longam præstandi huiusce muneris aduocationem estis assecuti*. Aperta ac clara nunc est sententia, aggrauant enim censores accusationem, quod fortuna vitam longiorem adepti, tam diu à procreandorum liberorum officio consumptis in cassum annis abstinuissent. Cæterùm pertinaci consensu veterum exemplarium moueor, vt pro *vacationem*, reposuerim, *aduocationem*, verbum vetus, sed in hac significatione rarum, atque idcirco à posterioribus exterminatum.

2 *Sicut Portius Cato*] Præferenda Cauchiani codicis lectio, *Sic M. Portius Cato*. Nouum enim incipit exemplum, atque vnà nobilissimo Catoni suum prænomen restituitur.

3 *Auctoritate fratris eius Titi Flaminij.*] Ex Pulmanniano, Atrebatensi, ac Susiano, legendum esse colligimus, *Auctoritate fratris eius* v. cod. *T. Flaminij*. Sed notæ singulares non intellectæ perierunt. Hinc perperam in nonnullis codicibus *C. Flaminius* legitur.

4 *Nec indignum pensi duxerat*] Manuscript. libri, excepto VVincheliano, omnes quos vidi, *Nec pensi duxerat*, habent. Atque hæc vetusta Romana phrasis, qua & Sallustius, Neque dicere, neque facere quicquam

pensi habebat. Et alij sæpe, Pensi habere, vel ducere idē est, quod διαγνώσκειν, discernere, perpendere, æstimare, magnifacere, ponderare, τιμᾷν. Vox, *indignum*, è dictatis alicuius ludimagistri hauddubio assūta est.

5 *Instinctu autē æmulationis animo dissidēt*] Duo codices Pulmannianus & Susianus veram lectionē referūt, quę nō parū antiquitatis redolet, *Instrictū autē æmulationis hamo dissidēs*. Instringere.n. impedire, implicare, ac compescere est: qua in significatione vtitur eo Catullus, ad seipsum dicēs:

Quin te animo adfirmas téq. instringísq. reducísq.
Et diis inuitis desinis esse miser.

Alia quoq. exēplaria eius retinēt lectionis vestigia: nā Cāpēse, *instrictū aūt æmulationis animo*, dicit: & Atrebatēse, *instructū*, mēdosè. Ait itaque Valerius paronomasia non illepida, instructos æmulationis hamo censores destrictā (vt habetur in Atrebatēsi,) simul egisse cēsurā, detersā, iustā ac emūctā, metaphora à destringētibus se in balneo sumpta, qui sordes corporis lasciuia strigilive detergunt, aut abradunt.

6 *Quod vt intellexit Nero, & citari collegam & arma & equū vendere iussit*] In manuscriptis, *Quod vbi intellexit Nero, & citari collegā, & equū vēdere iussit*. In nullo quidē reperitur, *& arma* quod sanè, vt Græco vocabulo dicam, glossargi alicuius cōmētū est. Neq.n. hoc habet Liuius, ex quo Valerium desumpsisse historiam vtrūq conferenti patebit: Nec etiam à censorib. notati equites Rom. arma vendere cogebantur: sed equum publicum, quem iure ordinis acceperant, & publica nutritum impensa tenebant.

CAPITE DECIMO.

1 *In Linternina villa se cōtinentem*] v.c. *In Liternina villa se tenentem*. Rectè.

2 *Ianuæ appropinquant, & clara voce nūciāt Scipioni, Non vitæ eius hostes*] In Atrebatēsi, *Ianuæ appropinquāt clara voce nunciātes, non vitæ eius, &c*. Quę lectio ob breuitatem, &

continuum sentētiæ ductum magis placet.

3 *Proinde securum se nobis prastandū prabere ne grauetur*] In manuscriptis rectius, *spectandum prabere ne grauaretur*. Atque in Campensi insuper erasa particula *nobis*, quæ sanè superuacua est, ac perperam inserta videtur, ex glossemate aliquo.

4 *Ad lares proprios reuerterūt*] In manuscriptis omnib. *Ad lares reuerterūt*.

5 *Hoc quidē viuo Scipioni*] Veteres libri omnes habēt, *Et hac quidē viuo Scip*.

6 *Cū eū adolescentē*] In Cāpēsi, *Cū enim*. Sed melius in Atrebatensi, *dum enim*.

7 *Nec fuit eis timori asperrima Syllæ victoria: cū præsertim ipse Mari⁹ eos, &c.*] Hoc loco quædā deesse manuscripti libri demōstrant, quāuis & hi variè mutilati sunt. In Suffano & Pulmanniano legitur, *Nec fuit his timeri asperrima Sullæ victoria, ne in eos cōseruationē Mariȷ vlcisceretur*. Sed reliqua minimè omittēda desiderantur. In Cāpensi ac Vvincheliano frequēs illa repetitio nominis *Mariȷ*, librarium immeritò offēdit: in quibus ita, *Nec fuit his timori asperrima Sullæ victoria, ne in eos cōseruationem vlciscerētur, cū præsertim ipse Mari⁹ eos, &c.*

8 *Quòd cū ex Fauonio amicißimo sibi vna sedente cognouisset*] Hoc loco in Cāpensi atq. Atrebatensi codicibus Valeriano contextui insertum est Martialis poetæ epigramma:

Nosses iocosæ sacrum cum dulce Floræ,
Festósque lusus, &c.

Quod ipsū studiosus aliquis in margine annotarat. Hinc collige lector stupidā librariorū negligētiā, qua temere bonos auctores deprauarunt.

9 *Vt si quis sanctū*] In manuscri. omnib. magis elegāter, *Vt quisquis sāctū, &c.*

STEPHANI PIGHII IN TERTIVM librum Valeriȷ Maximi Annotationes.

CAPITE PRIMO.

Datos gestus referam] In Cauchiano, Gemblacensi & Atrebatensi, *Datos gustus*, legitur optimè.

2 *Abiecturum se eum inde*] Campensis liber, Co-

lonienſis atque Atrebatenſis, *Leuatum, abiectu-rum inde ſe, niſi precibus obtemperaret.* Elegantius aliquantò.

CAPITE SECVNDO.

1 *Sed etiam metu patriam ſoluit. Viris puella lumine virtutis præferenda*] Campenſis Atrebatenſiſque codicum lectio hic perplacet, *Sed etiam metu patriam puella ſoluit, viris lumen virtutis præferendo.* In aliis item exemplaribus huius veræ lectionis extant quædam veſtigia.

2 *Qui imitari Romulum valuit*] In Atrebatenſi & Gemblacenſi, *Quod Romulum imitari valuit.*

3 *Et plebem ad fortius ſuſtinendos caſus ſuos prouocarent*] In VVincheliano ſic, *Suſtinendos caſus ſuo vigore prouocarent.* Quæ profectò in vulgatis ſupplenda videtur. Ita mox in alio exemplo.

4 *Reddendus eſt nunc Romana iuuentuti debitus gloriæ titulus Q. Catulo Sempronio Atracino conſule*) Vbi legendum, *Reddendus eſt nunc Romanæ iuuentuti debitus honor & gloriæ titulus, quæ C. Sempronio Atratino conſule.* Ita partim in VVincheliano & Gemblacenſi, partim in Atrebatenſi, in quo nomen conſulis eſt correctiſſimum. Vide Annales magiſtratuum.

5 *Ne caſtrorum quidem ſuorũ potientem eſſe paſſa eſt*) In manuſcriptis, *petentem.* Rectè, ni fallor.

6 *Equúmque duci clam iuſſit*] *Educi,* habetur in manuſcriptis omnibus. Non malè, pugnabatur enim extra vallum.

7 *Nec Atilium quidem*] Lege ex v.c. *Ne C. Acilium.* Ita etiam nominatur à Plutarcho & Suetonio.

8 *M. Scæua*] in Campenſi aliiſque manuſcriptis libris centurionis huius nomen plenè exprimitur, *M. Cæſius Scæua,* atque ita in Suetonio reſtituendum, vbi Caſſius Scæua legitur. In Ap-

In Appiano item Alexandrino Minucius Scęua, non minus mendosè. Quo nominum errore insuper accidisse suspicor, vt istic de duobus vno Scæua, & altero Minucio hæc historia scribi videatur, quam vno cõsensu Cęsar, Lucanus Suetonius, ac Valerius vni adscribunt.

9 *Cuius corpus capite, humero, fæmore saucio, oculo eruto, scutum centum & viginti ictibus perfossum apparuit*] Non simplici menda contaminatus est locus. At nullus auctorum qui huius rei mentionem faciunt, in eo prœlio periisse Scæuam scribunt. quod tamen ex Valerij verbis colligere est. Lucanus quidem labore ac vulneribus defectum ac exanguem à commilitonibus pugna elatum canit, cum à Cęsare subsidium castello periclitanti mitteretur:

> Nam sanguine fuso
> Vires pugna dabat, labentem turba suorum
> Excipit, ac humeris defectum imponere gaudet.

Plutarchus item suorum amplexibus tuto relatum dicit. Suetonius custodiam portæ commissi castelli retinuisse, Cæsar eius opera castellum magna ex parte conseruatum, ideóque virtutis ergô Scæuam primipilatu milibúsque æris ducentis donatũ refert. Atqui Valerius ipsum corruisse, corpúsque eius vulneribus multis saucium apparuisse, ait, vt vulgata sonant exemplaria, sed in manuscriptis omnibus dictio, *corpus*, omittitur, quæ profectò videtur è glossis insuta. Nam in Susiano, Pulmanniano ac VVincheliano legimus ita; *Cuius capite, humero, fæmore saucio, oculo eruto, scutum, &c.* Item in aliis similiter, nisi quod, *saucium*, in his habetur, atque in Cauchiano, *casum*, pro *scutum*, in Atrebatensi, *sectum*, in Campensi verò *secutum*. Ex qua quidem

varietate colligo, duo vocabula istic perperam in vnum contracta librariis, reliqua etiam mutādi occasionem dedisse, omnémque textum corrūpendi. Nam qui *casum*, vel *sectum*, in codicibus repererunt, *saucium* antea quoque legendum esse, atque *corpus* subintelligi, vel desiderari existimauerunt. Nobis autem pro *casum*, *sectum*, *vel secutum*, legi debere videtur *caeci scutum*: totámque sententiam ita restituendam esse, saluo tamen aliorum meliore iudicio, opinamur: *Cuius capite, humero, fœmore saucij, & oculo eruto caeci, scutum centum & viginti ictibus perfossum apparuit*. Etenim hæc iisdem penè verbis, aut certè eadem omnino sentētia Suetonius refert, qui duo hæc fortitudinis rara exempla de Scæua & Acilio videtur ex nostro desumpsisse Valerio. Nec mirum (inquit) si quis singulorum facta respiciat, vel Cæsij Scæuæ cēturionis, vel C. Acilij militis, ne de plurib. referam Scæua excusso oculo, transfixo fœmore & humero centum & viginti ictibus scuto perforato custodiam portæ commissi castelli retinuit. Acilius nauali ad Massiliam prœlio iniecta in puppem hostium dextra & abscissa, memorabile illud apud Græcos Cynægiri exemplum imitatus transiluit in nauem vmbone obuios agens. Hæc Suetonius.

10 *Tuū verò Scæuola inexuperabilem spiritum*] Mēdosè rursus, nam in manuscriptis omnibus, *Scæua*, vocatur, videtúrque de eodem adhuc loqui Valerius, quem Lucanus scribit in Galliis sub Cęsare ex gregaria militia ad centurionatum multo sanguine promotum fuisse:

> Scęua viro nomen, castrorū in plebe merebat,
> Ante feras Rhodani gentes, ibi sanguine multo
> Promotus Latiam longo gerit ordine vitem.

Et Plutarchus ipsum militem Cæsaris in Britannia

tannia centuriones ab hoſtibus in palude oppreſſos ſeruaſſe refert, ἐν δὲ Βρεταννίᾳ, τῶν πολεμίων, εἰς τόπον ἑλώδη καὶ ὕδατος ἐμπεσοῦσι τοῖς πρώτοις ταξιάρχαις ἐπιθεμένων, στρατιώτης Καίσαρος, αὐτὸς τὴν μάχην ἐφορῶντος, ὠσάμενος εἰς μέσους, &c. Quæ eadem Valerius, hoc loco, non igitur hæc exempla diuerſorum ſunt, vt vulgati volunt codices.

11 *Bello namque Gallico*] *Gallico* ex ſcholiis influxit in textum orationis: quod ipſum Campenſe exemplar demonſtrat, in quo annotatum adhuc inter lineas videtur. In Atrebatenſi item & VVincheliano non habetur.

12 *In vadum tranſitu facili redegit*] In manuſcriptis, *tranſitu facilem*. Melius.

13 *Leonidas Spartanus nobis occurrit*] Lege *Spartanus nobilis occurrit*. Sic enim in manuſcriptis.

14 *Sed melius, & altius initium*] In Cauchiano codice, *auctius initium*. Sanè eleganter, addit enim, *Nunc veſter Epaminondas naſcitur, quia ſic moritur.* Conſtat autem naſcentia augeri.

15 *Reddénſque ſeruo publico, qui eam tradiderat*] Vera lectio remanſit in Atrebatenſi, Gemblacenſi, Suſiano, & Pulmanniano, *Renidénſque ſeruo publico, qui eam tradiderat.* ſubintellige, dixit: In VVincheliano, *Ridénſque* legitur. Atque hæc conueniunt Ciceronis omnino verbis, qui de eadem re ita: Quo ſonitu reddito, arridens: Propino hęc (inquit) pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Renidere autem eſt leue ac falſum ridere.

16 *Cùm omnes eius ciues*] *Eius*, ineptè inſutum ex annotationibus, libri manuſcripti non habent.

17 *Lege mortis omnes aſſumpſiſſet, ad vltimum ſeipſum flammis immiſit*] Ex veterum librorum conſenſu lego, *Omnes aſſumpſiſſet ad vltimum ſeipſe flammis immerſit.*

CAPITE TERTIO.

1 *Pertæsus enim dexteram suam.*] Legendum, *Perosus*, ex v. c. consensu.

2 *Pompeij etiam probabilis virtus.*] Quisnam hic Pompeius fuerit legatus, à Gentio rege interceptus, obscurum sanè nobis est. In Liuio quidem nulla eius mentio, nisi in eius belli historia libro XLIV. interrupta, mutilatáque perierit, vbi M. Perpennam, & L. Petillium Rom. legatos à Gentio rege missos in custodiam scribit, & postea rege capto à L. Anicio prætore liberatos, & fortè hoc loco, Pernæ, pro Pompeij, legendum. Pompeia quidem gens eo tempore admodum obscura adhuc fuit, quemadmodum ex Cicerone colligere est: Nobile tamen illud factum Pompeij, meritò viam ad omnes honores aperire posset. Paulò pòst deest vocabulum, quod suo loco ex Gemblacensi aliisque restitui, sic; *Desperationem tormentis quicquam ex se cognoscendi.* Dictio *tormentis*, non habebatur in vulgatis.

3 *E quibus vnus turibulo decepto ante ipsum astitit.*] Veteres libri omnes *arrepto*, legunt. Non inceptè, videtur enim puer turibulum festinanter improuidéque arripuisse atque adeo carbonem excidisse in eius brachium.

4 *Solito enim sacrificauit diutius*] In omnibus manuscriptis habetur, *Consultò enim.* quod magis placet.

5 *Totum in solidæ virtutis munimento confirmat, potentiusque metu & dolore facit*] In Susiano & Pulmanniano magis dilucidè, *Totos in solido virtutis munimento confirmat, potentiores metu ac dolore faciens.* Cuius lectionis extant & in aliis vestigia.

6 *Dum terræ conditionem ambitum maris.*] Manuscripti codices omnes, *habitum maris* dicunt. Sic Virgilius Geor-

Georgic.1.

Cultúsque habitúsque locorum.

7 *Anaxarchique non vitam modò deseruit, sed mortem reddidit clariorem*] Placet Cauchiani codicis lectio, *Anaxarchusque vitam non modò non deseruit, sed morte reddidit clariorem.*

8 *Priusquam efficeret*] In manuscriptis, *Efficere potuit.*

9 *Caucasi montis gelido rigore*] Plures libri habent, *glaciali rigore.* Non minus eleganter, vt Iuuenalis, glacialem Oceanum dixit.

CAPITE QVARTO.

1 *Quo euenit vt humili loco nati*] In VVincheliano, *Quo sæpe euenit.* Atque huc transferendus quarti capitis titulus, nã more suo præfatiuncula quadam transgrediens in aliud argumentum hîc exorditur.

2 *Qua quidem planiora suis exemplis redduntur, ac prius de iis ordiar*] In Susiano aliisque, *Quæ quidem planiora suis exemplis reddentur, vt primum de iis ordiar, &c.*

3 *Senectus excellentissimis ornamentis decorata in excellentissimo maiestatis fastigio fulsit*] Manuscripti libri omnes, *in altissimo* produnt. Rectè, ne subito vox eadem repetatur.

4 *Alienum, quod exactum: alieniorem, quod ortum Corintho: fastidiendum, quod mercatore genitum: erubescendum, quod etiam exule, Demarato natum patre*] De Tarquinio Prisco Rege loquitur; verùm prodigiosè ineptis annotationibus intermixtis est deprauatus hic locus, qui idcirco variatur etiam in manuscriptis, è quibus Susij & Pulmanni exemplaria vno ore reiiciunt hæc verba, *quod exactum alieniorem.* Nec immeritò, videntur enim alienissima ac veluti per somnium interuecta. Item Campense non agnoscit hæc *Demarato*

natum patre. Ex omnibus autem rectè comparatis vnam hanc veram, ni fallor, lectionem elicimus, *Alienum, quò ortum Corintho: fastidiēdum, quòd mercatore Demarati genitum, erubescendum, quòd etiam exule*. Mox quæ sequuntur, non minus conspurcata sunt.

5 *Ceterum tam prosperum conditionis suæ euentum industrium pro inuidioso, gloriosum pro inuiso reddidit*] Quæ sic in Campensi, *Ceterum tam prosperum conditionis suæ euentum industriosum, pro inuiso glorioſum reddidit*. Quo in codice supra, *inuiso*, interpretationis gratia annotatum, *inuidioso*. In Atrebatensi autem legitur ita, *Industriosum pro indiuiso gloriosum reddidit*. In Pulmanniano, *Ceterum tam prospero conditionis suæ euentu industriosum, pro inuidioso gloriosum reddidit*: Sic in VVincheliano, sed aliquantò plenius, atque etiā rectius, *Ceterum tam prospero conditionis suæ euentu, industriosum pro ignominioso, pro inuiso gloriosum reddidit*. Quam lectionem ambabus manibus acceptādam puto, licet dubitem, *Industriosus*, an apud classicos nunc auctores reperiatur, atqui *Industriosissimè*, M. Cato Originū secundo dixit, quod aduerbium ab *industriosus*, deducitur. Citat Catonē Sosipater. Pleraq; Gallia duas res industriosissimè persequitur, rem militarem, & argutè loqui. Vnde colligo nomen hoc ipsum quoque apud veteres in vsu fuisse, quamuis apud nunc extantes vix reperiatur. Nec adeò quidem reiicienda videtur libri Cauchiani lectio, quæ sic habet, *Ceterum tam prosperum conditionis suæ euentum industria sua pro inuidioso gloriosum reddidit*.

6 *Dilatauit enim fines Rom. pop*] Lege ex Campensi, *imperij fines*. In aliis codicibus tantum legitur, *Dilatauit enim fines, cultum deorum, &c*.

7 *Quod regem de finitimis potius mutuata esset, quàm de*

de suis elegisset] Hæc elegantius in Pulmanniano, Coloniensi, & Susiano, *Quid regem à finitimis potius mutuasset, quàm de suis legisset.* Mutuare namque etiam mutuo accipere significat. Sic Cæcilius : Ad amicos currat mutuatum, mutuet causa mea.

8 *Seruili cognomine & regia appellatione perplexus*] Demonstrat hoc idem in antiquissimis Capitolinis Marmoribus triomphorum eius titulus.

SER. TVLLIVS. REX.

Quo titulo & statuam inscriptam fuisse autumo. Cùm igitur nil præter prænomen, *Seruius*, Tullio adiungatur, idipsum rectè cognomen dixit, eo quod nomini iungitur. Nam si tertium aliud accederet, *Seruius* prænomen diceretur ad differentiam alterius tertij quod tunc cognomen. Atqui tria nomina nobiliorum cùm fuerint Ausonio teste, Seruius rex ob ignobilitatem duo duntaxat habuit, atque ex his alterum seruilis conditionis indicem.

9 *Sordidissimæ mercis capturis inquinari solito*] In nullo veterum codicum, *inquinari*, reperitur. At pro *solito*, in Atrebatensi, *salito*. Verum correctius in Cauchiano legitur, *alito*, Melius, inquit, Diomedes dicitur alitus, quàm altus, vitandæ ambiguitatis gratia. Paullo post, pro, *Vires populi Romani*] quidam libri, *vires reipublicæ*, legunt. Rursus mox sequens copulatiua *quoque*, omnino superflua est, & manuscriptis exulat.

10 *Vt grauissima cladis auctoris dictatura differretur*] Veteres libri habent *dictatura etiam deferretur*. Rectè.

11 *Mors Papia lege damnata est*] Papia lex de

peregrinis vrbe pellendis, cuius Cicero meminit Officiorum tertio, primum lata fuit anno vrbis DCXXVIII. vt auctor est Dion libro XXXVII. additque eadem exceptos fuisse peregrinos Italiam incolentes. Quomodo igitur Perpernæ pater lege Papia damnari potuit, qui sæculo ferè hanc præcesserat? Et quomodo à Sabellis, qui montes inter Sabinos ac Marsos incolebant, quibúsque cum aliis sociis ciuitas data fuit bello Marsico confecto, viginti amplius annis ante legem Papiam latam? Vel igitur aliam fuisse Papiam legem dicamus necesse est multò ante Marsicum bellum promulgatam, cuius alij auctores non meminerunt, vel, quod potius autumo, nomen hoc in Valerio corruptum esse à librariis, qui lubenter obscura nomina in celebriora solent mutare. Fuere quidem & aliæ prius leges de peregrinis pellendis latæ, vt ex Ciceronis eodem loco constat. Penni legem de peregrinis nominat Festus, latam, vt autumat Carolus Langius noster, vir ingenio singulari atque eruditione summa præditus, à M. Iunio Penno tribuno plebis anno V. C DCXXVII. quo quæstor C. Gracchus fuit, atque spes ciuitatis accipiendæ sociis ab ipso iniiciebatur, vt idcirco contra legem Iuniam Gracchus tum dixisse videatur, quemadmodum Festus indicat, atque etiam Tullius in Bruto. Qua Iunia lege potius, quàm Papia, quæ tum non erat, Perpernæ patrem mortuo filio consulari quadriennio antea, à Sabellis repetitum fuisse verisimile est. Attamen exemplaria Valerij omnia Papiam legem vocant, lector sequatur quod sibi visum erit.

12 *Abductum animum suum in intima conditionis humanæ, & in secessum pecto-*

pictoris repositos, effictus scrutari coegit] Rectius ac planius in Campensi aliisque, *Abductum animum intima conditionis humana ac in secessu pectoris, &c.*

CAPITE QVINTO.

1 *Flagitiis disiici.*] In Atrebatensi, Pulmanniano ac Susiano, *desiici*, habetur. In Campensi, Coloniensi, & VVincheliano, *disiici*, Compositum verbum abiicere. Quam lectionem animaduertit etiam Gifanius noster, cuius correctiones in Lucretium poëtam nuper prodierunt. Et ante hoc verbum restituit Io. Pierius Valerianus, Legendúmque esse docuit, Disiice compositam pacem, Æneid. VII.

CAPITE SEXTO.

1 *Augendo exercitum, traiiciendóq. in Africam.*] Lege, vt in manuscriptis omnibus, *Augendo traiiciendóque in Africam exercitu.*

2 *Consistebátque in illis labor eius, in iis remissio laboris.*] In manuscriptis, *Consistebátque in his labor eius, in illis remissio laboris.* Rectè.

3 *Myrtea vsus est*] Libri scripti habent, *Myrtea semper vsus est.*

4 *Inclytum ex Asia ducens triumphum*] *Indicum*, in manuscriptis legemus, pro *Inclytum.* De Indis triumphasse Bacchum fabulis poëtarum est notissimum.

CAPITE SEPTIMO.

1 *Minúsve prosper*] veteres libri omnes, *prosperus*, legunt. Quemadmodum Cicero de Rep. VI. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris.

2 *Prolatoba eo libro*] v. c. *prolatum ab eo librum.* Melius.

3 *Neque enim adhuc puto eo malignitatis ventum.*] Non malè in VVincheliano. *Neque enim huc puto malignitatis ventum.* Sic etiam legitur in Gemblacensi & Coloniensi.

4 *Quandoquidem fiduciam.*] In manuscriptis,

Quamquidem ei fiduciam.

5 *Qui ingenti frequentia*] In manuſcriptis, *quo*, Rectius, vt referatur ad diem, Deinde. *Hac ego, inquit, Quirites*, veteres libri, *ego*, non habent, & otioſa vox eſt.

6 *Maiorem auctoritatem eius*] v. libri correctius hæc, *Maiorem eius auctoritatis*.

7 *Æterna memoria auctoritate tradendus animus*] vox *auctoritate*, in manuſcriptis omittitur, & ſalua ſententia abeſſe poteſt.

8 *Fiduciam non ſolum fortem, ſed penè etiam temerariam, qua duobus, &c.*] *O fiduciam*, In Campenſi rectè legitur, vt ſit exclamatio cum admiratione. Cuius item lectionis extant indicia in Atrebatenſi, Gemblacēſi, Colonienſi, & VVinchiliano, in quibus libris vox, *exhibens*, omittitur, quæ profectò ex dictatis alicuius aſſuta eſt.

9 *Nam eum ex conſule.*] In Atrebatenſi, *ex conſulatu*, Melius, nā illa phraſis Gothica penè eſt.

10 *Quamque ſcit ſe laudem meritam, tametſi ab aliis impetrat*] In manuſcriptis hæc rectius: *Quamque ſcit ſe laudem mereri, eam etſi ab aliis non impetrat*.

11 *Hos verſus Græcos adiecit*] *Græcos* ex annotationibus irrepſit, quare eiiciendum eſt è contextu, in manuſcriptis enim non habetur.

12 *Illa ſe verſibus quaſi magiſtro vſum*] In Suſiano, *quaſi magiſtris*. Non malè.

13 *Tenuioribus exemplis*] Veteres libri vno conſenſu, *tenerioribus*, legunt.

14 *Breuiter & abſciſſe*] *Abſciſe*, veteres libri habent.

15 *Hiſpanias direptas populi Rom. & Galliarum ac Liguriæ vires*] In Campenſi hęc ita. *Hiſpanias ereptas pop. Rom. Galliarum, &c.* Quæ magis probanda lectio videtur.

CAPITE OCTAVO.

1 *Aptum & animoſum*

bona

bonæ fiducia pectus] Susianus codex rectissimè, *Apertum & Animosum.*

2 *Quasi debitum opus superest, constantiæ repræsentare naturam. Natura enim sic comparatum est*] Locus interiectis glossulis mirè deprauatus, Veræ tamen lectionis retinent vestigia manuscripti libri. Nam Coloniensis, Campensis, & Vvinchelianus sic habent, *Quasi debitum opus superest constantiæ repræsentatione. Cura enim sic comparatum est, &c.* Congruit item Atrebatensis codex, nisi quòd, *reprehensione*, legat, pro *repræsentatione*. Susianus ac Pulmannianus licet nõnihil interpolati veram lectionem nobis produnt, reiectis iis quæ perperam inserta sunt, hoc modo, *Quasi debitum superest opus constantiæ. Natura enim comparatum est, &c.* Atque hæc pulcherrimè, mox enim rationem reddit, cur de fiducia sui transeat ad constantiam.

3 *Tandem culpa hostium, tam iustus æstimator*] In manuscriptis melius, *Tã deinde culpæ hostium iustus æstimator.* Mox lege *Campanum senatum*, ex v.c. Ita etiam Cicero & Liuius frequenter Capuanos Campanos vocant, & ipse Valerius Capuam, Campanam vrbem, libro 7. capite vi.

4 *Euestigio Calenam trãsgressus*] In Atrebatensi, Coloniensi, Cauchiano & Campensi, *Cales transgressus.* Rectè.

5 *Sicut erant tradita, reposuit*] Melius, *retinuit*, vt Susiano, Pulmanniano, & aliis habetur.

6 *Sæpè etiam spe bene gerendæ rei oblatæ*] In Atrebatensi, Campensi, & Susiano legitur, *Sæpè & iam specie*, eleganti locutione, est enim πρόφασις, hoc est, simulatio, atque apparentia quędam species absque re. Cicero de amicitia. Quæ est.n. ista securitas? specie quidem blanda, sed reipsa à se multis locis repudianda. Auctor de viris illu-

stribus, cap. 64. Nasica vt inuidiç subtraheretur per speciem legationis in Asiam ablegatus est.

7 *Succurrisse visus est*] In Pulmanniano, Atrebatensi, aliisque, *succurrit*. Melius.

8 *Tantummodo manibus tribunorum pro Rostris Piso collocatus*] In Campensi aliisque *Tantum non*. Optimè ponitur enim pro fermè vel quasi: & Valerio familiare est aduerbium, Grçcis μονονουχί.

9 *Quo quidem tam abscissio responso*] In manuscriptis omnibus *abscisso*, sicut antè.

10 *Nullis obuiam ire audentibus*] veteres libri, *Nullo obuiam ire audente*.

11 *Cum clamor imperitæ multitudinis obstreperet*] Malim vt in manuscriptis: *Clamore imperitæ multitudinis obstrepens totum forum, &c.* vel vt in Gemblacensi *Clamor imperitæ multitudinis obstrepebat*.

12 *Vt aut Cæsaris miles desinam, aut tuus esse incipiam*] In Susiano & aliis, *Vt Cæsaris miles esse desinam, & tuus esse incipiam*.

13 *Dum aliud fortè certioris curæ*] legendum, *citioris curæ*, ex v.c. consensu.

14 *Quod quia incredibile existimabatur*] In manuscriptis, *Quod quia & incredibile videbatur*. Et statim postea, *Et dictabatur ab inimico*, pro, *iactabatur*.

15 *Adeò perseuerans constantia sua propugnator extitit*] Multo melius in Campensi atque aliis, *sententiæ suæ*.

16 *Quia quod alius malè consuluerat, bene gesserant, felicius illud existimans, hoc sapientius. Plerunque enim temeritatem casus iuuat*] Omnia admodum variantur in exemplaribus nostris: è quibus hîc præfero Campense: cùm sic habeat. *Quia quod aliis malè consuluerat, bene cesserat, felicius hoc existimans illud etiam sapientius. Blandum animum*

sanè

sanè temeritati casus facit. Huic lectioni magna quoque ex parte astipulantur Coloniensis, VVinchelianus & Atrebatensis, in quibus hæc, *Etiam sanè blandum animum temeritati casus iacit.* Atqui videtur quis cæcutiens hæc verba, *blandum animum*, obscura forsan lectu, mutasse in *plerumque enim*, deinde reliqua his accommodasse. Mox sequitur

17 *Vbi prauo consilio propius spirat*] In Campensi, Pulmanniano aliisque, *propitius*, Rectè meo iudicio. Et rursus in Campensi, *Insperatius prodest*, non *desperatius*, vt vulgo.

18 *Aliquantò præstantius perseuerantiæ exemplum*] In manuscriptis, *Aliquantò præfractius.* Et paulo pòst, *errore instincta*, non *instructa*, vt in vulgatis.

19 *Proximum etsi non eiusdem splendoris est, tamen constantiæ certum haberi potest experimentum, efficacis operæ forensis, fidei non latentis*] Mirè & hunc periodum variant exemplaria, ex his Susianus liber planè diuersus est, & vix quicquam prodit sani. In VVincheliano sic legimus: *Adeoque certum constantiæ experimentum, tamen efficacis operæ forensis, &c.* In Atrebatensi item malè: *Adeoque certum constantiæ haberi potest experimentum, efficacis operæ, &c.* In Campensi deinde sic, *Adeoque certum constantiæ haberi potest experimentum cum efficacis operæ, tum fidei non latentis.* Ex his itaque meliorem hanc lectionem elicimus adiungēdo vulgatis particulas à librariis omissas; *Tamen adeo certum constantiæ haberi potest experimentum: cum efficacis operæ forensis, tum fidei non latentis.*

20 *Victoriam nescio laude, an tormento maiore partam*] In Susiano, VVincheliano, & Pulmanniano: *tormento ma-*

CAPITE TERTIO.

1 *Pertæsus enim dexteram suam.*] Legendum, *Perosus*, ex v. c. consensu.

2 *Pompeij etiam probabilis virtus.*] Quisnam hic Pompeius fuerit legatus, à Gentio rege interceptus, obscurum sanè nobis est. In Liuio quidem nulla eius mentio, nisi in eius belli historia libro XLIV. interrupta, mutilatáque perierit, vbi M. Perpennam, & L. Petillium Rom. legatos à Gentio rege missos in custodiam scribit, & postea rege capto à L. Anicio prætore liberatos, & fortè hoc loco, Pernæ, pro Pompeij, legendum. Pompeia quidem gens eo tempore admodum obscura adhuc fuit, quemadmodum ex Cicerone colligere est: Nobile tamen illud factum Pompeij, meritò viam ad omnes honores aperire posset. Paulò pòst deest vocabulum, quod suo loco ex Gemblacensi aliísque restitui, sic; *Desperationem tormentis quicquam ex se cognoscendi.* Dictio *tormentis*, non habebatur in vulgatis.

3 *E quibus vnus turibulo decepto ante ipsum astitit.*] Veteres libri omnes *arrepto*, legunt. Non ineptè, videtur enim puer turibulum festinanter improuidéque arripuisse atque adeo carbonem excidisse in eius brachium.

4 *Solito enim sacrificauit diutius*] In omnibus manuscriptis habetur, *Consultò enim.* quod magis placet.

5 *Totum in solida virtutis munimento confirmat, potentiusque metu & dolore facit*] In Susiano & Pulmanniano magis dilucidè, *Totos in solido virtutis munimento confirmat, potentiores metu ac dolore faciens.* Cuius lectionis extant & in aliis vestigia.

6 *Dum terra conditionem ambitum maris.*] Manuscripti codices omnes, *habitum maris* dicunt. Sic Virgilius Geor-

Georgic. 1.

Cultúsque habitúsque locorum.

7 *Anaxarchique non vitam modò deseruit, sed mortem reddidit clariorem*] Placet Cauchiani codicis lectio, *Anaxarchusque vitam non modò non deseruit, sed morte reddidit clariorem.*

8 *Priusquam efficeret*] In manuscriptis, *Efficere potuit.*

9 *Caucasi montis gelido rigore*] Plures libri habent, *glaciali rigore.* Non minus eleganter, vt Iuuenalis, glacialem Oceanum dixit.

CAPITE QVARTO.

1 *Quo euenit vt humili loco nati*] In VVincheliano, *Quo sæpe euenit.* Atque huc transferendus quarti capitis titulus, nã more suo præfatiuncula quadam transgrediens in aliud argumentum hîc exorditur.

2 *Quæ quidem planiora suis exemplis redduntur, ac prius de iis ordiar*] In Susiano aliisque, *Quæ quidem planiora suis exemplis reddentur, vt primum de iis ordiar, &c.*

3 *Senectus excellentissimis ornamentis decorata in excellentissimo maiestatis fastigio fulsit*] Manuscripti libri omnes, *in altissimo* produnt. Rectè, ne subito vox eadem repetatur.

4 *Alienum, quod exactum: alieniorem, quod ortum Corintho: fastidiendum, quod mercatore genitum: erubescendum, quod etiam exule, Demarato natum patre*] De Tarquinio Prisco Rege loquitur; verùm prodigiosè ineptis annotationibus intermixtis est deprauatus hic locus, qui idcirco variatur etiam in manuscriptis, è quibus Susij & Pulmanni exemplaria vno ore reiiciunt hæc verba, *quod exactum alieniorem.* Nec immeritò, videntur enim alienissima ac veluti per somnium interuecta. Item Campense non agnoscit hæc *Demarato*

natum patre. Ex omnibus autem rectè comparatis vnam hanc veram, ni fallor, lectionem elicimus, *Alienum, quò ortum Corintho: fastidiēdum, quòd mercatore Demarati genitum, erubescendum, quòd etiam exule*. Mox quæ sequuntur, non minus conspurcata sunt.

5 *Ceterum tam prosperum conditionis suæ euentum industrium pro inuidioso, gloriosum pro inuiso reddidit*] Quæ sic in Campensi, *Ceterum tam prosperum conditionis suæ euentum industriosum, pro inuiso gloriosum reddidit*. Quo in codice supra, *inuiso*, interpretationis gratia annotatum, *inuidioso*. In Atrebatensi autem legitur ita; *Industriosum pro indiuiso gloriosum reddidit*. In Pulmanniano, *Ceterum tam prospero conditionis suæ euentu industriosum, pro inuidioso gloriosum reddidit*: Sic in VVincheliano, sed aliquantò plenius, atque etiā rectius, *Ceterum tam prospero conditionis suæ euentu, industriosum pro ignominioso, pro inuiso gloriosum reddidit*. Quam lectionem ambabus manibus acceptādam puto, licet dubitem, *Industriosus*, an apud classicos nunc auctores reperiatur, atqui *Industriosissimè*, M. Cato Originū secundo dixit, quod aduerbium ab *industriosus*, deducitur. Citat Catonē Sosipater. Pleraq; Gallia duas res industriosissimè persequitur, rem militarem, & argutè loqui. Vnde colligo nomen hoc ipsum quoque apud veteres in vsu fuisse, quamuis apud nunc extantes vix reperiatur. Nec adeò quidem reiicienda videtur libri Cauchiani lectio, quæ sic habet, *Ceterum tam prosperum conditionis suæ euentum industria sua pro inuidioso gloriosum reddidit*.

6 *Dilatauit enim fines Rom. pop*] Lege ex Campensi, *imperij fines*. In aliis codicibus tantum legitur, *Dilatauit enim fines, cultum deorum, &c.*

7 *Quod regem de finitimis potius mutuata esset, quàm*

de

de suis elegisset] Hæc elegantius in Pulmanniano, Coloniensi, & Susiano, *Quid regem à finitimis potius mutuasset, quàm de suis legisset*. Mutuare namque etiam mutuo accipere significat. Sic Cæcilius: Ad amicos currat mutuatum, mutuet causa mea.

8 *Seruili cognomine & regia appellatione perplexus*] Demonstrat hoc idem in antiquissimis Capitolinis Marmoribus triomphorum eius titulus.

SER. TVLLIVS. REX.

Quo titulo & statuam inscriptam fuisse autumo. Cùm igitur nil præter prænomen, *Seruius*, Tullio adiungatur, idipsum rectè cognomen dixit, eo quod nomini iungitur. Nam si tertium aliud accederet, *Seruius* prænomen diceretur ad differentiam alterius tertij quod tunc cognomen. Atqui tria nomina nobiliorum cùm fuerint Ausonio teste, Seruius rex ob ignobilitatem duo duntaxat habuit, atque ex his alterum seruilis conditionis indicem.

9 *Sordidissimæ mercis capturis inquinari solito*] In nullo veterum codicum, *inquinari*, reperitur. At pro *solito*, in Atrebatensi, *salito*. Verum correctius in Cauchiano legitur, *alito*. Melius, inquit, Diomedes dicitur alitus, quàm altus, vitandæ ambiguitatis gratia. Paullo post, pro, *Vires populi Romani*] quidam libri, *vires reipublicæ*, legunt. Rursus mox sequens copulatiua *quoque*, omnino superflua est, & manuscriptis exulat.

10 *Vt grauissimæ cladis auctoris dictatura differretur*] Veteres libri habent *dictatura etiam deferretur*. Rectè.

11 *Mors Papia lege damnata est*] Papia lex de

peregrinis vrbe pellendis, cuius Cicero meminit Officiorum tertio, primum lata fuit anno vrbis DCXXVIII. vt auctor est Dion libro XXXVII. additque eadem exceptos fuisse peregrinos Italiam incolentes. Quomodo igitur Perpernæ pater lege Papia damnari potuit, qui sæculo ferè hanc præcesserat? Et quomodo à Sabellis, qui montes inter Sabinos ac Marsos incolebant, quibúsque cum aliis sociis ciuitas data fuit bello Marsico confecto, viginti amplius annis ante legem Papiam latam? Vel igitur aliam fuisse Papiam legem dicamus necesse est multò ante Marsicum bellum promulgatam, cuius alij auctores non meminerunt, vel, quod potius autumo, nomen hoc in Valerio corruptum esse à librariis, qui lubenter obscura nomina in celebriora solent mutare. Fuere quidem & aliæ prius leges de peregrinis pellendis latæ, vt ex Ciceronis eodem loco constat. Penni legem de peregrinis nominat Festus, latam, vt autumat Carolus Langius noster, vir ingenio singulari atque eruditione summa præditus, à M. Iunio Penno tribuno plebis anno V. C. DCXXVII. quo quæstor C. Gracchus fuit, atque spes ciuitatis accipiendæ sociis ab ipso iniiciebatur, vt idcirco contra legem Iuniam Gracchus tum dixisse videatur, quemadmodum Festus indicat, atque etiam Tullius in Bruto. Qua Iunia lege potius, quàm Papia, quæ tum non erat, Perpernæ patrem mortuo filio consulari quadriennio antea, à Sabellis repetitum fuisse verisimile est. Attamen exemplaria Valerij omnia Papiam legem vocant, lector sequatur quod sibi visum erit.

12 *Abductum animum suum in intima conditionis humanæ, & in secessum pecto-*

pictoris repositos, effictus scrutari coegit] Rectius ac planius in Campensi aliisque, *Abductum animum intima conditionis humanæ ac in secessu pectoris, &c.*

CAPITE QVINTO.

1 *Flagitiis disiici.*] In Atrebatensi, Pulmanniano ac Susiano, *desiici*, habetur. In Campensi, Coloniensi, & VVincheliano, *disiici*, Compositum verbum abiicere. Quam lectionem animaduertit etiam Gifanius noster, cuius correctiones in Lucretium poëtam nuper prodierunt. Et ante hoc verbum restituit Io. Pierius Valerianus, Legendúmque esse docuit, Disiice compositam pacem, Æneid. VII.

CAPITE SEXTO.

1 *Augendo exercitum, traiiciendóq. in Africam.*] Lege, vt in manuscriptis omnibus, *Augendo traiiciendóque in Africam exercitu.*

2 *Consistebátque in illis labor eius, in iis remissio laboris.*] In manuscriptis, *Consistebátque in his labor eius, in illis remissio laboris.* Rectè.

3 *Myrtea vsus est*] Libri scripti habent, *Myrtea semper vsus est.*

4 *Inclytum ex Asia ducens triumphum*] *Indicum*, in manuscriptis legemus, pro *Inclytum.* De Indis triumphasse Bacchum fabulis poëtarum est notissimum.

CAPITE SEPTIMO.

1 *Minúsve prosper*] veteres libri omnes, *prosperus*, legunt. Quemadmodum Cicero de Rep. VI. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris.

2 *Prolatoba eo libro*] v. c. *prolatum ab eo librum.* Melius.

3 *Neque enim adhuc puto eo malignitatis ventum.*] Non malè in VVincheliano. *Neque enim huc puto malignitatis ventum.* Sic etiam legitur in Gemblacensi & Coloniensi.

4 *Quandoquidem fiduciam.*] In manuscriptis,

Quamquidem ei fiduciam.

5 *Qui ingenti frequentia*] In manuſcriptis, *quo*, Rectius, vt referatur ad diem, Deinde, *Hac ego, inquit, Quirites*, veteres libri, *ego*, non habent, & otioſa vox eſt.

6 *Maiorem auctoritatem eius*] v. libri correctius hæc, *Maiorem eius auctoritatis.*

7 *Aeterna memoria auctoritate tradendus animus*] vox *auctoritate*, in manuſcriptis omittitur, & ſalua ſententia abeſſe poteſt.

8 *Fiduciam non ſolum fortem, ſed penè etiam temerariam, qua duobus, &c.*] *O fiduciam*, In Campenſi rectè legitur, vt ſit exclamatio cum admiratione. Cuius item lectionis extant indicia in Atrebatenſi, Gemblacēſi, Colonienſi, & VVinchеliano, in quibus libris vox, *exhibens*, omittitur, quæ profectò ex dictatis alicuius aſſuta eſt.

9 *Nam eum ex conſule.*] In Atrebatenſi, *ex conſulatu*, Melius, nā illa phraſis Gothica penè eſt.

10 *Quamque ſcit ſe laudem meritam, tametſi ab aliis impetrat*] In manuſcriptis hæc rectius: *Quamque ſcit ſe laudem mereri, eam etſi ab aliis non impetrat.*

11 *Hos verſus Græcos adiecit*] *Græcos* ex annotationibus irrepſit, quare eiiciendum eſt è contextu, in manuſcriptis enim non habetur.

12 *Illa ſe verſibus quaſi magiſtro vſum*] In Suſiano, *quaſi magiſtris*. Non malè.

13 *Tenuioribus exemplis*] Veteres libri vno conſenſu, *tenerioribus*, legunt.

14 *Breuiter & abſciſſe*] *Abſciſe*, veteres libri habent.

15 *Hiſpanias direptas populi Rom. & Galliarum ac Liguriæ vires*] In Campenſi hęc ita. *Hiſpanias ereptas pop. Rom. Galliarum, &c.* Quæ magis probanda lectio videtur.

CAPITE OCTAVO.

1 *Aptum & animoſum bonæ*

bonæ fiducia pectus] Susianus codex rectissimè, *Apertum & Animosum.*

2 *Quasi debitum opus superest, constantia repræsentare naturam. Natura enim sic comparatum est*] Locus interiectis glossulis mirè deprauatus, Veræ tamen lectionis retinent vestigia manuscripti libri. Nam Coloniensis, Campensis, & Vvinchelianus sic habent, *Quasi debitum opus superest constantia repræsentatione. Cura enim sic comparatum est, &c.* Congruit item Atrebatensis codex, nisi quòd, *reprehensione*, legat, pro *repræsentatione*. Susianus ac Pulmannianus licet nõnihil interpolati veram lectionem nobis produnt, reiectis iis quæ perperam inserta sunt, hoc modo, *Quasi debitum superest opus constantiæ. Natura enim comparatum est, &c.* Atque hæc pulcherrimè, mox enim rationem reddit, cur de fiducia sui transeat ad constantiam.

3 *Tandem culpa hostium, tam iustus æstimator*] In manuscriptis melius, *Tã deinde culpa hostium iustus æstimator.* Mox lege *Campanum senatum*, ex v.c. Ita etiam Cicero & Liuius frequenter Capuanos Campanos vocant, & ipse Valerius Capuam, Campanam vrbem, libro 7. capite VI.

4 *Euestigio Calenam trãsgressus*] In Atrebatensi, Coloniensi, Cauchiano & Campensi, *Cales transgressus.* Rectè.

5 *Sicut erant tradita, reposuit*] Melius, *retinuit*, vt Susiano, Pulmanniano, & aliis habetur.

6 *Sæpè etiam spe bene gerendæ rei oblatæ*] In Atrebatensi, Campensi, & Susiano legitur, *Sæpè & iam specie*, eleganti locutione, est enim πρόφασις, hoc est, simulatio, atque apparentia quędam species absque re. Cicero de amicitia. Quæ est.n. ista securitas? specie quidem blanda, sed reipsa à se multis locis repudianda. Auctor de viris illu-

sanè temeritati casus facit. Huic lectioni magna quoque ex parte astipulantur Coloniensis, VVinchelianus & Atrebatensis, in quibus hæc, *Etiam sanè blandum animum temeritati casus iacit.* Atqui videtur quis cæcutiens hæc verba, *blandum animum*, obscura forsan lectu, mutasse in *plerumque enim*, deinde reliqua his accommodasse. Mox sequitur

17 *Vbi prauo consilio propius spirat*] In Campensi, Pulmanniano aliisque, *propitius*, Rectè meo iudicio. Et rursus in Campensi, *Insperatius prodest*, non *desperatius*, vt vulgo.

18 *Aliquantò præstantius perseuerantiæ exemplum*] In manuscriptis, *Aliquantò præfractius.* Et paulo pòst, *errore instincta*, non *instructa*, vt in vulgatis.

19 *Proximum etsi non eiusdem splendoris est, tamen constantiæ certum haberi potest experimentum, efficacis operæ forensis, fidei non latentis*] Mirè & hunc periodum variant exemplaria, ex his Susianus liber planè diuersus est, & vix quicquam prodit sani. In VVincheliano sic legimus: *Adeoque certum constantiæ experimentum, tamen efficacis operæ forensis, &c.* In Atrebatensi item malè: *Adeoque certum constantiæ haberi potest experimentum, efficacis operæ, &c.* In Campensi deinde sic, *Adeoque certum constantiæ haberi potest experimentum cum efficacis operæ, tum fidei non latentis.* Ex his itaque meliorem hanc lectionem elicimus adiungēdo vulgatis particulas à librariis omissas; *Tamen adeo certum constantiæ haberi potest experimentum: cum efficacis operæ forensis, tum fidei non latentis.*

20 *Victoriam nescio laude, an tormento maiore partam*] In Susiano, VVincheliano, & Pulmanniano: *tormento ma-*

iore consecutus. Et postea in fine exempli *seipsum vicit Ephialtes*. Nomen *Ephialtes* omittitur, quòd è glossis assutum.

21 *Subitò deinde ex nimio haustu rigore obstupefactis neruis*] Legendum ex v.c. *Ex nimio haustu rigoris*. Non enim bibit aquam Alexander, sed immersus rigorem hausit corpore.

STEPHANI PIGHII IN QVARTVM LIBRVM VALERIJ MAXIMI,

ANNOTATIONES.

CAPITE PRIMO.

1 *Qui populi maiestatem venerando Publicola cognomẽ assecutus est*] Manuscripti omnes, *Publicola nomen*, legunt. Equidem animaduerto, Valerium aliosque veteres ferè quodcunque proprium, seorsim positum, simpliciter nomen appellare, si alterum iungatur eidem conueniens, quod gentis vel familiæ non est cognomen, si tertium quod ex his gentilitio præponitur, prænomen dicere. Ceterùm *Publicola* scribitur in vulgatis ac manuscriptis vbique, antiquissima tamẽ marmora docent, *Poplicola* scribendum esse, quibus astipulatur ipse Valerius, affirmans Valerium populi maiestatem colendo hoc nomen assecutum esse. Sed vide annales nostros.

2 *Atque ideo à consule in vincula publica duci iussus esset*] non à consule sed à prætore Terentio dicit Liuius. Quare prætorem hîc alterius consulẽ appellare videtur.

3 *Ean-*

3 *Eundem ipsum duci*] In VVincheliano, *eodem ipsum duci*. Rectè.

4 *Solenni eius precationis carmine præiret*] in manuscriptis, *Solenne ei precationis carmen præiret*. Multò melius. Sic Liuius præeuntibus execrabile carmen sacerdotibus. Cicero pro Milone, Vt vobis voce præirent.

5 *Ne ego in tua persona & accusatoris, & testis, & censoris, & iudicis partes egisse videar*] in quatuor manuscriptis ita: *Ne ego in tuam personam & accusatoris & testis & iudicis partes, &c. Et censoris*, superfluum est, quod in vulgatis libris assutum ex glossemate aliquo videtur.

6 *Sed cùm magna mihi & multa breuiter dicenda sint, claritate excellentibus infinitis personis rebusque circumfusus, vtrumq. præstare non possunt*] In Vvincheliano & aliis apertius hæc & elegantius exprimuntur: *Sed cùm & multa breuiter dicenda sint de claritate excellentibus viris, sermo infinitis personis, rebusque circumfusus vtrumque præstare non potest.*

7 *In qua, cùm ei fortè ludos Trallibus spectanti literæ redditæ essent*] Sic etiam in manuscriptis, exceptis Coloniensi, Cauchiano exemplaribus, in quibus *Ludos theatrales spectanti*, habetur. Et sanè nomen loci illius diuersimodè proditur. Liuius enim Rhodij exulasse Numidicum scribit, Auctor de Viris illustribus Smyrnæ.

8 *Portium nomen velut expers huiusce gloriæ silentio prætereundum se negat, posterior Catonem paruo, &c.*] Truncum locum esse ex veterum librorum consensu colligere est. Plura enim exemplaria sic habent, *Silentio prætereundum se negat fieri debere*. Campense autem, *Silentióne prætereũdum, &c.* Equidẽ puto particulam *se* istic ociosam esse, atque eius

loco substituendam interrogationis notulam, eáque ratione Valerium integritati suæ restitui posse, si legamus: *Tot familiis in vno genere laudis enumeratis. Porcium nomen velut expers huiusce gloriæ silentióne prætereundum. Negat fieri debere posterior Cato, non paruo summæ moderationis sibi indicio.*

9 *A Gabinianis militibus Aegypti occisos cognouit*) In Campensi: *A Gabinianis militibus occisos esse cognouit*. Vox *Ægypti* sanè superabundat.

10 *Inimici asserentis malignitas*) Libri manuscripti habent, *Inimicitias ferentis malignitas*. Non reprobanda lectio, quamuis delatores inimici verè possunt appellari.

11 *Séque potius vehementer aduersario vrgeri*] Coloniensis & VVincheliani collegij liber, *vehementi*. Rectius.

12 *Tyrannidem à ciuibus Mitylenæ delatam Mitylenæ*] vox in nullo veteri libro reperitur. Atque hæc eiúsque generis plurima se ex interlinearibus exemplarium glossulis operi insinuarunt in contextum Valerianæ orationis negligenter à librariis admissa.

13 *Hoc fortunam ductus emisse dicente*] Manuscripti libri tres, *Hoc se fortunam tractus emisse dicente*. Rectè, ait enim verriculum traxisse piscatores.

14 *His verbis Græcis*] Vox *Græcis*, glossema est, quæ quidem in manuscriptis non reperitur, ἔκγονε μιλήτου, &c. neque item oraculi versus ille prior. Vnde colligo Valerium solummodo posteriorem, quo Apollinis responsum continetur posuisse, priorémque addidisse postea librarios ex Diogene Laertio, qui ambos versus recitat.

15 *Tum illi consensu Thaleti mensam*] In Campensi & Cauchiano; *Tum Milesii consensu Thaleti mensam.*

CAPITE SECVNDO.

1 *Transgrediamur ad egregium humani animi affectum*

fectum, quem ab odio ad gratiam deflexum] Duæ voces, *affectum quem*, à sciolis sunt infarcitę perperam, quę in manuscriptis non habentur, plurimúmque obscuritatis exterminatæ secum adducunt, sententiámque Valerij nostri non solùm elegantem, sed etiam ex nubila claram ac serenam linquunt, si legamus, *Transgrediamur ad egregium humani animi ab odio ad gratiam deflexum & quidem cum læto stylo prosequamur. Nam si placidum mare ex aspero, &c. si bellum pace mutatum, &c.*

2 *Atque in animum induxit, & iudicem & prætorem, & testem, Vestæ ædem intuens amicum Lentulo agere. Intra quam ille salutem eius*] Locus est corruptissimus, cuius quidem vera lectio remanet in veteribus libris, qui pari suffragio voce, *testem*, reiecta, hæc ita produnt: *Atque in animum induxit & iudices, & prætorem: & Vestæ ædem intuens, amicum Lentulo agere; intérque ille salutem eius, &c.* In Pulmanniano & Susiano habetur, *& iudicem & prætorem & testem eadem intuens*, sed perperam. Quæ quidem lectio videtur vulgatos item libros deprauasse.

3 *Factum propter nimiam & eximiam humanitatem*] Duo verba, *nimiam &*, veteres codices non admittunt, & quidem ociosa sunt.

CAPITE TERTIO.

1 *Ibi iniuria dominatur, infamia flagrat, igitur contrarios his tam diris*] Desiderantur quædam verba: nam plenius hæc, ita habentur in Campensi, Coloniensi, & Cauchiano, *Ibi iniuria dominatur, infamia flagrat. Quibus longius relictis, contrarios tam diris vitiis mores commemoremus.* Cuius lectionis extant item vestigia in Atrebatensi libro.

2 *Tetius Græciæ vrbes*, Veteres libri, *Tot Græciæ*] At in Campensi, *Tot*

egregiæ urbes. Quod non displicet, subiicit enim potestati Catonis non solùm Græciam; sed & maritimam partem Asiæ ciuitatibus opulentissimis inclytam.

3 *Drusum etiam Germanicum eximiam Claudiæ familiæ gloriam, fratrem Tiberij, patriæque rarum ornamentum*] Glossema est; *fratrem Tiberij*, quod ex septem manuscriptis omnino excluditur.

4 *Idémque fortitudinis perspectißimum specimen*] In Io. Cauchij libro, *perfectißimum specimen*. Melius.

5 *Ac ligneo catino cœnantem*] Campensis liber aliíque tres, *Atque ligneo catillo cœnantem*, Eleganter; rem enim attenuat ipsa dictio diminuta. Aquam bibere catillo, Plinius dixit lib. 30. cap. 6.

6 *Decem æris & quinque pondo argenti, totidem seruos sibi missos*] Gellius libro primo cap. 14. huius historię meminit ex Iulio Hygino, sed non expressa summa, grandem pecuniam dono ablatam scribit, verùm quam tenuis hæc summa Valeriana; quæ proculdubio, numerorum notis interuersis, est deprauata, attamen ex manuscriptis quod adferam melius non habeo, Gemblacensis liber x v. pondo argenti prodit.

7 *Qua uti consul non erubuit*] In VVincheliano, Coloniensi, & Gemblacensi rectè; *Qua tunc consul uti non erubuit*. Et remanent eius quoque vestigia in aliis libris.

8 *Q. Fabius Gurges, C. Numerius Fabius Pictor, Q. Vgolinus se subscripserunt*] Mirificè corruperunt hæc legatorum nomina librarij, quę item variantur in manuscriptis. In Iacobi Susij libro posteriores duo vocantur. *Q. Numerius Pictor, Q. Ogolinus*. In Pulmanni item eodem modo. In Cauchiano, Coloniensi, & VVincheliano, *Cn. Fabius Pictor, & Q. Vgolinus*. In Cam-

Campensi, *C. Numerius Pictor, Q. Vgolinus.* In Atrebatensi denique & Gemblacẽsi, *Numerius Pictor, Q. Ogolnius subscripserunt.* Ex his omnibus restitui possunt hoc modo nomina: *Q. Fabius Gurges, C. N. Fabij Pictores Q. Vgolnius subscripserunt.* Atque ita etiam antiquis Romanorum fastorum tabulis respondebunt C. enim Fabius Pictor cum Q. Ogolnio consul fuit, Numerius postea cum D. Iunio. Meminit huius abstinentiæ Annalium secundo Zonaras, sed legatos non nominat. Vide Annales nostros.

9 *Sed abundè erit ex his duo exempla longè inter se distantium sæculorum retulisse*] Hæc alio ordine in manuscriptis, *Sed abundè erit, longè inter se distantium sæculorum duo ex his exempla retulisse.* Vtraque bona lectio, sed hæc vincit librorum veterum consensu.

10 *Haud scio maiore cum gloria huius vrbis armis, quàm moribus repulsus sit*] In Campensi aliisque, *Huius vrbis moribus quam armis.* Eam lectionem non video quisnam improbare poterit.

11 *Vulgi manibus diripiendos abiecissent*] Libri veteres, *obiecissent.* Melius.

12 *Qui ciuili luctu prædam peteret*] In Polmanniano, & Campensi, *Quæ ciuili iactura.* Eleganter allusione facta ad illam tempestatem reip. quam procellam vocat.

13 *In peruigilio Phryne nobile Athenarum scortum iuxta eum vino grauem accubuit*] In manuscriptis concinnius ac melius sic; *Phryne nobile Athenis scortum iuxta eum vino grauem in peruigilio accubuit.*

14 *Quoad voluerat in sinu suo moratam*] In Vvincheliano, *morari.*

15 *Constantissimam eius continentiam*] In manuscriptis, *abstinentiam.* Rectè. nam paulo ante

idem vocabulum occurrit.

16 *Si Dionysio adulari velles*] In manuscriptis simul omnibus, *Si Dionysium adulare velles*. Et postea, *Non adulares Dionysium*. Antiquè dictum. Sic Lucretius lib. v. de canibus.

Longe alio pacto gannitu vocis adulant.

Item Accius Prometheo.

Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.

Atque Columella lib. VII. cap. XII. de canibus, Quod illi quoque furem adulant, vt in v. c. patroni optimi Marcelli Ceruini Pont. Max.

CAPITE QVARTO.

1 *Ornamenta sua pulcherrima saeculi illius ostenderet*] In VVincheliano & Pulmanniano, *Ornamenta sua saeculo illo pulchetrima ostenderet*.

2 *Ita extincti, hodie quod amplissimum est*] In manuscriptis, *Ita & extincti hodieque amplissimum est patrimonium*. Pulchrè.

3 *Et salinam habuit. Sed eò lautius Fabricius*] Veteres libri *salinum lautior*, habent. Quae praeferenda est lectio.

4 *Imperatores accersebant*] *Afferebant*, In manuscriptis omnibus. Et in sequenti exemplo; *Semen aspergentem viderunt*. Corrigendum est vt in Gemblacensi, *Semina spargentem viderunt*.

5 *Anxia diuitiarum cõparatio*] In Campensi, VVincheliano aliisque, *Nimis anxia*. Rectè.

6 *Et agrum alij villico colendum locari*] Manuscripti libri aliquot habent, *Et agrum adili ilico colendum locari*. At in Campensi, Gemblacensi, & Atrebatensi optimè, *Et agrum Atilij ilico colendum locari*.

7 *Inque maximo circo Flaminio spectaculi locus*] Lege ex veterum librorum consensu, *Inque maximo & Flaminio*. De vtroque enim circo, qui duo tunc Romae erant loquitur.

8 *Filiam*

8 *Filiam ei nuptui dedit, cuius pecunia tam ieiunos penates videbat*] Veteres libri multo hęc elegantius: *Filiam ei nuptum dedit, cuius penates tam ieiunos pecunia videbat.* Sic Plautus Casina, Vt detur nuptum nostro villico.

9 *Ac puellam nuptui dedit*] *Nuptum*, in manuscriptis, sicut & antea.

10 *Vt Tatia Cæsonii filia*] *Accia*, in scriptis codicibus.

11 *Quia cum quingentis militibus æris*] Magis placet numerus qui est in VVincheliano. *Quia cum quinquaginta millibus.* Alter enim nimis amplius esset pro eius sæculi paupertate. Nam modum dotis maximę milia decem tunc fuisse dicit.

12 *In hac enim ille pecunia futurus senatus princeps*] In Atrebatensi & Susiano. *Hac ille pecunia.* Malim tamen vt in Campensi, *In hac penuria ille futurus senatus princeps nutritus est spiritus.*

13 *Nullum autem vel admodum parui ponderis argentum*] Veteres libri, *Nullum aut admodum parui ponderis argentum.* Melius.

14 *Indigentia domestica, impensa funera*] In VVincheliano & Susiano; *Indigentia domestica impensa funera.* malè. In Campensi, *Indigeutia domi impensa funera.* Vnde colligo legi posse rectius, *Indigentia domi publicè impensa funera.* Nam videntur duas voces *domi, publicè* in vnam *domestica*, contraxisse librarij.

15 *Quid ergo mendicam fortunam*] In manuscriptis, *mediam fortunam.* Rectissimè.

CAPITE QVINTO.

1 *Effecitque vt acres deorum iræ modestia ipsius moribus imputarentur*] In Susiano, Campensi & Atrebatensi, *vt acies*, habetur. Rectius in Cauchiano, *vt clades.*

2 *Necnon etsi maximo verecundia pretio Scipio tunc honorem adeptus est?* Duplex exemplarium lectio est, neutra quidem

contemnenda. namque in Susiano & Pulmanniano sic: *Tunc etiamsi maxime verecundiæ precio Scipio tunc honorem adeptus est.* In aliis autem ita, *Nec minimum est verecundiæ precium: Scipio tunc honorem adeptus est.* Et hæc quidem lectio mihi Valeriano stylo vicinior videtur. Ac posteriores librarij ex duabus vnam vulgatam fabricarunt, *nec minimum* mutantes *in necnon*, & reliqua ex altera priori lectione accommodantes.

3 *Non dignus quin vinceretur, nisi à Cæsare*] Pulcra allusio est ad illud Virgilianum: At magni Æneę dextra cadis. Nam & Iulius ab Ænea trahebat originem.

4 *Quo diuinus spiritus mortali secernebatur à corpore*] Libri veteres omnes, *discernebatur*, habent. Et rectè, nam propriè discernere significat separare & diuidere. Vnde discerniculum, acus qua capilli mulierum ante frontem discernuntur: Varrone ac Nonio Marcello auctoribus.

5 *Vt infertur pars corporis tecta collaberetur*] In Cauchiano, *Vt inferior parte.* Melius.

CAPITE SEXTO.

1 *Præcipuum vxoriæ fidei specimen tantum non nostris ostentet oculis*] *Tantum non*, omittitur in manuscriptis, & superuacuum haud dubio est.

2 *Quos Spartana ciuitas respectu Tyndaridarum*] in VVincheliano plenius, *Quos Spartana ciuitas recepit respectu Tyndaridarum, &c.* Itaque parenthesi in sequentibus non est opus.

3 *Coniuges eorum illustris sanguinis*] In manuscriptis sic, *Illustris ibi sanguinis, velut allocuturæ perituros maritos.*

CAPITE SEPTIMO.

1 *Itaque celerius sine reprehensione propinquum auertere,*

uertere, quàm amicum: quia altera diremptio vtique iniquitatis, altera leuitatis crimini subiecta est] In manuscriptis hęc elegantius ita leguntur, *Itaque celerius est sine reprehensione propinquum auertere, quàm amicũ, quia altera diremptio iniquitatis, altera vtique leuitatis crimine subiecta est.* Ait enim propinquum auertere, iniquitatis, amicum leuitatis etiam esse. *Vtique* hoc loco non solum complet, sed auget quoque. Quemadmodum & Tullius vtitur ea dictione: Nam & Pisiæ satisfaciendum est, & vtique Atticæ. lib.12. Epist. ad Atticum.

2. *Quis etiam non sapientem*) In manuscriptis, *Quis non etiam*. Rectè.

3 *Quousque Volumnij constantem*] In Cauchiano, *T. Volumnij* Quod prænomen in aliis exemplaribus intercidit.

4 *Quoque illum mirabiliorem redderet*] Lege, *miserabiliorem*, sic enim omnia habent exemplaria, & sententia erit illustrior.

5 *Loquatur nunc Gracia nefandis Pirithoi amoribus subscribentem*] In Cauchiano, Campensi, & aliis, *Loquatur Gracia Theseum nefandis Pirithoi amoribus subscribentem.* Meliore ordine, vt & reliqua quæ sequuntur.

6 *Pari enim inclyta amicitia ausus par gloria portio asserenda est*] Præfero Atrebatensis ac Susiani libri lectionem, quæ Valeriani styli antiquitatem sapit; *Pari etenim & inclyta amicitiæ auso par gloria portio auferenda est.* Et in Susiano Campensique extant eius lectionis reliquiæ.

7 *Ita alterius fato verecundia, alterius pietas causam præbuit*] In VVincheliano, *alterius fato magnanimitas.* Multò melius. Voluit enim mori Cœlius, ne in hostium veniret potestatem: magnanimitas igitur, quæ victori victum substerni nõ passa est, mortis causam præbuit.

8 *Orere igitur ab illa*] In Pulmanniano & Suiiano, *Prodite igitur*.

9 *Alterum virorum, alterum deorum maximum amicum*] In iisdem libris, *Alter virorum, alter deorum*. Rectè.

10 *Idémque caput suum subiecerat*] Campense exemplar, *Et eidem*, habet: alia, *Eidémque*. *Melius*.

11 *Vltima culturum beneuolentia*] in VVincheliano, *vt vna*. in Atrebatensi, *vtuma* perperam. Legendum puto, *intima culturum beneuolentia*.

12 *Quod priuatim quoque meritò veneror.*] Hæc quidem superiori exemplo sunt connectenda, velut etiam demonstrant exemplaria manuscripta: Non enim se cum Pompeio suo velut exemplum amicitiæ adducit, quod quidem facere sine arrogantię nota non posset; Verùm amicitiæ Alexandri Magni, atque Ephestionis occasione similem clarissimi viri Sex. Pompeii erga se beneuolentiam ac humanitatem gratitudinis causa testatur.

13 *Gratiam meam, quantacunque cum eis fuit qui ea vti voluerant partitus*] Manuscripti libri hæc meliore ordine luculentius exprimunt hoc modo, *Gratiam meam quantacunque fuit, cum his qui ea vti voluerant partitus*.

14 *Nec vt alienis malis*] Particula, *vt*, superflua est, quę in v. libris omittitur.

CAPITE OCTAVO.

1 *Ad propriam rem prouectum*] Lege, *ad proprium dolorem*, vt est in Campensi. In aliis perperam habetur, *decorem*, in aliis, *ardorem*.

2 *Dono autem ipsi gratiã & magnitudo sua*] Superest copula, quæ neque habetur in Pulmanniano vel Susiano.

3 *Si animo prarogantis*] *Erogantis*, Optimè, vt in Campensi & Cauchiano.

4 *Cùm ad insigne spectaculum*] *Ad Isthmicum*. In Atre-

Atrebatensi aliisque. Sic etiam Plutarchus in Flaminio, Liuius tamen Nemea dicit fuisse.

5 *Quintus Flaminius*] Legendum ex v. c. *T. Quinctius Flaminius.*

6 *Non solùm quod ipse benignè tribuit, sed etiam quod alio tribuente sensit, commorari*] Dictione vna omissa deprauatus est locus, quæ inter lineas in Campensi est annotata. Vnde hoc modo restituendum esse opinor, *Non solùm quæ ipse benignè tribuit, sed etiam quæ aliis ipso tribuente sensit, commemorari.* Excusat enim Valerius, quod nimis forsan verbosè gaudium ac gestus Græcorum in excipiendo datæ libertatis nuncio descripserit.

7 *Vt enim illic commemoratæ, ita hic reddita laudis commendatio est*] Placet VVincheliani & Coloniensis codicum lectio, *vt enim illic collatæ*, & reliquam Campensis libri adiungo, *ita hic repetita laudis commendatio est.* Ex quibus primum verbis hauries veram Valerij sententiam, quæ quidem pertinet ad antedictam excusationem. Ait enim Græcos in conferenda Romanis ob libertatem datam laude, se quidem in eadem scriptis repetenda commendari debere. Lapsus profectò supinè librarius priorem sententiam corruptè scriptam non intelligens; & sic error errorem traxit, qui ex inepta repetitione verbi *commemorari* potest colligi.

8 *Trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei, aurique ducenta & quadraginta pondo*] In Atrebatensi, Gemblacensi, Pulmanniano, & Coloniensi sic: *Trecenta millia modium tritici, & ducenta milia hordei.* Plenè ac correctè: Auri autem pondo fuisse Liuius dicit CCCXX. modò non fallant numerales notæ.

9 *Libentique animo annonæ subsidia tribuebantur*] Veram lectionem præfero, quæ est in manuscriptis omnibus, *Laben-*

tique annona subsidia orie-bantur.

10 *Dotes virginibus, pau-pertate pressis subsidia, de-trimentorum incursu quas-satis solatia erogabantur*] Tolle vocem *subsidia*, quæ haud dubiè ociosa superest, atque ita lege exv. c. *Dotes virginibus paupertate pressis, detri-mentorum incursu quassa-tis solatia erogabantur.* Solatium pro subsidio posuit etiam L. Florus auctor non contemnen-dus, cuius verba, quia in vulgatis libris non ha-bentur, adiungam. Sunt autem libro II. cap. VII. vbi de Rhodiis. Aderant, inquit, Rhodij nauticus populus. Nam Rhodos opinatissima insula, & totius Asiæ insularum metropolis cùm penè omnibus cycladibus ar-ma pertimescens Roma-na iamdudum se fœde-ratam populo illi con-iunxeaat, & nauali bello solatia cõdonabant. Pul-chrè opinatissimam vo-cat Rhodon, quòd victo-rias Romanorum opi-nari ac quasi præuidere potuerat, quia Soli sacra insula est, prouidentiæ ac diuinationum præsi-di.

11 *Agrigentina ciuitas*] In Atrebat. cod. *Agra-gantina* habetur. Anti-que & Græco more. Re-perimus enim argenteos nummos cum titulo hu-ius ciuitatis ΑΓΡΑ-ΓΑΝΤΟΣ. Et Plinius Agragantinum bitumen dixit libro II. cap. VIII. Item Virgilius Æneidos III. Arduus inde Agra-gas ostendit maxima longè.

STEPHA-

STEPHANI PIGHII IN LIBRVM QVINTVM Valerij Maximi

ANNOTATIONES.

CAPITE PRIMO.

1 *Tantum hostium exercitum dimissum*] Deest vna dictio, quæ quidem est in Coloniensi, & Campensi, sic; *Verum tantum hostium, &c.* Sunt eius vestigia in Atrebatensi, in quo perperam, *Expletissimos rerum*, pro, *explentes. Verum.*

2 *Quibus ipse bene ac tuto cum suis in Africam traiiceretur*] In veteribus libris; *Quibus se bene ac tuto cum suis in Africam traiiceret.* Sic D. Brutus ad Ciceronem Familiar. XI. lib. Si se Alpes Antonius traiecerit.

3 *Pro quo fortissimè pugnans*] In manuscriptis; *dimicans.*

4 *Quid de Q. Crispino loquar, cuius humanitatem*] Legendum vt in veteribus libris, *Quid de Quinctio Crispino loquar cuius mansuetudinem, &c.*

5 *In quo scelesta exerceat arma*] Melius *scelestè*, sicut in Campensi, VVincheliano, Coloniensi & Atrebatensi.

6 *Huic facto par eiusdem viri humanitas*] Hoc quidem loco duorum Scipionum acta perperam vni Æmiliano adscribuntur, nam exemplum hoc posterius Liuio teste non ad Æmilianum, sed auum eius superiorem Africanum, qui eo humanitatis edito exemplo Massanissam, tum adhuc hostem, Romanis primùm conciliauit. Atqui hunc tam pudendum errorem, non imperitiæ vel

negligentiæ auctoris adscribo, qui immeritò sæpe vapulat à doctis: sed eorum temeritati atque ignorantiæ, quibus hoc tam concinnum opus destruere, atque in epitomen contrahere visum fuit, sicut & antea conquestus sum. Constat autem consuta hæc exēpla esse vel hoc iudicio, quòd in Campensi legatur. *Huic facto par eiusdem aui humanitas.* Verissimè, nam de superiore Africano hîc loquitur Valerius, sed qui hoc exemplum priori connectere voluerunt, *eiusdem viri* scripserunt, atque finem exempli insuper accommodantes pro sua libidine mutarunt, cùm legi debeat hoc modo:

7 *Eos igitur victoria maximos fructus rati Romani, diis templorum ornamenta, regibus sanguinem suum restituere*, quemadmodum in Campensi legitur.

8 *Sermonéque grato ad spem exhortatus est*] Rectè in manuscriptis, *Et Græco sermone, ad spem exhortatus est.* Astipulatur Liuius lib. XLV. idem referens: Hæc (inquit) Græcò sermone Perseo, Latinè deinde suis. Nec otiosè hoc annotatum ab historicis velut humanitatis ac benignitatis indicium, cum alioquin ex maiestate Romani populi atque auctoritate magistratuum soleat esse, Græcos, exteró sque nisi Latinè alloqui, vt ipse Valerius libro secundo, cap. II. auctor est.

9 *Lateri suo proximum in consilio sedere fecit*] In manuscriptis, *sedere iussit.* Melius.

10 *In summo terrarum orbe*] Lege ex manuscriptorum librorum consensu, *In suo modo terrarũ orbe.* Quod approbo, nõ enim sine sale hoc dictum existimo, nam paulò ante imperij Romani summã Pompeius consensu senatus rexerat, atque etiam tribus suis triumphis de toto terrarum orbe triumphasse vulgo fere-

ferebatur. De quo vide nostros Annales in eius triumpho Asiatico.

11 *Corpus frigore Duplicatum*] Corrige, *Complicatum*, vt habent veteres plerique codices.

12 *Quis autem illam osculari non curaret*] Veteres libri, *non curreret*, quod habet maiorem emphasim.

13 *Eam ex tyranni ore de humanitate manasse*] Rectè in Cauchiano, Gemblacensi, Pulmanniano; *Eam ex tyranni ore manasse*. Reliquum est glossema superfluum, atque omnino reiiciendum.

14 *Audierat apud quosdam in conuiuio Tarentinorum parum honoratũ de se sermonem habitum*] In Manuscriptis ita; *Audierat quosdam Tarentinorũ in conuiuio parum honoratum de se sermonem habuisse*. Non contemnenda lectio.

15 *Ipse cum ornatu equitum extra portam occurrit*] In VVincheliano & aliis, *cum ornato equitatu*. Rectè.

16 *Orbósque & truces hostium mollit oculos*] In Cauchiano, *Toruósque*. Melius.

CAPITE SECVNDO.

1 *Gratias verò animi significationes, & ingrata facta libuit oculis subiicere, vt virtuti ac vitio, &c.* Ac tali ordine rem prosequitur.

2 *Qui laudem, quàm qui reprehensionem merentur*] In Manuscriptis, *Quæ laudem, quàm quæ reprehensionem, &c.*

3 *Quæ Quintio & Minutio consulibus*] Perperam: non enim collegium hoc consulum eo sæculo reperitur. At in Campensi rectè; *Nautio & Minutio*. Et in aliis exemplaribus eiusdem nominis remanent reliquiæ. Nam in Atrebatensi & Coloniensi, *Nuncio*, in VVincheliano, *Nattio*. & in aliis, *Genutio* legitur, pro *C. Nautio*. Sed discrepat in historia Valerius à Liuio & Dionysio, alios fortè sequutus annales, hi enim triennio postea Tusculanis datum an-

xilium tradunt, verùm his coss. iuuentutem vltro arma cepiſſe contra Sabinos ſcribit Liuius. Quod etiam in Annalibus magiſtratuum ſuo loco annotaui.

4 *Quinque conſularibus ſalubriter reip. adminiſtratis*] Veteres libri legunt, *Salutariter*. Vocabulum Ciceroniano ſæculo non inſuetum.

5 *Fabio autem etiam incolumi*] Legendum, *Fabio alteri etiam incolumi*, alioquin enim Rulliano, cuius antè meminit, hæc adſcribi videbuntur.

6 *Geminum ea re decus imperatoris*] Correctius hæc in VVincheliano & Colonienſi, *Geminatum ea die decus imperatoris*. Aſtipulantur & alia exemplaria quamuis deprauatè ſcripta.

7 *Quam aliis*] *victoriis cognomen aſſecutus*. Non puto Q. Metellum victoriis aliquod cognomen aſſecutum fuiſſe, vt hîc Valerius videtur dicere, ſed Numidici patris, per iniuriam pulſi reditum continuis lacrymis & precibus efflagitando Pij cognomen meruit, velut etiam auctor de Viris illuſtribus cap. LXIII. ſcribit. Legendum igitur, vt in Campenſi, aliiſque manuſcriptis habetur, *Tam clarum lacrymis, quàm alij victoriis cognomen aſſecutus*.

8 *Q. Callidio pratore candidato*] *Q. Calidio pratura candidato*, rectè in Campenſi.

9 *Qua pater in ciuitatem reſtitueretur*] In manuſcriptis, *pater eius*.

10 *Dictator enim priuato Pompeio*] Lege vt in Cauchiano & VVincheliano, *Dictator enim Pompeio etiam priuato*.

11 *In ſummo ſplendore etiam ſordibus gratis locus*] In Campenſi & Colonienſi, *ſordidis*. Rectè.

12 *Beneficio enim Scipionis & perſuaſu regi modo liberius auctus*] Locus eſt mutilus, vt exemplar Cauchianum demon-

monstrat, in quo sic; *Beneficio enim Scipionis, & Romanorum amicitia, & Persei regnis liberaliter auctus.* In aliis verò exemplaribus habetur, *Pernasi regni modo liberius.* Mẽdosè vtrobique, non enim Persei, sed Syphacis regno auctus Massanisa fuit. Quare legendum arbitror, *& perampli regni modo liberaliter auctus.*

CAPITE TERTIO.

1 *Incrementum latißimũ*] *Lætißimum* in manuscriptis. Eleganter sanè. Sic lætas segetes etiam rustici dicunt, vt Cicero de Oratore.

2 *A Lucio enim Apuleio*] Cauchi liber rectè, *Siquidem à L. Appuleio.*

3 *Carthaginis dominam*] Immo *Africa*, vt in Pulmanniano & Susiano.

4 *Ciuitatis ignobilis eum ac deserta paludis accolam fecerunt*] In Campensi, Cauchiano, Coloniensi, & Atrebatensi, *Ciues ignobilis eum.* in VVincheliano, *vici ignobilis eum.* Vtrinque mutilè. Legendum itaque, *Ciues vici ignobilis eum ac desertæ paludis accolam fecerunt.* Non enim ciuitas Liternium, sed Campaniæ vicus obscurus alioquin.

5 *Faucibus oppressam remp.*] Opinor legẽdum esse, *faucibus apprehẽsam.* In Campensi legitur, *apprehensam*: quam vocem scioli imperitè mutarunt in *oppressam.*

6 *Hala verò cùm magistrum equitum Sp. Melium*] Lego sic: *Ahala verò, cum magister equitum.* Ipse enim magister equitum non Sp. Melius erat. In Coloniensi vocatur *Habala.*

7 *Quo enim nimbo qua procella verborum*] Nimbum verborum nescio an quis dixerit. Malo itaque legere vt est in Atrebatensi: *Quo enim iambo qua procella verborum.* nam ἀπὸ τοῦ ἰαμβίζειν dicitur, id est, à proscindendo. Archilochum proprio rabies armauit iambo. Horat.

8 *Quod L. Cæsarem*] *C. Cæsarem*, manuscripti

codices appellăt. Rectè. Fuit enim C. Cæsar orator à cliente suo proditus, & in villa occisus, cùm ædilis curulis tantum fuisset, frater L. Cæsar consularis & censorius ad bustum Varij occisus est, vt idem noster lib. IX. cap. II. asserit, vtriusque capita C. Marius victor in rostris exponi iussit, vt Cicero de oratore tertio & Appianus ciuil. primo.

9 *Vt puto hactenus sauire aduersus optimè meritum abundè duxerunt*] Falsa atque imperfecta est sententia, sed aliquanto melior in Susiano & Pulmanniano: *Sed vt puto, hactenus sauire aduersus optimè meritum, satis abundè duxerunt.* Constabit omnino si per negationem finiatur, altero aduerbio, quod superfluum est abiecto sic: *Sed vt puto, hactenus sauire aduersus optimè meritum abundè non duxerunt.*

10 *Quæ ad pariendum honorem potentissimè iudicantur, clementia & liberalitate instructissimus*] In Campensi & Atrebatensi, *ad pariendum hominem.* In Pulmanniano & Susiano, *ad pariendum hominum genus.* Mendosè. Sed in VVincheliano legitur, *ad pariendum hominem.* Hinc puto restitui posse: *ad placandum hominem.* Deinde, pro *clementia & liberalitate,* Campensis liber habet *eloquentia & integritate.* quas virtutes in Phocione laudant mirificè Plutarchus & Probus, aliique auctores. Liberalis, me hercle non potuit esse, cum pauperrimus semper fuerit.

11 *Sine quo vix vita hominum extat*] In Campensi, Susiano & aliis, *vita hominum constat.* Melius.

12 *Discordes soci tui, pacisque diuidua tuguria Græciæ facta sunt columen. Licet Marathon Persicis trophæis*] Locus est valdè incorrectus & obscurus, cuius veram lectionem ex scriptis exemplaribus quodammodo elicimus. Nam

Nam in Cauchiano, *paucisque* scribitur, pro *pacisque*. Deinde in eodem & Susiano aliisque, pro *Gracia* habetur, *O Gracia.* Itaque legendus est locus hoc modo, distinguendúsque quemadmodum tres scripti codices demonstrant; *Discordes soci tui paucis diuidua tuguria ô Gracia facta sunt. Columen lucet Marathon Persicis trophæis, &c.*

13 *Vbi vixerunt? vbi iacent? responde*] In Atrebatensi & aliis ita; *Vbi vixerint, vbi iacent responde*. Placet magis sine tot interrogatiunculis.

14 *Cùm interim cineribus nostris*] *Vestris*, in Pulmanniano & aliis. Rectè.

15 *Honore ara decoratos cineres; sacrosanctiores colis*] *Cineres* in nullo veterum librorum habetur. Atqui hæc emendatissimè in Susiano & Pulmanniano; *Honore ara decorata, quasi sacrosancta colis.* Oedipi enim ossa intelligit, ἡρῷον, intra septum Areopagi & ossa eò Thebis translata fuisse scribit & Pausanias in Attica.

16 *Tacent muta umbra fati necessitate constricta. At immemores beneficiorum Athena reprehensione, lingua sermone licenti soluta, non vacent*] Locus hic etiam corruptus, atque luxatus sciolorum inscitia, cuius duplex reperitur in libris veteribus lectio, quarum altera in Pulmanniano hæc: *Tacent muta illorum umbra, fati necessitate constricta: at immemores beneficiorum Athena reprehensore, lingua sermone licenti soluta, non caret.* Altera Cauchiani libri est, quæ mihi quidem videtur elegantior; *Tacent muta illorum umbra fati necessitate constricta, at immemores beneficiorum Athenas omnis lingua sermone licenti in reprehensionem soluta non tacet.* Atque huius lectionis vestigia quædam in aliis etiam exemplaribus remansere.

CAPITE QVARTO.

1 *Ibi breuißime summum adeptus est imperium*] In manuscriptis, *Ibi breui summum.*

2 *Quam vbi filius aspexit* [*propriè vt amens matris complexum petiit. Illa ex precibus in iram versa ait, Sine vt priusquam complexum accipiam, sciam an ad hostem, an ad filium venerim: captiuáne an mater in castris tuis sim. In hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, vt exulem, deinde te hostem viderem? Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? nisi te peperissem, Roma non oppugnaretur. Multáque insuper addidit, quibus & vxoris, ac paruulorum fletibus motus, matrem complexus*] *Expugnasti, inquit, &c.* Hæc omnia duobus semicirculis inclusa nugator aliquis è Liuio quasi ad verbum desumta Valerio intexuit, quæ in melioribus libris manuscriptis non habentur, in aliis postea in margine adiuncta sunt. Atqui prius mihi videbatur tam verbosa hæc altercatio Veturiæ matris ab exempli breuitate discedere, atque demonstrandam Coriolani pietatem non admodum requiri, verùm vt veteribus libris penitus excludi, atque non Valerij, sed ferè Liuij ipsissima esse verba animaduerti, hinc prorsus eliminanda putaui, tanquam quæ sedes alienas occuparant.

3 *Precibus huius admonitus, cuius vtero conceptus sum, te, quamuis merito mihi inuisam dono*] Dicit se donare patriam, sed non cui, vel quanam re. Hæc item verba sanè infarcito glossemate sunt deprauata, quę purè atque eleganter ita in manuscriptis omnibus, *Precibus huius admotis, cuius vtero te, quamuis merito mihi inuisam dono.*

4 *Vix dum annos pubertatis ingressum*] Præfero calculis omnibus VVincheliani ac Coloniensis exemplaris lectionem: *Vix dum annos puerilitatis egres-*

egressum. Cuius adhuc manent item vestigia in aliis libris. Nam Campensis & Atrebatensis, *puerilitatis ingressum*, produnt, & è contrà, Susianus & Pulmannianus *pubertatis egressum.* Vtrobique perperam. M.Varro de liberis edʋcādis, puerilitas dixit, pro pueritia, cuius verba citat Marcellus. Velim mehercules (inquit) ipse vsu magno puerilitatis formulam audire.

5 *Duplici gloria conspicuus coronam*] Rectius, *conspicuam*, legi poterit, vt in Campensi.

6 *L. Manlio Torquato diem ad populum*] Temerè hic ex glossulis ineptis contextui ingestum est Torquati cognomen, quod nunquam L.Manlij fuit, qui Capitolinus & Imperiosus vocabatur. Nec ipse filius Titus, cùm hoc exemplum pietatis ederet, Torquati cognomen habuit, postea singulari victoria sibi, fuisque illud adeptus. Quipropter ipsa veritas efflagitat, vt hoc falsum ac suppositicium nomen historiæ eximamus. Constat autem diligenter aduertentibus ex Ciceronis Officiorum tertio huius exempli filium à Valerio tractum esse, qui patrem L.Manlium A. F. vocat. Liuius & Capitolina marmora L. Manlium Imperiosum, quod cognomen imprimis loco Torquati reponendum hîc arbitror, atque etiam postea vbi legitur perperam, *Eóque effectum est, ne Torquatus causam diceret.*

7 *Quòd occasione benefaciendi belli.*] Inepta ac Sorbonica locutio, bene facere bellum. In Atrebatensis collegij libro habetur *benefaciendi belli.* sed opinor legendum esse, *bene conficiendi*, vel, *bene finiendi*, vt est in Gemblacensi.

8 *C.Carbonem à quo pater eius damnatus fuerat*] In manuscriptis omnibus, Cn.Carbo vocatur, & ex temporum ratione videtur filius Cn.

Carbonis ter consulis. In Dionis tamen XXXVI. C. Carbo legitur, sed fallere potest hoc vnicum exemplar in prænominum notis, atque ideo multorum consensus præferri debet.

9 *Protractúmque reum iudicio afflixit*] In Campensi, *Peractumque*. Rectè. Peragitur namque reus, cùm tandem damnatur. Et vt censet Paulus iuriscos. Destitisse is videtur, qui intra definitum accusationis à præside tempus reum suum non peregit. Sic Liuius lib. IIII. Vos autem, si reum perago, Quid acturi estis. Vide Budæum.

10 *Ad necessarium, magisque speciosum vrbis locum*] Multo rectius in manuscriptis, *Ad necessarium magis, quàm speciosum vrbis locum*. Carcerem namque vult dicere.

11 *Quam receptam*] In Atrebatensi, Gemblacẽsi ac Coloniensi, *Quo receptam*.

12 *A pratore ad consulum iudicium*] In manuscriptis, *ad consilium iudicum*. Optimè.

13 *Idem prædicatum de pietate eius existimetur*] Variant hîc admodum exemplaria. Campense, *de pietate prius*. malè. Item in Atrebatensi, *rius*. At in VVincheliano alia est lectio, *Idem fecisse Pero prædicatur*. Atque eadem est annotata in Campensis libri margine paulo aliter, *Idem de pietate Perus existimetur*. Quod vulgatæ lectioni magis conuenit. Non en hoc apud Propertium legimus lib. II. atque Homerum Odyss. XI.

14 *A filiis Patietis pacti estis*] Hic denuo glossula irrepsit. nam in vetustioribus libris sic, A *Paciacis pacti*: iuuat & interlinearibus annotatio libri Campensis, *Paciacis*, id est, ea parentela. At Atrebatense exemplar, quod in propriis nominibus ferè correctius esse reperio, habet à *Paciacis*. Aliquis sciolus, vt minus obscura hæc essent, non solùm nomen verum corrupit,

sed

ſed & intermiſcuit ſuas gloſſulas ſcribens, *A filiis Patietis pacti eſtis*. Eſt autem Paciæcorum familia etiamnum nobiliſſima apud Hiſpanos, quam & olim C.Cæſaris tempore fuiſſe illuſtrem, Epiſtola Ciceronis ad Leptam familiarium VI.docet, in qua Paciæci cuiuſdam meminit, qui bello ciuili Pompeianas partes ſecutus videtur. De Hiſpaniis (inquit) noui nihil, magnum tamen exercitum Pompeium habere conſtat. nam Cæſar ipſe ad nos miſit exemplum Paciæci literarum, in quo erat, illi vndecim eſſe legiones. Quo etiam loco corrigendum hoc modo nomen illud eſſe exiſtimo.

15 *Sed etiam ſtrenuo ac forti exitu claruiſtis. Eiſdem enim manibus Patietis vltionem, Epaſti pœnam, genitoribus nutrimenta*] Hæc ita elegantius atque correctius. In VVincheliano, Suſiano, Atrebatẽſi & aliis *Sed etiã ſtrenuo & forti exitu clauſiſtis, Hiſdem enim manibus Paciacis vltionem, Epaſto pœnam, genitoribus alimenta, vobis glorioſa fata peperiſtis*.

16 *Ad vltimas iam ſolitudines peruenerant*] In Campenſi, VVincheliano, Colonienſi, & Atrebatenſi, *Ad vltimas Aſiæ ſolitudines*.

17 *Vt politiora, ſed non vt meliora fiant ingenia, quoniam quidem ſola virtus naſcitur*] Manuſcripti libri, *Vt politiora ſcilicet, non vt meliora fiant ingenia, quoniam quidem ſolida virtus, &c.*

18 *Pinenſem iuuenem, cui Plutoni erat Cognomen*] Atrebatenſis collegij codex aliiq. veteres legunt, *Pinnenſem iuuenem, cui Pultoni erat cognomen*. Rectè. Pinnenſes Plinius Veſtinorum dicit eſſe, & in quarta Italiæ regione collocat lib.III.cap.XII.

CAPITE QVINTO.

1 *Et fortiſſimus, & belli gloria excellens, laudis inopi*] In Campenſi, Gemblacenſi & Cauchiano

hæc ita: *Et fortißimus imbelli, & gloria excellens laudis inops*] Venusta collatione Africanum fratri præfert.

2 *Inclyta pugna Hetruscis Veientibus superatis*] Veteres libri obscura vestigia veræ lectionis retinent. Susianus enim & Atrebatensis ita, *& amicis & Veientibus*. VVinchelianus aliique duo: *Et Amyclis & Veientibus*. mendosè semper: In Campensi autem legitur, *& amiculis*, sed corrigendum esse opinor, *& Æquicolis*, bellum enim tunc temporibus continuum fuisse cum Æquis etiam, ex Liuij & Dionysij historia constat, cum Etruscis tamen cruento illo prœlio fuisse pugnatum iam dicti quoque scribunt.

3 *Obuiam procedere iußit, & vt imperator salutaretur, præcepit: & in dextera parte prætorium ei statuit*] Hæc meliore ordine in manuscriptis: *Obuiam procedere iußit vt imperator salutaretur. Præcepit etiam dextera in parte, &c.*

CAPITE SEXTO.

1 *Quia euersa domo interdum reip. status manere potest*] Aliqui codices *interdum*, omittunt, at vera Cauchiani libri est lectio, *Quia euersa domo intemptatus rei status manere potest*. In Atrebatensi & Gemblacensi quidem incorrectè habetur, *Intestatus reip. status*, sed veteris lectionis aliquam notam præ se fert vox *intestatus*: licet mendosa.

2 *Vrbis ruina penates omnes secum trahat necesse est*] Lege ex v. c. *Penates omnium trahat secum necesse est.*

3 *Vt aliqui salutis suæ impendio testati sint*] In Cauchiano aliisque, *Vt aliquis ea salutis suæ, &c.* Melius.

4 *Vterque mortifero vulnere ictus*] Quatuor veteres libri *mortifico vulnere*, legunt. Sic à Virgilio dictum, Vulnificúsque chalybs, Æneid. VIII.

5 *Cùm autem in mediam partẽ fori*] *In media parte*, melius in manuscriptis.

6 Ge-

6 *Genitio Cippo pratori*] Legendum, *Genutio Cipo.* Nam ita scribitur cognomen in argenteis bigatis antiquissimis, M. CIPI.M.F Vide annales nostros. Atque idem confirmant vetusti codices Atrebatensis, Gemblacensis & Coloniensis.

7 *Veluti cornua emerserunt*] In Campensi & Atrebatensi legitur: *erepserunt*, in aliis *eruperunt*.

8 *Capitis effigies area porta, qua excesserat inclusa est, dictáque Raudusculana, quod olim rauda ara dicebantur*] In Cauchiano & Campensi: *Capitis effigies area.* Rectè. non enim ærea fuit porta, sed ære vincta, vt ait Festus, vel ærata sicut Varro. Huic astipulatur Ouidius.

> Cornuáque æratis motā referentia formā
> Postibus insculpunt.
> Metamorph. xv.

Æs infectum ait Cincius de verbis priscis rudusculum dici. Iacuisse apud ædem Apollinis æs conflatum, id autem rudus appellasse veteres. M. Varro quidem & Festus æs omne raudus vel rodus appellari, & in æstimatione censoria æs infectum rudus. Iam verò Valerius noster, at vulgo legitur, olim æra rauda dici solere scribit, sed manuscripta exemplaria vno consensu *raudera* produnt. Quàm optimè. Frustra enim æris, aut etiam asses, signatíve nummi ærei, raudera vel rudera vocarunt antiqui: quod Liuij auctoritate probabo, nam lib. XXVI. Æris acerui (inquit) quum rudera milites religione inducti iacerent, post profectionem Annibalis magni inuenti. Non refragor, rauda etiam hic legi posse, sed consensus exemplarium nonnihil hîc vincere videtur.

9 *Genitius laudis huius successionem Ælio pratori tradidit*] In Campensi, VVincheliano Gemblacensi, Coloniensibus & Atrebatēsi suppletur locus, truncatus hoc modo, *Genucius laudis huius*

qua maior excogitari vix potest, secessionem Ælio pratori tradidit. Quę verba librarios quosdam scribendi tædio præteriisse opinor.

10 *Decem & septem militum familiam eximia fortitudinis viros*] Deprauatus est locus, qui variè item legitur in libris veteribus. In Campensi, *Decem & septem milites familiam*, mendosè. In Susiano & Pulmanniano: *Is decem & septem eximia fortitudinis viros cum familia.* Non adeò malè. At quæ in VVincheliano, Coloniensi & Atrebatensi vulgatæ lectioni magis accedit, *Decem & septem milites cum familia eximia fortitudinis viros.* Puto tamen legendum esse, *Decem & septem milites sua familia eximia fortitudinis viros.* Nam idem ferè scribit Frontinus: Ipse cum septem decem Æliis, ex eadem familia in prœlio est occisus.

11 *Vtilius habuerit Decios an amiserit*] Manuscripti libri, *Vtilius habuerit Decios duces an amiserit.*

12 *Quod quidem non solùm totis Atheniensium castris, sed etiam contrariis percrebuit*] In Cauchiano, & Gemblacensi libro sic, *quod quidem non solùm totis Athenis, sed in castris etiam contrariis percrebuit.* Quæ lectio non reiicienda est.

13 *Ita vrbs non tam strata atque euersa Alexandri, quàm restituta Aristotelis notum est nobis*] Quanuis hîc parum adiuuent exemplaria, locum tamen hunc ex Diogene Laertio & Plutarcho restituendum puto: *Itaque non tam vrbs Stagira euersa Alexandri, quàm restituta Aristotelis notum est opus.* Quam lectionem spero studiosos non reiecturos. In Cauchiano quædam sic, *Itaque non iam vrbs strata, &c.* In aliis exemplaribus nihil sani.

14 *Mirificorum etiam exemplorum clara mundo subscripserat vbertas*] Nō placet hoc vbertatis epithetō: in Susiano igitur & Pulmāniano rectius: *Clara mūdo*

sub-

subscripserit veritas.

CAPITE SEPTIMO.

1 *Sed nunc vela pij affectus & placidi affectus parentum erga liberos indulgentia*] Hæc multo correctius in manuscriptis, *Det nunc vela pij ac placidi affectus parentum, &c.*

2 *Omnibusque & virtutibus & vita emeritis stipendiis*] Deprauatus est insignior locus, non enim video, quàm rectè virtutes cum stipendiis emeritæ dicantur, & quonam referendum illud, *& vita*. sed vt supinum hunc errorem librariorum vtcumque detegunt manuscripti codices, ita ex his restitui vera lectio sic potest, *Omnibusque & virtutibus & vita meritis stupendus*. hoc est, vehementer admirandus. In qua significatione vtitur hoc verbo etiam Tullius de Finibus secundo: Hæc cum loqueris, nos Varrones stupemus, tu videlicet tecum ipse rides.

3 *Penè ipse per se duntaxat animo sine corpore militaturus*] In duobus codicibus Susii ac Pulmanni non habentur dictiones *per se*, & omitti sanè possunt, cum nullibi sententiæ seruiant.

4 *Falso clamore viciniæ*] Magis placet, vt est in Atrebatensi & Cauchiano, *Falsus clamore è vicinia accepit.*

5 *Iacebat ipse Antiochus in lectulo*] Vox *Antiochus* è glossis irrepsit, & est reiicienda, nam in manuscriptis non habetur.

6 *Cuius cum ipse tribunal conscendisset*] Et dictionē *ipse* ob eandem causam hinc eiice.

CAPITE OCTAVO.

1 *Brutus par gloria Romulo*] Elegantius hęc in Coloniensi & Vvincheliano, *Par Romulo gloria L. Brutus.*

2 *Qui tribunus plebis*] Fortasse legendum, *Qui cum tribunis plebis*. Alioquin enim aduersatur veritati historiæ. Cassius enim consul tunc fuit, & patricius, non tribunus plebis, sed cum tribunis commodū

plebis quærentibus tunc coiisse ad suam legem ferendam, non adeo refragari possumus.

3 *Conspectum degenerati patris vitaturũ*] *vitaret*, in Cauchiano. Rectius. At meo quidem iudicio rectissimè, si sic, *Conspectum degener irati patris vitaret.* Et ipsa ferè verba hęc Scauri patris fuisse videntur, quæ filium ad mortem adegere.

CAPITE NONO.

1 *Omnibus honoribus ad censuram vsque defunctus*] *Vsque*, glossula est, quæ dictio in veteribus libris non habetur.

2 *Cum crimina grauissima de filio in nouercam commissum stuprum.* Legendum, *cum nouerca cõmissum stuprum*, vt in Campensi.

3 *Seductam vxorem suspicans supplicater rogauit.*] Contaminarunt hunc locum scioli inserendo inepta glossemata, cuius duplex est lectio in manuscriptis libris, nam in Pulmanniano & Susianõ sic habemus, *Seductam vxorem supplicans rogauit.* In Atrebatensi ac Gemblacensi verò sic. *Seductam vxorem suppliciter rogauit.* Quæ lectio mihi praeferẽda videtur.

4 *Ne se vlterius celaret siue illum adolescentem subiecisset*] Quatuor scripti codices hæc plenius ita, *Ne se vlterius celaret, sed diceret, siue illam adolescentem, &c.*

5 *Solicitudinem sanguine meliorẽ*] In Campensi, *O solicitudinẽ.* Rectè exclamatio nãq. auctoris est.

CAPITE DECIMO.

1 *Nec patris magis quàm pontificis partes egisse videretur*] Truncasse sciolos exemplum, codex Vvinchelianus atque Coloniensis demonstrant. Nouæ enim orationis initium adiicit, ita: *Ne patris magis quàm pontificis partes egisse videretur. Tolle, inquit, cadauer.* Quæ verba Horatij consulis sunt. sed reliqua desunt eius periodi, ideoque asteriscum adiunxi, vt intelligas quædam desiderari: Velut

& ipse

& ipse sensus indicat. Suppleri quidem sententia sic potest, *Tolle, inquit, cadauer, nihilq. aliud adiiciens, inceptam rite precationem peregit*. Hoc idem ex Liuio cognoscimus, ex quo Valerius hoc exemplum sumpsisse videtur: nam de eadē re ille sic, Nihil aliud ad eum nuncium, quàm vt cadauer efferri iuberet, tenens postem precationem peragit, & dedicat templum.

2 *Q. Martius rex superioris Catonis in consulatu collega*] Duo Martii Reges ad consulatum peruenerunt, pater & filius, E quibus pater anno vrbis DCXXXV. consul fuit nō cum Catone superiore, censorio, quemadmodum ex his verbis perperam scriptis intelligas, sed cum Catone censorii nepote, qui Africam sortitus consul in ea prouincia est mortuus, vt pulchrè declarat Gellius lib. 13. c. 18. Filius Q. Marcius solus postea consulatum gessit anno vrbis DCXXCV. vt docebūt annales nostri. Patrem itaque, superiorem Marcium Regem differentiæ causa vocat Valerius, quare ita corrigendus est locus: *Q. Marcius Rex superior Catonis in consulatu collega.*

3 *Xenophontis cor pia religione immobile stetit*) In manuscriptis, *Xenophontis corpus religioni immobile stetit, & animus in consilio prudentia stabilis mansit*. Rectè, cum loquatur de corporis & animi constantia.

4 *Ita liberos procreandos*] veteres libri, *Ita liberos esse procreandos.*

STEPHANI PIGHII

IN SEXTVM LIBRVM VALErij Maximi

ANNOTATIONES.

CAPITE PRIMO.

1 *Sanctißimúmque Iuliæ genialem thorum*] In Campensi, Suliano ac Pulmāniano, *Iuliæ gentis genialem thorum*, legitur. Quod placet: impudentißimè enim adularetur alioquin Valerius, cùm Iulia Augusti filia, & Tiberij vxor libidine atque adulteriis toto orbe terrarum fuerit infamis.

2 *A Sex. Tarquinij Regis Superbi filio*] Lege vt in Atrebatensi, Vvincheliano & aliis, *A Sex. Tarquinio regis Superbi filio.*

3 *Faunio Saturnio*] Corrigendum, *Faunio Saturnino*, vt in Attebatensi, Campensi & aliis.

4 *Exegit pœnas à filio dubiæ castitatis, & punito pependit, voluntario secessu conspectum patriæ vitando*] iniecere denuo irreligiosas manus Valerio nostro audaculi, totámque sententiam hanc prorsus mutarunt. Cur enim quæso preterit, quásnam à filio pœnas exegerit Fabius? quod maximè exempli caussa dicere oportebat. Cur item vindex ille pater sibimet exilium indixit? an quòd eum pœnituerit seueritatis in filium fortassis cinædo vix honestiorem? Profectò alienum à magnanimitate & constantia clarissimæ gentis Fabiæ, atque etiam Seruiliano indignum, eiusque tot honoribus splēdidissimè gestis. Iam olim quidem valdè frigidum & ineptum mihi visum fuit hoc exemplum, verùm nunc exemplaria vetera conferenti

ferenti veritas ipsa semet insinuat, cùm reperim in Sosiano libro hanc lectionem, *Exegit à filio punico*, sed corrige *amico pœnas dubiæ castitatis, u eas pependit, voluntario secessu conspectum patris vitando*. Eadem est in Pulmanniano, prærerquam quod mendosum vocabulum *Punico*, corrigere quis cupiens, in *pūnito* mutarit. Alius deinde transtulit vocabulum, vt suę opinioni sententiam accommodaret malè intellectam.

5 *Se cogi non posse vt adesset, quia sacrosanctam potestatem haberet*] Particula, *vt adesset* in tribus exemplaribus non reperitur.

6 *Cn. etiam Furius Broccum quem deprehenderat*] In Campensi è contrà; *Cn. etiam Furium Brochas*. In aliis, *Cn. etiam Furium Brochum qui deprehenderat*. Tu vide lector quid sequi velis. Illam verò lectionem plura confirmant exemplaria; Brochus Anniorum cognomen est & apud Furios reperiri, denarij antiqui testantur etiam. Itaque legere malim, Cn. etiam Furium Brochum quidam deprehendit, & familiæ stuprandum obiecit.

7 *Proxima undis huius sepulturæ mandatum ad hoc tempus tumulo contegit*] Manuscripti libri sic, *Proxima vndis humo, &c. Tumulus contegit*. Rectè. Tumuli námque fiunt memoriæ causa, cuius & gloriam Gręcia laudibus suis celebrauit.

8 *In quem consulis iussu centurio*] Verba *consulis iussu*, falsũ aliquod glossema est, manuscriptis enim meis libris, demptis VVincheliano & Coloniensi, excluditur omnibus: atque etiam historiæ Liuianæ aliorúmque scriptis aduersatur.

CAPITE SECVNDO.

1 *Ingenui & Italici sanguinis*] In Pulmanniano, Susiano, & VVincheliano: *Ingeniti Italici sanguinis*. Rectè.

2 *Qui cùm se dignos libertate iudicarent, arma sum pserant, exasperates patrum conscriptorũ animos verbis inflammauerat*] Alia est lectio sex veterum codicum, quæ magis placet. *Quam merentur, qui se dignos libertate iudicant. Verbis arma sumpserat, exasperatosque patrum conscriptorum animos exasperauerat: Sed Plautius consul, &c.* Nec plura legati verba refert Liuius, ex quo desumptam historiam cognoscimus. Interrogatus (inquit) à quodam tristioris sententiæ auctore, quàm pœnam meritos Priuernates censeret, Eam (inquit) quam merentur, qui se libertate dignos censent.

3 *Quid? Philippum de incursu suo tutum libertas reliquit*] Lege, vt in v. cod. *Quid? populum, &c.* Æmilianus enim liberrimè castigauit, *populum* non *Philippum*.

4 *Et æquè experta patientia est*] Deprauata sententia est quæ rectiùs in Atrebatensi aliisque, *Et æquè experta est patientem*.

5 *Cuius dicto*] Melius, *cui dicto*, in manuscriptis.

6 *Deuictaque Carthaginis spolia habita*] Rectius in Cauchiano, Batauico *Auita spolia*. loquitur enim de victoriis Africani Maioris, qui auus Æmiliani fuit. Quædam vetera exemplaria adiectiuum illud omittunt.

7 *Tunc totius fori prementes ora clauserunt*] In Campensi libro, *fori frementis*. Eleganter, vt Virgilius: cuncti simul ore fremebant.

8 *Quoniam omnis generis hominum licentia ludibrio se esse quieta fronte tulit*] In Sufiano & Pulmanniano sic: *Quoniam qui omnis generis hominũ licentia ludibrio esset, quieta fronte tulit*, Qui, pro, vt Terentianum est:

Non qui argumentum narret, sed qui maleuoli
Veteris poetæ maledictis respondeat.

In

In Andriæ Prologo.

9 *Studio ad accusatio-nem prouectus*] In Campensi, Cauchiano & Atrebatensi, *Studio accusationis prouectus*.

10 *Da* (inquit) *vades reip.*] In Campensi aliísque, *pr a 'es*. Rectè, prædes enim populo vel reip. se obligant, interrogati à magistratu in publicum vt prestent. Auctores Varro & Festus.

11 *Efficaces futura pro noxiis submouit eas e quæstione*] Cauchianus liber ita, *Efficaces futura protinus submouit eas*. Duo itē codices illud, *pro noxio* non habent.

12 *Obiecta iam vetustis cicatricibus*] In Atrebatensi perperam, *ve:us cicatricibus*. Verùm in Cauchiano quàm rectissimè, *vietis cicatricibus*. eleganti epitheto. Est enim vietus, vt Festus interpretatur, languidus, sine vi, putris, ac naturalibus priuatus viribus. Terent. Eunucho.

Hic est vietus, vetus, veternosus senex.

Item Plautus in Mercatore:

Acheronticus senex, vietus, decrepitus.

Vietas igitur cicatrices aptissimè vocat veteres quidem, sed putres ac malè curatas.

13 *Victoria eorum beneficia*] *Victorarum beneficia*, habetur in Susiano & aliis. Quod placet.

CAPITE TERTIO.

1 *Postquam imitari cœpisti*] Lege, *mutari*, vt est in manuscriptis.

2 *Par indignatio aduersus Sp. Cassium erupit*] Veteres libri hæc plenius, *Par indignatio ciuitatis aduersus, &c.*

3 *Quod prius domicilium potentissimi viri fuerat*] In Campensi, Vvincheliano a q. Atrebatensi aliisque legitur, *impotētis viri*. Rectè, significat enim impotens nimis potens, auctore Donato, ὑπερδυνής. vnde Liuius impotentem decem virorum dominatum dixit atque impotentissimum tyrannum Quintilianus.

4 *Qui iustitia supplicij*

notior ad posteros perueniret] Præferendam puto VVincheliani aliorúmque trium codicum lectionem: *Quo iusti supplicij notitia ad posteros perueniret.*

5 *Exigere exhorruissent*) In manuscriptis, *perhorruissent*: Ciceroni frequens vocabulum.

6 *Libertatis adhuc custos & vindex seueritas, sed pro dignitate etiam, ac pro disciplina æquè grauis*] Hæc in Cauchiano plenius ac fœcundius: *Libertatis rigida adhuc custos, & vindex seueritas, sed pro dignitate ac disciplina æquè grauis inuenta est.*

7 *Itaque Cornelius propter vitæ inhonestũ actum, sine vllo prouinciali ministerio, tamen repetũdarum lege damnatus est*] Probo vt extant hęc partim in Cauchiano, partim in Atrebatensi aliísque. *Itaque quæstor Cornelius propter vitam inhonestè actam sine vllo prouinciali ministerio tantum non repetundarũ lege damnatus est.* Tantum non istic pro fermè vsurpat, vt sæpè Suetonius ac Liuius.

8 *Ne bello Italico militaret, absciderat*] In Cauchiano, *sibi abscideraт*, non malè.

9 *Cum delectum subitum educere coactus esset*] In manuscriptis; *subito edicere.* Sic Liuius, Edicere conuentum, Edicere diem.

10 *Interrogatúmq. quomodo eam bestiam confecisset*] Rectius in Susiano & aliis; *Interrogatúmque quo telo*, Responsum námque, venabulo. Atrebatensis liber habet, *Qui eam bestiam configisset.* Et sic ferè Ciceronis sunt verba. Quæsisse Domitium, Qui tantam bestiam percussisset?

11 *Horatius post prœlium trium Curatium conditione pugnæ omnium Albanorum victor*] Aliter in manuscriptis: *Horatius vnus prœlio trium Curiatiorum, ac conditione pugnæ omnium Albanorum victor.* Pulcherrimè.

12 *Fuste percussam interemit*] Ausim affirmare hoc

nos hîc vti glossemate pro vera & antiqua dictione auctoris, quamuis hanc meam opinionem parum adiuuent manuscripta exemplaria, vulgatæ lectioni vno velut ore concinentes. Attamen in Atrebatensis collegij codice ipsius librarij manu iuxta hunc locum in margine asscriptum reperio hæc verba; Nota Fustim. Quæ eadem annotata quoque puto fuisse in exemplari ex quo hic codex est descriptus. Confirmat meã coniecturam Gemblacensis codex, in quo scriptum fuit, *Fustim percussam*, sed adfuit corrector nescio quis, mutauítque vocem in *Fuste*, velut ipsa rasura liquidè monstrat. Vnde colligo antiquum atque elegans hoc aduerbium ipsius olim Valerij nostri fuisse, sed postea euanuisse ex eius opere, multísque sæculis exulare immeritò, propter librariorum ignorantiam, qui hoc tanquam obsoletum atque inusitatum reiicere, eiúsque loco glossulam recipere maluerunt: Verba quidem ipsa Valerij hæc fuisse autumo, atque ita locum hunc restituendum esse. *Quod vinum bibisset, fustim interemit.* Sunt enim plerunque verborum adiectiua hęc aduerbia à nominibus deriuata, quæ modum agendi significant. Eadem formula Liuius punctim magis quàm cæsim petere hostem dixit lib. 22. Pugio hinc dictus est, auctore Festo, quòd eo punctim pugnatur. Atque eius generis aduerbia quàm plurima occurrunt antiquos scriptores reuoluenti, è quibus pauca notasse satis erit. Amussim, id est, regulariter: ab amussi deducitur, vt idem Festus tradit: Morsicatim lusitant, Varro; Qui cossim cacat, Pacuuius dixere, sicut apud Nonium legimus, Insuper, Mucronatim, filatim, passeratim, anseratim, aliá-

que similia apud Charisium, Lucretium, cæterósque reperimus. Iam verò expendendum lectori relinquo, num & f.stim legendum sit apud Plinium lib.22.cap. 13. vbi hoc idem adducit exemplum, maritúmque Egnatium Mecennium vocat, nescio an errore librarii. Inuenimus, inquit, inter exempla Egnatii Mecennii vxorem, quòd vinum bibisset è dolio, interfectam fuisse à marito. Corrigit Sigismundus Gelenius ex Gellio, interfectam fuste, cùm tamen nihil tale apud Gellium legerim. Equidem ex Valerio fustim, scribi posse existimo.

13 *Horridum C. quoque Sulpicij Galli maritale supplicium*] Corrige ex septem veterum librorum auctoritate, *Sulpicij Galli maritale supercilium*, Ponitur pro seueritate sicut à Martiale libro primo ad Cæsarem.

Terrarum dominum pone supercilium.

Item à Cicerone in Pisoniana.

Vt illo supercilio tanquam Rhadamantus ille niti videretur

Rursus in Priapeiis.

Conueniens Latio pone supercilium.

Supercilium verò tormentum est, quo plicatum corpus afficitur, nullo affecit vxorem Gallus, sed dumtaxat diuortio puniuit.

14 *Et ple..re desideres*] Nil aliud quàm glossema est à librariis postea insertum, nam è veteribus libris omnibus excluditur.

15 *In suspicione & crimine hæreat necesse est*] In Atrebatensi, *subl.a.eat.* Aptissimè, attenuat enim nonnihil verbi vim præpositio, quemadmodum in, subhorridus, sublucidus, sublucere.

CAPITE QVARTO.

1 *Anius autem Campanus etiam consulem alterum Capuæ creari debere asseuerabat*] Insigni erratum est à sciolis in hoc

hoc exemplo, non enim lubet adeo supinam ignorantiæ culpam auctori imputare. Animaduerto námque in libris veteribus studiosos Valerianis exemplis similes, vel eisdem aliis verbis historias cõmentariorum forma adscripsisse: vnde suspicor librariorũ imperitia perperam variis locis multa esse huic operi commixta, multa item confusè disturbata, vt diligentius Valerium legenti luce clarius constabit. Sæpius enim videtur à veritate historiæ prorsus aberrare, quemadmodum hoc imprimis loco. Tradunt enim Liuius aliíque auctores L. Annium Serinum Latinorum principem anno vrbis CDXIII. postulare ausum fuisse, vt cõsulum alter dimidia pars senatus ex Latio crearetur, acerriméque restitisse T. Manlium Torquatum consulem III. qui rebellantes tunc Latinos insigni prœlio collega P. Decio semet deuouente, contudit. Sæculo amplius deinde postea post Cannẽsem cladem idem ausi sunt postulare Campani cùm ad Annibalem deficere vellent, vt idem Liuius ex quibusdam annalibus refert, non per Annium, sed per legatos suos, eodémque anno à Sp. Caruilio de Latinorum, non Campanorum principibus in Senatum recipiendis relatum fuisse, illámque cùm relationem ægerrimè auditam à patribus, tum acerbissimè à T. Manlio Torquato consulari, stirpis eius viro qui Latinos olim repulerat, fuisse reiectam. At noster hic Valerius Anniũ illum Campanum facit, ac T. Manlium eius aduersarium, Torquati illius qui Latinos ante reiecerat filium, cum nepos quidem eius, spacio centum viginti amplius annorum interposito, esse potuerit. Sed hi similésque errores sciolorum proculdubio temeritati sunt adscribendi, qui vel exempla

malè exemplis connectendo, annotationésve operi inserédo perquam turpiter deformarunt hunc auctorem, vt via sui similis videatur. Atqui huic loco nil ferè indicij remansit veræ lectionis, præterquam in Campensi codice, quamuis hic admodum deprauato, qui ita. *Atanius ille Campanis etiā, &c.* Quid si igitur legamus hoc modo? *Vt Annius olim, Campani etiam consulem alterum Capuæ creari debere asseuerabant.* Facilis autem lapsus esse potuit inter hæc verba, *vt Annius, Atanius, olim ille*. Igitur veritati atque historiæ hanc lectionem rectè congruentem admittere visum fuit, donec certius quid reperiatur.

2 *Tunc Manlius Torquatus filius eius qui Latinos ad Veserim*] Diximus temporis spacium prorsus aduersari, vt eius potuisset esse filius, cùm ab illo Manlio ad hunc centum viginti amplius numerentur anni. Legendum igitur opinor, nisi planè hoc loco Valerium dormitasse velimus dicere, *Tum Manlius Torquatus stirpis eius, qui Latinos, &c.* Sic etenim Liuius, Et precipuè Manlius esse etiam nunc eius stirpis virum diceret, ex qua quondam in Capitolio consul minatus esset, Quem Latinum in Curia vidisset, eum sua manu se interfecturum. Adfuit deinde γλωσσογράφος aliquis ineptus, qui vocem *stirpis* vel *stirpes* in primo casu sumens, vt Seruius & Sosipater fieri posse volunt, filium interpretatus est, quę glossa deinde in ipsum opus irrepsit librariorum culpa, qui sępe minus obscura reiectis ignotis solent substituere.

3 *Ad ius ciuitatis nobiscum exequendum*] In Gemblacensi ac Atrebatensi aliisque melius, *exequandum*. Ita Cicero, exæquare precio omnia iura dixit, Verrina quarta.

4 *Namque vt patris armis,*

mis, ita verbis filij fracta cessit] Superior ille lapsus vt excusaretur alium hunc errorem induxit, cuius & aliam quoque causam arbitror fuisse compendiosam illa scribendi formulam. P.R. in veteribus libris frequenter obuiam. in qua interpretanda librarios fœdissime lapsos sæpe reperimus, non habita, quod oportebat, totius sententiæ ratione, vt perperam aliquando cum populi Romani est nota, prætoris vel patris esse existimarint, atque etiam scripserint. Quod idem hîc accidisse suspicor, cùm in antiquis libris scriptum fuisse putem iam dicta verba, *Namque vt* P.R. id est, pop. Romani, *armis, ita verbis illius fracta cessit*. Quæ glossographus duobus Manliis patri (vt putabat) & filio accommodare cupiens, ita interpretatus est, *Namque vt* P.R. id est patris *armis, ita verbis illius*, id est, filij, *fracta cessit*. Et in Campensi quidem exemplari, supra vocem *filij* annotatum extat *illius*.

5 *Par illius quoque Manlij grauitas, cui cum consulatus omnium consensu deferretur*] Hic item error ex iam dicto fonte profluxit. Legendum autem ex Liuio aliisque, nisi falsa delectemur historia, *Par eiusdem quoque Manlij grauitas, cum consulatus omnium consensu deferretur*. Non enim hic alius, sed is ipse, qui post Cannensem cladem Latinos in curiam admittere noluerat, sicut ex Annalibus nostris manifestum est.

6 *Aliter nihil habet*] Rectè in manuscriptis, *Quia aliter nihil habet*.

7 *Quapropter felicitatis cognomen*] Lege ex Cauchiano libro, *Felicis cognomen*. Quod habuit L. Cornelius Sulla.

8 *Melius sine dubio homines nostri sanguinis hæc dixissent*] Manuscripti libri sic, *Melius sine dubio istud nostri sanguinis homines dixissent*. Et

paulo pòſt. *In hac grauitatis veſtigia*] non *huius*, vt vulgo.

9 *Cum Athenis cauſam diceret*] In Cauchiano rectius, *dicturus eſſet*.

CAPITE QVINTO.

1 *Camillo conſule Phaliſcos circumſedente*] Lege *Paliſcos*, ita enim antiquo more ſcribitur hoc nomen. In Campenſi & Cauchiano, *Falerios* legimus etiam rectè, quẽadmodum in Annalibus noſtris demonſtrauimus.

2 *Ea re cognita ſenatus cenſuit*] In manuſcriptis ferè omnibus nihil aliud habetur, quàm, *Ea re ſenatus cenſuit*. Puto igitur dictionem *cognita* è gloſſulis irrepſiſſe, & inſuper præpoſitionem expuliſſe. Nã Valerium puto vetuſta dicendi formula vſum fuiſſe, quam plerumque in s.c. præfixam reperimus. De ea re ſenatus cenſuit. Et quia vulgaris erat, ſingulis ferè literis notari ſolet.

3 *Erat in eodem pectore inimicus, & Domitius & dominus diuerſa æſtimatione nefarium iudicium perpendens, iuſtitia tamen vicit odium*] Præfero lectionem quam in Suſiano & Pulmanniano habemus, ac partim in Campenſi, *Erant in eodem pectore Domitij, & inimicus & dominus, diuerſa æſtimatione nefarium iudicium perpendentes, iuſtitia vicit odium*.

4 *Sed aliquanto Charonda Tyrij præfractior atque abſciſior iuſtitia*] Legendum, *Charonda Tharii*. Hic enim leges ſcripſit, Pythagoræ diſcipulus cum Zaleuco, vt ex Laërtio conſtat, Ariſtoteles & Stobæus Catanæum fuiſſe tradunt.

CAPITE SEXTO.

1 *Integerrimi viri ſanctitatem reipub. vſibus & ſacris comparatam*] In manuſcriptis, *reip. vſibus & ſacris operatam*. Elegantiſſimè. Operari enim dicuntur propriè, qui ipſimet reip. laborant, vt Liuius libro 4. Eo tempore quo corpus addictum atque ope-

operatum reipubl. esset. Operiri item dicuntur, auctore Nonio, qui deos religiosè, & cum summa veneratione sacrificiis litant. Pomponius Præcone posteriore: Ad Veneris profectus est mane vetulus votum vt solueret, ibi nunc operatus est. Afranius Excepto. Simul ocium hortabatur vt operatum illum Dianæ degerem sanctum diem. Lucilius lib 30. Aut operatu aliquo in celebri cum æqualibus fano. Iuuelanis Satyra 12.

> Longos erexit ianua ramos,
> Et matutinis operatur festa lucernis.

Conqueritur item Propertius lib. 12. Cynthiam suam Isidis sacris operari, atque ideò concubitu abstinere.

> Tristia iam referunt iterum solemnia nobis.
> Cynthia iam noctes est operata decem.
> Atque vtinam Nilo pereat quę sacra repentè
> Misit matronis Inachus Ausoniis.

2 *Ingenti Pœnorum classe circa Siciliam deducta*] In Susiano & Pulmanniano melius *deuicta*.

3 *Quia manus his intulerant, per feciales reddendos curauerunt*] Mutilus est locus ac ieiunè contractus, quem hoc modo restitui debere docent manuscripti libri, licet incorrecti nonnihil varient, *Quia manus his intulerant, per feciales Culeo prætor ex S.C. dedendos curauit*, constat autem ex Liuio Q. Terentium Culeonem tunc prætorem peregrinum fuisse, ex quo intelligimus perperam in scriptis exemplaribus Claudio præt. legi. Sed vide Annales magistratuum nostros.

4 *Ita etiam in sociorum quoque animis*] *Etiam*, superest, nec habetur in manuscriptis.

5 *Post duorum in Hispania Scipionum*] Mirificè mendacem fecerunt hunc librum scioli, non

virum impatientia reum ageret] Lege veluti in Cauchiano & Campensi est, *Ne domitorem orbis Africani fœmina impudicitiæ reum ageret*. Reliqua item sunt insuta ex glossis. In Coloniensi habetur, *Ne domitorem orbis Africanum fœmina reum ageret*.

3 *Ne Lentulum Crustellionem virum suum*] Cognomen alterum Crustellio in Cauchiano, Coloniensi & VVincheliano non habetur, & mihi quidem mendosum videtur.

4 *Nihilominus familiari veste sumpta*] Melius, *famulari veste*, vt est in Campensi & Gemblacensi. Sic Cicero Tusc. 1. de Codro, Qui se in medios immisit hostes famulari veste, ne posset agnosci.

CAPITE OCTAVO.

1 *Omnem vim accusatoris*] Lege, *accusationis*, vt est in manuscriptis.

2 *Cum quo mori destinauerat*.] In veteribus libris, *commori*. Rectè.

3 *Qui miserum prosequebantur*] Elegantius in manuscriptis, *Qui miseros persequebantur*.

4 *Quid vrbani Panapionis*] Legendum, *Vrbinij Panapionis*. Sic enim in Atrebatensi aliisque manuscriptis libris quibusdam. Atque etiam in Macrobio, Vrbinium appellatum legimus.

5 *Maximum sibi esset emolumentum eius, à quo tam grauiter punitus erat, salutem vendicauit*.] In Manuscriptis hæc correctius, *Maximum sibi emolumentum eius à quo tam grauiter punitus erat, salutem indicauit*. Atque ordo hic luculentiorem quoque facit orationem.

6 *Nec hactenus beneuolentia processit*] In Atrebatensi, *Nec solum hactenus*. Rectè.

7 *Manum rogo intendens*] Veteres libri, *intentans*, legunt.

8 *Vt Antius statim quærenda incolumitatis occasionem assequeretur*]

In tribus exemplaribus hæc ita, *Ut Antius statum quærendæ incolumitatis hac occasione assequeretur*. Valeriano stylo congruentior est lectio, atque elegantior.

CAPITE NONO.

1 *Perpetuæ infelicitatis se damnare, spémque quæ etiam incerta oratione fouetur, interdum certam in desperationem conuertere*] In Pulmanniano, Coloniensi, ac Susiano hæc multò luculentius, *Perpetuæ infelicitatis se prædamnare, spémque, quæ etiam incerta rectè fouetur, &c.*

2 *Ut à patre Manlio amplissimo viro*] Veteres libri addunt prænomen, *à patre L. Manlio*. Rectè.

3 *In hoc credo fortunæ nubilo*] VVinchelianus liber, *Fortunæ malignæ nubilo*. Non contemnenda lectio, quæ eadem in Cauchiano est.

4 *A. P. Licinio pont. max. flamen factus*] Legendum arbitror, *Flamen captus*, Quemadmodum & Liuius loquitur: Ob adolescentiam negligentem luxuriosámque C. Flaccus flamen captus à P. Licinio pont. max. erat. Non solùm virgo vestalis capi à pontifice maximo dicitur, sed flamines etiam Diales, item pontifices & augures. M. Cato contra Galbam pro Lusitanis: Ego me nunc volo ius pontificum optimè scire, iámne ea causa pontifex capiar? Si volo augurium optimè tenere, ecquis ob eam rem augurem capiat? Vide de his Gellium lib. I. cap. XII.

5 *Atque ut nobilitatem beneficio pœnitentiæ*] Transit ad mutationem fortunæ, ex tenui in amplam, subnectitque exempla, loquutus antea de morum mutatione ex malis in bonos. Ad idem igitur hæc caput pertinent, quemadmodum etiam manuscripti codices demonstrant: neque in duo vel tria capita secanda sunt, sicut in vulgatis libris

bris factum videmus. Nā hæc exempla omnia simul cum externis ad vnum caput mutationis morum ac fortunæ pertinere vſque ad libri ſexti finem, ipſa per ſe docere poſſent, etiamſi veterum exemplarium ſuffragia non accederent.

6 *Cum Aſiatici publicani exiguam admodum particulam habuiſſet*] Deprauarunt quidem locum ſcioli, qui tamen ſyncerus remanſit in Campenſi, VVincheliano, Colonienſi & Atrebatenſi exemplaribus, in quibus *Aſiatici publici* legitur. vectigal enim populi Rom. Publicum appellat Valerius, non ſecus ac Cicero ad Q. fratrem ſcribens, Hic te ita verſari, vt & publicanis ſatisfacias, præſertim publicis malè redemptis. Vt etiam Tacitus libro XIII. Ergo edicit princeps vt leges cuiuſque publici occultæ ad id tempus proſcriberentur.

7 *Miróque id modo demonſtrauit, priſtinum quæſtum ſuæ fortunæ, præſens verò dignitatis incrementum moribus ipſius imputari debere*] Elegantius in manuſcriptis, *Eóque modo demonſtrauit priſtinum quæſtum ſuum fortunæ, præſens verò dignitatis incrementum morib. ipſius imputari debere.*

8 *Sed operam publicanis dedit*] veteres libri multitudinis caſu, *operas*, dicunt. vt etiam Cicero ad Atticum XIII. libro. A te peto puerum qui eſt in operis eius ſocietatis, omnibus tuis officiis, atque omni liberalitate tutare: curéſque vt eius operæ quàm gratiſſimæ ſint ſociis. Diurna ſeruitia vocat operas, quæ conductitij in exigendis portoriis, præſtabant.

9 *Cn. Pompeij Magni pater, P. Ventidium, ætate puberem in triumpho ſuo*] Legendum puto, *ætate impuberem*, vt latius in magiſtratuum Annalibus demonſtraui.

Omissis de quibus differebat.

19 *Abdicationis iniungentem notam*] In Cauchiano elegantius, *Abdicationis inurentem notam*. Quæ locutio receptissima est.

20 *Mediúmque Europæ & Asiæ vel spei, vel desperationis pignus*] Campensis liber habet, *Mediúmque Asiæ & Europæ*, Qui ordo magis lucidam reddit orationem sequentem.

21 *Nec aut hæc, aut illa vniuersa, sed varia perplexa, freto atque æstui simillima*] Tolerabilis quidem lectio, sed in Campensi, Coloniensi, & VVincheliano, vt mihi videtur, correctior est, *Nec aut hæc aut illa simul vniuersa, sed variè perplexa freto atque æstui similia.*

22 *Sed hunc, cuius felicitas semper plenis velis prosperum cursum tenuit, Orentes Darij regis præfectus*] Magis placet Cauchiani libri lectio, quæ sine parenthesi minus scabrosa est, atque magis plena, *Sed hunc felicitatis semper plenis velis prosperum cursum tenere non potuit. Comprehensum enim Crontes, &c.*

23 *Equitatu potens*] Libri manuscripti, *Equitatum potens*, substantiuè, sine tempore, vt Liuius primo, Iuuenem iam esse dictitans ac regni potentem. Item Tacitus. An ipse imperij potens, an Silius priuatus esset.

24 *Vt validissimorum populorum non tantum arbiter, sed & victor victoriæ existeret*] Deprauatus est turpiter locus à sciolis, quem ita repurgauimus ex Campensi, aliísque veteribus exemplaribus, *Vt validissimorum populorum tantum non arbiter victoriæ existeret.*

25 *Caduca nimirum & fragilia*] In scriptis libris, *Caduca nimium hæc & fragilia puerilibusque consentanea crepundiis sunt, quæ vires atque opes humanæ vocantur.* Optimè. Epilogus hic est totius capitis ornatè sententiosus quem plerisque locis contaminatum emacu-

lani, atque in fine mutilum auxilio veterum librorum suppleui hoc modo.

26 *Itaque neque existimari neque dici debent bona quæ vt inflictorum malorum amaritudine desiderium sui duplicent, propensiore fauore primò delinitos maiore postea malorum cumulo opprimere solent*] Cuius periodi dimidium ferè in omnibus exemplaribus intercidit, nos eum ex Cauchiano libro in integrum ita restituimus.

STEPHANI PIGHII IN SEPTIMVM LIBRVM Valerij Maximi

ANNOTATIONES.

CAPITE PRIMO.

1 *Constantis & propitiæ*] In VVincheliano & Gẽblacensi, *Constanter propitiæ*. Multo melius ac verius.

2 *Ad summum beatæ vitæ cumulum perduxerit*] Lege, *culmen*. atque mox, *Nasci cum in vrbe terrarum principe*. Non vt vulgo, *Nasci enim*.

3 *Fecit vt eodem tempore tres filios consulares, vnum etiam censorium, duos triumphales, & quartum prætorium videret*.] Manuscripti codices nostri sic, *Vnum etiam censorium, ac triumphalem*. Rectè atque Ciceronis sententia, qui de Q. Metello Macedonico hæc eadem ferè libro de finibus quinto, Q. Metellus (inquit) qui tres filios consules vidit, è quibus vnum etiam & censorem & triumphantem, quartum autem prætorem, cósque saluos reliquit. Qui auctores demonstrant

ſtrant L. Metellum Macedonici filium, qui ante patris mortem conſul fuerat, minimè triumphaſſe, neque Dalmaticum appellari debere, Capitolinis triumphis aſtipulati, quorum fragmentum nuper è tenebris erutum nos docet Dalmaticum, L. Metelli Calui fuiſſe filium. Ex quatuor igitur Q. Macedonici filiis, de quibus hîc Valerius loquitur, fuere, Q. Metellus Balearicus conſularis, cenſorius ac triumphalis, alter L. Metellus conſularis, tertius M. Metellus, cùm pater mereretur, anno DCXXXVIII. conſul, & poſtea triumphalis, quartus C. Metellus prætorius ac patre moriente candidatus conſulatus. Quemadmodum ex Annalibus noſtris luce clarius conſtabit.

4 *Tres filias nuptui daret*] Veteres libri, *Vtque tres filias nuptum daret*. Stylo Terentiano atque Plautino.

5 *Paruuli ruris fructibus ac voluptatibus contentus*] *Ac voluptatibus*, aſſutum ex annotationibus eſt, & libenter omittam, quando & in VVincheliano non reperiatur. In Colonienſi habetur, *Paruuli ruris finibus contentus*.

CAPITE SECVNDO.

1 *Peſtiferæ ignauiæ adfert exitium*] In Campenſi aliiſque; *Peſtiferum ignauiæ adfert exitum*. Non minus rectè.

2 *Iudex additus dè ſponſione*] In quibuſdam libris, *adductus*, legitur, mendosè etiam. Legendum, *aditus*. Adeuntur enim iudicia ac iudices. Sic Cicero ad Appium Famil. 3. Cùm ad me aditum eſſet ab iis qui dicerēt, &c.

3 *Non proſperantibus auibus optimum ei auſpicium renunciaſſe:*] In VVincheliano & Colonienſi, *Ementitus optimum ei auſpicium, &c.* Quemadmodū Liuius li. x. Pullarius auſpicium mentiri auſus.

4 *Id vt cognouit conſul, fidente animo, & inuaſit Aquiloniā & cepit*] Trūcam eſſe ſententiam

ex Liuiana historia colligimus. Non enim occisus pullarius in oppugnatione Aquilonię, sed antea in prœlio. Rectius itaque in Campensi, atque ordine luculentiore, *Id vbi Consul cognouit, fidente animo & hosteis inuasit, & Aquiloniam cepit.*

5 *Vbi concordia nō inest*] Omnes manuscripti libri habent, *Nisi concordia inest.*

6 *Vbi verò pertinax intercedit odium, altera alteri quam vterque contrariis castris certior hostis proficiscitur*] Aliter hæc in Susiano aliísque, atque non minus eleganter, *Vbi verò etiam pertinax intercedit odium, alter alteri quàm è contrariis castris vtrique certior hostis proficiscitur.*

7 *Vtrum vxorem duceret, an se omnino matrimonio abstineret*] In manuscriptis, *Vxorem duceret, an se omni matrimonio abstineret? Vtrum* quoq. superfluum est, ex annotationibus alicuius assutum. Eleganter enim aduerbium *an*, secundo loco ponitur, & priore intelligitur. Cic. Verrina 5. Errauit an potius insaniuit Apronius?

8 *Qui se incursu malorum obiicit*] Veteres libri, *incursus malorum.* Rectè.

9 *Remissum ab inferis Atheniensem Periclem*] Turpissimè passim sunt deprauata propria nomina in hoc auctore, ac plurima etiam falsò supposita à sciolis, qui hoc opus vel corrigere, vel in compendium contrahere voluerunt, de quorum me hercle flagris dignissima temeritate atque impudentia nusquam non conqueri possumus. Superius apophthegma Xenocrati adscribunt, quod Plutarchus & Stobęus Simonidi poetæ. Hic autem ab inferis reuocati Periclis nomen iniectum, cum Aristophanes in Ranis hanc sententiam Æschylo attribuat. Eius verba sunt hęc.

Οὐ χρὴ λέοντος σκύμνον, ἐν πόλει τρέφειν,
Μάλιστα δὲ λέοντα μὴ ἐν πόλει τρέφειν.
Ην ἐκ τραφῇ τις, τοῖς τρόποις ὑπηρετεῖν ἔσω.

Quos versus eleganter Erasmus transtulit,
Catulum ne alas leonis in republica.
Ac maximè ipsum ne leonem alas ibi.
Quod si quis alitus, obsequendum moribus.

10 *At ille dum Alexandrum Macedonem Persica salutatione gaudentem obiurgat, & ad Macedonicos mores inuitum reuocare beneuolè perseuerat*] Locus (vt ita dicam) non vno loco deprauatus glossematum vitio, quæ passim semet ingesserunt impudentissimè. Eiicienda inprimis vox ociosa, *beneuole*, quæ in VVincheliano & Campensi non habetur, item legendum ex veterum librorum omnium consensu. *Dum Alexandrum Persica Macedonum salutatione gaudentem*. Persæ quidem ex more vetusto semper prostrati adorabant reges suos, igitur & Alexandrum victorem non ineptè, sed hoc idem fieri à Macedonibus, iisque insolentiis gaudere Alexandrum, indignè latum. Rursum cùm ita se vetus habeat lectio, & deinde in Campensi scriptum sit, *& ad Macedonum mores*, ne eadem vox fastidiosè repetatur puto fuisse olim in Valerio, *& ad maiorum mores*, atque glossographi deinde alicuius interpretationem, nempe vocem *Macedonum* fuisse suppositam.

11 *Nam vt illis infirmiora animalia retineri, valentiora transmitti, ita hic humiles & pauperes constringi, diuites & præpotentes non alligari*] Addit in fine *videmus*, liber Campensis velut glossulam vltimo verbo superscriptam. Quod vocabulum istic desiderari, quisque ni fallor iudicabit.

12 *Sed nescio an Annonis excellētissima prudentia cō-*

filium. Excellentioris in Campensi. Rectè, comparatione facta inter duos. Agesilaum scilicet & Annonem, vt more suo exempla inter se cohæreant.

CAPITE TERTIO.

1 *Proximo deflexu ad vafri nomen progressum*] In veteribus libris aliquibus *vafre*. in aliis *vafrea*, quibusdam *Vafria*, vel *Vafrina*. An vetus Deæ nomen, vt Murcia, Strenia, Gunina, Turina, sic Vafria vel Vafrina. Videant docti, an ne lateat paranomasia quædam.

2 *Vt quisquis eam Auentinensi Dianæ*] in manuscriptis, *Auentiniensi*. Rectè, velut Hispaniensis, Sardiensis, quæ cognomina eorum, qui ea loca seu prouincias incolunt, vt Sosipater lib. I.

3 *Mactandam in Auentino ante aram Dianæ constituit*] *Mactandam* in Manuscriptis abest, quæ vox proculdubio ex annotationibus alicuius assuta est.

4 *Quam proxima se aqua abluisset*] In Atrebatensi, *proximam aquam*, mendosè. in aliis, *proxima manus aqua*. verùm rectissimè in Cauchiano, *proximi amnis aqua*. Descendit itaque ex Auentino ad vicinum Tiberis alueum, vt se ablueret. Quod ipsum Liuius quoque scribit.

5 *Ad se vocatos*] Hæc verba cùm in scriptis codicibus non habeantur, atque salua sententia abesse possint, eradere visum est.

6 *Ad oppugnandam Carthaginem aduecturus*] Manuscripti libri, *auecturus*. Rectè.

7 *Regredi controuersia, quàm progredi mallent*] in manuscriptis quinque exemplaribus, *Regredi modo controuerso*. Cicero Flacciana, voluisti magnum agri modum censere. Ita sæpe modus pro agri mensura.

8 *Qui facti vix prudentis*] In manuscriptis, *prudentis* eleganter. Item Terent. Heaut. Animi prudentis signum dixit:

9 *Ali-*

9 *Aliquanto speciosius sententiis Saturnini Vetullionis*] In Susiano, VVincheliano & Pulmanniano: *Aliquaneo speciosius Sentij Saturnini Vetullonis.* Gorradus legit: *Aliquanto speciosius Sentij Saturnini Vetulinis.* Sed idem hoc narrat Appianus Alexandrinus de Pomponio quodam: Locus hic haud dubiè contaminatissimus est, ac meritò notandus asterisco: sed nihil auxilij in exemplaribus est.

10 *Salubri consilio*]. In VVincheliano & Coloniensi, *Salubris consilij astutia.* Melius.

11 *Infelicis animi impetum satietate licentis concubitus resolutum*] Elegantius in iisdem codicibus, *Infelicem animi impetum satietate concubitus liciti resolutum.*

12 *Asinarium fortè sibi obuiam factum*] Plenius in Atrebatensi, Coloniensi, Susiano, aliisque, *Asinarium fortè ante omnes obuiam factum.*

13 *Sordida magorum dominatione Perside oppressa*] Veteres libri rectè omittunt vocem *Perside.* Res enim accidit Magis iam oppressis & occisis, ac Perside liberata.

14 *Sex reliqui summa potestatis continuò equis delapsi candidati (vt mos est Persarum, &c.)* Falsus est ordo, qui melior ac verior in manuscriptis: *Sex reliqui summa potestatis candidati continuò equis delapsi, vt mos est Persarum, &c.*

15 *Demosthenes ei patronus adfuit*] Eleganter, *adfulsit*, in manuscriptis namque præter spem adfuit, cùm iam de suspendio cogitaret. Sic fortuna adfulget, quæ præter spem propitia aduenit. Liuius lib. xxx. Et mihi talis aliquando fortuna adfulsit.

16 *Mulier*, inquit, *parata est depositi fidem soluere*] *Soluere fidem*, est rumpere fidem, Terentio in Andria. Rectius igitur veteres libri dicunt; *Depositi se fide soluere*, vt soluere sacramento.

17 *Annibale à Duillio*

consule] In Susiano, Coloniensi, & Pulmanniano optimè, *Superior Annibal.* vt discernatur scilicet ab illo, qui sequitur & bellum secundum Punicum gessit, Amilcaris filio: Hunc Orosius seniorem Annibalem vocat. Polybius & Zonaras Gisgonis filium appellant, qui primo Punico bello fuit dux quidem celebris, sed infelix.

18 *Quendam ex amicis compositum & ornatum Carthaginem misit*] Locus etiam in scriptis exemplaribus contaminatissimus, qui nescio an rectè sanari adhuc poterit. In Cauchiano & VVincheliano legitur, *Quendam ex amicis compositum & subornatum*, in aliis omnibus, *Compositum & formatum.* fortè legendum, *confestim informatum*, sed quia nihil certi, nihil etiam mutare volui.

19 *Itidem Annibal Fabium Maximum*] In VVincheliano & Coloniensi, *Idem Annibal.* malè. In Atrebatensi, & Gemblacensi, & Campensi. *Item Annibal.* concisè, deest enim dictio, quæ remansit in Pulmanniano & Susiano, è quibus libris colligo, legendum esse, *Alter item Annibal &c.* Iam enim de Amilcaris filio loquitur.

20 *Insidiosa adumbratio eius*] Vox *eius* superflua est; neque habetur in Susiano & Pulmanniano.

21 *Furius Camillus maximus dux*] *Maximus*, glossema est quod Coloniensi & VVincheliano excluditur.

22 *Ad communionem ciuitatis vsque penetrauerunt*] In Cauchiano plenius, *ciuitatis, quem vsque cupierant, penetrauerunt.*

23 *Quoniam apertius esse intellexerant*] Omnes libri veteres, *aptius*, legunt. Non ineptè.

CAPITE QVARTO.

1 *Illa verò calliditas egregia, & ab omni prorsus reprehẽsione procul remota*]

Ma-

Magis placet manuscripta lectio; *Illa verò pars calliditatis egregia, & ab omni reprehensione procul remota.* Concursus enim aduerbiorum prorsus, & procul non parum offendit.

2 *Quemadmodum cuncta in sua manu haberet*] Elegantior VVincheliani lib. lectio, *Quemadmodum in sua manu haberet vniuersa.* Sic etiam in Coloniensi.

3 *Causam altius argumenti peruidit*] In manuscriptis, *alterius argumenti.* malim, *altioris argumenti.*

4 *Et exitu feliciter prouisum. Cum enim vrbe capta*] Non dissecat orationem liber Campensis, & melius ita cohærebit sententia; *Et exitu feliciter prouisum, cum vrbe capta Galli, &c.*

5 *In fame eorum repositam*] Susianus & Pulmannianus rectè, *In fame obsessorum repositam.*

6 *Perquam callido genere consilij Romani vsi vnico perseuerantiæ*] Noua periodus, quæ ita rectius in Atrebatensi, & quatuor aliis exemplaribus; *Perquam callido enim genere consilij vnico perseuerantiæ irritamento, &c.* Reliqua in vulgatis libris superabundant.

7 *Quam ab vtriusque virtute prosterneretur*] In Susiano, VVincheliano, & Coloniensi; *Quam ab vtrisque prosterneretur.* Optimè.

8 *Punica calliditas Romana elusa prudentia Annibalem Neroni, Asdrubalem Salinatori accipiendum tradidit.*] Falsa est oratio atque etiam manca, quam ita restituimus ex Susiano & Pulmanniano: *Ita illa tota terrarum orbe infamis Punica calliditas frustrata fuit: Romana prudentia Annibalem Neroni, & cætera.*

9 *Agathocles autem Syracusarum mœnia si tueri perseuerasset*] Ineptè reperitur hîc nomen *Agathoclis*, quod ex dictatis ludimagistri inser-

tum veram lectionem vitiauit. Placet igitur ea quæ est in Atrebatensi, Gemblacensi & Cauchiano, *Age si Syracusarum mœnia tueri perseuerasset*. Cuius item remanent indicia in VVincheliano & Campensi.

10 *Quid Annibal Cannensem pop. Roman. aciem speculatus? nónne priusquam ad dimicandum descenderet, compluribus astutia complicatam laqueis.*] Hęc multo elegantius in manuscriptis libris, etiamsi nonnihil inter se variēt, veram nihilominus lectionem præ se ferunt, & hanc sciolorum temeritate deprauatam demonstrant, atque hoc modo corrigendam esse: *Quid Annibal Cannensi prælio? nonne priusquam ad dimicandum descenderet, aciem pop. Roman. compluribus astutiæ implicatam laqueis, &c.*

CAPITE QVINTO.

1 *Epulum populo Romano.*] Vox *Romano* e glossis incerta est, exulat enim ex quinque veteribus libris.

2 *Repulsa inde abiret notatus.*] In Pulmanniano & Suiano; *Repulsa inde notatus abiecit.*

3 *Quo circa vrbs nostra*] Ordine hæc concinniore sunt in iam dictis codicibus: *Quocirca non vnius conuiuij numer m, sed totam se in illis pelliculis iacuisse credens ciuitas &c.*

4 *Is qui consul Iugurthæ bellum indixit, qui matrem Idaam, &c.*] Hoc loco plagæ vetustæ tu pissimam videmus cicatricem sciolorum imperitia inductam, quam vix ipse sanaret Æsculapius sine antiquorum exemplarium auxilio. Confunduntur enim hîc tres Nasicæ, eorúmque res insigniores falsò ac perperam vni adscribuntur. Ignarus historiæ ludi magister aliquis hunc locum fortassis iniuria temporis ante luxatum corrigere cupiēs, verba quadam quibus historiæ discernebantur, velut

velut ociosa ac superflua sustulisse videtur, vni huic Scipioni candidato omnia attribuenda existimans, vt fortè mendosus locus ex parte iam præ se ferebat. Verùm non intellexit Valerium non hic vnius res gestas, sed totius eius domus præclariora stemmata adducere, vt monstraret, quàm bene meritæ familiæ leui de causa repulsæ labem populus intulerit. Plagam denuo (inquiens) aperuisti, sed adhibe nunc remedium. Quod, cùm nihil iuuent manuscripti codices, profectò difficile ac minimè præsens esse fateor, nisi illud ex ipsa sumamus historiæ veritate. Quam paucis verbis interiectis ita, si coniecturę locus aliquis est, restituendam Valerio suspicor. *P. autem Scipio Nasica togatæ potentiæ clarissimum lumen, pater eius qui consul Iugurthæ bellum indixit, eiúsque nepos, qui matrem Idæam Phrygicis sedibus ad nostras aras focosque migrantem sanctissimis manibus exceptis: is ipse qui multas & pestiferas seditiones auctoritati suæ robore oppreßit, cuius patre principe senatus per aliquot annos gloriatus est, &c.* Non video qua meliore via lectionis vulgatæ falsitas declinari posset. Sed iudicent docti, ipse quidem nihil mutare sine veterum librorum auctoritate volui. Cur autem existimem de P. Nasica Serapione loqui auctorem, non paucæ sunt rationes: quas in Annalibus nostris in eius hac ædilitate latius exposui. Iam reliqua quædam orationis verba ex codicibus scriptis vt emendemus, legendum ex omnium suffragatione, *togatæ potentiæ clarißimum lumen*, non vt vulgò: *clarum*, Et postea, *Qui matrem Idæam Phrygicis sedibus ad nostras aras focosque migrantem.* non, *è Phrygiis.* Agnoscit κτητικὸν φρυγικὸς Stephanus de vrbibus. Denique Cicero

sine præpositione, migrare domo, Verrina quarta dixit. Denique in exempli eiusdem fine legendum, *Non patiendo eos à securis peti:* idque ex omnium veterum librorum consensu. Impressi codices, *à scurris*, produnt perperam. Erat enim illa Scipionis facetia quidem contumeliæ nonnihil, sed nulla scurrilitas, quæ turpitudinem atque obscœnitatem amet.

5 *Et censor factus est, amplißimum etiam dignitatis gradum obtinuit*] Elumbis atque glossematibus fracta oratio. Elegantior atque breuior in VVincheliano & Cauchiano: *Bis consul & censor factus amplißimum dignitatis gradum obtinuit.* Æquè probanda quæ in Coloniensi est: *Bis consul & censor factus est, gradumque dignitatis amplißimum obtinuit.*

6 *Consulatus repulsa afflictum*] In Susiano, Pulmanniano, atque Atrebatensi legitur: *Consulatus repulsa afflatum.* Eleganti formula loquendi, in qua item significatione, vocabulo ambustus, vsi sunt veteres. Liuius indifferenter has dictiones vsurpat. nam afflati incendio dixit lib. xxx. & ambustus damnatione, lib. xxii.

7 *Eundem de Pseudophilippo triumphantem &c.*] Non dissimili qua prius audacia in hunc quoque locum grassati sunt scioli. Constat enim Q. Metellum Macedonicum triumphasse de Pseudophilippo, bellúmque Achaicum gessisse ex prætura priusquam consulatum peteret. Atqui hęc verba sonant, post repulsam consulatus triumphasse, Achaicúmque bellum profligasse Metellum. Quod planè falsum esse vel solus auctor, qui de viris illustribus scripsit, abunde docet capite LXI. Hoc pacto nobis bonos auctores deformauerunt glossographi. Veræ tamen lectionis vestigia quædam remansere in Campensi

pensi libro, cuius initium tale hoc modo prosequendum opinor: *Quem de Pseudophilippo, triumphantem vniuersus senatus lætum & alacrem in Capitolium prosequutus erat. Achaici etiam belli cui summam manum L. Mummius adiecit, maxima pars ab hoc viro profligata fuerat.*

8 *Cui mox duas clarissimas prouincias aut daturus erat, aut debiturus, Achaiam & Macedoniam*] Non dabat tum prouincias populus, sed eas senatus decernebat magistratibus sortiendas. Alia est lectio in Campensi sic: *Cui mox duas clarissimas prouincias aut debiturus erat, aut debiturus.* Mendosè: legendum enim puto, aut *debebat*, aut *erat debiturus*. Debebat enim illi Macedoniam, cùm negaret consulatum, & debiturus mox erat Hisp. citeriorem, quam post consulatum Celtiberis subactis in potestatem redegit. Hunc pulchrè L. Florus lib. 2. c. 17. Metellus ille, cui ex Macedonia cognomen, meruerat & Celtibericus fieri. Nomina verò prouinciarum quæ sequuntur in vulgatis exemplaribus, Achaia & Macedonia scilicet in Campensi erasa sunt, & non malè profectò, cùm ex falsis annotatiunculis sint fortassis assuta.

CAPITE SEXTO.

1 *Senatus auctore Tib. Graccho consule censuit*] Legendum: *Senatus aucto re Tib. Graccho eos desig. censuit*. vt in Campensi.

2 *Per tribunos plebis apud populum lata rogatione*] In Cauchiano aliisque, *ad populum*, receptissima apud antiquos formula.

3 *Vbi nisi tutiora consilia legeris, speciosa sequenti concedendum est*] In Campensi aliisque, *Nisi tutiora legerit consilia, speciosa sequenti concedendum est*. Rectè.

4 *Vrbem nostram vehementer contudit, vt operæ M. Iunii dictaturam reip.*

administrantis] Elegantius in Atrebatensi aliísque veteribus; *Vehementer confudit vt M. Iunij opera dictatura rempublicam administrantis.*

5 *Adiudicatorum etiam*] In manuscriptis libris, *addictorum*, legitur. Addicti propriè autem dicebantur, qui in temporariam seruitutem propter debita creditoribus sententia prætoris addicebantur, qui alio nomine nexi vocabantur, vt Varro de lingua. Plaut. Penulo: Vbi in ius venerit.

Addicet prætor familiam totam tibi.

6 *Tam multo sudore & sanguine in potestatem redactus*] Melius in Susiano & Pulmanniano: *in nos & potestatem redactas.*

7 *Paucis verbis, ita scilicet necessitate iubente, dimisit*] In manuscriptis. *Te scilicet necessitate iubente.* Elegans apostrophe, quam & in sequendi exemplo prosequitur.

8 *Casilinum moderatum virtute, clarum perseuerantis amicitiæ pignore*] Mendosus locus, qui ita correctè in Campensi, Gemblacensi & Atrebatensi. *Casilinum modo rarum virtute.* In Vvincheliano, Coloniensi, Susiano & Pulmanniano, *Modo rara virtute clarum.* Quæ lectio item non displicet.

9 *Sed credo deorum prouidentia effectum, vt & venditori, &c.*] verba *effectum vt*, non malè omittuntur in manuscriptis.

10 *Sed teterrima necessitatis truculenta manus illi consulto stylum suum impressu*] In manuscriptis hæc denuò per apostrophen, non ineptè; *Sed tua teterrima necessitas truculenta manus illi consulto stylum impressit.*

11 *Diui Iulij exercitus, id est, inuicti ducis inuicta dextera*] In Atrebatensi & Gemblacensi correctius; *idem inuicti ducis, &c.*

12 *Vt sex millibus denariis singula vasa olei, frumentique modius totidem man-*

mancipia permutarentur] Longè alia est lectio in Pulmanniano, Susiano & Atrebatensi, meóque iudicio verior, atque correctior; *Vti à militibus singulis olei frumentiq. modiis totidem mancipia permutarentur.* Librarij perperam scripsere, *milibus* pro *militibus*, scioli addidere glossas, locúmque pro iudicio suo deprauarunt.

13 *En quem aliquis in acie hortaretur*] Susianus & Pulmannianus per interrogationem proferunt hoc modo, *Eamne vnquam aliquis in acie hortaretur?* Iuuentutem intelligit. Sequitur locus asterisco notandus, quem nõ intelligo, *Quia plus vindicatus, &c.*

CAPITE SEPTIMO.

1 *Adolescens domum petit, errore patris impudentia amicorum domum sibi clausam repperit*] Inepta repetitio eiusdẽ dictionis. Quare melius in Susiano & Pulmanniano: *adolescens reuersus, domum errore patris, impudentiamque amicorum sibi clausam repperit.*

2 *Testamento etiam vtroque praeterito*] v. c. *Testamento etiam vtcunque praeteriit.*

3 *Si ipsa aequitas hac de re cognoscere potuisset, iustiúsne aut grauius pronuntiaret*] in Cauchiano hęc eleganter, *Si ipsa aequitas hac de re cognosceret, possétne iustius aut grauius pronuntiare?*

4 *Cuius polluto corpori*] In Atrebatensi, Gemblacensi Cauchiano, Coloniensi & Campensi, *pollincto*, legitur. Atque elegantissimè. Est enim pollincere, Plauto, aliisque veteribus, cadauera vngere, & pollinctores vocantur funerum curatores: vt in Pœnulo:

Quod mihi pollinctor dixerat, qui eum pollinxerat. Pollinctum igitur corpus senis appellat morti & rogo vicinum.

5 *C. Calpurnii Pisonis*

præfecti vrbis] in Atrebatensi & Campensi rectè *pr.vrb.* id est, prætoris vrbani.

CAPITE OCTAVO.

1 *Filius etiam Aphroniæ ex admodum amplo patrimonio viginti nummos legauit*] Hęc multo correctius in VVincheliano aliisque manuscriptis: *Filiis autem Afraniæ ex suo admodum amplo patrimonio viginti milia nummum legauit.*

2 *Aphronia tamen cum sorore sacramento contendere noluit*] Legendum, *Afrania tamen cum sorore sua,&c.* Quid sit sacramento contendere, & quo ritu hoc fiebat: pulchrè M. Varro De Lingua Latina lib. 4.

3 *Neque sanguine Rhegino pares*] Quatuor exemplaria, *sanguine patrio*, legunt. VVinchelianum, *paterno*, Atrebatense, *pagino*, mendosè, ex qua voce quidam *Rhegino* fecisse videntur. Verùm vt hic à patre, patrius sanguis dicitur, ita & à Cicerone patrius mos, & à Lucretio poëta patrius pauor. libro 3.

Dolus vulpibus & fuga ceruis. A patribus datur, & patruus pauor incitat artus.

4 *Nimirum consternatio animum eius transuersum egit*] Mutilatam sententiam perpolierunt postea studiosi. Quæ sic integra remansit in veteribus quinque exemplaribus, *Nimia consternatione quæ animum eius transuersum egit deprauatus.*

5 *Quos Oppius vir diligens*] In Gemblacensi: *Quod socius* malè. In Atrebatensi, *Quo socius*, Legendum, *Quos otius*, vt est in Coloniensi.

6 *Senator populi Rom. Curia egressus, homo vitæ fructibus continuò cariturus sanctissima iura familiaritatis.*] Magis placet vnius v. c. lectio, quæ totam periodum reddit dilucidam. Nam sic habet in quarto casu, *Sena-*

Senatorem populi Romani Curia egressum homo vita f.c. cariturus, sanctissimáque iura familiaritatis, &c. Ait enim Valerius, nil inhonestius fuisse, quàm senatorem è curia venientem & sanctissima familiaritatis iura sugillāda sibi desumere; & nil intempestiuius, quā hominem mox moriturum fallere & illudere, vt tum fecit Popilius ille.

STEPHANI PIGHII

IN LIBRVM OCTAVVM VAlerij Maximi

ANNOTATIONES.

CAPITE PRIMO.

1 *Quam in Originibus retulit*] Melius in *Origenes*, quemadmodum Cauchianus, Gemblacensis ac Atrebatensis habent. Cicero eodem modo dixit in Bruto velut Liuius, in Annales, non secus ac referre in tabulas dicimus.

2 *Et Galli sanguine coniunctum filium*] Veteres libri, *Et Galli sanguine sibi coniunctū filium.* Tullius de Oratore primo, C. Sulpicij Galli propinqui sui filium pupillum in humeros extulisse scribit.

3 *Et qui iudicabant, ira perciti pœnam hominescupidè expectabant*] In manuscriptis, *ira præcipiti pœnam hominis cupidè expetebant.* Eleganter.

4 *Quæ conscia certæ synceritatis suæ*] Libri scripti habent, *Quæ conscientia certa synceritatis suæ.*

5 *Q. Flauius à C. Valerio ædile apud populū reus actus*] In Pulmanniano & Susiano, *Q. Flauius Augur* appellatur.

6 *Tam bona conditione*

vti non potueris] Magis placet Vvincheliana lectio, atque Coloniensis, *Licet tam bona conditione vti non potuerit, tamen propter vetustissimam nobilitatem, &c.* vt sit noua periodus.

7 *Dum eos acrius impugnauit, profuit*] *Impugnat.* In Atrebatensi & Cauchiano, rectè. In aliis *impugnaret.*

8 *L. Scipio Æmilianus Cottam apud populum accusauit*] Perperam hoc loco Scipioni Æmiliano prænomen Cottæ est attribuum. Vel tonsoribus enim notum est P. Scipionem appellari debere, quemadmodum etiam vocatur in Campensi libro, atque in Vvincheliano, non malè. *P. Scipio Africanus.* Sed quid? Cota ad populum accusatus? Minimè. Non enim nisi magistratus (quod & vir doctissimus Carolus Sigonius obseruauit) accusare ad populum solent. Itaque scribendum, velut in Atrebatensi codice legitur, *I. Cottam ad pratorem accusauit, non apud populum,* vt vulgo. P. Scipio autem priuatus accusauit Cottam, cùm iam bis consul & Censor fuisset, vt testatur Cicero de Diuinatione, atque item in Mureniana. Bis consul fuerat (inquit) P. Africanus, & duos terrores huius imperii Charthaginem Numantiámque deleuerat, cùm accusauit L. Cottam. Post secundum verò consulatum P. Africanus nullum magistratum gessit: debuit itaque priuatus accusasse, atque non ad populum, sed ad prętorem de repetundis. Iam enim multo antea quæstiones perpetuę erant constitutæ, sicut ex nostris annalibus manifestum est. Error autem prouenit in Valerii exemplaribus ex litteris singularibus quæ adhuc remanent in Pulmanni libro, in quo scriptum *apud pr.* indoctus librarius legit, scripsitque *apud populum Romanum*, quæ lectio adhuc

adhuc restat in Campēsi exemplari restituendus igitur hoc pacto locus, *P. Scipio Æmilianus L. Cottam ad prætorem accusauit.* Ostendit insuper ita legendum esse Valerius ipse in fine exempli, vbi & iudicum mentionem facit, quemadmodū & Cicero in Mureniana. Nolebant (inquit) sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquā cadere in iudicio, vt nimiis aduersarii viribus abiectus videtur. Quod imitatur Valerius cùm dicit, *Quia homines verebantur* sed malim vt in Campensi, *Quia homines sapientissimi verebantur.*

9 *Se ob amorem pueri eo esse perductum*] Veteres libri habent, *pueri serui.* Rectè.

10 *Sed crimine libidinis confessio intemperantia liberauit*] In Campensi. *Sed crimen adulterij libidinis intemperantia, confessio liberauit.* Elegantissimè.

11 *Et insuper ei pœnas adiectas pependit*] In Atrebatensi, Vvincheliano, Coloniensi & Campensi, *addictas.*

12 *Suffragiis eum tota concio oppressit*] In Pulmanniano & Susiano, *tota cognatio*, sed rectius in Atrebatensi, *tota cognitio*, legitur. Cognitionem verò pro iudicum collegio ponit. Damnatus enim fuit, vt ex Ciceronis Rabiriana intelligimus, non à concione populi, sed ab equitibus Romanis, penes quos tunc temporis erant iudicia.

13 *Quam insontem crimine, quo accusabatur votum impium subuertit*] Eradēda puto verba, *quo accusabatur*, quæ haud dubiè ex glossemate sunt aliquo inserta. Ob nullum enim crimen accusata fuit Claudia, sed ob petulantem linguam atque improbum dictum multata, vt in nostris annalibus latius.

14 *M. Militius*] In Atrebatēsi aliisque veteribus libris. *M. Muluius.* Rectè.

Inde nomen ponti Muluio, vt apud Ciceronem ad Atticum 13. Vnde & Muluiana pira dicta, vt apud Plinium.]

15 *Quorum alterum vltione, alterum absolutione non dignum iudicatum est*] Multò rectius hæc in Pulmanniano & Susiano, *Quorum absolutione non dignum, alterum absolutione non dignum iudicatum est.* Ait enim ex duobus parricidiis veneficium vltione dignum quidem fuisse: cædem verò non dignam absolutione. Quam sententiam ex vulgata lectione non colliges, cùm dicat alterum parricidiũ, nempe veneficiũ vltione non dignum fuisse.

16 *Post centum annos ad se reuerti iusserunt*] In Campensi, mendosè item *adesse reuerti iusserunt*. Hinc colligo glossema esse *reuerti*, atque auferri posse. Gellius eandem ex Valerio nostro referens historiam, ita quoque dixit: Centesimo anno adesse iusserunt.

17 *Inexplicabilem cunctationem mutabant*] v.c. *inuitabant*.

CAPITE SECVNDO.

1 *Quorum magis æquitas quæstionum*] Lege *quærentum* ex Susiano & aliis.

2 *Arbitrum cum Claudio adduxit, vt formulam daret, quid sibi de ea re facere oporteret*] Malim vt in Campensi, Gemblacensi, Atrebatensi, & Cauchiano, *Arbitrum Claudio adduxit & formulam, Quicquid sibi dare, &c.*

3 *Publicæ quæstioni iudicandum reliquit*] In manuscriptis: *vindicandum*. Melius,

4 *Seductum Titinium monuit*] In Pulmanniano, Coloniensi, Susiano & VVincheliano, *Subductum Titinium*, legimus. Rectè. Est enim subducere, clanculum segregare.

CAPITE TERTIO.

1 *Amesia prætoris sententia rea.* Locus mendosus, qui in plerisque scriptis libris *Amesia sententia rea*. In Vvincheliano, *Amesia sententia rea* vbique vox *prætoris*, omit-

omittitur.

2 *Motúsque omnes ad neruos defensionis*] Multo elegantius hæc in manuscriptis, *Partésque omnes ac numeris defensionis.*

3 *Cacia Afrinia Licinij Bructionis vxor*] Coloniensis & VVinchelianus muliebre prænomen omittentes correctius hęc produnt: *Afrania Licinij Buccionis senatoris vxor.* Atque eodem modo Cauchianus aliísque ferè omnes manuscripti, *Bucciones à Bucca dicti*, quemadmodum Labeones à labiis.

4 *Non quod aduocatis deficeret*] In veteribus libris, *aduocatis deficiebatur.* Ci. Cluentina: Consilio ac ratione deficitur.

5 *Ad C. Cæsarem tertium itémque M. Seruiliũ Consulem*] Mendosè citantur hi consules, sicut ex annalibus nostris constabit. Hoc autem loco sunt ita restituendi. *Ad C. Cæsarem iterum, atque P. Seruilium consules.* Quod etiam ex manuscriptis ferè colligere est.

CAPITE QVARTO.

1 *Cùm in hanc suspicionem venisset*] Dictio *hanc* ociosa est, nec habetur in VVincheliano.

2 *Septies tortus*] In scriptis libris omnibus, *sexies legitur.*

CAPITE QVINTO.

1 *In Q. Pompeium Aufidium*] Lege vt in Gemblacensi, Atrebatensi, Campensi, & VVincheliano, *In Q. Pompeium A. F.*

2 *C. Cornelij maiestatis rei non modò testes onerarunt, sed etiam salutem negantes illi incolumi stare remp. posse depoposcerunt*] Hæc in manuscriptis per interrogationem, atque ordine etiã commodiore, *C. Cornelij maiestatis rei quàm non onerarunt tantummodo testes salutem, sed etiam, negantes illo incolumi stare remp. posse depoposcerunt?*

3 *Ille sacrilegium & flagitium*] Melius in Coloniensi & Atrebatensi, aliísque sine copula, *ille sacrilegum flagitium?*

4 *Ac per summam inter patronum pariter & ac-*

cusatorum admirationem, sic orsus] In Campensi & VVincheliano, Coloniẽsi, & Atrebatensi. *Ac inter summam patronorum pariter & accusatorum admirationem sic orsus est.* Optime.

CAPITE SEXTO.

1 *Ampla ab eo relicta lati fundia*] In Campẽsi, *Amplam ab eo relictam pecuniam latifundiaque.* Atque eius lectionis quædam indicia sunt in VVincheliano, Atrebatensi, & Gemblacensi. In Coloniensi verò sic habemus, *Amplam ab eo relictam sibi pecuniam festinanter consumpsit.*

2 *Ad auxilium seruorum pileo superlato confugit*] In manuscriptis *pileo sublato.* Correctè.

3 *Legem aduersus intercessionem collegarum prorogauit.* Optimè.

CAPITE SEPTIMO.

1 *Quæ cùm perfectissima sit virtus, duramento sui confirmatur*] Dilucidè atque eleganter in Cauchiano, Cãpensi & VVincheliano. *Quæ cùm perfectissima sit virtus, tam tamen duramento sui confirmat.* Quæ duo verba in vulgatis libris desiderantur, vt etiam in Atrebatensi, in quo tamen *confirmat* legitur.

2 *Humanæ vitæ exemplo, & spatio nominandus*] In Campensi, *Humanæ vitæ exemplum, ætatisque spatium.* Vox *nominandus* nõ habetur. quam tamen facilè fero. Tradit autem Plinius libro 29. cap. 4. M. Varronem ætatis anno 78. adhuc scripsisse de aspidibus. Idem Varro de hebdomadibus scribens, se quoque iam duodecimam annorum hebdomadam ingressum esse, & ad eum diem septuaginta hebdomadas librorum conscripsisse. Ex quibus aliquandiu cum proscriptus esset, direptis bibliothecis suis non comparuisse, vt apud Gell. lib. 3 cap. 10. Proscriptus quidẽ fuit à triumuiris, tanquam iniquus dominatui, verùm seruatus amicorum opera, vt Appianus auctor est Ciuiliũ quarto. Mortuus autem post bellum Actia-

Actiacum ferè nonagenarius, vt Eusebius, in Chronico.

3 *Publius verè senator, & Lucius Pontius eques Romanus*] Propria nomina, vt passim, ita & hîc sunt corruptissima. In manuscriptis quatuor exemplaribus, *P. verò senator, & Lupus Pontius*. Sed qui solo prænomine cognosci senator ille poterit, cuius ne semel quidē antea meminerit? sed ita temerè detruncarunt au ctorem hunc librarii de reipsa parum solliciti. In Pulmanniano, Paulus appellatur, ex quo ad minus collegimus, ex Æmilia ipsū fuisse gēte.

4 *Namque alij incommodo perculsi secessum petunt*] Sed quoniam incommodo non dicit. Legendum itaque, *Namque tali incōmodo perculsi*. Sic enim in Campensi in quo item sequenti verbo additur copula *sic*, duplicántque tenebras.

5 *Patientia duratis auribus in actionibus vteretur*] Verba *in actionibus*, Vvinchelianus codex nō habet. itaque duplex est eius loci lectio, hæc scilicet Vvincheliana, *Patientia duratis auribus vteretur*, non quidē contemnenda, verùm altera non minus elegans, quæ in codicibus omnibus dempto Vvincheliano repe ritur, *Patientia duratis actionibus vteretur*. Est autem actio ipse oratorius gestus, tam in pronunciatione, quàm in motu corporis consistēs, atq. vt ipse Cicero in oratore definit, quasi corporis totius quædam eloquentia, cum constet è voce atque motu quā in dicendo vnam dominari affirmat l. 3. de Oratore. Tales igitur suas actionēs Demosthenes patientia ac labore durare ac stabilire voluit, vt contra clamores ac fremitus obstrepentis populi constantes ac firmas haberet.

6 *Et vniuscuiusque rei proprietatem & effectum*] Legendum ex libris manuscriptis, *Et vniuscuiusq. vim, proprietatē, & effectū*. Nō enim vniuscuiusque

rei, sed syderis vel stellę vim, proprietatem & affectum à Magis didicisse Pythagoram scribit.

7 *Docili animo sumpsit*] In Campensi, & Pulmāniano, *scripsit*, malè, in aliis *scripsit*, At in Cauchiano, & in Coloniensi, *Docili animo hausit*. In Vvincheliano autem, *hausit*, vel *sorpsit*. Vnde colligo vnum alterius esse intemperamentum è glossis adiunctum. Vtroque tamen verbo vtitur metaphoricè & Cicero Philip. 11. Quid eum non sorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinem non bibere censetis.

8 *Maximam toti Gracia admirationem ac specimen exhibuisset*] Veteres libri habent, *Maxima totius Gracia admiratione specimen exhibuisset*.

9 *Non se sapientem (tam enim illud septem sapientes viri occupauerant) sed, amatorem sapientia, id est, Gracè φιλοσόφου edidit.* Locus turpiter sciolorū annotatiunculis maculatus, qui purior remansisse in VVincheliano & Coloniensi videtur, *Non se sophum (iam enim illud septem excellentes viri occupauerant) sed philosophum esse respondit.*

10 *Cuius ardentem rogum plenum venerationis oculis Metapontus aspexit, operum Pythagora quàm suorum cinerum nobilius clariúsve monumentū*] Correctius hæc in libris manuscriptis, maximè in Susiano, *Cuius ardentem rogum plenis venerationis oculis Metapontus aspexit, oppidum Pythagora quàm suorum cinerum nobilius clariúsve monumento.*

11 *Sub capite Sophronis numero habuisse fertur*] Lege, *Sophronis mimos*, quemadmodum est in Atrebatensi & Vvincheliano aliisque. Fuit enim mimographus Sophron, velut testantur Diogenes Laertius in vita Platonis, & Suidas.

12 *Epulum dare facilè potuerit*] Manuscripti codices, *ex facili* habent.

Sic

Sic etiam Plinius lib.3. Eorundem ciuis excisis dentibus iniectus, ex facili tot cadere cogit, id est, promptè & sine molestia.

13 *Temperamento inter studia animo*] Vox *animo* planè reiicienda est, à ludimagistro aliquo ineptè assuta, quæ item exulat è libris veteribus.

14 *Quantum in oppressis Syracusis hostis reponens*] Libri manuscripti vocē *hostis* non habent, & abesse potest.

15 *Noli, inquit, obsecro istum circulum disturbare*] Dictio *circulum* ex glossemate item irrepsit, in contextum, vt scripti libri demonstrant. Formas in metricas traxisse eum in puluere scribunt Liuius, & Plutarchus, nō determinatè circulos.

16 *Cœptum ante quadragesimum λογικῶν*] Melius in veteribus libris, *Cœptū vnde quadragesimum*. De Chrysippi libris vide quę Diogenes Laërtius.

17 *Idque ignotum esse posteris filius Sophoclis noluit Sophon.*] Legendum *filius Sophoclis Iophon noluit*] Ita eum appellat Suidas: Ἰοφῶν (inquit) Ἀθηναῖος τραγικὸς, υἱὸς Σοφοκλέους τοῦ τραγῳδοποιοῦ γνήσιος ὑπὸ Νικοστράτης. Astipulatur Suidæ Laërtius.

18 *Per summam namque iniquitatē patria pulsus*] In manuscriptis, per sūmámque iniquitatem. Rectè. nam copula requiritur, non causalis, vt Grammaticè loquar.

CAPITE OCTAVO.

1 *Ocium quod industria, & studio maximè contrarium videtur, præcipuè subnecti debet*] In Cauchiano, Coloniensi aliísque, *Et maximè studio contrarium videtur, subnecti breuiter debet.*

2 *Ne propriè vitam inertem exigant*] Vox *propriè*, abest in VVincheliano, Coloniēsi & Cauchiano, in quibus ita, *Ne vitam eneruem exigant.*

3 *Vagas littoribus conchulas & calculos lectitasse*] In VVincheliano,

conchulas & vmbilicos. Nec malè meo iudicio, nam altera vox huius est glossema perperam insertum contextui Valeriano. Librarij non intelligentes vocabulum, eius loco interpretationem scribere maluerūt. Desumptum enim ex Cicerone hoc exemplum, qui de Oratione libro secundo ait, Ita solet narrare Scæuola conchas eos & vmbilicos ad Caietam & Lucrinū legere consueuisse. Vmbilicos à forma vocat paruos ac rotūdos calculos in littore sparsos. Si credēdum collegii Atrebatensis exemplari, Valerius non *vmbilicos*, sed *obeliscos* dixit, atque ab obelorum similitudine sic appellasse videtur teretes & oblongos lapillos, non secus ac rotūdos Cicero vmbilicos. Quæ lectio non minus arridet, quàm Vvincheliana. Discrepātin nominādis locis hi auctores, nisi in alterutro sit error, Caietā & Laurentiū prodit Valerius, pro Laurento Lucrinum Cicero. Qui locus Caietę vicinior est.

4 *Aleæ quoque & calculis vacasse interdum dicitur*] In Campensi, Gemblacensi, Vvincheliano, & Atrebatensi melius: *Alueo quoq & calculis*. Nā alia inhonesta est.

5 *Vt enim in rebus serijs Scæuolam: ita & in scurrilibus lusibus hominem agebat*] Quomodo? scurrilibus ne lusibus delectabatur Scęuola vir grauissimus? Sanè suspectus est locus: Scripti libri quinque *in scenis lusibus* produnt. Pulmannianus, *in senis*. Coniice lector quid esse velit. Fortè legendum, *inseriis lusibus*, i. non seriis. Adfuit interpres qui *puerilibus* explanauit, quòd deinde mutatum in *scurrilibus*.

CAPITE NONO.

1 *Districtos iam & vibratos gladiis*] In manuscriptis ?, *Destrictos iam & vibrantes gladios.*

2 *Siquidem maxima tunc eloquentia quęsita est*] In Atrebatensi. & Cauchiano, *Maxima tum vis*

vis eloquentiæ quæsita est.

CAPITE DECIMO.

1 *Constat Æsopum Rosciúmque ludicræ artis peritissimos*] In Cauchiano & VVincheliano, *Itaque constat Æsopum & Roscium ludicra artis peritissimos viros.* Numerosiore periodo.

2 *Respondit* ὑπόκρισις Campense exemplar circumlocutione Latina rem exprimit hoc modo, *Si nihil dixeris non optimè scitum.* Fortè legendum itaque, *Respondit, ἡ ὑπόκρισις hoc est, si nihil dixeris non optimè scitum.*

CAPITE VNDECIMO.

1 *Et cum fortè manè vterque*] In veteribus libris, *Eo cùm fortè manè.* Melius, vt referatur ad diē Iduum Martiarum.

2 *Trepidare ciues suos vacuo metu passus est*] In manuscriptis correctè, *Vano metu.*

3 *Ita tãquam certam propriamque dei notam*] In Atrebatensi & Cauchiano, *Ita tamen certam.*

4 *Itaque pictura eius Aruspici, & amici, & fratris lachrymis madet*] In Cauchiano melius, & *amicorum.* Vlyssem namque & Aiacem intelligit.

CAPITE DVODECIMO.

1 *Et auctorem & disputatorem optimum esse*] In VVincheliano, & *actorem.* Cicero in Bruto, Et actori summo causarum & magistro.

2 *Q. Scæuola clarissimus legum vates, & certissimus, quotiescunque de iure prætorio cōsulebatur*] Hæc meliore ordine & correctius in manuscriptis, *Q. Scæuola legum certissimus, & clarissimus vates, quotiescunque de iure prædicatorio consulebatur.* Sic etiam Cicero in Balbiana, cùm de iure prædiatorio consulebatur.

3 *Qui conductores sacræ aræ modum ac formam eius secum sermone conferre conatos*] In Atrebatensi, Vvincheliano & Pulmanniano, *De modo ac forma eius secum sermonem conferre conatos.* Sed quænam hæc ara tanti moliminis ac operis, vt de eius structura con-

cipienda tot consiliis fuerit opus? Locus valde mihi suspectus est. In VVincheliano, *conducto-res via sancta* legitur, atque etiam mendosè, ni fallor: nam puto legendum esse, *conductores sacra arcis*, vt intelligamus auctorem loqui de arce Mineruæ celeberrimo atque magnificentissimo Athenarum ædificio, cuius sæpe meminit Pausanias in Attica, in ea omnium sanctissimum Mineruæ signum de cœlo delapsum dedicatum fuisse scribens. Meminit eius item noster Valerius libro 5. cap. 3. & lib. 2. cap. 1.

CAPITE DECIMO-TERTIO.

1 *Et nostra ornatæ mentio defuisse existimetur*] In manuscriptis rectè, *Et nostra ornata, &c.* In Susiano & Pulmanniano, *Nostra ornata mentio, &c.*

2 *Cuius inter primum & sextum consulatum quadraginta sex anni intercesserunt*] In Campensi & Cauchiano, *quadraginta & septem.* Bene ac numeratè, tot enim annos ponunt inter primum & vltimũ M. Coruini consulatum fasti Capitolini.

3 *Quos in senatu rogauerat*] Veteres libri sic, *Quos in senatum consul vocauerat.* Malim tamen vt Plinius, qui hoc exemplum à Valerio mutuasse videtur, *quos sententiam consul rogauerat*, vel *quos in senatu consul rogauerat.*

4 *Et Clodia Auli filia*] In Atrebacensi, Susiano, & Pulmanniano, *Claudia Aulisi*, mendosè, sed puto legendum, *Aufilii.* Nam Plinius Clodiam Ofilii vocat, quod idem est. Formula loquendi antiqua est, qua mulieres adiunctis maritorum nominibus notabantur. Sic Liuia Rutilii, supple vxor. Terentia Ciceronis, Iulia Pompeii, Cæcilia Crassi, Calpurnia Cæsaris.

5 *Quindecim filiis ante enixum*] Plinius quoque

enixam quindecies scribit, verùm Campensis, Gemblacensis aliique veteres libri: *Quindecim filiis ante amissis* legunt. Quam lectionem probare malim, non enim hîc fœcunditatis exempla quærimus.

6 *Ac si quid agi à sedente*] Veteres libri, *agere assidentem.*

7 *Qui minus senectute ageret*] In Sutiano & Pulmanniano: *Cùm senectutem ageret.* in Atrebatensi, *Quum illam senectutem ageret.* Sed legendum existimo, *Quum illam senectutem ageret.* Ita Cic. ad Atticum, Agere quietam senectutem dixit, libro XIIII.

8 *Cùm ad imperium sexaginta annos natus accessisset*] Manuscripti codices, *quadraginta annos*, produnt: quemadmodum & Plinius & Cicero in Catone. Lucianus ex Anacreonte, ni fallor, poëta centum, quinquaginta annos vixisse Arganthonium tradit, sed puto Valerium sequi in his Ciceronem; & Plinium vtrosque.

9 *Centum illum & triginta annos expleuisse commemorat*] Lege, vt in Sutiano & Pulmanniano, *Centum illum & viginti annos explesse.* Astipulantur enim huic numero Herodotus, & alij iam dicti auctores, Cicero & Plinius.

10 *Et ipse numerosa viuacitatis haud paruum exemplum*] Ineptè dictum numerosa viuacitas, cùm propriè significet naturalem viuendi vigorem numeri non capacem, cùm in singulis rebus vna morte finiatur. Rectius itaque in Campensi, Cauchiano, Gemblacensi, & Atrebatensi. *Et ipse neruosæ viuacitatis haud paruum exemplum.*

11 *Centesimum & trigesimũ annum transgredi*] Lege, *centesimũ & vigesimũ*, vt in quinque vel sex manuscriptis exemplaribus, atque etiam Herodotus, qui ἔπεα μὲν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, prodit.

12 *Quosdam ex gente Epi-*

orum] VVinchelianus, *ex gente Eliorũ.* Item rectè. nam Stephanus de vrbibus Elios vel Eleos olim à rege Epeo appellatos Epios fuisse eosdem patronymica voce dictos Endymioniadas, quod Epeus Endymionis filius à quibusdam diceretur.

13 *Eique subscribit Damiates*] *Damasthes.* in veteribus libris vocatur, item à Plinio. Fuit Hellesponticus historiarum scriptor patria Sigiensis. Deinde quod sequitur, *Hoc amplius firmans Litorium quendam*] Lege ex manuscriptis, *Hoc amplius affirmans Lictorium quendam.* Plinius Pictorium vocat.

14 *Xenophon, cuius περὶ γλέφος legitur*] Corrige, vt in Campensi & VVincheliano περὶ πλοῦς. Citatur item à Plinio Xenophon in Periplo. Mox quæ sequuntur, valdè sunt deprauata. *Is enim Latinorum regẽ octingentis vitæ annis donauit.* Legẽdum enim, vt habent veteres libri ferè omnes, *Insulæ enim Lacmiorum regem, &c.* Corrigendus item ex hoc loco Plinius, vbi mendosè maritimorum regem habet, pro Iachmiorum.

CAPITE DECIMOQVARTO.

1 *Si tamen illis literarum quoque lumen accessisset, magni æstimans*] In Cauchiano & VVincheliano, *Sed tamen literarum quoque lumen illis accessisse magni æstimans.*

2 *Dulcedini gloriæ penè adiicit gloriam*] Non minus placet lectio veterum codicum, *Dulcedinem gloriæ penè adiecit gloriosam*, pulchrè atque argutè dictum.

3 *Qui contemptum eius introducere conantur.* In VVincheliano & Cauchiano, *intrudere conantur.* vocabulo magis violento. Atqui difficulter gloriæ contemptum homini quis inculcarit, cuius dulcedo tam amica naturæ est.

4 *Qui dum æternam memoriam assequerentur*] In veteribus libris, *Qui dummodo*

modo aeternam memoriam assequantur.

5 *Nomen eius per totum terrarum orbem diffunderetur.* In Cauchiano legimus *differitur.* in aliis autem exemplaribus scriptis omnibus, *deficeretur:* antiqua voce, pro dispergeretur.

CAPITE DECIMO-QVINTO.

1 *Superiori Africano consulatus citerior legitimo tempore datus est. Quod fieri oportere, exerbitus senatum literis admonuit. Ita nescias vtrum illi plus decoris patrum conscriptorum auctoritas, an militum consilium adiecerit. Toga enim Scipionem ducem aduersus Pœnos creauit, arma poposcerunt*] In Campensi, *arma poposcerunt eundem.* Ex qua vnica dictione hic adiecta colligo totam hanc historiam de literis ab exercitu ad senatum missis perperam à librariis hîc insertam esse ab exemplo inferioris Æmiliani translatam, cùm & ibi illa dictio reperiatur antè posita, hic superflue sit. Cui meæ sententiæ suffragatur historiæ veritas, atque Appiani Alexandrini auctoritas, qui tale quid de Æmiliano refert. crebris quippe militum literis ex Africa scriptis ipsum Romæ commendatum fuisse, quibus petebatur vt in Africam consul mitteretur. De superiore quidem Africano Liuius quidem scribit, (cuius istic historiam integram habemus) eum ante tempus ingenti omnium fauore consulem factum, sed de literis militum prorsus nihil. Quapropter omnia verba iam annotata ab exemplo hoc excludenda puto, atque postea suo loco, vbi de Æmiliani consulatu verba facit, inserenda esse, vt tunc dicemus. De superiore autem Africano hîc ita legendum arbitror, *superiori Africano consulatus citerior legitimo tempore datus est, cui quæ in vita præcipua assignata sunt &c.*

2 *Itaque quod hodie quoque quod eximium eius memoria capit, adiiciam*] In Atrebatensi, *Quod hodiéque eximium capita dicam.* Mendosè. In Susiano, VVincheliano, & Pulmanniano item, *Quod hodiéque eximium caput adiiciam.* Legẽdum ergo, *Itaque quod hodiéque eximium, capiti adiiciam.* Reliqua sunt adsuta ab iis, qui deprauatam lectionem corrigere voluerunt ac velut imperfectum supplere.

3 *Qua quotiescunque munus aliquod Corneliæ genti celebrandum est*] Lege, *funus aliquod.* Paulo post enim dicit Catonis quoque effigiem è Curia ad eiusdem generis officia expromi solere. Atque auctor, de viris illustribus cap. XLVII. scribit, M. Catonis imaginem funeris caussa produci solere. Sed vnde, non dicit. Quare locus ille imperfectus videtur. Omnium enim illustrium producebantur funebri pompa imagines: sed hoc rarum, quod Catonis imago è Curia non ex atrio domus priuatæ. Legendum itaque, *Imago eius funeris causa produci è Curia solet.* Magnificum profectò, atque eximium vtrique genti funus aliquod celebraturæ, cùm ex more pompam imaginum familiæ totius producere deberent, Cornelios Publij Africani maioris imaginem è Capitolio: Porcios: M. Catonis maioris è Curia non ex atriis suis petere posse.

4 *Tam hercle, quàm Curia superioris Catonis effigies ad eius generis officia expromitur*] Nouum hîc incipit exemplum, vt Pulmanniani codex demonstrat. Atque hic locus item mutilus atque mendosus. In scriptis codicibus restant vestigia veræ lectionis: nam in Pulmanniano & Gemblacensi habemus, *Tam hercle*

cle, quàm Curia superioris Catonis, in qua effigies illius ad cuius generis officia exprimitur. Incorrectè. In Campensi autem. *Vnde effigies illius ad eiusdem generis officia expromitur,* vel, *ex qua effigies illius*, si Pulmanni librum sequi velimus.

5 *Quam Scipionis imperio deleta est Carthago*] Lege, *Quam minoris Scipionis imperio.* Ad differentiam alterius. Quæ vox item in Campensi libro glossę modo est annotata.

6 *Verum specimen honoris à Scipione quoque Nasica oboritur*] Transit denuò à Porciis ad Scipiones. Cæterùm Atrebatensis ac Pulmanni codicum lectio non minus placet, *Rarum specimen honoris.* Rarissimum enim atque vnicum hoc decus, publico iudicio vir optimus censeri.

7 *Vt hac mysteria matri deûm à sanctissimo viro præstarentur*] Non propriè dictum, *præstarentur mysteria.* Multo rectius in manuscriptis libris, *vt hæc ministeria matri Deû à sanctissimo viro præstarentur.*

8 *Nihil tamen in eorum principatu speciosius reperies*] Nec aptè dicitur hic fastorum curruúmve triumphalium principatus. Sed optimè in manuscriptis libris, *Nihil tamen morum principatu speciosius reperies*. Præfert enim vitæ sanctitatem rebus gestis quibuscunque Valerius.

9 *Æmilianum enim populus ex candidato ædilitatis consulem fecit. Eundémque cum quæstoriis comitiis, &c.*] Hoc loco sunt reponenda verba quę diximus librarios perperam trāstulisse ad exemplum Africani superioris Quā culpam ignauis ludimagistris attribuo, qui aliquando exempla duo similia in compendium contrahere conati sunt, quæ quidem alij postea disspararunt. Locum autem hunc ita rursus iisdem verbis interpositis supplendum, atq; restau-

randum esse existimo. *Æmilianum enim populus ex candidato ædilitatis consulem fecit. Quod fieri oportere exercitus senatum literis admonuit. Ita nescias, vtrum illi plus decoris patrum conscriptorum auctoritas, an militum consilium adiecerit. Toga enim Scipionem ducem aduersus Pœnos creauit, arma poposcerunt. Eundémque cùm quæstoriis comitiis, &c.* Hæc omnia verè de Æmiliano dici, vel leuiter in historia versato manifestum est.

10 *Eidem senatus bis sine sorte prius Africam, deinde Hispaniam dedit*] Abrupta locutio, atque malè secura. Posset enim intelligi bis Africam, & bis Hispaniam sine sorte datam fuisse. Multò igitur apertius, atque etiam elegantius in veteribus libris, *Eidem senatus bis sine sorte prouinciam, prius Africam, deinde Hispaniam dedit.*

11 *Atque hæc neque ciui cupido, neque senatori ambitioso*] Placet quatuor codicum lectio. *Atque hæc neque ciui, neque senatori ambitioso.* Nam vox alia *cupido*, superfluè adducta videtur, è dictatis alicuius ludimagistri.

12 *Quorum alterum decus vetustæ originis optimi hominis*] Quamuis exemplaria sic habeant omnia, malim tamen dicere, *Quorum alterum decus vetustæ originis ac optimi ominis.*

13 *Gens Coruina amplexa cognomen vsurpat*] Ineptè ac impropriè dictum, gẽs *Coruina*, cùm gens Valeria dici debeat. Valde mihi suspectus est locus, quem sanè more suo scioli contaminarunt. In Atrebatensi atque Campensi legitur, *gens Coruinia amplexa cognomen.* Corrigendum puto, *gens Coruini amplexa cognomen.* Et subintelligitur, Valeria, quæ profectò consulatus principio gloriatur, propter Poplicolam, atque etiam celeritate, propter hunc M. Valerium. In Campensi codice iisdem verbis

bis supernotatum : *nostra*. Quæ dictio si inseratur, minus hiulca atque obscura erit oratio : atque insuper demonstrabit auctorem Valerium à Messalla Coruino oratore originem ducere.

14 *Quemnam resp. æquè magnum habitura esset imperatorē? respiciens se supra ipsum cubantem*] Minimè syncera lectio est. Præfero Pulmannianam, ac Susianam, quæ hęc, *Quemnam resp. æquè magnum habitura esset: Imperator ipsum respiciens infrà se cubantem.*

15 *An efficacius acciderit*] In Cauchiano, *accenderit*. Rectè: inflammauit enim virtutem Marij ac sua voce Scipio, vt etiam testatur Plutarchus. Τὸ δ' οὖν Μάριον (inquit) ὑπὸ ταύτης λέγεται μάλιστα τῆς φωνῆς, ὥσπερ ὑπὸ θείας κληδόνος ἐπαρθέντα ταῖς ἐλπίσιν ὁρμῆσαι πρὸς τὴν πολιτείαν.

16 *Appulsus ad ripā Tiberis memorabilis videri*] In manuscriptis *ad ripā urbis videri memorabilis*. Rara quidem locutione sed tamen vera. Non enim consules, magistratúsque ripam Tiberis Ostiæ appellenti occurrerunt, sed cum nauigio, vt ait Plutarchus, vrbē intraret. Vt tamen ingenuè fatear, neutra satisfacit lectio, illa enim mihi glossema videtur, hęc autem licet non syncera, veræ tamen lectionis notam præ se ferre puto, eámque fuisse, *Appulsus ad vrbem videri memorabilis*. Qui cum nauigio fiat, glossographi exposuere *ad ripam vrbis*, vel *ad ripam Tiberis*.

17 *Hoc solum respondebant, αὐτὸς ἔφη*] Manuscripti libri Græca verba non habent, sed Latinè produnt ita, *Hoc solum respondebant, ipsum dixisse*. Ea verba Græcissans sciolus immutare voluit.

18 *Post mortem domum eius Cereris sacrarium fecerunt, namque illa, ᾗ τῆς viguit*] In Atrebatensi, & VVincheliano, aliisque

Post mortem domum Cereris sacrarium fecit, Quantúmque illa vrbs viguit.

19 *Certamen ingressum*] Veteres libri, *ingressurũ*. Multò correctius.

STEPHANI PIGHII IN NONVM LIBRVM VALErij Maximi ANNOTATIONES.

CAPITE PRIMO.

1 *Qui non onerata mensa varietate pisciculorum abundarent*] In Pulmanniano, Susiano, & Atrebatensi, aliisque, *Qua non Orata mensa varietate ferculorum abundarent*. Melius.

2 *Consilij publicani iudiciũ pactus est*] Veteres libri omnes, *cum Considio publicano iudicium nactus est*. Rectè, Iudicium enim cum aliquo nancisci, est in controuersiam vel contentionem venire.

3 *Æsopus tragœdus*] Exemplar Atrebatense & Gemblacense, *Æsopus tragicus*. Plinio, tragicus, dicitur histrio. Sic Liuius Aristonem tragicum actorem vocat libro 24.

4 *Sectam sequuti, longius manus porrexerunt*] Deest vox vna, quæ in Susiano est, *Sectam secuti plurimi longius manus porrexerunt*.

5 *Inde infusa culinis area, censibusque edendi atque bibendi voluptas reperta est*] Magis placet Vvincheliana lectio, *Inde infusa culinis ostrea, Arte censibúsque edendi atque bibendi, &c.*

6 *Quo ergo eam (inquit) minoris fore æstimas?*) In Cauchiano melius, *Quantò erga eam (inquit) minoris fore existimas.*

7 *Et quantò tamen insequentium sæculorum ædificiis & nemoribus angustiorem*

stiorem ritum introduxerunt. Atque inchoatam à se lautitiam posteris relinquere quàm à maioribus acceptam continentiam retinere maluerant] Locus variè corruptus pro cuiusque ingenio, quot enim sunt exemplaria, tot ferè reperiuntur diuersitates, quas omnes hic comparare prolixum ac tædiosum foret. An notabimus itaque verba duntaxat, è quibus veram lectionem elicere poterimus, *Et quanto tamen*, melius in Cauchiano, *Aliquanto tamen. Ritum introduxerunt.* Verba hæc perperam à sciolis interposita in Susiano libro penitus omittuntur: in aliis, *quem* vel *quam introduxerunt*, legimus, *Atque inchoatam.* In Cauchiano. *Itaque inchoatam.* In Susiano correctè. *Quoniam inchoatam.* Itaque vera lectio ex duobus iam dictis codicibus hæc colligitur. *Sermonem oblitum Pyrrhi, immemorem Annibalis, iámque transmarinorum stipendiorum abundantia oscitantem, aliquanto tamen insequentium sæculorum ædificiis & nemoribus augustiorem. Quoniam, inchoatam à se lautitiam &c.*

8 *Metello & Scipioni consulibus*] Collegium hoc consulum in fastis non reperitur. In VVincheliano & Atrebatensi habemus, *Metello & Scipioni Cos.* Auferenda est copula, scribendúmque; *Metello Scipioni consulis ac tribunis plebis.* Fuit autem Q. Metellus Scipio consul cum Cn. Pompeio magno genere suo non diu ante bellum ciuile, quo maximè tempore Roma luxu atque opibus diffluebat. Scioli bina cognomina hæc vnius esse ignorantes, interposita copula duos fecerunt consules, moti præterea verbis subsequentibus, vbi dicit auctor: *Epulas consulibus & tribunis non celebrandas, sed vindicandas.* Et sanè fuit conuiuium

hoc à viatore datum non vni consuli, sed omnibus etiam magistratibus puniendum.

9 *Tum à patre, tum à viro vtramque inclytam*] In Campensi, Sufiano, & Pulmanniano legimus, *Vtramque deductam*, forte *abductam*. Atrebatensis codex & Gemblacensis habent, *vtramque victoriam*; VVinchelianus, *victicam vtramque*: Locus non sine mendo est.

10 *Antiochus quoque Syria rex nihilo contemptioris exempli*] In Campensi, VVincheliano & Atrebatensi, *contentioris exempli*. Puto tamen legendum, *continentioris*. Plautus Asinaria: Siccum, frugi, continentem. Cicero paradox. in quo equidem continentissimorum hominum maiorum nostrorum sæpe requiro prudentiam. Plinius epistolarum libro quinto, Est enim tam parcus & continens vt non solùm delicias, verùm etiam necessitates valetudinis frugalitate restinguat.

CAPITE SECVNDO.

1 *Ac delicato vultu affluentis, pérque varios illecebrarum motus volitantis animi*] In manuscriptis hæc correctius ita, *Ac delicato cultu affluente, per varios illecebrarum motus volitantis animi*] In manuscriptis hæc correctius ita, *Ac delicato cultu affluēte, per varios illecebrarū motus volitantis animi.*

2 *Truculenta species, violenti spiritus, vox terribilis, omnia minis & cruentis imperiis referta*] Prosopographia est crudelitatis, præfero itaque Campensis libri lectionem, *Truculenta facies violentis spiritus, vox terribilis, ora minis & cruentis imperiis referta.*

3 *Dum quærit victoriam Scipionem se populo Romano: dum exercet, Annibalem repræsentauit*] in Cāpensi & VVincheliano, *Dum sæuitiam exercet*. Rectè. nam simul tacitè suggillat Annibalem, quòd victoria vti nescierit. Sulla autem victorias suas

ſuas exercuit crudeliter, vrbem cepit, imperium occupauit, proſcriptionem fecit, faciem omnem reip. pro arbitrio immutauit. Non immeritò igitur nobilium ſæuiſſimus appellatur à Tacito lib. XVII.

4 *Quod ad eius ſupplicium exanimus ceciderat*] Liber Cauchianus habet *Quod ad Marij ſupplicium.* Bene ac magis expreſsè.

5 *En quibus actis felicitatis nomen aſſerendum putauit.*] In libris ſcriptis, *En quibus actis felicis cognomen aſſequendum putauit.* Rectè L. Sulla. Felix enim appellatus cùm deuictis iam partibus dictaturam reip. conſtituendæ accepiſſet, atque omnia ex arbitrio ſuo gereret, ſibi quidem felix inimicis oppreſſis, ſed ob nimiam crudelitatem reip. infelix, vt habet verſiculus.

Aſpice felicem ſibi non tibi Romule Sullam.

Quo huic etiam Tiberius Cæſar propter crudelitatem comparatur.

6 *Cuius tamen crudelitates C. Marij inuidia leuat*] Melior lectio veterum codicum, *cuius tamen crudelitatis C. Marius inuidiam leuat.*

7 *Apud ſeditioſiſſimi & abiectiſſimi hominis Varij buſtum*] In manuſcriptis terſius atque elegantius, *apud ſeditioſiſſimi atque abiectiſſimi hominis buſtū,* Nomen enim illud hic ſuperfluum atque ex annotationibus aſſutum eſt.

8 *Id enim malorum miſeria tunc reip. deerat vt Varij Cæſar piaculo caderet*] Multo elegantius hæc in Campenſi, Cauchiano aliiſque, *Id enim malorum miſerrima tunc reip. deerat, vt Vario Cæſar piaculum caderet.* Virgil. VI. Æneid.

Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulchro.
Duc nigras pecudes, ea prima piacula ſunto.

9 *Idem caput M. Antonij abſciſſum ſuis manibus inter epulas*] In manuſcriptis, *Abciſū lætis manibus.*

10 *Humo infigi, alios supertactos pilis excipi iußit*] In Atrebatensi & VVincheliano, *humo infligi, alios superiactatos pilis excipi iußit*. Rectè.

11 *Eadem crudelitate vsi in milites nostros, Martis certamine in suam potestatem redactos, nauibus substrauerunt*] In Campensi aliisque melius, *Eadem vsi sunt crudelitate in milites nostros, quos maritimo certamine in potestatem, &c.* Meminit Varro de Vita populi Rom. lib. III. Cùm Pœnus (inquit) in fretum obuiam venisset nostris, & quosdam cepisset, crudelissimè propalangis carinis subiecerat, quo metu debilitaret nostros. Citat verba hæc Nonius Marcellus in voce Palangæ.

12 *In flumine Gelo corporibus Romanis ponte facto exercitum traduxit*] Campensis, Cauchianus & Atrebatensis, *In flumine* Gello, legunt, alij libri *Gallo*, VVinchelianus, *Sigello*, Restitui verum nomen ex L. Floro, qui scribit lib. II. cap. VI. pontem è cadaueribus iussu Annibalis factum in torrente Vergello.

13 *Vt aquè terrestrium scelestum Carthaginensium copiarum egressum terra*] Ordo melior ac dilucidior est in Campensi, & Cauchiano, *vt terrestrium Carthaginensium copiarum aquè scelestum egressum terra, &c.*

14 *Et itinere fessos iam prima pedũ parte successa relinquebat*] Malim vt in Campensi, *Et itinere fessos infima pedum parte succisa*.

15 *Pedes præcisos & caput*] In manuscriptis libris, *Protinusque caput eius & pedes præcisos*.

16 *Cui munimentum ex seipsa reperit*] Melius in Campensi, Susiano, aliisque, *Cùm munimentum ex seipsa capit*.

17 *Qua hos iniecto sibi*] In Cauchiano, *Qua graues sibi*. In aliis, *Qua onustos*. In VVincheliano, *Qua onerosos*. Quæ lectio magis placet.

18 *Qui virorum corpora cadauerib. aduersa aduersis*

sis alligata] In Campensi, Gemblacensi & VVincheliano, *Qui viuorum corpora*. Rectè. Nam sic etiam Virgilius de Mezentio tyranno:

Mortua quin etiam iungebat corpora viuis
Componensmanibúsque manus atque oribus ora.

19 *Donec intus putrefacti sanati sint ab animalibus*] Elegantius in manuscriptis, *Laniatui sunt animalibus, qua tabidis corporibus innasci solent*.

CAPITE TERTIO.

1 *Omnes consulere scitis, consulem facere nescitis*] VVinchelianus codex per interrogationem hęc ita, *An vos consulere scitis, consulem facere nescitis?* Nec ineptè, sarcasmus enim est: qui per interrogationem pungit acrius.

2 *Ut uniuersum pop. Roman. equitatum*] Lege *peditatum*, vt in Campensi, & quemadmodum Liuius astipulatur.

3 *Quotiens victoria victrix*] Elegantius per interrogationem, *Quotiens ergo victoria victrix*, sic in Campensi.

4 *Totam fuga proponendam reddidit*] veteres libri melius, *Totam fuga postponendam credidit*.

5 *Námque Metellus cùm vtranque Hispaniam consul prius, deinde proconsul penè iã subegisset*] In Cauchiano & Campensi, *Nã Q. Metellus, cùm prouinciã Hispaniam consul prius, deinde pro consule penè totam subegisset*. Rectè, non enim vtramque Hispaniam, sed citeriorem prouinciã duntaxat obtinebat Metellus Macedonicus.

6 *Sed alita miseriis pop. Rom. impotentia furens*] In manuscriptis, *Sed alita miseriis republica impotentia*.

7 *Neque ab ignotis exempla petere iuuat, & maximis viris exprobrare vitia sua verecundia est*] Tres libri veteres habent. *Nunc ab ignotis exempla petere iuuat, sed maximis viris, &c.* Quo loco ignotus, pro peregrino vel externo sumitur,

8 *Tres maximas victorias totidem amicorum iniustis cædibus victor edidit*] In Susiano, *iniustis cædibus deturpauit.* In Pulmanniano, *Iniustis cædibus victori reddidit.* Sed legendum puto, *Victor perdidit.*

CAPITE QVARTO.

1 *Protrahatur etiam in medium auaritia*] Verba *in medium*, quinque exemplaria non habent: Quapropter assuta videntur ex aliquo glossemate, cùm salua sententia abesse possint.

2 *Qui in Hispania Silium & A. Calpurnium*] Veteres libri habent prænomina in vulgatis omissa, *M. Silium, & A. Calpurnium.* Hirtius de bello Alexandrino Q. Sextium suggerit pro M. Silio.

3 *At quis dubitet*] In Atrebatensi melius, *Atqui ne dubites.*

4 *Odio merito Septimuleij auaritia*] Legendum puto, sicut est in Campensi, Susiano, Atrebatensi, & Cauchiano, *Odium merita est Septimuleij auaritia.*

CAPITE QVINTO.

1 *Parum enim habuit L. Philippum Cos. quia se interpellare concionantem ausus fuerat*] Magis placet VVincheliana atque aliorum codicum lectio, *Parui enim habuit L. Philippum Cos. quia interfari concionantem ausus fuerat.* Sic Liuius 36. Quos dicere exorsos consul interfatus. Item Plinius epist. 23. Et quem interfari nefas esset.

2 *Diuinum caput æmulatus est*] Dictio *caput*, in VVincheliano non habetur. Et quidem contaminatus est locus. In Campensi, Pulmanniano, & Atrebatensi, *Diuinum caput latus*, scribitur. In Susiano autem, *Diuinum aucupatus est.* Quę sanè lectio non adeò contemnenda videtur.

CAPITE SEXTO.

1 *Quod ea quæ lauis gestauerant.*] In manuscriptis, *Quod ea quoque lauis gestauerant, soluens.* Rectè, per parenthesin.

2 *Iratus namque Bituito regi,*

regi] Corrigendum, *Betulio*, ex fide antiqui marmoris, quod triumphum de eodem hoc rege nobis repræsentat, fastis Capitolinis inserendum. Hoc ipsum inueniet studiosus in nostris Annalibus.

3 *In alto merserunt*] Atrebatensis & VVinchelianus habent, *In alto mari merserunt*.

CAPITE SEPTIMO.

1 *Sed vt violentia & seditionis*] In Atrebatensi libro, *Sed vt violentia seditionis*. Sine copula mẽdosè. Legendum tamen puto. *Sed vt violenta seditionis*.

2 *A. Mario quintum consulatum gerente.*] Lege, *A.C. Mario sextum consulatum gerente*. Error ex notarum lapsu in numero prouenit. Marius enim in sexto consulatu Apuleianam seditionem est passus.

3 *Pro impudentia & audacia*] Rectè in manuscriptis, *pro impudentia*. Notat enim Equitium.

4 *Inque tabernacula latitantem*] Lege vt in Campensi manuscripto, *Inque tabernula latitantem*, Sic etiam Appianus.

CAPITE OCTAVO.

1 *Temeritatis etiam ita subiti, vt vehementes sunt impulsus*] Manuscripti codices habent, *Temeritatis etiam & subiti & vehementes sunt impulsus*.

2 *Nec sua pericula respicere*] Legendum, *dispicere*, vt in manuscriptis. Est enim despicere, per omnes partes, ac numeros considerare, vel mente prouidere. Cicer. Tusc. III., tamen acie mentis dispicere cupiebant.

3 *Itaque exiguo momento maxima reipublicæ casus fluctuatus est, vtrum interfector an captiuus Scipio Syphacis fieret*] Locus est valde deprauatus, quem è Pulmanniano atque Sasiano vtcunque corrigemus, è quibus primum ita legendum existimo, *Itaque exiguo momento maxima rei casus fluctuauit*. Deinde reliquum ita pro-

dunt iam dicti libri, *Vtrũ captiuus, an victor Syphacis Scipio fieret*. Quæ quidem verba multum discrepant à vulgata lectione, vero tamen sensu præualent. Non enim Scipio interfector Syphacis quem captiuum, postea in carcere mortuum scribunt omnes.

4 *Nam C. Cæsaris anceps conatus, etsi cælestium cura protectus est, tamen vix, &c.*] In veteribus libris hæc ita, *Iam C. Cæsaris conatus etiamsi cælestium cura protectus est, attamen vix, &c.*

5 *Nauiculam conscendit è flumine, ac maris Adriatici sæua tempestate fauces petiit.*] In Pulmanni & Susij exemplaribus, *Nauiculam conscendit, & à flumine maris Adriatici, &c.* Rectè, nam Apolloniæ nauem conscendit, & secundo flumine in mare Adriaticum, aduersisque ventis Brundusium tendebat, vt Plutarchus atque alij auctores.

6 *Igitur angusti atque æstuosi maris ex alto tumulo spectatrix statua*] Manuscripti libri, *Alto è tumulo speculatrix statua*, Eleganter.

7 *Nauigantium oculis collocata indicium est*] In manuscriptis. *collocutum*. at in Campensi, *expositum*. Melius.

8 *Quæ decem imperatores suos*] vetusti codices habent, *Quæ decem vniuersos imperatores suos*. Quasi dicat omnes decem quos ad bellum administrandum miserant. Nam, vt ait Cicero. Qui loquitur de vniuersis, nihil excipit.

CAPITE NONO.

1 *Laertis Tolumnij Veientium regis*] Atrebatense exemplar, *Lartis Tolumnij Veientium regis*. Correctè.

CAPITE DECIMO.

1 *Tribunus plebis M. Fuluius*] In VVincheliano, *M. Flauius*. Quemadmodum appellatur etiam à Liuio.

2 *Quam ob causam Popilia tribus*] Idem VVinchelianus codex Papiriam

piriam tribum vocat. Rectè, nam ita etiam Liuius. Nec quemquam ex Polia tribu candidatum fermè datum Papiriam ferre solitum.

3 *In qua plurimum postea Tusculani in ciuitatem recepti potuerint, neminem vnquam candidatum Poliæ tribus fecit magistratum.*] Tusculani ciuitatem accipere cum M. Fucium Camillum agros vrbémque eorum hostiliter inuadentem pace ac fide constanti nullis oppositis amicis amicè acceperunt omnia potestati Romanorum spõte subiicientes. Qua obedientia non solùm amicitiam, sed & ius ciuitatis meruere, vt auctor est Liuius libro 6. quódque etiam testatur ipse Valerius libro 7. capite 3. Quæ quidem accidêre anno vrbis 373. Hæc autem de quibus nunc loquitur Valerius sexaginta amplius annis postea. Multò igitur prius quàm hęc damnatio contigit, in ciuitatem recepti fuerant Tusculani, velut etiam astipulatur in Planciana M. Tullius scribens è Tusculana familia Iuuentia primum ædilem curulem plebeium Romæ creatum fuisse, quod anno 338. ferè contigit, quadraginta plus minus annis ante dictam damnationem. Si magistratus in vrbe gerebant Tusculani, procul dubio iam ciues erant, adeo non postea, cùm reos damnasset. Polia tribus in ciuitatem recepti dicentur, vt hæc prę se ferunt Valerii verba. Transferendam itaque puto vocem *postea* atque ita legendum esse, *In qua plurimum Tusculani in ciuitatem recepti potuerunt, neminem post ea candidatum Poliæ tribus fecit magistratum.* Indicat quodammodo hanc lectionem Campense exemplar, in quo sic, licet incorrectè, *In quo plurimum postea Tusculani in ciuitatem recepti potuerunt, neminem postea*

candidatum, &c.

4 *Quoniam hasta ne quicquam petierat*] v.c. *quem hasta*. Melius.

CAPITE VNDECIMO.

1 ***Nunc quatenus vitæ humana tum bona, tum etiam mala substitutis exemplorum imaginibus prosequamur***] In manuscriptis, *quatenus persequimur*. Rectè, ac præsentis temporis verbo. nam aduerbium causale est, atque per tertiā vocalem scribitur in veteribus libris omnibus. Vt enim auctor est Festus, Quatenus significat, qua fine, non secus ac hactenus, hâc fine, verum quatenus significat, quoniam: sicut hoc loco, atque apud Iuuenalem:

Quatenus hic non sunt nec vænales elephanti.

2 *Conscientia nefarium voce monstri simile exemplum est*] In Cauchiano aliisque plenius, *voce improbum ac monstri simile*.

3 *Cum carpento veheretur*] In Susiano & Palminiano, *Quæ cum carpento veheretur*. Magis apertè, nam exorditur istic narrationem.

4 *Quid de eo secus dicturus esset, cui pro sanctitate morum satis digna laudatio reddi non posset*] *Secus* istic per se positum significat idem quod, non rectè: ex vulgata quippe antiquis formula. Rectè ac secus Cicero Pisoniana, Itaque semper male significationis est, si boni quid opponatur: & è contra.

5 *Quem quid aliud existimemus, quam conscientiæ stimulis actum, simulachrum à se inchoati parricidij peregisse?*] Locus glossemate turpiter conspurcatus. *Actum inchoati parricidij* dixit eleganter Valerius è fabulis theatralibus sumpta translatione, vt Cicero Verrina 3. Itaque primum illum actum istius vitæ turpissimum prætermittam. Et alibi: Quartū actum improbitatis vocat præturam Verris Siciliensem, in qua grauiter personā

quoque

quoque ſuam egerit, non ſecus ac primùm in quęſtura, ſecundum in legatione, & tertium in prætura, eodem modo quàm pulcherrimè Valerius Catilinam conſcientiæ ſtimulis actum inchoati à ſe parricidij peregiſſe dicit. Quamuis enim non reipſa voluntate tamen conceptam à ſe tragœdiam peragere nõ deſtitit Gloſſographus aliquis locum interpretari volens, ſcripſit actum, id eſt, ſimulachrũ. Quam vocem deinde contextui librariorum imperitia adiunxit, vnde omnino expungenda eſt, quandoquidem in veteribus libris non reperiatur: in quibus ita legimus, *Quem quid aliud exiſtimemus, quàm conſcientiæ ſtimulis actum à ſe inchoati parricidij peregiſſe?*

6 *Vetus amicus & Pompeianæ militiæ comes*] In quatuor exemplaribus ita, *Vetus etiam Pompeianæ militiæ comes*, in quibus vox *amicus* non extat, & abeſſe poteſt ſalua ſententia.

7 *Cuius facti acerbitatem L. Tullius Hannalis ſortitus cùm in campum*] In manuſcriptis, *Cuius fati acerbitatem L. Villius Annalis ſortitus. Qui cum in Campum quæſtoria, &c.* Rectè.

8 *Vt verbis contendere quàm ferro dimicare mallent, vter regnare deberet*] Veteres libri habent, *Uti verbis quàm ferro diiudicare mallent* Eleganter, Diiudicare enim iſtic quod barbari Gallica dicunt appunctare. Sic Cicero ad Atticum libro 16. Noſtras contentiones reſpublica diiudicabit. Idem de Finibus 3. Eámque controuerſiam diiudicabis.

9 *Pro admiratione habetur*] In manuſcriptis quibuſdam, *Pro admiratione habet*. Mendosè in Campenſi, *hæret*. In Suſiano & Pulmanniano, pro *habet* vel *hæret* legimus, *non diſſimile*, quod gloſſema videtur eſſe. Fortè ſcribendũ, *Pro*

admiratione hareo.

10 *Haud te compote furoris in suo statu mundus mansisset*] In Atrebatensi atque etiam Gemblacensi eleganter hæc per interrogationem, *Aut te compote furoris in suo statu mundus mansisset?* Sic Terentius in Eunucho, Aut ego nesciebã quorsum tu ires?

11 *Urbem à Gallis captam, & trecentorum inclytæ gentis virorum strage fœdatam, Alliensem diem*] In veteribus libris habemus, *strage fœdatum, Alliensem diem*, rectè dispunctatis locis, licet mendosè scriptum sit, *strage fœdatum*, cùm debeat scribi, *stragem fœdam*. Constat enim ipsum loqui velle non de Alliensi prœlio sed Cremerensi, in quo trecenti eiusdem gentis nobiles Fabii cecidere. Legendum itaque existimo, *Vrbem à Gallis captam, & trecentorum inclytæ gentis stragem fœdam, Alliensem diem & oppressos in Hispania Scipiones, & Trasimenum lacum, & Cannas, &c.* Omnes enim istic insigniores populi Romani clades bello acceptas enumerat, quas vna furiosa cogitatione Seianum repræsentasse atque vicisse dicit. verùm vt lectori studioso scopum huius exempli clarius aperiam, quem minus attigisse commentatores video, cognoscimus ex historia Valerium hoc loco inuectiuæ suæ mucronem stringere aduersus L. Ælium Seianum Tiberio Cæsari prius familiaritate coniunctissimum, sed postea ob suspiciones inimicum factum. Quem principis amicitia illustrem fecerat, atque ad summos honores euexerat, adeò vt eius natalis publicè velut Cæsaris celebraretur, statuæ omnis generis atque etiam aureæ passim ab omnibus ponerentur, colerentúrque, vtque tandem apud senatum, omnémque populum maiore in auctoritate, quam ipse Tiberius

berius

berius esset. Itaque nimis exaltatum, iámque metuendum, astu ac dolo subuertit, spe etenim affinitatis, atque tribunitiæ potestatis obiecta deceptum, nihilque sinistri suspicantem subitò aggressus, velut res nouas aduersum rempublicam atque se molientem longa & criminosa epistola è Capreis (vbi tum manebat Tiberius) ad senatum scripta infensissimè accusauit. Seianus mox ab omnibus desertus iussu senatus in carcerem raptus cum omni stirpe ac familia occiditur. Cadauera triduo publicè ludibrio habita, demum in Tiberim proiecta sunt, & acerba inquisitio contra eius familiares & amicos est instituta. Ipsius nomen non diu antea consulis, tanquam popul. Roman. hostis è fastis ac monumentis publicis erasum, statuæ passim deiectæ atque conflatæ, atque memoria decreto senatus abolita est. Illud, que in causa, quod Valerius eum non nominet, licet acerbè in ipsum, Tiberio placere cupiēs, inuehatur. Ideoque etiam non velut ciuem inter domestica sceleratorum exempla, sed velut hostem inter peregrinos, & externos extremo loco collocat. Igitur ex his etiam animaduertere est, eodem anno quo Seianus occisus, Valerium hunc librum nonum conscripsisse.

12 *Bellorumque ciuilium domestico sanguine manantes furores*] Vvincheliani codicis vnam lectionem hic præferendam autumo: Quæ hæc est, *Bellorumque ciuilium domestico sanguine madantem Æmathiam.* Notat enim vtramque bellorum ciuilium procellam quæ in Macedonia olim Æmathia appellata detonuit, primùm in Pharsalicis campis, auctore Cæsare, deinde in Philippicis, duce Augusto.

13 *Sidera suum vigorem*

obtinuerunt] In Vvincheliano, *Sidera simul vigorem suum obtinuerunt*. Atque hæc dicere videtur, quòd futurorum præsagus, & peritus matheseos fuerit Tiberius.

14 *Torporem sibi permisit*] Elegantius in Susiano, & Pulmanniano, *Torpore sibi permisit*.

15 *Et in primis auctor ac tutela nostra incolumitatis Iupiter*] Vox *Iupiter*, in melioribus exemplaribus non habetur, & profectò scioli alicuius cōmentum est. Non Iouem enim istic, sed Tiberium, cui semper adulator auctorem ac tutelam publicæ incolumitatis appellat.

16 *Omni cum stirpe sua pop. Romani viribus obtritus*] In Campensi, *lapidibus obtritus*, Puto legendum esse *pedibus obtritus*. Diximus enim, triduo iacuisse in publico Seiani filiorúmque occisorum cadauera ludibrio vulgi exposita. Et pulcherrimè his Valerij verbis consonant Iuuenalis poëtæ versus Satyra decima, vbi multa de hac Seiani damnatione atque infortunio canit.

Curramus pręcipites, &
Dum iacet in ripa, Calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant serui, nequis neget, & pauidum in ius
Ceruice astricta dominum trahat. Hi sermones
Tunc de Seiano secreta hęc murmura vulgi.

Sed vide quæ nos in Annalibus in eius consulatu diximus, locum enim hunc non parum illustrabunt.

CAPITE DVODECIMO.

1 *Sed ne longius euager, eorum mentionem faciam*] In Campensi, Vvincheliano aliisque, *Licet eorum mentionem facere*. Bene item.

2 *Et tamen idem valuit*] in Susiano & Pulmanniano, *Et tamen potuit*.

3 *M. Iu-*

3 *M. Iuuentius Talua consul collega Tiberij Gracchi consulu cum in Corsica*] Legendum ex manuscriptis, atque fastorum Capitolinorum orthographia, *M. Iuuentius Talna collega Ti. Gracchi cos. iterum tum in Corsica, &c.*

4 *Dum sententia dicerentur*] Susii & Pulmāni codices habent, *Dum sententia darentur.* Malè. In Cauchiano, *ordinarentur.* glossema est. Sed in Gemblacensi legimus, *diriuarentur.* in Atrebatensi autem *diruirentur.* Quæ lectionis antiquæ sunt vestigia, scribendum enim autumo; *Dum sententia diriberentur.* Est enim diribere, distribuere, vel secernere. Vnde diribitores appellati in iudiciis, qui ternas singulis iudicibus tabulas distribuebant, absolutionis vnam, damnationis alteram, ampliationis tertiam. E quibus cum vnam quisque iudex pro sententia in fiscellam coniecisset, eas denuo colligebant, secernebántque in tres partes, quarum maior vel absoluebat reum vel damnabat vel ampliabat. Vtitur verbo frequenter Tullius vt in Pisoniana. An ergo expectem, dum de te quinque & septuaginta tabellæ diribeantur. Et libro 3. epistolarum ad Q. fratrem vbi de Gabiniano iudicio; Cato diribitis tabellis de circulo se subduxit. Sed perperam in Aldinis, diruptis tabellis. Item in Planciana, nihil iam est quod populo supplicetur, nihil quod diribitio, nihil quod supplicatio magistratuum, renunciatio suffragiorum expectetur. Erant enim & in comitiis diribitores, qui populo centuriatim tabellas diribebant. Vide quę de his Nicolaus Gruchius in libro de Comitiis disserit.

5 *Inter usum puerilis Veneris absumpti sunt*] Vox *puerilis*, in Cauchiano omittitur, nec habet eam Plinius; qui hoc ex-

emplum è Valerio haud dubiè desumpsit. Et sanè impertinens atque indecora videtur, cùm auctor ipse mox eorum hunc exitum excuset.

6 *Interdum numeranti supremi fati titulum occupant*] In Atrebatensi & Gemblacensi, *Interdum qua immerentia*. In Campensi rectè, *quædam immerentia*.

7 *Maximi latronum ducis Diogenis*] In Campensi, *Eleonis*, sed in VVincheliano magis correctè, *Cleonis*. Sic enim hunc ducem appellat etiam Liuius libro 56. Cleon quoque alter seruus ad septuaginta milia seruorum contraxit.

8 *Enimvero minimo studio retinendum bonum*] Aliter in Susiano & Pulmanniano, *Non enim nimio studio*. Quę non prorsus reprobanda est lectio.

9 *Vt fracta testudinis carne vesceretur*] Eradenda lectio, *testudinis*, quæ in manuscriptis non habetur. Et superuacua est, nam paulo ante eam expressit.

10 *Cùm in certamen Tragœdiam dimisisset*] Magis placet Vvincheliana lectio, *Cũ in certamine Tragœdiam dixisset*. Purior atque apertior est ciússque extant vestigia & in Atrebatensi & in Gemblacensi.

11 *Paratas ei ficos*] Manuscripti libri *ficus* habent in quarta declinatione. Sic Iuuenalis, Si vis aliam decerpere ficum. Satyra 14.

12 *Quem bis tantũ humana vita modum supergressum*) Lege, *Quamuis statũ humana vita modum supergresso*. Sic enim prodit Vvinchelianus codex.

13 *Dũ passæ vua succo tenues & exiles virium reliquias fouerer*] Melius in Campensi, *Quę vua passa succo tenues & exiles virium reliquias fouentem*. In Vvincheliano, *dum* omittitur.

CAPITE DECIMOTERTIO.

1 *Marcus Aquillius cùm sibi*

sibi gloriosam mortem consciscere posset] In Campensi, VVincheliano, & aliis, *Manius Aquilius cùm sibi gloriosè posset extingui*, Elegantius ac breuius.

2 *Quem quis non immeritò dixerit*] In manuscriptis per interrogationem, *Quem ne aliquis meritò dixerit?*

3 *Eo vsque moram trahens*] In Campensi, Cauchiano & aliis. *Eoque moram traxit.*

4 *Ita viuam dabo. Cunctationem fati ærumnosam.* Elegantius in Campensi & Vvincheliano, *ita vt viuam dabo. O fati cunctationem ærumnosam, &c.*

5 *Qui mihi in specie aliena reuera suam conditionem deplorasse videtur*] In Atrebatensi & Vvincheliano, *Qui mihi speciem alienam.* In aliis, *Qui mihi specie alienam re vera suam. &c.*

6 *Referam nunc eos*] Nouum caput hîc incipiunt vulgati codices, ob illam inductionem Valerii, *Referam nunc eos &c.* At aliquot manuscripti codices superiori capiti, De cupiditate vitæ, annectunt: nec malè, vt mihi videtur, cùm omnia exempla sint externa eiusdem argumenti.

7 *Masinissa rex Numidarum, & populo Rom. amicißimus parum fidei in pectoribus hominum reponens*] Veteres libri sic *Massanissa rex parum fidei pectoribus hominum reponens.* Reliqua sunt assuta ex aliquo glossemate ocioso.

8 *Quò tantus liberorum numerus? Quò denique tam arcta beneuolentia constricta Romana amicitia*] Veteres libri per quartum casum hæc proferunt; *Quò tantum liberorum numerum? quò denique tam arcta beneuolentia constrictam Romanã amicitiam?* Rectè, quemadmodum Horatius.

Quô mihi fortunam, si
non conceditur vti?

9 *Tonsorum quoque metu tondere filias suas edo-*

cuit, quarum ipsarum postquam, &c.] Glossematibus contaminatus est locus, qui nitidior in manuscriptis, *Tonsorumque metu tondere filias suas docuit. Quarum postquam adulta, &c.*

10 *Ut candentium iuglandium aut nucum putaminibus.*] Verba, *aut nucum*, è glossemate adiuncta videntur: est enim nucum genus iuglans. Cicero Tusculana quinta iisdem penè verbis hæc dicit, Et tamen ab illis ipsis, cùm iam essent adultæ ferrum remouit, instituítque vt candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent.

CAPITE DECIMO-QVARTO.

1 *Generosissimus consulatus collegio Lentuli & Metelli fuit*] Vetusti codices legunt, *Generosissimum consulatus collegium.*

2 *Sed alter ex quodam assectarum cognomen Epintheris traxit, alter, nisi Nepotis à moribus accepisset, Pamphili retiarij, cui simillimus esse ferebatur, habuisset*] Legendum vt in manuscriptis habetur, *ex quodam secundarum cognomen Spintheris; alter nisi Nepotis à moribus accepisset, Pamphili tertiarum, cui simillimus esse ferebatur, habuisset.* Sic etiam Plinius rem explicat, qui hoc exemplum à Valerio desumpsit. Sicut Spinther secundarum tertiarúmque Pamphilus collegio Lentuli & Metelli consulum. Loquitur enim Valerius de histrionibus non de gladiatoribus, inter quos retiarij nomen est, sed in scæna quidam dicebantur primarum, vel secundarum, vel tertiarum actores, quemadmodum Græcis δευτεραγωνισταὶ, & τριταγωνισταί. Itaque Cicero Verrina prima, Vt in actoribus Græcis fieri videmus sæpè illum qui est secundarum aut tertiarum partium, cùm possit aliquando clarius dicere, quàm ipse prima-

primarum; multum summittere, vt ille princeps quàm maximè excellat. Vide quæ istic Pædianus.

3 *Gymnicorum seruo stramenta gymnasii colligenti*] In veteribus libris correctè, *Cymeorum seruo strigmenta gymnasii colligenti*. De Cymæis ita Stephanus, Κύμη πόλις αἰολίδος περὶ τῆς λέσβου ἀπὸ κύμης ἀμαζόνος ἐκαλεῖτο δὲ ἀμαζόνιον. τὸ ἐθνικὸν, κυμαῖος. ἐντεῦθεν ἦν ἔφορος, ὁ ἱστορικὸς, καὶ ἡσίοδος. Eadem Strabo scribit libro duodecimo. Hybreas orator itaque perquam similis erat Cymeorum seruo publico qui strigmenta gymnasij colligebat. Sunt autem strigmenta sordes, quæ deterguntur è corporibus athletarum vel exercentium se in Gymnasiis. Vtitur vocabulo frequenter Plinius vt libro 15. cap. 4. Olei vsum ad luxuriam vertere Græci vitiorum omnium genitores in Gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmentà olei vendidisse.

4 *Tam similem ferunt, vt tanquam germanum fratrem totius Asiæ oculi assignarent*] Vetusti codices ita, *Tam similem vt germanum fratrem totius Asiæ oculi assignarunt*. Rectè.

5 *Inuicem suspicione in matrem eius reiecta*] In Cauchiano, Gemblacensi, *regesta* legitur, vt Quinctilianus 11. Inuidiámque omnem in eum regereret qui hoc se coëgisset.

CAPITE DECIMO-QVINTO.

1 *Illa tamen quæstione*] Rectius vetusti libri, *In illa tamen quæstione*.

2 *Qui Cornelio Sylla republica potiente, in domum Cn. Assidionis irrupit*] Multo correctius in Atrebatensi aliísque scriptis libris. *Qui*

Cornelio Sulla rerum potiente in domum Cn. Asinij Dionis irrupit. Sic paulo pòst legendum, *Sed se Dionis esse procreatum non Asidione.*

3 *Verùm postquàm à Syllana violentia Cæsariana æquitas reduxit gubernacula Romani imperij iustiore principe obtinente rempublicam*] Extrema verba *rempublicam*, in vetustis codicibus quinque non extant. Et abesse salua sententia possunt, legendo *reluxit*, pro *reduxit*, hoc modo, *Verùm postquam à Sullana violentia Cæsariana æquitas reluxit, gubernacula Romani imperij iustiore principe obtinente.* Quæ forma loquendi à Valerio non aliena est, nec adeo ab ipsa veritate; constat enim post Sullæ dominationem non statim imperij gubernacula ad Cæsarem esse reuoluta.

4 *Credula suffragatione suffultum caput*] *Fultum* in manuscriptis. Sic fultum gloria imperium dixit Cicero Officiorum tertio. Item Plinius in epist. Præterea qua gratia, quibus amicitiis fultum?

STE-

STEPHANI PIGHII ANIMADVERSIONES

IN EPITOMEN DE NOMINVM ratione, vet. codicum collatione facta ad exemplar impressum Antvverpiæ anno 1566. per Philippum Numicium.

1 *In epitomen suam C. Titi Probi præfatio.*] Hic titulus in multis veteribus libris non habetur, & in aliquibus, vt dixi, sunt aliæ præfatiunculæ librariorum arbitratu cōpositæ. At in Campensi codice nulla est præfatio. Quemadmodum enim in aliis nouem Valerij Maximi libris, ita & hic solummodo præfiguntur tituli, quos abbreuiatorem Iulium Paridem omisisse dicunt librariorum præfatiunculæ, & sunt quidem tales,

De nominibus,
De prænominibus,
De cognominibus,
De agnominibus,
De appellationibus potestatum.
De verbis Roman. historia.

Ex quibus facilè colligi potest, librarios fragmentum istud epitomes de nominum ratione non solùm: sed & alia quædam collectanea veluti appendices ad declarandum Valerium eius libris adiecisse, ex antiquis quidem auctoribus deprompta, sed quæ posteriores pro suo iudicio malè consarcinarunt, mutarunt, & detruncarunt. Nam huic fragmento de nominibus quod continuè post titulos istos sequitur, in Campensi codice annexa est alia quæ-

dam epitome de appellationibus poteſtatum, & de Romanæ hiſtoriæ vocabulis velut arguunt etiam ex dictis titulis duo poſtremi. Attamen hęc ab illo recentiore videtur eſſe compoſita, & vix digna luce, nedum Valerio Maximo: qualiſcunque tamen eſt, non minus prodeſſe forſan poſſet imperitioribus, quàm illa, quæ ex Pomponio iuriſconſulto de origine iuris ac magiſtratuum non admodum fideliter eſt compilata.

2 *Decimi huius operis libri per C. Titum Probum Epitome. De pronomine*] Atque hæc item inſcriptio non habetur in manuſcripto Campenſi, nec in aliis.

3 *Quod Romulus, & Remus, Fauſtulus*] Deeſt altera copula. Nam in Campenſe v.c. & aliis manuſcriptis ſic legitur, *Et Remus, & Fauſtulus*. Ceterùm Varronis opinionem iſtam ſequitur item Appianus Alexandrinus, ſcribens Romanos ab initio vſos vno nomine, dein duobus, poſtea tribus.

4 *Rheam Syluiam*] v.c. *Ream Siluiam*] Quæ orthographia antiqua eſt Romana non Gręciſſans; quippe ſine aſpiratione vel y. in Siluiorum nomine. Mox ſequitur, *Amulium Syluium*] v.c. *Amulum Siluium*. Nec adeo malè, nam priſca hæc fuere prænomina apud Albanos, Amulus, Romulus, Numitor, Tutor, necnon Romus, Remus, & alia, quæ poſtmodum nō vſurpata obſoleuerunt. Deinde habetur, *Agrippam Syluiū*] In v.c. *Agrippam Siluium*. Item antiquè, ſimplici p. Nam ab ægro partu prænomen inuentum eſt. In Sambuci codice hic omittitur.

5 *Tutorem Cledium*] v. cod. *Tutorem Cloelium*. Rectè. Nam Cloelia gens à Cloelio Æneæ comite appellata eſt Dionyſio & Feſto teſtibus. Quę apud Albanos in Latio inter antiquiſ-

ſimas

ſimas, & nobiliſſimas fuit. Poſt Siluiam etenim in Numitore deficientem eius regni principatum & gubernacula tenuit ſub Numa, & Tullo Hoſtilio regibus; & demum Alba, ſed Suffetio dictatore diruta, Cloelij Romam à Tullo rege cum omni alia nobilitate traducti etiam ſunt, atque inter patres lecti, ſicut Liuius, Dionyſius & alii ſcripſere.

6 *Pompeium Pompilium* v.c. *Pompum Pompilium.* In Liuio, Dionyſio, Valerio Max. patrem Numæ regis Pomponem Pompiliũ appellatum legimus, in Plutarcho autem Pōponium Pompilium. Atque hæc varietas librariorum negligentiæ imputanda eſt. Ceterum prænominis antiqui formam magis retinent illa, Pompus, vel Pompo: tertium Pomponius, gentilitium nomen potius eſt, quam prænomen. Poſtea ſic legitur, *Putilianum Lauianũ*] In quibuſdam manuſcriptis, *Pirtilianum Lauianum* in Sambuci libro *Poſtulanum Lauianum* habemus. Sed æquè obſcura hæc; immò vt Verrii Flacci verbis dicam, intermortua, & ſepulta iam ſunt vocabula.

7 *Voleſium Valentium*] v.c. *Voleſum Valenſium.* Prenomen hoc extat ita quoque, *Voleſus.* in antiquiſſimi termini marmorei fragmento Romæ apud Maffeios.

P. VALESIVS. VOLESI. F. POBLICOLA.

Verùm in marmoribus Capitolinis, Voluſus, non Voleſus, ſcribitur. Priſcum valdè in Sabinis fuit, & genti Valeſię, quæ deinde Valeria dicta eſt, vel ante Romam conditam familiare: quo item vſus eſt primi Poplicolæ pater. Hinc apparet primùm Voleſos, poſtea Voluſos dictos eſſe Valeſios: & hoc loco Voleſum Valeſium legendum eſſe. Hic

enim ille videtur esse princeps gentis Valeriæ, quem quum T. Tatio rege Romam transtulisse domicilium, tradunt Dionysius Halycarnass. & Plutarchus. Proximus locus, *Alium Sumusileaticum*] nihil habet sani. In v.c. *Allum Funnisilaticum*. Suspicor duos hîc nominari & adduci pro exemplo, scilicet prænomine & nomine. Allus enim prænomen priscum est, vnde gens Allia nuncupata. Reperiuntur vetustissimi nummi argentei cum Apollinis capite, & biga Dianæ, quam cerui iuncti trahunt, inscripto titulo C. ALLI. Sic etiam ab Aulo prænomine gens Aulia nomen accepit, atque aliæ multę ab aliis. Nisi fortasse quispiam hic Talnum Turianum adferri velit opinari, quem etiam cum T. Tatio rege Romam è Sabinis habitum scribit Dionysius libro secundo. Sed in tam obscuro, & lubrico loco pedem figere difficile est.

8 *Hetruscis, recitant Lartem Porsenam, ab Equiuolis, Septimum Medium*] Correctius, & dilucidius hæc ita habentur in v. cod. Campensi, & Sambuciano, *Ex Tuscis recitant Laertem Porsennam, ab Æquicolis, Septimum Medium primum regem eorum*. Septimus, est rarum quidem pręnomen: sed eiusdem tamen rationis, ac Quinctus, Sextus, Octauus, Decimus quæ ab ordine nascendi imposita fuisse affirmat M. Varro. Eius mentionem reperio apud Liuium lib. 25. in fine, vbi iuuenem illum equitem Ro. qui Scipionibus occisis in Hispania reliquias exercitus seruauit, appellat L. Marcium Septimi filium. Ita námque legendum, quando constet moris esse Romanis, prænominibus solis patres ac auos notare. Et ab eodem gentilium quoque nomen prouenit Septimiorum, sicut

ſicut ab illis etiam Quinctij, Sextij, Octauij, Decimij ſunt appellati. Modię quidem gentis meminit etiam Cicero, M. Modium equitem Romanum nominans actione in Verrem IIII.

9 *Quod ad vltimum dicitur, agnomen: quorum &c.*] v.c. *adicitur agnomen eſt.* Vnde colligimus legi debere, *Quod ad vltimum adiicitur, agnomen eſt.* Quę breuis & apta definitio agnominis.

10 *Poſthumum Cominium Aruntium, & Poſtumum Ebutium Heluam, & Vopiſcum Iulium, & Opitrem, Virgineum Tricoſtum, & Paulum Fabium Maximum*] Hæc nomina variè admodum exprimuntur in exemplaribus: at in v. c. non malè omittuntur aſpirationes, quæ antiquitus omitti ſolent: Sic & nos ea correximus ex fide veteris orthographiæ, quæ adhuc reſidua eſt in Capitolinis marmoribus, & nummis antiquis.

11 *Gentilium nomina Varro putat fuiſſe numero, & prænomina circa triginta*] v.c. *Gentilicum nomina Varro putat fuiſſe in numero.* Sed eſſe legendum ſuſpicor, *Gentilitia nomina Varro putat fuiſſe innumera, & prænomina circa triginta.*

12 *Vt Poſthumius Agrippa*] v. c. *Poſthumus Agripa.* Atque hæc quidem fuiſſe in patriciis gentibus quibuſdam antiquis prænomina, faſti conſulares demonſtrant. Nempe Poſtumus reperitur in Cominia, & Æbutia: Agripa autem, in Menenia, & Furia: ſic Proculus, in Iulia, Gegania, & Virginia. Quæ prænomina, vt & alia, poſteriores plebeiæ præſertim gentes quædam pro cognominibus acceptarunt. Poſtumus enim in gente Vibia, & Rabiria cognomen eſt, Agrippa autem in Fonteia, Vibullia, Vipſania, & Aſinia: item Proculus in Licinia, atque Plautia.

Ibidem additur, *Cæsar & Opiter*] Admodum confusè. Sed in manuscriptis plerisque copula omittitur, nec malè. Nam in Opiter significationes prænominum incipit exponere, quod ipsum quidem fuisse cognomen, non liquet. Porro, Cæsar, Iuliorum cognomen esse constat: sed an prænomen antea fuerit, obscurum quoque nobis est. Adiungit tamen iis, quæ ex prænominibus cognomina facta sunt. Atqui Cæso vetus prænomen esse eiusdem originis & significationis, ac Cæsar cognomen Iuliæ gentis plus opinantur. Ait enim Plinius lib. VII. cap. IX. Primum Cæsarem à Cæso matris vtero dictum, eadémque de causâ & Cæsones appellatos fuisse.

13 *Hospes prænomen fuit*] In v.c. *Hostes* legitur, item mendosè. Verùm ex Liuio, Macrobio, Cassiodoro, marmoribúsque Capitolinis colligere est, Hostus legi debere, quemadmodum libro tertio Annalium in istius Lucretij, qui hîc adducitur, consulatu demonstraui. Insuper XII. tabulę ostendunt peregrinos omnes olim appellatos hostes fuisse, quod etiam Cicero, & Sex. Pompeius annotarunt. Ex qua voce deducitur istud prænomen, quo vsi sunt primi Hostilij & ante vrbem conditam: Lucretia item gens, sicut ex fastis consularibus constat. Ibidem paulo pòst, *Lucretius Tricipitius*] *Tricipitinus* legendum est ex auctoritate marmorum Capitolinorum, quibus nihil est correctius.

14 *Volero enim in prænomen abiit*] v.c. *Volero in prænomen abiit.* sine causali coniunctione, quæ superflua est. Deinde sequitur, *Quia nolentibus nasci liberis parentibus videbatur*] v.c *Et nolentibus nasci, &c.* Locus sine censu multum obscurus est, & è manuscriptis codicibus nihil

hil lucis hactenus depromitur. Poterit tamen duarum literarum mutatione, & vnius transpositione sic fieri multò correctior,& dilucidior, si (indebatur) legamus, pro (videbatur) & volentibus pro (nolentibus) ita: Volero in prænomen abiit, & volentibus nasci liberis parentibus indebatur. Nam ominis quiddam in se habet prænomen istud, sicut Tullus, Aulus, Manius,& alia. Mox illud, *Publius Philo*] Muta in *Publibius Philo*, ad imitationem Capitolinorum marmorum, in quibus adhuc extat inter tribunos consulari potestate, qui fuerunt A. V. CCCLIV.

15 *Laertis prænomen est sumptum à Laribus*] Locus hic prodigiose corruptus est, & variis erroribus, quem obiter etiam libro Annalium tertio correximus in consulatu huius Herminij. Nunc verò eundem ad manuscriptorum librorum examen reuocare non incongruum videtur. In Campensi legitur, *Lalertis prænomen*, in alio v. c. *Lacertis*. Sed malim, *Larlartis* ad differentiam Lar laris. Has enim duas voces ita distinguunt veteres grammatici Priscianus, Sosipater, & alij, vt Lar, si familiarem deum significet, genitiuum, Laris faciat: si prænomen, vt Tolumnij, vel Porsennæ, qui Etruscorum Reges fuerunt, faciat Lartis. Iam quæ sequuntur, sunt prorsus ab imperitis historiæ librariis confusa & malè distincta, qui ex gentilitio nomine, Herminius, inauditum prænomen, Heriminus, fingere voluerunt. Quid enim succi trahes ex ista lectione vulgata? *Tuscum ante creditum esse, fuitque consularis. Herminius est prænomen Tito Virgineo Casto.* Et manuscripti libri nihil ferè dant

lucis, nisi quòd in quibusdam legatur (*autem*) pro (*ante:*) quodque distinctiones illæ vulgatæ sint omissæ. Cæterùm studiosius animaduertenti palam fiet, duas voces istas, (*est prænomen*) transpositas esse perperam apud Herminium, vti hoc prænomen fieret, & eodem errore simul alia quædam esse vitiata. Nam si duas voces illas transferamus altius, & consulum nomina corrigamus ex fastorum fide, meliúsque sententiam distinguamus: offeret se verior & multò correctior periodus illa, in hunc modum, *Tuscum autem creditum est prænomen esse. fuitque consul Lar Herminius cum T. Virginio Tricosto.*

16 *Statius à stabilitate*] Lege *Satus*, & paullo postea, *Tullus*, pro *Tullius*. Ita enim in v.c. Nec malè. nam prænomina hæc sunt ex omine sumpta, non secus ac Faustus & Aulus, item Vibus ab omine vitæ, quòd ad differentiam alterius appellatiui per b. scribitur. Cæterùm Statius, Tullius, Aulius, Vibius gentilitia sunt nomina, non prænomina. Ibidem, vbi vulgò legitur, *Prænomen ceperunt*] v. c. noster habet; *prænomina sumpserant.* At legendum esse suspicor, *prænomina sumpta erant.*

17 *Natus est, appellatus est*] v.c. melius *natus erat.* Igitur hoc prænomen ex eorum genere est, quæ à tempore nascendi sumpta sunt velutì Lucius, Mannius, Marcus, ita & Sertor, qui sationis tempore natus est.

18 *Valerius autem scribit*] Ioannis Sambuci codex, item alius manuscriptus habet, *Valerius Antias scribit.* Et facilè credo librarios cognomen hoc ipsis insuetum mutasse, existimantes Valerij Maximi mentionem hîc fieri.

19 *Cneus, ob insignem rem* appel-

appellatus] In nostro v.c. hæc multo emendatius habentur, *Gnæus ob insigne næui appellatus est.* Næuum enim maculam antiquitus Gnæum vocari solere, mox etiam ipse dicit, sicut item Sex. Pompeius affirmans, Gnæus, corporis insigne & prænomen esse.

20 *Igitur etiam qui in corporibus gigni solet, Gnæus appellabatur*] Plenius & correctius hæc in vetere codice nostro, *Qui in corporibus næuus gigni solet, Gnæus appellabatur.*

21 *Qui Naus, leuitatem Gaij indicant à gaudio parentum dicti*] Confusè perperam hæc, & mutilè: sed melius, & distinctius in Campensi manuscripto. *Qui Næus, lenitatem velle indicantur. Gaij dicti à gaudio parentum.*

22 *Qui ad flumen Tiberim nascebantur*] v. c. *Qui ad Tiberim nascebantur*, Deinde, *Titus à Sabino nomine Tito fluxit*] v. c. noster ita, *Titus è Sabino nomine Titore fluxit*] Itidem mendosè, sed aperit tamen aliquantulum. Non enim verisimile est, Titum à Tito fluxisse, quando idem prænomen sit: sed potius ab alio nomine, velut Titorio, siue Titulio. Sext. Pompeius autem, Titus prænomen ortum scribit, à Titulis militibus, ita dictis, quasi tutuli, quòd patriam tuerentur. Vnde & Tituria gens nomen traxisse videtur vnius literæ mutatione quam valde priscam in Sabinis fuisse, demonstrant antiquissimi nummi argenti cum effigie Sabi dei. Eos autem inscriptio indicat cusos esse à L. Titurio Sabino. & repræsentant insuper ex his aliqui raptum Sabinarum mulierum, & aliqui Tarpeiam virginem in Capitollo scutis oppressam: idque in primis cum Romanis belli memoriam, & consortij per affinitatem

contracti. Quos nummos in principio fastorum suorum Hubertus Goltzius ex Laurinianis bellissimè deliniauit. Fortasse igitur legendum est, *Titius è Sabino nomine Titurio fluxit*, vel *Titulio fluxit.* Eiusdem autem originis & significationis est gentilitium nomen Titius.

23 *Appius ab Atteo*] Sambuci codex habet, *ab Atto.* Quæ vox maiorem formam prænominis pręfert, vnde Atteia gens dicta esse videtur, & Attia: quę deinde simplici consonante scribi cœperunt.

24 *Quasi Epopa*] In Campensi, *Epopa alij*: in Sambuci libro, *Ethiopani*, atque ita in omnibus aliis codicibus hic locus admodum monstrosè corruptus est vt hactenus nemo eum corrigere potuerit. Mihi autem in mentem venit opinari; librarios imperitos ibi in Græcam vocem Cπ O' P O, id est semina impegisse: ideóque Latinis characteribus imitando Σ. in E. & P. in p. item oi. in œ. vel z, perperam mutasse. Constat enim antiquitus Spurios vocari solere vel vulgò, vel adulterio conceptos, & veluti temerè sparsa semina, patre incerto natos. Atque idipsum veteres Iurisconsultos etiam affirmasse, Plutarchus scribit in Problematibus, nam volunt ita natis à vero & genuino patre præter semen nihil esse reliquum. Adiecta autem vox, *aliter* vel *ani*, sane videtur ex variarum lectionum notis è margine fluxisse in contextum, & prorsus nihil esse. Verùm quæ sequuntur, variè partim annotationibus conspurcata, partim mutila sunt: quæ sic in vulgatis leguntur, *Numeri sola patricia familia vsa est Fabia*] Et ita in quibusdam manuscriptis, in aliis autem vox, *familia*, deest. In Io. Sambuci libro sic; *Numeri sola patricia tantummodo vsa est Fabia.* Vbi redūdat vox, *tan-*

tantummodo, ex annotationibus, vt apparet, inserta, & aliæ desunt. in Campensi autem clariùs elucent tales annotatiunculæ. nam sic habetur: *Numeris sola patricia gens familia est v'a Fabia prænomen est. Ibi* nempe monstratur alia suppositititia vox, *Familia*, quæ omnino reiicienda est. Loquitur enim hic auctor de tota gente Fabia ad Cremeram cæsa, non de vna Fabiorum familia, quorum postea plures familias prænomen Numerii acceptarunt: sicut primum Vibulani, deinde Ambusti Pictores, & Buteones. Posset igitur ab his erroribus ita vindicari locus iste, & rectè suppleri *Numerij sola patricia gens vsa Fabia est prænomine.* Videlicet auferendo voces duas superfluas, & mutando, *Numeris in Numerij*, & *Fabia prænomen est in Fabia prænomine.* Fabiam verò gentem inter patricias primam fuisse, quæ Numerii prænomen adsciuit, etiam Sex. Pompeius scribit, & eandem adfert rationem.

25 *Numeri Italicij Malemitani*] v.c. corr ctè *Numerij Otalicij Maleuentani.* Sic quoque nominat eundem Sex. Pomp.

26 *Et Numeri prænomen imponeret*] v c. *materni aui prænomen.* Rectè, sicut & Sext. Pompeius. Insitatum enim erat apud Romanos prænomen à patre materno accipere.

27 *Rutilia, Casellia, Rodocilla, Mutrulla*] In v.c. nostro, *Rutilla*, *Casella*, *Rodecella* legitur. Et veterum prænominum formam hæc magis repræsentant. Sex. Pompeius Cæsullam vocari dicit à cæsiis oculis, & Rauillam à rauis, quod postea cognomen in Cassia gente. Pro, *Mutrulla*, Sambuci codex habet, *Murcula*, atque id diminutiuè fortassis à Murcus, cognomine virili. Sequitur, *Burra à calore dicta*] v.c. *à colore.*

Nec malè. Burros enim Romani appellarũt fuluos ac rubícundos, quos Græci πυῤῥύς. Hæc quidem iam dicta prænomina à proprietatibus desumpta transiisse, deinde in cognomina reperimus, sicut & Rutilla, teste Sex. Pompeio; qui dicit rutili coloris studiosas etiam antiquas mulieres fuisse, atque inde etiam traxisse cognomina Rutillas, ídque etiam Afranium frequenter indicare.

28 *Publia Mœrea*] In Sambuci libro, *Publia Numeria*. Et hæc quidem prænomina à viris sumpta sunt. Varro tamen putat Marcam & Numeriam muliebri forma nõ dici: Luciam, Maniam, Postumam, vt mulierum prænomina agnoscit libro VIII. De Lingua Latina. Ergo fortasse, *Mœnia* hîc legendum erit, pro *Mœrea*.

29 *Caiam esse se dicerent*] In Campensi ita, *Caiam esse se dicerent C. Titij*. Deinde sequitur, *Finit epitoma de nominibus historiarum & exemplorum Romanorum*. Quid autem ex his colligi possit, videant docti. Mihi quidem suspicio oboritur librarios quosdam temere hæc aliter distinxisse hoc modo, *Caij Titij finit epitoma, &c.* atque inde opinionem natam C. Titium auctorem esse huius epitomes, sicut nunc in impressis exemplaribus proditur. Præfatiuncula tamen, licet à diuersis diuersimode fabricata, nullibi hoc indicat: sed in quibusdam codicibus, vt dixi, Iulius Paris abbreuiator decem librorum Valerij nominatur, quorum decimi epitome hæc est de nominum ratione. Sed cuius quæso Valerij? nam ad Maximi argumentum ne puncto quidem vno accedit. Itaque videtur potius esse alterius alicuius veteris, qui decem libros non exemplorum, sed de Lingua Latina scripsit, quos Iulius Paris in Epitomen redegit: & eorum decimi epitome propter-

ea à librariis Valerij Maximi libris nomen adiecta est appendicis vice, quia breuiter & succincte Romanorum nominum rationes explicet, quò melius Romana Valerij exempla possent intelligi ab imperitiorib. Quo fine & alia illa epitome in Campensi libro post hanc adiuncta est, de Appellationibus magistratuum, & vocabulis historiæ Romanæ. Quis autem hic Iulius Paris, fateri necesse est, non liquere: quamuis ex nominis forma colligi fere possit, libertum fuisse doctum aliquem domus Iuliæ, qualibus vti solent grammaticis, vel pædagogis, vel anagnostis. At multò magis obscurum est, quis fuerit C. Titius Probus hic velut auctor epitomes in impressis libris præfixus, quem ego quidem in manuscriptis veteribus nondum repperi, præterquàm in vnius, vt dixi, Campensis calce adiectum: atque ita, vt ad ipsam extremã fragmenti illius sententiam potius pertinere, quàm auctorem eius notare videatur. Nam si respiciamus ad solemnem illum ritum nuptiarum, cuius ibi fit mentio, & quem etiam pulchre Plutarchus in Problematibus exponit, profectò nõ inepte noua nupta ex more interrogata semet sponsúmque suum bene ominatè nominando, *Caiam se esse dicebat C. Titij*, vel *C. Titij Probi*, vt videntur habuisse quidam codices, ex quibus omen auctoris istius translatum est ad præfationem illam primam. Inter priscas enim nuptiarum cæremonias & illud erat, quod auspicatum habebatur, sponsum vel sponsam ab initio nuptiarum non tam propriis, quàm bene faustis, ac ominatis appellare nominibus. Quemadmodum & Virgines Vestæ sacrandas, Pontifex maximus cùm caperet, non suo nomine: sed Amatas vocare solebat. Quin & sponsa, vt idem Plutarchus testatur, ad spõsum

deducta, & profari iussa: his verbis eum alloqui solet: Vbi tu Caius, ego Caia. ita scilicet depaciscendo fortunarum facultatúmque omnium communionem: quasi diceret, vbi tu dominus ac herus, ego domina & hera: vbi tu gaudebis, ego gaudebo. Quam paritatem coniugij duobus semicirculis signarunt antiquitus, vbi dexter maritum, finister vxorem repræsentet. Qui coniugij copula connexi circulum absoluunt, id est rem omnibus numeris integram & absolutissimam constituunt. Hinc, ni fallor, ortum est, vt antiqui prænomẽ, Caius, C. &, Caia litera eadem inuersa sic C. notarint, quæ circulum iunctæ constituunt, eodémque mundus, coniugium, generatio, & æternitas hieroglyficè significabatur. Caios, autem à gaudio. Titos, ac Titios à tutando nuncupatos volunt, vt antè dictum est: quæ idcirco nomina habebantur auspicata, vt & cognomen Probus. Atque ista occasione fortassis ita vsu vulgata sunt, vt Iurisconsulti in suis scriptis quoscunque ferè viros, vel Caios, vel Titios appellarint, & quascunque mulieres, Caias vel Titias; cùm de controuersiis inter personas ortis disserunt, & casus exempli causa proponunt.

IVSTI

IVSTI LIPSI
BREVES NOTÆ
AD VALERIVM.

IN his Notis, vir amice Pighi, ſcire te & alios volo quibus auxiliis ſim vſus, Ab ingenio noſtro pleraque eſſe fateor: quod tamen ſæpe in viam veri duxerunt libri. Ij mihi bini manuſcripti: quos Vltraiecto benignè curarunt viri Clariſſimi Lambertus & Hadrianus Vanderburchij, eximium par fratrum, docti ipſi & in doctos valdè proni. Prætereà veteres editiones inſpeximus: quas hîc & in aliis ſcriptoribus nihilo deteriores inuenimus manuſcriptis. Tu aliique è reipſa iudicabitis,

Opera nobis hæc inanis, an in vſum impenſa ſit.

Ad illam enim ego tranſeo.

PROLOGO.

Ab illustribus electa auctoribus deligere constitui] Displicet geminatio, *Electa deligere*. Scribã omisso verbo altero, *Ab illustribus auctoribus deligere.*

Mea paruitas, eò iustius ad fauorem tuum decurrerit] Seruilis sermo & cellarius. Ego sanè paruitatem eam ablegem è Valerio, scribámque expunctis duabus vocibus: *ego iustius a.f.t. decurrero.*

LIB. I. CAP. I.

Pag. 26. *Decem principum filij*] Constat Etruriæ populos duodecim fuisse. itaque cùm pro numero eorum, singulis populis singulos principum filios attributos velit, videnum, *Duodecim principum* corrigi, magis è re & veritate sit. Cicero tamen De Diuinatione, in hoc facto denarium duntaxat numerum (si & ipse correctus) agnoscit.

Pag. ead. *Gracchano tumultu*. Veteres editiones, *Gracchano nutu.* placet motu. vt & tu Pighi alibi repperisti. Non enim Gracchana illa seditio, proprie Tumultus.

Pap. 28. *Obruitur tot etiam illustribus consularibus L. Furius*] Distinctius aptiúsque scribo, *tot & tam*, item, *consulatibus*. Nam de Marcello retulerat quintùm consule. Itaque rectè consulatus multos, nõ pariter, Consulares legeris. Nec enim plures præcessêre.

Pag. 29. *Quare agreste illud & sordidum plaustrum capax*] Libri veteres, *Quarum* referunt. Lego, *Quorum*. & ad sacra refero. In iisdem, *sordidius plaustrum*. Puto *sordidans*, fuisse.

Pag. 30. *Vt ex vno & sene complures Pœnorum iuuenes pensarentur*] Relecta particula lego, *Vt se vno*. Impurus mihi alter ille sermo.

Meritò sibi infestos deos reuerteretur] De diis parum apta hîc mentio: nec ij sanè Regulo infesti

festi. Alij, *hostes*. substituunt: ego, *eos*, verum censeo, vt ad Carthaginienses referas.

Pag. 33. *Factum Masanissæ plus animo, quàm Punico sanguini conueniens*] Ita tu è Campensi. Alij libri, *Masanissæ animo, magis quàm*. Ego vtrunq; adiectamentum arbitror, & verum esse, *Masanissæ animo, quàm Punico*, quomodo & libri mei scribunt: Sileri & intelligi illud, *Magis*, crebrum & pulchrum in oratione Latinis. Exempla mihi ad Tacitum cumulata.

CAP. V.

Pag. 42. *In omnibus prœliis vti ducē constituerunt*] Præoptem vt in Prisco: *duce vti instituerunt*.

CAP. VI.

Pag. 44. *Veios in potestatem populi R. venturos.*] Liber vetus, *futuros*. Et quis ambiget? Vetus & selectum sermonis genus, de quo iam pridem A. Gellius in Noctibus.

Pag. 45. *Angues duo ex occulto prolapsi*] Veteres, *angues duæ*, &, *prolapsæ*, quod genus magis in hac voce amant.

Pag. 47. *In quod metus augurij tristi fine vita incidit*] Prisca lectio, *in quem metus augurij*.

Pag. 48. *Inuictæ leges necessitatis*] Eadem, *necessitudinis* probè.

Sonum abditis delubris editum. An potius, *abditis delubri?* Sic Remota templi, in Cæsare lego: & adyta significari ac penetralia templi scimus.

Non consentaneos vsus transtulisse videar] Parum exposita aut apposita sententia in voce, *vsus*. Legam, *visus*. hoc acumine: (id enim scriptor iste mirum quantum amat.) cùm de Diuo Iulio dixerim, inquit, claudam Romana exempla, nec oculos parum decore transferam è cælo iterum ad terram.

CAP. VII.

Pag. 51. *Diuino munere effectum*] Vetus, *diui numine*. Ego *diuino numine*, omnino malim.

Vtrius autem dux copias hostium aggrederetur, supérque eas sese ipsum

deuouisset] Quod in prisca editione verborum *aggrederetur*, abest; valde probo. Et sane additi- tium est. Nam hoc è Liuio clarum, deuotionem hanc ita concipi solitam, vt sese vnáque hostes Diis manibus sacrarent.

Pag.52. *Priusquam pompa induceretur*] Verbum & sententia ad rem Circensem apta: tamen nescio quid me sistit & illigat vetus lectio, *priusquam croma induceretur:* neque nunc expedio.

Pag.53. *Capillo demisso*] Rectius vetus, *capillo immisso*.

Pag. 54. *Propioribus lineis, vt ita dicam, somnium certo euentu admonitum est*] Dixi verè in II. Electorum nuper, legendum, *admotum est*. metaphora à Circo, vt alibi clarè dicam.

Pag.55. *In desertis arenis struxerat*] Auctior prisca scriptura, *desertis & ignotis arenis*.

Pag.56. *Duos prænuntios somnij*] In vet. *diis prænuntios*. Ego vellem, *deos prænuntios somniis*.

CAP. VIII.

Pag.62. *Bis locutum constitit, hæc penè verbis.*] Ita tu Pighi (agnosce) me abnuente. Quorsum enim, aut cui sententię illud, *pene?* Non sane iisipsis verbis locutam vult, non ambiguè talibus aut ad eum sensum. Abis etiam ab omnibus libris priscis tuis alienísque, qui referunt, *prius his verbis*. Ibam in coniecturas: sed veritatem, nisi fallor, Sambuci nobis codex ingerit, cuius misit ad nos Excerpta. in eo aptè hæc lacuna expleta: *his prius verbis*, RITE ME MATRONAE VIDISTIS. *deinde*, RITE DICASTIS. Vult enim omnino Valerius, bis id signum vocem edidisse, eiusdem mentis, verbi tamen vnius immutantis, Scio Dionysium, Plutarchum, Augustinum etiam IV. De ciuitate scribere, iterasse Iunonem bis eadem ipsa verba, sed Valerium ab iis abire (vt sæpe) testari verbum

bum, *Vidistis* potest, quod aliis illis omissum. Si improbas: possit non ineptè legi, *primis his verbis* id esset, singulis articulatísque verbis. Siue etiam, *constitit patribus his verbis*. Vt vocem patribus, truncatè scriptam fuisse censeamus.

Pag. 63. *Non audentibus Romanis prælio congredi*] Veteres, *prælium ingredi*, eleganter.

Pag. 67. *Cuius salus ab imminenti exitio defensa, ruinæ quoque subtracta est*] In vet. *officio*, pro, *exitio*. malè. Sequentia connexim lego, *defensa ruinæque subtracta est*. Nec enim aliud aliquod exitium Simonidi imminuit, quàm hoc ipsum ruinæ.

Pag. 69. *Patrimonij etiam possidendi adeundæque scholæ, communione coniuncti*] Vett. *alendæque scholæ*. malim, *habendæque* vt vnà eos docuisse significet.

Pag. 70. *Ne ipsa quidem artifex Natura rationem rerum reddiderit*] Compositius hæc prisca editio, *artifex rationem rerum Naturæ*. Illud, *rerum*, sane iungendum cum Natura est.

Cùm sciamus rectè ab ea] Prisca lectio. *ratione ab ea*, quasi dicat iure ab ea vindicari.

Pag. 70. *Dicit bellua etiam corium* CXX. *pedes longum in vrbem missum*] Breuius antiqui: *belluæ corium* C. & XX. *pedum in vrbem missum*.

LIB. II. CAP. II.

Pag. 71. *Iniiciam stilum tam nostræ vrbis, quàm ceterarum gentium priscis ac memorabilibus institutis*] Sambuci codex, *initiabo stilum*. quod esset, quasi initium auspiciúmque stili capiam. Sed probo lente.

Disciplina contineri] Ex sensu, *disciplinam*.

Pag. 72. *Multorum matrimoniorum experientiam quasi illegitimæ cuiusdam intemperantiæ signum esse credentes*] Imò verò *legitimæ intemperantiæ*. Vult tales virosas fœminas, ad pudorem

rationémque peccare, ad legem tamen nubere. itaque velut legitimas quasdam adulteras esse: Similis rei in Martiale iocus,

Quæ toties nubit, non nubit, adultera lege est.

Offendar mœchâ simpliciore minus.

Pag.74. *Reducendi etiam officio fungeretur*] Vetus, *efficium*. probè.

Breuique progressu morarum in lucem virtutum verecundia & laboris meditatione ipsi doctiores eunt] Contaminatus planè & depositus, te iudice Pighi, locus: quem vide an attollam. In meis libris est, *breuique processu.* item *verecunda*, pro, *verecundia*. A tenui hoc auxilio, commodè tamen expedimus, *breuique processurarum in lucem virtutum verecunda & laboriosa meditatione, ipsi doctiores erant.* Sententiam totam lege, vide: probabis valde:

Pag.74. *Defuncta virium cursu ætas*] Prisca scriptura, *viri cursu*. Nunquid, *viridi?*

CAP. II.

Pag.76. *Imperij pondus & auctoritatem domari.*] Lego, *donari.*

Pag ead. *Credo ne alienigena ingenij exercitatione patrij ritus seruus transfuga existeres*] Cur. seruus transfuga? an non transfugiunt & liberi? Bene emendo, *seruus transfuga*, Senex, inquit, tu Mari, & post duplices triumphos Græcam linguam discere spreuisti: ne sero velut transfugio te canósque tuos dehonestares. Sed & liber vetus auctior, *patrij ritus & lingua.*

Pag.78. *Hostiarum exta ad Quæstores ærarij delata veniebant*] Lege, *vaniebant*, pecuniam scilicet ex iis venditis in publicum redigebant.

Pap.79. *Sub magnis auctoribus celebrabant*] Displicet lectio: nec tamen quod præponderet nunc reperio. An *ductoribus?*

CAP. III.

Pag 80. *Memórque si*

mili-

militaris ignauia humilitatem sper ere perseueraret] Ignauiæ vox haud conuenit. lego commodius, *si militaria signa*, & *perseuerarent*.

Q. Næuius centurio, è peditibus lectos expediti corporis, breuibus & incuruis septenis armatos hastis paruo tegmine munitos] Insignis hîc de institutione velitum locus: sed quem menda obsidet non vna. Primùm legimus, *breuibus & incuruis hastis*. an rectè? aut censésne hastas illas ad iactum incuruas fuisse? ego scio rectissimas, nisi si capis de ferro. Vetus lectio, *breuibus & in turmis*. Eleganter & vtiliter emendo, *infirmis*. Describit videlicet velitares illas hastas, & primùm ait breues fuisse (quaternûm enim tantum pedum, vt Liuius vult: siue duûm cubitorum, vt Polybius: deinde addit & infirmas, id est ligno tenui & minimè crasso. Adfirmat Polybius, qui lignum hoc τῷ μὲν μήκει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δίπηχυ, τῷ δὲ πάχει δακτυλιαῖον facit: id est, *longitudine quidem omnino bicubitali, crassitia saltem digitali*. Iure igitur noster, *infirmum*. Sed amplius hîc scriptum: *paruo tegmine munitos*. Quod autem hoc tegmen paruum? indefinita scriptio. imò inepta. Lego, *parmæ tegmine*. Liuius enim disertè libro 26. & 28. parmas tribuit velitibus, Polybius item, & Frontinus lib. 3 Sed & Varronis fragmentum est, *cum rotundis velites leues parmis*, Denique in clausula exempli. *Ideoque auctori eius Næuio adhuc honos est habitus*. Quid illud, *adhuc*? An manebat aut repræsentabatur honos Næuii ad Valerianum æuum? nugæ. Scribo, *à duce*. Exprimere & imitari, vt sæpè, Liuium voluit, qui de hoc facto: *Auctorem traditum equiti miscendorum centurionem Q. Næuium ferunt: honorique id ei apud Imperatorem fuisse*. Quod ab Imperatore igitur honorem ei habitum Liuius scri-

psit, id à duce Valerius.

CAPITE IV.

Pag.82. *Cuius generis minus certa notitia est*] Imò verò sęcularium ludorum (de iis loquitur) origo certa. meliúsque omnino libri prisci, *minus trita*. Satis quidem certáque traditio, ac non adæquè vulgata.

Pag.93. *Habitabat enim in villa sua*] Illud *sua*, addirectitium videtur.

Vidisse se in somnio, quos nescio deorum] Libri duo è meis: *in somnio à nescio quo deorum*. statimque *prætergi*, & *præripi*. Rectè vt opinor, certè ad Zosimi mentem, qui lib. II. *vnum aliquem magnum virum & diuinam formã præferentem*, apparuisse vult: non vt vulgata Valeriana lectio suadet, plures.

Pag.94 *Ad* xx. *pedum altitudinem*] Alta hæc fossio, verius fuerit, *vicenũm pedum*.

Pag. ead. *Translatum anteà Pœniciis indutum tudiciis*] Credo verum, *Translaticium*, id est, crebrum, receptum.

CAP. V.

Pag.85. *Cum inter publicas priuatasque ferias, actiones, personis tecto capite, &c.*] Quid hîc *Actiones*? quę aut quales in ludicra re tibicinum? Hũc quoque locum feliciore spongia eluimus, rescribimúsque: *publicas priuatasque feriationes*, compulsis in vnam vocibus, quæ perperam diductæ: statímque, auctore etiam vetere libro, *concentus edit*: copula eiecta, quæ ad sustentandas Actiones saltem immissa.

Pag.86. *Ideò in sacrificiis mola qua vocabatur*] Quasi mola exoleuisset Valerij æuo. Scribe, *vocatur*.

CAP. VI.

P.89. *Omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda*) Seruat vetus editio antiqui sermonis normam: *monumenta seruandum*, nec ius peruertere.

Sine planctu luctus, funeris die] Confusa leuiter & le-

& leniter ordino : *sine planctu, luctus, funeris ore, domestico sacrific. a. n. conuiuio finitur.* Hæc mens, luctum non produci, sed finiri ipso illo funebri die.

CAPITE VII.

Pag. 95. *Quod eius culpa agger incensus, & pænè castra fuerant capta*] E terra plurimum agger: potuítne accendi? Tu sedulò velas mi Pighi. sed velim (puto te non nolente) *agger inscensus.* Inscendi & conscendi aggerem, vallum, crebra & trita dictio.

Pag. 97. *Lictorum verberibus lacerandus*] Ita tu è Gampensi libro. at plerique libri vberius: *Lictorum se verberibus lacerandum præbuit.* Reiicis ideò, quia non se præbuit Rullianus, inquis, sed priusquam verberaretur effugit. Vulgatæ tamen ego verba seruē, sed immutem, & è *præbuit*, faciam *præbeat.* Sententia ita acrior, fortiorque videatur.

CAP. IX.

Pag. 108. *Ite igitur & nodosam exsoluite stipem, vtilem posteritati numerosæ*] Nodus aliquis in nodosa hac stipe: nec video quî adiectio hæc conueniat. Legerim, *numerosam.* Censores videlicet, multiplicato censu, ærarios fecerunt cœlibes: siue, vt ipse Valerius hac ipsa in re antè dixit, æra pœnæ nomine pendere iussterunt. Id more suo Valerius alludens, Ite, ait, pendite numerosam stipem in vsum numerosæ posteritatis.

Pag. ead *Nec pensi duxerat, iisdem imaginibus adscribi*] Vox in plerisque libris interiecta *nec indignum pensi duxerat*, me arbitro, non emouenda, sed velut exclamatio seorsim capienda, cum vulgata, si placet, parenteseos nota: *nec (in lignum!) pensi duxerat.* Valerius & Annæus Florus hæc talia vsurpant, imò adfectant sæpè.

Pag. 111. *Eaque adiecisse satis erit*] vetus, *iniecisset*

quasi, strinxisse, delibasse rectè.

CAPITE X.

Pag. 112. *Integritatem tanti viri paucis litteris perpendi*, Libri aliquot vett. *litteris perdi*. ex quo ego, *prodi*.

LIB. III. CAP. I.

Pag. 117. *Expressa est itaque illa vox hominum, Gratulemur nobis Latini*, &c.] Scribo, *illa vox homini*. De Poppedio enim ipso capiendum. qui, vt ex narratione Valerianâ & clarius è Plutarcho apparet, auctor vnus honorificæ huius in Catonem vocis.

Pag. 118. *Ipsum Marium si quis eò loci statuisset*) Abest vett. vox *si quis*. Lego igitur concinnius: *ipsum Marium eò loci statuisses*.

CAP. II.

Pag 120. *Nam neque altitudine deiectus, quassatúsve, neque pondere armorum pressus*] De Coclite sermo est, qui è ponte in Tiberim præcipitauit, audaci & felici saltu. Sed aptius omnino legeris: *altitudine deiectus quassatus, neque* &c. Deiectus altitudinem, siue deiectionis cape.

Pag. ead. *Eadem enim tempestate*] Ætiologica illa particula *enim*, non habet hîc planè locum. Mutem, & scribam. *Eadem ea tempestate*. Ea, videlicet Clœlia.

Pag. 125. *Qui spectaculo attoniti hostes posteriori die ad eum supplices pacem petentes venerunt*] Hæc clausula tota rei falsæ & absurdę est. A Catonéne tum admodum iuuene, nullum imperium, nullum munus publicum fungente, pacem publicitus petitam? Nunquam factum, nusquam scriptū. Audacior medicina huic loco facienda, ne tam latę culpæ exemplum sit Exemplaris scriptor. Lego igitur, *ad Paullum supplices*. Quod ad historiam est: quia vniuersi Macedones illo biduo (Plutarchus auctor) in fidem Paulli Æmilii se permiserunt.

Tib. Gracchus, profusis largitionibus, fauore populi occupato]

occupato] Malim, *aucupato* patiendi significatu, vt aliâs notaui.

Pag.127. *Ego certè aut speciosam optaui mortē, aut felicem audaciæ exitum*] Scribo omnino, *aut speciosam oppetam mortem.* Ea lectio ex mente viri fortis.

Pag.131. *Capitali supplicio adficiendos iudicaret*] Imò, cùm id euênit, iam maximè supplicio eos adficiebat. Bene igitur vetus, *adficiendo vindicaret.*

CAPITE III.

Pag.136. *Edito gemitu regias aures aspergeret*] Lego *asperaret.*

Pag 139. *Non ergo fastidioso aditu virtus excitata, ingenia viuida ad se penetrare patitur*] Commodiùs hęc legas & distinguas; *Non ergo fastidioso aditu virtus excitata inge nia ac viuida ad se, &c.* Non habet, inquit, fastidiosum aditum virtus, quælibet ingenia, modò acria & viua, admittit.

CAPITE IV.

Pag.140. *Vernam huic vrbi natum, regem dando*] Verba traiecta recolligo & repono, *Vernam natum, huic vrbi regē dando.* Viliores videlicet nati serui, quā facti. Plautus ad correctionem nostram appositè de Mercurio & Sosia:

Satius est me, queri illo modo seruitutem, hodie
Qui fuerim liber: hic, qui verna natus est, queritur.

Pag.142. *Ab his indoctis erroribus abductū animū*] Legendum videri *ab his doctis erroribus*, monui secundo Electorum.

CAP. V.

Pag.144. *Qui in maximo & ingenuorum ciuium & amplißimorum prouentu*] Emendo, *& ingeniorum, & ciuium amplißimorum*; ipsa ex re.

CAPITE VI.

In cultu, cæteróque ritu] Auctores voce antiqui, *ceteróque vitæ ritu.*

CAPITE VII.

Pag.148. *Quoniam ne ille quidem in consimili genere virtutis edendo*

fatigatus est] Parum sapiebat phrasis, Edere genus virtutis. Adiuuit, & duxit ad verā lectionem scriptura prisca *genere virtutis sudando*. Ex quo ego: *se dando*, veraciter corrigam.

Pag. 153 *Non patiuntur me breuioribus exemplis insistere fortissimi duces*] Veteres *breuioribus exemplis* magis rectius. quęsitus enim sermoni decor ex antithetis Teneriorum & fortissimorum.

CAPITE VIII.

Pag. 155. *Quasi debitum superest opus constantiæ. Natura enim comparatum est, &c.*] Libri mei, & plerique è suis Pighi, *constantiæ repræsentatione. Cura enim*, &c. Verùm ego censeo, *constantiæ repræsentatio. Natura enim.*

Pag. 156. *Dictatori ei Magistrum equitum Minucium iure imperij Senatus æquauerat*] Hoc de Senatu planè & perspicuè falsum. Non sciuerunt, non approbarunt id temerarium & nouum patres: plebis vnius & Tribunorum hæc sanctio, hic error. Itaque Liuius disertè Plebiscitum appellat. Nec aliter Plutarchus. Quin iste ipse Valerius libro 5. cap. 2. *Dictatori ei*, inquit, *Magister equitum Minutius, scita plebis æquatus*. Nesciuit Valerius? corruptores isti librorum potius, à quibus infarcta vox *Senatus*. Ego censeo illum scripsisse, *iure imperij æquauerant*. Satis enim pronum intellectu, quos intelligat.

Sæpe etiam specie bene gerendæ rei oblata] Malo, *spe bene gerendæ rei*. atque ita priscus liber.

Pag. 158. *Depulsis prostratisq. inimicorum partibus, Sulla*] Vetus, *dispulsis*, id est, disiectis dissipatisque, quod probo. Sed & voculam, *Inimicorum*, libens hic expunxerim, immissam ab iis qui Partium nomen quid valeret parum capiebant.

Pag. 159. *Sine vllis imaginibus nobilē animum &*

idem

idem constantia propositũ secutus C. Mauius] Placet magis lectio antiqua cum voce inserta, *nobilem animum ostendit, idem constantia, &c.*

Vt Cæsaris miles esse desinã, & tuus esse incipiam] Concinnius concepta in prisco viri fortis verba: *vt aut Cæsaris miles desinam, aut tuus esse incipiã.*

Pag. 162. *Quẽ Syracusanus Dion diuersitate exẽpli prægrauat*] Bene omnino liber vetus, *seueritate exempli.* Nam prius exemplum amatorium est & tenerum: hoc serium, seuerum.

Pag. 162. *Qui cũ ad vnã potionẽ sententias direxissent*] Vetus. *Quorũ cũ ad vnam.* Lege igitur & sequentia, *sententia direxissent.* Non tritum hodie, sed priscæ elegantię dicendi genus. Et sanè frequens illis, verba hęc agentia, ad neutrorum quasi ordinem significationémque transferre.

LIB. IV. CAP. I.

Pag. 168. *Censor cũ lustrũ conderet, inq; solito fieri sacrificio, scriba ex publicis tabulis, &c.*] Damno verba, *solito fieri:* & iure. Sordent enim, imò & fallunt. An solet olim fieri id sacrum, non Valerii quo? Imò etiam tũc in vsu, quotiens conditum lustrum. Vetus præfuit mihi ad notabilem emendationem, in quo lego, *solita viri.* Non ambiges tu optime Censor, quin *Solitaurili*, scribendum sit: quod sacrificium proprium omnium lustrationum: & in primis Censoriæ huius, lapis Romę pulchrè, in quo apparatus omnis istius sacrificii, cum triplici hostia, suéque, tauro, Censore faciente. Vide, si lubet, quæ notauimus ad Historias Taciti.

Ita sibi credi oportere, si & alij idem asseuerassent] Priscę editiones negationem inserunt, *si non & alij*, falsò: at tu muta, *si modò & alij*: & rem habes.

Pag. 169. *Vnius testimonio aliquẽ credere pessimi*

esset exempli] Eędem cum altero è manus. meis, *aliquem cedere* & verum censeo, aut certè, *cadere*: id est, perdere aliquem & adfligere.

Quam angusto ambitu orationis amplectar] Vetus *quam breuissimo.*

Sed cùm magna & multa breuiter dicenda sint] Placet prisca lectio *cum magna strictim, & multa breuiter.*

Sermo infinitis personis rebúsque circumfusus, vtrumque præstare non potest. Itaq. propositi quoque nostri ratio, &c.] Abest antiquis plerisque vox, *Sermo*, & sequentia illa sic concipiuntur, *vtrumque præstare propositi nequeo quoque nostri ratio.* Corrigo & dirigo: *vtrũque præstare nequeo. Propositi quoque nostri ratio.* Sermonis illa voce eiecta.

Vbi maximorum ducum & ciuium tantorum togata prœlia] Vetus, *tantum nũ togata*, bene ad meum sensum.

Pag. 170. *Plebis scitum enim interposuit*] Vetus & vera scriptio, *plebei enim scitum.*

Pag. 173. *A piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus*] Prisca editio, *reticulum trahentibus*. An & *reteiaculum?*

Hoc fortunam tractus se emisse dicente] Alii libri, *ductus*, non, *tractus*: duo è meis, *iactus*. quod æquè placet.

Qua conditione propter nouitatem rei ad vniuersum populum delata. Omnino scribendum, *qua cognitione.*

Atque vt Theopompo] Vetus, *Atque in* Lego, *Atquin Theopompo.* & statim voce insita, *qui cum primus.* ex eodem libro.

CAPITE III.

Pag. 178. *Deinceps ex iis vocemus, quorum animus, &c.*] Præpono veterem lectionem, *Deinceps & iis vacemus.*

Cn. Martius, cui Coriolis Volscorum oppidũ captum cognomen adiecit] Vetus, *captiuum cognomen & adiecerunt*. Lego igitur: *Corioli, Volscorum oppidum capti, suum cognomen adiece-*

iecerunt.

Pag.179. *Atque ligneo catillo canantem*] Prisci, *éque ligneo.*

Pag.184. *Poti senis animum illecebris pellicere non potuisset*] Sambuci codex, *posti senis a.i.polluere.*

CAPITE IV.

Pag.185. *Cum Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua illo sæculo pulcherrima ostenderet*] De mendo suspicio hîc mihi iniecta primitus, quia cùm verba hæc sint è Collectorum libris Pomponij Rufi, antiqui scriptorei, nec procul adeò à Gracchino quo vix conueniebat illum vt de remotissimo æuo loqui, *illo sæculo pulcherrima*, Auxit trium librorum veterum lectio, quæ *illius sæculi*, præfert. Ex quo bella mihi nata correctio, *illius oculis*, nec ego quidem de veritate ambigo. Certè, vt Campanus luxus tunc suis, omni sæculo pulcherrimus videri potuit muliebris ille mundus.

Pag.186. *Quia dominiũ rerum collabi solet, bona mentis vsurpatio, &c.*] Sãbuci codex voces aliquot ingerit, istas: *dominium rerum collabi solet, bona mens præfertur diuitiis, cuius vsurpatio, &c.* Prior mihi vulgata.

Pag.ead. *Tres consulatus acceptissimo populo Rom. gessit*] Vetus *acceptissime*, accipio.

Pag.87. *Solidæ laudis cupidini*] Magis placet prior lectio, *cupido. Prima belli Punici gloria cladésque maxima*] Acutius videatur & verius, quòd in priscis: *gloria, quia clades maxima.*

Pag.188. *Minus multò cultores*] Sententia vult, *multos.*

P.189 *Ideò Senatus*] Vetus, Idẽ *Senatus*, & rectè.

CAPITE VI.

P.193. *Quorum ibi factum sepulchrum Tarenti etiamnum conspicitur*] Vox *Tarenti*, à glossula est, dele. Nam de vrbe ea ante statim sermo: & nunc addit *ibi.*

Pag.196. *Sunt & alienigeni amores iusti, obscuritate ignorantiæ non obruti*]

Veteres mei vberius & verius: *alienigeni amoris cineres, vsti obscuritate*, &c. Duriusculè, fateor, sed Valerium ne nosce, aut hæc agnosce.

CAPITE VII.

Pag. 198. *Itaque celerius est sine reprehensione propinquum auertere, quàm amicum: quia altera direptio iniquitatis, altera vtique leuitatis crimini subiecta est*] Primum lego *celerius & sine reprehensione propinquum auersère.* deinde cùm in veteri sit, *quia altera relectio iniquitatis*, tamen in Vltraiectino altero, *desertio.* quod æquè probum.

Pag. 20. *Tu exilium indiceres: adeò blando veteris imperio, quod is supplicium honori prætulerit*] Parum Latina aut pura hęc iunctura veteribus abest vocula *is*: item, *Prætulit*, in iisdem non *prætulerit.* Ego concinno, *tu exilium indiceres: (adeò blando veteris imperio) supplicium honori prætulit.*

Pag 202. *Iusta pœna debitum spiritum tenebris tu- rar. conabatur*] Quis spiritum furatur? me arbitro, parum aptè dictum aut scriptum. In veteri, *funerari.* Ex quo bellâ metaphorâ eruimus, *fœnerari*, lucrari videlicet & producere ad tempus latibulo illo spiritum Brutus volebat.

Pag. 203. *Testatiorem beniuolentia*] priscus liber *testationem*, rectè, si *beniuolentia* rescribas.

Pag. 204. *Atque vt illarum ades, sacra domicilia*] Melius, *ades sacræ, domicilia.*

Pag. 205. *At quo secessu quosdam fugerit, aut quibus insulis misericordia permiseris, non exiberis ne alienis malis perinde ac bonis suis latentur*] Veteribus nullę sunt duæ illę voces, *non cohibebis.* & spernendę omnino, sic tamen vt totam clausulam interrogatione deinde alleues.

CAP. VIII.

Pag. 206. *Si animo erogantis*] Scribes *animum*, si tu animum ad priora retuleris, à quibus hæc pendent.

Pag. 207. *Alter enim quod*

quod præstat, potest] Fallor, aut argutior prisca lectio, *quod potest præstat.*

Iam qui hac præcipuè negotiatione delectantur] Vetus, *negotiatione.* De re vsuraria loquitur. eáque inhonesta, cui nimis honestum Negotiationis verbum. Credam facile fuisse, *nummatione.*

Pag. 208. *Sed etiam sua alius ipso tribuente sensit, commemorari*] labem & nubem huic loco veteres adimunt, in quibus sic: *quæ alio tribuente sensit.* Transitum enim & velut viam sibi facit (solitum id Valerio) ad exempla Externa sequentia, in quibus non Romanorum in alios, sed aliorum in Romanos liberalitas expressa. Eam autem, inquit, commemorari quoque interest Romanæ laudis, quia meruit.

Pag. 209. *Quod nollent accipere*] Glossulam hoc totum sapit. dele, aut rescribe, *ne nollent,* sed dele magis.

LIB. V. CAP. I.

Pag. 213. *Cum & viribus corporis, & animi virtute aliquanto esset superior*] Puto vocem excidisse, scribendúmque, *viribus corporis par, & animi, &c.* Nam animo saltem excelluisse Romanum vult, cùm cetera pares essent.

P. 214. *Proinde in eo prælio Badius obtruncatus est*] Quo prœlio? non certè singulari illo occubuit. Itaque voculam, *eo*, delendam censeo. Posteà scilicet pugna aliqua ceciderit.

Siquis ignarus vir aspexisset] Lege, *viri.*

Pag. 115. *Amicitia reges fidißimi populo Rom.*] De Masanissa loquitur. Atqui ille, cum id contigit, infensissimus Romano nomini hostis. Itaque parum attenta Valerij mẽs hæc scribentis.

Pag. 218. *Eam ex tyranni ore manasse*] Plerique libris additum, *ore de humanitate manasse.* Reiicis ea verba, Pighi è libris aliquot scriptis, &

rectè. Nec malè aut imperitè tamen siquis legat, *ex tyranni ore & immanitate.*

Sermonem habuisse] Vetus, *habitum*. Si rectè: tum paullò antè rescribe, *quōdam*, vbi, *quosdam*, legis.

Pag.219 *Ad patrē propugnatione laborantē*] Veteres duo, *propugnatorem laborant*. Suspectus locus eò magis, quod duæ eæ voces alteri manuscripto absint. An tamen, *pro pignore laborum*?

CAPITE II.

P.221. *Coriolanum patriā oppugnare conantem*] Vetus, *Patriæ interitu perficere conantē*. Quid si *interitum*? Vulgatam si intueare, displiceat: quia non oppugnarè conatus saltem Marcius: sed reuera oppugnauit. Si retines, malim *expugnare*.

Senatus matronarū ordinem, Addunt veteres, *Senatus gratitudine motus matronar. ord.*

Vti fœminis semita viri cederent] Iidem, *de semita*: Plautus: *cedam ego illi de via, de semita.*

Pag.222. *Vacasse in tanto gaudio Patribus Conscriptis duabus humilibus fœminis referre gratiam, nedum tam præ se tulisse, mirandū*] Sententiam haud malam ex his elicias, cùm tamen in veteribus duobus legam, *nedum tam propter se tulisse*: ambigo an non scribend. *nedum tam properiter retulisse*. Celeritas enim beneficii, beneficiū auget.

Pag.224. *Quidquam decerpsit*] Priscus codex, *arcessit*. Possis legere, *abscessit*.

Pag.ead. *Quorum laudē adiecta lege conditio auget magis, quàm extenuat*] Quæ hæc conditio adiecta lege? frustrà quæras. Scribe, *abiecta*. Hæc est mens Valeriana: Libitinarii, inquit, etsi lege & more abiectum ac vile id genus, tamen, &c. Sanè in vilibus habiti semper, ideóque mox etiam appellat, *Contemptum gregem.*

Pag.225. *Sed dum honesti*

sti actus etiam ab infimis editi memoria non intercidant] Abest veteri, *actus*: & post, *infimis*, inserit, *estis*. Ego legam: *dum honesti etiam infimæ sortis editi memoria non intercidat*. Dummodò rei honestæ, inquit, etiam si à vilibus editæ memoria duret, &c. Statim etiam malim, *vt nec illis adiecti, nec his prælati*: ordine mutato, & cur malim, vides.

Pag. 227. *Quorum quoniam religiosum cultum instituimus*] Imò verò, *institimus*. Iam enim dixit de Gratitudine, & locum eum velut peragrauit.

CAP. III.

Pag. 228. *At, inquit, ærario*] Lege, *inquis*.

Pag. 230. *Quo enim Iambo, qua procella verborum*] Haud displicet de Limbo: nec item quod in veteribus, *nimbo*.

Pag. 232. *Ille vicatim dispersos ciues suos in vnã vrbem contraxit*] In veteribus est, *ille locatim*. Neutra vox ad verum, & facilè ex hac inconstantia odoror suppositas illas pro germanã ista *pagatim*. Athenienses enim antè Thrasea in pagis habitarunt, Plutarchus. & clarissimè Liuius libro 31. *Delubra sibi fuisse* (Athenienses loquuntur) *quæ quondam pagatim habitãtes in paruis illis castellis vicisque consecrarint*. Idem de iisdem: *Templa deûm quæ pagatim sacrata habebant*. Adde quę mox addam.

Pag. 213. *Abundè non duxerunt*] Negatio abest veteri: & tollenda.

Hanc hereditatem paternam solam se sortitum] Optimè vetus & ex veteri formula, *solam secreuisse*. Hereditatem cernere, pernota iam & notata aliis dictio.

His dotibus, quæ ad pacandum hominem potentissimæ indicantur] Displicet iure, *pacandum*: & falsum scio: Veteres duo, *pariendum*, certius *parendum*. Tentem ex eo, *Parcẽdum homini* Et si malim *pertegendum*, aut eius sententiæ verbum propinquius.

Pag. 237. *Discordes soci tui, paucis diuidua tuguria*,

Græcia facta sunt, Columen lucet Marathon, &c. Curuus locus, quem tẽtasti, Pighi, dirigere: sed tentasti. Nos, ni fallor, propitio Phœbi filio sanamus. Vetus vnus habet, *& paucu*, alii aliquot *& pacu*. Lego, *& pagu*. Hoc primùm. Sanè qui in referenda hæc sint ad Theseum, qui pagatim habitantes Athenienses (suprà doctum satis: & hic locus priori illi firmando item valeat) in vrbem conduxit, nemo ambiget ex cathenata hac priorum repetitione. Iam sequentia ex prisco libro sic concinno; *& pacis diuidua tua, Græciæ facta sunt columen. Lucet Marathon*. &c. Athenienses ipsos adfantur & increpant. Per nos, inquiunt, tua tuguria & pagi exculti, in caput Græciæ verterunt.

Honore ara decorata, quasi sacrosancta colis] Vetus vnus *sacrosanctiores colis*, alij *sacrosanctiora*, & omittunt τὸ, *quasi*. An legendum, *decorata, sacra sanctione colis*: quod esse, sacra quadam lege & decreto colis.

CAP. IV.

P.236. *Expugnasti inquit, & vicisti iram meam, patria, precibus huius, &c*] Confusa hæc, mala. Scribo, *vicisti iram meam patriæ: precibus huius admotis, cuius vtero te*, &c. O patria, ait, iam animum meum vicisti telo hoc maternarum precum.

Pag.239. *Quod necesse est animo quoque euenire, aliquanto efficaciore pictura litterarum vetera pro recentibus admonitos recordari*] Locum habes, Pighi, inter mutilos: ego inter malos. Emendari posse censeo nonnulla admonitiuncula libri, qui habet *vetera prodentibus*. Vnde ego, *vetera à prudentibus admonito recordari*. Dispice, nec fugiet te sententia. Inuoluta autem huiusmodi multa in Valerio: nec miror sæpe in tam tenebrosis sententiis offendisse exscriptores.

CAP

CAP. VI.

Pag. 244. *Quia euersa domo, intemplatius reip. status manere potest*] Placuit ita tibi Pighi, è Cauchiano. At in duobus meis est, *interdum proprius reip. status*. non malè certè. Quod si Cauchiana scriptura præferenda est: malim ex ea tamen, *intemeratus*.

Pag 245. *Namq. in capite eius subito veluti cornua emerserunt*] Vacillant valdè libri. Alii, *cornua eruperint*: alij, *erepserunt*: meus palàm, *erexerunt*. nonè, sed verè. Erexerunt absolutè ea forma dictum, qua antè notaui, Direxerunt. Sic Minuerunt, Auxerũt, Sedarunt, Posuerunt: id est, minuta, aucta, sedata, posita sunt, veteres passim dixere.

Caius ius dicenti, cum in capite picus consedisset] Bona item prisca lectio *Cuius ius dicentis*.

Domus ipsius statum felicissimum] Veteres *factum fidelissimum*, probem, *fatum felicissimum*.

Pag. 245. *vnicum talis Imp. specimen esset*] Sambuci codex, *spectamen esset*. Anne *spectamen*.

Pag. 247. *Ac pabulantium hostium globo*] eiusdem codex, *palantium*.

CAP. VII.

Pag. 251. *Stratonicus infinito amore correptus*] An *infrunito amore*? Certè de stolido, improbo & impudenti affectu loquitur priuigni in nouercam.

Excitatiorem anhelitum] Falsò, languidior enim anhelitus, & velut abiens cum illa abeunte fuit. quod ipse Valerius aperit, qui increbuisse anhelitum ait illa intrante. Veteribus est, *exercitatorem*. Vox accommoda haud mihi nũc accurrit.

CAP. IX.

Pag. 256. *Seni tale debere suspicari persuasus*] Non est in veteri vox, *debere*. Ego verò illud, *se*, etiam deleo, & lego, *nil tale suspicari persuasus*.

LIB. VI. CAP. I.

P. 260. *Vnde te virorum pariter ac fœminarũ præcipuũ firmamentũ Pudicitiæ innocẽ?* Scribẽdũ est, *euocẽ*.

Varia enim eius domicilia recenset, & velut ambigit, vbi potissimum habitet. Vocem etiam *Firmamenti* (nescio an non calidè) mutem in *Ornamenti*.

Sanctissimúmque Iuliæ gentis genialem thorum assidua statione celebras] Insignis planè restitutio, quam tamen libris debemus, quibus ferè vox, *gentis*, abest. Et qui expedias alioqui hanc sententiam? Quæso te, an gentis Iuliç genialis aliquis thorus? imò singulorum is est, nec nisi matronarum. Itaque de Iulia hoc capiendum siue Liuia Augusta: cui seruiliter, vt & Tiberio aliâs, adulatur: tantámque pudicitiam eius facit, vt numen ipsum inhabitare velit Genialem eius thorum. Porrò Iulium nomen post adoptionem vulgò datum Liuiæ, docui in Commentario ad Tacitum. cuius rei inobseruantia locum hunc fœdauit.

Pag. 261. *Atque hanc illatam iniuriam non tulit Virginius plebeij vir generis*, &c.] Scribe & distingue, *Atq. hac illatam iniuriã non tulit Virginius*, &c. Claudit exemplum præcedens, & transit ad alterum: Atque hęc Lucretia, inquit, illatam iniuriam vlta est ferro: Virginius etiam inferẽdam.

Deductam in forũ puellam occidit] Imò iam in foro erat puella ad Appij tribunal, Lego, *seductã in foro*. Ita res, è Liuio, aliísque: qui seductam paullùm à patre puellã: & tunc interfectam clarè scribunt.

Pag. 26. *In qualemcunq. enim statu pos tam Romano sanguini pudicitiam*] Melius, *posito*.

P. ead *Æquè senilis fœdus exitus sequitur*] Illud, *senilis* infarctum est.

P. 284. *Octauium deprehensum neruis contudit*] Sambuci codex, *ernix cõtuditur*. vnus è meis, *protinus contudit*: alij, *pugnis*. Ego hęreo.

CAPITE II.

Pag. 268. *Multi motus vrbis atq. Italiæ siniti erant*,

erant, plebs Romana libertatis Scipionis libera non fuit.]Nihil hæc postrema ad eam clausulam. itaque amoues & copula cum sequenti exemplo, hoc modo: *Plebs Romana libertati Scipionis libera nõ fuit, quapropter minus mirari,*&c.

Pag.271.*Idem cum multa de temporibus Cæsaris liberius loqueretur*] Veteri deest vox,*Cæsaris:*& pro, *temporibus*,legit,*patribus*. Tu non ambiges quin, *partibus*,vera scriptio sit, voce etiam illa reiecta. Partes, eo sensu quem suprà notaui.

Pag.272. *Itaque timens ne si tu fueris ambsumptus*] Deinde illud,*timens*, fide libri.

CAP. III.

Pag.285.*Pollia quæ proxima exierat*]Mallem,*quæ prima* atque in his vocibus sępe commutatum.

CAP. VI.

Pag.290. *Falsum legationis nomen amplecti*]Vetus, *vocabulum amplecti*. Ausimne,*vocabulum*?

CAP. VII.

Pag.291. *Ne domitorem orbis Africani fœmina impudicitiæ reum ageret*]Impudicitiæ vox non in virum conuenit, eúmque qui libidinosè agit, sed qui queve patitur. Latini quidem ita. Exemplum hic contrà, si locus rectus. In veteri vno est, *incontinentiæ*, in altero, *impatientiæ*. ex quo ego rescribam,*impotentiæ*. Ne is, inquit, qui potens tot hostium, parum potuisse in se coercendo videretur. Proba omnino correctio.

CAP. VIII.

Pag.292. *Custodita rei salute subuertit. Argui fortuna,&c.*] Codex meus voces aliquot inserit bonas & germanas, *subuertit,& dominum sua fide & constantia liberauit. Argui*, &c.Malim tamen,*summa fide*. Paullo item antè legerim,*Plurimis etenim laceratus verberibus*.

Pag. 295. *In cubiculum ac lectulum recipit.*] Prisca editio, *ac lectuculum*, Lego *lectic[ul]am*, Is ritus,

vt lecticulas haberent nō ad somnum, sed ad decubitum, in quîs lucubrarentur, scriberent, quiescerent. Suetonium in Augusto vide.

Contentus essem huius generis exemplis] Prisci libri inserunt, *essem ex his huius generis*. Fuisse censeas *eximiis huius generis*.

Pag.296. *Nec solùm hactenus beniuolentia processit*] Iugula vocem *solùm*, auctore libro proprietatem verbi hactenus non cepêre, qui addidêre.

CAP. IX.

Pag.ead. *Nam cum aliorum fortunas spectando*] Vetus, *fortunas & pectora*. Ego verissimum censeo, *fortunas & decora*. Statímque, *quid aberit*, non *oberit*, ex veteri.

Pag.299. *Sed operas publicanis dedit : idem vltimam inopiam suam*, &c. Scribe, *id est, vltimam*. vitio in libris crebro. Sententia hîc postulat. non enim aliud aliquod munus obisse narrat, sed hoc idem interpretando vtile facit & abiicit.

Victor Capitolium felicitate celebrauit] De triumphante loquitur. Anne *felici dape?* vt de solemni illo triumphantium conuiuio in capitolio capiat.

Pag 300. *Turpem decoctoris superlationem iniunxit*] Puto fuisse, *appellationem*. & deprauasse vocem adhęsu litterę sigma è fine alterius.

Pag.302. *Eiusdem stultitia imperia salutaria*] Stultè interposita vox Stultitiæ: quam tolle, natam è linea priore. Nam illud, Eiusdem, ad Cimonem planè referendum fuit.

Pag.304. *Improuiso decursu destitutos*] Veteres duo, *recessu*. quod approbo.

LIB. VII. CAP. I.

Pag.305. *Adiecit animi rarissimas dotes*] Rectè, quia tamen in veteri lego, *animi non rarissimas dotes*, ambigo an *numerosissimas* non fuerit.

Pag.306. *Nam Q. Metellum*] Duas voces istas, *Q. Metellum* clarum à glossogra-

ſographo eſſe. De illo ipſo enim omnis hic continenter ſermo.

CAP. II.

Pag. 309. *Is vbi conſul cognouit*]Vetus, *Id ſic conſul*. Lege, *Id ſicut conſul*.

Tam citò animaduertit] Nihil hîc de celeritate: prudentiæ tota conſideratio eſt. Itaque ſcribo, *tam ſcitè*.

Pag 312. *Inſequentibúſq. ſæculis ſint habitaturi*]Germanior ſcriptura libri, *inque ſequentibus ſæculis*.

Quæ fortuitò patimur] Malo, *ſortitò*: & ſententiam magis explicat.

CAP. III.

Pag. 321. *Sordida magorum dominatione oppreſſa. Darius rex adiutoribus eiuſdẽ dignitatis aſſumptus*] Mirè inuolutus locus mihi quidem. Darium ecce regem vocat, atqui candidatus regni ſaltem erat, & de eo agitur, quomodo & qua fraude regnum adeptus. Sed & Adiutores eiuſdem dignitatis appellat. Adiutoréſne regni? imò cõtrà, aduerſarij eius, & quiſque ſibi ſpondebat eam dignitatem. Aut nihil video aut grandis & ſudax deprauatio: quę neſcio an ſic leuanda. (nam vt tollam prorſus, ſine libris vix ſperem) *Darius rei adiutoribus eiuſdem aſſumptis*. Hiſtoria ſanè talis: & ij qui coniurarant in magos, conuenêre ſimul in hanc conditionem de regno.

CAP. IV.

Pag. 226 *Omnes pugnantium globos præcurrit*]Vetus rectè, *percurrit*. Miſcuit ſe globis, non præcurrit.

CAP. V.

Pag. 330. *Vt propoſitis ante oculos clariſſimorum*, &c.]Tota hæc circunductio melius & compoſitius concepta in veteri: *Quia propoſitis ante oculos clariſſimorum virorum repulſis, vt non minore cum ſpe honores, ita prudentiore cum animi iudicio petent*.

CAP. VI.

Pag. 333. *Quatuor & viginti millia ſeruorum comparauerunt*] Legendum videri *quatuor millia ſeruorum*, & cauſam erroris

docui in 11. Elector.

Pag. 337. *Eámne vnquam aliquis in acie hortaretur*] Vetus optimè. *En, quem aliquis.* irrisorio illo & dissimulanti genere sermonis.

CAP. VII.

Pag. 338. *Summa cum iniquitate paternū nomē abrogauerat*] Prisca lectio, *nomen iurgauerat*. Fuit omnino, *nomen eiurauerat.*

C. Calpurnij Pisonis Prætoris Vrb. constitutio] Libri plerique omnes, *præfecti vrbis.* Referre ad Pisonem præfectum sub Tiberio conabar, cui dare se Valerius voluerit arcessito hoc exemplo: sed illi Lucium prænomen fuit.

Terentius ex octo filiis] Mentis meæ oculus hîc, nisi legas, *Terentius cum octo*, cæcutit.

CAP. VIII.

Pag. 340. *Testamento is filium instituit heredem*] Si filium instituit: quomodo Ti. Longus id subuertit? & quomodo is sanguine ei proximus? clara peruersio, Emendauimus nuper, *Testamento Ofiliū*, & probat nunc vetus, cui vocula, *is*, nulla est.

Pag. 343. *Quid hoc loco inhonestius?*] Scribe, *ioco*, non, *loco*.

Vitæ fructibus continuò cariturus] Sambuci liber, *vitæ lusibus*, An, *vsibus*? puto.

LIB. VIII. CAP. I.

Pag 345. *Forti punitione liberata fratris dextera*] Verum est, *Librata*.

CAP. II.

Pag. 352. *Æquitas quærentium delectare*] Vetus, *quæstionum*. Fortè, *quæsitorum*, siue *quæstorum*.

Pag. 354. *Tam minuti à pudore excessus*] Vetus, *tam minimo*: sicut aliàs hic loquutus.

CAP. XI.

Pag. 375. *Athenæ solitudine agerentur*] Melius. *angerentur*.

Pag.

Pag.376. *Desiderium picloris coegit explere.* Margines tui præferunt, *coegit exemplare.* quod & in meo est libro. Verbum ignotius fuit, in quo turbant: & me iudice, *eximplere:* quomodo & Adimplere dicimus, aliáque compositione gemina.

CAPVT XIII.

Pag.378. *Conspecta est*] Lege, *esto.*

Pag. *ead. Ei nostra ornata mentio defuisse existimetur*] Ambigebam pridem de loco: quia superbè illud de se scriptum, *ornata nostra mentio.* Sambuci codex subuenit pulchrè: *ei oratio, ne nostra mentio defuisse.*

Et simul spe diuturnioris vitæ] Lege, *spei.*

CAP. XIV.

Pag. 384. *Dulcedinem gloriæ penè adiecit gloriosam*] Ita tu Pighi, ex omnibus manuscriptis. Nam antea legebatur, *Dulcedini gloriæ puta gloriam.* At ego lectionem suã ipsam iacentem erigo, *Dulcedinem gloriæ, penè adieci, gloriosam!* Velut exclamat. & ô dulcedinem, inquit, gloriæ. tantum non dixerim, gloriosum! Acumina & sententiolas Valerij nostri.

LIB. IX. CAP. I.

Pag.392. *Inde infusa culinis ostrea Arte censibúsque edendi atque bibendi voluptas reperta est*] Abest τὸ *ostrea*, à plerisque omnibus libris & tollo sanè ego, ac rescribo: *inde infusa culinis artes, censibúsque,* &c. Sententiam egregiam eiicio: & hinc, inquit, repertæ culinariæ illæ artes, & patrimoniorum pretiis empti coqui.

CAP. II.

Pag.398. *In publica villa*] *quæ in campo Martio erat*] Vide ne totum hoc glossematium sit, nisi fortè docendus aliquis Valerij æuo, vbi Publica villa esset.

Pag. 400. *Inclusis mœnibus Attinguensium*] Veteres, *Abteguensium,*

Scribe, *Atteguensium*. Ategua, notum Hispaniæ oppidum est.

CAPVT III.

Pag. 406. *In Fabio pulcherrimam partem omittendam*] Lego *pulcherrimè partam*. & ad victoriam refero.

CAP. IV.

Pag. 409. *Eius denique confirmandi gratia*] Præfero scriptam lectionem: *eiusdémque*.

CAP. V.

Pag. 411. *In Hostiliam propinquam rostris ad me venit*] Vocem libri interferunt, *rostris idem ad me*. Lego, *id est ad me*. Quomodo vocis eius superbæ indignitas magis eluceat.

Pag 412. *Vestem & instituta Persica assumpsit, spreto mortali habitu diuinum æmulatus est*] Verbi aliquid occultioris hîc, delitere docent libri, qui valde titubant. Quidam, *diuinum aucupatus est*. alij, *diuinum caput æmulatus*, & qui propius ad verum, *caput latus est*. Credam fuisse, *diuinum captatus est*. pro captauit. Crebrum valde hoc genus antiquis: & infrà, cap. VIII. vbi vulgo, *Itaque exiguo momento maxima rei casus fluctuauit*: libri mei tres, *fluctuatus est*.

Pag. ead. *Iam Xerxes, in cuius nomine superbia & impotentia habitat, suo iure quàm insolenter abusus est, cum Græcia* &c. Absunt à meo libro illa. *abusus est*, me iudice, meritò. Scribo & distinguo. *superbia & impotentia habitat suo iure, quàm insolenter? quòd Græcia*, &c. Ita enim vetus, non *cùm Græcia*. Tu vide.

CAP. VI.

Pag. 414. *Cum binis vestimentis vrbem egressos*] At in Liuio hæc ipsa narrante, singulis vestimentis egressos eos leges. An igitur hîc, *cum priuis vestimentis?* quę corruptio eadem & correctio alibi in Liuio mihi notata. Nisi si Liuius singula vestimenta capit, vnam Togam, vnam Tunicam. quo respectu rectè & Bina & Singula dixeris.

CAP.

CAPITE XII.

Pag.431. *Imbris caussa petitam latebram*] Scriptis meis abest, *caussa*: nec caussa retinendę est.

CAP. XIII.

Pag.432. *Ita vt viuam, dabo*] Scribe, *Ita viuam*. Iurandi formula, quam insita vocula peruertit.

ADDITIO.

Pag. 364. Theodorus Canterus amicus meus, & harum artium diligentissimus, per epistolam me monuit, libro 8. cap.3. vbi legimus: *A Timao, & Arione, & Cato Locris pracepta Pythagora acciperet*: reperisse se in veteri libro, *Arione* & *Ethecrate*. ex quo apposite facit, *Ethecrate*. Nam Cęti Pythagoręi mentio nusquam, nec in Iamblichi quidem Catalogo. At Echecratis etiam Cicero meminit 5. De Finibus, vbi pœnè hęc ipsa Valeriana: *Cur ad reliquos Pythagoraos, Echecratem, Timaeum, Arionem, Locros, &c.*

FINIS.

INDEX COPIOSISSIMVS CVM RERVM TVM NOMINUM, quo facta simul ac dicta memoratu digna ex numero paginarum sigillatim adnotato deprehendes.

Aiax

Car-

Cyrus

Miles

Pha-

de

INDICIS FINIS.